

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

ORYANTALİSTLERİN GÖZÜYLE
HZ. PEYGAMBER'İN MÜŞRİKLERE KARŞI
ASKERÎ FAALİYETLERİ

Huzeyfe ALKAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman GENÇ

İkinci Danışman

Doç. Dr. Tahsin KOÇYİĞİT

İZMİR - 2022

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Oryantalistlerin Gözüyle Hz. Peygamber’in Müşriklere Karşı Askerî Faaliyetleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.....

Huzeyfe ALKAN

İmza

ÖZET
Doktora Tezi
Oryantalistlerin Gözüyle Hz. Peygamber'in Müşriklere Karşı Askerî
Faaliyetleri
Huzeyfe ALKAN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim dalı
İslam Tarihi ve Sanatları Programı

Bu çalışma, oryantalistlerin ilk dönem İslam tarihinde Hz. Peygamber ve Müslümanların müşriklere karşı giriştikleri savaşlar hakkında dağınık halde duran iddialarını tespit, tasnif ve tahlil etmeyi amaçlamaktadır. Hz. Peygamber'in askerî faaliyetlerinde geniş yer tutan müşriklerle mücadelede önemli kilometre taşı sayılan gazve ve seriyyeler kronolojik olarak üç bölümde incelenmiştir. Söz konusu savaşlar üzerinden; oryantalistlerin yorumları ile klasik İslam tarihi kaynaklarındaki malumatın ne derece örtüştüğü, hangi rivayetleri, neden ve nasıl kullanıp yorumladıkları, hangi konuları problem ettikleri ve nasıl bir peygamber tasavvuru ortaya koymaya çalıştıkları sorularına cevap aranmıştır. Söz konusu askerî faaliyetlerin İslam karşıtı söylemin nesnesi haline gelmesi, bir yandan bazı oryantalistlerin İslam savaş ve fetihlerinin başarılı ve kalıcı olmasını itiraf etmekten kendilerini alamamaları, diğer yandan bazılarının Hz. Peygamber'i kılıç, kan ve şiddetle yan yana gösterme çabaları bizi bu konuyu çalışmaya sevk etmiştir.

Oryantalist literatürün zenginliği göz önüne alınarak, sadece İngilizce telif edilen ve İngilizce'ye yahut Türkçe'ye çevrilen oryantalist eserler tezimizin inceleme alanına dâhil edilmiştir. Bu bağlamda XVII. yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar uzanan tarih kesitinden altmıştan fazla oryantaliste ait yaklaşık yetmiş eser incelenmiştir. Yöntem olarak tezimizde oryantalistlerin her iddiasına klasik İslam tarihi kaynaklarından yararlanmak suretiyle bir cevap verme ya da reddiye sunma çabasına girilmemiştir. Bununla birlikte

Çalışmamızın, yalnızca oryantalistlerin yorumlarını aktarmakla yetinen bir bilgi yığını olmasına da izin verilmemiştir. Sonuç olarak oryantalistlerin, genelde Hz. Peygamber, özelde de onun askerî faaliyetleri konusunda çok rahat kalem oynattıkları görölmüş, kimi oryantalistlerin konuya, bilimsel ve nesnel baktıkları tespit edilirken, kimilerinin objektiflikten uzak bir üslup kullandıkları izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Oryantalizm, Oryantalist, Müşrik, Hz. Peygamber.

ABSTRACT
Doctoral Thesis
Doctor of Philosophy (PhD)
The Military Activities of Prophet Muhammad Against Heathens in the Eyes of
Orientalists
Huzeyfe ALKAN

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Islamic History and Arts
Islamic History and Arts Program

The present study aims to identify, classify and analyze the scattered claims of orientalist regarding the battles of Prophet Muhammad and the Muslims against the polytheists. The battles, which are considered important milestones in the struggle against the polytheists and occupy a large place in the military activities of the Prophet, were chronologically examined in three chapters. Through these battles, answers were sought to the questions of to what extent the interpretations of orientalist and the knowledge in classical Islamic historical sources overlap, which narrations, why and how they are used and interpreted, what issues they are solving, and how they are trying to put forward a prophetic portrait. The fact that these military activities have become the subject of Islamophobic discourse, especially in recent years, on the one hand, some orientalist admit that early Islamic wars and conquests are successful and lasting, on the other hand, some of the efforts to show the Prophet side by side with sword, blood and violence have encouraged us to study this topic.

Considering the richness of orientalist literature, orientalist studies that are written only in English and translated into English or Turkish have been included in the scope of our dissertation. In this regard, approximately seventy studies written by more than sixty orientalist were examined from the historical section dating from the last quarter of the XVII. century to the

present. As a method, no effort was made to give an answer or present a rejection to every claim of the orientalists in the dissertation by using classical Islamic historical sources. However, the present study was also not allowed to be a pile of information, conveying only the comments of orientalists. As a result, it was seen that orientalists were very comfortable with the Prophet in general and his military activities in particular, some orientalists were found to be looking at the subject scientifically and objectively, while others used a style far from objectivity.

Keywords: Battle, Orientalism, Orientalist, Polytheist, Prophet Muhammad.

ORYANTALİSTLERİN GÖZÜYLE HZ. PEYGAMBER'İN MÜŞRİKLERE KARŞI ASKERÎ FAALİYETLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM BEKLENMEDİK ZAFERLER

1.1. NAHLE SERİYYESİ	22
1.1.1. Nahle Seriyyesinin Arka Planı	22
1.1.1.1. Başarısızlıklar Zincirinden Sonra Gelen Başarı	23
1.1.1.2. Başarısızlıkla Sonuçlanan İlk Seriyyelerin Hz. Muhammed ve Müslümanlar Üzerindeki Olumsuz Etkisi	26
1.1.1.3. Nahle Seriyyesinin Stratejisi	28
1.1.1.4. Nahle Seriyyesinin Kritik Aşaması: Hz. Peygamber'in Kapalı Mektubu	30
1.1.1.5. Nahle Seriyyesinin Amacına Dair Spekülasyon	32
1.1.1.6. Nahle Seriyyesinin Zamanı İle İlgili Tartışmalar	37
1.1.2. Nahle Baskınının Gerçekleşmesi	39
1.1.2.1. Nahle Baskınının Mekke ve Medine'de Yankısı	41
1.1.2.2. Ayetlerin Nüzulu ve Bunalımdan Feraha	44
1.1.2.3. Çözüm Bekleyen Ganimet ve Esirler Konusu	49
1.1.3. İslam Tarihinde İlkere Sahne Olan Nahle Seriyyesi	50

1.2. BEDİR SAVAŞI	57
1.2.1. Bedir Savaşının Arka Planı	57
1.2.1.1. Hz. Peygamber ve Müslümanlar Açısından Tarihî Arka Plan	59
1.2.1.1.1. Psikolojik Faktör: İntikam Duygusu	60
1.2.1.1.2. Ekonomik Faktörler	61
1.2.1.1.3. Askerî-Stratejik Faktörler	63
1.2.1.1.4. Siyasî Faktörler	64
1.2.1.1.5. Dinî Faktörler	65
1.2.1.2. Kureyş Açısından Tarihî Arka Plan	66
1.2.2. İkinci Perde	68
1.2.2.1. İkinci Perdede Kureyş Cephesi	69
1.2.2.2. İkinci Perdede Müslümanlar Cephesi	73
1.2.3. Bedir Meydan Savaşı	78
1.2.3.1. Hz. Peygamber'in Savaş Öncesi Stratejisi	78
1.2.3.2. Hz. Peygamber'in Savaştaki Rolü	80
1.2.3.3. Savaş Esnasında Dinî Lider Hz. Peygamber	82
1.2.3.4. Meleklerin Müslümanlara Yardımı Meselesi	83
1.2.3.5. Kureyş Ordusunun İdaresi	86
1.2.3.6. Kazanan Taraf	88
1.2.4. Bedir Savaşının Sonuçları	90
1.2.4.1. Ölü Sayıları	90
1.2.4.2. Esirler	93
1.2.4.3. Mekkeliler Açısından Sonuç	105
1.2.4.4. Müslümanlar Açısından Sonuç	107
1.2.4.5. Bedir Zaferinin Ekonomik Sonuçları	112
1.2.4.6. Zaferin Müslümanlara Katkısı	114
1.2.4.7. Değişen Peygamber	117

İKİNCİ BÖLÜM

DENGE DÖNEMİ

2.1. UHUD SAVAŞI	120

2.1.1. Uhud Savaşının Arka Planı	120
2.1.1.1. Mekkeliler Açısından Uhud Savaşının Uzak Arka Planı	120
2.1.1.1.1. Psikolojik Faktörler	120
2.1.1.1.2. Siyasî Faktörler	121
2.1.1.1.3. Ekonomik Faktörler	122
2.1.1.2. Mekkeliler Açısından Uhud Savaşının Yakın Arka Planı	123
2.1.1.2.1. Mekke Ordusunun Savaş Öncesi Stratejisi	123
2.1.1.2.2. Kureyş'in Güçlü ve Büyük bir Ordu Kurma Hazırlığı	123
2.1.1.2.3. Mekke Ordusunun Saldırı Zamanı	126
2.1.1.14. Uhud Savaşını Kışkırtan Taraf	127
2.1.1.3. Müslümanlar Açısından Uhud Savaşının Arka Planı	129
2.1.1.3.1. Hz. Peygamber'in Savaş Öncesi İstihbarat Gücü	129
2.1.1.3.2. Savunma mı Meydan Savaşı mı?	131
2.1.1.3.3. Medine Ordusunun Hazırlanması ve Sefere Çıkışı	137
2.1.1.3.4. Medine Ordusunun Bölünmesi	138
2.1.1.3.5. Yahudilerin Konumu	143
2.1.2. Uhud Meydan Savaşı	145
2.1.2.1. Savaş Öncesinde Hz. Peygamber'in Stratejik Hamleleri	146
2.1.2.2. Uhud'da Sıcak Savaşın Başlaması	150
2.1.2.3. Müslümanların Zafer Serabı	151
2.1.2.4. Hz. Peygamber'in Savaştaki Rolü	156
2.1.2.5. Savaş Alanında Vahşet: Müsle	163
2.1.3. Uhud Savaşının Sonuçları	170
2.1.3.1. Uhud Savaşının Yakın Sonuçları	170
2.1.3.2. Kazanan Taraf	171
2.1.3.3. Uhud Savaşının Uzak Sonuçları	181
2.1.3.3.1. Uhud Savaşının Mekkeliler Açısından Uzak Sonuçları	181
2.1.3.3.2. Uhud Savaşının Müslümanlar Açısından Uzak Sonuçları	182
2.2. HENDEK SAVAŞI	191
2.2.1. Arka Plan	191

2.2.1.1. Hz. Peygamber ve Müslümanlar Açısından Arka Plan	191
2.2.1.2. Mekke Açısından Arka Plan	193
2.2.1.3. Hendek Savaşının Arka Planında Yahudilerin Rolü	194
2.2.1.4. Müşrik-Yahudi İttifakına Karşı Hz. Peygamber'in Tavrı	197
2.2.1.5. Tarafların Askerî Hazırlıkları	199
2.2.2. Hendek Savaşının Seyri	202
2.2.2.1. Müslümanların Kararı: Hendek Kazarak Savunma	202
2.2.2.2. Kuşatmanın Dayanılmaz Ağırlığı	206
2.2.2.3. Kilit Aktör: Beni Kurayza Yahudileri	208
2.2.2.4. Münafıkların Tavrı	217
2.2.2.5. Hz. Peygamber'in Mekke Ordusunu Bölme Taktiği	221
2.2.2.6. Kuşatmanın Çözülmesi	224
2.2.2.7. İttifak Ordusunun Geri Çekilme Süreci	227
2.2.3. Hendek Savaşının Sonuçları	232
2.2.3.1. Hendek Savaşının İttifak Ordusu ve Kureyş Açısından Sonuçları	234
2.2.3.2. Hendek Savaşının Hz. Peygamber ve Müslümanlar Açısından Sonuçları	235

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIÇRAMA DÖNEMİ

3.1. MEKKE'NİN FETHİ	240
3.1.1. Mekke'nin Fethinin Arka Planı	240
3.1.1.1. Hz. Peygamber ve Müslümanlar Açısından Mekke'nin Önemi	240
3.1.1.2. Mekke'nin Fethine Zemin Hazırlayan Gelişmeler	244
3.1.1.3. Medine'nin İç Huzursuzluğu	244
3.1.1.4. Mekke ile Medine Arasında Değişen Güç Dengesi	245
3.1.1.5. Kureyş'i Zora Sokan İsim: Ebu Basîr	246
3.1.1.6. Hudeybiye antlaşmasının Bozulması	248
3.1.1.7. Ebu Süfyan'ın Elçiliği	252

3.1.1.8. Ebu Süfyan'ın Dosyasındaki Teklif ve Sonuçları	252
3.1.1.9. Medine'de Çıkış Yolu Arayan Elçi Ebu Süfyan	255
3.1.2. Mekke'nin Fethi	258
3.1.2.1. Peygamber'in Askerî Stratejisi	258
3.1.2.2. Hz. Peygamber'in Diplomatik Stratejisi	263
3.1.2.3. Abbas'ın Müslüman Olması	263
3.1.2.4. Ebu Süfyan İslam Karargâhında	264
3.1.2.5. Karargâhta Karşılaşan Abbas ve Ebu Süfyan	265
3.1.2.6. Ebu Süfyan'ın Müslüman Olması	268
3.1.2.7. Hz. Peygamber'in Mekke'ye Girmeden Önce Ebu Süfyan'ı Şehre Elçi Olarak Göndermesi	272
3.2.1.8. İslam Ordusunun Şehre Girişi	275
3.1.3. Mekke Fethinin Sonuçları	277
3.1.3.1. Hz. Peygamber'in Kâbe'yi Putlardan Arındırması	277
3.1.3.2. Hz. Peygamber'in Genel Af İlanı	278
3.1.3.3. Genel Affın Dışında Tutulanlar	282
3.1.3.3. İnfaz Listesinde Yer Alıp Affedilenler	286
3.3.1.4. Mekke'nin Fethinin Dinî ve Siyasî Sonuçları	293
3.2. HUNEYN SAVAŞI ve TAİF KUŞATMASI	298
3.2.1. Huneyn Savaşının Arka Planı	298
3.2.1.1. Mekke'nin Fethinden Sonra Putların İmhası İçin Düzenlenen Seriyyeler/Hevazin-Sakif İttifakını Harekete Geçiren Faktörler	299
3.2.1.2. Huneyn Savaşının Arka Planında Hz. Muhammed ve Müslümanların Durumu	303
3.2.1.3. Huneyn Savaşının Arka Planında İlk Hangi Tarafın Harekete Geçtiği Meselesi	303
3.2.1.4. Tarafların Askerî Gücü	305
3.2.1.5. Savaş Öncesi İstihbarat	307
3.2.1.6. Tarafların Stratejileri/Orduların Konuşlanması	308
3.2.2. Huneyn Savaşı	310

3.2.2.1. İttifak Ordusunun Ani Saldırısıyla İslam Ordusunun Dağılması	310
3.2.2.2. Müslümanların Toparlanması	313
3.2.2.3. Tarafların Zayıatı	316
3.2.3. Taif Kuşatması	322
3.2.3.1. Hz. Peygamber'in Taif'i Kuşatmasının Sebepleri	323
3.2.3.2. Tarafların Askerî Gücü	324
3.2.3.3. Kuşatmanın Sonuçları	330
3.2.3.4. Huneyn Ganimetlerinin Paylaşılması	333
3.2.4. Huneyn ve Taif Savaşlarının Sonuçları	346
SONUÇ	355
KAYNAKÇA	363

KISALTMALAR

ABD	Anabilim dalı
b.	bin (oğlu)
bkz.	Bakınız
çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Hız.	Hazret-i
ö.	Ölüm tarihi
s.	Sayfa
ss.	Sayfa aralığı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
DİA	TDV İslam Ansiklopedisi
thk.	Tahkik
vb.	ve benzeri

GİRİŞ

Müslümanların nezdinde Hz. Muhammed, Cebail vasıtasıyla Allah'tan aldığı vahiyle insanların dünya ve ahiret mutluluklarını sağlayacak dini tebliğ eden, hatta bu dinin gerek birey gerek toplum ölçeğinde nasıl yaşanacağını bizzat gösteren bir peygamberdir. Mesele bu açıdan vaz edildiğinde Hz. Peygamber'in hem dinî hem de dünyevî liderlik, nitelik ve görevlerinin bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Muhammed Hamidullah'a göre dinî/risalet görevi bağlamında Hz. Muhammed İslam'ı tebliğ ederken üç grup insan kitlesiyle muhatap olmuştur. Bu anlamda o, birinci gruptaki güzide insanları, çağrısına icabet ettirmek ve ikna edebilmek için zorlanmamış, onlar da hidayet üzere vazifelerini hakkıyla yerine getirmişlerdir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e bu kimselere sadece yol göstericilik yapmak kalmıştır. İkinci gruptakiler ise hidayete ermeleri mümkün görünmeyenlerdir ki bunlar, gerek kişisel menfaatleri gerek alışkanlıkları ve gerekse eski inançları doğrultusunda hareket edip Hz. Peygamber'in mesajına kulak tıkayanlardır. Hatta Hz. Peygamber, bu tür insanların zararlarından emin olmak için daima temkinli bir siyaset izlemek zorunda kalmıştır. Hz. Peygamber'in muhataplarının çoğunluğunu üçüncü gruptaki insanlar oluşturmuştur. Bu insanlar Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara zarar vermekten çekinmemişlerdir ve o da mesaisini büyük ölçüde bu kimselerle mücadele ederek geçirmek zorunda kalmıştır.¹

Genellikle müşrikler olarak isimlendirilen söz konusu üçüncü gruptaki kimselerin, Mekke dönemindeki tepkileri, baskıları, hakaret ve hatta zulümleri sebebiyle Müslümanlar inandıkları dini anlatmak ve yaymak bir yana, inanç ve ibadetlerini özgürce yaşama imkânından mahrum kalmışlardır. Hz. Peygamber de risalet vazifesinin önündeki bu engellemelerden kurtulmak için Medine'ye hicreti bir çözüm olarak tercih etmiş ve az sayıdaki inananla beraber tebliğ mücadelesinde yeni bir sayfa açmak istemiştir.

Medine'nin sosyal ve siyasî şartlarının yeni dinin geleceği için müsait olması ve barındırdığı özgürlük ortamı İslam'ın tebliğinin kısa sürede meyve vermesini sağlamıştır. Böylece Medine'de gün geçtikçe bir toplum hüviyetini kazanmaya başlayan Müslümanlar aynı zamanda İslam devletinin kurucuları olma yolunda

¹ Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, Cilt: 1, 5. Baskı, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1991, (İslam), s. 427.

ilerlemişlerdir. Bu gelişmeler karşısında Kureyş, Müslümanları Medine’de de rahat bırakmamış, şehrin diğer sakinlerine baskı kurarak onları barındırmamaları için tehditler savurmuşlardır. Hatta Hz. Muhammed’i ve Müslümanları tümüyle ortadan kaldırma projesini hayata geçirmeye yönelerek, daha fazla büyümeden bu yeni dini boğmayı amaçlamışlardır. Buna karşılık Hz. Muhammed ise, insanlara zorla kendi getirdiği dinini kabul ettirmek gayesiyle değil, Allah tarafından kendisine verilen risalet görevini hakkıyla yapabilmek için Kureyş’in bu sert ve acımasız tutumuna karşı siyaseti bir araç olarak kullanmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Hz. Muhammed ve Müslümanlar zaman zaman kılıç kullanarak hem kendilerini hem de İslam’ı koruma mücadelesi vermişlerdir. İşte bu tarihsel süreç, Müslüman tarihçilerin olduğu kadar oryantalistlerin de ilgisini çekmiştir.

a. Oryantalizm ve Oryantalist Kavramları ve Oryantalizmin Tarihi

Oryantalizm, Latince “güneşin doğuşu” anlamına gelen “oriens” kelimesinden türemiştir. Kısaca “Doğu Bilimi” olarak kabul edilebilecek bu ideoloji, disiplin veya faaliyet, daha geniş ifadeyle “batının, doğuya ait din, dil, tarih, kültür, fikir ve sanat gibi alanları incelemesi ve onun hakkında değer yargıları üretmesi” olarak tanımlanabilir.² Oryantalizmde özne batı, nesne doğudur. Bu etimolojik tahlil, oryantalizm hakkında ancak genel bir çerçeve çizilmesine imkân vermektedir. Oryantalizmin içeriğine dair daha ayrıntılı bir kavrayışa sahip olmak için bu kavramın ortaya çıkışının izlerini takip etmek gerekmektedir.

Bir terim olarak oryantalizm ilk kez 1779’da İngiltere’de, 1799’da Fransa’da kullanılmaya başlanmış; 1838 yılında ise Fransız Dil Akademisinin hazırladığı sözlüğe dâhil edilmiştir.³ Bu tarihî bilgilerden hareketle oryantalizmin öznesinin İngiltere ve Fransa başta olmak üzere Avrupa olduğu ve Avrupalıların kendisini batı olarak konumlandığı ve nesnesinin doğu olduğu anlaşılmaktadır.

Her ne kadar temelinde sömürgeci arzular bulunsa bile, kurucu ülkeler İngiltere’nin Protestan ve Fransa’nın Katolik olması, oryantalizmin temelinde dinî faktörlerin varlığına işaret etmektedir. Nitekim sömürgecilik ve ulusal devletler

² Yücel Bulut, “Oryantalizm”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, Cilt 33, ss. 428.

³ M. Hamdi Zakzuk, **Oryantalizm veya Medeniyetler Hesaplaşması**, çev. Abdulaziz Hatip, Yeni Akademi Yayınları, İzmir, 2006, s. 25.

öncesinde Avrupa'nın dinî olduğu kadar siyasî ve bilimsel otoritesinin kilise olduğu malumdur. Bu tarihsel öncelik ve etkinliğin, oryantalizmin kurulmasında da kendini gösterdiği söylenebilir.

XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde tarih sahnesine çıkmış olsa da, oryantalizmin tarihî kökleri daha derinlerdedir. Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonra Müslümanlar çok hızlı bir fütuhata girişmişler ve Hristiyan halkların yaşadıkları bölgeleri fethetmişler ve buralarda kalıcı olmayı başarmışlardır. Bu bölgelerin yoğun bir mücadeleye rağmen Hristiyanlarca geri alınamaması, Hristiyan din adamlarının, kendi kültürel değerlerini korumak adına tepkisel bir sonuç olarak İslam'ı ve Müslümanları eleştirmelerine yol açmıştır. Nitekim Yuhannâ ed-Dımaşkî (ö. 749 [?]), bu tür yaklaşımı gösteren Hristiyan bir din adamı olup oryantalizmin ilk örneklerinden birini teşkil etmektedir. Bu tarihî veri ayrıca, İslam'ı konu edinen oryantalizm faaliyeti yürütenlerin, gayrimüslimler oldukları sonucuna bizi ulaştırmaktadır. Böylece XIX. yüzyılda billurlaşan oryantalizmin hem kurucu hem de başat temsilcilerinin Hristiyanlar olduğu, bu faaliyetin daha sonra diğer gayrimüslim unsurlar tarafından sürdürüldüğü söylenebilir.

Bu temel ilke çerçevesinde oryantalizm, İslam'ın ve Müslümanların gayrimüslimlerce araştırılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla çalışmamızda incelemeye aldığımız oryantalistlerin ortak noktası, her ne kadar farklı din ve inanç gruplarına mensup olsalar da, Müslüman kimliği taşımamaları ve İslam'ı benimsememeleridir. Bir başka deyişle doğuda yahut bir İslam ülkesinde yaşasa da Müslüman olmayan birinin İslam üzerine çalışma yapması oryantalizm kapsamına dâhil edilebilir. Ancak ister batıda ister doğuda yaşıyor olsun Müslüman bir araştırmacının İslam hakkında çalışmalar yapması da onu oryantalist olarak tanımlamamıza izin vermeyecektir. Bizim de tezimizde esas aldığımız oryantalizm ve oryantalist kavramı da bu anlamda din merkezlidir. Çalışmamızda oryantalizmi sadece bilimsel metoda dayalı bir disiplin olarak sınırlandırmadığımız gibi, tezimizde ele aldığımız oryantalistler de sadece akademik camiadan değil, sivil, siyasî, dinî çevrelerden olup din adamı, gazeteci, bürokrat, yazar ve misyoner gibi farklı meslek gruplarına mensup ve Hz. Peygamber hakkında yorum yapmış ve kalem oynatmış gayrimüslim kimselerdir.

Hız. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan ilk oryantalist çalışmalar, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru altın çağını yaşamıştır. Oryantalizm çalışmalarının arka planında; bilimsel merak, fetihlerle genişleyen Müslümanlara karşı Hristiyan toplumu koruma güdüsü, Batı'nın öteki ve düşman olarak tanımladığı Müslümanların ana kaynaklarına ve dillerine hâkim olup rakibini küçük düşürme ve alt etme çabası, misyonerlik ve sömürgecilik faaliyetleri gibi pek çok dinî, ilmî, siyasî, ekonomik ve psikolojik sebep yatmaktadır.⁴ Bu tür gerekçelerle başlayan oryantalist çalışmalar, daha sonraki dönemlerde sömürgecilik faaliyetleriyle daha da hız kazanmış, zamanla başta Avrupa devletleri ve kurum-kuruluşları tarafından desteklenir hale gelmiştir.⁵

Nitekim Filistin kökenli Edward Said, *Şarkiyatçılık*⁶ başlıklı eserinde, başta İngiliz ve Fransız versiyonu olmak üzere oryantalizmin ve oryantalistlerin Batı'nın kapitalist ve sömürgeci güçleriyle derin ilgisini açık bir biçimde gözler önüne sermiştir. Onun bıraktığı yerden sözü devralan bir başka Filistinli yazar Wael Hallaq, *Şarkiyatçılığı Yeniden Düşünmek*⁷ başlıklı çalışmasında oryantalizm ile modernleşme arasındaki derin bağlantıya dikkat çekmiştir. Bu iki Filistinli Hristiyan kökenli akademisyenin analizleri, oryantalizmin mahiyeti ve oryantalistlerin eserlerinin değeri ve niteliği hakkında bilim dünyasında bir bilincin ve farkındalığın gelişmesine yol açmıştır.

Yukarıda temas ettiğimiz üzere, oryantalizmin uzun bir tarihî geçmişi vardır. Bu itibarla bu tarihî süreç, araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde dönemlere ayrılarak incelenmiştir.⁸ Bize göre bu sürecin, “nitelikler ve tarzlar” şeklinde değerlendirilmesi de mümkündür. Bu bağlamda hazırladığımız tezde, başlangıcından

⁴ İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, **İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru**, 1. Baskı, Nobel Yayın, Ankara, 2011, ss. 1-2; Abdullah Kızılcık, “Batı’da Şarkiyat Çalışmalarının Tarihçesi ve Amaçları”, **Şarkiyat Mecmuası**, Sayı: 32, 2018, ss. 155-156.

⁵ Sarıçam ve diğerleri, s. 15; Yusuf Kabakcı, **Hız. Muhammed’i Oryantalizme Karşı Savunmak Seyyid Emir Ali Örneği**, Emin Yayınları, Bursa, 2018, ss. 29-30; Mesut Işık, “Oryantalizm ve Batı’nın Doğu Algısı”, **Ağrı İslami İlimler Dergisi**, Aralık 2020 (7), ss. 141-144.

⁶ Edward W. Said, **Şarkiyatçılık Batı’nın Şark Anlayışları**, 7. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.

⁷ Wael B. Hallaq, **Şarkiyatçılığı Yeniden Düşünmek: Modern Bilginin Eleştirisi**, çev. Ahmet Demirhan, 1. Baskı, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020.

⁸ Oryantalizmin tarihinin dönemlendirilmesi hakkında farklı örnekler için bkz. Sarıçam ve diğerleri, ss. 31-105; Şevket Yıldız, **Oryantalizm ve İslam Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2002, ss. 8-13; Fatma Kızıl, “Oryantalistlerin Akademik Hadis Araştırmaları: Ana Eğilimler, Yerleşik Kabuller ve Temel İddialar”, **Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 5, Sayı:1, 2019, ss. 174-176; Işık, ss. 139-141.

günümüze değin oryantalizmin tarihi, aynı zamanda onun niteliğini ve tarzını gösteren bir yaklaşım olarak tarafımızca dikkate alınmıştır. Said'in de belirttiği gibi oryantalizm; bir yandan dinsel tepkinin, bilimsel merak ve akademik ilginin, sömürü düzeninin örtük destekçiliğinin⁹ ve diğer yandan Hallaq'ın da işaret ettiği gibi modernleştirme sürecini teşvik ediciliğinin¹⁰ eşliğinde teşekkül etmiş bir disiplin olarak ele alınabilir.

Netice itibariyle XII. yüzyılla birlikte Avrupa'da özellikle Arapça dil okullarının kurulmasının doğal bir sonucu olarak klasik İslamî kaynaklar Batı dillerine tercüme edilmeye başlanmış ve genelde İslam'a, özelde ise Hz. Muhammed'e ilgi artmıştır.¹¹ Oryantalistlerin İslam tarihine gösterdikleri bu ilgi zamanla özel alanlara doğru derinlemesine çalışmalarla ilerlemiş ve Hz. Peygamber'in biyografisi; kişiliği, getirdiği dinin orijinallliği, evlilikleri ve savaşları üzerinden ele alınmaya başlanmıştır.¹²

Oryantalizm çalışmaları nitelik ve nicelik açısından bu şekilde mesafe kat ederken Müslüman bilim insanlarının bir ölçüde sessiz kalmış oldukları, İslam dünyasında yapılan çalışmaların azlığından kolayca anlaşılabilir. Bize göre bunun muhtemel sebebi, Müslüman dünyanın kendi iç siyasî, askerî, sosyal, ekonomik ve kültürel problemleriyle mücadele etmek zorunda kalmasıdır. Gerek İslam dünyası gerek ülkemizde nihayetinde son yıllarda oryantalist çalışmalara dair akademik ilgi ve merakın artmış olduğu gözlenmektedir.

b. Tezin Konusu ve Kapsamı

Tezimizin konusu, oryantalistlerin Hz. Peygamber'in müşriklerle yaptığı savaşlarla ilgili değerlendirmeleridir. Hz. Peygamber'in risalet vazifesinin ilk muhatabının ve İslam'a ve Müslümanlara karşı mücadele ve muhalefet edenlerin büyük ölçüde müşrikler olması ve dolayısıyla onun askerî faaliyetlerinin çoğunluğunun onlara karşı gerçekleşmesi nedeniyle çalışmamızın ana gövdesini Hz. Peygamber'in müşriklere karşı askerî faaliyetleri oluşturmuştur. Dolayısıyla Hz.

⁹ Said, ss. 13-14, 16-17, 26-27; Yıldız, ss. 8-13.

¹⁰ Hallaq, ss. 27-29, 188-193.

¹¹ Sarıçam ve diğerleri, ss. 2-3.

¹² Özcan Hıdır, **Batı'da Hz. Peygamber İmajı**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2019, s. 27.

Peygamber'in Yahudiler ve Hıristiyanlarla askerî ilişkileri konu kapsamı dışında bırakılarak ileriki yıllarda yapacağımız çalışmalara ayrılmıştır.

Hiz. Peygamber'in Medine'de inşa ettiği İslam toplumunun gelişim ve dönüşümü bağlamında, tezimizde, müşriklerle karşı önemli kilometre taşı savaşlar, kronolojik olarak üç bölüm halinde incelenmiştir. Medine döneminin ilk yıllarında henüz zayıf haldeyken Hiz. Peygamber, müşriklerin baskılarını olabildiğince dengelemek ve Müslüman toplumun varlığını korumak ve göstermek adına Mekke ticaret kervanlarına küçük çaplı baskınlar düzenlemeye başlamış, bu bağlamda Nahle seriyyesi Müslümanların ganimetle döndüğü ilk seriyye olması bakımından oryantalistlerin ilgisini çekmiştir. Hiz. Peygamber'in bazen bizzat kendisinin komuta ettiği bu baskınlar sayesinde Müslümanlar giderek bir baskın tecrübesi kazanmış ve bu tecrübe bir ordu gücüne dönüşmeye başlamıştır. Nitekim Bedir savaşı, Mekke'nin ticaret kervanlarına yönelik baskın hareketinin beklenmedik ve planlanmamış bir biçimde savaşa dönüşmesinin sonucudur. Bu nedenle Nahle seriyyesi ve Bedir savaşı, "Beklenmedik Zaferler" başlığı altında birinci bölümde ele alınmıştır.

Tezimizde "Denge Dönemi" olarak nitelendirdiğimiz ikinci bölümde Uhud ve Hendek savaşları incelenmiştir. Zira Müslümanların Nahle seriyyesi ve Bedir savaşındaki başarısı müşrikleri, Hiz. Peygamber'i ve Müslümanları daha ciddiye almaya yöneltmiştir. Bu çerçevede müşrikler, bir yandan Medine'de yaşayan dindaşları ve Yahudi kabilelerle ilişkilerini güçlendirirken diğeryandan İslam tehlikesinden sonsuza dek kurtulmak adına Hiz. Peygamber ve Müslümanların üzerine güçlü bir ordu sevk etmişlerdir. Nitekim Uhud savaşı ve Hendek savunması, müşriklerin Müslümanları topyekûn imha etme stratejisinin bir sonucu olarak tarihe geçmiştir. Bu dönemde müşriklerin iki güçlü saldırısından ilki olan Uhud savaşında, Müslümanlar Mekke ordusunu meydan savaşıyla durdurmaya çalışmışlar, ancak zor duruma düşmüşler; ikinci saldırı olan Hendek savaşında ise açık bir savaştan kaçınarak varlıklarını koruyabilmişlerdir. Bu nedenle sözü edilen iki savaş, tarafımızca "Denge Dönemi" alt başlığıyla ikinci bölümde ele alınmıştır.

Tezimizin üçüncü bölümü olan "Sıçrama Dönemi" başlığı altında Mekke'nin fethi ve fethin devamı niteliğinde olan Huneyn savaşı ve Taif kuşatması incelenmiştir. Müşrikler; askerî, siyasî ve ekonomik bütün güçlerini ortaya koymalarına rağmen Uhud ve Hendek savaşlarında Müslümanlara karşı istedikleri

sonuçları elde edememişlerdir. Böylece Hz. Peygamber, müşriklerin ve müttefiklerinin beklentilerinin aksine, her iki savaştan sonra, hem Medine’de hem de bedevî kabileler arasında gücünü ve otoritesini büyütmeyi başarmıştır. Dolayısıyla Arap yarımadasının güneyinde siyasî denge, müşriklerin aleyhine hızlıca bozulmaya başlamıştır. Bu süreçte Hz. Peygamber, hicret etmek zorunda kaldığı vatanına kavuşmak adına büyük bir orduyla hareket etmiş, barışçıl bir antlaşma stratejisiyle Mekke’yi fethetmiş, müşriklerin son muhalefet merkezlerini de ortadan kaldırmak için Huneyn savaşına girişmiş ve Taif’i kuşatmıştır. Güney Arabistan’da müşriklerin otoritesinin kırıldığı ve gücün Müslümanların eline geçtiği bu dönem, Sıçrama Dönemi alt başlığıyla son bölüm olarak incelenmiştir.

Tezimizde, Hz. Peygamber’in savaşları klasik İslam tarihi kaynaklarına göre ele alınmamıştır. Bu konunun gerek ülkemizdeki tarihçiler gerek diğer Müslüman tarihçiler tarafından incelenmiş olduğu göz önünde bulundurulursa, böyle bir çabanın tekrardan öteye geçmeyeceğini söylemek mümkündür.

c. Tezin Önemi

İslam’ın ilk yıllarında yapılan savaşlar ve Hz. Peygamber’in vefatından sonra gerçekleştirilen İslam fetihleri dünya tarihinin en dikkat çekici askerî operasyonlarından kabul edilmektedir. İslam fetihleri sayesinde Müslümanların ulaştıkları bölgelerin hala tamamına yakınının Müslüman unsuru ve kimliği taşıması, kaybedilen coğrafyaların ise İslam kültür ve medeniyetinin izlerini koruması bizleri savaşların ve fetihlerin dinî ve toplumsal kuşatıcılığına ulaştırmaktadır. Bu tarihî gerçeklik, genelde gayrimüslim toplumlar özelde oryantalistlerin bazıları tarafından göz ardı edilmekte ve İslam şiddet, kan ve kılıçla yan yana getirilmektedir.

Hz. Peygamber’in savaşlarından hareketle Batı’da farklı Hz. Muhammed imajlarının ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Gerek akademik camiada gerekse Batı-Hristiyan toplumlarında Hz. Muhammed kimi zaman *katil*, *barbar*, *zalim*, *kan dökücü*, *maceraperest*, *harîs*, *gaddar*, *merhametsiz* gibi sıfatlarla anılırken, az da olsa kimi çevrelerce de *iyi bir stratejist*, *devlet başkanı*, *taktisyen*, *reformist*, *usta bir savaşçı* ve *komutan* olarak nitelendirilmiştir. Bu nevî değerlendirmeler bizi, Hz. Muhammed’in savaşlarını oryantalistlerin bakış açısıyla ele almaya ve akademik bir

araştırma konusu yapmaya sevk etmiştir. Bu doğrultuda Batı'nın ve oryantalistlerin savaşlar üzerinden Hz. Muhammed'e yaklaşımlarını ve onun hakkındaki iddialarını tespit etmeyi önemli hale getirmiştir.

Ayrıca İslam'ı savaş ve şiddet yanlısı bir din olarak gösterme çabası ve ilk dönem İslam tarihindeki savaşlarda bazı tikel örneklerin İslam karşıtlığı söylemin konusu haline gelmesi, bizi oryantalistlerin penceresinden Hz. Peygamber dönemi savaşlarının nasıl ele alındığını incelemeye yöneltmiştir. Bununla birlikte görebildiğimiz kadarıyla ülkemizde oryantalistlerin Hz. Muhammed'in savaşlarına yaklaşımına odaklanmış kapsamlı bir çalışma kaleme alınmamış olması da bizim bu konuya eğilmemizde etkili rol oynamıştır.

d. Tezin Amacı

Tezimizin amacı, Batı'da, Hz. Peygamber'in müşriklere karşı giriştiği askerî faaliyetlerle ilgili yapılan çalışmaları ortaya koymak ve oryantalistlerin bu savaşlarla ilgili farklı biçimlerde dağınık haldeki iddialarını tespit, tasnif ve tahlil etmektir. Tezimizin amaçları arasında bu savaşları klasik kaynaklara göre yeniden ortaya koymanın olmadığını da vurgulamak isteriz.

e. Tezin Yöntemi

Tezimizin hareket noktası Fred McGraw Donner'ın *The Early Islamic Conquests*¹³ kitabının giriş bölümünde belli başlı oryantalistlerin ilk İslam fetihlerinin sebepleri ile ilgili değerlendirmeleri oluşturmaktadır. Donner'ın özet halinde sunduğu bu çerçeve bize bir doktora tez başlığı belirlememiz konusunda ilham vermiştir. Konuyla ilgili okumalar yapılırken, Hz. Peygamber dönemi askerî faaliyetlerine dair oryantalist çalışmaların ülkemizin akademik camiasında yeterince incelenmediğini fark ettik. Bu nedenle ilgimizi oryantalistlerin Hz. Peygamber dönemi savaşlarına dair çalışmalara yönlendirdik.

Tezimizi hazırlarken öncelikle doğrudan Hz. Peygamber'in savaşlarıyla ilgili çalışma yapmış oryantalistler ve eserleri tespit edilmiştir. Bu konudaki çalışmaların

¹³ Fred M. Donner, **The Early Islamic Conquests**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1981.

sayısının azlığı, dikkatimizi Hz. Peygamber'in biyografisini yazan oryantalistlere yöneltmiştir. Oryantalistlerin hangi savaşlar üzerinde durdukları ve hangi konuları problem ettikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda oryantalistlerin belli başlı savaşları gündeme aldıkları ve küçük çaplı askerî operasyonlara pek iltifat etmedikleri görülmüştür. Dolayısıyla biz de çalışmamızı; Nahle seriyyesi ile başlatıp Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarıyla devam ettirip, Mekke'nin fethi ve ardından bu fetihle doğrudan bağlantılı olan Huneyn savaşı ve Taif kuşatması ile sonlandırdık.

Araştırmamızda, oryantalistlerin, Hz. Peygamber'in askerî faaliyetlerine yaklaşımları, alt başlıklar halinde ele alınıp tahlil edilmiştir. Çoğu zaman klasik kaynaklardan ilgili rivayetler özet halinde sunulmuş, daha sonra oryantalistlerin yaklaşım ve iddiaları betimlenmiş ve zaman zaman da bu iddiaların değeri tartışılmıştır. Bu bağlamda aynı konuda oryantalistlerin kendi aralarındaki görüş birliği yaptıkları veya ayrıldıkları hususlar da ortaya konmaya gayret gösterilmiştir. Tezi hazırlarken dinî endişeyle savunmacı bir yaklaşım sergilemekten kaçınılmış ve meselelerin bilimsel yöntemler çerçevesinde ele alınmasına özen gösterilmiştir.

Nitekim bu anlamda tezimizde oryantalistlerin her iddiasına İslam tarihi kaynaklarından yararlanmak suretiyle bir cevap verme ya da eleştiri getirme çabasına girilmemiştir. Bununla birlikte tezimiz, oryantalistlerin görüşlerini sadece aktarmakla sınırlı kalan bir bilgi yığını olmakla da yetinmemiştir. Bu çerçevede, İslam tarihi külliyyatının klasiklerinden yararlanılarak oryantalistlerin tarihî verilere dair maddi hatalarına, çarpıtmalarına ve birbirleriyle çelişik olduğu fikirlere olabildiğince değinilmiştir.

Takdir edileceği gibi, devasa oryantalizm külliyyatının hepsinin bir doktora çalışması bağlamında incelenebilmesi mümkün olmadığı için, ister istemez bu külliyyatın nicelik açısından sınırlandırılması zorunlu hale gelmiştir. Külliyyatın büyük ölçüde İngilizce yazılmış olması ve İngilizce'nin yaygınlığı ve etki gücü bizi de çalışmamızı bu dille sınırlamamızı gerektirmiştir. Dolayısıyla bu bağlamda tezimiz, özellikle İngilizce yazılan ve İngilizce'ye yahut Türkçe'ye tercüme edilen eserlere dayanmıştır. Bu nedenle başta Fransızca ve Almanca olmak üzere çeşitli dillerde yazılan oryantalizm külliyyatı, çalışmamıza dâhil edilmemiştir.

f. Tezin Kaynakları

Tezimizin kaynakları, konusunun sınırlarına bağlı olarak şekillenmiştir. Kaynaklarımız, oryantalistlerin Hz. Peygamber'in müşriklerle olan savaşlarını nasıl ele aldıkları hususuna dayalı olarak, klasik İslam tarihi kaynakları ve oryantalistlerin eserleri olmak üzere tasnif edilmiştir. Zaman zaman da olsa İslam tarihinin klasik kaynaklarına başvurulmasının iki temel gerekçesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bu kaynakların sözü edilen savaşlara dair ilk kaynakları oluşturması ve ikinci olarak oryantalistlerin de bu kaynakları kendi görüş ve iddialarında kullanmış olmalarıdır. Ayrıca klasik İslam tarihi kaynaklarının verilerini göz önüne almak suretiyle oryantalistlerin bu kaynakları nasıl kullanmış olduklarına dair çıkarım yapmamız mümkün olmuştur.

f. 1. Klasik Kaynaklar

Bilindiği gibi, Hz. Peygamber'in hayatı, tebliğ mücadelesi ve savaşları konusunda temel başvuru kaynakları; Kur'an, hadis, siyer-meğazi, tabakat ve genel tarih kitaplarıdır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, tezimizin amaçları arasında Hz. Peygamber'in müşriklere karşı yaptığı savaşları yeniden kaleme almak olmadığı için, klasik kaynaklar arasında seçici davranılmıştır. Bu çerçevede İbn İshâk'ın (ö. 151/768) *es-Sîre*'si (Kitâbu's-Siyer ve'l-Meğâzî)¹⁴ elimize ulaşan ilk siyer kaynağı olması itibariyle konumuz açısından önemlidir. Tamamı günümüze ulaşmadığı için bu eserden sadece Bedir ve Uhud savaşı özelinde yararlanabildik.

Diğer ana kaynağımız İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretu'n-Nebeviyye*'sidir.¹⁵ Bu eser, gerek İbn İshâk'ın eserinin günümüze ulaşmayan kısımlarındaki rivayetleri aktarması ve gerekse Hz. Peygamber'in biyografisini kronolojik olarak anlatan ilk eserlerden olup günümüze de tam olarak ulaşması yönüyle bize zengin bir malzeme sunmuştur.

¹⁴ Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. İshâk b. Yesâr el-Muṭṭalibî (ö.151/768), **es-Sîre (Kitâbu's-Siyer ve'l-Meğâzî)** (nşr. Süheyl Zekkâr), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1398/1978, s. 310.

¹⁵ Ebû Muḥammed 'Abdumelik b. Hişâm el-Ḥimyerî (ö.213/829), **es-Sîretu'n-Nebeviyye** (nşr. Muṣṭafâ es-Saḳḳâ v.dğr.), Cilt: I-II, Mektebetu Muṣṭafâ el-Bâbî'l-Halebî, Mısır, 1375/1955.

Bu arada tez konumuz Hz. Peygamber'in savaşları olunca bu konuda yazılmış meġâzi türü eserlere müracaat etmemiz kaçınılmazdır. Bu grupta otorite kabul edilen Vâkıdî'nin (ö. 207/823) *el-Meġâzî*'si¹⁶ doğrudan Hz. Peygamber'in savaşlarını geniş biçimde ele aldıġı için çalışmamızda bu eserden fazlasıyla istifade ettik. Bilindiġi gibi Vâkıdî, eserinde, savaşların tarihlerini belirlemede titizlik göstermesi, farklı rivayetleri tenkide tabi tutup kendi görüşünü serdetmesi, savaşların gerçekte olduğu bölgelerin coġrafi şartlarını sunması gibi yönleriyle Siyer yazıcılığında bir yöntem inşa etmiştir. Bu özellikleri, onu diġer müelliflerden farklı kılmış ve bizim için de çalışmamızda oryantalistlerin spekülâtif açıklamalarını değerlendirmede başvuru kaynağımız olmuştur. İbn İşhâk'tan sonra oryantalistlerin en çok kullandıkları kaynağın Vâkıdî'nin eseri olması da yine bizi bu kaynaġa yönelmeye sevk etmiştir.

Yine Vâkıdî'nin öğrencisi ve kâtibi olan İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *eť-Tabakât*'ının¹⁷ II. cildi tezimizde başvurduğumuz ana kaynaklardan biridir. Bir anlamda Vâkıdî'nin *el-Meġâzî*'sinin kısa bir özeti sayılabilecek bu cilt, Vâkıdî'de yer almayan bazı rivayetleri ihtiva etmesi bakımından önem arz etmektedir.

Klasik kaynaklardan yararlandığımız bir diġer eser Taberî'nin (ö. 310/923) *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk*'udur.¹⁸ Genel tarih kitapları kategorisinde sayılan bu eserin II. ve III. ciltlerinde Hz. Peygamber'in savaşları kronolojik olarak ele alınmış, konumuz çerçevesinde bize kaynak teşkil etmiştir.

f. 2. Oryantalist Çalışmalar

Daha önce işaret ettiğimiz gibi, Hz. Peygamber'in müşriklere yönelik askerî faaliyetlerini inceleyen oryantalist külliyattan yalnızca İngilizce yazılmış veya İngilizce'ye yahut Türkçe'ye çevrilmiş eserler ile tezimizin çalışma alanı sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmaya uygun olan oryantalistlerce yazılmış eserleri, özelden genele doğru olmak üzere üç grupta değerlendirmek mümkündür.

¹⁶ Vâkıdî, Ebû 'Abdullâh Muġammed b. 'Omer b. Vâkıd el-Eslemî (ö.207/823), *el-Meġâzî* (nşr. Marsden Jones), Cilt: I-III, Dâru'l-Alemî, Beyrut, 1409/1989.

¹⁷ Ebû 'Abdullâh Muġammed b. Sa'd b. Menî' (ö.230/845), *eť-Tabakât* (nşr. 'Alî Muġammed 'Omer), Cilt: I-XI, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 1421/2001.

¹⁸ Ebû Ca'fer Muġammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî (ö.310/923), *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk, ve Şılatu Târîh eť-Taberî*, Cilt: I-XI, Dâru't-Turâs, Beyrut, 1387/1967.

Birinci gruba, doğrudan Hz. Peygamber'in savaşlarıyla ilgili olarak yazılan eserler oluşturmaktadır. Bu bağlamda Edward Sell, Richard A. Gabriel ile Russ Rodgers'in ilgili çalışmalarını zikretmek gerekir. İlk olarak Sell'in *The Battles of Badr and of Uhud*¹⁹ eseri karşımıza çıkmıştır. Başlığından da anlaşılacağı üzere bu kitap sadece Bedir ve Uhud savaşlarını ihtiva etmektedir. Sell, Hz. Muhammed'in müşriklere karşı İslam'ı tebliğ mücadelesinde önemli yer tutması ve Kur'an'ın nüzul tarzının anlaşılmasını sağlayan iyi örnekler sunması bakımından bu iki savaş üzerine yoğunlaşarak müstakil bir çalışma yaptığını açıklamıştır. Sell ayrıca, Hz. Peygamber'in diğer savaşlarını *Ghazwas and Sariyas*²⁰ kitabında incelemiştir. Ancak söz konusu iki eserinden de, klasik İslam tarihi kaynaklarına ulaş(a)madığı veya onlara başvurmadağı anlaşılan Sell, selefi Muir ve Margoliouth'dan alıntılar yapmaktadır. Ayet mealleri için John Medows Rodwell'in *The Koran* başlıklı tercüme eserine başvururken, tefsirlerden yoğun biçimde Beydavî'ye referans vermektedir. Ayrıca muahhar kaynaklar Mîrhând'ın *Ravzatu's-Safa* ve *Me'âricü'n-nübüvve* eserlerinden oldukça fazla yararlanmıştır.

Oryantalistlerden, Hz. Peygamber'in savaşlarını müstakil olarak ele alan bir diğer çalışma, Richard A. Gabriel'in *Muhammad: Islam's First Great General*²¹ kitabıdır. Bu eserde yazar, Hz. Muhammed'i Arap toplumsal yapısını değiştirmeyi hedefleyen ve bu amaç doğrultusunda savaşı, bir araç olarak kullanan isyan hareketinin lideri olarak vasıflandırmaktadır. Gabriel, askerî tarihçiliği ve Pentagon'da görev almasının avantajıyla Hz. Peygamber'in savaşlarını stratejik analizler bağlamında inceleyerek diğer oryantalistlerin göz ardı ettiği arazi şartları, iklim ve bitki örtüsü gibi pek çok askerî paradigmanın önemini gün yüzüne çıkarmayı başarmıştır. Öte yandan Gabriel, yorum ve değerlendirmelerinde provokatif bir dil kullanmaktan da kaçınmamıştır. Kaynakçasında Arapça literatürün bulunmaması onun Arapça bilmediği sonucuna bizi ulaştırmaktadır. Nitekim o, klasik İslam tarihi kaynaklarından sadece İngilizce'ye çevrilen eserlerden yararlanmıştır.

¹⁹ Edward Sell, **The Battles of Badr and of Uhud**, The Christian Literature Society, S. P. C. K. Press, London, Madras and Colombo, 1909, (Badr and Uhud).

²⁰ Sell, Edward, **Ghazwas and Sariyas**, The Christian Literature Society for India, S. P. C. K. Press, London, Madras and Colombo, 1911, (Ghazwas).

²¹ Richard A. Gabriel, **Muhammad: Islam's First Great General**, University of Oklahoma Press, Norman, 2007.

Hız. Peygamber'in savaşlarını doğrudan konu edinen bir diğerk çalışma, Gabriel gibi asker kökenli Russ Rodgers tarafından kaleme alınan *The Generalship of Muhammad : Battles and Campaigns of the Prophet of Allah*²² başlıklı eserdir. Bu eserde Rodgers, Hız. Muhammed'i, Arapların o güne kadar bir tür spor ve eğlence gördükleri savaşı İslam adına cihada dönüştüren bir reformist ve bu doğrultuda simetrik ve asimetrik savaş tekniklerini düşmanlarına karşı kullanan bir başkaldırı öncüsü ve devrimci olarak nitelendirmektedir.

Tıpkı Gabriel gibi Rodgers da, muhtemelen Arapça bilmediğinden klasik kaynakları aslından değıl, İngilizce çevirilerinden faydalanarak kullanmıştır. Hem asker kökenli olmalarının hem de İngilizce'ye çevrilmiş sınırlı kaynak kullanmalarının bir sonucu olsa gerek söz konusu bu iki oryantalist, Hız. Peygamber'in savaşlarını değılendirmede benzer fikirleri ve iddiaları dile getirmişlerdir.

Tezimizde incelenen oryantalist külliyatının ikinci grubunu, Hız. Peygamber'in biyografisi üzerine yazılan eserler oluşturmaktadır. Henry Stubbe,²³ Humphrey Prideaux,²⁴ Roger Long,²⁵ Edward Gibbon,²⁶ George Bush,²⁷ Washington Irving,²⁸ William Muir,²⁹ John Davenport,³⁰ J. William Hampson Stobart,³¹

²² Russ Rodgers, **The Generalship of Muhammad: Battles and Campaigns of the Prophet of Allah**, University Press of Florida, Gainesville, 2012.

²³ Henry Stubbe, **An Account of the Rise and Progress of Mahometanism: With the Life of Mahomet, and a Vindication of Him and His Religion from the Calumnies of the Christians**, From a Manuscript Copied by Charles Hornby of Pipe Office, in 1705 with some variations and additions, Luzac & Co., London, 1911.

²⁴ Humphrey Prideaux, **The True Nature of Imposture Fully Display'd in the Life of Mahomet. With a Discourse Annex'd, For the Vindicating of Christianity from This Charge**, 4. Baskı, Printed for W. Rogers, London, 1708.

²⁵ Roger Long, "An Account of the Arabians or Saracens, of the Life of Mahomet, and of the Mahometan Religion," **The History of Saracens**, Cilt I, 3. Baskı, Anne Ockley, Cambridge, 1757.

²⁶ Edward Gibbon, **The Life of Mahomet: With Sketches of the Reigns of His Successors Abubeker, Omar, Othman, and Ali: from the Decline & Fall of the Roman Empire**, Printed by Salmon Wilder for John Whiting, Lancaster, 1805.

²⁷ George Bush, **The Life of Mohammed; Founder of the Religion of Islam, and of the Empire of the Saracens**, Printed by J. & J. Harper, New York, 1832.

²⁸ Washington Irving, **Life of Mahomet**, J. M. Dent & Sons, London, 1944.

²⁹ Sir William Muir, **The Life of Mahomet: With Introductory Chapters On the Original Sources for the Biography of Mahomet, and on the Pre-Islamite History of Arabia**, Cilt III, Smith, Elder and Co., London, 1861.

³⁰ John Davenport, **An Apology for Mohammed and the Koran**, J. Davy and Sons, London, 1869.

³¹ J. William Hampson Stobart, **Islam & Its Founder**, Society for Promoting Christian Knowledge, London, 1895.

Sigismund Wilhelm Koelle,³² David Samuel Margoliouth,³³ Gladys M. Draycott,³⁴ Emile Dermenghem,³⁵ Tor Andrae,³⁶ R. V. C. Bodley,³⁷ W. Montgomery Watt,³⁸ Maxime Rodinson,³⁹ Betty Kelen,⁴⁰ Annemarie Schimmel,⁴¹ Anne-Marie Delcambre,⁴² Francis E. Peters,⁴³ Karen Armstrong,⁴⁴ Barnaby Rogerson,⁴⁵ Robert Spencer,⁴⁶ Lesley Hazleton,⁴⁷ F. W. Burleigh⁴⁸ ve Juan Cole⁴⁹ gibi pek çok oryantalist, Hz. Peygamber'in hayatını kaleme almıştır. Bu çalışmaların ilgili bölümlerinde mezkûr yazarların Hz. Peygamber'in savaşları ile ilgili açıklama ve görüşleri tezimizin inceleme sahası içinde yer tutmuştur.

Tezimizde incelediğimiz oryantalist külliyyatının üçüncü ve son grubunu, İslam ve İslam tarihi hakkında yazılan genel başlıklı eserler oluşturmaktadır. Charles Mills,⁵⁰ Gustav Weil,⁵¹ Arthur Gilman,⁵² Peirce de Lacy Henry Johnstone,⁵³ Corci

³² Sigismund W. Koelle, **Mohammed and Mohammedanism: Critically Considered**, London, 1889.

³³ David Samuel Margoliouth, **Mohammed and the Rise of Islam**, 3. Baskı, G. P. Putnam's Sons, The Knickerbocker Press, New York and London, 1905.

³⁴ Gladys M. Draycott, **Mahomet: Founder of Islam**, Dodd, Mead & Company, New York, 1916.

³⁵ Emile Dermenghem, **Hız. Muhammed'in Hayatı**, çev. Reşat Nuri Güntekin, Alkım Yayınları, İstanbul, 2006.

³⁶ Tor Andrae, **Mohammed: The Man and His Faith**, çev. Theophil Menzel, George Allen and Unwin Ltd., London, 1936.

³⁷ R.V.C. Bodley, **Tanrı Elçisi Hazreti Muhammed**, çev. Semih Yazıcıoğlu, 1. Baskı, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, tarihsiz.

³⁸ W. Montgomery Watt, **Muhammad at Medina**, The Clarendon Press, Oxford, 1956, (Medina); W. Montgomery Watt, **Muhammad: Prophet and Statesman**, Oxford University Press, London, 1964, (Statesman).

³⁹ Maxime Rodinson, **Mohammed**, çev. Anne Carter, Penguin Books, New York, 1971.

⁴⁰ Betty Kelen, **Muhammad: The Messenger of God**, e-reads Publication, 1999.

⁴¹ Annemarie Schimmel, **And Muhammad is His Messenger: The Veneration of the Prophet in Islamic Piety**, The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1985.

⁴² Anne-Marie Delcambre, **Allah'ın Resulü Hız. Muhammed**, çev. Mahmut Kanık, 7. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

⁴³ Francis E. Peters, **Muhammad and the Origins of Islam**, State University of New York Press, Albany, 1994, (Muhammad).

⁴⁴ Karen Armstrong, **Muhammad: A Biography of the Prophet**, Phoenix Press, London, 2001, (Biography); Karen Armstrong, **Muhammad: A Prophet For Our Time**, HarperCollins Publishers, New York, 2007, (Time).

⁴⁵ Barnaby Rogerson, **The Prophet Muhammad: A Biography**, Abacus Books, London, 2004.

⁴⁶ Robert Spencer, **The Truth About Muhammad: Founder of the World's Most Intolerant Religion**, Regnery Publishing, Washington, DC, 2006.

⁴⁷ Lesley Hazleton, **İlk Müslüman**, çev. C. Erdal Bodur, 1. Baskı, Kitabix Yayıncılık, İstanbul, 2015.

⁴⁸ F. W. Burleigh, **It's All About Muhammad: A Biography of the World's Most Notorious Prophet**, 1. Baskı, Zenga Books, Oregon, 2014.

⁴⁹ Juan Cole, **Muhammad: Prophet of Peace Amid the Clash of Empires**, Nation Books, New York, 2018.

⁵⁰ Charles Mills, **An History of Muhammedanism: Comprising the Life and Character of the Arabian Prophet, and Succinct Accounts of the Empires, Founded by the Muhammedan arms**, 2. Baskı, Black, Kingsbury, Parbury & Allen, London, 1818.

Zeydan,⁵⁴ Theodore Robert Woosnam Lunt,⁵⁵ Henri Lammens,⁵⁶ Philip Hitti,⁵⁷ Carl Brockelmann,⁵⁸ Bernard Lewis,⁵⁹ Bertold Spuler,⁶⁰ Robert Payne,⁶¹ John Joseph Saunders,⁶² Francesco Gabrieli,⁶³ Robert Mantran,⁶⁴ Gustav Grunebaum,⁶⁵ Marshall Hodgson,⁶⁶ Hugh Kennedy,⁶⁷ Gordon Darnell Newby,⁶⁸ Ira M. Lapidus,⁶⁹ Emory C. Bogle,⁷⁰ Paul Fregosi,⁷¹ Reuven Firestone,⁷² George F. Nafziger ve Mark W. Walton,⁷³ Efraim Karsh,⁷⁴ Bill Warner,⁷⁵ Frederick Mathewson Denny,⁷⁶ Peter

⁵¹ Gustav Weil, **A History of the Islamic Peoples** (Tr. from the German of Dr. Weil's Geschichte Der Islamitischen Völker), The University of Calcutta, Calcutta, 1914.

⁵² Arthur Gilman, **The Story of the Saracens from the Earliest Times to the Fall of Bagdad**, New York: G.P. Putnam's; London: T. Fisher Unwin, 1894.

⁵³ P. De Lacy Henry Johnstone, **Muhammad and His Power**, T. & T. Clark, Edinburgh, 1901.

⁵⁴ Corci Zeydan, **İslam Uygarlıkları Tarihi**, çev. Nejdett Gök, Cilt I, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

⁵⁵ T. R. W. Lunt, **The Story of Islam**, 3. Baskı, United Council for Missionary Education, London, 1916.

⁵⁶ Henri Lammens, **Islam: Belief and Institutions**, çev. Sir E. Denison Ross, 1. Baskı, Methuen Co. & Ltd., London, 1929.

⁵⁷ Philip K. Hitti, **History of the Arabs: From the Earliest Times to the Present**, 10. Baskı, Macmillan Education Ltd., London, 1970, (Arabs); Philip K. Hitti, **Arap Tarihinin Mimarları**, çev. Ali Zengin, Risale Basın Yayın Ltd., İstanbul, 1995, (Mimarlar).

⁵⁸ Carl Brockelmann, **History of the Islamic Peoples**, çev. Joel Carmichael and Moshe Perlmann, Capricorn Books, New York, 1960.

⁵⁹ Bernard Lewis, **The Arabs in History**, 6. Baskı, Oxford University Press, New York, 2002.

⁶⁰ Bertold Spuler, **The Age of the Caliphs: History of the Muslim World**, çev. F. R. C. Bagley, Markus Wiener Publishers, Princeton, 1995.

⁶¹ Robert Payne, **The Holy Sword: The Story of Islam from Muhammad to the Present**, Harper & Brothers Publishers, New York, 1959.

⁶² John Joseph Saunders, **A History of Medieval Islam**, Taylor & Francis e-Library, Routledge: London and New York, 2002.

⁶³ Francesco Gabrieli, **Muhammad and the Conquests of Islam**, çev. Virginia Luling and Rosamund Linell, Weidenfeld and Nicolson Ltd., London, 1968.

⁶⁴ Robert Mantran, **İslâm'ın Yayılış Tarihi (VII-XI. Yüzyıllar)**, çev. İsmet Kayaoglu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.

⁶⁵ Gustave E. von Grunebaum, **Classical Islam: A History, 660 A.D. to 1258 A.D.**, çev. Katherine Watson, Aldine Transaction, New Jersey, 2009.

⁶⁶ Marshall G. S. Hodgson, **The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilization**, Cilt I, Classical Age of Islam, University of Chicago Press, Chicago, 1974.

⁶⁷ Hugh Kennedy, **The Prophet and the Age of the Caliphates: the Islamic Near East from the sixth to the eleventh century**, 2. Baskı, Pearson/Longman, Harlow, 2004.

⁶⁸ Gordon Darnell Newby, **A History of the Jews of Arabia: From Ancient Times to Their Eclipse Under Islam**, 1. Baskı, University of South Carolina Press, South Carolina, 1988.

⁶⁹ Ira M. Lapidus, **A History of Islamic Societies**, 2. Baskı, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

⁷⁰ Emory C. Bogle, **Islam: Origin and Belief**, 1. Baskı, University of Texas Press, Austin, 1998.

⁷¹ Paul Fregosi, **Jihad in the West: Muslim Conquests from the 7th to the 21st Centuries**, Prometheus Books, New York, 1998.

⁷² Reuven Firestone, **Jihad: The Origin of Holy War in Islam**, Oxford University Press, New York, 1999, (Jihad); Reuven Firestone, **An Introduction to Islam for Jews**, Jewish Publication Society, Philadelphia, 2008, (Jews).

⁷³ George F. Nafziger ve Mark E. Walton, **Islam at War: A History**, Praeger, Westport, Connecticut, 2003.

Crawford,⁷⁷ Howard Bloom⁷⁸ ve Sujit Das⁷⁹ gibi oryantalistlerin bu türden eserleri tezimizde incelemeye alınmıştır. Ne var ki bu tür çalışmaların tezimizle ilgili çok az malzeme sunduğunu söylememiz gerekmektedir. Zira geniş içerikli bu eserlerde Hz. Peygamber'in savaşlarıyla ilgili olarak oryantalistlerin iddialarını bulup tespit etme hususunda zorlandığımızı itiraf etmeliyiz.

Yukarıda değinilen oryantalistleri başka açılardan sınıflandırmak da mümkündür. Örneğin kronolojik açıdan bir tasnife gittiğimizde incelediğimiz oryantalistlerin ikisi XVII.,⁸⁰ diğer ikisi XVIII.,⁸¹ yedisi XIX.,⁸² otuz ikisi XX. yüzyıl⁸³ ve on beşi XXI.⁸⁴ yüzyılda eserlerini kaleme almışlardır. Meslek grupları açısından değerlendirdiğimizde ise oryantalistlerin yirmi dokuzunun akademisyen, on sekizinin yazar, yedisinin din adamı, ikisinin misyoner, ikisinin asker ve diğerlerinin farklı meslek gruplarından olduğu göze çarpmaktadır. Ülkeleri göz önüne alındığında ise yirmi Amerikalı, on yedi İngiliz ve beş Alman oryantalistin başı çektiğini söyleyebiliriz.

⁷⁴ Efraim Karsh, **Islamic Imperialism: A History**, Yale University Press, New Haven and London, 2013.

⁷⁵ Bill Warner, **Mohammed and the Unbelievers: The Sira, a Political Biography**, CSPI Publishing, 2006.

⁷⁶ Frederick Mathewson Denny, **An Introduction to Islam**, Macmillan Publishing Company, New York, 1985.

⁷⁷ Peter Crawford, **The War of the Three Gods: Romans, Persians and the Rise of Islam**, Pen & Sword Military, South Yorkshire, 2013.

⁷⁸ Howard Bloom, **The Muhammed Code: How a Desert Prophet Brought You ISIS, al Qaeda, and Boko Haram or How Muhammad Invented Jihad**, Feral House, Port Townsend, WA, 2016.

⁷⁹ Sujit Das, **Unmasking Muhammad; The Malignant Narcissist and His Grand Delusion Allah**, Mumbai, 2010.

⁸⁰ Henry Stubbe ve Humphrey Prideaux.

⁸¹ Roger Long ve Edward Gibbon.

⁸² Charles Mills, George Bush, Washington Irving, Sir William Muir, Gustav Weil, J. William Hampson Stobart, Sigismund Wilhelm Koelle ve Arthur Gilman.

⁸³ Peirce De Lacy Henry Johnstone, Corci Zeydan, David Samuel Margoliouth, Edward Sell, Theodore Robert Woosnam Lunt, Gladys M. Draycott, Richard Bell, Henri Lammens, Emile Dermenghem, Tor Andrae, Philip Hitti, Carl Brockelmann, R. V. C. Bodley, Bernard Lewis, Bertold Spuler, Montgomery Watt, Robert Payne, Maxime Rodinson, John Joseph Saunders, Francesco Gabrieli, Robert Mantran, Gustave E. von Grunbaum, Marshall Hodgson, Betty Kelen, Annemarie Schimmel, Hugh Kennedy, Anne-Marie Delcambre, Gordon Darnell Newby, Ira M. Lapidus, Francis E. Peters, Emory C. Bogle ve Paul Fregosi.

⁸⁴ Reuven Firestone, Karen Armstrong, Barnaby Rogerson, George Nafziger ve Mark Walton, Efraim Karsh, Robert Spencer, Bill Warner, Richard A. Gabriel, Frederick Mathewson Denny, Russ Rodgers, Lesley Hazleton, Peter Crawford, F. W. Burleigh, Howard Bloom ve Juan Cole.

f. 3. Türkiye’de Tez Konumuza Benzer Çalışmalar

Ülkemizde Hz. Peygamber’in savaşları özelinde kitap, makale, doktora veya yüksek lisans tezi boyutunda çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak bu savaşları oryantalistlerin nasıl ele aldığı hususunda oldukça az sayıda çalışmanın bulunduğu görülmektedir. Oryantalistlerin, Hz. Peygamber’i konu edinen çalışmalarını değerlendiren araştırmaların önemli kısmının, tezimizin konusu ve sınırlarıyla ilişkisi oldukça düşük düzeyde kalmasından dolayı bir karşılaştırmaya gidilmemiştir. Bu doğrultuda ikisi genel ve diğer ikisi özel içerikli olmak üzere dört çalışma dikkat çekmektedir. Genel çalışmalardan biri, Prof. Dr. İbrahim Sarıçam, Prof. Dr. Mehmet Özdemir ve Prof. Dr. Seyfettin Erşahin tarafından yazılan *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru* başlıklı kitaptır.

Bu çalışmada, oryantalizmin tanımı ve kapsamı ele alındıktan sonra, Aydınlanma dönemi milat kabul edilerek bu dönemin öncesi, sonrası ve modern oryantalizme kadar seyri ele alınmıştır. İngiliz ve Alman oryantalistlerin bakış açılarının örneklendirilmesi, Hz. Muhammed’in yetiştiği ortam ve vahiy öncesi hayatı, mesajının orijinallliği, askerî faaliyetleri, evlilikleri ve kişiliği üzerinden müstakil bölümler halinde ele alınmıştır. Oryantalistlerin algı ve yaklaşımlarının gerek Türkiye’ye gerekse Batı’ya yansımaları son bölüme ayrılmıştır. Tarihî arka planıyla birlikte XIX. yüzyıldan bugüne kadar İngiliz ve Alman oryantalistlerce kaleme alınan literatür mercek altına alınarak Hz. Muhammed tasavvuru ve bu tasavvurun geçirdiği değişim ve dönüşüm noktaları tespit edildikten sonra, sonuç kısmında, tespit, değerlendirme, sonuç ve öneriler maddeler halinde okuyucuya sunulmuştur. Bibliyografya ile birlikte İngilizce ve Alman oryantalist literatürün, kitabın sonuna eklenmesi ise yeni çalışmalara ve araştırmacılara kaynaklık edecek ve ilham verecek niteliktedir.

Tez konumuzu belirleme sürecinde bize de ufuk açan bu çalışmada bir bölüm halinde ele alınan “Hz. Muhammed’in Askerî Faaliyetlerine Yaklaşımlar” konusunun bir doktora çalışmasıyla derinleştirilebileceğini fark ettik. İlgili bölümde sadece İngiliz ve Alman oryantalistlerin yalnızca Nahle seriyyesi, Bedir ve Uhud savaşları ve Beni Kurayza olayına yaklaşımları incelenirken, tezimiz bu askerî faaliyetlerin yanı sıra Hendek savaşı, Mekke’nin fethi, Huneyn savaşı ve Taif kuşatmasını da

ihativa etmektedir ve ilgili savaşlar çok sayıdaki oryantalistin gözüyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tezimizle konu benzerliği gösteren ikinci çalışma, Soner Akpınar tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinin kitaplaştırılmasıdır. *Çağdaş Oryantalistlerin Hz. Muhammed Algısı*⁸⁵ başlığını taşıyan bu kitapta yazar, eserleri Türkçe'ye tercüme edilmiş beş çağdaş oryantalistin; Maxime Rodinson, Lesley Hazleton, Karen Armstrong, Annemarie Schimmel ve Anne-Marie Delcambre'nin Hz. Peygamber'in biyografisine dair yazdıkları eserleri karşılaştırarak onların Hz. Peygamber algısını çeşitli açılardan tahlil etmiştir.

Çağdaş Oryantalistlerin Hz. Muhammed Algısı'nın II. Bölümü, yalnızca beş oryantalistin Bedir, Uhud ve Hendek savaşları ve Mekke'nin fethi hakkındaki iddialarını ihtiva etmektedir. Oysa biz tezimizde yalnızca beş oryantalistin eseriyle yetinmeyip, altmıştan fazla oryantalisti ve onlar tarafından yazılan yaklaşık yetmiş kadar eseri inceledik. Ayrıca çalışmamızda, Akpınar'ın konu etmediği Nahle seriyyesi, Huneyn savaşı ve Taif kuşatmasını bütün boyutlarıyla tahlil etmeye çalıştık.

Çalışmamızın özgünlüğü bağlamında göz önüne alınacak özel konulu çalışmalardan ilki, Türk-İslâm Tarihinde ve Batı'da Hz. Peygamber Algısı alt başlığını taşıyan II. Siret Sempozyumunda Ahmet Yılmaz tarafından sunulan *Müsteşrik Edward Sell'in Hz. Muhammed'in Askeri Faaliyetlerine Yaklaşımı -İlk Seriyyeler ve Nahle Seriyyesi Örneği*⁸⁶ başlıklı tebliğ metnidir. Alt başlıktan anlaşılacağı gibi bu tebliğde Yılmaz, Sell'in sadece Hamza, Ubeyde, Sa'd ve Nahle seriyyelerine yaklaşımını ele almıştır. Bu tebliğin, tezimizin kapsamı ile benzer olduğu nokta, İngilizce eser veren yalnızca bir oryantalistin, Nahle seriyyesine yaklaşımını ihtiva etmesidir. Tezimiz, hem dikey hem de yatay olarak bu tebliğin genişletilmesi olarak görülebilir.

Tez konumuzla karşılaştırma yoluna gideceğimiz son çalışma Murat Şimşek tarafından kaleme alınan *İslam-Savaş-Barış -Batı'da Hz. Peygamber'in Askerî*

⁸⁵ Soner Akpınar, **Çağdaş Oryantalistlerin Hz. Muhammed Algısı**, Samer Yayınları, Kahramanmaraş, 2019.

⁸⁶ Ahmet Yılmaz, "Müsteşrik Edward Sell'in Hz. Muhammed'in Askeri Faaliyetlerine Yaklaşımı -İlk Seriyyeler ve Nahle Seriyyesi Örneği", **Siret Sempozyumu II: Türk-İslâm Tarihinde ve Batı'da Hz. Muhammed Algısı** (30 Nisan-01 Mayıs 2011), Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik, 2012, ss. 65-80.

*Kişiliği Üzerinden İslam'a Bakış*⁸⁷ başlıklı makaledir. Yazar, çalışmasını İslam hukukuna göre savaş ve barış anlayışı üzerine temellendirmiş, doğrudan ilk dönem İslam tarihindeki savaşlara temas etmeden birkaç oryantalistin Hz. Peygamber'in savaşları genelinde görüş ve değerlendirmelerine yer vermiştir.

Görüldüğü üzere zikrettiğimiz bu değerli çalışmalar tezimizle benzerlik gösterse de, tezimiz gerek kapsam ve gerek konu açısından daha geniş ve derinlikli bir çalışma olarak değerlendirilmelidir.

⁸⁷ Murat Şimşek, “İslam-Savaş-Barış-Batı’da Hz. Peygamber’in Askerî Kişiliği Üzerinden İslam’a Bakış-”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 17, Nisan 2011, ss. 263-281.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEKLENMEDİK ZAFERLER

Hiz. Peygamber, Medine'ye hicretten kısa süre sonra, şehirde bir toplum ve devlet inşa ettiğini hissettirmek, Mekke müşriklerinin devam eden tehditlerine son vermek, onların Medine sahasından izinsiz gelip geçmelerini engellemek ve Mekke-Şam ticaret yoluna hâkim olup gelir kaynaklarını baskı altına almak için Kureyş kervanlarına baskınlar düzenleme stratejisini devreye sokmuştur.

Hiz. Peygamber'in bu taktiğinin sahaya ilk yansıması, İslam tarihindeki ilk seriyye kabul edilen ve Sîfulbahr seriyyesi adıyla da bilinen Hamza b. Abdülmuttalib seriyyesi (Ramazan 1/Mart 623) ile gerçekleşmiştir. Hiz. Peygamber, amcası Hiz. Hamza komutasındaki otuz kişilik Müslüman birliği, Kureyş kervanına baskın yapmak üzere görevlendirmiştir. Taraflar Cüheyne kabilesi bölgesinde karşı karşıya gelse de, her iki tarafın da müttefiki olan bu kabilenin önde gelenlerinden Mecdî b. Amr'ın araya girmesiyle çatışma gerçekleşmemiştir.⁸⁸

Yine bir Kureyş kervanına baskın düzenlemeyi amaçlayan Râbiğ seriyyesinde (Şevval 1/Nisan 623) ise sıcak temas sağlansa da, müşrikler, Müslümanların yoğun ve isabetli ok atışları karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır. Komutan Ubeyde b. Hâris'e müşrikleri takip etmesi tavsiye edilse de o, kayıp vermeden Medine'ye dönmeyi tercih etmiştir.⁸⁹

Harrâr seriyyesinde (Zilkade 1/Mayıs 623) ise Sa'd b. Ebu Vakkas komutasındaki bir müfreze Kureyş kervanına saldırmak için Harrâr bölgesine ulaştığında, kervanın bir gün önce bölgeden geçtiğini ve kervanı ellerinden kaçırdıklarını öğrenince Medine'ye dönmüştür.⁹⁰

Hiz. Peygamber'in komuta ettiği ilk askerî sefer kabul edilen ve Veddan gazvesi olarak da bilinen Ebvâ gazvesinde (Safer 2/Ağustos 623), Müslüman birliğin

⁸⁸ Vâkîdî, Cilt I, ss. 9-10; İbn Hişâm, Cilt I, s. 595; İbn Sa'd, Cilt II, s. 6; Taberî, Cilt II, ss. 402, 404-405; Hüseyin Algül, "Hamza", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, Cilt 15, s. 501.

⁸⁹ Vâkîdî, Cilt I, ss. 10-11; İbn Hişâm, Cilt I, s. 591; İbn Sa'd, Cilt II, s. 6; Taberî, Cilt II, s. 402; Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Râbiğ Seriyyesi", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, Cilt 34, ss. 382-383.

⁹⁰ Vâkîdî, Cilt I, s. 11; İbn Hişâm, Cilt I, s. 600; İbn Sa'd, Cilt II, s. 7; Taberî, Cilt II, s. 403; İbrahim Sarıçam, "Harrâr Seferi", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, Cilt 16, ss. 242-243.

başında Ebvâ'ya hareket eden Hz. Peygamber, düşmanla karşılaşmadan Medine'ye geri dönmüştür.⁹¹

Buvât gazvesinde (Rebûlevvel 2/Eylül 623) ise 200 Müslümanla birlikte Kureyş kervanına baskın yapmak üzere Buvât'a ulaşan Hz. Peygamber, Harrâr seferinde olduğu gibi, kervanın bölgeden daha önce geçtiği haberini alınca Kureyşlilerle temas sağlayamamış ve Medine'ye dönmüştür.⁹²

İlk Bedir gazvesi olarak da bilinen Sefevân gazvesi (Rebûlevvel 2/Eylül 623), Hamza b. Abdülmuttalib seriyyesinin devamı niteliğindedir. Her ne kadar Hamza b. Abdülmuttalib seriyyesinde bir çatışma yaşanmasa da müşrikler daha sonra küçük bir müfrezeyi Medine önlerine gönderdiler. Cemmâ bölgesine gelen müşrikler burada bazı Müslümanları öldürüp, hayvanlarına el koydular. Haberi alan Hz. Peygamber, bir grup Müslümanla birlikte müşrikleri yakalamak üzere Sefevân bölgesine kadar ilerledi ancak izlerini bulamayınca Medine'ye geri döndü.⁹³

Nahle seriyyesinden önceki son askerî sefer olan ve Bedir gazvesinin arka planını oluşturan Uşeyre gazvesinde (Cemaziyelevvel-Cemaziyelahir 2/Kasım 623), yüklü ve değerli bir ticaret kervanının Mekke'den Şam'a doğru hareket ettiğini öğrenen Hz. Peygamber, beraberindeki 150-200 muhacirle Uşeyre bölgesine kadar ilerlemiştir. Ancak kervanın yine bölgeden daha önce geçtiğini haber alınca Müslümanlar Medine'ye geri dönmüşlerdir.⁹⁴

Netice olarak, Nahle seriyyesi öncesinde Müslümanların, Kureyş kervanlarına yönelik gerçekleştirdikleri yedi askerî seferde savaş çıkmadığı söylenebilir. Sadece Râbiğ seriyyesinde taraflar arasında uzaktan ok atışlarıyla sıcak temas sağlanmış ancak can kaybı yaşanmamıştır. Can kaybının yaşandığı tek askerî sefer ise bir anlamda Hamza b. Abdülmuttalib seriyyesinin intikamını almak isteyen müşriklerin Medine yakınlarına gelerek Cemmâ mevkinde bazı Müslümanları öldürmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, bu yedi seferde müşriklerden ölen/öldürülen

⁹¹ Vâkıdî, Cilt I, ss. 11-12; İbn Hişâm, Cilt I, s. 591; İbn Sa'd, Cilt II, ss. 7-8; Taberî, Cilt II, ss. 403-404; Mustafa Fayda, "Ebvâ", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, Cilt 10, s. 378.

⁹² Vâkıdî, Cilt I, s. 12; İbn Hişâm, Cilt I, s. 598; İbn Sa'd, Cilt II, s. 8; Taberî, Cilt II, ss. 405, 407; Ahmet Önkâl, "Buvât Gazvesi", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, Cilt 6, s. 478.

⁹³ Vâkıdî, Cilt I, s. 12; İbn Hişâm, Cilt I, s. 601; İbn Sa'd, Cilt II, s. 8; Taberî, Cilt II, ss. 406-407; Mustafa Fayda, "Sefevân Gazvesi", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, Cilt 36, s. 299.

⁹⁴ Vâkıdî, Cilt I, s. 12; İbn Hişâm, Cilt I, ss. 598-599; İbn Sa'd, Cilt II, s. 9; Taberî, Cilt II, s. 408; Elşad Mahmudov, "Uşeyre Gazvesi", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, Cilt 36, ss. 229-230.

ve yaralanan olmamıştır. Ayrıca her ne kadar Müslümanlar bu seferlerde kervanları hedef alsa da, müşriklere ait herhangi bir ticaret malı yahut ganimet elde edememişlerdir.

Söz konusu bu yedi askerî seferin ardından Müslümanların Nahle seriyyesinde kervandakilere saldırması, ilk defa bir müşriği öldürmesi, ilk defa kervan mallarını ganimet olarak ele geçirmesi ve ilk defa müşriklerden esir alması oryantalistlerin ilgisini çekmiştir. Seriyye; özellikle hedefi, zamanı ve sonuçları açısından oryantalistlerce tartışmaya açılmıştır. Hz. Peygamber'in verdiği gizli emirle Nahle birliğinin yaptıklarının örtüşmemesi, saldırının Araplarca kutsal kabul edilen haram aylarda gerçekleşmesi, mağrur Kureyş kabilesinin Müslümanların kervan baskınları karşısında ilk kez maddî ve manevî kayba uğraması ve Hz. Peygamber'in sonuçta zor durumda kalması bu seriyyeyi önceki yedi seriyyeden ayıran en önemli farklardır. Tüm bu açılardan hareketle oryantalistlerin önceki seriyyeler üzerinde durmayıp, bu seferlerin sadece gerekçeleri ve başarılı olup olmadıkları hususuna cevap aramaya çalıştıkları ve ardından Nahle seriyyesine yoğunlaştıkları görülmektedir.

1.1. NAHLE SERİYYESİ

1.1.1. Nahle Seriiyesinin Arka Planı

Oryantalistler, Müslümanların kervan baskınları özelinde gelişen ilk askerî seferlerinin arka planında sadece ekonomik veya siyasî gerekçelere vurgu yapmaktadırlar. Bununla birlikte Amerikalı Bogle bu baskınların ekonomik mi yoksa siyasî mi olduğu hususunda bir karar verilemeyeceğini belirterek meseleyi muğlak bırakmış ve her iki gerekçenin de haklılık payının olabileceğini ifade etmiştir.⁹⁵ Benzer biçimde Karsh, Hz. Muhammed'in Kureyş ticaret kervanlarına baskın düzenlemesinin, geçim kaynaklarını yitiren muhacirlerin mal varlığını artırmak ve Mekke'nin hayat kaynağı ticaretini zayıflatmak gibi ekonomik; kendi itibarını güçlendirmek gibi siyasî gerekçesinin bulunduğunu ileri sürmüştür.⁹⁶ Bodley bu

⁹⁵ Bogle, s. 12.

⁹⁶ Karsh, s. 14.

baskınların sadece ekonomik gerekçeyle izah edilemeyeceğini, onların kamusal bir dayanağı olduğuna dikkat çekerek bu baskınlar sayesinde Hz. Muhammed'in sadece muhacirlerin değil aynı zamanda kurduğu İslam devletinin de hazinesini büyütmeyi arzuladığını dile getirmiştir. Ayrıca o, baskınların siyasî gerekçesini ise Hz. Peygamber'in bir zafere ve başarıya ihtiyaç duyması şeklinde açıklamıştır.⁹⁷

Görebildiğimiz kadarıyla oryantalistler arasında yalnızca Hazleton, Hz. Peygamber'in kervan baskınlarının herhangi bir biçimde ekonomik amaçlarla açıklanmasına kesin bir dille karşı çıkmaktadır. Ona göre bu baskınlar yalnızca siyasî amaca matuftur. Bu anlamda Hazleton, Hz. Peygamber'in, Müslümanların varlığını ve gücünü Mekke'ye kabul ettirmek amacıyla seriyyeleri düzenlediğini ileri sürmüştür.⁹⁸

Nahle seriyyesi, Hz. Peygamber'in müşriklere karşı askerî faaliyetlerinde sekizinci seferdir. Önceki yedi harekâtın dördünü bizzat Hz. Peygamber yönettiği halde, diğer üçü için komutanlar tayin etmiştir.⁹⁹ Yukarıda da zikrettiğimiz gibi, oryantalistlerin çoğu, ilk yedi seriyyeye büyük ölçüde temas etmemişler ve ardından Nahle seriyyesi üzerinde durmuşlardır.¹⁰⁰ Biz de bu yüzden tezimize Nahle seriyyesi ile başlamayı uygun gördük.

1.1.1.1. Başarısızlıklar Zincirinden Sonra Gelen Başarı

Her ne kadar oryantalistler Nahle öncesi ilk yedi seriyye üzerinde ayrıntılı durmamış olsalar da Müslümanların bu seriyyelerde başarılı olup olmadığı hususunda fikir beyan ettikleri ve bu konuda iki gruba ayırdıkları dikkat çekmektedir.

Az sayıdaki oryantalist, bu seriyyelerde Hz. Peygamber'in ve Müslümanların büsbütün başarısız oldukları şeklindeki bir değerlendirmeye katılmamıştır. Sözelimi Lunt, bu seriyyelerde bir çarpışma ve ganimet kazancı olmasa da Hz. Peygamber'in,

⁹⁷ Bodley, s. 166.

⁹⁸ Hazleton, ss. 207-208.

⁹⁹ Koelle, s. 143; Irving, s. 105. Irving, Hz. Peygamber'in üç seriyyeye komutanlık yaptığını söylemiştir. Detaylı bilgi için bkz. Elşad Mahmudov, **Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları**, İsam Yayınları, İstanbul, 2010.

¹⁰⁰ Erken dönem oryantalistlerden Henry Stubbe, Humphrey Prideaux, Roger Long, Edward Gibbon ve George Bush'un Nahle seriyyesini de ele almaması, oryantalistlerin ilk seriyyelere önem vermeden gazveler üzerinde durduklarını ancak modern dönemde ilk seriyyelerin de oryantalistlerce konu edildiğini ispatlar niteliktedir.

ashabını liderliği altında kenetlemesini bir başarı kabul etmektedir. Ayrıca İngiliz oryantalist, bu ilk denemelerle Hz. Peygamber'in kan dökmek ve ganimet elde etmek için ashabının iştahını kabarttığını da ileri sürmüştür.¹⁰¹ Mantran'a göre ise bu seriyyeler sayesinde muhacirler, Mekke'ye karşı faaliyetlerini sürdürme imkânı ve dolayısıyla kendilerine ganimet kaynağı sağlamayı başarmışlardır.¹⁰²

Mantran'a ilaveten Watt da kendinden güçlü Mekkelilere karşı saldırı girişiminde bulunmakla Hz. Muhammed'in bölgedeki bedevîleri etkilemesini, bu sayede Beni Damre ve Beni Müdlic gibi kabilelerle karşılıklı saldırmazlık antlaşmaları imzalamasını Müslümanlar adına kazançlı bir sonuç olarak değerlendirmiştir. Çünkü Mantran'a göre bu kabilelerin Hz. Muhammed'le antlaşma yapmaları Arapların gözünde Müslümanların giderek güçlenmesi anlamına gelmektedir.¹⁰³

Öte yandan ilk yedi seriyyeyi Hz. Peygamber'in askerî başarısızlığı olarak değerlendiren oryantalistler, bu iddialarını, hem Mekkeliler hem de Müslümanlar açısından temellendirmeye çalışmışlardır.

Meseleye Mekkeliler cephesinden yaklaşan oryantalistlerden biri Weil'dir. Alman oryantaliste göre Mekkeliler, Hz. Muhammed'in ani kervan saldırılarına karşı yeterince önlem aldıkları için ilk yedi seriyyede bir kayıp yaşamamıştır. Müslümanların kervan baskınlarını ahlakî bir dayanağı olmayan eylemler olarak nitelendiren Weil, Mekkelilerin kimi zaman kervanlarını güçlü askerî birliklerle göndermek kimi zaman da Suriye'ye giden yolda dolambaçlı bir rota izlemek suretiyle Hz. Muhammed'in baskınlarından kendilerini koruduklarını ifade etmiştir.¹⁰⁴ Bogle ve Gabriel'e göre ise Müslümanlar gizlilik ve güvenlik hususunda tedbirsiz davranmışlardır. Çünkü Mekkeliler Medine'den sağladıkları istihbarat sayesinde Hz. Peygamber'in baskınlarına ilişkin bilgiyi önceden öğrenip tedbir almış ve Müslümanların girişimlerini sonuçsuz bırakmışlardır.¹⁰⁵ Armstrong ise herhangi bir açıklama vermeksizin Müslümanların askerî seferleri devam ettikçe Mekkelilerin yeni tedbirler aldıklarını belirtmekle yetinmiştir.¹⁰⁶

¹⁰¹ Lunt, ss. 75-76.

¹⁰² Mantran, s. 76.

¹⁰³ Watt, Medina, s. 3; Mantran, s. 76.

¹⁰⁴ Weil, s. 10.

¹⁰⁵ Bogle, s. 12; Gabriel, s. 81.

¹⁰⁶ Armstrong, Biography, ss. 169-170.

Nahle'den önce yaşanan başarısızlıkları Müslümanlar açısından tahlil etmeye çalışan oryantalistlere göre Müslümanların başarısız olmasının perde arkasında askerî, stratejik ve psikolojik üç temel gerekçe bulunmaktadır.

Askerî gerekçeyi öne süren oryantalistler konuyu, muhacirlerin savaş yetenekleri çerçevesinde ele almışlardır. Sözelimi Bogle, Armstrong ve Karsh gibi oryantalistler, muhacirlerin, uzun zaman önce yerleşik hayata geçip ticaretle uğraşmaya başladıklarını; zamanla savaşın hem alışkanlığını hem de becerisini yitirdiklerini belirtmişlerdir. Onlara göre muhacirlerin, bedevî tarzı olan kervan baskınlarında karşılaştıkları askerî yetersizlikler normal ve olağan karşılanmalıdır.¹⁰⁷ Bu çerçevede Armstrong, Bakara suresinin 216. ayetine¹⁰⁸ atıfta bulunarak bazı muhacirlerin savaşma fikrini sevimsiz buldukları için ilk seriyyelerde başarısız olduklarına dikkat çekmiştir.¹⁰⁹

Armstrong ise Müslümanların ilk yedi seriyyedeki başarısızlıklarını stratejik açıdan ele almayı tercih etmiş ve istihbarat yönünden yetersizlik ve zaafiyetlerinin kendilerini böyle bir sonuca sürüklediğini ileri sürmüştür. Ona göre Hz. Peygamber, Mekke kervanları hakkında yeterince istihbarî bilgi alamadığı için onlarla karşılaşmaya girememiş ve dolayısıyla ganimet elde edememiştir.¹¹⁰ Onun bu yaklaşımı, iki askerî tarihçi Gabriel ve Rodgers tarafından daha ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Mezkûr oryantalistler, Kureyş kervanlarının Müslümanların elinden kurtulmasını, kendilerinin ciddî bir güçle Hz. Muhammed'in karşısına çıkmaları ve bunun da Hz. Muhammed'in askerî operasyonlarıyla ilgili kritik bilgilerin Medine'den birilerinin eliyle sızdırılmasına bağlamışlardır. Onlara göre Müslümanlar, Medine'de bir iç güvenlik problemi yaşamış olmalıdır ve bu nedenle Hz. Peygamber istihbarat zaafiyeti sorunuyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu istihbaratın kaynağı; Gabriel'e göre Hz. Muhammed'in Medine'deki düşmanları,¹¹¹ Rodgers'a göre ise Yahudi kabileler veya ümmetin komuta merkezine yakın isimler olabilir.¹¹²

¹⁰⁷ Bogle, s. 12; Armstrong, Time, s. 115; Karsh, s. 14.

¹⁰⁸ "Savaş, hoşunuza gitmediği hâlde, size farz kılındı. Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz. Yine olur ki, bir şey sizin için kötü iken, siz onu seversiniz. Allah bilir, siz bilmezsiniz." Bakara 2:216.

¹⁰⁹ Armstrong, Time, s. 115.

¹¹⁰ Armstrong, Biography, s. 169.

¹¹¹ Gabriel, s. 81.

¹¹² Rodgers, s. 83.

Nahle öncesi seriyyelerde Müslümanların başarısız olduğu iddiasını bazı oryantalistler ise psikolojik açıdan tahlil etmişlerdir. Bu yaklaşımı paylaşan oryantalistler psikolojik gerekçeyi biri Müslümanlar ve diğeri Hz. Peygamber'in psikolojik durumu olmak üzere iki noktadan ele almışlardır. Bodley'e göre Hz. Muhammed'in, Mekke ticaret kervanlarını habersiz ve savunmasız yakalayarak yağmalama stratejisi, en azından bazı muhacirler tarafından yadırganmış olmalıdır.¹¹³ Bogle ise, muhacirlerin, eski komşuları ve yakınlarına karşı bir harekete girişilmesinden endişe ve rahatsızlık duyduklarını ve bu nedenle yeterince sert bir askerî tavır göstermediklerini ileri sürmüştür.¹¹⁴

Irving, emrini verdiği ve bazısına komutanlık yaptığı askerî operasyonları Hz. Peygamber'in psikolojisi ile açıklamaktadır. Bu Amerikalı oryantaliste göre Hz. Muhammed, hem tebliğ ettiği dine karşı çıkmaları hem de kendisini ve arkadaşlarını Mekke'den çıkardıkları için onlara gizli bir kırgınlık ve kızgınlık beslemiştir. Dolayısıyla Irving, Hz. Peygamber'in tabir-i caizse kendi içini soğutmak adına Mekkelilerin ticaret kervanlarına yönelik seferler düzenlediğini; ancak bu askerî operasyonlarda Kureyş'e ciddî bir darbe vuramayıp, maddî bir sonuç elde edemediğini savunmuştur.¹¹⁵ Nahle öncesi seriyyeleri tahlil edip etmemelerinden bağımsız olarak çok sayıda oryantalist, bu seriyyelerde Hz. Peygamber'in başarısız olduğu şeklindeki değerlendirmeyi paylaşmıştır.¹¹⁶

1.1.1.2. Başarısızlıkla Sonuçlanan İlk Seriyyelerin Hz. Muhammed ve Müslümanlar Üzerindeki Olumsuz Etkisi

Kervan baskınlarının başarısızlıkla sonuçlandığını iddia eden oryantalistler ayrıca söz konusu baskınların Hz. Peygamber ve Müslümanlar üzerinde meydana getirdiği etkiyi tartışmaya açmışlardır.

Bu bağlamda kimi oryantalistler, Nahle öncesi seriyyelerin bir zafer ve ardından ganimetle taçlanmamasının, Arap toplumunda Hz. Peygamber hakkında

¹¹³ Bodley, s. 166.

¹¹⁴ Bogle, s. 12.

¹¹⁵ Irving, s. 105.

¹¹⁶ Koelle, s. 143; Margoliouth, s. 242; Payne, s. 33; Sell, Ghazwas, s. 7; Andrae, s. 196; Rodinson, s. 163; Bogle, s. 12; Hodgson, s. 175; Rogerson, ss. 146-147; Armstrong, Biography, s. 169; Karsh, s. 14; Bodley, s. 166; Gabriel, s. 81; Burleigh, s. 175; Hazleton, ss. 207-208; Rodgers, s. 84.

bazı kuşkulara yol açtığına dikkat çekmişlerdir. Bu oryantalistlere göre Hz. Peygamber'in üst üste aldığı askerî başarısızlık, onun tebliğ ettiği inancın doğruluk ve geçerliliğini sarsacak kadar dinî; onun karizmatik liderliği ve toplumsal düzeni sağlamada yetersizliği gibi siyasî bir buhrana yol açmıştır. Sözelimi askerî tarihçiler Gabriel ve Rodgers, kervan baskınlarının başarısızlıkla sonuçlanmasının Hz. Muhammed için bir hayal kırıklığı olduğunu ve onun itibarını zedelediğini ve bu durumun kendisini zor durumda bıraktığını, zira onun, Müslümanlara zafer ve ganimet vaadini yerine getiremediğini iddia etmiştir.¹¹⁷ Ayrıca Koelle, Müslümanların yaşadığı başarısızlıkların dinî alandaki yansımaya dikkat çekerek Hz. Peygamber'in bu süreçte, ilahî gücün onun yanında olmadığı izlenimine yol açtığını ve onun nübüvvetinin ve getirdiği dinin hak oluşunu zedelediğini belirtmiştir.¹¹⁸

Oryantalistlerden bazıları, Hz. Muhammed'in karizmatik liderliğinin aşınması iddiasının daha geniş bir çevreye yayıldığını ve toplumsal bir çalkantıya yol açtığını savunmaktadırlar. Koelle, Sell ve Gabriel'e göre Hz. Muhammed başarısız seferler sebebiyle, yalnızca ashabının değil, aynı zamanda müşriklerin ve Yahudilerin de gözünde bir itibar kaybına uğramıştır. Muhacirlerin hala yokluk içinde yaşamaya devam etmeleri ve ensarın onları desteklemekte zorlanmaları sebebiyle Müslümanlar arasındaki toplumsal sorunlar çözümsüz halde varlığını sürdürmektedir. Öte yandan kervan baskınlarının başarısızlıkla sonuçlanması, ensarın askerî faaliyetlere katılma heyecanına ket vurmuş ve bir özgüven kaybı olarak kendini göstermiştir. Sözü edilen oryantalistler, bu tabloyu gözlemleyen müşrik ve Yahudilerin İslam'a pozitif yaklaşmadıklarını ve yeni ihtidaların gerçekleşmediğini ifade etmişlerdir.¹¹⁹

Koelle ve Sell'e göre ayrıca Hz. Muhammed, hem ashabının ve hem diğer gayrimüslim unsurların gözündeki konumunu güçlendirerek karizmatik liderliğini pekiştirmek ve hem de Allah'ın kendi yanında olduğunu göstermek için bir askerî başarı elde etme hususunda kendini baskı altında hissetmiştir.¹²⁰ Armstrong bu baskıya rağmen Hz. Muhammed'in yılgınlık göstermeye niyeti olmadığını dile getirmiştir.¹²¹ Söz konusu baskı sebebiyle Hz. Muhammed, Weil ve Sell'e göre bir

¹¹⁷ Gabriel, s. 81; Rodgers, s. 83.

¹¹⁸ Koelle, s. 143.

¹¹⁹ Koelle, s. 143; Sell, Ghazwas, s. 7; Gabriel, s. 81.

¹²⁰ Koelle, s. 143; Sell, Ghazwas, s. 7.

¹²¹ Armstrong, Biography, s. 170.

şaşırtmacaya, sıra dışı ve farklı bir stratejiye başvurmak;¹²² Koelle'ye göre ise cesur ve tehlikeli bir adım atmak¹²³ zorunda kalarak Nahle seriyyesini planlamıştır. Bu bağlamda oryantalistler, Hz. Peygamber'in Nahle seriyyesi için yaptığı plan hazırlıklarını ve izlediği stratejiyi aydınlatmaya ve tahlil etmeye çalışmışlardır.

1.1.1.3. Nahle Seriyyesinin Stratejisi

Nahle seriyyesinin en belirgin özelliği Hz. Peygamber'in bu seriyyenin hazırlığında ve gerçekleşmesinde güvenlik önlemlerini en üst düzeyde tutmuş olmasıdır. Bu durum, bazı oryantalistlerin de işaret ettiği gibi Hz. Peygamber'in daha önceki seriyyelerde bir istihbarat sorunu yaşadığını doğrular niteliktedir. Zira Hz. Peygamber, Nahle seriyyesine katılacak sahabenin seçiminde, seferin yapılacağı yer, amacı ve tarzı hakkında son derece gizli hareket etmiştir. Nahle seriyyesini inceleme konusu yapan oryantalistler, bu hususların her birine ayrı ilgi göstermişlerdir:

Hz. Peygamber'in Nahle seriyyesinin planını gizli tutma stratejisinin ilk tezahür ettiği husus, seriyyeye katılacak sahabenin seçimini öncekilerden daha farklı bir biçimde yapmasıdır. Oryantalistler içinde bu konuya tek başına temas eden Gabriel, Hz. Muhammed'in Mescid-i Nebvî'de açık bir toplantı yapmadan Nahle'ye katılacak sahabeyi seçtiğini ve seçilenlere görevin niteliği veya amacı hakkında bir bilgi vermediğine dikkat çekmiştir.¹²⁴

Öte yandan oryantalistlerin klasik kaynaklara bağlı kalarak Nahle seriyyesinin komutanının Abdullah b. Cahş olduğunu ortak bir dille ifade ettikleri görülmektedir.¹²⁵ Bununla birlikte Muir, Koelle ve Draycott, Nahle seriyyesinin komutanlığı meselesi üzerinde farklı yorumlarla karşımıza çıkmaktadır. Muir ve Koelle, Hz. Peygamber'in Nahle seriyyesi için bir komutan belirlediğini ancak daha sonra bundan vazgeçerek Abdullah b. Cahş'ı atadığını ileri sürmüşlerdir. Muir'e göre Hz. Muhammed Nahle seriyyesine önce Ubeyde b. Hâris'i komutan tayin etmiş

¹²² Weil, s. 10; Sell, Ghazwas, s. 7.

¹²³ Koelle, s. 143.

¹²⁴ Gabriel, s. 82.

¹²⁵ Irving, s. 105; Muir, Cilt III, s. 70; Weil, s. 10; Koelle, s. 143; Johnstone, s. 91; Margoliouth, s. 244; Sell, Ghazwas, s. 8; Lunt, s. 76; Draycott, s. 145; Andrae, s. 197; Bodley, s. 166; Watt, Medina, s. 5; Watt, Statesman, s. 109; Rodinson, s. 163; Firestone, Jihad, s. 57; Armstrong, Biography, s. 170; Nafziger ve Walton, s. 209; Spencer, s. 98; Warner, s. 58; Gabriel, s. 82; Rodgers, s. 84; Burleigh, s. 175; Cole, s. 119.

ancak onun, kendisinden ayrılacağı için oldukça hüzünlendiğini görünce, kararını değiştirmiş ve yerine Abdullah b. Cahş'ı görevlendirmiştir. Bu çerçevede Muir, Taberî'de geçen bir rivayetin¹²⁶ yanlış olduğunu iddia etmiştir. Zira Taberî, Hz. Peygamber'in, seriyye komutanlığına Abdullah'tan önce Ubeyde b. Hâris'i değil, hataen Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ı atadığını kaydetmektedir. Muir'e göre hâlbuki Ubeyde b. Hâris, daha önceki Rabiğ seriyyesinin (Şevval 1/Nisan 623) komutanı olmuş ve bir kez daha Hz. Muhammed'den ayrı kalmak istememiş, bu nedenle Hz. Muhammed fikrini değiştirerek Abdullah b. Cahş'ı tayin etmiştir.¹²⁷ Görünen o ki, Muir klasik kaynaklardaki farklı rivayetleri değerlendirmiştir. Alman oryantalist Koelle'ye göre ise Nahle seriyyesi için Hz. Muhammed, ilkin kuzeni Ebu Ubeyde'yi komutan tayin etmiştir. Onun iddiasına göre Ebu Ubeyde, bu emri kabul etmemiş ve bunun üzerine Hz. Peygamber, Abdullah b. Cahş'ı görevlendirmiştir.¹²⁸ Koelle, bu noktada yanlış bir tespitte bulunmaktadır. Zira Hz. Peygamber'in kuzeni Ebu Ubeyde değil, Abdullah b. Cahş'tır.

Nahle seriyyesi komutanlığıyla ilgili tarihî verilere uygun düşmeyen bir diğer açıklama ise Draycott tarafından yapılmıştır. Draycott, Müslümanların düzenlediği ilk askerî sefer olduğunu iddia ettiği Nahle seriyyesine neden Hz. Muhammed'in bizzat komutanlık yapmadığı sorusuna kafa yormuştur. Amerikalı oryantalisteye göre zira Yahudiler, çatışma seviyesine ulaşmasa da Hz. Muhammed'in Medine liderliği altında sürekli rahatsızlıklarını belli etmektedir. Medine'deki bu güvensizlik ortamı yüzünden Hz. Muhammed bizzat bir askerî operasyona liderlik etmeye cesaret edememiş ve bu nedenle komutan olarak Abdullah b. Cahş'ı atamıştır.¹²⁹ Bize göre Draycott'un bu değerlendirmesi isabetli gözükmemektedir. Zira Nahle seriyyesi Müslümanların sekizinci askerî harekâtıdır. Üstelik –daha önce de ifade ettiğimiz gibi- Nahle'den önce gerçekleşen yedi askerî operasyondan dördüne bizzat Hz. Peygamber komutanlık etmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Nahle'yi bizzat komuta etmemesi Medine'nin iç güvenliğine dayandırılmaz.

Seriyyeye katılacak sahabenin belirlenmesinden sonra, Hz. Peygamber'in izlediği planı gizli tutma stratejisinin ikinci tezahürü ise komutan Abdullah b. Cahş

¹²⁶ Taberî, Cilt II, s. 415.

¹²⁷ Muir, Cilt III, s. 70.

¹²⁸ Koelle, s. 143.

¹²⁹ Draycott, s. 144.

ile aralarında geçen konuşmadır. Bu bağlamda oryantalistler, öncelikle Hz. Peygamber'in bu seriyyenin hedefi ve amacı hakkındaki emirlerini mektup halinde yazıya döktüğünü ve bu mektubu kapalı/mühürlü olarak Abdullah b. Cahş'a verdiğini klasik İslam tarihi kaynaklarına uygun biçimde belirtmişlerdir.¹³⁰ Öyle anlaşıyor ki komutan Abdullah b. Cahş başta olmak üzere seriyyeye katılanların hiçbiri nereye gideceklerini ve ne yapacaklarını bilmeden sefere çıkmışlardır.

1.1.1.4. Nahle Seriyyesinin Kritik Aşaması: Hz. Peygamber'in Kapalı Mektubu

Klasik İslam tarihi kaynaklarına göre Hz. Peygamber, iki gün ilerledikten sonra açmasını tembihlediği kapalı mektubunda komutan Abdullah b. Cahş'a, seriyyeye katılan Müslümanları göreve devam edip-etmeme konusunda serbest bırakmasını, Nahle'ye giderek Kureyş kervanını gözetlemelerini¹³¹ ve kervan hakkında bilgi toplamalarını¹³² emretmiştir.

Oryantalistler, gizli mektupta yazılan emirlere ilgi göstermişler ve dört başlık çerçevesinde konuyu ele almışlardır. Bu meseleler, sırasıyla seriyyenin görev yeri, içeriği, zamanı ve seriyyede kalıp göreve devam edip-etmeme hususunda seriyyeye katılanlara bir seçme hakkının tanınmasıdır.

Abdullah b. Cahş ve ekibine verilen görevin yeri konusunu inceleyen oryantalistler ortak bir dille ve klasik kaynaklara uygun biçimde, iki gün yolda ilerledikten sonra onların Hz. Peygamber'in kendisine verdiği mektubu açtığını ve ilk emrin, kafilenin Nahle'ye gitmesi olduğunu belirtmişlerdir.¹³³ Hedef nokta olan Nahle'nin coğrafi konumuna dikkat çeken oryantalistler, Hz. Peygamber'in bu seferi düzenlemekte gözettiği amacı belirlemeye çalışmışlardır. Zira Nahle, Medine'deki Müslümanların daha yakın oldukları Mekke-Şam ticaret yolunun aksi bir

¹³⁰ Vâkıdî, Cilt I, s. 13; İbn Hişâm, Cilt I, s. 601; Taberî, Cilt II, ss. 410-411; Muir, Cilt III, s. 70; Sell, Ghazwas, ss. 8-9; Spencer, s. 98; Watt, Medina, ss. 5-6; Watt, Statesman, s. 109; Margoliouth, s. 244; Burleigh, s. 175; Bogle, s. 12; Rodinson, s. 163; Rodgers, s. 84; Warner, s. 58; Peters, Muhammad, s. 212; Draycott, s. 145; Bodley, s. 166; Cole, s. 119; Koelle, s. 143; Andrae, s. 197; Payne, s. 33.

¹³¹ Vâkıdî, Cilt I, ss. 13-14; İbn Hişâm, Cilt I, 602; İbn Sa'd, Cilt II, s. 9; Taberî, Cilt II, s. 411.

¹³² İbn Hişâm, Cilt I, s. 602; Taberî, Cilt II, s. 411.

¹³³ Draycott, s. 145; Gabriel, s. 82; Gilman, s. 147; Peters, Muhammad, s. 212; Cole, s. 120; Rodgers, s. 84; Warner, s. 58; Weil, s. 10; Lunt, s. 76; Payne, s. 33; Rodinson, s. 163; Bogle, s. 12; Nafziger ve Walton, s. 209; Burleigh, s. 175; Watt, Medina, s. 5, 7; Watt, Statesman, s. 109.

konumdadır. Nahle, Taif-Mekke arasında Mekke'ye oldukça yakın bir mevkiye olup Mekkelilerin Mekke-Yemen arasında güney ticaret rotası güzergâhındadır.

Hız. Peygamber'in, neden Medine'den oldukça uzak ve düşmana da yakın bir konuma seriyye gönderdiği sorusuna cevap arayan oryantalistlerden Muir, Sell, Draycott, Watt ve Burleigh'e göre Mekkeliler, Müslümanları güney ticaret yollarına saldıracak yetenek ve yeterlilikte görmediklerinden dolayı bu güzergâhta kendilerini daha güvende hissetmekte ve daha savunmasız hareket etmekteydiler.¹³⁴ Sell ile birlikte Rodinson'a göre Hız. Peygamber, bu güvenlik zaafından yararlanıp beklemedikleri bir yerden Mekkelilere saldırarak onları şaşırtmak ve gücünü göstermek adına,¹³⁵ Muir'e göre ise kolayca ganimet elde etmek için¹³⁶ Nahle'yi hedefleyen bir seriyye planlamıştır.

Kimi oryantalistler ise Hız. Peygamber'in Nahle'ye bir birlik göndermesinin riskleri üzerinde durmuşlardır. Bu anlamda Draycott, Medine'den oldukça uzak bir noktaya sefer düzenlerken Hız. Peygamber'in, askerlerini büsbütün ateşe atmış olamayacağını ve onlara mutlaka bir güvenlik şemsiyesi sağlamış olacağı varsayımını dile getirmiştir. Bu çerçevede o, Hız. Peygamber'in, iki düşman şehir arasında konuşlu kabilelerle bir uzlaşma sağlamış olması gerektiğini, bu sayede askerlerini Mekke'ye bu kadar yakın bir bölgeye göndermeyi göze aldığını vurgulamıştır.¹³⁷ Öte yandan Watt, Armstrong, Gabriel ve Rodgers, Hız. Peygamber'in Nahle'nin Mekke'ye çok yakın olması ve birliğin varlığı hakkında Mekkelilerin istihbarat almasının her an mümkün olabileceğini düşünerek büyük bir risk taşıdığına dikkat çekmiştir.¹³⁸ Kapalı mektupla bir emrin verilmesi, görevin içeriğinden bağımsız olarak bir riskin barındırdığının Hız. Peygamber tarafından da kavrandığını kanıtlar niteliktedir.

Koelle, Sell ve Cole, İslam tarihi kaynaklarına uygun biçimde, Hız. Peygamber'in, gizli mektupta Abdullah b. Cahş'a Nahle'ye gidip gitmeme ve orada yapacakları göreve devam edip etmeme hususunda yanındaki askerleri zorlamaması

¹³⁴ Muir, Cilt III, s. 71; Sell, Ghazwas, s. 8; Draycott, s. 145; Watt, Medina, ss. 5, 7; Watt, Statesman, s. 109; Burleigh, s. 175.

¹³⁵ Sell, Ghazwas, s. 8; Rodinson, s. 163.

¹³⁶ Muir, Cilt III, s. 71.

¹³⁷ Draycott, s. 145.

¹³⁸ Watt, Medina, s. 6; Gabriel, s. 82; Rodgers, s. 84; Armstrong, Biography, s. 170.

ve onlara bir seçme hakkı tanınması şeklinde bir emir verdiğini belirtmişlerdir.¹³⁹ Abdullah bu emri kendilerine okuyunca seriyyeye katılan muhacirlerin hepsi kafilenden ayrılmak istemediklerine ve Hz. Peygamber'in emirlerine uyacaklarına dair söz vermişlerdir. Ancak Nahle yolunda Sa'd b. Ebu Vakkas ile Utbe b. Gazvân kaybolan develerini ararken kafilenden ayrı düştüler.¹⁴⁰ Oryantalistlerin çoğu bu olayı yorum katmadan tasvir etmekle yetinmişlerdir.¹⁴¹ Ne var ki oryantalistlerden bazıları, Hz. Peygamber'in birliğe verdiği görevin içeriği meselesindeki tartışmalara bağlı olarak bu iki muhacirin kafilenden ayrı düşmesi hakkında farklı değerlendirmeler yapmışlardır. Hz. Peygamber'in Nahle birliğine vermiş olduğu temel emrin ne olduğu hususu aydınlatıldıktan sonra bu meseleye değinilecektir.

1.1.1.5. Nahle Seriyyesinin Amacına Dair Spekülasyon

Nahle seriyyesi ile ilgili olarak oryantalistler, Hz. Peygamber'in mühürlü mektubunda Abdullah b. Cahş komutasındaki birliğe hangi görevi ve hangi emri verdiği üzerinde durmuşlardır. Bu anlamda kimileri, Hz. Peygamber'in bu birliğe gözetleme, diğer bazıları da Mekkeli ticaret kervanına baskın yapma emrini verdiğini iddia etmişlerdir. Armstrong, oryantalistlerin bu iki farklı görüşü dillendirmelerinin, esasen İslam tarihindeki rivayetlerden kaynaklandığına dikkat çekmiştir. Bu hususta haklılık payı olduğunu düşündüğümüz Armstrong, iddiasını temellendirirken bir hataya düşmüş gözükmektedir. Zira o, Hz. Peygamber'in; İbn İshâk'a göre Kureyş kervanını gözetleme, Vâkıdî'ye göre onu pusuya düşürme emrini verdiğini ifade etmiştir. Hâlbuki durum tam tersidir. Arapça bilmediğini ve bu yüzden klasik İslam tarihi kaynaklarına başvurmadığını tahmin ettiğimiz Armstrong, bu iddiasında Tor Andrae'den dipnot vermektedir. Andrae de Vâkıdî'nin Arapça asıl metnine değil, bir başka oryantalist Julius Wellhausen tarafından sadeleştirilerek Almanca'ya çevrilen

¹³⁹ Sell, Ghazwas, s. 8; Koelle, s. 143; Cole, s. 120.

¹⁴⁰ Vâkıdî, Cilt I, ss. 16-17; İbn Hişâm, Cilt I, s. 602; İbn Sa'd, Cilt II, s. 10; Taberî, Cilt II, s. 411.

¹⁴¹ Sell, Ghazwas, s. 8; Cole, s. 120; Koelle, ss. 143-144; Muir, Cilt III, s. 71; Spencer, s. 98; Margoliouth, s. 244; Watt, Statesman, ss. 109-110; Payne, s. 33; Warner, s. 58; Rodgers, s. 84; Burleigh, s. 175; Draycott, ss. 145-146; Armstrong, Biography, s. 170; Andrae, s. 198.

eserini¹⁴² esas almıştır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere oryantalistlerin birbirini tekrar eden hatalara düştükleri görülmektedir.¹⁴³

Yine de buna rağmen, klasik Müslüman tarihçilerin aynı konuda farklı rivayetler serdettiklerini ifade etmiştik. Tekraren, Vâkıdî ve İbn Sa'd'a göre Hz. Peygamber'in emri kervanı gözetleme, İbn Hişâm ve Taberî'ye göre hem gözetleme hem de istihbarat bilgisi toplamadır.¹⁴⁴ Dolayısıyla oryantalistlerin de bu farklılıklardan hareketle, emrin içeriği ve seriyyenin amacı hususunda farklı değerlendirmeler yaptıkları görülmektedir:

Bu anlamda Hz. Peygamber'in emri, Weil'in başı çektiği çok sayıdaki oryantaliste göre sadece pusu kurmak;¹⁴⁵ Draycott, Spencer ve Gabriel'e göre pusu kurmak ve istihbarat edinmek;¹⁴⁶ Irving ve Bodley'e göre sadece istihbarat edinmek,¹⁴⁷ Sell, Warner ve Cole'a göre sadece gözetlemek;¹⁴⁸ Gilman, Peters, Rodgers ve Hazleton'a göre ise hem gözetlemek ve hem de istihbarat toplamaktır.¹⁴⁹

Görüldüğü gibi oryantalistlerin çoğu, seriyyenin amacının Nahle'den geçen Mekkeli kervanları gözetlemek değil, onlara pusu kurmak olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iddiayı temellendirmek adına bazı oryantalistler, öncelikle, Hz. Peygamber'in seriyyeye kervan gözetleme şeklinde bir emir vermiş olduğu görüşünü, üç açıdan çürütmeye çalışmışlardır.

Bunlardan ilki, Hz. Muhammed'in seriyye komutanı Abdullah'a yazılı ve gizli emirleri uygulama hususunda askerlerini zorlamaması emri vermesidir.

Muir'i takip eden oryantalistlere göre Hz. Peygamber'in seriyyeye gözetleme emri değil, ondan daha zor bir görev verdiğinin ikinci delili kervandan iki sahabinin kafileden ayrı düşmesidir. Bu bağlamda Muir, Sa'd b. Ebu Vakkas ile Utbe b. Gazvân'ın bilinçli olarak develerini ellerinden kaçırdıklarını, bu gerekçeye sığınarak kafileden ayrı düştüklerini ve böylece haram aylarda saldırıya katılmakla kendilerini

¹⁴² Julius Wellhausen, **Muhammed in Medina. Das ist Vakidi's Kitab al-Maghazi in verkürzter deutscher Wiedergabe**, G. Reimer, Berlin, 1882.

¹⁴³ Armstrong, **Biography**, s. 170.

¹⁴⁴ Vâkıdî, Cilt I, ss. 13-14; İbn Hişâm, Cilt I, 602; İbn Sa'd, Cilt II, s. 9; Taberî, Cilt II, s. 411.

¹⁴⁵ Weil, s. 10; Koelle, s. 143; Lunt, s. 76; Watt, Medina, s. 7; Watt, Statesman, s. 109; Payne, s. 33; Rodinson, s. 163; Burleigh, s. 175.

¹⁴⁶ Draycott, s. 145; Spencer, s. 98; Gabriel, s. 82.

¹⁴⁷ Irving, s. 105; Bodley, s. 166;

¹⁴⁸ Sell, Ghazwas, s. 8; Warner, s. 58; Cole, s. 119.

¹⁴⁹ Gilman, s. 147; Peters, Muhammad, s. 212; Rodgers, s. 84; Hazleton, s. 208.

utandıracak bir eylemden kaçındıklarını iddia etmiştir.¹⁵⁰ Muir'in bu yorumu Margoliouth, Andrae ve Armstrong tarafından da paylaşılmıştır.¹⁵¹ Watt ise temelde Muir'e katılmakla birlikte iki muhacirin savaştan kaçınma gerekçesi hususunda farklı bir değerlendirme yapmıştır. Ona göre bu iki sahabe haram ayların kutsiyetine zarar vermekten değil, savaşta öldürülme endişesinden dolayı develerini kaybetme bahanesine sığınmışlardır. Ayrıca o, bu ikilinin, Utbe'nin doğum yeri olan Beni Süleym kabilesi topraklarında vakit harcamış olmasını da manidar bulmaktadır.¹⁵²

Görüldüğü gibi, Muir ve onun yorumunu izleyen oryantalistler, tarihî verileri aşan bir değerlendirme yapmışlardır. Zira klasik kaynaklarda geçen ilgili rivayet, Sa'd b. Ebu Vakkas ile Utbe b. Gazvân'ın develerini ellerinden kaçırdıklarını ve bu sebeple kafileden ayrı düştüklerini¹⁵³ dile getirmekle sınırlıdır. Oysa söz konusu oryantalistler, bu iki sahabinin develerini kaybetmelerinin bilinçli bir hareket olduğunu iddia etmişlerdir. Onlara göre iki sahabe, bir öngörude bulunarak ve bir aldatmaya sığınarak sonraki günlerde kendilerini zor durumda bırakacak bir eylemden kaçmayı başarmış olmaktadır. Armstrong da benzer bir kanıya ulaşmış görülmektedir. Çünkü o, Muir'i izleyerek haram ayların kutsiyetine saygısızlık etmek istemedikleri için bu iki muhacirin develerini kaybetme bahanesine sığındıklarını belirttiği halde,¹⁵⁴ daha sonra yazdığı *Muhammad: A Prophet For Our Time* başlıklı eserinde bu yoruma yer vermemiştir. Demek ki o, söz konusu iki muhacirin bahane uydurarak kafileden ayrı düştüğü fikrinden vazgeçmiştir. Neticede anlaşıldığı kadarıyla mezkûr oryantalistlerin niyet okuyuculuğuna soyunarak devesini kaybeden sahabileri itham etmeleri isabetli görünmemektedir.

Hiz. Peygamber'in seriyyeye daha zor bir emir verdiğini ileri süren oryantalistlerin üçüncü delili, gözetleme emriyle alakalı rivayetlerin uydurulmuş

¹⁵⁰ Muir, Cilt III, s. 72. Muir ayrıca Vâkıdî'de onların, Hiz. Muhammed'in "isteyenlerin Nahle'ye gitmeyip geri dönebileceğine" dair izin vermiş olmasını fırsata çevirdiklerine dair rivayetlerin bulunduğunu söylemektedir. Ancak söz konusu rivayet açık değildir ve kanaatimizce böyle bir yoruma izin vermemektedir, şöyle ki: Sa'd b. Ebu Vakkas dedi ki: Biz Abdullah b. Cahş'la yola çıktık. Nihayet Beni Süleym topraklarında Buhran'da mola verdik. Develerimizi saldık. On iki kişiydik. Her iki kişi bir deveyi takip ediyordu. Ben Utbe ile beraberdim. Deve de onundu. Devemiz kayboldu. Devemizi ararken, arkadaşlarımız gitti. Onları kaybettik. Vâkıdî, Cilt I, ss. 16-17.

¹⁵¹ Margoliouth, ss. 244-245; Andrae, s. 198; Armstrong, Biography, s. 170.

¹⁵² Watt, Statesman, ss. 109-110; Watt, Medina, s. 6.

¹⁵³ Vâkıdî, Cilt I, ss. 16-17; İbn Hişâm, Cilt I, s. 602; İbn Sa'd, Cilt II, s. 10; Taberî, Cilt II, s. 411.

¹⁵⁴ Margoliouth, ss. 244-245; Sell, Ghazwas, s. 9; Armstrong, Biography, s. 170; Andrae, s. 198.

olduğudur. Bu anlamda Muir,¹⁵⁵ Andrae ve Watt, Hz. Peygamber'in kervanları gözetleme emri verdiği rivayetini kuşkuyla bularak¹⁵⁶ Nahle'de haram ayda dökülen kanın sorumluluğundan Hz. Muhammed'i kurtarmak adına "gözetleyin" emrinin rivayetlere sonradan eklendiğini ifade etmişlerdir.¹⁵⁷

Hz. Peygamber'in kervan gözetlemesi için bir seriyye göndermesinin amacını tahlil eden oryantalistlere gelince, Cole'un ilginç açıklamasına göre Mekkeliler, savunmasız Müslümanları yakalayıp kaçırmak amacıyla Medine'nin etrafındaki bölgeleri taradıkları için Hz. Muhammed bu seriyyeyi Mekke'nin yakınlarına kadar bir izleme-gözetleme göreviyle göndermiştir.¹⁵⁸

Öte yandan Armstrong, Hz. Peygamber'in, askerlerine Nahle'ye konuşlanarak Kureyş kervanını gözetleme emrini verdiğini, diğer ihtimalin yani kervanı tuzağa düşürüp saldırmanın geçersizliğine dayandırarak açıklamak istemiştir. Bu maksatla o, Hz. Peygamber'in, kervana saldırı emri vermesinin, Müslümanların haram ayı ihlal etmeleri anlamına geleceği için onun birtakım tereddütler yaşadığının muhtemel olduğunu ve bu nedenle seriyyeye verilen emrin sadece kervanı gözetlemek olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁹

Yine bu konuda fikir beyan eden oryantalistler, Hz. Peygamber'in emirlerinin açık mı yoksa kapalı bir dille mi verildiği hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Nitekim bu anlamda sadece Margoliouth ve Nafziger-Walton Hz. Peygamber'in yazılı emrinde açık, net ve kesin olarak kervana saldırı emrini verdiğini ileri sürmüştür.¹⁶⁰ Fakat kaynak göstermemişlerdir.

Onların aksine Bodley, Hz. Peygamber'in mektubunda, içinde bulundukları haram ayla ilgili hiçbir cümlemin geçmediğini açık bir dille belirtmiştir.¹⁶¹ Bodley ile birlikte Weil, mektupla bildirilen yazılı emrin esasen istihbarî bilgi toplamak olduğunu, ancak yazılı ifadenin Kureyş kervanına saldırabileceği şeklinde bir îma

¹⁵⁵ Muir, mektubun içeriğini Vâkıdî'den aynen tercüme ederek verdiğini iddia ederek, Hz. Peygamber'in emrinin "pusu kurmak" olduğunun altını çizmektedir. O ayrıca, bu konudaki rivayetlerini yetersiz ve tatmin edici bulmadığı İbn Sa'd'ı mektup içeriğini nakletmediği için eleştirmektedir. İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî'nin söz konusu emre, "Onlar hakkında bilgi topla." ifadesini eklediklerine dikkat çekmekte ve selefi Gustav Weil'e atıfta bulunarak uydurma olabileceğini söylemektedir. Muir, Cilt III, s. 71.

¹⁵⁶ Muir, Cilt III, s. 71; Andrae, ss. 197-198; Watt, Medina, s. 7.

¹⁵⁷ Andrae, ss. 197-198; Watt, Medina, s. 7.

¹⁵⁸ Cole, s. 119.

¹⁵⁹ Armstrong, Biography, s. 170.

¹⁶⁰ Margoliouth, s. 244; Nafziger ve Walton, s. 209.

¹⁶¹ Bodley, s. 166.

taşıdığını ve Abdullah'ın bu îmayı Hz. Peygamber'in pusu kurma emrini kervana saldırması gerektiği şeklinde yorumladığını belirtmiştir.¹⁶² Andrae ve Draycott, Hz. Muhammed'in yazılı emrinde bir îmanın bulunduğunu kabul etmekle birlikte sefere katılan askerlerin kervana baskın yapma kararı almalarını farklı değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda Draycott mektupta kullanılan üslubun, cesareti ve sertliği teşvik etmesinden,¹⁶³ Andrae ise Abdullah b. Cahş'ın bu îmayı doğru yorumlayacak kapasitede olmasından¹⁶⁴ hareket ederek muhacirlerin kervana saldırı kararı aldıklarını söylemişlerdir.

Diğer yandan bazı oryantalistler, Hz. Peygamber'in emrinden bağımsız olarak, muhacirlerin sadece kervanı gözetleyip yoldan geçmesine göz yummakla yetinmeyip kervana neden saldırdıkları sorusuna cevap bulmaya çalışmışlardır. Muir'i takip eden oryantalistler, silahsız dört kişinin idaresindeki kervanın yüklü bir ticaret malını taşımasını Müslümanların, haram ayları ihlal etmelerine değecek kadar kıymetli bir fırsat olarak gördüklerini söylemişlerdir. Zira Müslümanlar, kervandakilerden hem sayıca fazladır, hem de silahlıdır. Duruma bu açıdan bakıldığında, muhacirler risk ve sorumluluk almadan yüklü bir ganimet elde edeceklerini düşünerek kervana saldırı kararı almışlardır.¹⁶⁵ Warner, biraz daha ileri giderek klasik kaynaklara dayanmaksızın Müslümanların yalnızca ganimet almaya değil mümkün olduğunca çok adam öldürmeye niyet ettiklerini iddia etmiştir.¹⁶⁶

Kelen ise muhacirlerin kervana saldırma kararı almalarının çok sayıda sebebi olabileceğini savunmuştur. Bu çerçevede Kelen, kolayca ganimete konma faktörünün yanı sıra muhacirlerin, Müslüman olmanın bir gereği olarak haram ayların kutsiyeti gibi eski bir geleneği silip atmaları gerektiği şeklindeki bir dinî anlayışla saldırmaya karar vermiş olabileceklerini belirtmiştir.¹⁶⁷ Benzer bir değerlendirme de Watt tarafından dile getirilmiştir. *Muhammad at Medina* başlıklı eserinde Nahle seriyyesini tasvir etmekle yetinen Watt, *Muhammad: Prophet and Statesman* adlı

¹⁶² Weil, s. 10; Bodley, s. 166.

¹⁶³ Draycott, s. 146.

¹⁶⁴ Andrae, s. 198.

¹⁶⁵ Muir, Cilt III, ss. 72-73; Johnstone, s. 91; Bodley, s. 166; Firestone, Jihad, s. 87; Hazleton, s. 209; Koelle, s. 144; Rodgers, ss. 84-85; Peters, Muhammad, s. 212.

¹⁶⁶ Warner, s. 59.

¹⁶⁷ Kelen, s. 81.

kitabında, haram ayların ve Mekke'nin kutsiyeti olmak üzere Müslümanların iki tabuyu yıkma amacıyla saldırıya geçtiğini ifade etmiştir.¹⁶⁸

Spencer, Nahle seriyyesine katılan askerlerin de bu emri açık bir biçimde algılamış olduklarını iddia etmiştir. Ona göre Abdullah b. Cahş, Hz. Peygamber'in yazılı emrini okuduktan sonra askerlerine ateşli bir konuşma yapmış ve onları savaşıma cesaretlendirmiştir. Spencer'a göre bu konuşmasında Abdullah b. Cahş, günümüz "cihatçı teröristlerin" yaptığı gibi Allah ve dini adına şehit olmaya dair bir övgü düzmüştür. Yine Spencer, Abdullah'ın, baskın esnasında şehit olmayı, imanı uğruna zalimlerin elinde acı çekerek ölen Hıristiyanlar anlamında değil, Tevbe suresinin 111. ayetinde¹⁶⁹ vurgulandığı gibi gerçek bir savaşta öldürme ve öldürülmenin vuku bulması anlamındaki değerini vurguladığını belirtmiştir. Hatta o, bir adım daha atarak bu baskının fiilî bir savaş değil, esasen bir terör olayı olduğunu sert bir dille ifade etmiştir.¹⁷⁰

Ne var ki Spencer'ın, Abdullah b. Cahş'ın bu tür bir konuşma yaptığı iddiasını doğrulayan tarihî bir veri elimizde yoktur. Kaldı ki Muir, Allah yolunda şehit olma anlayışının, Bedir savaşıyla birlikte ortaya çıktığını, Abdullah'ın, Nahle ekibiyle yaptığı istişarede veya onlara yönelik hitabında şehadetten söz etmiş olmasının mümkün olmayacağını haklı bir biçimde dile getirmiştir.¹⁷¹

1.1.1.6. Nahle Seriyyesinin Zamanı İle İlgili Tartışmalar

Oryantalistler Nahle seriyyesinin haram aylardan Recep'te gerçekleştiği hususunda hemfikir olmakla beraber, bu baskının Recep ayının hangi günü gerçekleştiği konusunda aralarında fikir ayrılığı vardır. Baskın; Sell ve Cole'a göre baskın, Recep ayının ilk günü;¹⁷² Firestone, Armstrong, Andrae, Peters, Payne ve Rogerson'a göre ise Recep ayının son günü¹⁷³ gerçekleşmiştir.

¹⁶⁸ Watt, Statesman, s. 110.

¹⁶⁹ "Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah'tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığımız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur." Tevbe 9:111.

¹⁷⁰ Spencer, s. 98.

¹⁷¹ Muir, Cilt III, s. 71.

¹⁷² Sell, Ghazwas, s. 9; Cole, s. 120.

¹⁷³ Firestone, Jihad, s. 57; Armstrong, Biography, s. 170; Armstrong, Time, s. 117; Rogerson, s. 147; Peters, Muhammad, s. 212; Andrae, s. 198; Payne, s. 33.

Ayrıca oryantalistler, Hz. Peygamber'in emrinin, baskın ile zamanı arasında bir ayrımı içerip içermediği hususunda da fikir ayrılığına düşmüşlerdir.

Weil'in başı çektiği bir grup oryantaliste göre Hz. Peygamber'in baskın emri ile baskın zamanı arasında bir ayrım yapmaya gerek yoktur. Bu görüşü benimseyenlere göre Hz. Peygamber, haram ayın verdiği rahatlıkla savunmasız şekilde ilerleyen Kureyş kervanına saldırılmasını herhangi bir zaman koşulu gözetmeksizin net biçimde emretmiştir.¹⁷⁴ Bu iddiadaki oryantalistler, görüşlerini üç delil ile ortaya koymaya çalışmışlardır. Bunlardan ilki, sahabenin Hz. Peygamber'in emri dışına çıkmayı asla düşünmeyecekleri,¹⁷⁵ ikincisi görev kendilerine açıklandıktan sonra dileyenin görevden çekilebileceği izninin verilmiş olması¹⁷⁶ ve sonuncusu da develerini kaybettikleri bahanesiyle iki sahabinin baskına katılmamasıdır.¹⁷⁷

Diğer yandan oryantalistlerden bazıları ise, Hz. Peygamber'in baskın emri ile zamanı arasında bir ayrım yapmanın daha makul olduğuna dikkat çekmişlerdir. Nitekim Sell, Firestone ve Cole, Abdullah ve müfrezesinin haram ayların içinde olup olmadıkları ve baskına girişip girişmeme kararında bir tereddüt yaşadıklarını ve konuyu aralarında tartıştıklarını dile getirmiştir. Mezkûr oryantalistler, Müslümanların baskın düzenleyecekleri günün, Cemaziyelahir'in son günü mü yoksa Receb'in ilk günü mü olduğunda kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir.¹⁷⁸ Firestone ayrıca, bu kararsızlığın, Arapların bir kamerî ayı, hilalin görülmesiyle başlatmalarından kaynaklandığına dikkat çekmiştir.¹⁷⁹ Watt ise baskını gerçekleştiren muhacirlerin ayı tespitinde tereddüt yaşadıklarını dile getiren rivayetleri, haram ayda saldırmama geleneğinin hiçe sayılması kabahatini mazur göstermek üzere sonradan kurgulanmış olabileceğini ifade etmiştir.¹⁸⁰ Bu görüşüyle Watt, bir başka sorunu daha gündeme getirmiştir.

Watt'a göre Nahle baskınındaki en önemli nokta, Hz. Muhammed'in Kureyş kervanının haram aylardan Recep'te tuzağa düşürüleceğini tahmin edip etmediğidir.

¹⁷⁴ Weil, s. 10; Sell, Ghazwas, s. 8; Koelle, s. 143; Margoliouth, s. 243; Payne, s. 33; Hodgson, Cilt I, s. 175; Grunebaum, ss. 35-36; Lunt, s. 76; Bogle, s. 12; Armstrong, Time, s. 117; Andrae, s. 198; Watt, Statesman, ss. 109-110; Margoliouth, s. 244.

¹⁷⁵ Andrae, s. 198.

¹⁷⁶ Watt, Statesman, ss. 109-110; Payne, s. 33; Margoliouth, s. 244.

¹⁷⁷ Margoliouth, s. 244.

¹⁷⁸ Sell, Ghazwas, s. 9; Cole, s. 120.

¹⁷⁹ Firestone, Jihad, s. 57.

¹⁸⁰ Watt, Medina, s. 7.

Ona göre Hz. Peygamber esasen kervanı vurmaya emretmiş ve muhtemelen bunu Recep ayının çıktığı tarihlere denk düşürmeyi planlamıştır. Ne var ki kervan beklenen zamandan önce Nahle'ye ulaşmış ve askerler, tam da bu sebepten dolayı ikileme düşmüşlerdir. Buna göre müfreze, kervana ya haram ayda saldıracaktı ya da haram ayın bitmesini bekleyecekti. Beklemeleri durumunda ise kervan harem bölgesine girmiş olacağından saldırı şansını kaçırmış olacaktı. Neticede Watt Nahle ashabının, tercihini saldırmaktan yana kullanarak haram ayı ihlal ettiğinin açık ve kesin olduğunu, diğer ihtimallerin yorum ve tahminden öteye geçemeyeceğini savunur.¹⁸¹

Öte yandan Sell ve Rodinson haram ayda yapılan bu baskının Hz. Muhammed'in planladığı şekilde gerçekleştiği hususunun muğlak olduğuna dikkat çekmiş;¹⁸² Lunt ise Nahle'ye ulaşınca Abdullah ve ekibinin sabırsızlık gösterdiğini dile getirmiştir.¹⁸³ Görüldüğü kadarıyla söz konusu oryantalistler, Hz. Peygamber'in Müslümanlara baskın emri verdiğini kabul etmişler ancak baskının haram ayda gerçekleşmesine dair bir emrinin olmadığını, fakat olayların akışının baskını bu tarihlere denk düşürdüğünü dile getirmişlerdir.

1.1.2. Nahle Baskınının Gerçekleşmesi

Oryantalistlerin çoğu, baskın olayını klasik İslam tarihi kaynaklarının verilerine paralel biçimde aktarmışlardır. Buna göre Nahle'ye vardığında Müslümanlar, dört kişiden oluşan bir Kureyş kervanına rastlamıştır. Kervandakilerin şüphelenmemesi için Müslümanlardan biri tıraş olup umreci kılığına girmiş, akabinde moladaki kervana ani bir saldırı düzenlenmiştir. Muhacirler, baskın esnasında Kureyş kervanının lideri olan Amr b. el-Hadramî'yi öldürmüşler, daha sonra onlardan iki esir ve ganimetle Medine'ye dönmüşler, bu arada saldırıdan kurtulan dördüncü kişi Mekke'ye kaçmayı başarmıştır.¹⁸⁴

¹⁸¹ Watt, Medina, s. 7.

¹⁸² Sell, Ghazwas, ss. 10-11; Watt, Medina, s. 8; Rodinson, s. 163.

¹⁸³ Lunt, s. 76.

¹⁸⁴ Vâkıdî, Cilt I, ss. 14-15; İbn Hişâm, Cilt I, s. 603; İbn Sa'd, Cilt II, s. 9; Irving, ss. 105-106; Muir, Cilt III, ss. 72-73; Weil, s. 10; Stobart, s. 155; Margoliouth, s. 245; Sell, Ghazwas, ss. 9-10; Hodgson, Cilt I, s. 175; Koelle, s. 144; Bogle, s. 12; Armstrong, Biography, s. 170; Armstrong, Time, ss. 117-118; Watt, Statesman, s. 110; Watt, Medina, s. 5; Draycott, s. 146; Rogerson, s. 147;

Bazı oryantalistler, Abdullah b. Cahş ile gazilerin aralarında yaptıkları istişarenin konusunun, haram ayda baskın yapıp yapmama değil, baskından sonra ne yapacakları hususu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Koelle, Spencer ve Warner gibi oryantalistlere göre muhacirler, saldırıdan sonra kervandakileri öldürmeye ve kervan mallarını ganimet olarak yağmalamaya karar vermişlerdir.¹⁸⁵ Spencer, bu iddiaya kaynak olarak İbn İshâk'ı zikretmiş,¹⁸⁶ ancak dipnot vermemiştir. Oysa yerleşik Arap geleneğine göre kervan baskınlarında adam öldürmemeye, hatta kan dökmemeye gayret gösterilir, yalnızca kervanın yükünü ele geçirme hedeflenir. Nitekim Vâkıdî'de geçen bir rivayette Müslümanların, yaptıkları istişare sonucunda ganimet alma tercihinin ağır bastığı belirtilmiştir.¹⁸⁷ Öte yandan muhacirlerin, ele geçirdikleri müşrikleri Mekke'ye yakın bir bölge olan Nahle'de esir alıp yanlarında Medine'ye kadar taşımaları, kervandakileri öldürme gibi bir hedef belirlemediklerinin açık kanıtıdır. Böylece kabile lideri Amr'ın öldürülmesinin, istişarede alınan bir karardan ziyade, çatışma ikliminin bir sonucu olduğu söylenebilir.

Margoliouth, Payne ve Warner, Nahle baskınında Müslümanların ilk kez bir adam öldürdüklerini ve kan akıttıklarını ifade etmiştir. Hatta Payne, Amr b. el-Hadramî'nin öldürülmesinin bizzat Hz. Muhammed'in emriyle gerçekleştiğini iddia etmiştir.¹⁸⁸ Onun bu iddiası, tarihî gerçekliğe dayanmamaktadır. Zira Hz. Muhammed'in ne yazılı ne de sözlü emirleri arasında insan öldürmek yoktur. Bu nedenle kanaatimizce Payne'in, dikkatsiz okuyucuyu kasıtlı bir şekilde yanıltmaya giriştiğini söylemek mümkündür. Okuyucusunu yanıltmaya çalışan bir diğer oryantalist ise Peters'dir. Nahle'de yalnızca Amr b. el-Hadramî'yi öldürmüş olmalarına rağmen Peters, muhacirlerin, çoğul ifade kullanarak bazı Kureyşlileri öldürdüğünü kaydetmiştir.¹⁸⁹

Karsh, s. 14; Gabriel, ss. 82-83; Burleigh, s. 175; Hazleton, s. 209; Rodgers, s. 85. Warner, s. 59; Kelen, s. 81.

¹⁸⁵ Koelle, s. 144; Spencer, s. 98; Warner, s. 59.

¹⁸⁶ Spencer, ss. 98-99.

¹⁸⁷ Vâkıdî, Cilt I, s. 14.

¹⁸⁸ Margoliouth, s. 245; Warner, s. 59; Payne, s. 33.

¹⁸⁹ Peters, Muhammad, s. 212.

1.1.2.1. Nahle Baskınının Mekke ve Medine’de Yankısı

Nahle seriyyesi ile Müslümanlar, ilk kez bir başarı kazanmış ve ganimet elde etmişlerdir. Ancak baskının haram ayda vuku bulması, hem Medine’de hem de Mekke’de büyük yankı uyandırmıştır.¹⁹⁰ Bu anlamda Hz. Peygamber’in emriyle düzenlenen sekizinci girişimde elde edilen bu başarı, toplumsal ve siyasî birtakım problemleri beraberinde getirmesi sebebiyle gölgede kalmış gözükmemektedir. Oryantalistler, taraflar üzerinde ortaya çıkan bu buhranı Müslümanlar ve gayrimüslim unsurlar açısından tahlil etmişlerdir.

Margoliouth, Draycott, Peters, Firestone, Spencer ve Cole; Mekkelilerin, Müslümanların haram ayda ticaret kervanına baskın yapıp kanlı bir cinayet işlemesinden Hz. Muhammed’i sorumlu saydıkları, ona kinlerini kustukları ve beddua ettikleri, ayrıca maskesinin düştüğü ve gerçek karakterini ortaya koyduğu iddiasını öne çıkarmışlardır.¹⁹¹ Sell, Mekkelilerin Hz. Muhammed’i kınamak adına “haram ayı görmezlikten gelenin işleri rast gitmez” sözünü dillerine doladıklarını ifade etmiştir.¹⁹² Cole ise Ebu Cehil’in, Müslümanları gelenekleri çiğneyen kâfirler olarak suçladığını ve çöldeki kabilelere kendilerine destek olması çağrısında bulunduğunu belirtmiştir.¹⁹³

Oryantalistlerden bazılarının ise Nahle baskını Yahudiler cephesinden ele almaları dikkat çekicidir. Bu manada Sell, Draycott, Andrae ve Armstrong, Nahle’ye katılanlar hakkında Yahudilerin, aşağılayıcı sözler sarf ettiklerini,¹⁹⁴ Margoliouth ise alaycı ve küçümseyici şiirler yazdıklarını ifade etmiştir.¹⁹⁵ Öte yandan Rodgers ve Firestone, Nahle olayını Mekkelilerin;¹⁹⁶ Peters ise Yahudilerin¹⁹⁷ bir propaganda malzemesi yaparak verimli bir biçimde kullandıklarına dikkat çekmiştir. Nitekim bu propaganda Müslümanlar arasında bile etkili olmuş gözükmemektedir. Bu nedenle oryantalistler, Nahle baskınının Medine’de Müslümanlar arasındaki yansımaları ve Hz. Peygamber’in bu toplumsal buhrana yaklaşımı üzerinde durmuşlardır.

¹⁹⁰ Vâkıdî, Cilt I, s. 16; İbn Hişâm, Cilt I, ss. 603-604; Taberî, Cilt II, s. 412.

¹⁹¹ Spencer, s. 99; Draycott, s. 146; Cole, s. 120; Margoliouth, s. 246; Peters, Muhammad, s. 213; Firestone, Jihad, s. 57.

¹⁹² Sell, Ghazwas, s. 10.

¹⁹³ Cole, s. 120.

¹⁹⁴ Sell, Ghazwas, s. 10; Draycott, s. 146; Andrae, ss. 198-199; Armstrong, Biography, s. 172.

¹⁹⁵ Margoliouth, s. 245.

¹⁹⁶ Rodgers, s. 85; Peters, Muhammad, s. 213; Firestone, Jihad, s. 57.

¹⁹⁷ Peters, Muhammad, s. 213.

Andrae, Brockelmann, Bodley, Gabrieli ve Delcambre, herhangi bir açıklama yapmadan Medineli Müslümanların bile Nahle gazilerine tepki gösterdiklerini ifade etmişlerdir.¹⁹⁸ Konuyu gündeme getiren diğer oryantalistler ise Medineli Müslümanların tepkisini, kültürel, ekonomik ve siyasî gerekçelere dayandırarak tahlil etmeye çalışmışlardır.

Kültürel gerekçe, Nahle baskınının, Araplarca kabul edilen bir geleneği çiğnemiş olmasından kaynaklanan huzursuzluktur. Nitekim Armstrong ve Burleigh, vuku bulan huzursuzluğu, Müslümanların, pagan köklerinden henüz tam anlamıyla uzaklaşamadıklarına ve Arap geleneğindeki haram aylara hürmetlerini hâlâ sürdürmüş olmalarına dayandırarak açıklamıştır.¹⁹⁹

Ekonomik gerekçe Hazleton'a göre, Nahle baskını sebebiyle Medine ile Mekke arasındaki ticaretin zarar göreceği ve Medinelilerin gelirlerinin düşeceği endişesidir. Zira Mekkeliler, Medine mahsulünün birinci müşterileridir ve bu saldırı sebebiyle kazanç kapıları riske girmiştir.²⁰⁰

Oryantalistlere göre Medineli Müslümanların tepkisinin bir gerekçesi de siyasîdir. Zira bu anlamda herhangi bir savaş çıkma endişesinden dolayı Medineli Müslümanlar, Nahle gazilerine sitem etmişlerdir.²⁰¹ Watt, Firestone, Armstrong ve Hazleton ise bu sitemin sebebini daha ayrıntılı şekilde açıklamaya girişmiştir. Armstrong ve Hazleton'a göre bazı Medineliler, haram ayda bir saldırı yapmaları sebebiyle Nahle ashabının Medine'nin güvenliğini riske ettiklerini düşünmüşlerdir. Zira Nahle seriyyesinin, Mekkelilerin burunlarının dibinde gerçekleştirilmesi Kureyş için ciddi bir itibar kaybı anlamına gelmektedir ve Müslümanlarla aralarında bir savaşa kapı aralamıştır. Onlara göre nefsi müdafaa savaşı haklı bir gerekçe olarak görülebilir, ancak Nahle seriyyesi savaşmanın yasak kabul edildiği haram ayda gerçekleştirilen saldırgan bir girişimdir.²⁰² Watt ve Firestone ise haram ayda burunlarının dibinde kendilerine silah çekilmesi ve içlerinden birinin öldürülmüş olması sebebiyle Mekkelilerin intikam duygularının kabararak Medine üzerine askerî

¹⁹⁸ Andrae, s. 198; Brockelmann, s. 23; Bodley, s. 166; Gabrieli, s. 68; Delcambre, s. 84.

¹⁹⁹ Armstrong, Biography, s. 171; Burleigh, s. 175.

²⁰⁰ Hazleton, s. 209.

²⁰¹ Weil, s. 11; Draycott, s. 146; Peters, Muhammad, s. 212.

²⁰² Armstrong, Biography, s. 171; Hazleton, s. 209.

bir sefer düzenleme ihtimalinin ortaya çıkmasından dolayı Müslümanların Nahle gazilerine tepki gösterdiğini ifade etmiştir.²⁰³

Denny ve Burleigh, Medinelilerin Nahle gazilerine tepki göstermelerinin, onların birbirine düşme ve hatta bu kırgınlıklarını Hz. Peygamber'e yansıtmaya tehlikesini ortaya çıkardığına dikkat çekmiştir.²⁰⁴ Oryantalistler, belki de bu nedenle, dışarıda Yahudi ve müşriklerin, içeride ise Müslümanların gösterdiği tepki karşısında Hz. Peygamber'in nasıl bir tavır takındığı meselesi üzerinde durmuşlardır. Bu meseleyi, Hz. Peygamber'in psikolojisi ve Nahle baskınıyla gelişen süreci yönlendirmesi olmak üzere iki açıdan ele almışlardır.

Onlardan çoğuna göre Hz. Peygamber, Nahle'de olup-biten baskına soğukkanlı yaklaşmış; bu kapsamda ganimeti paylaştırmaksızın bir kenara bırakmıştır.²⁰⁵ Sell'e göre Hz. Muhammed'in ganimeti bir kenara bırakması, Nahle baskınına kınadığının ve askerlerinin hatalı davrandıklarını kabullendiğinin göstergesidir.²⁰⁶ Ne var ki bazı oryantalistler, bu tavrı samimi bulmadıklarını dile getirerek Hz. Peygamber'in ganimeti dağıtmamasını başka duygularının üstünü örtme amacı taşıdığını iddia etmişlerdir. Hz. Muhammed; Gabriel'e göre öfkelenmiş,²⁰⁷ Gilman'a göre öfkelenmiş gibi yapmış,²⁰⁸ Spencer'a göre siyaseten köşeye sıkışmış²⁰⁹ ve Koelle'ye göre kendini bu zor durumdan sıyırmaya çalışmıştır.²¹⁰

Draycott ise bir lider perspektifinden hareketle Hz. Peygamber'in psikolojisini tahlil etmektedir. Ona göre Hz. Muhammed Nahle'de olup bitenler karşısında bir ikileme düşmüştür. Zira Hz. Peygamber, kendi emriyle yola çıkan bir seriyyeye siyaseten sırtını dönemez ve onları dışlayamaz durumdadır. Öte yandan ahlakî açıdan da haram ayda yapılan bir eylemden gurur da duyamaz haldedir.

²⁰³ Watt, Medina, s. 8; Watt, Statesman, s. 111; Firestone, Jihad, s. 87.

²⁰⁴ Denny, s. 82; Burleigh, s. 175.

²⁰⁵ Irving, s. 106; Sell, Ghazwas, s. 10; Muir, Cilt III, s. 73; Weil, s. 11; Lunt, s. 77; Watt, Medina, s. 5; Andrae, ss. 198-199; Brockelmann, s. 23; Bodley, ss. 166-167; Payne, s. 33; Rodgers, s. 85; Nafziger ve Walton, s. 209; Karsh, s. 14; Spencer, s. 99; Gabriel, s. 83; Warner, s. 59; Watt, Statesman, s. 110; Rodinson, s. 163; Peters, Muhammad, s. 212; Firestone, Jihad, s. 87; Armstrong, Biography, s. 171; Kelen, s. 81.

²⁰⁶ Sell, Ghazwas, s. 11.

²⁰⁷ Gabriel, s. 83.

²⁰⁸ Gilman, s. 147.

²⁰⁹ Spencer, s. 99.

²¹⁰ Koelle, s. 144.

Böylece Hz. Peygamber, Abdullah b. Cahş ve emrindeki askerleri ne azarlamış ne de cezalandırmıştır, ancak ganimeti bir kenara bırakarak sessizliğe bürünmüştür.²¹¹

Bu çerçevede kimi oryantalistler, Hz. Peygamber tarafından sevinçle karşılanmayan, aksine dindaşlarınca kendilerine tepki gösterilen gazilerin psikolojisine ilgi göstermişlerdir. Rodgers'a göre Medine'ye ganimet ve esir getirmeleri sebebiyle sevinç içinde olan gaziler, Hz. Muhammed'in tarafsız duruşunu ve Müslümanların memnuniyetsizliğini görünce bir şok yaşamış olmalıydılar.²¹² Firestone, Rodgers'ın yorumunu bir adım daha ileriye taşıyarak Nahle gazilerinin, Arapların haram ayda savaşmama geleneğini çiğnediklerini ve hatta bir ölüme neden oldukları için kendilerinin de ölümle cezalandırılacaklarını bile düşündüklerini söylemiştir.²¹³ Armstrong ise kanaatimizce daha ılımlı ve makul bir değerlendirme yapmış ve Hz. Muhammed'in ganimeti bir tarafa bırakmasından ve baskını onaylamadığını göstermesinden dolayı Nahle gazilerinin derin üzüntü duyduklarını, onun emrini yanlış anladıklarını ve istişare sonunda yanlış bir karar verdiklerini düşündüklerini ifade etmiştir.²¹⁴

1.1.2.2. Ayetlerin Nüzulu ve Bunalımdan Feraha

Müslümanlar, içinde bulundukları sıkıntıdan ayetlerin nazil olmasıyla kurtulmuşlardır. Bu çerçevede Spencer ve Firestone, Bakara suresinin 217., Weil ve Draycott ise bu surenin 217-218. ayetlerinin²¹⁵ nazil olmasıyla Allah'ın, Hz. Peygamber'i bu bunalımdan kurtardığını ifade etmiştir.²¹⁶ Öte yandan bir kısım oryantalistler, söz konusu ayetlerin kimlere rahat bir nefes aldırıldığı hakkında farklı görüşleri dile getirmişlerdir:

²¹¹ Draycott, s. 146.

²¹² Rodgers, s. 85.

²¹³ Firestone, Jihad, s. 87.

²¹⁴ Armstrong, Biography, s. 171.

²¹⁵ “Sana haram ayı, onda savaşmayı soruyorlar. De ki: Onda savaşmak büyük günahdır. Allah'ın yolundan menetmek ve O'nu inkâr etmek, Mescid-i Harâm'dan (insanları) engellemek, halkını oradan çıkarıp sürmek ise Allah katında daha büyük günahdır. Fitne de öldürmekten daha ağırdır. Güçleri yeterse sizi dininizden çevirinceye kadar durmadan sizinle savaşırlar. İçinizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, dünyada ve âhirette amelleri boşa gidenler işte bunlardır. Cehennemnin dostları da bunlardır ve orada onlar devamlı kalıcıdırlar.” Bakara 2:217.

“İman edenler, hicret eden ve Allah yolunda savaşanlar; şüphesiz işte bunlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah çok yarlıgayıcıdır, sonsuz rahmet sahibidir.” Bakara 2:218.

²¹⁶ Spencer, s. 99; Firestone, Jihad, s. 87; Weil, s. 11; Draycott, s. 148.

Bu ayet; Irving, Weil, Draycott, Firestone, Spencer ve Cole'a göre Hz. Muhammed'i;²¹⁷ Lunt, Kelen ve Peters'a göre Müslümanları;²¹⁸ Irving ve Gabrieli'ye göre hem Hz. Muhammed'i hem de Müslümanları;²¹⁹ Andrae'ye göre Abdullah b. Cahş'ı;²²⁰ Armstrong'a göre Nahle gazilerini;²²¹ Hazleton ve Armstrong'a göre Mekke zulmü altında mal-mülklerini geri alma hakları olan muhacirleri²²² rahatlatmıştır.

Oryantalistlerin bu değerlendirmelerinden ilgili ayetlerin birleştirici bir ruh vererek bütün Müslümanları rahatlattığı sonucu çıkarılabilir. Nitekim bu hususu gündeme getiren oryantalistler Bakara suresi 217-218. ayetlerinin, Nahle baskınının yol açtığı kasvetli bir atmosferde Müslümanların sorunlarını nasıl çözüme kavuşturduğunu dört farklı açıdan ele almışlardır.

Birinci grup oryantalistler, daha çok bu ayetlerin İslam toplumunca nasıl algılandığını betimsel bir dille değerlendirmeye öncelik vermişlerdir. Muir'in başı çektiği oryantalistlerin de belirttiği gibi mezkûr ayetler, İslam'ın yayılması için haram aylarda yapılan düşmanlıkların putperestlikten, İslam'a karşı çıkmaktan ve Hz. Peygamber ile Müslümanları yurdundan kovmaktan daha az günah olduğunu vurgulamıştır.²²³ Böylece vahiy, Müslümanların Arapların geleneklerine duydukları saygıyı bütünüyle yok saymamış; İslam'a girmiş olsalar bile Medineli Müslümanların haram aylardan birinde gerçekleştirilen baskına duydukları tepkiye bir ölçüde hak vermiştir. Öte yandan meseleye bu açıdan yaklaşan oryantalistlerin, bu ayetlerin putperestlik ve İslam'ın tavırları arasındaki karşılaştırmayı biri geçmiş zaman ve diğeri gelecek dönem olmak üzere iki açıdan değerlendirdikleri görülmektedir.

Bu bağlamda Margoliouth, Burleigh ve Cole, Bakara suresinin 217-218. ayetlerini, Müslümanlar ile müşriklerin geçmiş ilişkilerine dayandırarak yorumlamışlardır. Cole'a göre ilgili ayetler, müşriklerin Müslümanları Mekke'den sürmeleri, geride bıraktıkları mallarını iade etmemeleri ve Kâbe'yi ziyarete izin

²¹⁷ Spencer, s. 99; Firestone, Jihad, s. 87; Weil, s. 11; Draycott, s. 148; Cole, s. 120.

²¹⁸ Kelen, s. 81; Peters, Muhammad, s. 213; Lunt, s. 77.

²¹⁹ Irving, s. 106; Gabrieli, s. 68.

²²⁰ Andrae, s. 199.

²²¹ Armstrong, Biography, s. 171.

²²² Hazleton, s. 210; Armstrong, Biography, s. 171.

²²³ Muir, Cilt III, s. 73; Weil, s. 11; Spencer, s. 99; Burleigh, s. 175; Warner, s. 59; Stobart, s. 155; Watt, Medina, s. 9; Watt, Statesman, s. 111; Rodinson, s. 163; Denny, s. 82; Firestone, Jihad, s. 88.

vermemeleri gibi işledikleri sayısız kötülükleri, Müslümanların kabile hukukunun tek bir kuralını ihlal etmeleri ile kıyaslamış ve Mekkelileri haksız bulmuştur.²²⁴ Margoliouth bu ayetlerin; Kureyş'in kendilerine yaptığı zulme karşılık Müslümanların, haram ayda onlara saldırabileceğini; bu nedenle Kureyş'in yakınmaya hakkının olmadığını ifade etmiştir.²²⁵ Burleigh ise sübjektif bir yaklaşımla Müslümanların Nahle baskınına haram ayda gerçekleştirmesini Allah'ın intikam almak için oynadığı haklı bir oyun olarak nitelendirmiştir.²²⁶

Meseleyi zaman açısından ele alan oryantalistlerin çoğu Bakara suresi 217-218. ayetlerini, İslam ile düşmanları arasında gelecekte olan ilişkileri çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu oryantalistlere göre söz konusu ayetler, kâfirlere karşı savaşın her zaman için meşru olacağını belirterek Müslümanları, eski cahiliye geleneklere bağlı kalmaktan kurtarmıştır.²²⁷ Bu bağımsızlık Draycott'a göre İslam'ın her zaman ilerlemesinin;²²⁸ Payne ve Gabrieli'ye göre Müslümanların uygun olan her zamanda ganimet peşinde koşmalarının önünü açmıştır.²²⁹

Hiz. Peygamber'in ve Müslümanların içinde bulunduğu kasvetli havayı dağıtan ayetleri, ikinci grup oryantalistler ise neredeyse bir Mekke müşrik dilini kullanarak negatif açıdan ele almayı tercih etmişlerdir. Sözgelimi Burleigh'e göre Hiz. Muhammed, Medine ve Mekke'de yankılanan tepkileri bastırmak adına Kur'an ayetleri hazırlamıştır.²³⁰ Irving'e göre ise bu ayetler, Müslümanların haram ayda işledikleri suçu görmezlikten gelmek için yeterli değildir.²³¹ Öte yandan Gabriel, Nahle başarısına kadar Hiz. Muhammed'in, siyasî bir lider olarak ashâbı için çok fazla bir şey yapamadığını ileri sürmüştür. Zira Nahle'ye kadar kervan baskınları başarısız olmuş, dolayısıyla muhacirler yoksulluktan kurtarılamamıştır. Hatta yaşanan bu zor şartlar, muhacirlerin, Hiz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğu hakkında kuşkuya kapılmalarına yol açmıştır. Bu nedenle Hiz. Peygamber, özellikle

²²⁴ Cole, s. 121.

²²⁵ Margoliouth, s. 246.

²²⁶ Burleigh, s. 176.

²²⁷ Weil, s. 11; Hazleton, s. 210; Brockelmann, s. 23; Spuler, s. 9; Stobart, s. 155; Andrae, s. 199; Watt, Statesman, s. 111; Gabrieli, s. 68; Karsh, s. 14; Hodgson, Cilt I, s. 175; Armstrong, Biography, s. 171; Armstrong, Time, s. 118; Firestone, Jihad, s. 87; Rodgers, s. 86.

²²⁸ Draycott, ss. 147-148.

²²⁹ Payne, s. 34; Gabrieli, ss. 68-69.

²³⁰ Burleigh, ss. 175-176.

²³¹ Irving, s. 106.

muhacirler üzerindeki otoritesini sağlamlaştırmak için haram ayda kazanılmış olsa bile gelir getirecek bir başarıya acilen ihtiyaç duymuştur.²³²

Irving ve Gabriel'in bu yaklaşımlarını, Rodgers temellendirmeye çalışmıştır. Rodgers'a göre bu ayetler, Mekkelilerin Müslümanların hac yapmalarını yasakladığına dair hiçbir kanıt sunmamaktadır. Bu gerekçeden hareket eden Rodgers, tarihin verilerini görmezlikten gelerek Hz. Muhammed de dâhil tüm Müslümanların rahatlıkla Kâbe'yi ziyaret edebildiklerini; Müslümanlar Kureyş kervanlarına saldırmamış olsalardı, iki tarafın bir arada yaşamaması için bir sebep olmadığını iddia etmiştir. Kanaatimizce tarihi kurgulama heyecanını bastıramadığından olsa gerek Rodgers, Hz. Muhammed hariç Müslümanların Mekke'den sürülmediğini, Hz. Muhammed'in kendilerine verdiği izinle ve kendilerinin tercihiyle göç ettiklerini, Mekke'nin fethine kadar Mekke'de az da olsa Müslümanın bulunduğunu söylemiştir. Bu açıklamalarıyla Rodgers, Mekkelilerin adeta çağdaş sözcülüğünü yaparak Hz. Muhammed'i barışı bozan, Arap toplumunun geleneklerini kendi çıkarları için çiğnemekten kaçınmayan karaktersiz bir bozguncu olarak tasvir etmiştir.²³³ Rodgers'ın Hz. Peygamber için çizdiği bu olumsuz tablo, Margoliouth tarafından çerçevesi genişletilerek sürdürülmüştür. Ona göre Hz. Peygamber ve ashabı için, şerefli olmayan bir şekilde de olsa ganimet elde etmek, kutsalları çiğnemekten çok daha önemlidir. Bu yaklaşımıyla Margoliouth, ensar ve muhacirlerin Nahle başarısının rüzgârıyla, bir sonraki askerî sefere katılabilmek için can attığını ileri sürmüştür.²³⁴

Üçüncü grup oryantalistler ise Bakara suresi 217-218. ayetlerini, antropolojik açıdan değerlendirmiş gözükmektedir. Watt ve Armstrong tarafından dile getirilen bu yaklaşıma göre, Hz. Peygamber'in Nahle baskınının bir haram ayda vuku bulması sebebiyle nasıl davranacağı hususunda bir tereddüde düşmesi aslında son derece insanî bir davranışa işaret etmektedir. Mezkûr oryantalistlere göre Hz. Peygamber, güçlü bir karakter ve ilkeli bir lider olması sebebiyle Nahle gazilerine arka çıkmaktan geri kalmak istememiştir. Zira baskın başarılı olmuş; yüklü bir ganimet elde edilmiş ve Hz. Muhammed bunun yanı sıra Mekkelilere burunlarının dibinde onlara saldırabilecek güçte olduğunu göstermiştir. Öte yandan Hz. Peygamber, dinini ve

²³² Gabriel, s. 83.

²³³ Rodgers, s. 86.

²³⁴ Margoliouth, s. 245.

toplumunu deneme yanılma yoluyla inşa eden bir önderdir; bu nedenle her şeyi öngörebilmesi ve tüm sorunları çözmesi mümkün değildir. Nahle baskınından sonra Hz. Peygamber'in hesaplayamadığı nokta, bizzat ashabının, haram ayda yapılan bir baskına şiddetli bir tepki göstermesidir. Armstrong'a göre Hz. Muhammed, ashabının putperest bir geleneğe hâlâ bu kadar saygı duyabileceklerini tahmin edememiş; bu nedenle bir ikilem yaşamış ve nihayetinde Allah'ın Bakara suresi 217-218. ayetlerini göndermesiyle sorunu aşabilmiştir.²³⁵

Dördüncü grup oryantalistler ise Bakara suresi 217-218. ayetleri ışığında Müslümanların, haram ayda gerçekleşen Nahle baskını buhranından kendilerini nasıl kurtardıkları hususuna ilgi göstermişlerdir. Hodgson ve Delcambre ilgili ayetlerin, Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği İslam'ın, kadim Arap örfünden üstünlüğünü ortaya koyması bakımından dinî; Müslümanların kendilerini Mekkelilerden ve Mekke'nin temsil ettiği putperest geleneklerden ayrılabilir olduğunu göstermesi bakımından da siyasî açıdan anlamlı olduğunu ifade etmişlerdir.²³⁶ Benzer bir yaklaşımı paylaşan Nafziger ve Walton, bu ayetlerin siyasî ve toplumsal yeni bir hareketin, eski geleneklerden kopmadan başarılı olamayacağını vurguladığına dikkat çekmiştir.²³⁷

Grunebaum, Bakara suresi 217-218. ayetlerinin Nahle baskınına meşruluk kazandırarak Müslümanları büyük bir vicdanî yükten kurtardığını iddia etmiştir. Ayrıca o, ilgili ayetlerin ekonomik zorunluluk karşısında putperest bir geleneği takip etmenin gerekli olmadığına işaret ettiğini savunmuştur.²³⁸ Firestone ve Denny ise söz konusu ayetlerin Hz. Peygamber'in liderliğini pekiştirdiğini ileri sürmüştür. Bu iki Amerikalı oryantaliste göre bu ayetler, haram aylara saygıyı büsbütün ortadan kaldırmamış, ancak geleneğin sürdürülmesini Hz. Peygamber'in otoritesine bağlamıştır. Böylece Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu bu tür bir uzlaştırma, Arapların gelenekleriyle başa çıkma hususunda Hz. Peygamber'e muazzam bir imkân sağlamıştır.²³⁹ Nitekim bu imkân ve güç, Nahle baskını dolayısıyla öncesinde burukluk yaşayan Müslümanlara hem bir ferahlık hem de ganimet sağlayacaktır.

²³⁵ Watt, Medina, s. 8; Watt, Statesman, s. 111; Armstrong, Biography, s. 171; Armstrong, Time, s. 118.

²³⁶ Hodgson, Cilt I, s. 175; Delcambre, s. 86.

²³⁷ Nafziger ve Walton, s. 210.

²³⁸ Grunebaum, ss. 35-36.

²³⁹ Firestone, Jihad, ss. 57-58, 87-88; Denny, s. 82.

1.1.2.3. Çözüm Bekleyen Ganimet ve Esirler Konusu

Yukarıda zikrettiğimiz Bakara suresinin 217-218. ayetlerinin nüzulünden sonra Hz. Peygamber, Nahle baskınının yol açtığı sarmaldan sıyrılıp bir süre beklettiği ganimetin beşte birini kendisi ve ilgili ayetlerde zikredilen zümreler için almış, geri kalanı Nahle ashabı arasında paylaşmıştır.²⁴⁰ Oryantalistlerin çoğu da klasik kaynaklara uygun olarak bu hususu tasvir etmekle yetinmişlerdir.²⁴¹

Hz. Peygamber'in rahat bir nefes almasından sonra ilgilendiği diğer bir mesele Nahle'de esir alınan iki müşriktir. Klasik kaynaklara göre Hz. Peygamber, Mekke'den fidyelerini ödemek üzere gelen Kureyş heyetini bir müddet bekletmiş, Nahle seriyyesinde yolda kfileden ayrı düşen Sa'd b. Ebu Vakkas ile Utbe b. Gazvân'ın Medine'ye sağ-salim dönmesini onlara şart koşmuştur. Onlar döndükten sonra da esirlerin fidyeyi kabul ederek esirleri serbest bırakmıştır. Bu esirlerden Hakem b. Keysân İslam'ı seçip Medine'de kalmayı tercih etmiştir. Diğer esir Osman b. Abdullah ise Mekke'ye dönmüştür.²⁴²

Oryantalistlerin bir kısmı konuyu yukarıda belirttiğimiz anlatıma paralel olarak tasvir etmeyi tercih ederken,²⁴³ Muir, Armstrong ve Burleigh esirlerin serbest bırakılmasıyla ilgili birtakım değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Muir'e göre Müslümanların elindeki iki esirden Hakem b. Keysân'ın birden Müslüman olması muhtemelen bir danışıklı dövüş ya da gizli bir pazarlık sonucudur.²⁴⁴ Burleigh ise Muir'den farklı olarak Hakem'in Müslüman olmasını açıkça korkmasına bağlamaktadır. Amerikalı bu oryantalistte göre Hz. Ömer kılıcına davranmış ve esirleri bir an önce öldürüp cehenneme yollamak için acele etmiştir. Hakem, öldürüleceğine dair konuşmaları duymuş, korkudan İslam'ı seçmiştir.²⁴⁵ Son olarak Armstrong diğer meslektaşlarından farklı olarak Hz. Muhammed'in esir takasında farklı bir yol izlediğini ifade etmiştir. Buna göre Hz. Muhammed, Utbe b.

²⁴⁰ Vâkıdî, Cilt I, s. 17; İbn Hişâm, Cilt I, ss. 603-604; İbn Sa'd, Cilt II, s. 10; Taberî, Cilt II, ss. 412-413.

²⁴¹ Koelle, s. 145; Lunt, s. 77; Brockelmann, s. 23; Spuler, s. 9; Armstrong, Biography, s. 172; Armstrong, Time, s. 119. Muir, Cilt III, s. 74; Draycott, s. 148; Irving, s. 106; Spencer, s. 99; Rodinson, s. 163; Margoliouth, s. 246; Draycott, s. 148.

²⁴² Vâkıdî, Cilt I, ss. 16-17; İbn Hişâm, Cilt I, s. 604; Taberî, Cilt II, s. 413.

²⁴³ Irving, s. 106; Koelle, s. 145; Margoliouth, s. 246; Lunt, s. 77; Draycott, s. 148; Spuler, s. 9; Watt, Medina, s. 5; Rodinson, ss. 163-164; Spencer, s. 99.

²⁴⁴ Muir, Cilt III, s. 75.

²⁴⁵ Burleigh, s. 176.

Gazvân ve Sa‘d b. Ebû Vakkas’ın sağ salim Medine’ye dönmesi karşılığında değil, Mekke’de kalan ancak Medine’ye hicret etmek isteyen iki Müslümana karşılık elindeki esirleri teslim edeceğini açıklamıştır.²⁴⁶

1.1.3. İslam Tarihinde İlkere Sahne Olan Nahle Seriyyesi

Klasik İslam tarihi kaynaklarından İbn Hişâm’ın nakline göre Nahle seriyyesi, Müslümanların ilk kez kan akıtıp adam öldürdükleri, ganimet elde ettikleri ve esir aldıkları askerî seferdir.²⁴⁷ Oryantalistler de bu rivayeti kısmen ya da tamamen nakletmişlerdir. Bu bağlamda Nahle seriyyesi; Müslümanların ilk kez kan döküp bir insan öldürdükleri;²⁴⁸ ganimet kazandıkları²⁴⁹ ve esir aldıkları²⁵⁰ askerî seferdir.

İslam tarihinde Müslümanların öldürdüğü ilk müşrik Amr b. el-Hadramî üzerinde duran oryantalistlerin ilginç yorumları ise dikkat çekicidir. İlk olarak Margoliouth, Amr’ın, Allah ve Peygamberi adına öldürülen milyonlarca insanın ilki olduğunu savunmuştur.²⁵¹ Payne ise onun Hz. Muhammed’in emriyle öldürülen ilk kişi olduğunu iddia etmiştir. Ancak yukarıda değindiğimiz gibi Nahle ashabına Hz. Peygamber’in “öldürün” emri yoktur. Üstelik Medine’ye dönen Nahle ashabına, “ben size savaşın diye emretmedim” diyerek memnuniyetsizliğini izhar etmiştir. Kaldı ki Hz. Peygamber’in açık ve kesin bir “öldürün” emri olsaydı, Nahle ashabı, tereddütsüz bu emri yerine getirirdi. Bu konuda Amerikalı oryantalist Warner’ın ise, Amr’ın cihadçılar tarafından öldürülen ilk insan olduğunun altını çizerek²⁵² adeta İslamofobik bir tutum takındığı görülmektedir.

²⁴⁶ Armstrong, Biography, s. 172; Armstrong, Time, s. 119.

²⁴⁷ İbn Hişâm, Cilt I, s. 605.

²⁴⁸ Muir, Cilt III, s. 75; Stobart, s. 155; Koelle, s. 145; Margoliouth, s. 245; Johnstone, s. 91; Sell, Ghazwas, s. 10; Draycott, s. 148; Andrae, s. 197; Payne, s. 33; Rodinson, s. 163; Firestone, Jihad, s. 57; Hodgson, Cilt I, s. 175; Warner, s. 59.

²⁴⁹ Muir, Cilt III, s. 75; Stobart, s. 155; Koelle, s. 145; Sell, Ghazwas, s. 10; Draycott, s. 148; Kelen, s. 81; Hodgson, Cilt I, s. 175.

²⁵⁰ Muir, Cilt III, s. 75; Stobart, s. 155; Koelle, s. 145; Sell, Ghazwas, s. 10; Draycott, s. 148.

²⁵¹ Margoliouth, s. 245.

²⁵² Warner, s. 59.

Bu seriyyede ayrıca ilk kez “emîrû’l-mü’mînîn” ünvanı komutan Abdullah b. Cahş’a verilmiştir.²⁵³ Bu ayrıntıya oryantalistler arasından yalnızca Muir, Koelle ve Draycott temas etmiştir.²⁵⁴

Margoliouth’u takip eden oryantalistler, Nahle seriyyesinin Müslümanların müşriklere karşı giriştikleri operasyonlardan başarılı sonuçların alındığı ilk askerî sefer olduğuna dikkat çekmişlerdir.²⁵⁵ Oryantalistlerin, bu başarılı seriyyeyi; İslam’ın kılıca dayanan yayılmacı karakteristiği, Mekkelilerin konumu ve Hz. Muhammed’in kendini dönüştürmesi olmak üzere üç açıdan değerlendirdikleri söylenebilir.

Bu anlamdan Nahle seriyyesinden hareketle bazı oryantalistlerin, İslam’ı bir kılıç dini olarak tanıtmayı amaçlayan açıklamalar yaptıkları göze çarpmaktadır. Örneğin Irving, Johnstone ve Lunt, bu seriyyeyi İslam’ın kılıç dini olarak tanınmasına yol açan savaş geleneğinin başlangıç noktası olarak kabul etmişlerdir.²⁵⁶ Sell, Gabrieli ve Grunebaum ise kervan basma, adam öldürme ve ganimet alma sürecinin Nahle’de başlayıp Bedir ve diğer baskınlarla devam ettiğini;²⁵⁷ Stobart ise bu tutumun sonraki yıllarda Hristiyan ve Yahudilere karşı da uygulandığını²⁵⁸ ifade etmiştir.

Bir peygamber olarak Hz. Muhammed’in kılıca sarılmasını ise oryantalistler büyük ölçüde dinî, ekonomik ve siyasî gerekçelerle açıklamışlardır. Sözgelimi Muir ve Stobart, Hz. Peygamber’in; savaşı, dinin yayılması ve güçlenmesi adına İslam’ın temel prensiplerinden biri haline getirdiğini ileri sürmüştür.²⁵⁹ Johnstone, herhangi bir ayete veya açıklamaya atıfta bulunmadan Nahle ile birlikte kılıç ve savaşın, İslam’ın temel umdesi haline geldiğini belirtmekle yetinmiş,²⁶⁰ Koelle ise, Hz. Peygamber’in savaşçı yaklaşımını dinî değil daha çok ekonomik gerekçeyle açıklamıştır. Ona göre ganimet elde ettikçe ve “kanın tadını aldıkça” Müslümanlar Kureyş üzerine gelişigüzel ve küstahça saldırılarına devam etmişler, çok geçmeden kan dökme ve yağmacılık bir politika halini almıştır. Hatta o, bu iddiasını tarihî verilere ters düşen bir örnekle desteklemeye çalışmıştır. Zira Alman oryantalist, Hz.

²⁵³ Vâkıdî, Cilt I, s. 19; İbn Sa’d, Cilt II, s. 10.

²⁵⁴ Muir, Cilt III, s. 75; Koelle, s. 143; Draycott, s. 148.

²⁵⁵ Margoliouth, s. 247; Watt, Statesman, s. 109; Bogle, s. 12; Rodinson, s. 163; Grunebaum, ss. 35-36; Hodgson, Cilt I, s. 175; Rogerson, ss. 146-147; Fregosi, s. 42; Karsh, s. 14.

²⁵⁶ Irving, s. 106; Johnstone, s. 91; Lunt, ss. 77-78.

²⁵⁷ Sell, Ghazwas, s. 11; Grunebaum, s. 36; Gabrieli, s. 69.

²⁵⁸ Stobart, s. 155.

²⁵⁹ Muir, Cilt III, s. 79; Stobart, s. 155.

²⁶⁰ Johnstone, s. 91.

Muhammed'in Nahle seriyyesinden hemen sonra Uşeyre gazvesinde bin deveden oluşan yüklü Kureyş kervanının önünü kesmeye çalıştığını fakat onu elinden kaçırdığını ifade etmiştir.²⁶¹ Oysa Uşeyre gazvesi (Cemâziyelevvel veya Cemâziyelâhir 2/Kasım 623), Nahle'den (Recep 2/Ocak 624) sonra değil önce gerçekleşmiştir.²⁶²

Kimi oryantalistler ekonomik gerekçeye vurgu yaparak Müslümanların savaşı bir kazanç kapısı olarak gördüklerini iddia etmişlerdir. Örneğin Lunt, Warner ve Burleigh, Nahle ile başlayan kervan yağmalamanın gelecekte bir imparatorluğun hazinesini besleyecek kadar artacağını²⁶³ ve bu gelir kaynağının ashabın çoğunu en çılgın hayallerin ötesinde zenginleştireceğini belirtmiştir.²⁶⁴ Ayrıca Lunt ve Payne, dinî ve ekonomik gerekçenin kaynaştığı bir yorumda bulunarak Hz. Peygamber'in, Allah yolunda savaşarak şehit düşenlerin sınırsız ve ölümsüz zevkler tadacakları cennet vaadiyle ashabını savaşmaya teşvik ettiğini ve buna ikna olan sahabenin Kureyş'le yeni savaşlara girişmek için fırsatlar aramaya koyulduklarını söylemiştir.²⁶⁵

Bazı oryantalistler ise Nahle seriyyesi bağlamında askerî operasyonların Müslüman kimliğinin oluşmasındaki rolüne dikkat çekmişlerdir. Muir, Nahle seriyyesiyle birlikte Medine'nin Mekke'ye karşı düşmanlığının keskinleştiğini belirtmekle yetinirken,²⁶⁶ Hodgson ise iki toplum arasındaki ayrımı sosyolojik açıdan tahlil etmeye çalışmıştır. Bu Amerikalı oryantaliste göre Müslümanlar, Arapların kutsal saydıkları bir geleneği çiğneme cesareti göstermekle, ayrı bir toplum inşa ettiklerini hem kendilerine hem de tüm Araplara göstermişlerdir.²⁶⁷ Ayrıca Kelen, Nahle de dâhil olmak üzere kervan baskınlarıyla Müslümanların göçebe kabilelerle irtibat kurduklarını, aralarında bir dostluk oluşturduklarını ve böylece Müslümanların çevrelerinin genişlediğini ve bunun, İslam'ın yayılmasında önemli bir işlevi yerine getirdiğini belirtmiştir.²⁶⁸

²⁶¹ Koelle, s. 145.

²⁶² Detaylı bilgi için bkz. Mahmudov, s. 487.

²⁶³ Lunt, s. 78; Warner, s. 59.

²⁶⁴ Burleigh, s. 176.

²⁶⁵ Lunt, s. 78; Payne, s. 34.

²⁶⁶ Muir, Cilt III, ss. 76-77.

²⁶⁷ Hodgson, Cilt I, ss. 175-176.

²⁶⁸ Kelen, s. 81.

Buraya kadar Nahle seriyyesinin Müslümanlar cephesinden sonuçlarını ortaya koyduktan sonra, bu seriyyenin Mekkeliler açısından sonuçlarını ele almaya çalışacağız. Bu bağlamda Sell'e göre Nahle baskını, Arap gelenekleri açısından Mekkelilerle Medineli Müslümanlar arasında iki hukukî sorun ortaya çıkarmıştır: Biri, Kureyşli Utbe b. Rebîa'nın himayesinde olan Amr b. el-Hadramî'nin öldürülmesiyle Mekkelilerin, Müslümanlarla bir kan davası başlatma hakkını elde etmeleridir. Diğeri ise kervandan gasp edilen malları geri alma isteme haklarıdır. Sell, her iki durumun da bir savaşı başlatmak için meşru hukukî sebepler olduğuna dikkat çekmiştir.²⁶⁹ Onun bu yaklaşımını Gabriel ve Armstrong da paylaşmış;²⁷⁰ Muir ve Hazleton ise iki ayrı gerekçeyle pekiştirmiştir.

Muir'e göre kervan baskınları yaptıkları hedeflerin Medine'ye uzak noktalardan seçilmeye başlanması, Müslümanların Mekke'nin Şam ticaret yolundan sonra Yemen ve Taif ticaret yollarını da tehdit veya kontrol etmesine yol açabilirdi. Bu duruma rıza göstermek, Mekke'nin ekonomik açıdan ölümünü kabul etmek anlamına gelmektedir.²⁷¹ Hazleton ise Müslümanların Mekke'nin çok yakınında bulunan Nahle'ye kadar gelerek bir baskın gerçekleştirmesi karşısında Mekkelilerin sessiz kalmalarının, itibar kaybına yol açacağına dikkat çekmiştir. Ona göre bu saldırıya cevap vermemeleri, Mekkelilerin bedevî Arapların gözünde saygınlıklarını ve otoritelerini önemli ölçüde kaybedecekleri anlamına gelecektir.²⁷² Nitekim bu anlamda Rogerson ve Hazleton, bedevî Arapların moral ve hukuk açısından Mekkelileri destekleyeceklerini vurgulamıştır. Nahle baskını, savaşın hatta kan davalarının bile yasaklandığı bir haram ayda gerçekleşmiş ve dolayısıyla Arap geleneklerini ihlal etmesi sebebiyle Müslümanlar bedevî Arapların gözünde saygınlıklarını yitirmiş ve Mekkeliler için meşru bir savunma hakkı doğmuştur.²⁷³

Meşru bir savaş başlatma hakkına sahip olmalarına rağmen Mekkelilerin barışçıl bir heyeti Medine'ye göndermeleri ve savaştan söz etmemeleri, meseleyi ele alan oryantalistlerce övgüye mazhar olmuştur. Muir'e göre iğrenç ve kutsal çığır biçimde haram aylarda bir adamlarının öldürülmesine ve mallarının gasp edilmesine karşın düşmanca bir eyleme ya da misillemeye girmemesi Kureyş'in derin

²⁶⁹ Sell, Ghazwas, s. 11.

²⁷⁰ Gabriel, s. 85; Armstrong, Biography, s. 172.

²⁷¹ Muir, Cilt III, s. 77.

²⁷² Hazleton, s. 209.

²⁷³ Hazleton, s. 209; Rogerson, s. 147.

hoşgörüsünden dolayıdır.²⁷⁴ Gilman ise intikam almaya girişmeyen Mekkelileri, tam bir Hristiyan ruhunu taşıyor olmakla takdir etmiştir.²⁷⁵ Öyle anlaşıyor ki Gilman, Mekkelilerin tavrını Hz. İsa'nın öteki yanağını da çevirmesi tavrına benzetmiştir.

Buna karşın bazı oryantalistler ise, Mekkelilerin hoşgörü duygusuna kapılmadıklarını, aksine Müslümanlara karşı bir kin ve intikam hissine büründüklerini savunmuştur. Nitekim Watt, Bodley ve Rodinson'a göre Mekkeliler büyük bir öfkeye kapılmış, Müslümanlardan gelen tehditlerin bir an evvel ortadan kaldırılması gerektiğini düşünerek onlara nasıl bir ders vereceklerini planlamaya koyulmuşlardır.²⁷⁶ Muir, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Kureyş'in düşmanca bir eylem ya da misilleme içine girmeyip, olan biteni hoşgörüyle karşılamış gibi davranmasını takdir ettikten sonra bu ilişkide adeta taraf gibi davranarak Müslümanların sınırı iyice aştığını, ihlallerinin genişlediğini ve düşmanlığın daha da derinleştiğini ifade edip kanın sadece kanla yıkanabileceğini savunmuştur.²⁷⁷ Saunders ve Rodinson ise, Mekkelilerin, ticaret kervanlarını daha korunaklı hale getirmeye başlayarak güvenliği öncelediklerini ve savaşa hazırladıklarını belirtmiştir.²⁷⁸

Mekkelilerin hoş görülmesi mü yoksa intikam hazırlığında mı oldukları şeklinde iki ayrı açıklama yapmalarına benzer şekilde oryantalistlerin, Nahle seriyyesi üzerinden Hz. Peygamber'in karakteri ve liderliğine dair farklı değerlendirmeler yaptıkları dikkat çekmektedir. Bu anlamda bazı oryantalistler, Medine'de Hz. Peygamber'in karakterinin olumsuz yönde büyük bir değişim gösterdiğini ve bunun ilk bariz örneğinin Nahle seriyyesi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Örneğin Irving, Mekke döneminin ilk yıllarında "Sağ elime güneşi, sol elime ayı verseler yine de davamdan vazgeçmem"²⁷⁹ diyerek ahlaklı ve kararlı bir duruş sergileyen Hz. Muhammed'in, Nahle seriyyesinde kurnazca bir ahlaksızlığı teşvik eden, Abdullah b. Cahş'a verdiği mektupta muğlak bir dil kullanarak ashabını bile şaşırtan siyasî bir lidere dönüştüğünü ifade etmiştir.²⁸⁰ Payne ise hicretten sonra Hz. Muhammed'in

²⁷⁴ Muir, Cilt III, s. 77.

²⁷⁵ Gilman, s. 147.

²⁷⁶ Watt, Medina, s. 9; Bodley s. 167; Rodinson, s. 164.

²⁷⁷ Muir, Cilt III, s. 77.

²⁷⁸ Saunders, s. 27; Rodinson, s. 164.

²⁷⁹ İbn Hişâm, Cilt I, s. 266.

²⁸⁰ Irving, s. 107.

yumuşak karakterinin katılaştığını, Rahman ve Rahim Allah'ın sadık bir hizmetkârı ve yardımsever bir insanken acımasız bir fatihe doğru evrildiğini ileri sürmüştür.²⁸¹

Konuyla ilgili Spencer'a göre Hz. Peygamber, objektif ahlak kurallarını bir kenara atmış ve menfaate dayanan bir ahlak ilkesi kurgulamaya girişmiştir. Buna göre Hz. Peygamber iyiliği, Müslümanların yararına olan; kötülüğü ise onlara zarar veren her şeyle özdeşleştirmiştir.²⁸² Bu bağlamda Irving ve Andrae, Hz. Peygamber'in, Nahle'de haram ayda baskına yol açacak eylemlere izin vermekle yaptığı ahlaksızlığının farkında olduğunu iddia etmiştir. Irving'e göre Hz. Peygamber hem kendini hem de Abdullah b. Cahş komutasındaki gazileri bu kötü eylemden sorumlu tutmamak ve onları cezalandırmamak için Kur'an ayetlerinin yardımına başvurmuş ve dahası bunu sıkıştığı her gelişmede kullanmak üzere bir yönteme dönüştürmüştür.²⁸³ Weil ve Rodgers ise Hz. Muhammed'i Nahle'de dökülen kandan beraat ettirmenin mümkün olmadığını ve Kureyş'e savaş ilanından bizzat sorumlu olduğunu iddia etmiştir.²⁸⁴

Irving'e göre Hz. Peygamber'in, tebliğine kılıcı ve kanı bulaştırması, ilk başlarda imrendiği ve taklit etmeye çalıştığı Hristiyanlığın yüce ruhundan ayrıldığı anda ne kadar yanlışa düşebileceğinin açık bir örneğidir. Amerikalı bu oryantalist göre maddî çıkarlar ve dünyevî arzular, Hz. Peygamber'e ilk başlarda ilham veren dinî heyecanının hızla önüne geçmiştir.²⁸⁵ Irving'in bu değerlendirmesine katılan Hodgson, Nahle'deki askerî ve ganimet kazanma başarısının, Müslümanları da etkisi altına aldığını ve Bedir örneğinde görüleceği gibi sonraki tarihlerde düzenlenecek baskınlara katılımın büyüyerek arttığını ifade etmiştir.²⁸⁶

Savaşmanın peygamberliğe ters düştüğü şeklindeki bir kabule dayanarak Hz. Muhammed'in kılıca izin vermesini eleştirenlerin yaklaşımına katılmayan oryantalistler de bulunmaktadır. Onlar, Hz. Peygamber'i bir savaş stratejisti olarak görüp tebliğinin başarıya ulaşması için savaşın gerekli olduğu hususuna dikkat çeken değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

²⁸¹Payne, s. 32.

²⁸² Spencer, s. 99.

²⁸³ Irving, s. 107; Andrae, s. 197.

²⁸⁴ Weil, s. 11; Rodgers, ss. 87-88.

²⁸⁵ Irving, s. 107.

²⁸⁶ Hodgson, Cilt I, s. 176.

Bu anlamda Bodley ve Armstrong’a göre Hz. Peygamber, savaş ilkeleri hakkındaki düşüncelerini sürekli geliştirerek döneminin çok ötesine uzanan bir lider olarak anılmayı hak etmiştir.²⁸⁷ Nitekim Draycott, Hz. Muhammed’in yaratıcı dehasının Mekkelilerin kavrayışlarının çok ötesinde olduğunu ve Mekkelilerin arzu ettikleri gibi onu yok etmelerinin neredeyse imkânsız hale geldiğini belirtmiştir.²⁸⁸ Bodley, “harp hiledir” anlayışıyla Hz. Peygamber’in Machiavelli ve Napoleon’dan asırlar önce savaşın ruhunu kavradığını dile getirmiştir.²⁸⁹

Kimi oryantalistler ise savaş dehası olmanın peygamberlik vazifesine uygun düşüp düşmediği hususuna ilgi göstermişlerdir. Örneğin Armstrong Hz. Davud’un Câlut’la savaşarak onu öldürdüğünü göz önüne alarak, peygamberlerin zaman zaman savaşmak zorunda kaldığının altını çizmiş, despot ve nefret uyandıran rejimlere karşı askerî güç kullanılmadığı takdirde dünyanın kötülüklerden temizlenmesinin imkânsız olduğuna vurgu yapmıştır.²⁹⁰ Onun yorumuna katılan Gabrieli ve Hazleton, daha önce Mekke’de horlanan ve zulüm gören Müslümanlara düşmanlarına karşı sabrı tavsiye eden Hz. Muhammed’in Medine’de şiddete başvurmadan görevini yerine getiremeyeceğini kavradığı için savaşı bir araç olarak kullanmaya başladığını ifade etmiştir.²⁹¹

Hodgson ise Hz. Peygamber’in Nahle baskını ile peygamberliğinin örtüştüğüne dair daha ayrıntılı bir açıklama ile karşımıza çıkmaktadır. Bu oryantaliste göre Hz. Muhammed’in, Nahle’deki baskını kabul etmesi, görevinin tüm ayrıntılarını kavrayan ve bunları eyleme dönüştüren cesur bir tutarlılığı izlediğinin göstergesidir. Ona göre eğer Hz. Peygamber, bu noktada bir taviz vermiş ve geri adım atmış olsaydı, Müslümanları pratikte ortak bir putperest ahlak çerçevesinde hareket eden bir topluluk statüsüne indirgemeyi kabul etmiş olacaktı. Tevhidi esas alan yeni bir dini tebliğ eden Hz. Peygamber’in, putperest kültlerin kutsadığı batıl bir gelenekten kopmadan yeni bir toplum tesis etmesi mümkün değildir. Böylece Hodgson, Arapların geleneğine muhalefet ederek Nahle seriyyesini, Hz.

²⁸⁷ Bodley, s. 167; Armstrong, Time, s. 119.

²⁸⁸ Draycott, s. 148.

²⁸⁹ Bodley, s. 167.

²⁹⁰ Armstrong, Biography, s. 172.

²⁹¹ Hazleton, ss. 212-213; Gabrieli, ss. 68-69.

Muhammed'in İslam'ın ahlakî bağımsızlığını tamamlamaya vesile olan bir olay olarak değerlendirmiştir.²⁹²

1.2. BEDİR SAVAŞI

1.2.1. Bedir Savaşının Arka Planı

Hicretin ikinci senesinin Cemâziyelevvel yahut Cemâziyelâhir ayında (Kasım 623) Ebu Süfyan komutasında Şam'dan Mekke'ye dönen yüklü bir Kureyş kervanının haberini alan Hz. Peygamber, Bedir'de bu kervana baskın yapmak için ashabına çağrı yapmıştı.²⁹³ Kervanda hemen hemen her Kureyş ailesinin malı vardı ve dolayısıyla kervanın ekonomik değeri oldukça yüksekti.²⁹⁴

Hz. Peygamber'in baskın emri vermesinin ardından özellikle ensar arasından sefere katılmakta gönülsüzlük gösterenler olmuştu. Rivayete göre bu gönülsüzlüğün nedeni savaşa gidilmesi değil, kervana baskın yapılacak olmasıydı.²⁹⁵ Bir başka deyişle, eğer Hz. Peygamber'in daveti savaşa olsaydı, bütün Müslümanlar buna icabet edecek ve tereddütsüz orduya katılacaklardı. Oryantalistler, bu isteksizliğin nedenleri hakkında farklı iddialarda bulunmuşlardır.

Nitekim oryantalist Sell, ensarın Akabe biatında Hz. Muhammed'i sadece Medine'de koruyacağına ve destekleyeceğine dair söz verdiklerini ve bu yüzden Medine dışında yapılacak bir sefere katılmak istemeyişlerinin gayet tabi olduğunu savunmuştur. Buna ilaveten o, maceraperest ensarın ganimet arzusunun baskın geldiğini ve sefere katılmaya ikna olduğunu ileri sürmüştür.²⁹⁶ Buna karşın Spencer, Peters ve Firestone ise rivayetlere uygun olarak en azından ensarın bazılarının, Hz. Peygamber'in savaşa gireceğini düşünmedikleri için orduya katılmakta gönülsüzlük gösterdiklerini kaydetmektedir.²⁹⁷ Rodgers'a göre gönülsüz Müslümanlar, Kureyş'in hemen hemen her ailesinin malının bulunduğu çok yüklü bir ticaret kervanına saldırmanın Mekke'yi karşılarına alma ve onlara savaş ilan etme anlamına geldiğini

²⁹² Hodgson, Cilt I, s. 176.

²⁹³ Vâkıdî, Cilt I, s. 20; İbn Hişâm, Cilt I, s. 606; İbn Sa'd, Cilt II, s. 10; Taberî, Cilt II, s. 421.

²⁹⁴ Vâkıdî, Cilt I, ss. 27-28.

²⁹⁵ Vâkıdî, Cilt I, ss. 20-21; İbn Hişâm, Cilt I, ss. 606-607. İbn Sa'd, Cilt II, s. 10.

²⁹⁶ Sell, Badr and Uhud, s. 13.

²⁹⁷ Spencer, s. 103; Peters, Muhammad, s. 213; Firestone, Jihad, s. 112.

düşünerek bu sefere katılma konusunda isteksiz davranmışlardır.²⁹⁸ Spencer ayrıca bu durum üzerine nazil olan Muhammed suresi 20. ayetinin²⁹⁹ savaşmaktan çekinenleri azarladığını, aynı surenin 4. ayetinin de³⁰⁰ savaşmayı emrettiğini öne sürmüştür.³⁰¹

Bu konudaki en farklı yorumu Cole'un kaydettiğini belirtmek mümkündür. Bu anlamda o, Müslümanların, aslında kervanı vurmak maksadıyla değil, Kureyş'in saldırısına karşı kendilerini savunmak için Bedir'e hareket ettiklerini belirterek, Enfal suresinin 5-6. ayetlerine³⁰² atıfta bulunmaktadır. Zira onun iddiasına göre, ilgili ayetler zaten savaşa hazır Müslümanların kendilerini koruduklarına, gönülsüz olanların ise bilakis ölümüne doğru koştuklarına işaret etmektedir.³⁰³ Cole, bir adım daha ileri giderek esasında Medine sözleşmesine göre bu savunma savaşına yani Bedir'e sadece muhacir ve ensarın değil, Medine'nin diğer sakinleri müşrikler ve Yahudilerin de iştirak etmesi gerektiğini dile getirmiştir.³⁰⁴

Öte yandan Watt, ensarın söz konusu baskına iştirak etmede gönülsüzlük gösterdiği şeklindeki değerlendirmelere katılmaz. Hatta bu bağlamda o önceki kervan baskınlarına katılmayan ensarın, ilk kez orduya dâhil olup toplam sayının yaklaşık üçte ikisini oluşturmasının, onların Hz. Muhammed'in Mekkelileri tahrik etme politikasına aktif destek vermeye başladığının delili olduğunu ifade eder.³⁰⁵

Kaynaklara göre neticede Hz. Peygamber çoğunluğunu ensarın oluşturduğu bir orduyla, 12 Ramazan'da (Mart 624) Medine'den Bedir'e hareket etti.³⁰⁶ Diğer yandan dönüş yolunda ilerleyen Kureyş kervanı aldıkları istihbarat ile bu girişimden haberdar olmuştu. Bunun üzerine kervan lideri Ebu Süfyan, Mekke'ye, kervanı

²⁹⁸ Rodgers, s. 89.

²⁹⁹ İman edenler "Keşke bir sûre indirilse!" derler. Açık ve kesin hükümlü bir sûre indirildiğinde ve içinde savaştan söz edildiğinde, kalplerinde çürüklük bulunanların sana, ölüm korkusundan baygınlık geçirmiş kimseler gibi baktığını görürsün; zaten o da başlarına geldi gelecek! Muhammed 47:20.

³⁰⁰ Kâfirlerle savaşa girdiğinizde hemen öldürücü darbeyi vurun, nihayet onları çökertince esirleri sağlam bağlayın. Sonra ya karşılıksız bırakırsınız yahut bedel alarak. Ki böylece savaş ağır yüklerini indirsın (sona ersin). İşte böyle; Allah dileseydi onları bizzat cezalandırırdı, fakat sizleri birbirinizle denemek istiyor. Allah, yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkarmayacaktır. Muhammed 47:4.

³⁰¹ Spencer, s. 104.

³⁰² Nitekim müminlerden bir kısmı isteksiz oldukları halde rabbini seni, doğru bir kararla evinden savaşa çıkarmıştı. Doğru olan apaçık ortaya çıktıktan sonra, sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi bu konuda seninle tartışıyorlardı. Enfal 8:5-6.

³⁰³ Cole, s. 124.

³⁰⁴ Cole, s. 125.

³⁰⁵ Watt, Statesman, ss. 119-120.

³⁰⁶ Vâkıdî, Cilt I, s. 23; İbn Hişâm, Cilt I, s. 612; İbn Sa'd, Cilt II, s. 10; Taberî, Cilt II, ss. 431-432.

korumak üzere harekete geçmesi için acil yardım çağrısı yaptı. Kureyş, gelen haber üzerine çok geçmeden karşı harekâta geçerek Ebu Cehil komutasında 900-1000 kişilik bir orduyla Mekke'den ayrıldı.³⁰⁷ Klasik kaynaklara göre kısaca aktardığımız Bedir savaşının bu tarihî arka planını oryantalistler hem Müslümanlar hem de Kureyş cephesinden ele alarak tarafların hangi muharrik unsurlarla hareket ettikleri konusunda çeşitli değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

1.2.1.1. Hz. Peygamber ve Müslümanlar Açısından Tarihî Arka Plan

Enfal suresi 5-6. ayetlerden³⁰⁸ ve kaynaklardan anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber'in Medine'den Bedir'e hareketinin hedefi Kureyş kervanını ele geçirmektir.³⁰⁹ Oryantalistleri incelediğimizde, Payne,³¹⁰ Nafziger ve Walton³¹¹ ve Cole³¹² hariç tüm oryantalistler Bedir savaşıyla sonuçlanan süreçte ilk harekete geçen tarafın Hz. Muhammed olduğunu ve bunun Kureyş kervanını ele geçirmek amacıyla gerçekleştiğini ortak bir dille ifade etmişlerdir.³¹³ Bununla birlikte oryantalistler, Hz. Peygamber'in bu amacının gerisinde hangi faktörlerin etkili olduğunu tespit etmek için ekonomik, askerî-stratejik, siyasî ve dinî olmak üzere dört başlıkta toplanabilecek fikirler öne sürmüşlerdir.

³⁰⁷ Vâkıdî, Cilt I, ss. 28, 39; İbn Hişâm, Cilt I, ss. 609-618; İbn Sa'd, Cilt II, s. 12.

³⁰⁸ Nitekim müminlerden bir kısmı isteksiz oldukları halde rabbin seni, doğru bir kararla evinden savaşa çıkarmıştı. Doğru olan apaçık ortaya çıktıktan sonra, sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi bu konuda seninle tartışıyorlardı. Enfal 8:5-6.

³⁰⁹ Vâkıdî, Cilt I, s. 19; İbn Hişâm, Cilt I, s. 606; İbn Sa'd, Cilt II, s. 10; Taberî, Cilt II, s. 421; Mustafa Fayda, "Bedir Gazvesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 5, İstanbul, 1992, (DİA), s. 326; Mahmudov, ss. 76, 78-79.

³¹⁰ Payne'e göre kervan, Hz. Muhammed'in Kureyş'e savaş açmak için bir fırsat ve bahanesidir. Payne, s. 34.

³¹¹ Payne'le benzer şekilde düşünen Nafziger ve Walton'a göre Hz. Muhammed'in asıl hedefi kervan baskını değil, Mekke ordusuyla savaşmaktır. Bu doğrultta Hz. Muhammed, Mekke ordusunu üzerine çekmek için kervana saldırma niyetinin kasıtlı olarak açık edilmesine izin vermiştir. Nafziger ve Walton, s. 6.

³¹² Cole'a göre Hz. Muhammed, vahiyle talimat alarak, savunma amaçlı bir harekât yapmak üzere Medine'den Bedir'e yürümüştür. Cole, s. 124.

³¹³ Stubbe, s. 121; Prideaux, s. 95; Long, s. 39; Gibbon, s. 52; Bush, s. 113; Irving, s. 108; Muir, Cilt III, ss. 82-83; Davenport, s. 32; Koelle, ss. 145-146; Johnstone, s. 92; Zeydan, Cilt I, s. 80; Hitti, Arabs, s. 116; Margoliouth, s. 252; Sell, Badr and Uhud, s. 12; Lunt, s. 79; Draycott, s. 156; Dermenghem, s. 176; Lammens, s. 30; Andrae, s. 202; Brockelmann, s. 23; Spuler, s. 11; Bodley, s. 168; Lewis, s. 41; Watt, Medina, ss. 10, 12; Watt, Statesman, s. 119; Rodinson, s. 164; Mantran, s. 76; Gabrieli, s. 69; Kelen, ss. 80-82; Kennedy, s. 35; Peters, Muhammad, s. 213; Bogle, s. 12; Armstrong, Biography, s. 172; Armstrong, Time, s. 119; Rogerson, s. 147; Nafziger ve Walton, s. 5; Denny, s. 83; Rodgers, s. 88; Hazleton, s. 214; Crawford, s. 83; Bloom, s. 68.

1.2.1.1.1. Psikolojik Faktör: İntikam Duygusu

Bu anlamda bazı oryantalistler, Müslümanlar açısından Bedir savaşının Arap kültüründe baskın olan intikam duygusundan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Örneğin XIX. yüzyıl oryantalistlerinden Bush'a göre Bedir'e hareket eden Müslümanların amacı, Hz. Hamza liderliğinde başarısızlığa uğradıkları İs seriyyesinin³¹⁴ (Ramazan 1/Mart 623) intikamını alma isteğidir. Bu çerçevede hicretten sonra Hz. Muhammed'in, ilahî bir emirle kılıcını kınından çıkardığının ve gücünü yaymak istediğinin altını çizen Bush, Kureyş kervanına baskın yapma arzusunun daha önemli bir gerekçesinin bulunduğunu öne sürmüştür. Ona göre Hz. Peygamber, Kureyş'i taciz etmek için tasarladığı İs seriyyesinde başarısız olmuştur. Zira amcası Hz. Hamza'nın komutasındaki otuz kişilik müfreze, 300 kişi tarafından korunan kervana baskın düzenleyemeden geri dönmüştür. Hz. Muhammed bu utancı telafi etmek için yetmiş kişiyle korunan ve üstelik daha zengin olan bir başka Kureyş kervanına Bedir'de baskın yapmayı planlamıştır.³¹⁵ Ancak Bush'un bu değerlendirmesi kanaatimizce isabetli gözükmemektedir. Zira İs seriyyesi (Ramazan 1/Mart 623) ile Bedir savaşı (Ramazan 2/Mart 624) arasında geçen bir yıllık zaman diliminde Hz. Peygamber yedi gazve ve seriyye düzenlemiş, bunlardan kimisinde Müslümanlar başarı elde etmişken, kimisinde hedefi gerçekleştirememişlerdir. Dolayısıyla zaman itibarıyla birbirine uzak bu iki askerî operasyon arasında sebep-sonuç ilişkisi kurmanın doğru olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bazı oryantalistler ise Hz. Muhammed'in intikam duygusuyla hareket ettiği hususunda Bush ile hemfikir olmakla birlikte, bu duyguyu daha eski zamanlara dayandırmışlardır. Örneğin Draycott'un başı çektiği bir grup oryantaliste göre, Hz. Peygamber, Kureyşlilerin Mekke'de Müslümanlara yaptıkları eziyet ve işkencenin, el koydukları mülklerinin ve kendilerine Mekke'de yaşama hakkı tanımamalarının intikamını almak için Mekke kervanlarını yağmalamaya girişmişlerdir.³¹⁶

³¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahmudov, ss. 61-62.

³¹⁵ Bush, s. 113.

³¹⁶ Draycott, s. 156; Dermenghem, ss. 169-170; Gabriel, s. 93; Crawford, s. 83; Kelen, ss. 81-82.

1.2.1.1.2. Ekonomik Faktörler

Müslümanlar açısından Bedir savaşına giden süreci ekonomik açıdan ele alan oryantalistlerden İngiliz Davenport³¹⁷, Mekke kervanlarına baskın yapılmasının ve sonuçta Bedir savaşının temelinde Hz. Muhammed'in dünyevî ve siyasî amaçlarının bulunduğunu söylemekle birlikte,³¹⁸ bunun ne olduğuna dair bir açıklama yapmamıştır. Sell'in başı çektiği bir grup oryantalist ise Davenport'un muğlak bıraktığı dünyevî gayeyi ganimet elde etme olarak şerh etmişlerdir.³¹⁹

Kimi oryantalistler ise yukarıda değindiğimiz, Müslümanların ganimet arzusunu ve buna duydukları ihtiyacın gerekçesini açıklamaya çaba göstermişlerdir. Bu anlamda Hitti, Sell, Watt, Mantran, Kelen ve Burleigh, Hz. Muhammed'in, muhacir ve ensara ekonomik destek sağlamak için Mekke kervanlarına baskınlar düzenlemeye başladığını iddia etmişlerdir. Zira onlara göre, muhacirler, Mekke'de iken ticaretle hayatlarını kazanmaya alışkındırlar oysa Medine'de sermayeleri olmadığı için ticaret yapamamakta ve geçim darlığı yaşamaktadırlar. Buna karşın Ensar ise geçimini tarımdan elde etmekte ve misafirlerine uzun süre bakacak yeterli bir birikime sahip değillerdir. Bu ekonomik darlıktan dolayı Müslümanlar için, Mekke kervanları cezbedici olmuştur.³²⁰

Oryantalistlerden kimileri ise Hz. Muhammed'in ganimet peşinde koşan bir lider olduğu iddiasını tarihî verileri çarpıtmak pahasına daha ileri noktaya taşımışlardır. Sözgelimi Crone'a göre, Hz. Muhammed İsrâ gecesinde Kudüs yolculuğunda Mekke ile Suriye arasında ticaret yapan kervanları fark etmiş, hicretten sonra kendisi de bu güzergâhta ticaret yapmış ve sonrasında bu güzergâhta gidip gelen Kureyş kervanlarına saldırıyı planlamıştır.³²¹

³¹⁷ Davenport'un sonradan Müslüman olduğuna dair bilgiler mevcutsa da, teyit edemediğimiz için bir müsteşrik olarak tezimizde fikirlerine yer vermeyi uygun bulduk.

³¹⁸ Davenport, s. 32.

³¹⁹ Margoliouth, s. 252; Sell, Badr and Uhud, s. 12; Lunt, s. 79; Brockelmann, s. 23; Spuler, s. 11; Rodinson, s. 164; Spencer, s. 103; Watt, Statesman, s. 120; Payne, s. 35; Rodgers, s. 88; Bloom, s. 68; Kelen, ss. 81-82; Burleigh, s. 187.

³²⁰ Hitti, Arabs, s. 116; Hitti, Mimarlar, ss. 21-22; Sell, Badr and Uhud, s. 10; Watt, Medina, s. 10; Mantran, s. 76; Kelen, ss. 80-82; Burleigh, s. 186. Hitti ve Burleigh, Hz. Muhammed'in amacının ensar ve muhacirlere ekonomik kaynak sağlamanın yanı sıra, Mekke için hayatî öneme sahip ticarî ekonomilerine darbe vurmak olduğunu savunmuştur.

³²¹ Patricia Crone, **Meccan Trade and the Rise of Islam**, Gorgias Press, New Jersey, 2004, s. 117.

Muir ise, Hz. Muhammed'in kervan baskınına ensar ve muhacirleri ganimet için motive ettiğini belirtirken, İslam kaynaklarında zikredilen bir rivayete³²² dikkat çekerek, ganimet müjdesinin yalnızca ashabı değil, müşrikleri bile kendinden geçirdiğini ileri sürmüştür. Bu rivayet, İslam ordusu Medine'den çıktıktan sonra Hz. Muhammed ile Medineli iki müşrik arasında geçen bir konuşmadan ibarettir. Hz. Peygamber, yolda ordusunu teftiş ederken iki müşriğin orduya sızdığını fark etmiş ve onlara orduya katılma sebebini sormuştur. Bu ikili, yalnızca ganimet elde etmek için orduya katıldıklarını söyleyince Hz. Peygamber, orduya sadece Müslümanların katılabileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine müşrikler -Muir'e göre çaresizce ve gönülsüzce- iman etmiş, savaşa katılmış ve ganimetten pay almışlardır.³²³ Muir ayrıca ashabın, Hz. Muhammed'in şehadet ve cennet müjdesine nail olmak için Bedir'e hareket ettiğiyle ilgili rivayetleri uydurma kabul etmekte, daha sonraki günlerde genel hale gelen kalıplaşmış ifadelerin bir anakronizminden ibaret olduğunu savunmuştur.³²⁴

Alman oryantalist Koelle, Muir'in yorumunu daha ileri bir noktaya taşıyarak tarihî rivayete yer vermeden, Hz. Muhammed'in, Bedir'de dinî bir amaca matuf değil, ashabını sadece ganimetle motive ettiğini ifade etmekle yetinmemiş, ayrıca onun çağrısına olumlu yanıt veren ganimet sevdalıları müşriklerin de bu tatlı fırsatı kaçırmamak için bazılarının o an, bazılarının ise daha sonradan İslam'ı seçtiğini kaydetmiştir.³²⁵

Hz. Muhammed'in, ashabını ganimet hırsıyla motive ettiği hususunda Muir ile Koelle'nin bu değerlendirmelerinin aşırı ve hatta gerçek dışı olduğu söylenebilir. Zira İslam ordusuna karışan iki müşriğin tavrından yola çıkarak bir ordunun tamamı hakkında bir yargıya gitmek, tekil bir olayın genele şamil kılınması şeklinde bir değerlendirme hatası olarak değerlendirilebilir.³²⁶ Ayrıca bu olayın, Muir ile Koelle'nin iddiasının tam tersini doğruladığı da açıktır. Zira yaklaşık üç yüz kişilik bir orduda yalnızca iki kişinin ganimet peşinde koştuğunu ilan etmek, ordunun geri

³²² Vâkıdî, Cilt I, s. 47.

³²³ Vâkıdî'ye göre iki müşrikten Hubeyb b. Yesâf, İslam ordusu Bedir'e ulaşmadan; diğer müşrik Kays b. Muharris, Bedir dönüşü Müslüman olmuştur. Vâkıdî, Cilt I, s. 47.

³²⁴ Muir, Cilt III, ss. 84-85.

³²⁵ Koelle, s. 146.

³²⁶ Sarıçam ve diğerleri, s. 257.

kalan büyük çoğunluğunun ilk hedefinin ganimet olmadığını göstermesi bakımından bizce anlamlıdır.

Bu arada Rodgers, yukarıda zikredilen oryantalistlerin Hz. Muhammed'in Kureyş kervanına baskın yapmasını ganimet saikine dayandırmalarına şüpheli yaklaşmaktadır. Amerikalı oryantaliste göre, Hz. Muhammed'in Suriye'den Mekke'ye dönen kervanı hedef seçmesi büyük bir risktir. Zira Kureyş'in hemen her ailesinin bu kervanda malı olduğunu belirten Rodgers, baskının Hz. Muhammed'in tüm Mekke'yi karşısına alması anlamına geldiğini ifade eder. Kervanı ele geçirmek ne denli büyük bir başarı olacaksa, bir başarısızlık durumunda Müslümanların varlığı da büyük bir tehlikeye düşecektir. Tam da bu noktada söz konusu oryantalist, ashabın çoğunun bu daveti heyecanla kabul ederken, bazılarının da Mekke'ye karşı topyekûn bir savaş ilanı anlamına geldiğini düşündükleri için baskına katılmaya gönülsüz davrandıklarına dikkat çekmiştir. Rodgers, Hz. Muhammed'in de bu büyük riski gördüğünü; insan kaynağına ihtiyaç duyduğunu ve bu nedenle bütün ashabını savaşa davet ettiğini ifade etmekle birlikte,³²⁷ Hz. Peygamber'in hangi gerekçeyle kervan baskınını planladığı hususuna açıklık getirmemiştir.

Rodgers'la büyük ölçüde hemfikir olan Hazleton da, Hz. Muhammed ve Müslümanlar'ın, Bedir'de cüret isteyen bir saldırıya yeltendiklerini zira bu büyüklükteki bir teşebbüsün, Mekke'yi açık açık savaşa tahrik etmek anlamına gelebileceğini ifade etmektedir. Buna rağmen, Hz. Muhammed tüm riskleri hesaplamış ve gözünü karartarak Bedir'e doğru hareket etmiştir.³²⁸

1.2.1.1.3. Askerî-Stratejik Faktörler

Hz. Muhammed'in kervan baskınının askerî-stratejik yönünü ele alan sadece Gabriel'dir. Bu bağlamda Kanadalı oryantalist, Hz. Muhammed'in, kervanı gidiş değil dönüş yolunda vurmaya planladığının üzerinde durur. Ona göre bunun birinci gerekçesi, dönüş yolunda kervanın büyük miktarda değerli malla yüklü olmasıdır. İkinci gerekçesi ise askerî ve stratejiktir. Buna göre Hz. Muhammed, özel casusları

³²⁷ Rodgers, ss. 88-89.

³²⁸ Hazleton, ss. 214-215.

vasıtasıyla kervanı takip altına almış, baskın yapılacak yer ve zaman hususunda kararı bizzat kendisi vermiştir.³²⁹

1.2.1.1.4. Siyasî Faktörler

Konuyla ilgili fikir yürüten oryantalistler Bedir savaşının arka planında Müslümanlar açısından siyasî amaçların olabileceğine daha çok dikkat çekmişlerdir. Örneğin Gibbon, eğer Hz. Muhammed, Mekke kervanlarına zarar verip kendilerini tahrik ve taciz etmeseydi Mekkelilerin, Müslümanların Medine'ye hicretinde memnun olduklarını ifade etmek suretiyle kervan baskınlarının siyaseten Mekke'yi tahrik etme amacı taşıdığını ileri sürmüştür.³³⁰

Stubbe'a göre sayısı artan ashabıyla düzenli ve disiplinli bir ordu teşkil etmeyi başaran ve yeni ittifaklarla güçlenen Hz. Muhammed, Kureyş'i zayıflatmak ve kendi gücüne güç katmak amacıyla Bedir'de Kureyş kervanını vurmaya hedeflemiştir.³³¹ Stubbe'la benzer görüşte olan Hazleton'a göre ise İslam ordusu görünürde Şam'dan dönen kervanı yağmalamak için yola çıkmışsa da Hz. Peygamber'in esas amacı kendi varlığını ve gücünü Mekkelilere ispatlamaktır. Nitekim Müslümanların daha önce yaptıkları operasyonlar, küçük çaplı baskınlardır ve siyasî ve askerî güçlerini göstermekten uzak kalmıştır. Ne var ki Şam'dan dönen kervana baskın düzenlemek, Mekke'yi tahrik edecek büyük bir gelişmedir. Hazleton, böylesi bir baskınla Hz. Muhammed'in Müslümanların gücünü göstermeyi planladığını, ancak bunun bir savaşı doğuracağını öngörmediğini ifade etmiştir.³³²

Payne ise, Hz. Muhammed'in hicret etmek zorunda kaldığı Mekke'yi ele geçirmek ve böylece tüm Arap yarımadasını fethetmek gibi ileriye dönük bir amacının bulunduğunu ve kervan saldırılarını da bu amaca hizmet edecek biçimde kurguladığını ileri sürmüştür.³³³ Çağdaş oryantalistlerden Fregosi ise, Hz. Peygamber'in uzak hedefleri gözetmekten ziyade daha yakın stratejilerle ilgilendiği yorumunu yapmıştır. Ona göre Hz. Muhammed, yalnızca Medine'nin stratejik konumunu bir avantaja dönüştürmek ve böylece buradaki varlığını pekiştirmek

³²⁹ Gabriel, ss. 86-88.

³³⁰ Gibbon, s. 52.

³³¹ Stubbe, s. 121.

³³² Hazleton, ss. 214-216.

³³³ Payne, s. 35.

amacıyla Kureyş kervanına saldırmayı planlamıştır.³³⁴ Öte yandan bir başka çağdaş oryantalist Bogle, Müslümanların Mekke kervanlarına baskınlar düzenleme amaçlarının ekonomik mi, yoksa siyasî mi olduğunun kesin bir dille sınıflandırılmayacağını, bu iki gerekçenin birbirinden ayrı değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir.³³⁵

Bedir savaşını, esasen Hz. Peygamber'in hicretten itibaren izlediği siyasetin doğal bir sonucu olarak değerlendiren oryantalistlerin varlığı ise dikkat çekicidir. Nitekim İtalyan Gabrieli'ye göre Hz. Peygamber, Nahle seriyyesinden sonra daha büyük bir hesaplaşmayı planlamış ve bu maksatla Şam kervan saldırısı gündeme gelmiştir.³³⁶ Cook ise, Gabrieli'nin bu yaklaşımını daha belirgin bir hale getirerek, Hz. Muhammed'in Medine döneminin en belirgin özelliğinin onun savaşçı kişiliği olduğunu vurgulamıştır. Zira bu dönemde Hz. Muhammed, irili-ufaklı pek çok savaş organize etmiş ve kendisine düşmanlık eden kimselere katliamlar düzenlemekten de kaçınmamıştır. Hatta bu anlamda Cook, Medine sözleşmesinin bile savaşa göre düzenlendiğini belirterek Hz. Peygamber'in savaşçı kimliğinin altını çizmektedir.³³⁷ Kennedy ve Armstrong ise, Cook kadar aşırıya gitmeden tarihsel süreci öne çıkararak Hz. Peygamber'in Medine'deki savaşçı yönüne dikkat çekmiştir. Onlara göre hicretten sonra Müslümanlar önce küçük gruplar halinde müşrikler üzerine baskınlar düzenlemiş, nihayetinde ilk asıl denemeyi Bedir'de gerçekleştirmişlerdir.³³⁸

1.2.1.1.5. Dinî Faktörler

Bedir savaşının arka planında dinî gerekçeyi merkeze alarak değerlendirmelerde bulunan oryantalistlerden Prideaux'a göre Hz. Muhammed, Mekke'de dinî doktrinini öncelikle ashabına benimsetmiş, hicretten sonra bunu sahaya yansıtma aşamasına geçmiştir. Ona göre küçük çaplı kervan saldırıları bu girişimin ilk habercisidir ve nihayetinde Bedir, bu stratejinin büyük çaplı bir devamından ibarettir.³³⁹ Bell, Hz. Peygamber, dinî misyonunu ve dolayısıyla dinî-

³³⁴ Fregosi, s. 42.

³³⁵ Bogle, s. 12.

³³⁶ Gabrieli, s. 69.

³³⁷ Michael Cook, **Muhammad**, Oxford University Press, Oxford, 1983, s. 21.

³³⁸ Kennedy, s. 35; Armstrong, Biography, s. 120.

³³⁹ Prideaux, s. 94.

siyasî otoritesini güçlendirmek için Mekkelilerle savaşmak gibi bir planı zihninde daima taşımış ve Bedir, bu planın yürürlüğe konmasının bir sonucu olmuştur diyerek³⁴⁰ Prideaux'un görüşünü bir ölçüde benimsemiştir. Kelen ise Müslümanların ekonomik darboğaza girmiş olduğunu belirtmekle birlikte Allah'ın, vahiyle Müslümanlara savaşa izin verdiğini ifade ederek Bedir savaşına giden yolun dinî meşruiyetine dikkat çekmiştir.³⁴¹ Lewis ise ekonomik faktörlerin yanı sıra Hz. Muhammed'in, Mekke'yi ablukaya alarak İslam'a girmeye zorlamak gibi dinî bir amaca da matuf olarak gerçekleştirdiği kervan baskınlarına Bedir'i de eklediğini ifade etmiştir.³⁴²

1.2.1.2. Kureyş Açısından Tarihî Arka Plan

Hız. Peygamber komutasında Müslümanların Bedir'e hareket etmesinden sonra müşriklerin de hızla Mekke'den büyük bir orduyla çıktıkları bilinmektedir. Bu aşamada oryantalistler, Ebu Cehil liderliğindeki Kureyş ordusunun hangi sâiklerle hareket ettiği sorusuna cevap bulmaya çalışmışlardır. Bu manada oryantalistlerin, Mekkelilerin, kervanlarını korumak için ekonomik ve psikolojik saiklerle karşı hazırlığa giriştiklerini öne sürüp, dinî veya siyasî bir gerekçeye sahip olup-olmadıkları hususunda bir değerlendirme yapmadıkları söylenebilir.

Mesela Muir'i takip eden oryantalistler, Mekkelilerin çabasını ekonomik açıdan değerlendirmişlerdir. Bu oryantalistlere göre kervan baskınları, Müslümanları zenginleştirdiği ölçüde Mekkelileri de fakirleştirmekte ve onları ekonomik darboğaza sürüklemektedir. Bir başka ifadeyle ticaret kervanları Mekke'nin hayat damarlarıydı ve bunun kesilmesine izin vermek istemiyorlardı. Bu nedenle Mekkelilerin, kervanlarını koruması bir zorunluluk olarak kendini göstermiştir.³⁴³

Kimi oryantalistler ise kervanlarını koruma kaygısı dışında Kureyş'in psikolojik iki güdüyle harekete geçtiğini belirtmişlerdir. Draycott, ilk gerekçenin

³⁴⁰ Bell, **The Origin of Islam in Its Christian Environment**, Macmillan and Co., London, 1926, s. 65.

³⁴¹ Kelen, s. 79.

³⁴² Lewis, s. 41.

³⁴³ Muir, Cilt III, s. 89; Hitti, Arabs, s. 116; Hitti, Mimarlar, ss. 21-22; Watt, Medina, s. 10; Saunders, s. 27; Rogerson, s. 147; Warner, s. 61; Denny, s. 83; Burleigh, ss. 186, 188; Robin Doak, **Empire of the Islamic World (Great Empires of the Past)**, Revised edition, Chelsea House Publications; New York, 2009, s. 20.

Mekkelilerin kendilerinde varsaydıkları asaletlerini koruma duygusu olduğuna işaret etmiştir.³⁴⁴

İkinci gerekçe ise yine Draycott'a göre Kureyş, Hz. Muhammed'in Mekke kervanlarına daha önce yapmış olduğu saldırıların intikamını almak için harekete geçmişlerdir.³⁴⁵ Irving ve Bodley ise, hem ekonomik hem psikolojik gerekçeye vurgu yaparak Kureyş'in amacının Nahle seriyyesinin intikamını almak ve kervanı korumak olduğunu iddia etmiştir.³⁴⁶ Muir ve Payne, kervanlarını koruma güdüsüyle beraber Kureyş'in, Müslümanları cezalandırmak için Bedir'e hareket ettiğini ileri sürmüştür.³⁴⁷

Mezkûr oryantalistlerin bu yaklaşımlarının tam tersine Sell, Mekkelilerin bir intikam duygusuyla hareket etmediklerini söyler. Nitekim o, hicretten sonra Kureyşlilerin Müslümanlara saldırdığına dair tarihî bir delilin bulunmadığını savunur. Hatta Kureyşlilerin, kendi dinlerini hor gören sorunlu bir adamın ve taraftarlarının Mekke'yi terk etmesinden memnun halde düzenlerini ve ticaretlerini sürdürdüklerini ifade eder. Sell'e göre bu ahengi bozan, Müslümanların baskınlarıdır; yükü oldukça zengin olan Şam'dan dönen Kureyş kervanını yağmadan kurtarmak için ellerine kılıç almak zorunda kalan Kureyşliler, nefsi müdafaa hakkını kullanan mazlum taraftır. Bedir'de de Müslümanların saldırmak istediği kervan hâlbuki onların yaşadığı şehre gitmemektedir. Kervan savaş malzemesi de taşımamaktadır. Dahası Mekkeliler, Hz. Muhammed'in saldıracağını öğreninceye kadar ellerine kılıç bile almamışlardır. Ancak ve ancak saldırı haberini öğrendiklerinde kervanlarını korumak ve Medine'nin süregelen kervan baskınlarını durdurmak için harekete geçmişlerdir. Bu şartlar altında Kureyş'in haksız ve yanlış olduğunu söylemek çok zordur. Diğer yandan modern Müslüman yazarların, insanların zihninden bu gerçeği silmek için gösterdikleri çaba, onların kendi tarihçilerinin açıklamalarını kabullenmekte zorlandıklarını ispatlar niteliktedir. Ayrıca Sell, Bedir savaşını değerlendirirken Kur'an-ı Kerim'in tarihsel bir kaynak olarak görülmesine de karşı

³⁴⁴ Draycott, s. 157.

³⁴⁵ Draycott, s. 157.

³⁴⁶ Irving, s. 109.

³⁴⁷ Muir, Cilt III, s. 89; Payne, s. 34.

çıkar. Ona göre Enfal suresinin 19 ve 71. ayetleri³⁴⁸ göz önüne alınarak saldırgan tarafın Mekkeliler olduğu ileri sürülemez. Zira bu iki ayet hem tarihî gerçeklere uymamaktadır, hem de Bedir savaşından sonra nazil olmuştur.³⁴⁹

Sell'in bu yaklaşımına meslektaşı Cole itiraz etmektedir. Ona göre Hz. Muhammed, vahiy yoluyla Kureyş'in kendilerine saldıracağı haberini alınca savunma amaçlı Medine'den çıkıp Bedir'e hareket etmiştir.³⁵⁰ Ayrıca Muhammed Hamidullah hicretten sonra Kureyş'in Müslümanları rahat bırakmadığını, onları Medine'de barındırmaması için şehrin diğer sakinlerine baskı kurduğunu hatta onlara saldırdığını delilleriyle ortaya koyarak Sell'in tezini çürütmektedir.³⁵¹

1.2.2. İkinci Perde

Bedir savaşının arka planında farklı saiklerle hareket eden tarafların birbirinin güç ve konumlarından haberdar olmasıyla savaşa doğru giden sürecin seyri değişmiştir. Ebu Süfyan Müslümanların, kervana baskın yapacağını öğrenince acilen Mekke'den takviye kuvvet istemişti.³⁵² Akabinde kervanın rotasını sahil yoluna çevirerek farklı bir güzergâhtan Mekke'ye ilerledi ve kervanın kurtulduğunu haber vererek Kureyş'e dönün çağrısı yaptı.³⁵³ Ancak Kureyş ordusu büyük bir güçle Mekke'den yola çıkmıştı ve başta ordu komutanı Ebu Cehil geri dönmeyi şiddetle reddetti. Savaş yapılmayacak bile olsa Bedir'e gidip orada bir ziyafet düzenleyerek gövde gösterisinde bulunma konusunda ısrar etti.³⁵⁴ Ordu içinde yaşanan, savaşa devam edip-etmeme tartışmalarının sonunda, kervan kurtulduğuna göre savaşa gerek olmadığını düşünenler Kureyş ordusundan ayrılıp Mekke'ye döndü. Geride kalan müşrikler, İslam ordusuna karşı savaşmak üzere Bedir'e ilerledi.³⁵⁵

³⁴⁸ “Siz (ey putperestler), eğer zafer peşinde iseniz kazandığınız zaferi gördünüz! Son verirsiniz bu sizin için en iyi olanıdır, tekrarlırsanız biz de tekrarlarız. Topluluğunuz çok da olsa amacınıza ulaşmanıza yetmeyecektir; zira Allah müminlerle beraberdir.” Enfal 8:19.

“Eğer sana hıyanet etmek istiyorlarsa bilin ki onlar, daha önce de hainlik ettiler, Allah da onları elinize düşürdü; O yaptığını, bilerek ve yerinde yapmaktadır.” Enfal 8:71.

³⁴⁹ Sell, Badr and Uhud, ss. 12, 36-39, 41.

³⁵⁰ Cole, s. 124

³⁵¹ Hamidullah, İslam, ss. 212, 217-218; Muhammed Hamidullah, **el-Vesâiku's-siyâsiyye**, çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997, (Vesaik), ss. 77-78.

³⁵² Vâkıdî, Cilt I, s. 28; İbn Hişâm, Cilt I, s. 607; İbn Sa'd, Cilt II, s. 12; Taberî, Cilt II, ss. 421-422.

³⁵³ Vâkıdî, Cilt I, ss. 41, 43; İbn Hişâm, Cilt I, s. 618; İbn Sa'd, Cilt II, s. 12; Taberî, Cilt II, ss. 421, 424.

³⁵⁴ Vâkıdî, Cilt I, ss. 43-44; İbn Hişâm, Cilt I, ss. 618-619; İbn Sa'd, Cilt II, s. 12.

³⁵⁵ Vâkıdî, Cilt I, ss. 44-45; İbn Hişâm, Cilt I, s. 619; İbn Sa'd, Cilt II, s. 13.

Diğer yandan Kureyş'in, büyük bir orduyla üzerine geldiği haberi Bedir'e doğru ilerleyen Hz. Peygamber'e ulaşınca o özellikle çoğunlukta olan ensarın fikrini merak ediyordu ve ashabıyla istişare etti. Zira kervan basmak için çıktıkları yolda, plan değişmiş, şartlar İslam ordusunu savaşa sürüklemişti. Ensar kararlı bir şekilde Hz. Peygamber'i asla yalnız bırakmayacaklarını ve sonuna kadar savaşacaklarını açıkça vurguladı.³⁵⁶

Buraya kadar klasik kaynaklardan kısaca aktardıklarımızdan anlaşıldığı üzere, hem Müslümanlar hem de Kureyş cephesi kendi içlerinde bir karar aşamasından geçmişlerdir. Konumuzla bağlantılı olarak oryantalistler de Bedir savaşıyla sonuçlanacak sürecin bu ikinci perdesini mercek altına almışlar, tarafların bakış açılarından konuyu analiz etmişlerdir.

Görebildiğimiz kadarıyla oryantalistler, Ebu Süfyan'ın, kervanı Hz. Muhammed'in tuzağına düşmekten kurtarmak üzere rota değişikliği yaptığını, böylece kendilerine yardım gelmesi için zaman kazandığını ve sonuçta bunu başardığını klasik kaynaklara uygun olarak dile getirmişlerdir.³⁵⁷ Ebu Süfyan'ın bu başarılı hamlesini sadece Stubbe ve Koelle tahlil etmektedir. Stubbe'a göre, Müslümanların cesareti ve disiplinini bilen ve kervanını savunmasız hisseden Ebu Süfyan hem kervanı koruyup hem de aynı anda düşmanla çarpışmanın zorluğunun farkında olarak kervanın yönünü sahile çevirmiştir.³⁵⁸ Koelle'ye göre ise Ebu Süfyan'ın çabasının amacı, Mekke'den, kervanı korumak üzere çağırdığı orduyla bir an evvel karşılaşmaktır.³⁵⁹

1.2.2.1. İkinci Perdede Kureyş Cephesi

Yukarıda klasik kaynaklara göre aktardığımız, Kureyş tarafında yaşanan karar aşaması ve tartışma oryantalistlerce de masaya yatırılmıştır. Bu bağlamda Mekkeliler, Müslümanlarla karşılaşmak üzere yola devam etmek mi, yoksa kervan

³⁵⁶ Vâkıdî, Cilt I, ss. 48-49; İbn Hişâm, Cilt I, s. 615; İbn Sa'd, Cilt II, ss. 13, 22; Taberî, Cilt II, s. 435.

³⁵⁷ Stubbe, s. 121; Gibbon, ss. 52-53; Irving, ss. 109-110; Muir, Cilt III, s. 88; Weil, s. 12; Koelle, s. 147; Margoliouth, ss. 253-254; Sell, Badr and Uhud, s. 14; Draycott, ss. 156-157, 161; Lammens, s. 30; Bodley, s. 168; Watt, Statesman, s. 120; Kelen, s. 84; Bogle, s. 14; Armstrong, Biography, ss. 173-174; Armstrong, Time, s. 120; Rogerson, s. 148; Warner, ss. 62-63; Gabriel, ss. 88,91; Rodgers, s. 90; Hazleton, s. 216; Burleigh, s. 188.

³⁵⁸ Stubbe, s. 121.

³⁵⁹ Koelle, s. 147.

kurtulduğuna ve dolayısıyla yola çıkış amacı ortadan kalktığına göre Mekke'ye geri dönme konusunda bir ikilem yaşamışlardır. Mekke ordusunun iki gruba ayrıldığı, özellikle savaş yanlısı Ebu Cehil'in orduyu savaşa sürüklemek için özel bir çaba harcadığı anlaşılmaktadır.³⁶⁰

Oryantalistler, öncelikle Ebu Cehil'in öne sürdüğü gerekçeleri, biri Arap toplumunun intikam anlayışı ve kendi şereflerini korumak olmak üzere psikolojik ve diğeri ise Hz. Muhammed'in, kervanlarını tehdit etmesine bir son vermek şeklinde askerî-siyasî olmak üzere iki başlık altında değerlendirmişlerdir.

Irving'in başı çektiği oryantalistlere göre Ebu Cehil'in Mekke ordusunu sıcak çatışmaya sokmak için öne sürdüğü psikolojik gerekçelerden ilki ve belki de en etkili, Nahle'de öldürülen Amr b. el-Hadramî'nin intikamını almaktır.³⁶¹ Bu yaklaşım ilk bakışta Arapların şerefini koruma anlayışından kaynaklanıyor gözüküyorsa da Mekkelilerin bedevî kabileler arasında otoritelerini koruma şeklinde siyasî bir amaca hizmet ettiği de düşünülebilir.

Irving, Muir, Margoliouth, Draycott, Rodinson, Hazleton ve Burleigh'e göre Ebu Cehil'in savaşa girme konusunda ileri sürdüğü ikinci psikolojik gerekçe ise, savaştan kaçınmaları halinde Araplar tarafından korkaklıkla itham edilme suçlamasından kendilerini kurtarmaktır.³⁶² İlk bakışta bu yaklaşım, Arapların şereflerine hanel getirmeme tavırlarının bir yansıması olarak gözüküyorsa da aslında onlar arasında otoritelerini sürdürme şeklinde siyasî bir gayenin de bulunduğunu söylemek mümkündür.

Irving, Sell, Draycott, Watt, Hazleton ve Burleigh'e göre ise Ebu Cehil'in Mekke ordusunu sıcak çatışmaya sokmak için öne sürdüğü askerî-siyasî gerekçe, Hz. Muhammed'in, kervanlarını tehdit etmesinin cezasını vermek ve hatta mümkünse bu soruna bir son vermek için Müslümanları ortadan kaldırılma çağrısıdır.³⁶³

Buna karşın bazı oryantalistler Ebu Cehil'in Mekkelileri sıcak savaşın içine çekmek için bu denli çaba harcamasını, kişisel ikbal arayışı çerçevesinde açıklamışlardır. Sözgelimi Watt ve Rodgers, Ebu Cehil'in, Ebu Süfyan'ın

³⁶⁰ Muir, Cilt III, ss. 91-92;

³⁶¹ Irving, ss. 109-110; Muir, Cilt III, s. 92; Sell, Badr and Uhud, s. 23; Dermenghem, s. 181; Watt, Medina, s. 11; Watt, Statesman, s. 120; Rodinson, s. 165; Gabriel, s. 92; Firestone, Jihad, s. 112.

³⁶² Muir, Cilt III, s. 92; Margoliouth, s. 255; Draycott, s. 158; Rodinson, s. 165; Burleigh, s. 188; Irving, s. 110; Hazleton, s. 218.

³⁶³ Sell, Badr and Uhud, ss. 17, 23; Draycott, s. 158; Watt, Medina, ss. 10-11; Watt, Statesman, ss. 120-121; Burleigh, s. 188; Irving, s. 110; Hazleton, ss. 216-218.

yokluğunda bir savaş kazanıp Mekke'nin yöneticisi olma hırsından dolayı ateşli biçimde savaş yanlısı bir tavır sergilediğini söylemiştir.³⁶⁴

Muir'i takip eden çok sayıdaki oryantalist ise Ebu Cehil'in söz konusu gerekçelerinin ötesine geçerek Mekkelilerin savaşa karar vermelerini tahlil etmeye çalışmıştır. Onlara göre kervan Müslümanların baskınından kurtulmasına rağmen Mekke ordusu, güç gösterisinde bulunmak için Bedir'e doğru hareket etmiştir.³⁶⁵ Rogerson bu noktada Kureyş'e bir eleştiri getirerek, Müslümanları yıllarca aşağılamaya ve zulmetmeye alışmış olan müşriklerin, sırf kibirleri yüzünden fütursuzca savaşa girdiğini ve kaybettiğini ileri sürmüştür.³⁶⁶

Muir'in bu konudaki dikkat çekici yaklaşımına göre müşrik ordusu içinde akrabalarına karşı savaşmak istemeyenler hatta geri dönmeyi teklif edenlerin vebali Müslüman tarihçiler tarafından Ebu Cehil'e yüklenmiştir. Ancak kendisine yöneltilen ağır itham ve suçlamalar burada ilgili rivayetlerin uydurma olduğunu açıkça göstermektedir. Ona göre bu konuda hakikati ayırt etmek gerçekten zor olsa da müellifler onu bir günah keçisine çevirmişlerdir.³⁶⁷

Oryantalistler yukarıda naklettiğimiz bilgi ve değerlendirmelerden sonra Ebu Cehil'in öncülük ettiği savaş yanlılarının karşısında oluşan cephenin yaklaşımına da ilgi göstermişlerdir. Muir, Weil, Dermenghem, Kelen ve Hazleton'a göre savaşa gönülsüz Mekkelilerin ilk gerekçesi, ordunun toplanmasına yol açan Şam kervanının güvenliğini sağlama sorununun çözüme kavuşmasıdır.³⁶⁸ Burleigh, bu grubun savaşmadaki isteksizliğini "Eğer Muhammed yalancı bir peygamberse, Araplar daha sonra ona karşı gelecekler ve zaten çok geçmeden canını alacaklar" sözleriyle temellendirdiklerini ifade etmiştir.³⁶⁹

Muir, Watt ve Armstrong'a göre savaşa gönülsüz müşriklerin ikinci hamlesi ise Nahle'de öldürülen Amr b. el-Hadramî'nin öcünü alma gayesini ortadan kaldırmak için diyetinin kendileri tarafından ödenmesi teklifidir. Ancak Mekkeli

³⁶⁴ Watt, Statesman, s. 120; Rodgers, s. 91.

³⁶⁵ Muir, Cilt III, s. 92; Koelle, s. 148; Sell, Badr and Uhud, s. 15; Dermenghem, s. 180; Payne, s. 35; Kelen, s. 84; Armstrong, Biography, s. 174; Armstrong, Time, s. 121; Warner, s. 63; Hazleton, s. 217.

³⁶⁶ Rogerson, s. 149.

³⁶⁷ Muir, Cilt III, ss. 98-99.

³⁶⁸ Muir, Cilt III, s. 91; Weil, s. 12; Dermenghem, s. 180; Kelen, s. 84; Hazleton, s. 218.

³⁶⁹ Burleigh, s. 188.

Utbe b. Rebîa tarafından öne sürülen bu teklif, Ebu Cehil'in ona baskı yapmasıyla genel kabul görmemiştir.³⁷⁰

Mekke'ye dönme taraftarlarının üçüncü gerekçesi ise, oryantalistlerce en çok üzerinde durulan konu olmuştur. Irving'in başı çektiği çok sayıdaki oryantalistin iddiasına göre Kureys'in, İslam ordusunda akrabaları yer almaktadır ve onlar akraba kanı dökmek istememektedir.³⁷¹

Watt, Armstrong ve Rodgers'ın göre savaşa gönülsüz müşriklerin dördüncü gerekçesi ise Ebu Cehil'in hırsına ve şahsî çıkarlarına hizmet etmek istememeleridir.³⁷² Mezkûr oryantalistlere göre Ebu Cehil de bu itirazın muhtemelen farkındadır; 'her ne kadar kervan kurtulmuş olsa da Bedir'e gidilmesi gerektiğini, orda ziyafet çekileceğini, ileride bu gelişmenin Araplarca övgüyle hatırlanacağını' söylemek suretiyle onların eleştirilerinden kendini korumaya çalışmıştır.³⁷³ Irving, Armstrong ve Kelen, Ebu Cehil'in konuşmasından hareketle onun Bedir meydanına savaş yapmak için değil, ziyafet çekerek gövde gösterisi için gittiğini ve bir savaş beklemediğini ileri sürmüştür.³⁷⁴

Irving ve Rodgers, Ebu Cehil'in öncülüğündeki cephenin argümanları ile savaşımaya gönülsüz olanların yaklaşımları arasındaki mesafenin ortadan kalkmadığına ve böylelikle ordunun ikiye bölündüğüne dikkat çekmiştir. Irving, Sell, Watt ve Rodgers'a göre bir grup asker ordudan kopup Mekke'ye geri dönmüş ve böylece Müslümanlarla savaşımaya kararlı Mekke ordusunun asker sayısı 600-700 kişiye düşmüştür.³⁷⁵ Sell'in de ifade ettiği gibi Ebu Cehil'in motive edici konuşması sonrasında Mekke ordusunda kalanlar, İslam ordusunu yakalamak üzere harekete geçmiştir.³⁷⁶

³⁷⁰ Muir, Cilt III, s. 91; Watt, Medina, s. 11; Watt, Statesman, s. 120; Armstrong, Biography, s. 175.

³⁷¹ Muir, Cilt III, s. 91; Kelen, s. 84; Irving, s. 110; Johnstone, s. 92; Margoliouth, s. 255; Dermenghem, s. 180; Rodinson, s. 167; Armstrong, Biography, s. 175; Armstrong, Time, s. 120; Warner, s. 63; Gabriel, s. 92; Rodgers, s. 94; Hazleton, s. 218.

³⁷² Rodgers, s. 91.

³⁷³ Watt, Medina, s. 11; Watt, Statesman, s. 121; Armstrong, Biography, s. 121.

³⁷⁴ Armstrong, Biography, s. 121. Kelen, s. 84; Irving, s. 110.

³⁷⁵ Sell, Badr and Uhud, ss. 35-36; Watt, Medina, ss. 11, 13; Rodgers, s. 90; Irving, s. 110.

³⁷⁶ Sell, Badr and Uhud, ss. 35-36.

1.2.2.2. İkinci Perdede Müslümanlar Cephesi

Kervanın kurtulduğunu ve üzerlerine büyük bir müşrik ordusunun ilerlediğini öğrenen Müslümanlar da, Mekkelilerin yaşadığı karar aşamasının bir benzerini kendi içlerinde yaşamışlardır. Klasik kaynaklarda, bu esnada Hz. Peygamber ve Müslümanlar arasında bir istişarenin yapıldığı zikredilmektedir. Bu ruh hali içerisinde Hz. Muhammed ve Müslümanların savaşa girip-girmeme konusunda hızla bir karar vermesi gerekiyordu. Hz. Peygamber özellikle çoğunlukta olan ensarın fikrini merak ediyordu. Onlar ise kararlı bir şekilde Hz. Peygamber'i asla yalnız bırakmayacaklarını ve sonuna kadar savaşacaklarını açıkça ilan ettiler.³⁷⁷

Oryantalistler, İslam ordusunun hâlet-i ruhiyesini, yaptıkları istişarede neler konuşulduğunu, nasıl bir karar alındığını ve alınan kararda hangi muharrik unsurların etkili olduğunu tartışmışlardır.

Bu bağlamda Muir'e göre, Mekke ordusunun 950 kişiyle harekete geçtiğini öğrenen Müslümanlar, kervan baskınının bir meydan muharebesine dönecek olmasından ötürü hayal kırıklığına uğramışlardır.³⁷⁸ Irving'i takip eden bir grup oryantalistte göre ise, bu psikolojinin temelinde Müslümanların, kolay yoldan yüklü bir ganimeti ellerinden kaçırmaları bir yana, beklemedikleri bir savaşın eşiğine girmeleri yatmaktadır.³⁷⁹

Müslümanların yaşadığı bu psikolojiyi anlamaya çalışan oryantalistlerden Irving ve Weil, İslam ordusunda korkunun hâkim olduğunu ileri sürmüştür. Zira Müslümanların zihninde az sayıda düşmanla karşılaşp, çok sayıda ganimet elde etmek vardı. Şimdi ise kendilerinden sayıca üstün bir orduyla çarpışmaktan çekiniyorlardı.³⁸⁰ Kelen bu aşamada savaşa devam etme konusunda ensarın gönülsüzlük gösterdiğini savunmuştur.³⁸¹ Zira Akabe biatinde ensar, Hz. Muhammed'i sadece Medine'de koruyacaklarına dair bir söz vermişti. Ne var ki onlar, ilk kez bir kervan baskını için orduya katılmayı kabul etmişlerdi. Dolayısıyla ensar için yeni bir karar alma anı ortaya çıkmıştır. Akabe'de verdikleri sözle

³⁷⁷ İbn Hişâm, Cilt I, s. 615; Vâkıdî, Cilt I, ss. 48-49; İbn Sa'd, Cilt II, s. 13; Taberî, Cilt II, s. 435.

³⁷⁸ Muir, Cilt III, s. 96.

³⁷⁹ Irving, s. 110; Muir, Cilt III, s. 96; Koelle, s. 146; Margoliouth, s. 256; Dermenghem, s. 181; Kelen, s. 84; Armstrong, Biography, s. 173; Armstrong, Time, s. 121; Rogerson, s. 148; Burleigh, s. 189.

³⁸⁰ Weil, s. 12; Irving, s. 110.

³⁸¹ Kelen, s. 84.

kendilerini sınırlayıp Medine sınırları dışında Hz. Peygamber'i korumak zorunda olmadıklarını öne sürerek ordudan geri çekilebilirlerdi ya da Akabe biatının sınırlarını genişleterek her nerede ve hangi şart altında olursa olsun Hz. Muhammed'i koruyacaklarına ilişkin yeni bir biat yapabilirlerdi. Irving, Kelen ve Firestone, Hz. Muhammed'in bu anda cesurca bir konuşma yaparak ensarı etkilediğini, ensarın liderinin Hz. Muhammed'i ne olursa olsun yalnız bırakmayacaklarını açıkça beyan etmesinden sonra onun ferahladığını ve sonuçta ordunun savaşa motive olduğunu ifade etmiştir.³⁸²

Diğer yandan çok sayıdaki oryantalist, ensarın tereddüt göstermediğini, Hz. Muhammed'i sonuna kadar destekleyeceğini ve savaşa kararlı olduğunu açık bir dille ifade ettiklerinin altını çizmiştir.³⁸³

Bu noktada ilginç bir değerlendirme Sell tarafından kaydedilmiştir. Ona göre ensarın kararlılık göstermesi üzerine Hz. Muhammed, Kureyş'i yendikten sonra kervanı da ele geçireceklerini müjdelemiştir.³⁸⁴ Hatta bu durum savaş ruhunun tüm ashabı sardığını ve Akabe'de verilen sözlerin dışına çıkıldığını göstermektedir.³⁸⁵ Johnstone'a göre ise ensarın bu net tavrı ashabın kendi içinde kaynaşmasına vesile olmuştur.³⁸⁶

Ashabın Kureyş ordusuna karşı yekvücut savaşma kararı almasında Hz. Peygamber'in hangi motivasyonu kullandığı oryantalistlerin ilgi alanına girmiştir. Hz. Muhammed'in dünyevî ya da uhrevî kazanımlar vaat ederek Müslümanları ikna ettiğini öne süren Draycott ve Burleigh'e göre Müslümanları Bedir'de savaşa yönelten temel saik, Hz. Muhammed'in dünyevî zenginlik yani ganimet vaadi olmuştur.³⁸⁷

Bodley, Kelen ve Gabriel'e göre Hz. Muhammed, uhrevî mükâfatı yani şehit olmayı, böylece sorgusuz sualsiz cennete girme öne çıkartarak dinî gerekçelerle Müslümanları savaşmaya ikna etmiştir.³⁸⁸ Burleigh ise cennet vaadinin yalnızca savaşta ölenlere mahsus tutulduğuna dikkat çekerek Hz. Muhammed'in başarılı bir

³⁸² Kelen, s. 84; Firestone, Jihad, ss. 112-113; Irving, s. 110; Rodgers, s. 93.

³⁸³ Muir, Cilt III, ss. 93-94; Koelle, s. 147; Draycott, s. 162; Payne, s. 35; Kelen, s. 83; Firestone, Jihad, s. 113; Armstrong, Biography, ss. 173-174; Armstrong, Time, ss. 121-122; Rogerson, s. 148; Nafziger ve Walton, s. 6; Warner, s. 62; Gabriel, ss. 89-90; Rodgers, s. 93; Burleigh, s. 189.

³⁸⁴ Sell, Badr and Uhud, s. 19.

³⁸⁵ Sell, Badr and Uhud, s. 37.

³⁸⁶ Johnstone, s. 92.

³⁸⁷ Burleigh, ss. 186, 191; Draycott, s. 160.

³⁸⁸ Bodley, s. 169; Kelen, s. 85; Gabriel, s. 93.

strateji uyguladığını ileri sürmüştür. Buna göre Hz. Peygamber, savaşta şehit olana cenneti, hayatta kalana da ganimeti müdeleyerek ordusunun motivasyonunu en yüksek düzeyde tutmasını bilmiştir.³⁸⁹ Nitekim Bodley, kervan baskını yaparak yağmadan hoşlanan, buna karşın ölmek ve öldürülmekten sakınan Arap toplumunun, dünyevî hiçbir şeyle kıyaslanamayacak cennetle motive edilmesiyle ashabın korkusuz kahramanlara dönüştüğünü vurgulamıştır.³⁹⁰ Irving, Dermenghem ve Doak, Hz. Peygamber'in ashabını cennetle müjdelemesinin, onların daha istekli savaşmalarını sağlayan bilinçli davranışlar olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁹¹ Bu çerçevede oryantalistlerden bazıları, birkaç tarihî olaya dikkat çekmişlerdir:

Muir'i takip eden oryantalistler, Hz. Muhammed'in şehadet ve cennet üzerinden kurduğu motivasyonun ne denli etkili olduğunu göstermek adına Umeyr b. Humam ile Avf b. Afrâ'nın ölümüne dikkat kesilmişlerdir. Klasik kaynaklarda da kaydedilen bu rivayete³⁹² göre savaşın başında Hz. Muhammed'in şehitlere cennet vaadine dair konuşmasını hurma yerken dinleyen Umeyr b. Humam, hemen elindekileri fırlatmış, savaşa atılmış ve öldürülmüştür.³⁹³

Koelle, Dermenghem, Spencer, Warner, Rodgers ve Burleigh'in diğer örneği de Avf b. Afrâ'dır. Avf, Hz. Muhammed'in hiçbir zırh veya kalkan olmadan düşman üzerine atılarak savaşmanın Allah'ın hoşuna gideceği müjdesinden sonra zırhını kenara atmış, savaşmış ve öldürülmüştür.³⁹⁴ Sell ise bu ismin Avf değil, Umeyr b. Humam olduğunu kaydetmektedir ki bu yanlıştır.³⁹⁵

Bu noktada, Avf'ın ölümüyle ilgili rivayetin İslam'ın temel umdeleriyle çeliştiğinin altını çizmek zorundayız. Zira İslam'a göre zarurat-ı hamseden biri, canın korunmasıdır. Nitekim Nisa suresinin 71. ayeti de³⁹⁶ bu hususa açıkça işaret etmekte, bu yönde tedbir alınmasını şart koşturmaktadır. Diğer yandan Hz. Peygamber'in bir Müslümanı göz göre göre intihar sayılabilecek bir eyleme sürüklemesi beklenemez.

³⁸⁹ Burleigh, ss. 186, 192; Draycott, s. 160.

³⁹⁰ Bodley, s. 169.

³⁹¹ Irving, s. 110; Dermenghem, s. 183; Doak, ss. 21-22.

³⁹² İbn Hişâm, Cilt I, s. 627; İbn Sa'd, Cilt II, s. 22; Taberî, Cilt II, s. 448.

³⁹³ Muir, Cilt III, ss. 105-106; Koelle, s. 149; Johnstone, s. 93; Dermenghem, s. 182; Rodinson, s. 167; Spencer, s. 105; Bill Warner, s. 64; Burleigh, s. 194.

³⁹⁴ İbn Hişâm, Cilt I, ss. 627-628; Taberî, Cilt II, ss. 448-449; Koelle, s. 149; Dermenghem, s. 182; Spencer, s. 105; Warner, s. 64; Rodgers, s. 97; Burleigh, s. 194.

³⁹⁵ Sell, Badr and Uhud, s. 25.

³⁹⁶ "Ey iman edenler! Tedbirinizi alın da savaşa ya ayrı bölükler halinde çıkın veya hep birlikte çıkın." Nisa 4:71.

Bu örnek bizleri İslam tarihi literatüründeki rivayetlerin mutlaka tenkide tabi tutulması gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Müslümanların savaşa girmelerinin arka planında hangi gerekçelerin olduğu sorusuna cevap arayan oryantalistlerden bazıları ise birtakım psikolojik faktörlere dikkat çekmişlerdir. Weil ve Watt'a göre kervanı ellerinden kaçırın Müslümanlar, yakınlarında olan bir ordudan kaçmalarının, Hz. Peygamber'in saygınlığını kaybetmesine ve kendilerinin korkaklıkla itham edilmesine yol açacağından dolayı savaşıma karar vermişlerdir.³⁹⁷ Ordunun savaşa girmesini Hz. Peygamber'in kişiliğine dayandırarak açıklayan Burleigh'e göre ise o, Mekke ordusunda Kureyş'in ileri gelenlerinin bulunduğu haberini alınca çok sevinmiştir. Çünkü o kimseler, onun intikam listesinde yer almaktadır ve bundan dolayı savaş kararı vermiştir.³⁹⁸

Bedir'de Müslümanların savaşmasını kitle psikojisi açısından tahlil eden Gabriel, Hz. Muhammed'in Arap kabilecilik tasavvurunda büyük bir devrim yaparak Müslümanları kan bağı yerine iman fikriyle birbirlerine kenetlenmelerini sağladığını öne sürmüştür.³⁹⁹

Gabriel'in pozitif içerikli bu yaklaşımı, Irving, Muir, Johnstone, Margoliouth, Lunt ve Bloom tarafından akrabalık açısından ele alınarak negatif bir bakış açısıyla dile getirilmiştir. Bu oryantalistler, Mekkelilerin Müslümanlarla akraba olmaktan dolayı savaşımdan çekinirken, Müslümanların akrabalık ilişkilerine zarar verme şeklinde bir vicdan azabı ya da pişmanlık duymadan fütursuzca savaşa atıldıklarını ileri sürmüştür.⁴⁰⁰ Warner ise, Hz. Muhammed'in tebliğinden önce Arapların kan bağına çok önem verdiğini belirtirken, İslam'ın Allah adına kardeşin kardeşini, çocuğun babasını öldürmesine izin verdiğini söyleyerek İslam'ın, Arap toplumsal dokusunu bozduğunu ima etmiştir.⁴⁰¹ Bu çerçevede Margoliouth, Mekkeliler safında savaşan oğlu, 'babam Ebu Bekir'i savaşta ben korudum' sözüne karşın Hz. Ebu Bekir'in 'fırsatını bulsam ben oğlumu öldürürdüm' cevabını vermesini, Ebu Ubeyde

³⁹⁷ Weil, s. 12; Watt, Medina, s. 12.

³⁹⁸ Burleigh, ss. 189-190.

³⁹⁹ Gabriel, s. 93.

⁴⁰⁰ Muir, Cilt III, ss. 94-95; Irving, s. 110; Johnstone, s. 92; Margoliouth, s. 265; Lunt, s. 80; Bloom, s. 68;

⁴⁰¹ Warner, s. 66.

b. Cerrâh'ın babasını öldürmesini ve Ebu Huzeyfe'nin de mübarezede babası Utbe b. Rebîa'nın öldürülmesine yardım etmesini örnek olarak gösterir.⁴⁰²

Buna karşın Warner, klasik kaynaklarda da geçen bir rivayetten⁴⁰³ hareketle Hz. Peygamber'in sahabeden kendi akrabalarını öldürmelerini isterken, amcası Abbas için sahabeye verdiği bir emir sebebiyle tutarsızlığa düştüğünü ileri sürmüştür. Sell, Dermenghem ve Warner'ın⁴⁰⁴ aktarımına göre Hz. Muhammed, ashabına savaş esnasında amcası Abbas'ı öldürmemeleri yolunda bir emir vererek kendine ve akrabalarına ayrıcalıklı bir konum sağlamıştır. Buna karşın ashabtan biri; "biz akrabalarımızı öldüreceğiz ama Abbas'ı koruyacağız öyle mi! Vallahi gördüğüm yerde kılıcımı onun gövdesine saplayacağım" diyerek bu çifte standarda tepki göstermiştir.⁴⁰⁵

Kimi oryantalistler ise Bedir'de Müslümanların savaşa girme sürecini dinî bakımdan tahlil etmişlerdir. Nitekim Weil, Müslümanların yeni dinin yararına bir mücadele yapma adına Bedir savaşına gönülden katıldıklarını ifade etmiştir.⁴⁰⁶ Gabriel ise Hz. Muhammed'in, Mekkelilerin ileri gelenlerinin yer aldığı bir orduya karşı zafer kazanması halinde artık davasının önündeki engellerin kalkacağını düşünerek bu savaşı çok ciddiye aldığını ifade etmiştir.⁴⁰⁷ Benzer bir yaklaşımla Muir, Hz. Muhammed için Bedir savaşını kazanmanın, ne kadar büyük olursa olsun ganimetten çok daha değerli olduğunu kaydetmiştir.⁴⁰⁸

⁴⁰² Margoliouth, ss. 265-266.

⁴⁰³ Hz. Peygamber'in Abbas da dâhil Haşimoğullarının öldürülmesini ashabına yasaklamasının nedeni, onların savaşa kerhen katılmalarıdır ki oryantalistler bu ayrıntıya yer vermemişlerdir. İbn Hişâm, Cilt I, s. 629; Taberî, Cilt II, ss. 449-450.

⁴⁰⁴ Bu noktada Warner, bir Müslümanın savaş esnasında Abbas'a yaklaşarak ona eman verildiğini bildirdiğini, onun da, peki arkadaşlarım da kurtulacak mı diye sorduğunu, Müslüman askerin ise, hayır, hiçbir arkadaşımı ayırmayacağız, diyerek karşılık verdiğini, bunun üzerine Abbas'ın, o zaman ben de onlarla öleceğim, Mekke'nin kadınları Abbas kendini kurtardı da, arkadaşlarını ölümüne terk etti demesinler, dediğini ve sonra öldürüldüğünü kaydetmektedir. Hâlbuki bu şekilde öldürülen isim Abbas değil, Ebu'l Bahterî'dir. İbn Hişâm, Cilt I, ss. 630-631; İbn Sa'd, Cilt II, s. 21; Taberî, Cilt II, ss. 450-451.

⁴⁰⁵ Sell, Badr and Uhud, s. 22; Warner, s. 65; Dermenghem, s. 185.

⁴⁰⁶ Weil, s. 12.

⁴⁰⁷ Gabriel, s. 92.

⁴⁰⁸ Muir, Cilt III, s. 96.

1.2.3. Bedir Meydan Savaşı

Mekke ordusunun kendi üzerlerine geldiğini öğrendikten ve ashabının destek sözünü arkasına aldıktan sonra, Hz. Muhammed'in birtakım askerî stratejiyi uygulamaya koyduğu anlaşılmaktadır. Oryantalistlerin bu konudaki yaklaşımları, biri savaş öncesi ve diğeri savaş esnasında olmak üzere iki başlık altında değerlendirilebilir.

1.2.3.1. Hz. Peygamber'in Savaş Öncesi Stratejisi

Hz. Peygamber'in savaş öncesi taktiklerinden biri, Rodgers'ın da belirttiği gibi onun sefer güzergâhının belli olmaması ve yol üzerindeki kabilelerin nereye gittiklerini anlayıp Mekkelilere doğru haber ulaştıramaması için farklı rota izleyerek Bedir'e doğru harekete geçmesidir.⁴⁰⁹

Warner, Gabriel, Rodgers ve Burleigh'e göre Hz. Muhammed'in stratejilerinden ikincisi, çevreye gönderdiği kâşifler veya casuslar aracılığıyla bilgi toplamasıdır. Nitekim bu keşif araştırmalarında casuslar, Mekke ordusunda bulunan iki köleyi yakalayıp Hz. Peygamber'in huzuruna getirmişlerdir. O, bu kimseleri sorgularken ordunun günde 9-10 deve kestiğini öğrenince, Mekke asker sayısının da 900-1000 civarında olduğunu tahmin etmiştir.⁴¹⁰

Hz. Muhammed'in üçüncü stratejisi, ordusunu hızlı bir şekilde hareket ettirerek Mekkelilerden önce Bedir'e ulaşmasıdır. Bu sayede o, Bedir'de kendi ordusunu, askerî açıdan daha avantajlı biçimde konuşlandırma imkânına sahip olmuştur. Nitekim oryantalistler, bu konuşlanmanın İslam ordusuna, iki avantaj sağladığını belirtmişlerdir. Johnstone'un başı çektiği oryantalistlere göre ilk avantaj, Müslümanların güneşi arkalarına alacak biçimde araziye yerleşmesidir.⁴¹¹ İkinci avantaj ise Gabriel'in belirttiği gibi Müslümanların sırtını dağa vererek Mekkelilerin kendilerini kuşatma altına almalarının mani olmaları ve Mekkelileri, kum tepelerine

⁴⁰⁹ Rodgers, s. 90.

⁴¹⁰ Vâkıdî, Cilt I, s. 53; İbn Hişâm, Cilt I, ss. 616-617; İbn Sa'd, Cilt II, s. 14; Taberî, Cilt II, ss. 423, 425, 436-437; Warner, s. 62; Gabriel, s. 91; Rodgers, s. 92; Burleigh, s. 190.

⁴¹¹ Johnstone, s. 93; Payne, s. 35; Rodinson, s. 166; Kelen, s. 84; Gabriel, s. 96; Armstrong, Biography, s. 175; Armstrong, Time, s. 122; Bogle, s. 14; Burleigh, s. 190.

doğru konuşlanmak zorunda bırakıp yumuşak kum üzerinde manevra kabiliyetlerini kısıtlamak olmuştur.⁴¹²

Muhtemelen Hz. Muhammed'in planlamadığı ancak Sell'in de Enfal suresi 11. ayetine⁴¹³ atıfta bulunarak belirttiği gibi yağmur ve rüzgâr gibi bazı doğa olayları da Hz. Peygamber'in orduyu konumlandırış tercihini tayin etmede etkili rol oynamıştır. Bu çerçevede Rodgers, savaşta hava şartlarının Mekkelilerin aleyhine gerçekleştiği şeklinde genel bir açıklama yapmıştır.⁴¹⁴ Sell, Draycott, Payne, Rodinson ve Armstrong, savaştan önceki gece yağmur yağdığını, bu yağmurun Mekkelilerin tarafındaki toprağı yumuşatırken, Müslümanların tarafını sertleştirdiğini ve bu durumun Müslümanların hareket kabiliyetini kolaylaştırdığını ifade etmiştir.⁴¹⁵ Lunt ve Bogle ise, savaş günü sert bir rüzgârın çıktığını ve bu rüzgârın Müslümanlar lehine bir avantaj sağladığını kaydetmiştir.⁴¹⁶

Savaş öncesinde, Kureyş ordusu Bedir'e henüz ulaşmadan Hz. Muhammed'in başarıyla uyguladığı dördüncü strateji ise su kuyularının kontrolünü ele geçirmesidir. Böylece İslam ordusu, Mekkelilerin yerleşeceği taraftaki su kuyularını kayalarla kapatmış, onları susuzluğa mahkûm ederek direnme gücünü zayıflatmıştır. Bush'u takip eden çok sayıdaki oryantalist, Hz. Muhammed'in kuyuları kapatmasını savaşın sonucunu belirleyen stratejik adımlardan biri olarak değerlendirmiştir.⁴¹⁷ Oysa Gabriel bunun esasen Hz. Muhammed'in taktiksel acemiliğinin bir örneği olduğuna dikkat çekmiştir. Buna göre Hz. Muhammed, Bedir'e kuzeyden gelerek ordusunu yerleştirmiş, yalnızca yakındaki su kuyusunu zapt etmiştir. Oysa daha güneye ilerleyerek tüm kuyuları ele geçirse, düşmanını sıcak çöl ikliminde hayatî öneme sahip sudan mahrum edebilirdi. Nitekim ensardan Hubab b. Münzir, Hz. Peygamber'e bu uyarıyı yapmış, o da ashabına danışarak orduyu daha güneye alıp su

⁴¹² Gabriel, s. 97.

⁴¹³ "O zaman katından bir güven olsun diye sizi hafif bir uykuya daldırıyordu. Sizi onunla temizlemek, şeytanın pislliğini üzerinizden gidermek, cesaretinizi arttırmak ve o sayede ayaklarınızı yere sağlam bastırmak için gökten üzerinize su indiriyordu." Enfal 8:11.

⁴¹⁴ Rodgers, s. 99.

⁴¹⁵ Sell, Badr and Uhud, s. 20; Payne, s. 35; Draycott, s. 164; Rodinson, s. 166; Armstrong, Biography, s. 175.

⁴¹⁶ Bogle, s. 14; Lunt, s. 81.

⁴¹⁷ Irving, s. 112; Bush, s. 114; Muir, Cilt III, ss. 96-97; Koelle, s. 149; Margoliouth, s. 258; Sell, Badr and Uhud, s. 20; Draycott, s. 163; Warner, s. 63; Rodinson, s. 166; Lunt, s. 81; Kelen, s. 84; Johnstone, s. 93; Bodley, s. 170; Watt, Medina, s. 12; Watt, Statesman, s. 122; Kennedy, ss. 35-36; Armstrong, Biography, s. 175; Armstrong, Time, s. 122; Dermenghem, s. 179; Rogerson, s. 149; Rodgers, s. 93; Hazleton, s. 219.

kuyularının hepsinin kontrolünü ele geçirmiştir.⁴¹⁸ Askerî tarihçi Gabriel, kişisel olarak Hz. Muhammed'in askerî taktik açıdan bilgisinin yetersiz olması ve ilk defa bu kadar geniş bir orduya komutanlık etmesinden dolayı birtakım stratejik hatalar yapmasını son derece olağan karşılamaktadır.⁴¹⁹

Irving ve Sell ise, Müslümanların Bedir'e daha önce gelmelerinin askerler için sağladığı avantajlara ilgi göstermiştir. Bu oryantalistler, bir gün önce gelmekle Müslümanların geceyi uyuyarak geçirdiklerini, böylece dinlenmiş bir şekilde ertesi gün savaşa girdiklerini belirtmiştir.⁴²⁰

1.2.3.2. Hz. Peygamber'in Savaşta Rolü

Oryantalistler, Hz. Peygamber'in savaş öncesi stratejisini sahada uyguladıktan sonra savaşta rolünü de değerlendirmişlerdir. Bu çerçevede onlar, ordu komutanı ve dinî lider olmak üzere iki tür Hz. Peygamber tasavvurunu öne çıkarmışlardır.

Ordu komutanı olarak oryantalistlerin dikkat çektikleri ilk mesele, orduyu sevk ve idare edebilmesi için Müslümanların Hz. Muhammed'e sahayı tümüyle gören küçük bir tepede kurdukları çadırıdır.⁴²¹ Bu çadırın Hz. Peygamber'in karargâhı olduğu anlaşılmaktadır. O, savaş boyunca bu çadırda kalmış; bazen vaktini ibadet ve duayla geçirmiş bazen de ordusunu buradan komuta etmiştir.

Öte yandan oryantalistlerden bazıları, onun çadırdan verdiği talimat ve emirlerle ordusunu nasıl sevk ettiği hususuna ilgi göstermişlerdir. Gabriel'e göre Hz. Muhammed, sıcak çatışma başlamadan önce askerlerine, şu talimatları vererek daha ilk andan itibaren komutayı eline almıştır:

*Ordu içindeki yerinizden ayrılmayın, ben emir vermeden savaşa başlamayın, düşman sizden uzaktaysa oklarınızı harcamayın, ancak menzilinize girdiğinde oklarınızı kullanın, düşman iyice yaklaştığında taşları fırlatın, daha da yaklaştığında mızraklarınızı kullanın, kılıçlarınızı en son yakın dövüşte çekin.*⁴²²

⁴¹⁸ Vâkıdî, Cilt I, ss. 53-54; İbn Hişâm, Cilt I, s. 620; İbn Sa'd, Cilt II, s. 14; Taberî, Cilt II, s. 440.

⁴¹⁹ Gabriel, s. 95.

⁴²⁰ Sell, Badr and Uhud, s. 21; Irving, s. 110; Andrae, s. 202.

⁴²¹ Gibbon, s. 54; Mills, s. 24; Irving, s. 110; Sell, Badr and Uhud, s. 25; Rodgers, s. 93; Burleigh, s. 190.

⁴²² Gabriel'e göre Hz. Peygamber'in askerî-stratejik tecrübeden yoksun olduğu düşünülürse, bu kadar pratik emrin onun tarafından verilmesi imkânsızdır. Muhtemelen bu ifadeler Hz. Peygamber'in zekâ ve cesaretini göstermek için rivayetlere daha sonraları girmiş gözükmektedir. Gabriel, s. 97.

Buna rağmen Armstrong, Hz. Peygamber'in ilk başlarda komutayı almada bir isteksizlik gösterdiğini dile getirmiştir. İngiliz oryantalistlere göre Hz. Peygamber, Allah'ın Müslümanlara zafer ihsan edeceğine kesin bir şekilde inanmaktaydı; ancak saldırıyı başlatan taraf olmak istemiyordu zira o anda bile Allah'ın emrini beklemekteydi. Nitekim Armstrong, savaş başladıktan sonra bile Hz. Ebu Bekir'in, Hz. Peygamber'e dua etmeyi bırakmasını ve birliklerini yönlendirmesini talep etmek zorunda kaldığını ifade etmiştir.⁴²³

Peters, sayıca az olmaları sebebiyle ilk etapta savaşın Müslümanlar için kötü gittiğini, bunun üzerine Hz. Peygamber'in "Muhammed'in ruhu elinde olan Allah'a yemin ederim ki bugün hiç kimse Kureyş'e karşı cesaretle savaşmadan öldürülmeyecek, herkes ilerleyecek ve geri çekilmeyecek, neticede Allah öldürülenleri cennete sokacaktır." şeklindeki sözleriyle askerlerini yüreklendirdiğini ve yılgınlığa düşmelerine engel olduğunu ifade etmiştir.⁴²⁴

Margoliouth'un başı çektiği bir grup oryantalist ise Hz. Peygamber'in doğrudan savaşa müdahale eden emirlerine dikkat çekmiştir. Buna göre Hz. Muhammed, ordusundaki okçuları çok başarılı biçimde kullanmıştır. Buna göre okçular, stratejik bir mesafeden Mekkelileri ok yağmuruna tutmuşlar, bu nedenle Mekkelilerin savaş meydanında hücum etme kabiliyetleri önemli ölçüde azaltılmış, kendilerinden daha az sayıdaki Müslüman ordusunun arkasından dolaşması engellenmiş ve nihayetinde sahabe sıkı bir saf düzenini korumak suretiyle Mekkelilerle yüz yüze kılıç kullanmış ve böylece savaş kazanılmıştır.⁴²⁵

Johnstone'u takip eden oryantalistler, Hz. Peygamber'in başarılı bir komutan olduğunu açık yüreklilikle dile getirmişlerdir. Bu çerçevede Johnstone, Hz. Peygamber'in fiilen savaşmamasının yadırganamayacağını, başından sonuna kadar güç ve otoritesiyle, ordusunu başarıyla motive edip yönlendirdiğini söylemiştir.⁴²⁶ Gabriel ise II. Philip, Caesar ve Scipio gibi büyük komutanların da savaş meydanının dışından savaşı yönettiğine dikkat çekerek Johnstone'la benzer fikir beyan etmiştir.⁴²⁷ Bu konuyla ilgili şaşırtıcı bir değerlendirme ise Bloom tarafından

⁴²³ Armstrong, Time, s. 123.

⁴²⁴ Peters, Muhammad, s. 213.

⁴²⁵ Margoliouth, s. 261; Armstrong, Biography, s. 176; Rodgers, s. 96; Crawford, s. 83.

⁴²⁶ Johnstone, ss. 92-93.

⁴²⁷ Gabriel, s. 98.

yapılmıştır. Bloom, komutan Hz. Muhammed'in Bedir'de bizzat çok sayıda Mekkeliyi öldürdüğünü iddia etmiştir.⁴²⁸

Hz. Peygamber'in başarılı liderliğinin ve tek elden bir idarenin ordunun disiplin ve düzenini sağlamış olması da oryantalistlerin ilgilendiği bir diğer konudur. Spuler, Grunebaum, Armstrong, Rodgers ve Doak, Hz. Muhammed'in emirleri sayesinde Müslümanların disiplinli, düzenli ve korkusuz bir ordu görünümü aldıklarını ve başarılı bir savaş çıkardıklarını ifade etmiştir.⁴²⁹ Andrae'ye göre bu savaşın Müslümanlar bakımından millî bir saygınlık kazanmak için yapılan bir spor ya da gösteri olmanın ötesinde, bir ölüm-kalım meselesi olması sebebiyle sahabe bu denli azimli savaşmıştır. Zira bu savaşın kaybedilmesi, İslam'ın varlığının tehlikeye düşmesi demektir.⁴³⁰

Bedir savaşını, yalnızca iki ordunun karşılaşması ve Hz. Peygamber'i de Müslümanların komutanı olarak görmek, konuyu dar bir çerçevede ele almak anlamına gelecektir. Zira Hz. Muhammed, her şeyden önce Allah'ın elçisidir ve zaten Bedir'e kadar kendisi ve Müslümanların yaşadığı bütün sıkıntılar, onun, peygamberliğini ilan edip Allah'a ve İslam'a davetinden kaynaklanmıştır. Bedir gününde de onun Allah'a sığınması, Allah'ın, peygamberini yalnız bırakmaması ve bütün bu süreçlerin oryantalistlerce ele alınması anlaşılır bir durumdur. Oryantalistler, Bedir savaşında Hz. Muhammed'in peygamberlik yönüyle ilgili hususları dua/beddua ve meleklerin yardımı gibi başlıklar altında tahlil etmişlerdir.

1.2.3.3. Savaş Esnasında Dinî Lider Hz. Peygamber

Bedir savaşında, Hz. Peygamber'in dinî lider olarak da karargâhı, Müslümanların kendisi için kurdukları çadır olmuştur. Burleigh'e göre Mekke ordusunun sayıca kendilerinden üstün olması Hz. Muhammed'i korkutmuş; bu korku sebebiyle bütün bir geceyi ibadet ve dua ile geçirmiştir.⁴³¹ Yine Burleigh, savaş başlamadan önce Hz. Muhammed'in stresten dolayı epilepsi nöbeti geçirdiğini ve sonrasında yoğun bir biçimde ibadete daldığını; şakşakçısı Ebu Bekir'in bile, "yeter

⁴²⁸ Bloom, s. 69.

⁴²⁹ Grunebaum, s. 36; Spuler, s. 11; Karen Armstrong, **İslam: A Short History**, The Modern Library, New York, 2002, (İslam), s. 19; Armstrong, Time, ss. 122, 124; Rodgers, s. 99; Doak, ss. 21-22.

⁴³⁰ Andrae, s. 203.

⁴³¹ Burleigh, s. 190.

ya Rasulallah! Rabbine rahat vermedin” diyerek çileden çıktığını ifade etmiştir.⁴³² Kelen ise Hz. Ebu Bekir’in sözünün ‘Allah’ı kızdırıyorsun artık, zaten o sana zafer konusunda söz verdi, bu kadarı yeter!’ şeklinde olduğunu belirtmiştir.⁴³³

Oryantalistler, savaşın cereyan ettiği ertesi günü de Hz. Peygamber’in çadırda dua ile zamanını geçirdiği noktasına ilgi göstermişlerdir. Margoliouth savaşın başlayıp ilk kan döküldüğünde Hz. Muhammed’in kendisi için inşa edilen çadıra geçtiğini, burada bayıldığını ve ayıldıktan sonra da yaşadığı korku endişesiyle korku namazı kıldığını söyler.⁴³⁴ Sell’e göre bu baygınlık korkudan değil, aldığı vahyin etkisi sebebiyledir.⁴³⁵ Rodinson, Hz. Muhammed’in bir ara çadırından çıktığını; yerden bir avuç toprak alıp düşman saflarına doğru attığını ve bu esnada diliyle düşmana beddua ettiğini ifade etmiştir.⁴³⁶ Irving’e göre ise Hz. Peygamber’in bu duası, “Allah bana zafer sözü verdi, cennet de kılıçların gölgesi altındadır” şeklindedir.⁴³⁷

1.2.3.4. Meleklerin Müslümanlara Yardımı Meselesi

Oryantalistlerin ilgilendiği ve belki de en çok üzerinde durdukları konu, İslam tarihi kaynaklarında da pek çok rivayete⁴³⁸ yansıyan Hz. Peygamber’in dualarına bir cevap olmak üzere savaşta Müslümanlara destek vermek için Allah’ın meleklerden bir ordu göndermesidir.

Irving, melekler ordusunun Müslümanlara yardımını tiyatral bir dille anlatmıştır. Amerikalı oryantalist, beyaz ve sarı örtüler içerisinde, göz kamaştıran uzun elbiseler giymiş, siyah ve beyaz atlara binmiş melek ordusunun düşman üzerine rüzgâr gibi saldırdığını aktarmaktadır.⁴³⁹ Muir ve Sell’e göre melek ordusu; Cebrail, İsrail ve Mikail’in de içinde yer aldığı bin melektir;⁴⁴⁰ Prideaux, Gibbon, Mills ve

⁴³² Burleigh, ss. 191-192.

⁴³³ Kelen, s. 86.

⁴³⁴ Margoliouth, s. 259.

⁴³⁵ Sell, Badr and Uhud, s. 25.

⁴³⁶ Rodinson, s. 166.

⁴³⁷ Irving, s. 111; Dermenghem, s. 183.

⁴³⁸ Vâkıdî, Cilt I, ss. 70-79; İbn Hişâm, Cilt I, ss. 633-634; İbn Sa‘d, Cilt II, ss. 14-15; Taberî, Cilt II, ss. 448, 453-454.

⁴³⁹ Irving, s. 112; Dermenghem, s. 182.

⁴⁴⁰ Muir, Cilt III, s. 106; Sell, Badr and Uhud, s. 21.

Bush'a göre ise üç bin melekten oluşmaktadır.⁴⁴¹ Lunt, Dermenghem, Fregosi ve Burleigh, Allah'ın meleklerle İslam ordusunu desteklediğini tasvirî bir dille belirtmekle yetinmiştir.⁴⁴²

Konuyu tasvir etmekle yetinen oryantalistlerin dışında bazıları, Hz. Muhammed'in bedduayla bir avuç toprağı Mekkelilerin üzerine fırlatması ve meleklerin kendilerine yardım etmesinin Müslümanların savaşı kazanmasına katkısını tartışmışlardır. Nitekim Long'un başı çektiğı bir grup oryantalist, konuyu klasik kaynaklara uygun şekilde, Hz. Peygamber'in, düşman üzerine bir avuç toprak fırlatıp "yüzleri şaşkına dönsün" duasından sonra ashabın cesaretlendiğini, Kureyş'in kaçışmaya başladığını ve nihayetinde savaşın seyrinin Müslümanlar lehine değiştiğini ifade etmiştir.⁴⁴³ Gabrieli ise Hz. Muhammed'in düşmana bir avuç toprak fırlatmasının Allah'ın kendilerine yardım edeceği inancına dayandığını ve bu duasının Enfal suresinin 17. ayetinde⁴⁴⁴ de ifade edildiğı gibi Allah tarafından kabul edilmiş olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁴⁵

Muir'i takip eden oryantalistler ise doğa-üstü unsurların desteğıyle Müslümanların zafer elde etmeleri hususunu kısmen kuşku bir dille betimlemeye çalışmışlardır. Muir, şeytan ve meleklerle ilgili efsanevî anlatımların sonu yoktur, diyerek konuya temkinli yaklaşmaktadır.⁴⁴⁶ Spuler ve Burleigh, Hz. Muhammed'in savaş boyunca dua etmesini, bir sihirbaz gibi güçlü enerjisini savaş meydanına yansıtmasına benzetmiştir.⁴⁴⁷ Bu sihirbazlık etkisini Prideaux, Long, Bush ve Sell, Mekkelilerin gözünde Müslümanların sayısının iki kat görünmesi şeklinde açıklamıştır.⁴⁴⁸ Kelen meleklerin yardımı ve Hz. Muhammed'in çakıl taşlarını düşmana savurmasını "Allahu alam" ifadesiyle kuşku bir ifadeyle aktarmıştır.⁴⁴⁹ Bu yaklaşım eşliğinde Mills ve Rodgers, meleklerin yardımıyla Müslümanların

⁴⁴¹ Prideaux, s. 96; Gibbon, s. 54; Mills, s. 24; Bush, s. 115.

⁴⁴² Lunt, s. 81; Dermenghem, ss. 179, 184; Fregosi, s. 42; Burleigh, s. 192.

⁴⁴³ Long, s. 40; Gibbon, s. 54; Mills, s. 24; Bush, s. 115; Muir, Cilt III, ss. 106-107; Johnstone, s. 94; Draycott, s. 167; Dermenghem, s. 183; Bodley, ss. 171-172; Payne, s. 36; Spencer, s. 105; Gabriel, s. 100

⁴⁴⁴ "Sonra onları siz öldürmediniz ve lâkin onları Allah öldürdü, attığın vakit sen atmadın ve lâkin Allah attı, hem de müminlere güzel bir imtihan geçirtmek için, hakikat Allah semi'dir, alimdir." Enfal 8:17.

⁴⁴⁵ Gabrieli, s. 69.

⁴⁴⁶ Muir, Cilt III, s. 125.

⁴⁴⁷ Spuler, s. 11; Burleigh, s. 195.

⁴⁴⁸ Sell, Badr and Uhud, s. 29; Prideaux, s. 96; Long, s. 41; Bush, s. 117.

⁴⁴⁹ Kelen, s. 86.

zaferi kazandıklarına inandıklarını belirtmiştir.⁴⁵⁰ Armstrong'a göre Hristiyan Haçlı savaşçıları gibi, savaş meydanında Müslümanlar meleklerin kendilerine yardıma geldiğine dair halüsinasyonlar görmüşlerdir.⁴⁵¹

Konuya temkinli yaklaşan bu oryantalistlerin dışında bazıları ise Müslümanların zaferini meleklerin yardımı gibi olağanüstü olaylara bağlamayı kabul edilemez bir açıklama olarak görmüşlerdir. Margoliouth'a göre savaştan önce Allah'ın kendisine ya kervanı ya da Mekke ordusunu nasip edeceğini söylemesine karşın Hz. Muhammed, savaştan bir gün öncesine kadar ne kervanı kaçırdığından haberdardır ve ne de Mekke ordusunun kendi üzerlerine geldiğini bilmektedir. Ayrıca Margoliouth, savaş alanına Allah'ın bin meklele yardım gönderip göndermediği hususunu Müslümanlar savaşı kazanıncaya kadar bilmenin imkânının da bulunmadığına dikkat çekmiştir.⁴⁵² Prideaux ise meleklerin yardımını savaş esnasında yalnızca Hz. Muhammed'in görmüş olabileceği,⁴⁵³ Sell ise bu açıklama sadece Müslümanlar tarafından yapıldığı⁴⁵⁴ için itibar etmeye değer bulmamıştır.

Doğa-üstü güçlerin yardımına ilişkin anlatıları kabul edilemez olarak gören oryantalistler, savaşın objektif şartlarla kazanıldığını ifade etmişlerdir. Sözelimi Margoliouth ve Sell, şartların zaten Müslümanların savaşı kazanması için yeterli olduğunu vurgulamıştır.⁴⁵⁵

Kimi oryantalistler ise meleklerin yardımına ilişkin tasavvurun, kadim kültürün bir parçası olduğunu ifade etmişlerdir. Sözelimi Firestone, bu tür rivayetleri efsanevî anlatımlar olarak değerlendirmiştir.⁴⁵⁶ Andrae ise Bedir'de sadece insanların değil olağanüstü güçlerin de savaştığı şeklindeki tasavvurun, kadim bir anlayış olduğuna dikkat çekmiştir. Buna göre Nord savaşçıları, Valkürlerin atlarının soluk seslerini savaşın gürültüsü arasında duymuşlardır. Davud, Filistinlilerle savaşmak için karşı karşıya geldiğinde yardıma gelen Yahova'nın ayak seslerini işitmiştir.⁴⁵⁷ Johnstone, Cebrail ve Mikail'in Müslümanların safında

⁴⁵⁰ Rodgers, s. 101; Mills, s. 24.

⁴⁵¹ Armstrong, Biography, s. 176.

⁴⁵² Margoliouth, ss. 263-264.

⁴⁵³ Prideaux, s. 96.

⁴⁵⁴ Sell, Badr and Uhud, s. 29.

⁴⁵⁵ Margoliouth, s. 258; Edward Sell, Badr and Uhud, ss. 29, 35-36.

⁴⁵⁶ Firestone, Jihad, s. 114.

⁴⁵⁷ Andrae, ss. 204-205.

savaşmalarını, Great Twin Brethren'in Roma için Regillus Gölü savaşlarında çarpışmalarına benzetmiştir.⁴⁵⁸

Sell ise, meleklerin yardımı şeklindeki tasavvurun, kadim dinî değerlerin yaşatılmasının bir yansıması olabileceğine işaret etmektedir. Ona göre bu tasavvur, melekler ile şeytan arasındaki kadim savaşın Bedir'e uyarlanması gibi durmaktadır. Nitekim Bedir'de şeytan, Sürâka'nın kılığına girmiş ve Mekkelileri 'sizi kimse yenemeyecek bugün' diyerek cesaretlendirmiştir. Allah ise, Müslümanlara meleklerini göndermiş, Hz. Muhammed yardımın gelmesiyle ashabını cennetle müjdelemiş ve motive etmiştir. Bu arada melekleri fark eden şeytan, 'benim gördüğümü siz görmüyorsunuz. Ben sizden uzağım artık' diyerek kaçmıştır.⁴⁵⁹ Tıpkı Sell gibi Gilman da, Müslümanlar ile Mekkeliler arasındaki savaşın, melekler ile şeytan arasındaki bir savaş olarak görülmesinin, Hz. Muhammed'in mesaj ve misyonunun hakikati açısından değerli olduğuna dikkat çekmiştir. Zira böylesi bir tablo, Mekkelilerin Medinelilerin düşmanı oldukları için değil, Allah'ın dinine karşı oldukları için yenildikleri anlayışının doğmasına yol açmıştır.⁴⁶⁰

Schimmel, Hz. Peygamber'in beddua edip bir avuç toprak fırlatması ve meleklerin kendilerine yardıma gelmesi şeklindeki tasavvurun dinî duyguları güçlendirme amacına matuf olduğunu belirtmiştir. O, Hz. Muhammed'in bir avuç çakıl taşını düşman üzerine savurmasını sembolik kabul etmiş, ancak sembolik yorumun içeriğine dair bir izahta bulunmamıştır.⁴⁶¹

1.2.3.5. Kureyş Ordusunun İdaresi

Oryantalistler, savaş esnasında Mekke cephesini de, biri komutanlık ve diğeri ordunun durumu olmak üzere iki açıdan incelemişlerdir. Hz. Peygamber'in getirdiği din kardeşliği tasavvuru sayesinde Müslümanlar, kabile asabiyetini aşabilmiş ve liderlerinin etrafında kenetlenmiş olmalarına karşın Mekkeliler, hâlâ kabile sisteminden kendini kurtaramamıştı. Nitekim Armstrong, her kabile liderinin kendi mensuplarına liderlik ettiğine ve bu nedenle Mekkelilerin, bölük-pörçük bir görünüm

⁴⁵⁸ Johnstone, ss. 93-94.

⁴⁵⁹ Sell, Badr and Uhud, s. 26.

⁴⁶⁰ Gilman, ss. 151-152.

⁴⁶¹ Schimmel, s. 14.

içinde savaşa girdiğine dikkat çekmiştir.⁴⁶² Ebu Cehil ise bu aile/kabile komutanlarının üstünde gözükmekteyse de gerçek anlamda orduyu sevk ve idare etmede yeterince bir otoriteye sahip değildi. Bu çerçevede Koelle, Margoliouth ve Lunt, Mekkelilerin -neredeyse- komutansız ve lidersiz bir halde savaş meydanına çıktıklarını belirtmiştir.⁴⁶³

Mekke ordusunun gerçek bir komutandan yoksun olması, ordunun belli bir düzen ve strateji çerçevesinde yönetilmemesine yol açmış gözükmektedir. Bu nedenle Mekkeliler herhangi bir stratejiye dayanmaksızın düzensiz ve disiplinsiz bir ordu görüntüsü vermektedir. Nitekim Lunt, Andrae, Spuler ve Rodgers, Kureyş ordusunun bir sistem ya da plandan uzak, bire bir mücadeleler ile rakibini alt etmeyi umar bir tavırla savaştıklarını ifade etmiştir.⁴⁶⁴

Oryantalistler, yukarıda değindiğimiz maddî hazırlığının yanı sıra, Kureyş ordusunun savaş esnasındaki psikolojisini de anlamaya çaba göstermişlerdir. Buna göre Müslümanların aksine Mekkeliler, savaşmak için yeterli bir motivasyona sahip değildirler. Sell ve Spuler konuyu tasvir etmeyi tercih ederken,⁴⁶⁵ meseleyi daha ayrıntılı ele alan oryantalistler ise bu motivasyon düşüklüğünü, biri kibir ve diğerleri birtakım sosyal psikoloji olmak üzere iki temel açıdan incelemişlerdir. Hitti, Armstrong, Hazleton ve Burleigh sayıca üstünlüklerine de dayanarak Mekkelilerin aşırı özgüvene kapıldıklarını ve savaşta galip geleceklerinden emin olduklarını ifade etmiştir.⁴⁶⁶

Mekkelilerin sosyal psikolojik gerekçelerle savaşma motivasyonunun düşük olması hususunda oryantalistler, farklı açıklamalar dile getirmişlerdir. Örneğin Gabriel ve Burleigh'e göre, Mekkelilerin önde gelenlerinin savaşa girip-girmeme konusunda tartışmaları ve bir kısmının kervanın kurtulduğunu ileri sürerek ordudan ayrılmış olması savaşa girenlerin hevesini kırmıştır.⁴⁶⁷ Muir, Sell, Lunt, Bodley, Armstrong ve Gabriel'e göre mübarezede üç Mekkelinin de öldürülmesi daha

⁴⁶² Armstrong, *Islam*, s. 19.

⁴⁶³ Koelle, ss. 149-150; Margoliouth, ss. 259-260; Lunt, ss. 81-82.

⁴⁶⁴ Lunt, ss. 81-82; Spuler, s. 11; Andrae, s. 203; Rodgers, s. 102.

⁴⁶⁵ Sell, *Badr and Uhud*, ss. 35-36; Spuler, s. 11.

⁴⁶⁶ Hitti, *Mimarlar*, s. 22; Watt, *Statesman*, s. 124; Burleigh, ss. 202-203; Armstrong, *Islam*, s. 19; Hazleton, ss. 219-220.

⁴⁶⁷ Gabriel, s. 92; Burleigh, ss. 202-203.

savaşın başında Mekkelilerin morallerinin bozulmasına yol açmıştır.⁴⁶⁸ Rodgers'a göre ise Mekkelilerin moral bozukluğu, akrabalarına kılıç sallamaktan kaynaklanmıştır.⁴⁶⁹ Bu çerçevede Kelen ilginç bir anekdot aktarmaktadır. Buna göre Mekke ordusu içinde bir atlı gezinmekte, kendi evlat ve yeğenlerinin karşı tarafta olduklarını hatırlatmakta ve böylece Mekkelilerin şevkleri kırılmaktadır.⁴⁷⁰

1.2.3.6. Kazanan Taraf

Oryantalistler Bedir'de müşriklerin bir hezimete uğradıklarını⁴⁷¹ ve Müslümanların kesin bir zafer kazandığını açık bir yüreklilikle dile getirmişlerdir.⁴⁷² Gabriel ve Rodgers, Mekkelilerin ölü ve esir sayısını göz önüne alarak Bedir'in ne denli büyük bir zafer olduğuna dikkat çekmiştir. Buna göre yaklaşık 700 kişiden oluşan Mekke ordusunun, yüzde onunun öldürülmesi ve hemen hemen yüzde onunun esir alınması, sadece geleneksel Arap savaşlarında değil günümüzde bile çok büyük bir kayıp oranıdır ve bu nedenle Bedir, Müslümanlar açısından tam anlamıyla bir zaferdir.⁴⁷³

Öte yandan Stubbe, Bedir'de bir zafer kazandıktan sonra Hz. Muhammed'in Mekkelileri neden takip etmediği sorusuna cevap bulmaya çalışmıştır. Ona göre Kâbe'ye olan saygısı, genç Müslümanların tekrar eski dinlerine dönüp isyan ya da fitne çıkarma ihtimalleri, Mekke'ye yaklaşmaları halinde Mekkelilerin çevre kabileleri de arkasına alarak Müslümanlara saldırması gibi ihtimalleri göz önüne alarak Hz. Muhammed, avantajına rağmen Mekke ordusunu takip etmemiştir.⁴⁷⁴

Bu zafer veya hezimetini objektif savaş şartları bağlamında değerlendiren oryantalistler konuyu Hz. Muhammed'in ve Müslümanların rolü olmak üzere iki başlık altında yorumlamışlardır.

⁴⁶⁸ Muir, Cilt III, s. 105; Sell, Badr and Uhud, s. 24; Lunt, s. 81; Bodley, s. 171; Armstrong, Biography, s. 175; Gabriel, s. 99.

⁴⁶⁹ Rodgers, s. 99.

⁴⁷⁰ Kelen, s. 86.

⁴⁷¹ Koelle, ss. 149-150; Stobart, s. 156; Armstrong, Islam, s. 19; Armstrong, Biography, s. 176; Lammens, s. 30; Watt, Medina, s. 14; Watt, Statesman, s. 124; Fregosi, ss. 42-43.

⁴⁷² Prideaux, s. 95; Gibbon, s. 54; Muir, Cilt III, s. 124; Johnstone, s. 94; Zeydan, Cilt I, s. 81; Spuler, s. 11; Bodley, s. 175; Saunders, s. 27; Gabrieli, s. 69; Grunebaum, s. 36; Kennedy, ss. 35-36; Delcambre, s. 86; Newby, s. 86; Nafziger ve Walton, s. 6; Denny, s. 83; Doak, ss. 21-22.

⁴⁷³ Gabriel, ss. 100-101; Rodgers, s. 98.

⁴⁷⁴ Stubbe, s. 122.

Hız. Peygamber'in zafere katkısını ele alan oryantalistler bu anlamda onun; istişareye önem vererek askerî konularda sahabeden görüş almaktan ve fikrini değiştirmekten çekinmeyen ileri görüşlülüğü,⁴⁷⁵ başarılı stratejisi,⁴⁷⁶ ordusunu savaşa iyi motive etmesi⁴⁷⁷ gibi özelliklerine işaret etmişlerdir.

Zafere giden yolda Müslümanların katkılarını inceleyen oryantalistler bu manada onların; ölümü küçümseyerek cesurca savaşmaları,⁴⁷⁸ savaş meydanına erken gelerek dinlenmiş halde savaşa başlamaları,⁴⁷⁹ arazide avantajlı şekilde konuşlanmaları,⁴⁸⁰ düzen ve disiplinleri,⁴⁸¹ arazi şartlarına daha uygun teçhizatlı olmaları⁴⁸² ve azimleri⁴⁸³ gibi faktörleri sıralamışlardır.

Oryantalistler, diğer yandan Bedir'de müşriklerin neden hezimete uğradıklarının cevabını bulmaya çalışmışlardır. Bu çerçevede Mekkelelilerin; savaşa girip-girmeme hususunda kendi içinde tartışması ve ordudan ayrılanların olması,⁴⁸⁴ Ebu Cehil'in hırslı emirleriyle hareket etmeleri,⁴⁸⁵ Müslümanları küçümseyerek savaşa başlamaları,⁴⁸⁶ Hız. Muhammed'in ordusunun avantajlı konumunu görmezlikten gelmeleri ve buna rağmen bir strateji kurmamaları,⁴⁸⁷ savaş teçhizatlarının uygunsuz olması,⁴⁸⁸ susuz kalmaları,⁴⁸⁹ dağınık ve korkakça savařmaları⁴⁹⁰ savaşı kaybetmelerinde pay sahibi olmuştur.

Öyle gözüküyor ki, Margoliouth, Gabriel ve Rodgers, müşriklerin yenilmesinden öyle hüznlenmişlerdir ki onların hangi stratejileri izlemiş olsalardı savaşı kazanabileceklerine dair fikir yürütmüşlerdir. Margoliouth ve Gabriel, özellikle müşrik süvarilerin Müslüman okçulardan çekinmeleri ve bu yüzden savaş

⁴⁷⁵ Margoliouth, s. 258; Bodley, s. 171; Gabriel, s. 94; Kelen, s. 84.

⁴⁷⁶ Hitti, Arabs, s. 116; Sell, Badr and Uhud, s. 35; Rodinson, s. 166; Grunebaum, s. 36; Rodgers, s. 99.

⁴⁷⁷ Sell, Badr and Uhud, s. 36; Brockelmann, s. 24; Bodley, s. 171; Watt, Medina, s. 12; Dermenghem, s. 179; Armstrong, Time, s. 122.

⁴⁷⁸ Weil, s. 12; Koelle, ss. 148-149; Draycott, ss. 159-160; Andrae, s. 203.

⁴⁷⁹ Irving, s. 112; Muir, Cilt III, s. 97; Johnstone, s. 93.

⁴⁸⁰ Muir, Cilt III, s. 100; Johnstone, s. 93; Sell, Badr and Uhud, s. 35; Kelen, s. 84; Dermenghem, s. 177; Watt, Statesman, s. 122; Gabriel, ss. 96-97; Rodgers, s. 99.

⁴⁸¹ Margoliouth, s. 258; Andrae, s. 203; Grunebaum, s. 36; Brockelmann, s. 24; Hodgson, Cilt I, s. 176; Lunt, ss. 81-82; Bogle, s. 14; Armstrong, Islam, s. 19; Armstrong, Time, ss. 121-124.

⁴⁸² Rodgers, s. 99.

⁴⁸³ Stobart, s. 156.

⁴⁸⁴ Muir, Cilt III, ss. 94-95; Watt, Medina, s. 13; Burleigh, ss. 202-203; Rodgers, s. 99.

⁴⁸⁵ Rodgers, s. 99.

⁴⁸⁶ Watt, Medina, s. 13; Burleigh, ss. 202-203; Rodgers, s. 99.

⁴⁸⁷ Sell, Badr and Uhud, s. 35; Burleigh, ss. 202-203.

⁴⁸⁸ Margoliouth, ss. 259-260;

⁴⁸⁹ Kelen, s. 84; Rodgers, s. 99.

⁴⁹⁰ Koelle, ss. 149-150; Hitti, Mimarlar, s. 22.

meydanında istedikleri gibi hücum edememelerini onları hezimete götüren faktör olarak belirlemiştir.⁴⁹¹ Diğer taraftan Margoliouth'a göre, Mekkeliler az sayıdaki Müslüman ordusunun arkasından dolaşıp avantaj elde etselerdi savaşın sonucu farklı olurdu çünkü Hz. Muhammed'in ordusunun konumu çok da sağlam değildi.⁴⁹² Rodgers; Bedir'e daha önce gelip kendilerine avantaj sağlayacak şekilde konuşlanmış, Ebu Cehil'in kişisel ihtirasına yenik düşmeyip kapasiteleriyle uyumlu biçimde Müslümanları tuzağa düşürmüş ve onları hafife almadan savaşmış olsalardı müşriklerin savaşı kazanacaklarını savunmuştur.⁴⁹³

1.2.4. Bedir Savaşının Sonuçları

Bedir Savaşının, İslam'ın kaderini belirleyen bir zafer ve dönüm noktası olduğunu⁴⁹⁴ oryantalistler, açık bir yüreklilikle dile getirmiş ve bu durumu çeşitli açılardan tahlil etmeye çalışmışlardır. Oryantalistlerin Bedir savaşının sonuçlarını biri Müslümanlar ve diğeri Mekkeliler olmak üzere iki karşıt cepheden ele aldıkları görülmektedir.

1.2.4.1. Ölü Sayıları

Savaşın en sıcak sonucu, tarafların verdikleri ölü sayılarında kendini göstermiştir. Klasik kaynaklarda bu konuda farklı rivayetlerin varlığından olsa gerek,⁴⁹⁵ oryantalistler de farklı sayılar zikretmişlerdir. Ancak en ilginç sayıyı ve şaşırtıcı yorumu Hitti kaydetmektedir. Ona göre müşrikler 70, Müslümanlar 80 kayıp vermiştir ve savaşı kazanan taraf Müslümanlardır.⁴⁹⁶

Yukarıda da değindiğimiz gibi, müşriklerin ölü sayısı hakkında askerî tarihçiler Gabriel ve Rodgers'ın tespiti ise câlib-i dikkattir. Onlara göre müşriklerin 70 kayıp verdikleri kabul edilecek olursa bu, onların toplam sayısının yüzde onuna

⁴⁹¹ Gabriel, s. 99.

⁴⁹² Margoliouth, s. 261.

⁴⁹³ Rodgers, s. 102

⁴⁹⁴ Muir, Cilt III, ss. 82, 101; Davenport, s. 32; Stobart, s. 157; Sell, Badr and Uhud, s. 34; Kelen, s. 90; Delcambre, ss. 86-87; Denny, s. 83.

⁴⁹⁵ İbn Sa'd'a göre Müslümanlar 14 şehit, müşrikler 70 ölü vermiştir. İbn Sa'd, Cilt II, s. 16. Taberî, müşriklerin ölü sayısını 72 olarak kaydeder. Taberî, Cilt II, s. 474.

⁴⁹⁶ Hitti, Mimarlar, s. 22.

tekabül etmektedir ki, gerek geleneksel Arap savaşlarının standartları gerekse modern çağdaki savaşların standartlarına göre çok büyük bir kayıptır.⁴⁹⁷

Oryantalistlerin, ölümler üzerinden Müslümanlara ve Hz. Peygamber'e ağır ithamlarda bulunmaları da dikkat çekicidir. Bloom, Müslümanların Bedir'de büyük bir kıyım yaptıklarını, savaş meydanında yaralı Mekkelilerin baş, kol ve bacaklarını kestiklerini ve böylece ölü sayısının arttığını ileri sürmüştür.⁴⁹⁸ Burleigh, Müslümanların, Mekkelilerin bedenlerini parça parça ettikçe bu manzarayı izleyen Hz. Muhammed'in zevk aldığını söylemekle onu sadist bir karakter olarak tasvir etmiştir.⁴⁹⁹ Burleigh'e göre ayrıca Mekkeliler, bir epilepsi hastasının komuta ettiği bir orduyla savaşmalarının farkında değillerdir. Böyle bir hastalığı sayesinde Hz. Muhammed, Allah'la konuştuğu konusunda yalnızca kendini değil müntesiplerini de ikna etmiş; yine bu hastalığı sayesinde kendisine inanmayanları da öldürmeye meyletmıştır.⁵⁰⁰

Savaşın sonuçları arasında oryantalistlerin hemfikir oldukları nokta, önde gelen pek çok Mekkelinin öldürülmesidir.⁵⁰¹ Bu durum Watt'ın ifadesiyle, Mekke'de lider kadronun erozyona uğraması ve yetişmiş insan sayısının azalması sonucunu doğurmuştur.⁵⁰² Bu da tabiatıyla Kureyş'in ileride Müslümanların karşısına yetenekli liderlerden yoksun çıkması ve güçsüz kalması anlamına gelmektedir.

Oryantalistlerin, öldürülen müşrikler arasında Ebu Cehil'e özel bir ilgi gösterdikleri gayet açıktır. Onun öldürülmesiyle ilgili en çok, Ebu Cehil'in kesik başının Hz. Peygamber'e getirilmesi üzerine, onun şükrederek sevincini izhar etmesi üzerinde durmuşlardır.⁵⁰³

Ebu Cehil'in öldürülmesiyle ilgili tasvirî bir anlatımı tercih eden oryantalistlerin dışında, Spencer, konuyu yine bilimsellikten uzak değerlendirmesiyle öne çıkmaktadır. Dipnot ve kaynak göstermediği bir anlatıyı esas alıp Ebu Cehil'in "insanların arasında yürürken" öldürüldüğünü iddia ederek bir yandan zalim

⁴⁹⁷ Gabriel, ss. 100-101; Rodgers, s. 98.

⁴⁹⁸ Bloom, s. 69.

⁴⁹⁹ Burleigh, s. 195.

⁵⁰⁰ Burleigh, s. 202.

⁵⁰¹ Johnstone, s. 94; Zeydan, Cilt I, s. 81; Lunt, s. 82; Rodinson, s.167; Gabrieli, s. 69; Hodgson, Cilt I, s.176; Kelen, s. 86; Kennedy, ss. 35-36; Bogle, s. 14; Gabriel, s. 103; Denny, s. 83; Rodgers, s. 98.

⁵⁰² Watt, Medina, s. 14.

⁵⁰³ Muir, Cilt III, s. 108; Johnstone, s. 94; Zeydan, Cilt I, s. 81; Sell, Badr and Uhud, s. 28; Lunt, s. 83; Draycott, s. 168; Dermenghem, s. 185; Bodley, s. 172; Payne, s. 36; Spencer, s. 106; Warner, ss. 65-66; Rodgers, s. 98; Burleigh, ss. 195-196.

peygamber, bir yandan da masum bir Ebu Cehil portresi çizmeye çalışmaktadır.⁵⁰⁴ Hâlbuki iki sayfa geride Ebu Cehil'in savaşıma konusundaki ısrarını şu sözlerle ifade ederek kendisiyle çelişmektedir: Ebu Cehil savaş başlamadan önce şöyle demişti: "Hayır, Allah biz ve Muhammed arasında karar verene dek geri dönecek değiliz."⁵⁰⁵

Oryantalistlerin ölenler arasında özel ilgi gösterdikleri bir diğer müşrik Ebu'l-Bahterî el-Âs b. Hişâm'dır. Ebu'l-Bahterî, Mekke döneminde Hz. Peygamber'e zulmedenlere karşı onu korumuş, Hz. Peygamber de ona teşekkür etmişti. Bu yüzden olsa gerek, Hz. Peygamber onu öldürmemeleri için ashabını tembihlemişti. O ise, savaş esnasında kendisini yakalayan Müslüman askere meydan okumuş ve sonrasında öldürülmüştü.⁵⁰⁶ Bir rivayete göre savaşta Mücezzer b. Ziyad onu tanımadan öldürmüştür.⁵⁰⁷ Sell ve Dermenghem'e göre Ebu'l-Bahterî, "Kureyş kadınları benim arkamdan arkadaşlarını yarı yolda bıraktı dedirtmem" diyerek eman verilmesini kabul etmemiş, nihayetinde öldürülmüştür.⁵⁰⁸ Bu doğrultuda Muir ve Sell'e göre, Hz. Muhammed onun ölümünden memnun olmadığını ifade etmiştir. Zira o müşrik olmasına rağmen ona yaptığı iyilikler nedeniyle zarar verilmemesini emretmişti.⁵⁰⁹

Savaşın sonra Ebu Leheb'in de üzüntüden hasta olup ölmesini oryantalistlerin, zaferi perçinleyen bir durum olarak kaydettikleri görülmektedir.⁵¹⁰

Tarafların ölü sayısı meselesinden sonra oryantalistler, ölümlerin gömülme şekline değinmişlerdir. Sıcak savaştan sonra müşriklerin Bedir'i terk etmelerinden dolayı her iki tarafın cesetlerini Müslümanlar defnetmiştir. Oryantalistler, Müslümanların kendi şehitlerini onurlu bir şekilde defnederken, Mekkelilerin cesetlerini aşağılayarak gömdükleri şeklinde genel bir kanaati paylaşmış gözükmektedir.⁵¹¹ Gibbon'a göre Müslümanlar bununla da kalmayarak, cesetleri yağmalamak suretiyle ölüye saygısızlık göstermiştir.⁵¹² Irving, Bush, Koelle ve

⁵⁰⁴ Spencer, s. 106.

⁵⁰⁵ Spencer, s. 104.

⁵⁰⁶ İbn Hişâm, Cilt I, ss. 630-631; İbn Sa'd, Cilt II, s. 21; Taberî, Cilt II, ss. 450-451.

⁵⁰⁷ Vâkıdî, Cilt I, 80.

⁵⁰⁸ Sell, Badr and Uhud, s. 27; Dermenghem, ss. 185-186.

⁵⁰⁹ Muir, Cilt III, s. 109; Sell, Badr and Uhud, s. 22

⁵¹⁰ Long, s. 40; Muir, Cilt III, s. 127; Zeydan, Cilt I, s. 82; Rodgers, s. 101.

⁵¹¹ Long, s. 40; Bush, s. 115; Irving, s. 113; Muir, Cilt III, ss. 113-114; Koelle, s. 150; Johnstone, s. 94; Margoliouth, s. 268; Sell, Badr and Uhud, s. 30; Draycott, s. 169; Bodley, s. 173; Payne, s. 36; Kelen, s. 86; Rogerson, s. 150; Spencer, s. 106; Warner, s. 66; Gabriel, s. 101.

⁵¹² Gibbon, s. 54.

Gabriel⁵¹³ gibi oryantalistlere göre Müslümanların, Mekkelilerin cesetlerini kazdıkları büyükçe bir çukura atıvermeleri Kureyşlileri aşağılamanın ve ahlaksızlığın bir başka göstergesidir.⁵¹⁴ Burleigh ise Mekkelilerin cesetlerinin 3 gün sıcakta bekletildiğini, bu nedenle cesetlerin şişip kokmaya başladığını söyleyerek Müslümanların, cesetleri aşağıladıklarını bir başka açıdan iddia etmiştir.⁵¹⁵

Müslümanlara yönelik böylesi sert dili kullanan oryantalistler dışında Kelen, klasik kaynaklarda da zikredilen bir rivayet⁵¹⁶ üzerinden konuya duygusal yaklaşmaktadır. Buna göre Ebu Huzeyfe, babası Utbe b. Rebîa'nın cesedinin çukura atıldığını görünce "Babama ya da öldüğüne üzülmедim de, iyi insandı. Bir gün Müslüman olacağını ümit ediyordum" demek suretiyle hüznünü dile getirmiştir.⁵¹⁷ Buna karşın Warner ise aynı örneği İslam'a eleştiri malzemesi yapmıştır. Ona göre İslam'dan önce akraba ve kabiledaş kanı akıtmak yasaktı. İslam'dan sonra kardeş kardeşi, oğullar babalarını öldürür oldu. Buna da Allah yolunda savaşmak, yani cihad denildi.⁵¹⁸

Netice olarak oryantalistlerin Bedir'deki ölümler ve cesetler üzerinden genelde İslam'a, özelde Hz. Peygamber ve Müslümanlara yönelik büyük ölçüde olumsuz yorumlar ve eleştiriler yaptıklarını söylememiz mümkündür.

1.2.4.2. Esirler

Klasik kaynaklara göre Müslümanlar, müşrik ordusundan 70 kişiyi esir almışlardır.⁵¹⁹ Bunlar içerisinde sadece Nadr b. Haris, Ukbe b. Ebi Muayt, Ümeyye b. Halef ve oğlu olmak üzere dört kişinin öldürüldüğü anlaşılmaktadır.

Nadr'ın infazı, klasik kaynaklara göre İslam, Hz. Muhammed ve Kur'an'a karşı ağır hakaretlerde bulunduğu ve Müslümanlara Mekke döneminde zulmettiği

⁵¹³ Bu noktada en sert yorumu Gabriel yapmaktadır. Ona göre Müslümanların ideolojik öfkesi, akrabalık bağlarının önüne geçmiş ve gözlerini kırpmadan müşrik esirleri öldürmüşlerdir. Daha sonra cesetler kazılan tek bir çukura gömülmüş, böylelikle Hz. Muhammed Arap savaş geleneğinde yeni bir ölüm ve zulüm furyası başlatmıştır. Gabriel, s. 101.

⁵¹⁴ Gabriel, s. 101; Bush, s. 115; Irving, s. 113; Koelle, s. 150.

⁵¹⁵ Burleigh, s. 196.

⁵¹⁶ Vâkıdî, Cilt I, ss. 111-112; İbn Hişâm, Cilt I, ss. 640-641; Taberî, Cilt II, s. 457.

⁵¹⁷ Kelen, s. 86.

⁵¹⁸ Warner, s. 66.

⁵¹⁹ Vâkıdî, Cilt I, ss. 115-116; İbn Sa'd, Cilt II, s. 19.

için Hz. Peygamber'in emriyle gerçekleştirilmiştir.⁵²⁰ Klasik kaynaklara göre Ukbe de, Nadr'la benzer şekilde Allah'a ve peygamberine şiiirleriyle hakaret ettiği ve Hz. Peygamber'e eziyet ettiği için bizzat onun emriyle öldürülmüştür.⁵²¹

Esirlerden Nadr ve Ukbe'nin öldürülmesini konu edinen oryantalistlerin büyük ölçüde yukarıda aktardığımız malumata uygun yorumlar getirdiklerini söylememiz mümkündür. Bazı oryantalistler, Nadr ve Ukbe'nin infaz edilmesini bir ve aynı gerekçeye dayandırarak açıklamışlardır. Muir'e göre her iki infazın sebebi, İslam'a ve Hz. Muhammed'e gösterdikleri şiddetli düşmanlıktır.⁵²² Gilman ve Rodinson'a göre Allah ve Rasulüne karşı çıktıkları ve şiiirleriyle alay ettikleri için öldürülmüşlerdir.⁵²³ Gabriel'e göre bu iki şair, Hz. Muhammed'in daha önceden acısını çektiği kişisel kırgınlık ve kırgınlıklarından kaynaklanan intikamın sonucu olarak katledilmiştir.⁵²⁴ Johnstone'a göre ise bu infazlar İslam'ın haşin yüzünün kendini göstermesinden⁵²⁵ ortaya çıkmıştır.

Kimi oryantalistler ise Nadr b. Hâris ile Ukbe b. Ebî Muayt'ın infazını farklı gerekçelere dayandırmışlardır. Bu anlamda Nadr'ın infazı; Sell ve Bodley'e göre şiiirleriyle Peygambere hakaret etmesi,⁵²⁶ Burleigh'e göre Hz. Muhammed'in davet ve mesajıyla dalga geçmesi;⁵²⁷ Dermenghem'e göre hem Müslümanlara eziyet etmesi hem de Kur'an'la alay etmesi;⁵²⁸ Watt, Payne, Warner⁵²⁹ ve Rodgers'a göre anlattığı Pers hikâyelerinin Kuran kıssaları kadar güzel olduğunu iddia etmesi⁵³⁰ nedeniyle gerçekleştirilmiştir.

Ukbe b. Ebî Muayt ise; Spencer ve Burleigh'e göre Hz. Muhammed'in üzerine deve pislği atıp eğlenmesi,⁵³¹ Margoliouth, Sell, Bodley, Payne ve Rodgers'a göre Hz. Muhammed'e kabalık etmesi,⁵³² Dermenghem'e göre Kâbe'de

⁵²⁰ Vâkıdî, Cilt I, s. 106.

⁵²¹ Vâkıdî, Cilt I, s. 114.

⁵²² Muir, Cilt III, s. 116.

⁵²³ Gilman, ss. 151-152; Rodinson, ss. 167-168.

⁵²⁴ Gabriel, ss. 101-102.

⁵²⁵ Johnstone, s. 95.

⁵²⁶ Sell, Badr and Uhud, s. 32; Bodley, s. 173.

⁵²⁷ Burleigh, s. 201.

⁵²⁸ Dermenghem, s. 190.

⁵²⁹ Warner, Nadr'ın öldürülmeden önce, Müslümanlara, çocuklarıma kim bakacak, diye sorduğunu, Hz. Peygamber'in de, cehennem ateşi şeklinde karşılık verdiğini aktarmaktadır ki bu yanlıştır. Bu diyalog öldürülen diğer esir Ukbe b. Ebi Muayt'ta geçmektedir.

⁵³⁰ Watt, Medina, s. 13; Payne, s. 36; Warner, s. 67; Rodgers, s. 100.

⁵³¹ Spencer, s. 106; Burleigh, s. 201.

⁵³² Margoliouth, s. 268; Sell, Badr and Uhud, s. 32; Bodley, s. 174; Payne, s. 36; Rodgers, s. 100.

Hız. Muhammed'i öldürmeye kalkışanlar arasında yer alması,⁵³³ Watt'a göre Hız. Muhammed'e yaptığı düşmanlık etmesi ve aleyhine şiirler yazması⁵³⁴ sebebiyle infaz edilmiştir.

Hız. Peygamber'in bu iki şairi infaz ettirmesinden yola çıkarak kimi oryantalistler ise, kötü ve düşük karakterli bir Hız. Muhammed portresi çizmeye çalışmışlardır. Muir'e göre, Hız. Muhammed'in kini ve acımasızlığı burada kendini göstermektedir.⁵³⁵ Margoliouth'a göre Ukbe, Yahudilere yakın bir isimdir ve zaman zaman onlar hakkında Hız. Muhammed'e istihbarî bilgiler getirmiş ve Müslümanlara yardımını dokunmuştur.⁵³⁶ Margoliouth, bu anlatımı vasıtasıyla Hız. Muhammed'in kendine yardım eden birini öldürecek kadar insanlıktan yoksun ve vefasız bir kişi olduğu izlenimi vermek istemiştir. Bu kötü imaj, kimi oryantalistlerce ikinci bir anlatıyla pekiştirilmiştir. Muir'in başı çektiği bir grup oryantalist tarafından dile getirilen anlatıya göre kendisi hakkındaki infaz emrini duyunca Ukbe, 'benim küçük kızıma kim bakacak?' diye sorarak Hız. Muhammed'in kendisini affetmesini beklemiştir. Hız. Muhammed ise merhamet göstermeye hiçbir biçimde yanaşmadan 'cehennem ateşi' şeklinde cevap vermiştir. Bu anlatı vesilesiyle sözü edilen oryantalistler, Hız. Muhammed'i vicdansız ve insafsız bir lider olarak tavsif etmişlerdir.⁵³⁷ Spencer ise yine bu konuda da Hız. Muhammed'e karşı olumsuz ön yargısını satır aralarına işlemiş gözükmektedir. O, esirler arasından sadece Ukbe'nin öldürülmesini zikredip, diğer esirlere nezaketle davranılması ve fidye karşılığı serbest bırakılması meselelerine hiç değinmeyerek Müslümanlar adına okuyucusunu menfî yönde etkilemeye çalışmaktadır.⁵³⁸

Dermenghem'in ise daha incelikli bir anlatımla Hız. Peygamber hakkında güvenilmez bir kişi portresi çizdiği söylenebilir. Buna göre Nadr'in infazından birkaç hafta sonra kız kardeşi, Hız. Muhammed'e bir şiir yazıp göndermiştir: "Ey Muhammed sen asil bir anne ve cömert bir babanın evladısın. Nadr'i affetseydin ne

⁵³³ Dermenghem, s. 190.

⁵³⁴ Watt, Medina, s. 13.

⁵³⁵ Muir, Cilt III, s. 115.

⁵³⁶ Margoliouth, s. 268.

⁵³⁷ Muir, öldürülen iki esir Nadr ve Ukbe'nin suçlarıyla ilgili hiçbir bilgi vermemektedir. Muir, Cilt III, ss. 116-117. Koelle de Muir'le benzer şekilde onların suçlarına hiç temas etmemiş, sırf Hız. Muhammed'e sevimsiz geldikleri için infaz edildiklerini ileri sürmüştür. Koelle, s. 151. Johnstone, iki esirle ilgili hiçbir detay vermeden, İslam'ın haşin yüzünün infazda kendini gösterdiğini iddia etmiştir. Johnstone, s. 95. Sell, Badr and Uhud, ss. 32-33; Rodinson, ss. 167-168; Kelen, s. 87; Rodgers, s. 100; Burleigh, s. 201.

⁵³⁸ Spencer, s. 106.

kaybederdin ki! Kardeşlerinin kılıçları onu doğradı. Onu bir köle gibi zincirler içerisinde sabırlı ve bitkin bir halde ölüme sürüklediler” dizelerini duyunca Hz. Muhammed; ‘Bu güzel şiiri daha önce duysaydım, Nadr şu anda hayatta olurdu’ demiştir.⁵³⁹ Öyle anlaşıyor ki Dermenghem, anlık duygularına göre hareket eden bir Hz. Peygamber tasviri çizmeye gayret göstermiştir.

Esirler arasından öldürülen diğer isimler Ümeyye b. Halef ve oğludur. Ancak onların ölümü Nadr ve Ukbe’den farklı olarak, Hz. Peygamber’in emrinden bağımsız, Bilal-i Habeşî’nin teşebbüsüyle gerçekleşmiştir. Savaş bittikten sonra onların ölümü ise rivayetlere şu şekilde yansımıştır: Ümeyye, İslam ordusu içindeki eski dostu Abdurrahman b. Avf’ı görmüş; kendisini ve oğlunu esir alması için ona teklifte bulunmuştur. Abdurrahman, eski dostunun hatırını kırmamış ve baba-oğulu esir almıştır. Mekke’de kendisine işkence eden Bilal-i Habeşî, Ümeyye b. Halef’in esir alındığını görünce; “İşte kâfirlerin başı! Öldürün onu! O yaşarsa ben ölürüm” sözleriyle Müslümanları galeyana getirmiş, bunun üzerine askerler Ümeyye’nin üstüne çullanmış ve onu katletmişlerdir.⁵⁴⁰

Konuyu ele alan oryantalistlerin yorum katmadan, rivayetlere uygun biçimde Ümeyye ve oğlunun öldürülüşünü aktardıklarını söyleyebiliriz.⁵⁴¹ Fregosi ve Rogerson ise Ümeyye b. Halef’in, eski kölesi Bilal-i Habeşî’ye işkence yapmış olduğunu ve kendisinin de bu nedenle parçalara ayrılarak öldürüldüğünü aktarmıştır.⁵⁴² Margoliouth’a göre ise esirlerin kanını fidyeye tercih eden Bilal, bir cinayete imza atmıştır.⁵⁴³

Oryantalistlerin ilgilendikleri konulardan biri, esirlere yapılan muamele olmuştur. Rivayetlere göre Hz. Peygamber öldürülenler dışında, esirlere nezaketle ve merhametle davranılmasını emretmiştir.⁵⁴⁴ Nitekim Johnstone, Sell, Lunt, Draycott, Hitti ve Watt gibi oryantalistler, Hz. Peygamber’in bu emrini aynen zikretmişlerdir.⁵⁴⁵

⁵³⁹ Dermenghem, s. 190.

⁵⁴⁰ Vâkıdî, Cilt I, ss. 82-83; İbn Hişâm, Cilt I, ss. 631-632; Taberî, Cilt II, ss. 451-453.

⁵⁴¹ Muir, Cilt III, s. 110; Sell, Badr and Uhud, ss. 27-28; Dermenghem, ss. 185-186; Bodley, s. 173; Kelen, s. 87; Rodgers, s. 100; Burleigh, s. 196.

⁵⁴² Fregosi, s. 43; Rogerson, ss. 149-150.

⁵⁴³ Margoliouth, s. 267.

⁵⁴⁴ İbn Hişâm, Cilt I, s. 645; Taberî, Cilt II, s. 460.

⁵⁴⁵ Johnstone, s. 95; Sell, Badr and Uhud, s. 34; Hitti, Mimarlar, s. 23; Draycott, ss. 170-171; Watt, Medina, s. 13; Lunt, s. 83.

Hız. Peygamber'in bu emrini tahlil eden oryantalistlere göz atacak olursak, Armstrong, konuya, cahiliye dönemi uygulamalarıyla bu emri mukayese ederek yaklaşmaktadır. Bu bağlamda o, Arap savaş geleneğinde yenilenler için sığınacak yerin olmadığını; esirlerin ya öldürüldüğünü ya da işkence edildiğini belirtmiştir. Ona göre Bedir savaşının kazanılmasıyla da Müslümanlar bu eski alışkanlıklarını sürdürmek isterlerken Hız. Muhammed derhal sahabenin bu tür davranışlarda bulunmalarını yasaklamış ve esirlere iyi davranmalarını emretmiştir.⁵⁴⁶ Armstrong'u onaylayarak Doak, Hız. Muhammed'in ashabına esirleri öldürmemeleri emri verdiğini söylemiştir.⁵⁴⁷ Böylece Armstrong ve Doak, Arapların savaş esirlerini öldürme geleneklerini Hız. Muhammed'in lağvettiğini dile getirmiştir.

Öyle anlaşıyor ki Ümeyye b. Halef ve oğlunun Müslümanlarca katledilmesi, Hız. Peygamber'in, esirlerin öldürülmemesi ve onlara nezaketle davranılması emrinden önce gerçekleşmiş olmalıdır. Kendilerine bir emir verilmeden önce sahabenin eski adetlerini sürdürmek istemiş olması muhtemeldir.

Muir ise bir adım daha ileri gitmiş; Hız. Muhammed'in, ashabına öldürülenlerin dışında kalan esirlere nezaketle davranılması emrinin yansımasına ilişkin bir rivayeti⁵⁴⁸ nakletmiştir. Buna göre bir esir; "Müslümanlar kendileri yürürken bize binitlerini verdiler. Az olan ekmeklerini bizimle paylaştılar" şeklinde bir söz söylemiştir.⁵⁴⁹ Muir, Margoliouth, Watt, Armstrong bu emrin, onların kalplerini kazanma amacını taşıdığını söylerken,⁵⁵⁰ Koelle ise Hız. Muhammed'in bu emrinin, Kureyş'le olan akrabalığını önemsemesinin bir göstergesi olarak yorumlamaktadır.⁵⁵¹ Hatta Draycott'a göre insanları o güne kadar zorla Müslüman yapmak için boşuna çabalayan Hız. Muhammed, bu yolla bazılarının İslam'ı seçmesine bile vesile olmuştur.⁵⁵²

Bu olumlu değerlendirmelerle birlikte oryantalistlerin esirler konusunda farklı yorumları da karşımıza çıkmaktadır. Muir, savaştan sonra bazı esirlerin vahşice

⁵⁴⁶ Armstrong, Time, s. 124.

⁵⁴⁷ Doak, s. 20.

⁵⁴⁸ Vâkıdî, Cilt I, s. 119.

⁵⁴⁹ Muir, Cilt III, s. 122.

⁵⁵⁰ Muir, Cilt III, s. 122; Margoliouth, s. 272; Watt, Medina, s. 13; Watt, Statesman, s. 123; Armstrong, Biography, s. 179.

⁵⁵¹ Koelle, s. 151.

⁵⁵² Draycott, ss. 170-171.

katledildiğini,⁵⁵³ Hz. Muhammed'in kin ve gaddarlığının burada kendini açıkça gösterdiğini⁵⁵⁴ iddia etmiştir. Kelen, esirlerin toplanmasını trajik bir sahne şeklinde tasvir etmek suretiyle bu ılımlı yaklaşımın aksi istikamette bir değerlendirme yapmaktadır. Kelen'e göre ortam, eski akrabalar veya arkadaşların sevinç gözyaşlarıyla birbirlerine kavuşmaları ya da aile üyelerinin bir araya gelmesi gibidir. Ne var ki bu manzara, esirlerin el ve ayaklarının bağlanmasıyla son bulmuştur.⁵⁵⁵ Lunt ise, Hz. Muhammed'e azılı düşmanlık gösteren 6 esirin öldürüldüğünü iddia etmiş ancak bunların kim olduğunu açıklamamıştır.⁵⁵⁶

Spencer, esirler konusunda da yine sert diliyle karşımıza çıkmaktadır. Her fırsatta Hz. Muhammed'i ve Müslümanları sert sözlerle hedef alan Spencer, merhametli peygamberin, ordusuna bazı esirlerin boyunlarını vurarak öldürmelerini emrettiğini, bu uygulamanın da bugün bizim için iyi bir örnek teşkil ettiğini iddia etmektedir. Alaycı bir üslubu bir yana Spencer cümlesinde çoğul ifade kullanarak okuyucuyu yanıltmak istemektedir. Üstelik iddiasına gösterdiği kaynak da dikkat çekicidir: Steven Stalinsky, "Dealing in Death," National Review Online, May 24, 2004.⁵⁵⁷

Spencer gibi çoğul ifade kullanan Gabriel'e göre ise pek çok esir sebepsiz yere kindar Müslümanlar tarafından vahşice katledilmiştir.⁵⁵⁸ Hâlbuki yukarıda da değindiğimiz gibi klasik kaynaklara göre öldürülen esirlerin sayısı dördttür. Bu da yaklaşık 700 kişilik müşrik ordusundan alınan 70 kadar esir arasında oldukça az bir sayıdır.

Hz. Peygamber'i ve Müslümanları ısrarla gaddar ve kan dökücü göstermeye çalışan Spencer, bir anekdot daha aktararak Hz. Muhammed'in, esirlere nezaketle davranılması emrinden ve bu merhametinden pişmanlık duyduğunu ileri sürmüştür. Amerikalı oryantalistin aktarımına göre Medine'ye dönüş yolunda Hz. Ömer, Hz. Peygamber'i ağırlarken görmüş ve bunun sebebini sormuştur. Hz. Muhammed de, esirleri fidye karşılığı serbest bırakmakla felaketlere davetiye çıkardıklarını, felaketin 'yanı başlarındaki ağaç kadar yakın' olduğunu söyleyerek yakın gelecekteki

⁵⁵³ Muir, Cilt III, s. 109.

⁵⁵⁴ Muir, Cilt III, s. 115.

⁵⁵⁵ Kelen, s. 86.

⁵⁵⁶ Lunt, s. 83.

⁵⁵⁷ Spencer, s. 109.

⁵⁵⁸ Gabriel, s. 101.

tehlikeye işaret etmiştir. Spencer’a göre Allah, esirlerin öldürülmesini istemiş ve kıyım yapmak yerine fidye olarak serbest bıraktığı için elçisini Enfal suresinin 67. ayetiyle⁵⁵⁹ azarlamıştır.⁵⁶⁰

Koelle’ye göre, Hz. Peygamber’in bu sözleri bir öngöründen çok, İslam’ın sert yüzünün giderek Hz. Muhammed’i kuşatmasının bir yansımasıdır ve nihayetinde Hz. Muhammed, yumuşak siyaset izlemeyi bırakacaktır.⁵⁶¹ Bir başka deyişle Koelle’ye göre Hz. Peygamber’in son insancıl ve ılıman yaklaşımı, esirlere iyi davranılmasını emretmesi olmuştur.

Koelle’nin bu yorumunu paylaşan Payne, esirlerin öldürülmesini talep eden Enfal suresinin 67. ayetine⁵⁶² atıfta bulunarak Bedir’den sonra Hz. Muhammed’de merhamete dair iz görülmesinin mümkün olmadığını iddia etmiştir.⁵⁶³ Ayrıca Sell ve Das ilgili ayetin esirlerin infaz edilmesine izin verdiğini belirtmiştir.⁵⁶⁴ Nitekim Stobart daha da ileri giderek; Enfal suresinin 68-76. ayetlerinden oluşan pasajı⁵⁶⁵

⁵⁵⁹ Ayeti Spencer’ın verdiği şekilde aynen çeviriyoruz: “Yeryüzünde katliam yapana kadar hiçbir peygamberin esir sahibi olması uygun değildir.” Ayette “katliam” ifadesi geçmemesine rağmen Spencer önyargılarına ayetleri de alet etmiş gözükmektedir.

⁵⁶⁰ Spencer, s. 110.

⁵⁶¹ Koelle, s. 151.

⁵⁶² Payne, surenin 68. ayeti olarak kaydetmektedir. “O yerde gerekli temizliği yapıp hâkimiyetini kuruncaya kadar bir peygamberin esirlerinin olması uygun değildir. Siz geçici dünya varlığını istiyorsunuz, oysa Allah âhireti istiyor; Allah izzet ve hikmet sahibidir.” Enfal 8:67.

⁵⁶³ Payne, s. 37.

⁵⁶⁴ Sell, Badr and Uhud, s. 32; Das, s. 101. Sell, Enfal 68 demektedir.

⁵⁶⁵ Her ne kadar Stobart, Enfal sûresinin 68. ayetinden itibaren bu pasajı başlatmışsa da, iddiasına temel olması için pasajın 67. ayetten itibaren başlatılması gerekmektedir.

“O yerde gerekli temizliği yapıp hâkimiyetini kuruncaya kadar bir peygamberin esirlerinin olması uygun değildir. Siz geçici dünya varlığını istiyorsunuz, oysa Allah âhireti istiyor; Allah izzet ve hikmet sahibidir.” Enfal 8:67.

“Allah’ın daha önceden yazılmış bir hükmü olmasaydı elde ettiğiniz menfaat sebebiyle size büyük bir azap dokunurdu.” Enfal 8:68.

“Artık aldığınız ganimetten helâl ve hoş olarak yiyin, Allah’a itaatsizlikten sakının, Allah son derecede bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” Enfal 8:69.

“Ey peygamber! Elinizdeki esirlere şöyle de: ‘Eğer Allah sizin kalplerinizde bir düzelme görürse sizden alınandan daha iyisini size verir ve sizi bağışlar.’ Allah engin rahmet ve mağfiret sahibidir.” Enfal 8:70.

“Eğer sana hıyanet etmek istiyorlarsa bilin ki onlar, daha önce de hainlik ettiler, Allah da onları elinize düşürdü; O yaptığını, bilerek ve yerinde yapmaktadır.” Enfal 8:71.

“İman edip de hicret edenler, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler ve onları bağırllarına basıp yardım edenler birbirlerinin yâr ve yakınlarıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, göç edinceye kadar onlarla aranızdaki bağ (yakınlık) sebebiyle hiçbir sorumluluğunuz yoktur. Sizden, dinlerini korumak için yardım isterlerse, aranızda antlaşma bulunan bir topluluğa karşı olmamak üzere yardım etmeniz gerekir. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.” Enfal 8:72.

“İnkâr edenler de birbirlerinin yakın ve yardımcılarıdır. İlişkilerinizi böyle kurmazsanız yeryüzünde bir fitne ve büyük bir bozulma olur.” Enfal 8:73.

dayanak göstererek, haksız ve adalete ters düşmesine rağmen çoğul ifade kullanarak bazı esirlerin savaş meydanında, bazı esirlerin daha sonra acımasızca öldürüldüğünü iddia etmiştir. Kitabında zaman zaman dipnot ve kaynak kullanan Stobart bu iddiasını destekleyecek hiçbir karine ortaya koyamadığı gibi, sadece bu ayrıntıyı vererek zalim peygamber portresi çizmeye çalışmıştır.⁵⁶⁶

Stobart kadar abartmak istemeyen Rodinson, esirlerin fidyeye bağlandığını, ancak fidyesini ödemeyenler için Hz. Muhammed'in kılıçtan geçirmeyi planladığını ileri sürmüştür.⁵⁶⁷ Das'ın fantezi dünyasının ürettiği kurgu ilginçtir. Buna göre her bir Kureyşlinin kanı aktıkça, kurbanlarının karşısında Hz. Muhammed zevkten dört köşe olmuştur. Das, bu noktada da durmamış; masum insanları katletmesini makul ve meşru kılmak için Hz. Peygamber'in vahiy desteğine muhtaç olduğunu belirtmiştir. Ona göre Enfal suresinin 67-68. ayetlerinde sözde "Rahim" olan Allah, esirlerin öldürülmesini emretmiştir. İlgili ayetler, en hafif tabirle terörizm kabul edilecek bu vahşetten Hz. Muhammed'i temize çıkarmıştır.⁵⁶⁸

Tarihî kaynakların, bütün veya çoğu esirlerin ya da fidyesini ödeyemeyen esirlerin öldürüldüğüne dair bir açıklama vermedikleri oldukça açıkken, Stobart, Rodinson, Spencer ve Das'ın bu denli tarihe aykırı görüş beyan etmesi oldukça şaşırtıcıdır. Öyle anlaşıyor ki masa başında ve bir ideolojik saplantıyla tarih yazmayı kimi oryantalistler en uçuk noktaya kadar taşımaktan çekinmemiştir. Öte yandan sözü edilen ayetlerin esirlerin öldürülmesine mi yoksa serbest bırakılmasına mı cevaz verdiği bir ölçüde kapalı kalmıştır. Zaman zaman sert üslup kullanan Muir, diğer yandan infaz edilenler hariç esirlerin durumu ile ilgili tercih hakkının Cebrail'in getirdiği mesajla, Hz. Muhammed'e bırakıldığını vurgulamaktadır.⁵⁶⁹ Armstrong ise, ilgili ayetlere bir atıf yapmaksızın, vahyin savaş esirlerinin ya doğrudan ya da fidye karşılığı serbest bırakılmasını emrettiğini ifade etmiştir.⁵⁷⁰ Hz. Peygamber'in de -genel olarak- bu uygulamayı takip ettiği tarihen bilinmektedir. Zira

"İman edip de hicret edenler, Allah yolunda cihad edenlerle onları bağırlarına basanlar ve yardım edenler var ya işte gerçek müminler onlardır; bağışlanma onlar için, büyük lutuf onlar içindir." Enfal 8:74.

"Daha sonra iman edenler, hicret edip sizinle beraber cihad edenler, işte bunlar da sizdendir. Aralarında rahim bağı bulunanlar Allah'ın hükmüne göre birbirlerine daha yakındır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir." Enfal 8:75.

⁵⁶⁶ Stobart, ss. 156-157.

⁵⁶⁷ Rodinson, ss. 167-168.

⁵⁶⁸ Das, s. 101.

⁵⁶⁹ Muir, Cilt III, s. 117.

⁵⁷⁰ Armstrong, Time, s. 124.

Hız. Peygamber, Nadr ve Ukbe dışında esirlerin yaşamasına izin vermiştir. Stobart ve Das'ın iddialarında bir kez daha kendini gösterdiği gibi, tarihte gerçekten ne olup bittiğini kavramanın en geçerli yolu, ana kaynakların verdiği bilgilerin bütüncül bir biçimde tahlil edilmesidir.

Fiilî bir durum varsa ve o konuda bir ayet de henüz nazil olmamışsa Hız. Peygamber'in bir konuyu ashabına danıştığının pek çok örneği bulunmaktadır. Sözelimi Hız. Muhammed'in Bedir kuyularının kontrolünü alması, böyle bir istişarenin sonucu gerçekleşmiştir. Hız. Muhammed'in bu davranış kalıbı, muhtemelen esirlere ne yapılacağı hususunda da kendini göstermiştir. Oryantalistler de, istişarede kimlerin hangi teklifi sunduğunu, bu tekliflerin arka planında hangi gerekçelerin var olduğunu tahlil etmişlerdir.

Rivayetlere göre, Hız. Peygamber, esirlere yapılacak muameleyle ilgili ashabına iki seçenek sunarak onların fikirlerini aldı: Öldürme ya da fidye karşılığı serbest bırakma. Ancak ikinci seçeneği tercih edersek, onların sayısı kadar ileride biz şehit vereceğiz diye ekledi. Ahab da, şimdi fidye alıp serbest bırakmayı, ileride de şehit olmayı istedi.⁵⁷¹

Konuya oryantalistler açısından bakacak olursak, Irving'in başı çetiği çok sayıdaki oryantaliste göre yapılan istişarede Hız. Ömer;⁵⁷² Sell, Warner ve Burleigh'e göre ise Sa'd b. Muâz;⁵⁷³ bütün esirlerin öldürülmesini önermiştir. Margoliouth ve Burleigh'e göre Abdullah b. Revâha da esirlerin ağaçlara bağlanıp ormanın ateşe verilmesini teklif etmiştir.⁵⁷⁴ Koelle, Hız. Ömer'in tüm esirlerin kılıçtan geçirilmesini teklif ettiğini belirtmesinin Müslümanlar arasında fanatik bir kanadın bulunduğunun bir göstergesi olduğunu savumuştur.⁵⁷⁵

İstişarede fikir beyan eden bir diğer isim Hız. Ebu Bekir'dir. Irving, Muir, Koelle ve Spencer bu hususa kısaca temas ederken;⁵⁷⁶ Burleigh, canlı esirin ölü esirden daha kıymetli olduğunu; esirleri kurtarmak için Mekkelilerin seve seve fidye ödeyeceklerini ifade etmek suretiyle Hız. Ebu Bekir'in esirlere merhametle ve

⁵⁷¹ Vâkıdî, Cilt I, s. 107; İbn Sa'd, Cilt II, s. 20.

⁵⁷² Irving, s. 113; Muir, Cilt III, s. 117; Koelle, ss. 150-151; Margoliouth, s. 267; Dermenghem, ss. 188-189; Andrae, s. 205; Bodley, s. 173; Rodinson, s. 167; Spencer, s. 110.

⁵⁷³ Sell, Badr and Uhud, s. 28; Burleigh, ss. 199-200; Warner, s. 65.

⁵⁷⁴ Margoliouth, s. 267; Burleigh, s. 200.

⁵⁷⁵ Koelle, ss. 150-151.

⁵⁷⁶ Muir, Cilt III, s. 117; Koelle, s. 151; Irving, s. 113; Dermenghem, ss. 188-189; Spencer, ss. 109-110.

ekonomik açıdan yaklaştığını ifade etmiştir.⁵⁷⁷ Ayrıca Koelle, fidyе teklifinin, Hz. Ömer'in temsil ettiği fanatik grubun karşısında Hz. Ebu Bekir'in başını çektiği ılımlı Müslümanların bulunduğunu gösterdiğine işaret etmiştir.⁵⁷⁸ Sell de Hz. Ebu Bekir'in esirlere merhametle yaklaşılmmasını önerdiğini belirtmiştir. Ancak Sell'e göre onun bu teklifinin altında yatan gerekçe, esirlere tövbe etmeleri için bir fırsat verilmesidir.⁵⁷⁹

Esirlere ne yapılacağına dair bu istişarenin sonucunda Hz. Peygamber'in nasıl bir karar olduğu hususu da oryantalistlerin ilgisini çekmiştir. Ancak oryantalistlerden bazılarının, Hz. Peygamber'in kararını açıklamadan önce kendisinin ne düşündüğüne dair açıklamalarda bulunmuşlardır. Johnstone ve Sell'e göre Hz. Muhammed'in aklında tüm esirleri öldürmek vardır.⁵⁸⁰ Sell ile aynı görüşü paylaşan Margoliouth, Allah'ı hoşnut edeceğini düşündüğünden dolayı Hz. Muhammed'in bütün esirleri öldürmeyi istediğini söylemiştir.⁵⁸¹

Hz. Peygamber, ashabıyla istişare ettikten sonra nihaî kararını açıklamış ve uygulamaya sokmuştur. Klasik kaynaklara göre bu, fidye karşılığı serbest bırakılmalarıdır.⁵⁸² Fidyе ödeme gücü olmayıp okuma-yazma bilenlerden, Müslümanlara okuma-yazma öğretmeleri istenmiş, buna da gücü yetmeyenler bir daha Müslümanlara karşı savaşmayacaklarına dair söz alınıp bedelsiz serbest bırakılmıştır.⁵⁸³

Oryantalistlere gelince, alınan karar ve yapılan uygulamanın ne olduğu hususunda, bazen tarihî gerçeklerle örtüşmeyen, bazen de tarihî verilerin bir kısmına tekabül eden açıklamalar yaptıkları görölmektedir.

Nitekim Rodinson ve Das'ın, Hz. Peygamber'in fidyelerini ödeyenleri serbest bırakma, fidyelerini vermeyenlerin ise öldürölmesi şeklinde bir karar⁵⁸⁴ aldığı iddiası hiçbir biçimde tarihî verilere uymamaktadır.

Alınan kararı ve yapılan uygulamayı tarihî verilerin bir parçasına uygun düşecek biçimde aktaran oryantalistlerden Koelle'yi takip eden bir grup, Hz.

⁵⁷⁷ Burleigh, s. 200.

⁵⁷⁸ Koelle, s. 151.

⁵⁷⁹ Sell, Badr and Uhud, s. 33.

⁵⁸⁰ Johnstone, s. 95; Sell, Badr and Uhud, s. 33.

⁵⁸¹ Margoliouth, s. 267.

⁵⁸² İbn İshâk, s. 310.

⁵⁸³ Vâkıdî, Cilt I, s. 109; İbn Sa'd, Cilt II, ss. 17, 20; Taberî, Cilt II, ss. 475-477.

⁵⁸⁴ Das, s. 101.

Peygamber'in Hz. Ebu Bekir'in teklifini benimseyerek esirleri fidye karşılığında serbest bırakmaya karar verdiğini dile getirmiştir.⁵⁸⁵

Kimi oryantalistler, esirlerin salıverilmesini tarihî verilerle örtüşen ayrıntılarıyla vermiştir. Nitekim Muir ve Johnstone'a göre Hz. Peygamber, İslam'a giren esirleri doğrudan bırakmış; maddî güçleri olanları, kendi durumlarına göre belirlenen bir fidye karşılığı, maddî gücü olmayanlardan ise okuma-yazma bilmeyen Müslümanlara okuma-yazma öğretmesi karşılığı serbest bırakmıştır.⁵⁸⁶ Watt'a göre ise Hz. Muhammed, ekonomik gücü yerinde olanlardan fidye talep ederken, fidye ödeyemeyecek durumda olanları doğrudan serbest bırakmıştır.⁵⁸⁷ Bush ve Bogle'a göre Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir'in teklifini genel bir ilke olarak kabul etmiş, ancak Hz. Ömer'in de teklifini büsbütün reddetmeyerek iki esiri öldürtmüştür.⁵⁸⁸ Irving ve Fregosi, esirlerin çoğunun fidye karşılığı serbest bırakıldığını belirtmiştir.⁵⁸⁹

Hz. Peygamber'in esirleri fidye karşılığı serbest bırakmasının gerekçesini keşfetmeye gayret gösteren oryantalistlerin bir kısmına göre Hz. Peygamber, ekonomik sebeplerden dolayı fidyeyi tercih etmiştir. Sözelimi Das, Hz. Muhammed'in paraya ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır.⁵⁹⁰ Gibbon ve Bush'a göre Hz. Peygamber esirlerden fidye alarak, ellerinden kurtulan kervandan almayı ümit ettikleri ganimetin telafisini sağlamıştır.⁵⁹¹

Kimi oryantalistler ise dinî gerekçelere vurgu yaparak Hz. Peygamber'in, İslam'ı yayma amacıyla esirleri fidye karşılığı serbest bıraktığını ifade etmiştir. Watt'a göre Hz. Muhammed, Kureys'in gönlüne girme siyasetinin bir parçası olarak esirleri serbest bırakmıştır. Zira Hz. Peygamber, ekonomik gücü yerinde olanlardan fidye talep ederken, fidye ödeyemeyecek durumda olanları doğrudan serbest bırakmıştır.⁵⁹² Bogle ise tarihî verileri dikkate alarak Watt ile benzer bir yaklaşımı dile getirmiştir. Ona göre Hz. Muhammed'in, şiirleriyle İslam'a hakaret eden 2 esiri

⁵⁸⁵ Sell, Badr and Uhud, ss. 33-34; Watt, Medina, s. 13; Watt, Statesman, s. 123; Andrae, s. 205; Mantran, s. 76; Koelle, s. 151; Spencer, s. 110.

⁵⁸⁶ Johnstone, s. 95. Muir ayrıca bu tablonun bize Mekke'nin eğitim açısından Medine'den üstün olduğunu gösterdiğini iddia etmektedir. Muir, Cilt III, s. 123.

⁵⁸⁷ Watt, Medina, s. 13; Watt, Statesman, s. 123.

⁵⁸⁸ Bogle, s. 15; Bush, s. 115.

⁵⁸⁹ Irving, s. 113; Fregosi, s. 43.

⁵⁹⁰ Das, s. 101.

⁵⁹¹ Gibbon, s. 54; Bush, s. 115.

⁵⁹² Watt, Medina, s. 13; Watt, Statesman, s. 123.

öldürtmesi mütevazı bir intikamdır. Bu sınırlı intikam, diğerlerinin zihnindeki öldürülme korkusunun yok olmasını sağlamış ve bu sayede Hz. Muhammed'in etrafındaki inananların sayısı giderek artmıştır.⁵⁹³

Oryantalistlerden bazıları ise esirlerin serbest bırakılmasını, Müslümanların kendi kaygılarına dayandırarak açıklamıştır. Irving, Sell, Dermenghem ve Bodley'e göre bu, bir güvenlik kaygısıdır. Buna göre fidye ödemeye gücü yetmeyen esirler, Hz. Muhammed'e ve ashabına karşı mücadele etmeyeceğine dair söz alınarak serbest bırakılmıştır.⁵⁹⁴ Muir ve Margoliouth'a göre ise bu kaygı, eğitime ve kültüre ilişkin bir kaygıdır. Zira Hz. Peygamber, maddî gücü olmayan esirleri Müslümanlara okuma-yazma öğretmesi karşılığında salmıştır.⁵⁹⁵

Oryantalistler tarafından esirler arasında üzerinde durulan isimler, Hz. Peygamber'in amcası Abbas ile damadı Ebü'l-Âs'tır. Hz. Peygamber, savaş başlamadan önce amcası Abbas'ı öldürmemeleri konusunda ashabını tembihlemiş, o ise savaşın sonunda esir düşmüştür.⁵⁹⁶ Irving'in anlatımına göre Abbas fidye ödeyecek gücü olmadığını, kalben Müslüman olduğunu ve savaşa da baskı altında girdiğini söyleyerek fidyeden kurtulmaya ve serbest kalmaya çalışmıştır.⁵⁹⁷ Long'a göre Abbas'ı savaşta esir alan sahabi devasa yapılıdır ve hatta bu yüzden Abbas Müslüman olmuştur.⁵⁹⁸ Kelen ise Hz. Muhammed'in, esirler arasında amcası Abbas'ı görmesinin canını sıktığını belirtse de onu fidyeden muaf tutmadığına dikkat çekmiştir. Margoliouth, Bodley, Kelen ve Rodgers'a⁵⁹⁹ göre Hz. Peygamber, Abbas'ın Mekke'de Müslümanlığını gizleyenlerden biri olduğunu bilmektedir. Buna rağmen Bedir'e gelip Müslümanlara karşı savaşmasından dolayı fidyeden muaf tutulmayacağını söylemiştir. Hicaz'ın en kurnaz adamı Abbas, fidye ödeyecek parası olmadığını söylediğinde, her şeyiyle Abbas'ı bilen Hz. Muhammed; "Çocuklarıma paylaştır diye karına bıraktığın paralar nerede?" diyerek Abbas'ı şaşırtmış ve nihayetinde Abbas, fidyelerini ödemek zorunda kalmıştır.⁶⁰⁰

⁵⁹³ Bogle, s. 15.

⁵⁹⁴ Irving, s. 113; Sell, Badr and Uhud, s. 34; Dermenghem, s. 189; Bodley, s. 174.

⁵⁹⁵ Muir, Cilt III, s. 123; Margoliouth, ss. 270-271.

⁵⁹⁶ İbn Hişâm, Cilt I, s. 629.

⁵⁹⁷ Irving, ss. 113-114.

⁵⁹⁸ Long, s. 41.

⁵⁹⁹ Rodgers'a göre Abbas, Hz. Muhammed adına Mekke'de casusluk yapan ve ona istihbarî bilgi sağlayan gizli bir ajandır. Hz. Muhammed, yine de kimliğini ifşa etmemek için ondan fidye talep etti. Rodgers, ss. 99-100.

⁶⁰⁰ Margoliouth, s. 271; Bodley, s. 174; Kelen, s. 87.

Bu konuda en farklı yaklaşımı Muir dillendirmektedir. Her zaman için Abbasîler döneminde kaleme alınan tarih yazıcılığının Abbas'ı kayırma çabasına eleştirel yaklaşan Muir'e göre Hz. Muhammed'in, kendisine zarar verilmemesini emrettiği iddiası bir kurgu ve uydurmadır. Bu, her ne kadar rivayetlere yansımış olsa da, Abbasî tarihçilerinin Abbasî ailesine gösterdiği aşırı saygının bir tezahürüdür ve sonradan rivayetler arasına girmiş anakronizmi temsil etmektedir.⁶⁰¹

Oryantalistlerin, esirler arasında Abbas'tan sonra özel ilgi gösterdikleri diğer bir isim, Hz. Peygamber'in damadı Ebü'l-Âs b. er-Rebî'dir: Klasik kaynaklara göre Hz. Peygamber, Mekke'de kalan kızı Zeyneb'i Medine'ye göndermesi karşılığında özgür kalabileceği teklifini yapmış ve o gelince de damadını serbest bırakmıştır.⁶⁰² Konuyu gündeme getiren Hitti, Kelen ve Armstrong'un rivayetlere uygun biçimde tasvirî bir anlatımı tercih ettikleri görülmektedir.⁶⁰³ Bogle, bu durumu, bir aile trajedisi olarak yorumlamıştır.⁶⁰⁴ Andrae, bu trajediyi daha belirgin bir biçimde açıklamaktadır. Oryantaliste göre kayınpeder Hz. Muhammed'in bir tarafta, damat Ebü'l-Âs'ın diğer tarafta olması, İslam'ın akrabalık bağlarını hiçe sayan ve bu bağları koparan bir din olduğunu ifşa etmektedir.⁶⁰⁵ Irving'e göre ise Hz. Muhammed, damadını İslam'a davet etmiş, ne var ki Ebü'l-Âs bundan kaçınmıştır.⁶⁰⁶

1.2.4.3. Mekkeliler Açısından Sonuç

Oryantalistler, sıcak sonuçlarının ardından savaşın hem Mekkeliler hem de Müslümanlar açısından doğurduğu sonuçları tahlil etmişlerdir. Oryantalistlerin, Mekkeliler cephesinden bakıldığında Bedir'i toplumsal ve siyasî-ekonomik bakımdan bir hezimet olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Meseleye sosyolojik çerçeveden bakan Zeydan, Hitti ve Kennedy, bu hezimetin Mekkelilerin ve Mekkeli müşrik liderlerin prestijini önemli ölçüde kırdığını, onların şan ve şerefine zarar verdiğini ifade etmiştir.⁶⁰⁷ Brockelmann ve Watt ise Mekkelilerin yaşadığı yıkımı daha da netleştirerek ortaya koymuştur. O, her

⁶⁰¹ Muir, Cilt III, s. 109.

⁶⁰² İbn Hişâm, Cilt I, s. 653; Taberî, Cilt II, s. 468.

⁶⁰³ Hitti, Mimarlar, s. 23; Kelen, ss. 88-89; Armstrong, Biography, ss. 180-181; Hazleton, ss. 221-222.

⁶⁰⁴ Bogle, s. 14.

⁶⁰⁵ Andrae, s. 205.

⁶⁰⁶ Irving, s. 114.

⁶⁰⁷ Zeydan, Cilt I, s. 82; Hitti, Mimarlar, s. 23; Kennedy, s. 36.

Mekkeli ailenin ya bir ölüsünün ya da fidye ödeyerek esaretten kurtarması gereken bir yakınının bulunduğu hususuna değinirken⁶⁰⁸ Watt, tecrübe ve yetenek sahibi çok sayıda müşriğin öldürülmesinin, Mekke’de yetişmiş insan sayısının azalmasına yol açtığını savunmuştur.⁶⁰⁹

Kimi oryantalistler ise Mekkelilerin hezimetini siyasî-ekonomik açıdan ele almışlardır. Sözelimi Lapidus’a göre bu hezimet, Kureyş’in kuzey ticaretine darbe vurmakla kalmamış, bu güzergâhta Mekke kervanlarını koruyan kabilelerin Müslümanlardan korkmaya başlamasına yol açmış ve böylelikle Mekke’nin siyasî otoritesi zayıflamıştır.⁶¹⁰ Hazleton ise Mekkelilerin sürgüne göndererek kurtulduklarını sandıkları Hz. Muhammed’in daha büyük bir siyasî-ekonomik problem haline geldiğinin farkına vardıklarını ifade etmiştir.⁶¹¹

Bununla birlikte kimi oryantalistler de, Mekkelilerin kaybının çok da büyütülmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Watt, bir hezimet ve facia yaşamakla birlikte Mekke’nin, Hicaz’ın merkezî gücü olma konumunu hâlâ koruduğunu; ancak Bedir’de Müslümanların güçlü bir meydan okumasıyla karşılaşmış olduğunu vurgulamıştır.⁶¹² Payne’e göre bu meydan okuma, Hz. Muhammed’in, istediği zaman ve mekânda yeni bir saldırı gerçekleştirebilecek gücünü göstermesidir. İngiliz oryantaliste göre içi dolu bu türden bir tehdit, Mekkelilerin yüreğine korku salmıştır.⁶¹³ Bu çerçevede Watt, Hz. Muhammed’in kendileri için bir tehdit olduğunun bilincine Mekkelilerin varabilmesi için Ebu Cehil’in çok ciddi çaba harcadığını, bu uğurda hayatını kaybettiğini, Bedir’deki hezimetten sonra Mekkelilerin nihayet tehlikeyi fark ettiklerini söyleyerek Ebu Cehil’e özel bir önem atfetmiştir.⁶¹⁴ Rodinson, Hodgson, Armstrong, Rogerson ve Spencer, Bedir’de alınan hezimetin, Mekkelileri Müslümanları hafife almamaları hususunda ciddi bir uyarı olduğunu ifade etmiştir.⁶¹⁵ Delcambre ise bu hezimet sayesinde Mekkelilerin

⁶⁰⁸ Brockelmann, s. 24.

⁶⁰⁹ Watt, Medina, s. 14.

⁶¹⁰ Lapidus, s. 27.

⁶¹¹ Hazleton, ss. 222-223.

⁶¹² Watt, Medina, s. 14.

⁶¹³ Payne, s. 38.

⁶¹⁴ Watt, Medina, s. 14.

⁶¹⁵ Rodinson, s. 168; Hodgson, Cilt I, ss. 176-177; Armstrong, Biography, s. 176; Rogerson, s. 149; Spencer, ss. 108, 111.

Müslümanların kendileri için hem siyasî hem de ekonomileri açısından bir tehdit ve tehlike unsuru olduğunu kavrayabildiklerini belirtmiştir.⁶¹⁶

Söz konusu farkındalık, oryantalistlere göre biri yakın ve diğeri uzak olmak üzere iki ayrı tepkiye yol açmış gözükmektedir. Mekkelilerin beklenmedik bir yenilgi sonrasında büyük bir şaşkınlık, üzüntü ve öfke yaşadıkları, meseleyi ele alan oryantalistler tarafından dile getirilmiştir. Long, şair Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın Kureyş'in yenilgisi ve ölümlerini anmak üzere sitem dolu bir şiir kaleme aldığını belirtir.⁶¹⁷ Long'la birlikte Muir, Johnstone, Sell, Rodinson ve Gabrieli ise Bedir hezimetinin rivayetlerde zikredildiği gibi,⁶¹⁸ Mekkelileri öfkeliendirdiğini, intikam yeminlerinin edildiğini, ağıt yakmanın yasaklandığını, hatta Ebu Süfyan'ın, intikam alınıncaya kadar kadınlara yaklaşmayacağına yemin ettiğini vurgulamıştır.⁶¹⁹ Mekkelilerin, yenilgiye duydukları öfke ile intikam hırsı arasında gidip gelen halet-i ruhiyeleri, Yahudi şair Kâ'b b. Eşref tarafından derinleştirilmiştir. Nitekim Kâ'b, Medine'den Mekke'ye giderek kışkırtıcı şiirlerle Mekkelilerin bir yandan morallerini yükseltmek, diğeri yandan onları öçlerini almak için askerî hazırlıklara başlamaya teşvik etmiştir.⁶²⁰

1.2.4.4. Müslümanlar Açısından Sonuç

Bedir, Mekkeliler açısından nasıl bir hezimetse Müslümanlar açısından da o denli büyük bir zafer olmuştur. Oryantalistler, Müslümanlar açısından Bedir zaferinin yansımalarını, oldukça ayrıntılı biçimde incelemeye gayret göstermişlerdir.

Öncelikle oryantalistler, Müslümanlar açısından Bedir zaferinin, bir dönüm noktası teşkil ettiği hususuna dikkat çekmişlerdir.⁶²¹ Bir başka açıdan Irving, Zeydan, Hitti, Draycott, Dermenghem ve Bogle Bedir zaferinin, İslam tarihini ve dünyanın kaderini değiştirecek zaferler silsilesinin başlangıç noktası olduğunu ifade etmiştir.⁶²²

⁶¹⁶ Delcambre, s. 86.

⁶¹⁷ Long, s. 41.

⁶¹⁸ Vâkıdî, Cilt I, ss. 121-122.

⁶¹⁹ Long, s. 42; Muir, Cilt III, ss. 127,129; Johnstone, s. 95; Sell, Badr and Uhud, ss. 33-34, 42; Draycott, s. 168; Rodinson, s. 174; Gabrieli, s. 70.

⁶²⁰ Rodinson, s. 174.

⁶²¹ Muir, Cilt III, ss. 82, 101; Davenport, s. 32; Stobart, s. 157; Sell, Badr and Uhud, s. 34; Kelen, s. 90; Delcambre, ss. 86-87; Denny, s. 83.

⁶²² Irving, s. 115; Zeydan, Cilt I, s. 82; Hitti, Arabs, s. 117; Draycott, s. 155; Dermenghem, s. 191; Kelen, s. 90; Bogle, s. 14; Warner, s. 61.

Margoliouth'a göre İslam tarihinde hiçbir savaş Bedir savaşı kadar önemli değildir. Çünkü savaştan önce zayıf haldeki Müslümanlar, sonrasında güçlenerek çıkmıştır.⁶²³

Margoliouth, Sell, Bell ve Wat, Enfal suresinin 41. ve 42. ayetlerinde⁶²⁴ bu savaşı 'furkan günü' olarak nitelendirmesine atıfta bulunarak Bedir zaferinin İslam için önemine dikkat çekmiştir.⁶²⁵ Fregosi ve Spencer ise Âl-i İmran suresinin 123. ayetine⁶²⁶ atıfla Bedir'in İslam için kritik noktası olmasını açıklamıştır.⁶²⁷ Bu ayetlere göre Bedir'de taraflar, doğru/cennetlik ve yanlış/cehennemlik olmak üzere birbirinden kesin hatlarla ayrılmış; güç ve prestij Hz. Muhammed'e geçerken, bela ve musibet ise Mekkelilerin payına düşmüştür.⁶²⁸ Ayrıca Watt, Rodinson, Saunders, Armstrong, Gabriel ve Denny, 'furkan' gününde Hz. Muhammed'in ashabını feraha kavuşturmasını, Hz. Musa'nın kavmini Mısır'dan sağ salim çıkarmasına benzetmiştir.⁶²⁹ Bedir zaferinin kritik bir dönüm noktası olmasını Muir, Sell, Bodley, Armstrong, Gabriel ve Rodgers bir farz-ı muhal kurgu aracılığıyla açıklamıştır. Buna göre Hz. Muhammed Bedir'de kaybetmiş olsaydı, Medine'de Müslümanları zor günler bekleyecek ve hatta İslam çökebilecekti.⁶³⁰

Oryantalistler arasında Müslümanların Bedir zaferini Avrupa tarihindeki savaşlarla karşılaştıranların varlığı ise dikkat çekicidir. Örneğin Johnstone ve Lunt, İngilizler için Hastings savaşı neyse Bedir savaşı da Müslümanlar için odur demiştir.⁶³¹ Armstrong, Bedir'i Hristiyan Haçlı seferlerine benzetmiştir.⁶³² Bodley'e göre Bedir zaferi, Constantine'nin Maxentius'u yenmesi ya da Attila'nın Chalonlardaki yenilgisi kadar önemlidir. Ancak Hz. Muhammed, bu zaferin ardından

⁶²³ Margoliouth, s. 269.

⁶²⁴ "Allah'a ve ayırım günü yani iki topluluğun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz biliniz ki ganimet olarak ele geçirdiğiniz her şeyin beşte biri Allah'a, peygambere, yakınlar, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Allah her şeye kadirdir." Enfal 8:41. "İki birlik karşılaştığı sırada siz vadinin (Medine) daha yakın yamacında idiniz, onlar ise daha uzak olan yamaçta idiler, kervan da sizden daha aşağıda bulunuyordu. Eğer siz karşılaşma yeri ve zamanı hususunda anlaşma yapmaya çalışsaydınız aranızda ihtilâf çıkardı; fakat Allah, olmasını murat ettiği şeyi gerçekleştirmek için böyle yaptı; ta ki ölenin niçin öldüğü, yaşayanın niçin yaşadığı da apaçık ortaya çıksın. Kuşkusuz Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir." Enfal 8:42.

⁶²⁵ Margoliouth, s. 269; Sell, Badr and Uhud, s. 12.

⁶²⁶ "Andolsun ki Allah size, zayıf ve çaresiz iken Bedir'de de yardım etmişti. Allah'a isyandan sakının ki şükretmiş olasınız." Âl-i İmran 3:123.

⁶²⁷ Fregosi, s. 43; Spencer, s. 107.

⁶²⁸ Bell, ss. 123-124; Margoliouth, s. 269; Sell, Badr and Uhud, s. 12.

⁶²⁹ Watt, Medina, s. 16; Watt, Statesman, ss. 125-126; Rodinson, s. 169; Saunders, s. 28; Gabriel, s. 103; Denny, s. 83.

⁶³⁰ Muir, Cilt III, s. 124; Sell, Badr and Uhud, ss. 34-35; Bodley, s. 177; Armstrong, Biography, s. 177; Armstrong, Time, s. 122; Gabriel, s. 103; Rodgers, s. 89.

⁶³¹ Johnstone, s. 92; Lunt, s. 83.

⁶³² Armstrong, Biography, s. 176.

sevinç naraları atıp şenlikler düzenlememiş, bu zafer sayesinde rahat bir nefes alıp hedefine emin adımlarla yürümeye devam etmiştir.⁶³³

Andrae ise bu zaferin dönüm noktası olmasını Enfal suresinin 64-66. ayetleri⁶³⁴ çerçevesinde daha geniş bir perspektifle değerlendirmiştir. İsveçli oryantalist göre Bedir zaferiyle Hz. Muhammed, yalnızca mesajına güç kazandırmış olmakla kalmamış, aynı zamanda İslam'ın yayılmasının ana enstrümanının kılıç olduğunun da farkına varmıştır. Bununla birlikte, Hz. Muhammed'in zihninde yalnızca Arap yarımadasıyla sınırlı bir fetih tasavvuru vardır. Andrae'ye göre Allah, bu ayetleriyle Hz. Peygamber'e daha geniş bir ufuk sunmuş ve İslam'ın kılıçla yarımadaının da dışına yayılmasına işaret etmiştir.⁶³⁵

Bu çerçevede Lewis, daha spesifik bir açıklama getirmiştir. Ona göre Bedir'den sonra Hz. Muhammed'in siyasî ufkü Mekke'ye yönelmiştir.⁶³⁶

'Furkan' gününün İslam'a kazanımları oryantalistlerin dikkatini çeken bir konu olmuştur. Oryantalistlerin bu konuya yaklaşımlarını, biri dinî ve ikincisi siyasî-toplumsal olmak üzere iki bakış açısından ele aldıkları söylenebilir. Oryantalistler, zaferden sonraki dini meseleler; Hz. Muhammed'in peygamberliği, Müslümanların kendilerini lütufta hissetmeleri ve vahyin içeriğinin değişimi olmak üzere üç alt başlık altında incelemişlerdir.

Stobart'ın başı çektiği oryantalistler, Koelle, Andrae, Hitti, Bodley, Spuler, Watt, Schimmel, Bogle, Nafziger&Walton, Gabriel, Bedir zaferinin Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ispatı olarak yorumlandığını vurgulamışlardır.⁶³⁷ Muir, Enfal suresinin 9-10,⁶³⁸ 17,⁶³⁹ 19⁶⁴⁰ ve ve Al-i İmran suresi 13. ayetlerinde⁶⁴¹

⁶³³ Bodley, s. 176.

⁶³⁴ "Ey peygamber! Sana tâbi olan müminlerle beraber Allah sana yeter." Enfal 8:64.

"Ey peygamber! Müminleri savaşa teşvik et! Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa inkâr edenlerden iki yüz kişiyi yener, sizden yüz kişi olursa bin kişiyi yener; çünkü onlar yaptıklarının bilincinde olmayan bir topluluktur." Enfal 8:65.

"Allah sizde bir zayıflık olduğunu bildi de şu andan itibaren yükünüzü hafifletti. Artık sizden sabırlı yüz kişi olursa Allah'ın izniyle iki yüz kişiyi yener, sizden bin kişi olursa iki bin kişiyi yener. Allah sabredenlerle beraberdir." Enfal 8:66.

⁶³⁵ Andrae, s. 206.

⁶³⁶ Lewis, s. 42.

⁶³⁷ Stobart, s. 157; Koelle, s. 151; Hitti, Arabs, s. 117; Andrae, ss. 205-206; Spuler, s. 11; Bodley, s. 175; Watt, Medina, s. 16; Watt, Statesman, s. 125; Schimmel, s. 14; Bogle, s. 14; Nafziger ve Walton, s. 6; Gabriel, s. 103.

⁶³⁸ "Rabbinizden yardım dilediğiniz zamanı hatırlayın. Hemen size, 'Meleklerden peşi peşine gelen binlik kuvvetlerle ben size yardım edeceğim' diye cevap verdi. Bunu yalnızca müjde olsun ve kalpleriniz bununla yatışsın diye yaptı. Zaten yardım ancak Allah tarafındandır. Allah, kuşkusuz izzet ve hikmet sahibidir." Enfal 8:10.

Allah'ın melekler göndermek suretiyle yardımından bahsedilmesi ve Bedir'de zaferin gelmesi, Allah'ın Hz. Muhammed'i destekleyip-koruduğunu ve dolayısıyla ispat-ı nübüvve olarak görüldüğünü belirtmiştir.⁶⁴² Rodinson ise Mekkelilerin aşağılamalarına maruz kalan Hz. Muhammed'in zaman zaman kapıldığı umutsuzluktan Bedir'de Allah'ın yardımı sayesinde kurtulduğunu dile getirmiştir.⁶⁴³ Bell ise kavmini Mısır'dan sağ salim çıkarmasının Hz. Musa'nın peygamberliğinin delili olduğu gibi, Hz. Muhammed'in de Bedir'de kazandığı zaferin kendisinin peygamberliğinin kanıtı olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴⁴

Hız. Muhammed'in peygamberliğinin sahih olarak algılanmasının, Müslümanların Allah'ın lütuf ve desteğinin kendileri yanında olduğu şeklinde bir anlayışı doğurması makuldür. Nitekim Enfal suresinin 17. ayetine⁶⁴⁵ atıfta bulunmak suretiyle Watt, Müslümanların Allah'ın kendilerini desteklendiğine ve lütuf verdiğine ve dolayısıyla imanlarının haklılığına dair bir kanaate sahip olduklarını söylemiştir.⁶⁴⁶ Mantran, Grunebaum, Hodgson, Schimmel, Lapidus ise herhangi bir ayete atıfta bulunmadan zaferin, Müslümanlar tarafından Allah'ın desteği ve ihsanı olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.⁶⁴⁷

Bedir zaferinden sonra oryantalistlerin dikkat çektiği bir diğer konu, vahyin içeriğinin, yeni şartlara bağlı olarak değişmeye başlamasıdır. Bu çerçevede onlar, temel olarak Bedir savaşının doğurduğu sorunlara ve vahyin bu sorunu çözümlemesine ilgi göstermişlerdir. Sözgelimi Gabrieli, savaştan hemen sonra ganimetin paylaşılması ile ilgili ayetin,⁶⁴⁸ Gabriel ise Bedir zaferinden sonra evlenme

⁶³⁹ "Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lütufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir." Enfal 8:17.

⁶⁴⁰ "Siz (ey putperestler), eğer zafer peşinde iseniz kazandığınız zaferi gördünüz! Son verirsiniz bu sizin için en iyi olanıdır, tekrarlırsanız biz de tekrarlarız. Topluluğunuz çok da olsa amacınıza ulaşmanıza yetmeyecektir; zira Allah müminlerle beraberdir." Enfal 8:19.

⁶⁴¹ "(Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki grupta sizin için büyük bir ibret vardır: Biri Allah yolunda çarpışan (mümin) grup, diğeri ise gözleriyle bunları kendilerinin iki misli imiş gibi gören kâfir grup. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır." Al-i İmran 3: 19.

⁶⁴² Muir, Cilt III, ss. 124-125; Kelen, s. 90.

⁶⁴³ Rodinson, s. 168.

⁶⁴⁴ Bell, ss. 123-124.

⁶⁴⁵ "Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; (oku) attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lütufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir." Enfal 8:17.

⁶⁴⁶ Watt, Statesman, s. 125.

⁶⁴⁷ Mantran, s. 77; Grunebaum, s. 36; Hodgson, Cilt I, s. 176; Schimmel, s. 14; Lapidus, s. 27.

⁶⁴⁸ Gabrieli, ss. 69-70.

hukukuna dair ayetlerin nazil olduğuna dikkat çekmiştir. Buna göre ayetler, savaşta ölen erkek Müslümanların geride bıraktığı dul kadınlar ve yetim kız çocuklarını korumak için dört kadına kadar evlenmeye izin vermiştir. Ona göre bu yeni uygulama, Arap geleneğindeki sınırsız kadınla evlenme pratiğini sınırlamak değil, tam tersine tek eşli olan erkek ashabını dört kadına kadar evlenmeye teşvik etmek anlamına gelmektedir.⁶⁴⁹

Vahyin içeriğinin değişim göstermesini oryantalistlerden bazıları, genelleyci bir dille ifade etmişlerdir. Sözgelimi Lewis ve Matran, Mekki ayetlerden farklı olarak Medeni ayetlerin, ganimet dağıtımı gibi İslam toplumunun pratik sorunlarını çözmeye yönelik olduğunu belirtmiştir.⁶⁵⁰ Delcambre ise zaferden sonra vahyin, kendisini Araplarla sınırlamaktan uzaklaştırdığını ve Müslümanları daha geniş bir çevreye doğru yönlendirdiğini vurgulamıştır. Nitekim ona göre Bedir zaferi, aynı zamanda İslam'ın kendini Yahudilik ve Hristiyanlıktan net bir şekilde ayırmaya başladığı bir dönüm noktası olmuştur.⁶⁵¹ Lewis ise Delcambre'yle benzer ölçüde zaferin, Yahudilere ve nihayetinde Muhammed'in gelişini gizlemek için kendi kutsal metinlerini tahrif etmekle suçlanan Hristiyanlara karşı bir tepki olduğunu ve böylece vahyin değişmeye başladığını öne sürmüştür.⁶⁵²

Hiz. Muhammed'in peygamberlik iddiasının doğrulanması, Mekke'de ezilen ve hor görülen Müslümanların Allah'ın lütfunu yanlarında açıkça hissetmeleri, vahyin toplumsal-siyasî konulara daha çok ilgi göstermesi gibi İslam'ın yaşadığı dönüşümün, bir bütün olarak Müslümanların hayatlarında büyük bir gelişimi harekete geçirdiği söylenebilir. Her ne kadar oryantalistler tarafından dile getirilmemişse de bu gelişim, Müslümanların bir topluluk olmaktan çıkıp bir toplum olmaya evrilmesi olarak görülmesi mümkündür. Nitekim oryantalistlerin Müslümanların toplumsal-siyasî gelişimini, biri iman etmiş toplum ve diğeri bu mümin toplumu yöneten lider olarak Hiz. Muhammed açısından ele aldıkları görülmektedir.

⁶⁴⁹ Gabriel, ss. 102-103.

⁶⁵⁰ Lewis, ss. 41-42; Mantran, s. 77.

⁶⁵¹ Delcambre, s. 87.

⁶⁵² Lewis, ss. 41-42.

1.2.4.5. Bedir Zaferinin Ekonomik Sonuçları

Oryantalistler, Bedir zaferinden sonra Müslümanların özgüvenlerinin yerine geldiğine dikkat çekmiş ve bu durumu biri ekonomik ve diğeri toplumsallaşma olmak üzere iki açıdan ele almışlardır. Meseleyi ekonomik açıdan ele alan bütün oryantalistler, Bedir'den sonra ganimetlere ve dağıtılmasına ilgi göstermişlerdir.

Bu çerçevede kimi oryantalistlerin, Müslümanların elde ettiği ganimetin miktarını ellerinden kaçırdıkları kervanın değeriyle kıyasladıkları görülmektedir. Burleigh, Müslümanların savaşta elde ettikleri ganimetin, kervan baskınında ele geçireceklerinin yanında neredeyse bir hiç mesabesinde olduğunu söylerken⁶⁵³ Koelle, Sell ve Dermenghem; Burleigh'in aksine, ellerinden kaçırdıkları kervana nispetle savaştan elde ettikleri ganimetin hatırı sayılır seviyede olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵⁴ Muir ve Weil ise esirlerden alınan fidyelerle Müslümanların ciddi bir ganimete kavuştuklarını belirtmiştir.⁶⁵⁵ Margoliouth, elde edilen ganimetin, savaşa katılmayanların pişman olacakları kadar zengin olduğunu ve açlıkla boğuşan ashabı rahatlattığını ileri sürmüştür.⁶⁵⁶ Gibbon ise her bir esir için 4 bin dirhem gümüş alındığını söyleyerek ganimetin miktarı hakkında somut bir paylaşım yapmıştır.⁶⁵⁷

Klasik İslam tarihi kaynaklarına göre savaştan sonra ganimet taksimi konusunda sahabe arasında bir ihtilaf çıktığı zikredilmektedir.⁶⁵⁸ Nitekim konuyu ele alan oryantalistler de bu hususu ortak bir dille ifade etmişlerdir.⁶⁵⁹

Oryantalistlerden bazıları ise çıkan tartışmanın gerekçesinin ne olduğu sorusuna cevap aramışlardır. Bu tartışma Prideaux'a göre ensarın, muhacirlerden daha fazla hisse almasından,⁶⁶⁰ Muir ve Payne'e göre savaşta aktif rol alanların diğerlerine göre daha fazla pay almayı beklemesinden kaynaklanmıştır.⁶⁶¹ Burleigh ise yaşanan tartışmanın müsebbibi olarak Hz. Muhammed'i işaret etmiş ve bu sonucun nasıl ortaya çıktığına dair bir ayrıntıyı öne almıştır. Buna göre savaştan

⁶⁵³ Burleigh, s. 197.

⁶⁵⁴ Koelle, s. 150; Sell, Badr and Uhud, s. 30; Dermenghem, s. 189.

⁶⁵⁵ Muir, Cilt III, s. 123; Weil, s. 12.

⁶⁵⁶ Margoliouth, s. 270.

⁶⁵⁷ Gibbon, s. 54.

⁶⁵⁸ İbn Hişâm, Cilt I, s. 641; Taberî, Cilt II, s. 457.

⁶⁵⁹ Prideaux, s. 95; Long, s. 40; Stobart, s. 157; Sell, Badr and Uhud, s. 31; Bush, ss. 115-116; Zeydan, Cilt I, s. 81; Draycott, s. 169; Rodinson, s. 167; Dermenghem, ss. 189-190; Kelen, ss. 86-87; Spencer, s. 109; Warner, s. 67; Burleigh, s. 198;

⁶⁶⁰ Prideaux, s. 95.

⁶⁶¹ Muir, Cilt III, s. 111; Payne, s. 37.

sonra Hz. Muhammed'in 'Herkes, öldürdüğü kişinin eşyalarını ganimet olarak alabilir. Kim de esir aldıysa onu tutsun' şeklindeki sözünün bizzat adaletsizliğe yol açtığına dikkat çekmiştir. Zira Hz. Muhammed'in çadırında koruma görevi yapanlar gibi savaşa katılmış ancak hiçbir Mekkeliyi öldürmemiş ya da esir almamış olanların ganimetten pay almama sakıncası ortaya çıkmıştır.⁶⁶²

Sahabe arasındaki gerginliğin nazil olan vahiyle sona erdiğine değinen oryantalistlerden Long'a göre Enfal suresi;⁶⁶³ Bush, Sell ve Hitti'ye göre ilgili surenin 41. ayeti⁶⁶⁴ çözüm için imdada yetişmiş ve ganimetin beşte birinin Allah Rasulü'ne ait olduğunu, geri kalanın ashab arasında eşit taksimini emretmiştir.⁶⁶⁵ Konuya temas eden oryantalistler, nitekim Enfal suresinin 41. ayetinin emri gereğince Hz. Muhammed'in ganimetin beşte birini kendine ayırdığını, kalanı ise sahabe arasında eşit paylaştırdığını ifade etmişlerdir.⁶⁶⁶ Ne var ki Johnstone, bu paylaşım şeklinin Yahudi geleneğinden kaynaklandığını ileri sürmüştür.⁶⁶⁷

Irving, Margoliouth ve Rogerson'a göre savaştan sonra Arap geleneğinde ganimetin dörtte birinin kabile reisine verilmesi geleneğinin aksine Hz. Muhammed beşte birini kendine aldıktan sonra kalan kısmı kendi de dâhil muharipler arasında eşit paylaştırmıştır.⁶⁶⁸ Yine de buna rağmen paylaşım, sahabe arasında birtakım homurdanmalara yol açmıştır. Zira savaşta aktif rol oynayanlar, diğerleriyle aynı pay almaktan rahatsız olmuşlar ve kendilerinin daha fazlasını hak ettiklerini iddia etmişlerdir.⁶⁶⁹

Ganimetin beşte birini Hz. Peygamber'in kendisine ayırdığını söyleyen oryantalistlerin hemen hepsi, bilerek veya bilmeyerek bir ayrıntıyı gizlemişler ve böylece beşte birlik payı sanki Hz. Peygamber'in sadece kendisi için ayırdığı ve kullandığı izlenimini vermişlerdir. Bu konuya değinen sadece Bush, Johnstone, Dermenghem ve Rogerson Hz. Peygamber'in beşte birlik payının kendisinin ve ailesinin özel harcamaları yanında İslam toplumundaki fakirler, yetimler, yolda

⁶⁶² Burleigh, s. 198.

⁶⁶³ Long, s. 40.

⁶⁶⁴ "Allah'a ve ayırım günü yani iki topluluğun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz biliniz ki ganimet olarak ele geçirdiğiniz her şeyin beşte biri Allah'a, peygambere, yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Allah her şeye kadirdir." Enfal 8:41.

⁶⁶⁵ Bush, s. 116; Sell, Badr and Uhud, s. 31; Hitti, Mimarlar, s. 22. Sell, ilgili ayetin, Enfal sûresinin 42. ayeti olduğunu belirtmiştir.

⁶⁶⁶ Muir, Cilt III, s. 113; Johnstone, s. 94; Lunt, s. 83.

⁶⁶⁷ Johnstone, s. 94.

⁶⁶⁸ Margoliouth, s. 272; Irving, ss. 114-115; Rogerson, s. 150.

⁶⁶⁹ Irving, ss. 114-115.

kalmışlar ve yeni bir savaş hazırlığı için harcandığına dikkat çekmiştir.⁶⁷⁰ Bush, bu iddiasına bir de, Hz. Muhammed'in beşte bir ganimetin ne kadarını, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara pay ettiğinin meçhul olduğu notunu eklemiştir.⁶⁷¹

Lunt ile Das ise ganimet yoluyla zenginleşmeye olumsuz yaklaşmıştır. Sert bir dil kullanan Das, 'Rahim olan Allah'ın adını anmak' veya 'Allah yolunda' yapıldığını söylemek suretiyle hırsızlık, yağma, öldürme gibi eylemlerin meşru görülmesini, bu bağlamda Mekkelilerin eşyalarının helal ve temiz sayılarak ganimet adı altında el değiştirmesini ahlakî bulmamıştır.⁶⁷² Lunt ise, Hz. Muhammed ve Müslümanların, ganimeti, Allah'ın bir lütfu olarak gördüklerini ve bu yüzden yağmadan ve ganimetten vazgeçemeyeceklerini ifade etmiştir. Ayrıca Lunt, her kervan baskını ve yağmanın Müslümanların zenginliğine zenginlik, Hz. Muhammed'in şöhretine de şöhret kattığına dikkat çekmiştir.⁶⁷³

Ganimet taksimi konusunda en farklı yaklaşımı dillendiren Zeydan'a göre ise Hz. Peygamber, ashabı arasında eşit paylaşım yapmış, kendi hissesine hiçbirşey almamıştır.⁶⁷⁴

1.2.4.6. Zaferin Müslümanlara Katkısı

Oryantalistler, Bedir zaferinden sonra Müslümanların özgüvenlerinin yerine gelmesine yol açan toplumsal değişimleri; dinî, sosyal statü ve ekonomik açıdan ele almışlardır.

Kur'an-ı Kerim'in Bedir'de hayatlarını ortaya koyan sahabeye özel bir değer vermesi, sahabenin özgüven kazanmasını sağlayan dinî etken olmuştur. Nitekim Bush'u takip eden bir grup oryantalist, İslam uğruna zulüm gören, hicret eden, ekonomik sıkıntı yaşayan ve nihayetinde canlarını ortaya koyan Bedir mücahitlerinin yalnızca o dönemde değil, İslam var oldukça sürececek bir saygınlığa eriştiklerine dikkat çekmiştir.⁶⁷⁵

⁶⁷⁰ Bush, s. 116; Johnstone, s. 94; Dermenghem, ss. 189-190; Rogerson, s. 150.

⁶⁷¹ Bush, s. 116.

⁶⁷² Das, s. 101.

⁶⁷³ Lunt, ss. 83-84.

⁶⁷⁴ Zeydan, Cilt I, s. 82.

⁶⁷⁵ Bush, s. 115; Margoliouth, s. 269; Sell, Badr and Uhud, ss. 11-12; Bodley, s. 175; Saunders, s. 28; Hodgson, Cilt I, s. 176; Kennedy, s. 36.

Bedir zaferinin İslam toplumunu bir dinginliğe ulaştırdığını savunan ve bu dinginliğe iç dengeler açısından bakan Lewis ve Saunders, herhangi bir ayrıntıya girmeden zaferin, ensar ile muhacir arasındaki bağı güçlendirdiğini ve böylece İslam toplumunu istikrara kavuşturduğunu ifade etmekle yetinmiştir.⁶⁷⁶ Bogle'a göre iç istikrarın sebebi, ensarın savaşa girmeyi kabul edip canla-başla savaşarak samimiyetini kanıtlaması ve böylece muhacirlerin onlara daha çok yaklaşmasıdır.⁶⁷⁷ Nihayetinde Gabrieli, bu içsel bütünlükle Müslümanların, güçlerinin farkına vardıklarını ve bu gücün sonraki yıllarda karşı konulamaz bir büyüklüğe ulaşacağını ifade etmiştir.⁶⁷⁸

Long'un başı çektiği bir grup oryantalist ise Bedir zaferinin kendileri açısından moral ve cesaretini kuvvetlendirmekle kalmadığına, dış çevre açısından da Araplar arasındaki güç ve saygınlıklarını arttırdığına dikkat çekmiştir.⁶⁷⁹

Kimi oryantalistler, sahabenin ekonomik açıdan rahatlamasının da toplumun istikrara kavuşmasına katkı sağladığına dikkat çekmişlerdir. Nitekim Kennedy ve Bogle, Bedir zaferinde elde edilen ganimetin;⁶⁸⁰ Zeydan esirlerden alınan fidyenin⁶⁸¹ maddî açıdan zor durumda olan sahabenin ekonomik durumlarının güçlenmesini sağladığını ifade etmiştir.

Oryantalistler, Bedir zaferinden sonra Hz. Muhammed'in bir toplum önderi olarak geçirdiği dönüşümü tahlil etmeye çalışmışlardır. Stubbe'in başı çektiği çok sayıdaki oryantaliste göre Bedir zaferi, Hz. Peygamber'in hem Medine'deki hem de Araplar nezdindeki şöhretini ve otoritesini yükseltmiş, kendisine sadakat ve bağlılığı sağlamlaştırmış ve sonraki yıllarda gerçekleşen savaşlarda önünü açmıştır. Bir başka deyişle Hz. Muhammed, dinî önderliğinin yanına kendini siyasî lider olarak başarıyla konumlandırmıştır.⁶⁸² Draycott ve Bell ise, zaferin Hz. Muhammed'in sadece Medine'nin değil, tüm dünyayı uyaran ve hükümler koyan teokratik bir toplumun

⁶⁷⁶ Lewis, s. 41; Saunders, s. 28.

⁶⁷⁷ Bogle, s. 14.

⁶⁷⁸ Gabrieli, s. 69.

⁶⁷⁹ Long, s. 41; Koelle, s. 151; Zeydan, Cilt I, s. 82; Hitti, Mimarlar, s. 23; Lammens, s. 30; Andrae, s. 206; Spuler, s. 11; Hodgson, Cilt I, ss. 176-177; Schimmel, s. 14; Gabriel, s. 103; Armstrong, Time, s. 126; Hazleton, ss. 222-224.

⁶⁸⁰ Kennedy, s. 36; Bogle, s. 14.

⁶⁸¹ Zeydan, Cilt I, s. 82.

⁶⁸² Stubbe, s. 122; Davenport, s. 33; Koelle, s. 151; Zeydan, Cilt I, s. 82; Sell, Badr and Uhud, s. 42; Brockelmann, s. 24; Spuler, s. 11; Bodley, s. 175; Watt, Medina, s. 15; Rodinson, s. 168; Mantran, s. 77; Saunders, s. 28; Kennedy, s. 36; Newby, s. 86; Lapidus, s. 27; Armstrong, Biography, s. 182; Armstrong, Time, s. 125; Warner, s. 71; Hazleton, ss. 222, 224; Kemp, s. 26.

lideri olduğunu ve bundan sonraki hayatını savaş ve kılıç üzerine kurduğunu kanıtladığını ifade etmiştir.⁶⁸³

Koelle'yi takip eden oryantalistler, Bedir zaferinden sonra din olarak İslam'ı seçenlerin sayısında hızlı bir artışın olmasını Hz. Peygamber'in siyasî karizması bağlamında incelemişlerdir. Azılı düşmanlarının İslam'ı seçmesinin ilk örnekleri, Bedir esirleri arasında görülmüştür. Nitekim Koelle, Sell, Draycott, Mantran ve Armstrong, Hz. Peygamber'in Bedir esirlerine nezaketle davranması sonucunda bazılarının İslam'ı seçtiğini ifade etmiştir.⁶⁸⁴ Draycott, Hz. Muhammed'in eskiden olduğu gibi Medine'de taraftar kazanmak için hiç kimsenin gönlünü kazanmak, casusluk peşinde koşmak, övgüler düzmek gibi şeyler yapmasına gerek kalmadığını, Bedir zaferinden sonra Medine'deki muhaliflerin artık onun sancağı altında toplanmaya başladığını söylemiştir.⁶⁸⁵ Long, Bogle, Armstrong ve Doak ise Bedir zaferinden sonra özellikle bedevî kabilelerin İslam'a ilgisinin arttığını ve bazılarının öbek öbek İslam'a girdiğini belirtmiştir.⁶⁸⁶

Askerî başarı ile İslam'ın hızlı büyümesi arasındaki doğru orantılı gelişimin gerekçesini keşfetmeye çalışmışlardır. Rodinson, İslam'a girişlerin artmasını, tarafsız bedevî kabilelerin muzafferden yana duruş sergilemeye başlamalarına dayandırarak açıklamıştır.⁶⁸⁷ İslam'a girişlerin artmasını Hitti, İslam'ın kurumsal gelişimi açısından değerlendirmiştir. Ona göre İslam, Bedir savaşına kadar devlet içinde bir din görünümünde iken zaferden sonra bir adım daha ilerlemiş ve müstakil bir devlet haline evrilmiş; o günden sonra askerî bir güç olarak tüm dünyada tanınmaya başlamıştır.⁶⁸⁸ Hitti'nin yaklaşımını Rodinson daha da zenginleştirmektedir. Fransız oryantaliste göre Hz. Muhammed, ashabına ganimetlerinden infakta bulunmayı tavsiye ederek devlet hazinesinin ilk temellerini atmıştır.⁶⁸⁹

⁶⁸³ Bell, ss. 123-124; Draycott, ss. 170-172.

⁶⁸⁴ Sell, Badr and Uhud, s. 34; Draycott, ss. 170-171; Mantran, s. 76; Koelle, s. 151; Armstrong, Biography, s. 180.

⁶⁸⁵ Draycott, ss. 170-171.

⁶⁸⁶ Long, s. 41; Bogle, ss. 14-15; Armstrong, Time, s. 126; Doak, s. 22.

⁶⁸⁷ Rodinson, s. 168.

⁶⁸⁸ Hitti, Arabs, s. 117; Hitti, Mimarlar, s. 24.

⁶⁸⁹ Rodinson, s. 170.

1.2.4.7. Değişen Peygamber

Bir peygamberin gittikçe devlet başkanına dönüşmesinin birtakım sakıncaları beraberinde getirdiğini savunan oryantalistlerden Stobart, zaferle güçlenmesi sayesinde Hz. Muhammed'in diktatörce bir tavır takındığını ve kendisine tereddütsüz itaat istemeye başladığını ileri sürmüştür.⁶⁹⁰ Bloom'a göre Bedir savaşı, İslam davetini reddedenlerin nasıl cezalandırılacağı konusundaki ilk uygulamadır.⁶⁹¹ Burleigh ise dinî tebliği bir örtü olarak görmekte ve Hz. Muhammed'i esasen amacı ganimet elde etmek olan organize bir suç şebekesi kurucusu olarak nitelendirmektedir. Amerikalı oryantaliste göre Hz. Muhammed, bu tavrını Bedir savaşıyla ilgili manifesto niteliğindeki Enfal suresi ile açıkça göstermiştir. Bu surenin özellikle 39, 60 ve 69. ayetleri,⁶⁹² ona göre Hz. Muhammed'in esasen militan bir karaktere sahip olduğunu ifşa etmektedir.⁶⁹³

Brockelmann, İslam'ın toplumsal baskı ya da kılıç zoruyla yayılmasının ileride sorunlara yol açtığına dikkat çekmiştir. Ona göre Hz. Muhammed, nüfuzunu güçlendirdikçe muhaliflerine karşı daha da sertleşmiş, başta Medine'dekiler olmak üzere putperest Araplar İslam'ı zorla kabul etmek durumunda kalmıştır. Gönülsüzce İslam'a girenler, münafıklar olarak adlandırılan yeni bir toplumsal yapıyı oluşturmuş ve bu grup daha sonraları Hz. Peygamber'in başını ağrıtmıştır.⁶⁹⁴

Yukarıda değindiğimiz olumsuz değerlendirmelerin haricinde, Hz. Muhammed'in dinî önderlik yanında siyasî bir rol üstlenmesinin makul gerekçelerden kaynaklandığına temas eden oryantalistleri de zikretmeliyiz. Sözgelimi Cole, Hz. Muhammed'in, peygamberlik kariyerinin son üçte birini savaşla geçirmek durumunda kalmasını tarihin en büyük ironilerinden biri olarak değerlendirir. Zira Kur'an-ı Kerim, ancak nefsi müdafaa ve nihayetinde huzuru

⁶⁹⁰ Stobart, s. 157.

⁶⁹¹ Bloom, s. 70.

⁶⁹² "Fitne ortadan kalkıncaya ve dinin tamamı Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse kuşkusuz Allah yaptıklarını görmektedir. Enfal 8:39.

"Allah'ın ve sizin düşmanlarınızı ve onların gerisinde olup sizin bilmediğiniz, ama Allah'ın bildiklerini korkutup caydırmak üzere, onlara karşı elinizden geldiği kadar güç ve savaş atları hazırlayın. Allah yolunda harcadığınız her şeyin karşılığı, zerrece haksızlığa uğratılmadan size tastamam ödenecektir." Enfal 8:60.

"Artık aldığınız ganimetten helâl ve hoş olarak yiyin, Allah'a itaatsizlikten sakının, Allah son derecede bağışlayıcı ve esirgeyicidir." Enfal 8:69.

⁶⁹³ Burleigh, s. 202.

⁶⁹⁴ Brockelmann, s. 24.

yeniden inşa etmek için savaşa izin vermiştir. Cicero'nun da belirttiği gibi daha feci bir adaletsizliği önlemeyi sağlayacaksa ve ardından barışı getirecekse savaşın yapılmasını, Hristiyan geleneğinin de “adil savaş” olarak meşru gördüğüne dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Cole, dördüncü yüzyılda Hristiyan Roma imparatorlarının, Hristiyanlık adına hem fetih hem de sapkınlık olarak gördükleri şeylerin bastırılması için ordularını istihdam etmiş olduğunun altını çizmiştir.⁶⁹⁵ Böylece Cole, Hz. Muhammed'in savaş yapmak için bahane aramadığını, dayatma karşısında savaşmak zorunda kaldığını dile getirmiştir.

Cole'un yaklaşımına uygun düşecek biçimde Gilman, siyaseten kariyerinin zirve yapmasına rağmen Hz. Peygamber'in sade hayatını değiştirmedığını savunmuştur. Amerikalı oryantalisteye göre Hz. Peygamber, diğer kral ve devlet başkanları gibi birtakım sıfatlar ve yetkiler edinmesi gerektiğini tavsiye eden ashabına, ahiret yurdunun daha değerli olduğunu ifade ederek tevazu içinde bir yaşam sürdürmüştür.⁶⁹⁶

Gilman'ın değindiğimiz yaklaşımını bir başka açıdan Armstrong da takip etmektedir. Ona göre Hz. Muhammed, savaşın bazen kaçınılmaz ve hatta gerekli olduğunun, ayrıca Bedir hezimetinden sonra Mekkelilerin intikama girişeceklerinin bilincinde olan bir realisttir. Bu nedenle o, ‘cihadı’ kutsal savaş ile sınırlamamış, Allah'ın rızasını kazanmak için ortaya konan her çaba veya mücadeleyi, cihad olarak görmüştür. Böylece Müslümanları entelektüel, sosyal, ekonomik, manevî ve yerel olmak üzere tüm cephelerde çaba göstermeye yöneltmiştir. Nitekim Bedir dönüşünde Hz. Muhammed; ‘Küçük cihattan büyük cihada dönüyoruz’ sözleriyle Müslümanların, kendi nefislerini ve toplumsal hayatlarını düzenleyecek sıkı bir mücadelenin içine girdiklerini ifade etmiştir.⁶⁹⁷

Bu iyimser yorumların yanında İslam toplumu henüz yeni filizlenmektedir ve Hz. Peygamber'in siyasî olarak çözmesi gereken sorunlar bulunmaktadır. Müslümanlar açısından Medine'nin güvenliğini sağlamak adına Hz. Peygamber'in, Yahudileri kontrol altına alması gerektiğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Karsh, Hz. Muhammed'in Medine'deki yerel rakiplerine karşı baskı kurmaya

⁶⁹⁵ Cole, s. 130.

⁶⁹⁶ Gilman, ss. 152-153.

⁶⁹⁷ Armstrong, Time, s. 125.

başladığı şeklinde muğlak bir ifade kullanırken,⁶⁹⁸ Newby bu düşman bloğunu münafıklar ve Yahudiler olarak çerçeveleyerek meseleye açıklık getirmiştir.⁶⁹⁹

Newby'nin bu değerlendirmesi Spuler tarafından da paylaşılmıştır. Spuler'e göre Medine'de Müslümanların sayısının hızla artması, Hz. Muhammed'in çevresinde kendine sıkı sıkıya bağlı ve düşmanları öldürerek elimine etmekten vazgeçmeyecek takipçilerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle Hz. Muhammed, Medine'deki münafıkların seslerini kısarak Yahudi kabilelere baskı kurmuş ve hatta birini Medine'den sürgün etmiştir.⁷⁰⁰

⁶⁹⁸ Karsh, s. 14.

⁶⁹⁹ Newby, s. 86.

⁷⁰⁰ Spuler, s. 11.

İKİNCİ BÖLÜM

DENGE DÖNEMİ

2.1. UHUD SAVAŞI

2.1.1. Uhud Savaşının Arka Planı

Klasik kaynaklar Uhud savaşının asıl sebebinin Bedir savaşı olduğunu açık şekilde zikretmişlerdir.⁷⁰¹ Nitekim konuyu ele alan oryantalistler de, Bedir savaşında Mekkelilerin yaşadığı hezimet ve bu durumun yola açtığı siyasî sorunların Uhud savaşıyla sonuçlanacak sürecin başlangıç noktasını oluşturduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu doğrultuda oryantalistlerin, Uhud savaşının arka planını, Mekkeliler ve Müslümanlar cephesinden ele aldıkları görülmektedir.

2.1.1.1. Mekkeliler Açısından Uhud Savaşının Uzak Arka Planı

Oryantalistler, Mekkeliler açısından Uhud savaşının arka planını biri uzak ve diğeri yakın olmak üzere iki aşamada incelemişlerdir. Oryantalistlerin uzak sebepleri psikolojik, siyasî ve ekonomik gerekçelere dayandırarak açıkladıkları görülmektedir.

2.1.1.1.1. Psikolojik Faktörler

Oryantalistlerin çoğuna göre, Mekkeliler açısından Uhud savaşına giden süreci hazırlayan psikolojik gerekçe, Bedir’de alınan hezimetten kaynaklanan intikam alma duygusudur.⁷⁰² Long ve Watt, Mekke cephesindeki bu duygunun ne denli şiddetli olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Long, Ebu Süfyan’ın intikam alınıncaya kadar koku sürünmeyeceğine ve eşlerine yaklaşmayacağına dair

⁷⁰¹ Taberî, Cilt II, s. 499.

⁷⁰² Prideaux, s. 106; Muir, Cilt III, s. 153; Weil, s. 13; Davenport, s. 33; Stobart, s. 158; Gilman, s. 153; Zeydan, Cilt I, s. 82; Hitti, Mimarlar, s. 23; Andrae, s. 209; Gabrieli, ss. 70-71; Delcambre, s. 87; Fregosi, s. 56; Spencer, s. 117; Warner, s. 79; Gabriel, s. 108; Dermenghem, s. 194; Irving, s. 124; Saunders, s. 28; Grunebaum, s. 39; Brockelmann, s. 24; Kennedy, s. 37.

yemin etmesini ön plana çıkarmıştır.⁷⁰³ Watt'a göre ise, Mekkelilerin intikam alma duygusu öylesine güçlüdür ki Medine'ye karşı bir acizlik belirtisi gösterip Müslümanların bu durumu fırsat bilmelerinin önüne geçmek için Mekke'de ağıt yakmak yasaklanmıştır.⁷⁰⁴

Kureyş'in yaşadığı psikolojik yıkımı; Gibbon ve Spuler, Mekke halkının Müslümanlar karşısındaki maddî ve manevî kaybı;⁷⁰⁵ Lammens, Dermenghem ve Watt, Bedir'de onurlarının ve itibarlarının zedelenmesi⁷⁰⁶ olarak izah etmiştir. Bush ise, Mekkelilerin itibarlarının sarsılmasını ve bundan dolayı intikam peşine düşmelerini, kabileye dayalı toplumsal-siyasî düzene dayandırarak açıklamıştır. Ona göre Arap yarımadasının mağrur kabilesi Kureyş, yaşadığı yüz kızartıcı hezimet sebebiyle siyasî otoritesinde büyük bir yara almış ve bu sebeple intikam hırsına kapılmıştır.⁷⁰⁷

Kelen ve Rogerson, Mekkelilerin intikam duygusuna yol açan gerekçe hakkında farklı bir açıklama yapmıştır. Kelen'a göre Mekkelilerin intikam duygusu, yalnızca Bedir hezimetinden değil, bu tarihten sonra Zeyd b. Harise tarafından kervanlarına düzenlenen Karede seriyyesinden⁷⁰⁸ (3/624) dolayı da alevini hiç söndürmemiştir.⁷⁰⁹ Kelen'in yaklaşımına katılan Rogerson da Karede seriyyesinde Mekkelilerin kaybettikleri mal ve hissettikleri felaket duygusunun, intikam ateşini alevlendirdiğini ileri sürmüştür.⁷¹⁰

2.1.1.1.2. Siyasî Faktörler

Oryantalistlere göre, Mekkeliler açısından Uhud savaşının uzak arka planında yatan, Mekkelilerin otoritelerinin zedelenmesi ve bu nedenle siyasî bir daralma yaşamalarıdır. Irving, Bodley ve Hodgson, Bedir zaferinden sonra Hz. Muhammed'in karizmasının ve gücünün yükseldiğini ve bu durumun Mekke

⁷⁰³ Long, s. 43.

⁷⁰⁴ Watt, Medina, s. 19.

⁷⁰⁵ Gibbon, s. 55; Spuler, s. 12.

⁷⁰⁶ Dermenghem, s. 194; Lammens, s. 30; Watt, Medina, s. 19.

⁷⁰⁷ Bush, s. 126.

⁷⁰⁸ Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Önkol, "Karede Seriyyesi", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, Cilt 24, s. 487.

⁷⁰⁹ Kelen, s. 93.

⁷¹⁰ Rogerson, s. 154.

açısından bir tehdit oluşturduğunu belirtmiştir.⁷¹¹ Kennedy ise, Hz. Muhammed ile Mekkeliler arasındaki değişen güç dengesine değinerek Mekkelilerin, Hz. Muhammed'in nüfuzunu kırmak ve İslam tehdidinden ebediyen kurtulmak için büyük bir savaş ve sonrasında da imha hareketine yöneldiklerini ifade etmiştir.⁷¹²

2.1.1.1.3. Ekonomik Faktörler

Bedir savaşı sonrasında Hz. Muhammed siyasî gücü lehine çevirmiş ve Kureyş müşrikleri bir prestij kaybı yaşamışlardır. Oryantalistler, Mekkeliler ile Müslümanlar arasındaki güç dengesinin değişiminin aynı zamanda ekonomik sonuçlara da yol açtığını ve Mekkeliler açısından Uhud savaşının üçüncü gerekçesinin ekonomik sebepler olduğuna dikkat çekmişlerdir. Margoliouth, Saunders ve Hodgson, bedevî kabilelerin güce boyun eğme eğilimli olduklarını ve bu nedenle Hz. Muhammed'in etki çevresine yanaştıklarına işaret etmişlerdir. Bu siyasî tercih, Mekkelileri ekonomik açıdan büyük bir tehlikenin içine atmaktadır. Zira Müslümanlar, bedevîlerin desteğiyle Mekke'nin can damarı olan Mekke-Suriye ticaret yolunun kontrolünü ele geçirebilir ve Mekkelilerin ekonomik kaynaklarını tehdit edebilirlerdi.⁷¹³

Sell, Grunebaum ve Hazleton ise Müslümanlara Bedir'deki mağlubiyetin hesabı sorulmadığı takdirde hem kervan ticaretlerinin sekteye uğrayacağını hem de itibarlarının çığnenmiş olacağını belirterek Mekkelilerin hem siyasî hem de ekonomik gerekçelerle Uhud'da harekete geçtiklerine dikkat çekmiştir.⁷¹⁴ Böylece Sell, Mekkelilerin hem ticarî hayatlarını güvence altına almak hem de siyasî varlıklarını ayakta tutmak için savaşmak zorunda olduklarını belirtmiştir. İngiliz oryantalist, daha da ileri giderek hem Bedir hem de Uhud savaşını Mekkeliler açısından bir savunma savaşı olarak görmüş ve savaşı tetikleyen yani saldırgan tarafın Müslümanlar olduğunu savunmuştur.⁷¹⁵

⁷¹¹ Irving, s. 124; Bodley, s. 189; Hodgson, Cilt I, s. 187.

⁷¹² Kennedy, s. 37.

⁷¹³ Margoliouth, s. 289; Hodgson, s. 190; Saunders, s. 28.

⁷¹⁴ Sell, Badr and Uhud, s. 46; Grunebaum, s. 39; Hazleton, s. 236.

⁷¹⁵ Sell, Badr and Uhud, s. 69.

2.1.1.2. Mekkeliler Açısından Uhud Savaşının Yakın Arka Planı

2.1.1.2.1. Mekke Ordusunun Savaş Öncesi Stratejisi

Mekkeliler açısından Uhud savaşının uzak arka planını psikolojik, siyasî ve ekonomik gerekçelere dayandırarak açıklayan oryantalistlerin, savaşın yakın arka planını ise savaş stratejisi çerçevesinde ele aldıkları söylenebilir. Bu strateji ise oldukça sade temellere oturmaktadır. Bu da güçlü bir ordu kurmak ve bu orduyu uygun zamanda Müslümanların üzerine yönlendirmektir.

2.1.1.2.2. Kureyş'in Güçlü ve Büyük bir Ordu Kurma Hazırlığı

Oryantalistlere göre Mekkeliler, kesin bir zaferi garanti altına almak için güçlü bir ordu kurmalarının ve böyle bir ordu donatmak için de ekonomik kaynak sağlamak gerektiğinin farkındaydılar. Nitekim Warner, Mekkelilerin, maddiyatlarını seferber ederek hazırlık yaptıklarını belirterek bu hususa temas etmiştir.⁷¹⁶

Mekkelilerin güçlü bir ordu donatması meselesini daha ayrıntılı ele alan oryantalistlerden Koelle, Margoliouth ve Lammens'e göre Mekkeliler, Bedir'de Ebu Süfyan'ın zarar görmeden Mekke'ye getirmeyi başardığı kervanın gelirlerini, Uhud savaşının hazırlıklarına harcamışlardır.⁷¹⁷ Klasik kaynaklarda da zikredilen⁷¹⁸ bu duruma dayanarak Muir, Şam kervanında Kureyş'in hemen hemen her ailesinin malının olduğunu ve Uhud savaşına hazırlanmak için bu mallara (ya da kârına) el konduğunu; fakirlikleri, hisselerinin azlığı ve Bedir'e katılmamaları sebebiyle Benî Zühre'nin mallarına dokunulmadığını ifade etmiştir.⁷¹⁹ Sonuç olarak bu güçlü malî kaynak, Mekkelilerin güçlü bir ordu kurma ve donatmalarına temel teşkil edecektir.

Mekke'nin kurduğu güçlü ordunun sayısı ve yapısı hakkında fikir yürüten oryantalistlere gelince, Stubbe'ın başını çektiği çok sayıdaki isim, rivayetlere⁷²⁰ uygun olarak, Müslümanların karşısına o güne kadar ki en güçlü orduyla çıkmak

⁷¹⁶ Warner, s. 79.

⁷¹⁷ Koelle, s. 156; Margoliouth, s. 290; Lammens, s. 30.

⁷¹⁸ İbn İshâk, s. 322; Vâkıdî, Cilt I, ss. 199-200; İbn Hişâm, Cilt II, s. 60; İbn Sa'd, Cilt II, s. 33; Taberî, Cilt II, s. 500.

⁷¹⁹ Muir, Cilt III, s. 154.

⁷²⁰ Vâkıdî, Cilt I, ss. 203-204; İbn Sa'd, Cilt II, s. 33; Taberî, Cilt II, s. 504.

adına 3000 kişilik asker topladıklarını belirtmiştir.⁷²¹ Bu konudaki en farklı yorumu kaydeden Hazleton'a göre ise Mekkeliler, 10000 kişilik bir ordu hazırlamışlardır ki, o muhtemelen Hendek savaşı ile Uhud savaşını birbirine karıştırmaktadır.⁷²²

Bedir'e 900 kişilik bir ordu ile gelen Kureyş'in, bir yıl sonra 3000 askeri nasıl toplayabildiği sorusu bazı oryantalistlerin zihinlerinde soru işareti olarak yer etmiştir. Muir, Gilman, Kenndy ve Kelen'a göre Kureyş, bedevî kabilelerden asker desteği almak suretiyle ordunun asker sayısını arttırabilmiştir.⁷²³ Rodinson ise Kureyş'in bedevîlerin desteğini nasıl sağlamış olduğu sorusuna cevap bulmaya çalışmıştır. Fransız oryantaliste göre Kureyş, müttefik kabilelere elçiler göndermiş, Müslümanlarla girişecekleri savaşa destek vermelerini istemiştir.⁷²⁴

Oryantalistlerden bazıları, müttefik kabilelerin yanı sıra Mekkelilerin paralı askerlerle de anlaşma yaparak güçlü bir ordu kurma amacına sıkı sıkıya bağlı kaldıklarına dikkat çekmişlerdir. Nitekim Draycott, Mekkelilerin çevre kabilelerden topladıkları savaşçıları macera, kan dökme ve ganimet sözüyle motive ederek orduya katılmalarını sağladıklarını belirtmiştir.⁷²⁵ Fregosi'ye göre Kureyş, usta çöl savaşçıları yanında profesyonel ve ücretli askerlerle de orduyu güçlendirmiş, Halid b. Velid gibi dönemin Napolyon'u sayılabilecek askerî bir dehayı saflarına katmıştır.⁷²⁶ Gabriel ise ücretli askerlerin mızrak atmada oldukça becerikli ve tecrübeli savaşçıları olduğu ayrımını kaydetmektedir.⁷²⁷ Kelen ise, Mekkelilerin çok ciddi ve titiz bir çaba göstererek Uhud savaşına hazırlandıklarını özet mahiyetinde dile getirmiştir.⁷²⁸

Ne var ki Watt, bu yaklaşıma katılmamaktadır. Bir ordunun kalabalık olması ile yetkin olması arasındaki ayrıma dikkat çeken Watt, müttefik kabilelerden gelen veya ücretli olarak tutulan askerlerle Mekkelilerin kalabalık bir ordu topladığını, ancak bu askerlerin usta savaşçılardan meydana gelmediğini ileri sürmüştür.⁷²⁹

Ordudaki askerlerin nerelerden geldiği ve yetkinliği meselesi dışında oryantalistlerin ilgisini çeken diğer bir nokta, orduyla birlikte sefere bazı kadınların

⁷²¹ Sell, Badr and Uhud, s. 46; Long, s. 43; Fregosi, s. 53; Stubbe, s. 124; Johnstone, s. 98; Irving, s. 124.

⁷²² Hazleton, s. 236

⁷²³ Muir, Cilt III, s. 154; Gilman, s. 154; Kennedy, s. 37; Kelen, s. 93.

⁷²⁴ Rodinson, s. 177.

⁷²⁵ Draycott, s. 192.

⁷²⁶ Fregosi, s. 53.

⁷²⁷ Gabriel, s. 115.

⁷²⁸ Kelen, s. 93.

⁷²⁹ Watt, Statesman, s. 138.

katılmasıdır. Oryantalistler, orduya kadınların alınmasını biri geçmişe ve diğeri geleceğe yönelik olmak üzere iki açıdan değerlendirmişlerdir.

Geçmiş göz önüne alan oryantalistler, Uhud seferine çıkan Mekke ordusuna kadınların iştirak etmesini Bedir intikamının kadınlar aracılığıyla canlı tutulması amacına dayandırmışlardır. Bu bağlamda Fregosi, kadınların Bedir savaşında eşleri, babaları veya erkek kardeşleri öldürülenler arasından seçildiğini belirtmiştir.⁷³⁰ Bedir'in öfkesini yansıtacak biçimde Johnstone, bu kadınların, erkeklerden daha hırslı gözüktüğünü kaydetmiştir.⁷³¹ Nitekim Irving ve Sell, ordudaki kadınların veya onların kışkırtmalarına kendini kaptıran erkeklerin hırsını yansıtan bir olaya değinmektedir. Irving'in anlatımına göre ordu, Hz. Muhammed'in annesi Amine'nin mezarının bulunduğu Ebva köyünden geçerken bu mezarı açmayı, Amine'nin kemiklerini çıkartıp bunları parçalamayı önermiştir.⁷³² Sell ise Mekkelilerin bu stratejisinin yalnızca intikam duygusu ile açıklanamayacağını savunmuştur. İngiliz oryantaliste göre Mekkeliler, mezardan çıkarılacak kemikleri, bir tür sigorta olarak görmüş olmalıdırlar. Buna göre Amine'nin her bir kemiği, esir düşecek Mekkeliler için bir fidye olabileceği düşünülmüştür. Ancak Sell, Ebu Süfyan'ın bu teklifi barbarca bularak reddettiğini ifade etmiştir.⁷³³

Geleceği göz önüne alan oryantalistler ise orduya kadınların alınmasını, ordunun moralini yüksek tutmak ve savaşta fedakârlık göstermelerini teşvik etmek amacına dayandırmışlardır.⁷³⁴ Bu bağlamda Muir ve Dermenghem, ilgi çekici değerlendirmelerde bulunmaktadır. Muir'e göre bir erkeğin savaştan kaçması kadınların ayıplamasına yol açardı ki bu ölümden daha beter bir aşağılanmadır.⁷³⁵ Dermenghem, bedevî Arapların geleneklerine vurgu yaparak bu aşağılanma duygusunu izah etmektedir. Nitekim ona göre, Arap savaş mantığında ölmek ve öldürmenin yeri neredeyse yoktur. Savaş, esasen, kan dökmek değil, maddî ya da manevî kazanç elde etmenin yoludur. Bir savaşa ne zaman kadınlar da dâhil olmuşsa, işte o savaş bir ölüm-kalım meselesi kabul edilir ve o zaman ölmek ve öldürmek

⁷³⁰ Fregosi, s. 53.

⁷³¹ Johnstone, s. 98.

⁷³² Irving, s. 125.

⁷³³ Sell, Badr and Uhud, s. 47.

⁷³⁴ Sell, Badr and Uhud, ss. 46-47; Draycott, s. 192; Kelen, s. 94; Rodinson, s. 177; Fregosi, s. 53; Bodley, s. 189; Warner, s. 80.

⁷³⁵ Margoliouth, s. 291.

kaçınılmazdır.⁷³⁶ Böylece Muir ve Dermenghem'e göre orduda bulunan kadınlar, Mekkelilerin canla başla savaşıması için bir sigorta işlevi görmektedir.

Kimi oryantalistler ise ister intikam hırsını canlı tutmak, isterse erkekleri savaşa teşvik etmek için olsun kadınların, sefer boyunca oynadıkları rolü vurgulamayı tercih etmiştir. Bu çerçevede Irving, yol boyunca kadınların zaman zaman Bedir ölüleri için ağıtlar yaktıklarını, bazen de tamburlar ve şarkılar eşliğinde Mekke askerlerin duygularını ayakta tutmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.⁷³⁷ Long, Gibbon ve Zeydan ise, Kâbe'nin en büyük putu Hübel'in ismini haykırarak kadınların kimi zaman Bedir'de öldürülen Kureyşlilerin yasını tuttuklarını kimi zaman da şarkılar söyleyerek Mekkelileri savaş anında cesaretlendirdiklerini belirtmiştir.⁷³⁸ Kelen ise Hübel'i savaş alanına götürenin Ebu Süfyan olduğunu; bu tavrın Mekkelilerin kutsal bir savaşa girdiğinin göstergesi olduğunu ileri sürmüştür.⁷³⁹ Öte yandan Margoliouth, yaralı askerleri tedavi etme görevini de üstlenme gibi hizmetlerinden yararlanmak amacıyla kadınların orduya alındıklarını ifade etmiştir.⁷⁴⁰

2.1.1.2.3. Mekke Ordusunun Saldırı Zamanı

Mekkeliler açısından Uhud savaşının yakın arka planını oluşturan ikinci stratejisi ise Medine'nin an be an gözlenmesi ve en uygun zamanda saldırının başlatılmasıdır. Nitekim Mekkelilerin esas savaşa hazırlık olmak üzere Uhud'dan önce birtakım girişimlerde bulunduklarına dikkat çeken oryantalistlerden Payne, Bedir savaşından sonra Mekke ile Medine arasında irili ufaklı çatışmalar olduğunu belirtmekle yetinirken,⁷⁴¹ Gilman ve Watt, Mekkelilerin Sevîk gazvesi⁷⁴² (Zilhicce 2/Mayıs 624) ile Uhud'un provasını yaptıklarını ifade etmiştir.⁷⁴³ Watt, büyük savaşa hazırlık mahiyetinde Mekkelilerin Bedir'den sonraki ilk girişimi olan Sevîk gazvesinin amacının, Kureyş'in hâlâ ayakta olduğunu göstermek ve Ebu Süfyan'ın

⁷³⁶ Dermenghem, s. 217.

⁷³⁷ Irving, s. 124.

⁷³⁸ Long, s. 43; Gibbon, s. 55; Zeydan, Cilt I, s. 82.

⁷³⁹ Kelen, s. 94.

⁷⁴⁰ Margoliouth, s. 291.

⁷⁴¹ Payne, s. 38.

⁷⁴² İsmail Yiğit, "Sevîk Gazvesi", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, Cilt 36, s. 585.

⁷⁴³ Gilman, s. 153.

Mekkelilerin gözündeki güvenilirliğini kazanmak olduğunu belirtir. Bu gazvede Mekkeliler, kendi amaçlarını bir nebze tatmin etmişlerken, ikinci girişimleri olan Karede seriyyesinde (Cemâziyelâhir 3/Kasım 624) Müslümanlardan bir kez daha darbe yemişler ve bunun ardından daha büyük bir saldırının yapılmasına kanaat getirerek Uhud savaşının hazırlıklarına girişmişlerdir.⁷⁴⁴

2.1.1.14. Uhud Savaşını Kışkırtan Taraf

Oryantalistlerden kimileri, Uhud savaşının tarihî arka planında her ne kadar ordu göndererek savaşı başlatan tarafın Mekkeliler olduğu şeklinde bir izlenim varsa da, savaşın asıl kışkırtıcısının Hz. Muhammed olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu anlamda Lewis ve Bogle, Müslümanların artan baskınlarına karşı Mekkelilerin savaş hazırlığına girişmek zorunda kaldıklarını belirtmekle yetinmiştir.⁷⁴⁵ Sell, ticarî hayatlarını güvence altına almak ve varlıklarını ayakta tutmak için Mekkelilerin savaş dışında bir seçeneklerinin kalmadığını öne sürmüştür.⁷⁴⁶ Alman oryantalistler Koelle ve Brockelmann ise Karede seriyyesini göz önüne alarak Hz. Muhammed'in Bedir öncesindeki gibi Mekke kervanlarına saldırma taktiğini sürdürdüğünü, ticarî faaliyetleri durma noktasına gelen Mekkelileri askerî bir operasyona yani savaşa zorladığını iddia etmişlerdir.⁷⁴⁷ Bloom ise savaşı kışkırtan tarafın Müslümanlar olmasını, Hz. Muhammed'in karakterine dayandırmıştır. Ona göre Hz. Peygamber'in, düşmanca bir dünyada yaşamaktan haz duyan, bunun için de şiddet kültürü yaratan sert bir insan olması savaşın doğmasına yol açan gerçek sebeptir.⁷⁴⁸

Stubbe, Hz. Muhammed'in Beni Kaynuka Yahudilerini Medine'den sürmesinin, Mekkelilerin beklediği siyasî gerekçeyi hazırladığına dikkat çekmiştir. Kureyş, bu durumda Hz. Muhammed'in kendilerine direnecek vakti ve enerjisi olmadığını düşünerek 3000 kişilik bir ordu hazırlayarak Uhud'a hareket etmiştir.⁷⁴⁹ Weil ise Stubbe'in yaklaşımının tam tersi bir değerlendirme yapmıştır. Ona göre Beni Kaynuka'nın sürülmesiyle Hz. Muhammed, Medine'de muhalefeti ezmiş ve bir

⁷⁴⁴ Watt, Medina, s. 19.

⁷⁴⁵ Lewis, s. 42; Bogle, s. 15.

⁷⁴⁶ Sell, Badr and Uhud, ss. 46, 69.

⁷⁴⁷ Koelle, s. 155; Brockelmann, s. 24.

⁷⁴⁸ Bloom, s. 79.

⁷⁴⁹ Stubbe, s. 124.

korku imparatorluğunun taşlarını döşemiştir. Öyle anlaşıyor ki Weil'e göre, Mekkeliler Hz. Muhammed'in daha fazla güçlenmesini görmezlikten gelemeyeceklerinin farkına varmışlar ve savaş zamanının geldiğine karar vermişlerdir.⁷⁵⁰

Oryantalistler, Mekkelilerin son askerî stratejisinin, kışkırtmak suretiyle Müslümanları bir meydan savaşına zorlamak hususu olduğunu vurgulamışlardır. Bu hususta çok sayıda oryantalist, Mekkelilerin, ordunun konaklaması için Uhud'un batısında bereketli tarlaların bulunduğu ovayı seçmesini bir strateji olarak değerlendirmiştir. Bu oryantalistlere göre develer otlamak üzere serbest bırakılmış, kasıtlı olarak tarlalardaki mahsullere zarar verilmiş ve böylelikle Müslümanlar kışkırtılmış, Medine'nin dışına çıkmaları ve böylece bir meydan savaşının doğmasını sağlama planı devreye sokulmuştur.⁷⁵¹ İleride ele alınacağı gibi Mekkelilerin bu planı başarılı olmuş; Müslümanları şehirden çıkartıp Uhud'a gelmelerini sağlayarak bir meydan savaşına için bütün şartlar olgunlaştırılmıştır.

Kelen ve Armstrong, Uhud meydanında iki ordu birbirine karşı konumlandığında Ebu Süfyan'ın İslam ordusunu bölmeyi amaçlayan planına temas etmişlerdir. Buna göre Ebu Süfyan, ensara kendileriyle bir hesabı olmadığı haberini göndererek Hz. Muhammed'in yanından ayrılmasını ve kendilerini muhacirlerle baş başa bırakmalarını teklif etmiştir.⁷⁵² Rogerson bu noktada Ebu Süfyan'ı böylesi bir plan yapmaya yönelten sebebi açıklamaktadır. Ona göre Ebu Süfyan, Müslümanlar arasında münafık olarak görülen Abdullah b. Übey ile Hz. Muhammed arasındaki fikir ayrılığını bir fırsata çevirmeye çalışmıştır. Nitekim Hz. Muhammed Medine'ye gelmemiş olsaydı Hazreç kabilesinin başına geçecek kadar siyasî desteği bulunan ve savaş meydanına bir birlik ile katılan Abdullah b. Übey'in ordudan ayrılması durumunda bütün ensarın alandan çekilmesi mümkün olabilecek ve bu durumda da Hz. Muhammed oldukça tehlikeli bir pozisyona düşmüş olacaktır.⁷⁵³

Kelen ve Rodgers, Ebu Süfyan'ın bu teklifini ensarın kesin bir dille

⁷⁵⁰ Weil, s. 13.

⁷⁵¹ Muir, Cilt III, s. 156; Sell, Badr and Uhud, s. 47; Johnstone, s. 98; Watt, Statesman, s. 136; Rodinson, s. 178; Hodgson, Cilt I, s. 190; Koelle, s. 156; Rodinson, s. 178; Kelen, s. 94; Armstrong, Time, s. 131; Warner, ss. 79-80; Kennedy, s. 37.

⁷⁵² Kelen, s. 95; Armstrong, Biography, ss. 186-187.

⁷⁵³ Rogerson, s. 155.

reddettiğini belirtmiştir.⁷⁵⁴ Hazleton, Ebu Süfyan'ın önerisinin, yalnızca İslam ordusunu böl-parçala-yut şeklinde özetlenebilecek bir taktik olmayabileceğine değinmiştir. Ona göre bu çağrı, sıcak savaşı başlamadan bitirecek bir itidal çağrısı olarak yorumlanabilir.⁷⁵⁵ Ancak kanaatimizce Bedir'in intikamını alma ruhunu canlı tutan kadınları ve paralı askerlerle güçlü bir orduyu arkasına alıp Mekke'den kilometrelerce ilerleyen bir ordunun komutanının itidale çağrı yapmak adına sözü edilen teklifi öne sürdüğünü dile getirmek, oldukça safdil bir yaklaşım olsa gerektir.

Öte yandan Rodgers, Ebu Süfyan'ın ensarı Hz. Muhammed'den ayırma taktığının başarısız olması, Mekkelilerin savaşıma isteksiz olduğu şekilde kendileri açısından olumsuz bir izlenim verirken, birliklerini pekiştirdiği için Müslümanların moralini arttırmaya yararmış olabileceğini, kanaatimizce haklı bir biçimde ifade etmiştir.⁷⁵⁶ Oryantalistler, hazırlık aşamasından savaş alanına geçen süreci, Müslümanlar açısından da ele alıp tahlil etmeye çalışmışlardır.

2.1.1.3. Müslümanlar Açısından Uhud Savaşının Arka Planı

Oryantalistlerin, Hz. Peygamber ve Müslümanlar cephesinden Uhud savaşının arka planını, biri savaş kararının alınmasına giden süreç ve diğeri ordunun hazırlanması olmak üzere iki temel çerçevede ele aldıkları görülmektedir.

2.1.1.3.1. Hz. Peygamber'in Savaş Öncesi İstihbarat Gücü

Uhud savaşının önceki savaşlardan en belirgin farkı, tarihî arka planında kervan basma yahut koruma gibi bir durumun söz konusu olmayıp, Mekke'de donatılan ve buradan yola çıkan bir ordunun Medine üzerine yürümesidir.⁷⁵⁷ Durum böyle olunca Müslümanların, bir savunma stratejisi üzerine yoğunlaşmalarının beklenmesi son derece tabidir. Nitekim oryantalistler, Müslümanlar açısından Uhud savaşının arka planını, bu strateji ve bu doğrultuda gelişen olaylar dizisi bağlamında tahlil etmişlerdir. Oryantalistlerin ilgilendikleri ilk konu, Hz. Peygamber'in genel bir

⁷⁵⁴ Kelen, s. 95; Rodgers, s. 122.

⁷⁵⁵ Hazleton, ss. 236-237.

⁷⁵⁶ Rodgers, s. 122.

⁷⁵⁷ Mahmudov, s. 114.

tavır olarak istihbarat ağına gösterdiği özen ve bunun sayesinde Mekkelilerin hareketlerini an be an takip etmesidir.

Dermenghem, Hz. Peygamber'in istihbarat kaynağının, bir bedevî ulakçı olduğunu ifade ederken,⁷⁵⁸ meseleyi inceleyen oryantalistlerin çoğu bu kaynağın, Hz. Muhammed'in amcası Abbas olduğunu kaydetmektedir.⁷⁵⁹

Öte yandan Sell, Hz. Peygamber'in istihbaratının güvenilirliğine gösterdiği özen hususunda dikkat çekici bir açıklama yapmaktadır. Sell'in anlatımına göre Hz. Muhammed, amcası Abbas'tan Mekke'nin savaş hazırlıklarını açıklayan gizli bir mektup almıştır. Ne var ki o, amcasından gelmiş bile olsa mektuptaki bilgiye göre hareket etmemiş, güvendiği ve zekâsıyla öne çıkan Habbab b. Münzir'i, Kureyş cephesine casus olarak göndermiştir. Habbab'ın gönderdiği bilgilerin, Abbas'ın ilettiği istihbaratla uyuşmasıyla Hz. Peygamber, Abbas'a tam anlamıyla güvenilebileceği kanaatine varmıştır.⁷⁶⁰

Abbas'ın Hz. Peygamber'e bilgi sızdırmasını ele alan oryantalistler, Abbas hakkında kişisel kanaatlerini dile getirmekten kaçınmamışlardır. Abbas, Gilman'a göre, ikiyüzlüdür;⁷⁶¹ Draycott ve Koelle'ye göre henüz İslam'ın taraftarı mı, düşmanı mı belli olmayan, birtakım şüpheleri nedeniyle ikili oynayan biridir;⁷⁶² Muir'e göre hem Mekke'yi hem de Medinelileri aynı anda idare eden becerikli bir insandır;⁷⁶³ Dermenghem'e göre ise, hem Mekke'deki ticarî faaliyetlerinin devamı, hem de Hz. Peygamber yanındaki kredisini korumak için çift taraflı siyaset izleyen kurnaz bir adamdır.⁷⁶⁴

Burleigh, Abbas hakkındaki olumsuz yaklaşan diğer oryantalistlerden daha farklı bir yorumla karşımıza çıkmaktadır. Burleigh'e göre Abbas, Bedir'de esir düştükten sonra İslam'ı seçmiş ancak bunu kamuoyundan gizlemiştir. Hayatını sürdürmek ve ticarî bağlarını korumak adına Mekke'ye dönmek zorunda kalmış, ayrıca Mekke'deki gelişmeleri Hz. Muhammed'e gizlice bildirmek suretiyle yeni

⁷⁵⁸ Dermenghem, s. 214.

⁷⁵⁹ Muir, Cilt III, s. 153; Irving, The Life of Mahomet, s. 125; Stobart, s. 158; Gilman, s. 154; Johnstone, s. 98; Draycott, s. 192; Kelen, s. 94; Rodgers, s. 116; Burleigh, ss. 221-222; Rodgers, s. 116.

⁷⁶⁰ Sell, Badr and Uhud, ss. 47-48.

⁷⁶¹ Gilman, s. 154.

⁷⁶² Draycott, s. 192; Koelle, s. 156.

⁷⁶³ Muir, Cilt III, s. 153.

⁷⁶⁴ Dermenghem, s. 214.

dinine hizmet etmiştir.⁷⁶⁵ Nitekim Abbas'ın, Mekke'de olup bitenleri Hz. Peygamber'e aktarması, onun yeni dinine samimi bağlılığının göstergesidir.

2.1.1.3.2. Savunma mı Meydan Savaşı mı?

Durum ne olursa olsun, Abbas'ın iletlediği ve Hz. Peygamber'in de doğruluğunu teyit ettiği bu acil ve önemli haberin Medine'de nasıl algılandığı hususu oryantalistlerin gündemine girmiştir. Oryantalistlere göre Hz. Peygamber, gelen istihbarata dayanarak Müslümanların ne yapmaları gerektiğini belirlemek adına bir istişare toplantısı düzenlemiştir. Meseleyi ele alan oryantalistlerin çoğu, istişarenin muhacir ve ensar olmak üzere Müslümanlar arasında gerçekleştiği şeklinde bir tablo çizmektedir. Bununla birlikte Draycott, Hz. Muhammed önderliğinde bu istişareye Müslümanların yanı sıra Yahudiler ve münafıkların,⁷⁶⁶ Kennedy ise iki Yahudi kabilesinin⁷⁶⁷ de katıldıklarını ifade etmiştir.

Hz. Muhammed'in başkanlığında gerçekleşen istişarenin tek bir gündem maddesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Müslümanlar Bedir'de olduğu gibi Mekke ordusu ile bir meydan savaşı mı yapacaklardır, yoksa kendilerinden sayıca oldukça üstün ve daha donanımlı bir orduyu karşılarına almaktansa bazı düzenlemelerle bir kaleye dönüştürülebilecek Medine'de kalarak bir savunma savaşını mı tercih edeceklerdir? Konuyu inceleyen çok sayıda oryantalist, klasik kaynaklardaki malumata⁷⁶⁸ muvafık olarak, istişareye katılanların iki gruba bölündüğünü; daha genç ve savaşçı olanların meydan savaşından ve Hz. Muhammed ile münafıkların lideri Abdullah b. Übey'in Medine'de kalarak bir savunma savaşından yana olduğunu belirtmiştir.⁷⁶⁹ Dermenghem ise Hz. Muhammed ile birlikte savunma savaşı taraftarlarının yaşlı sahabiler olduğunu savunmuştur.⁷⁷⁰

⁷⁶⁵ Burleigh, ss. 221-222.

⁷⁶⁶ Draycott, s. 193.

⁷⁶⁷ Kennedy, s. 37.

⁷⁶⁸ İbn İshâk, s. 324; Vâkıdî, Cilt I, ss. 209-213; İbn Hişâm, Cilt II, s. 63; İbn Sa'd, Cilt II, s. 34; Taberî, Cilt II, ss. 502-503.

⁷⁶⁹ Draycott, s. 193; Muir, Cilt III, s. 159; Long, s. 43; Sell, Badr and Uhud, ss. 48-49; Koelle, s. 156; Johnstone, s. 99; Zeydan, Cilt I, s. 82; Andrae, s. 210; Bodley, s. 191; Burleigh, s. 223; Rodinson, s. 178; Saunders, s. 28; Kelen, s. 94; Bush, s. 126; Rodgers, ss. 116-117; Koelle, s. 156; Brockelmann, ss. 24-25; Watt, Medina, s. 21; Armstrong, Biography, ss. 186-187; Armstrong, Time, s. 131; Rogerson, s. 154; Warner, s. 79.

⁷⁷⁰ Dermenghem, s. 215.

Görebildiğimiz kadarıyla yalnızca Margoliouth ve Kennedy, klasik kaynaklardan ve meslektaşlarından farklı olarak Hz. Peygamber'in Müslümanları meydan savaşı yapmaya çağırdığını iddia etmiştir. Kennedy'e göre Mekke ordusunun Medine önlerine gelip bereketli bahçeleri talan etmesi Hz. Muhammed'i bir ikileme sokmuştur. Zira Hz. Muhammed onlara karşı harekete geçmezse ekinler yok edilecektir, diğer yandan onlarla karşılaşmak için Medine dışına hareket etse, kendilerinden oldukça üstün Mekke ordusuyla savaşmak zorunda kalacaktır. Kennedy, işte bu yüzden Abdullah b. Übey ve arkadaşları ile bazı sahabenin de karşı çıkmasına karşın Hz. Peygamber'in bir meydan savaşı yapmaya karar verdiğini ileri sürmüştür.⁷⁷¹ Margoliouth, Al-i İmran suresinin genel yaklaşımına dayanarak Hz. Muhammed'in meydan savaşından yana tavır aldığını savunmuştur. Ona göre Hz. Peygamber'in Medine'de kalarak savunma savaşı yapılmasını tercih ettiğini söyleyen rivayetler, savaşın sorumluluğundan onu korumak adına sonradan uydurulmuştur.⁷⁷² Kanaatimizce Margoliouth'un bu iddiası, verilere dayalı bir tarihçilikten ziyade, önyargıya göre tarih yazımının örneklerinden biri olarak görülebilir. Durum ne olursa olsun istişarede iki görüş tartışılmıştır. Oryantalistlerin bir sonraki ilgisi ise her iki fikri savunan tarafların gerekçelerini keşfetmeye yöneliktir.

Oryantalistler, Medine'de savunma savaşı yanlılarının, düşman ordusunun gücü ve Medine'nin fizikî yapısını göz önüne alarak kendi yaklaşımlarını temellendirdiklerini ileri sürmüşlerdir. Sözelimi Draycott ve Gabriel, başta Hz. Peygamber'in, Mekkelilerin Bedir'dekinden daha kararlı olduklarının farkında olduğunu belirtmiştir. Zira Mekkeliler, Bedir'de düştükleri hatayı yenilemek istememişler; bu kez Müslümanları hafife almadan daha temkinli ve tedbirli bir hazırlık yapmışlardır. Orduya profesyonel savaşçılar getirmişler, teçhizat açısından daha donanımlı ve sayı bakımından da üstün bir ordu kurup Medine'ye doğru yola çıkmışlardır. Dahası Bedir'de sadece mallarını koruma içgüdüğü ile hareket ederlerken, bu kez sadece ticaret yollarının güvenliğini değil, Bedir'de kaybettiklerinin intikam hırsı sayesinde yüksek bir motivasyona da sahiptirler.⁷⁷³ Derin bir tahlil sunmaksızın Rodinson ve Warner, Hz. Muhammed'in güçlü Mekke

⁷⁷¹ Kennedy, s. 37.

⁷⁷² Margoliouth, s. 293.

⁷⁷³ Draycott, s. 193; Gabriel, ss. 111, 113.

ordusunun karşısına çıkmamayı düşündüğünü belirtmekle yetinmiştir.⁷⁷⁴ Öyle anlaşıyor ki bu gruptaki oryantalistlere göre Hz. Muhammed ve kendisi gibi düşünenler, savaşa dair bu objektif kriterleri değerlendirmiş; Mekkelilerle yapılacak bir meydan savaşının kaybedilme riskini gözetmişlerdir.

Oryantalistlere göre savunma savaşı yanlıları, Medine'nin fizikî yapısının kendilerine sağladığı avantajı da dikkate almışlardır. Rodinson, Warner, Gabriel ve Rodgers, Medine'de savunma savaşını tercih etmeleri durumunda Müslümanların sahip olacağı avantajlar ile düşman ordusunun karşılaşacağı dezavantajlara dikkat çekmiştir. Rodinson ve Warner, bir şehir olarak Medine'nin öbekler halinde bir yerleşim tarzının olduğunu; evlerin arasındaki boşlukların hızlıca örülmesiyle her bir yerleşim alanın kale görünümüne kavuşacağını; bu bölgelere konuşlanmaları halinde Müslümanların büyük bir düşman ordusuyla baş edecek bir pozisyon sağlayacağını ifade etmiştir.⁷⁷⁵ Nitekim Sell, savunma savaşlarından hiçbirinde Medine'nin mağlubiyet yaşamamış olduğunu vurgulamıştır. Zira saldıran ordu, Medine'nin dar sokaklarında sıkışıp kalmakta ve hezimetle geri dönmektedir.⁷⁷⁶

Oryantalistlere göre Medine'nin fizikî yapısı Müslümanlara avantaj sağlarken Mekkeliler için ise dezavantajlar getirmektedir. Bu bağlamda Rodgers, Mekke ordusunun, kendini saldırıya göre hazırladığını; bu nedenle süvari, piyade ve lojistik destek sağlayan bineklerinin olduğunu;⁷⁷⁷ Gabriel ise Müslümanların, evlerine çekilip savunmaya geçmeleri halinde Mekkelilerin kuşatma teçhizatına ve yeterli lojistiğe sahip olmadıklarının altını çizmektedir.⁷⁷⁸ Öte yandan Gabriel, Medine'nin yapısının Mekkelilerin hem süvari hem de piyade birliklerinin hareket kabiliyetini oldukça kısıtlayacağına dikkat çekmiştir. Zira Medine; hurma bahçeleri ve su kaynakları ile Mekke süvarilerinin hareket etmesini neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Böylece Gabriel, Müslümanlarda hiç süvari birliği yokken, Mekke ordusundaki iki yüz süvarinin bir avantaj olmaktan çıkacağını belirtmiştir.⁷⁷⁹ Ayrıca şehrin kale görünümlü bölgelere ayrılabilmesi, Mekke birliklerinin şehir içerisinde küçük parçalara ayrılması sonucunu doğuracak ve bu da Müslümanların tuzaklarına

⁷⁷⁴ Rodinson, s. 178; Warner, s. 79.

⁷⁷⁵ Rodinson, s. 178; Warner, s. 79.

⁷⁷⁶ Sell, Badr and Uhud, s. 49.

⁷⁷⁷ Rodgers, s. 116.

⁷⁷⁸ Gabriel, s. 113.

⁷⁷⁹ Gabriel, s. 111.

karşı onları savunmasız hale getirecektir.⁷⁸⁰

Ne var ki bazı Müslümanlar, savunma yerine, Mekkelilerle yüz yüze savaşma taraftarıdır. Oryantalistler, meydan savaşı fikrini savunanların gerekçelerini; psikolojik, dinî ve ekonomik açıdan tahlil etmişlerdir. Muir'i takip eden bir grup oryantalist tarafından dile getirilen psikolojik gerekçe; gelecekte Mekkeliler veya bedevîler tarafından korkaklıkla itham edilmemek ve onlara psikolojik üstünlüğü kaptırıp kendilerine saldırma cesaretini vermemektir.⁷⁸¹

Muir, Burleigh, Rogerson ve Armstrong'a göre dinî gerekçe; Allah yolunda öldürülüp -tıpkı Bedir şehitleri gibi- doğrudan cennete kavuşma arzusudur. Nitekim Rogerson, kanı kaynayan genç Müslümanların; "ya şehadet ya zafer, her ikisi de hoş" şeklinde bir sloganı dillendirdiklerine temas etmiştir.⁷⁸² Gibbon, Koelle ve Gabriel ise dinî gerekçeyi zafer ile ilişkilendirmiştir. Buna göre meydan savaşı taraftarları, tıpkı Bedir'de olduğu gibi bu savaşta da Allah'ın kendilerini doğaüstü güçlerle destekleyeceğinden ve kendilerine zafer bahşedeceğinden son derece emindirler.⁷⁸³

Dermenghem ve Rodinson'a göre bir meydan savaşı yapılmasını savunanların ekonomik gerekçesi, Bedir'de olduğu gibi ganimet elde etme arzusudur.⁷⁸⁴ Öte yandan Rodinson, Kelen, Armstrong ve Burleigh, ekonomik gerekçeyi çok daha yakın bir sebebe dayandırmaktadır. Onlara göre Mekke ordusunun Medine'nin kuzeyinde bulunan ekinlere kasıtlı olarak zarar vermelerinin önünü kesmek için bazı Müslümanlar meydan savaşı yapılmasından yana tavır almışlardır.⁷⁸⁵ Nitekim Margoliouth, Hz. Muhammed'in başta savunma savaşından yana iken Mekkelilerin Müslümanların topraklarını talan etmesi haberinin gelmesinden sonra görüşünü değiştirip meydan savaşı yapmaya karar verdiğini ileri sürerek meydan savaşını ekonomik gerekçeyle izah etmiştir.⁷⁸⁶

Öte yandan Watt ise yukarıda değinilen psikolojik gerekçe ile bağlantı kurarak bu ekonomik gerekçeyi oldukça makul bir yorumla desteklemiştir. Ona göre

⁷⁸⁰ Gabriel, s. 113.

⁷⁸¹ Muir, Cilt III, s. 159; Weil, s. 13; Koelle, s. 156; Sell, Badr and Uhud, s. 49; Draycott, s. 193; Watt, Medina, s. 21; Watt, Statesman, s. 137; Armstrong, Biography, s. 131; Warner, s. 79; Burleigh, s. 223.

⁷⁸² Muir, Cilt III, s.160; Burleigh, s. 223; Rogerson, s. 154; Armstrong, Biography, ss. 186-187.

⁷⁸³ Gibbon, s. 55; Gabriel, s. 113; Koelle, s. 156.

⁷⁸⁴ Dermenghem, s. 215; Rodinson, s. 178.

⁷⁸⁵ Burleigh, s. 223; Rodinson, s. 178; Kelen, s. 94; Armstrong, Biography, s. 187.

⁷⁸⁶ Margoliouth, s. 292.

meydan savaşıdan yana olanlar; Mekke ordusunun Müslümanlara ait ekili alanları talan etmesine tepki göstermezlerse korkaklıkla itham edileceklerini, Mekkelilerin bu tahkirine izin verildiği takdirde, daha sonrasında bedevîlerin, topraklarına saldırılarını cesaretlendireceklerini hesaplamış olmalıdırlar.⁷⁸⁷

Oryantalistlerin, bazı sahabenin ekinlere verilen zarar sebebiyle meydan savaşıdan yana tavır aldıkları şeklindeki değerlendirmelerinin, tarihin verilerine uygunluğu tartışmalı gözükmemektedir. Zira Hz. Peygamber'in yürüttüğü istişarenin yapıldığı zaman diliminde Mekke ordusunun nerede olduğuna dair kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle Mekkelilerin Uhud mevkiine gelip Müslümanların ekinlerine zarar verdikleri sırada, Hz. Peygamber'in istişaresinin henüz devam mı ettiği yoksa bitmiş mi olduğunu bilmek pek mümkün gözükmemektedir. Nitekim Stobart, istişarede karar verildiği esnada Mekke ordusunun, Müslümanların tarım arazilerini talan ettiğini söyleyerek bu iki olay arasında bir ilişki bulunmadığını öne sürmüştür.⁷⁸⁸

Oryantalistlerin, üzerinde durdukları bir diğer nokta yapılan istişarenin neticesidir. Meseleyi ele alan oryantalistler, klasik kaynaklarda da zikredildiği gibi,⁷⁸⁹ kendisi savunma savaşıdan yana olmasına karşın Hz. Peygamber'in, genç ve kanı kaynayan Müslümanların ısrarına kulak verdiğini ve onların meydan savaşı yapılması fikrini kabul ettiğini ifade etmişlerdir.⁷⁹⁰ Dermenghem ise, Hz. Peygamber'in savaşın yöntemine dair bir istişareye başvurusunun veya istişarede karşı tarafın önerisini kabul etmesinin sebebini keşfetmeye çalışmışlardır. Dermenghem, Hz. Muhammed'in istişare yapmasını, bu konuda bir vahiy almadığının delili kabul etmektedir.⁷⁹¹

Oryantalistlerden bazıları ise istişare sonucunda karşı tarafın görüşünü kabul etmesini Hz. Peygamber'in liderliğinin henüz Medine'de yerleşmediğinin delili olarak yorumlamışlardır. Sözgelimi Kennedy, Armstong ve Hazleton, Medine'nin üzerine devasa bir düşman ordusunun gelmesi gibi hayatî bir konuda Hz. Muhammed'in istişare yapmasını, bu istişarede bazı Müslümanların ona karşı

⁷⁸⁷ Watt, Statesman, s. 137.

⁷⁸⁸ Stobart, s. 159.

⁷⁸⁹ İbn İshâk, s. 324; Vâkıdî, Cilt I, s. 213; İbn Hişâm, Cilt II, s. 63; İbn Sa'd, Cilt II, s. 34; Taberî, Cilt II, s. 503.

⁷⁹⁰ Andrae, s. 210; Johnstone, s. 99; Zeydan, Cilt I, s. 82; Payne, s. 39; Bodley, s. 191; Kelen, s. 94; Gabriel, s. 113; Stobart, s. 159; Watt, Statesman, ss. 136-137.

⁷⁹¹ Dermenghem, s. 215.

çıkabilmelerini ve hatta kendi görüşlerini ona kabul ettirebilmelerini şehir içindeki toplumsal ve siyasî çatlakların ne kadar derin olduğunu ve onun tartışmasız bir lider olarak konumunun hâlâ oturmadığını gösterdiğini ileri sürmüştür.⁷⁹²

Bu iddiayı Hazleton, bir başka gerekçe ile pekiştirmektedir. Ona göre Hz. Peygamber, münafıkların lideri Abdullah b. Übey ile aynı safta görünmek istemediğinden dolayı karşı tarafın meydan savaşı teklifini kabul etmiştir.⁷⁹³ Hazleton'un bu değerlendirmesinin, Hz. Muhammed'i sıradan bir politikacı veya lider olarak ele almasından kaynaklandığı söylenebilir. Oysa Hz. Muhammed'in Müslümanlar açısından liderliği zaten hiçbir zaman sorgulanmamış, Hz. Peygamber de bir yöntem olarak ashabıyla istişareyi çoğu zaman uygulamıştır. Öte yandan Bedir savaşından sonra Yahudileri şehirden sürmesi Hz. Peygamber'in, Medine'deki tüm kesimler açısından otoritesinin kabullenilmiş olduğunu açıkça göstermektedir. Bu nedenle Hazleton'un yorumunun isabetli olmadığını söylemek mümkündür.

Öte yandan Rodinson ve Bush, istişareden hangi karar alınıralsa alınsın, Hz. Peygamber'in zaferden emin olduğunu ve bundan dolayı da askerî stratejiyi önemsemediğini iddia etmişlerdir. Bu yaklaşımın dolaylı bir sonucu olarak da Hz. Peygamber'in hangi gerekçeyle zaferden emin olduğunu tahlil etmeye girişmişlerdir. Rodinson'a göre Allah tarafından kendisine zafer sözü verilmesinden dolayı Hz. Muhammed, istişarede kendi görüşü yerine meydan savaşı taraftarlarının görüşünü kabul etmekten kaçınmamıştır.⁷⁹⁴ Rodinson'dan bir adım daha ileri giden Bush, Hz. Muhammed'in Allah'ın vaadini göz önüne alarak sahabeye zafer sözü verdiğini ileri sürmüştür.⁷⁹⁵

Margoliouth ve Fregosi ise Allah'ın zafer vaadini somutlaştırmaktan kendilerini alamamıştır. Mezkûr oryantalistlere göre Hz. Muhammed, tıpkı Bedir'de olduğu gibi bu savaşta da Allah'ın Müslümanları desteklemek üzere bir melek ordusu göndereceğine inanmaktadır. Hz. Peygamber; Margoliouth'a göre 5000,⁷⁹⁶ Fregosi'ye göre 3500 meleğin yardıma geleceğine güvenmektedir.⁷⁹⁷

⁷⁹² Kennedy, s. 37; Armstrong, Time, s. 131; Hazleton, s. 238.

⁷⁹³ Hazleton, s. 238.

⁷⁹⁴ Rodinson, ss. 178-179.

⁷⁹⁵ Bush, s. 126.

⁷⁹⁶ Margoliouth, s. 292.

⁷⁹⁷ Fregosi, s. 53.

Hız. Peygamber'in Allah'tan zafer vaadi aldığını iddia eden oryantalistlerin, Hız. Peygamber'in esasen Medine'de kalarak bir savunma savaşı yapılması görüşünde olduğu hususunu görmezlikten geldikleri anlaşılmaktadır. Nitekim Newby ve Warner'ın, ilahî destek fikrini daha makul bir biçimde ele aldıkları görülmektedir. Söz konusu oryantalistler, Bedir'den sonra nazil olan ayetlerle, ilahî yardımın her daim desteğine inanan ve bu yüzden kendilerini yenilmez görenlerin Hız. Peygamber değil, Müslümanlar olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim bu inanışın sağladığı özgüvenle genç Müslümanlar büyük bir ordunun önüne atılma fikrini hararetle savunmuşlardır.⁷⁹⁸

Öte yandan Rogerson, Hız. Muhammed'in istişarede karşı tarafın görüşünü benimsemesini daha rasyonel biçimde açıklamaya çalışmıştır. Rogerson'a göre Hız. Peygamber'in fikrinden vazgeçmesinin nedeni bazı Müslümanların meydan savaşı yapılması hususunda konusundaki ısrarları değildir. Zira Hız. Peygamber, hayatı boyunca giriştiği savaşlarda stratejiye dikkat etmiş ve askerî gerçekliklere hiçbir zaman sırtını dönmemiştir. Böylece Rogerson, Hız. Muhammed'in Mekke ordusuyla baş edebileceği kanaatine vardığını, tıpkı Bedir'de olduğu gibi savaş alanında uygun bir konum alabileceğini; sonuçta hem Medine'yi savunup hem de bir zaferle dönebileceğini varsaydığından dolayı meydan savaşı yapılması fikrini onayladığını ifade etmiştir.⁷⁹⁹ Oryantalistler, Mekke ordusuyla bir meydan savaşı yapılması kararı alındıktan sonra, başta ordunun hazırlanması olmak üzere gelişen olayları ele almışlardır.

2.1.1.3.3. Medine Ordusunun Hazırlanması ve Sefere Çıkışı

İslam tarihi kaynaklarına göre Hız. Peygamber, istişare sonucu alınan kararı uygulamak üzere evine gitmiş, zırhını kuşanmış ve dışarı çıkmıştır. Bunun anlamı, ordunun artık meydan muharebesine hazır olduğudur. Ne var ki bu esnada Sa'd b. Muaz ve Üseyd b. Hudayr gibi meydan savaşı yapılmasından yana olan bazı sahabeler, kendi fikirlerinden vaz geçtiklerini beyan etmiştir. Ancak o, "Bir

⁷⁹⁸ Warner, s. 79.

⁷⁹⁹ Rogerson, s. 154.

peygamber zırhını giydikten sonra, Allah onunla ve düşmanlarıyla arasında bir hüküm getirmeden onu çıkarmaz” diyerek orduya hareket emrini vermiştir.⁸⁰⁰

Yola çıktıktan sonra, İslam ordusunun büyüklüğünü etkileyen iki önemli gelişme yaşanmış ve bu iki olay oryantalistlerin ilgisini çekmiştir. Birbiriyle bir bağlantısının olup olmadığı hususu oldukça gizemli duran bu iki gelişmeden biri ordunun küçülmesi/bölünmesi ve ikincisi ise ordunun büyümesinin Hz. Muhammed tarafından engellenmesidir.

2.1.1.3.4. Medine Ordusunun Bölünmesi

Mekke ordusu ile karşılaşmak üzere yola çıkan Medine ordusunun ilk handikabı, ordu içinde bir bölünmenin yaşanmasıdır. Klasik kaynaklara göre İslam ordusu düşmana doğru ilerlerken münafıkların lideri Abdullah b. Übey’in liderliğini yaptığı 300 kişilik grup ordudan ayrılmıştır.⁸⁰¹

Ayrılanlar Long’a göre 100;⁸⁰² Sell, Caetani, Irving, Zeydan, Dermenghem, Brockelmann, Fregosi, Armstrong’a göre 300;⁸⁰³ Weil’e göre 2000⁸⁰⁴ kişilik ordunun yaklaşık üçte birine tekabül eden⁸⁰⁵ kişiden oluşmaktadır.

Abdullah b. Übey ile Hz. Muhammed arasındaki ilişkiyi yorumlamalarına bağlı olarak oryantalistlerin, ordunun küçülmesini ikisi birbirine zıt olmak üzere üç bakış açısından hareketle değerlendirdikleri görülmektedir.

Birinci grupta yer alan oryantalistlere göre Abdullah b. Übey ve birliği Hz. Peygamber’in emri ve görevlendirmesiyle ordudan ayrılmıştır. İbn Übey her ne kadar münafıkların lideri olsa da Medine’nin güvenliği söz konusu olduğu için Hz. Muhammed ile uyum içinde hareket etmiştir. Nitekim birliğiyle orduya katılmış ve savaş meydanına kadar gitmiştir. Bu çerçevede Watt ve Grunebaum, Hz. Muhammed’in, savaşın kaybedilmesi durumunda Medine’nin güvenliğini planladığını; bunun için de Abdullah b. Übey komutasındaki birliği Medine’yi korumakla görevlendirdiğini ve bundan dolayı bu birliğin ordudan ayrıldığını ifade

⁸⁰⁰ İbn İshâk, s. 324; Vâkıdî, Cilt I, s. 219; İbn Sa’d, Cilt II, s. 35.

⁸⁰¹ İbn İshâk, s. 324; İbn Hişâm, Cilt II, s. 64; İbn Sa’d, Cilt II, s. 37; Taberî, Cilt II, s. 504.

⁸⁰² Long, s. 43.

⁸⁰³ Sell, Badr and Uhud, s. 51; Irving, s. 125; Zeydan, Cilt I, s. 83; Dermenghem, s. 215; Brockelmann, s. 25; Fregosi, s. 53; Armstrong, Biography, s. 187.

⁸⁰⁴ 2000 sayısını Weil vermektedir.

⁸⁰⁵ Weil, s. 13.

etmiştir.⁸⁰⁶ Abdullah b. Übey'in ordudan ayrılmasına dair dile getirdiği üç değerlendirmeden birinde Rodgers, Grunebaum ve Watt aynı görüşü paylaşmıştır.⁸⁰⁷

İkinci gruptaki oryantalistler ise ordu içindeki bölünmeyi, Hz. Muhammed ile Abdullah b. Übey arasındaki rekabete dayandırarak açıklamışlardır. Bununla birlikte oryantalistlerin, bu rekabetin kendini nasıl gösterdiği hususunda farklı açıklamalar dillendirdikleri görülmektedir. Bazı oryantalistlere göre bu durum, Medine'nin güvenliğinin nasıl sağlanacağı hususunda ortaya çıkmıştır.

Koelle, Draycott ve Kelen, İslam ordusunun Uhud'a doğru yola çıkmasıyla Medine'nin savunmasının tehlikeye düşmüş olduğu hususunda Rodgers, Grunebaum ve Watt ile aynı görüşü paylaşmıştır. Bu oryantalistlere göre Abdullah b. Übey ve arkadaşları, istişare sonucunda verilen karar uyarınca orduya katılmışlardır. Ne var ki Abdullah b. Übey, kendi görüşünü ısrarla dillendirmekten vazgeçmemiş ve düşman ordusunu Medine dışında karşılamamanın çok tehlikeli olduğunu ısrarla yenilemiştir. Bu ısrarlar karşısında Hz. Muhammed, daha evvel Bedir'den önce yaptığı gibi onların ayrılmasına izin vermiştir.⁸⁰⁸

Koelle, Draycott ve Kelen tarafından dile getirilen bu değerlendirmenin hem tarihin verilerine hem de hayatın olağan akışına uygun olmadığı söylenebilir. Zira Abdullah b. Übey eğer kendi fikrinde bu denli ısrarcı olsaydı bu izni en başta isteyebilirdi veya Hz. Peygamber bu izni onlara Medine'deyken verirdi. Nitekim Hz. Peygamber ile Abdullah b. Übey arasında bir rekabetin olduğu fikrinde bu oryantalistlere katılan Margoliouth, Abdullah b. Übey ve birliğinin İslam ordusuna katılmayı daha Medine'de reddettiğini ifade etmekle⁸⁰⁹ en azından hayatın akışına daha uygun gözüken bir değerlendirme yapmıştır.

Tıpkı Koelle, Draycott ve Kelen gibi Gabriel ve Armstrong da Hz. Peygamber ile Abdullah b. Übey arasındaki rekabetin, Medine'de kalınarak savunma savaşı yapılması meselesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Gabriel ve Armstrong'a göre Abdullah b. Übey, kendilerinden açık ara güçlü olan Mekke ordusunun savaş alanında bir galibiyet alması durumunda Medine'nin büsbütün savunmasız kalmaması ve mülklerinin yağmalanmaması için Medine'de bir koruma birliğinin

⁸⁰⁶ Watt, Medina, s. 22; Grunebaum, s. 39.

⁸⁰⁷ Rodgers, s. 119.

⁸⁰⁸ Koelle, s. 157; Draycott, s. 194; Kelen, s. 95.

⁸⁰⁹ Margoliouth, s. 293.

bulunması gerektiğini düşünmüştür. Gabriel'e göre Abdullah b. Übey, Hz. Muhammed'e danışarak değil ona rağmen bir karar alarak ordudan birliğiyle beraber ayrılmıştır.⁸¹⁰ Gabriel'in yaklaşımını büyük ölçüde Armstrong da paylaşmıştır. Buna göre Abdullah b. Übey, Medine'nin güvenliği hakkındaki endişelerini ve ne yapılması gerektiği hakkındaki planını, ensara söylemiş ve ardından Hz. Peygamber'e haber vermeden gizlice arkadaşlarıyla birlikte ordudan ayrılmıştır.⁸¹¹

Gabriel ve Armstrong tarafından ortaya konulan iddianın, tarihin doğal akışına muvafık olmadığını söylememiz mümkündür. Zira onların iddia ettiği gibi Abdullah b. Übey, bir lider olarak Hz. Peygamber'e rağmen, güçlü bir düşmanla savaşmaya giden İslam ordusunu zaafa uğratan bir eyleme girişseydi, savaş sonrasında Abdullah b. Übey ve arkadaşlarının, hem dinî hem de Arapların geleneklerine göre cezalandırılması gerekirdi. Oysa İslam tarihi kaynaklarında böyle bir olaydan hiçbir şekilde söz edilmemiştir.

Oryantalistlerden bazıları ise Hz. Peygamber ile Abdullah b. Übey arasındaki rekabetin, ordunun dinî bir bütünsellik taşıması gerektiği hususundaki görüş ayrılığından kaynaklandığını iddia etmişlerdir. Sözgelimi Irving ve Bodley'e göre Hz. Muhammed, İslam adına yola çıkan bir orduda yalnızca Müslümanların olabileceğini söylemiş, bu nedenle İslam'a gönülden inanmayanların ordudan ayrılmasını istemiştir. Ültimatom niteliğindeki bu duyuru üzerine Abdullah b. Übey ve birliği ordudan ayrılarak Medine'ye dönmüştür.⁸¹² Irving ve Bodley'in bu değerlendirmesi, tarihin verilerine uygun gözükmemektedir. Zira Hz. Peygamber, başta Abdullah b. Übey olmak üzere hiçbir münafığın ismini açıklamamış ve onları İslam dışı ilan etmemiştir. Dahası, İslam ordusuna alınmaları bir hata olsaydı Hz. Peygamber'in onları Medine'de bırakması beklenirdi.

Tıpkı Irving ve Bodley gibi, Dermenghem ve Kelen de Hz. Muhammed ile Abdullah b. Übey arasındaki rekabetin, ordunun dinî bütünlüğü meselesinden ortaya çıktığını belirtmiştir. Dermenghem'e göre İslam ordusu Uhud yakınlarında konakladığı sırada Hz. Muhammed askerlerini teftiş ederken aralarında birkaç Yahudi'yi görmüş, orduya sadece Müslümanların katılabileceğini söyleyerek ya Müslüman olmalarını ya da ordudan ayrılmasını istemiştir. Dinlerini değiştirmeyen

⁸¹⁰ Gabriel, s. 114.

⁸¹¹ Armstrong, Biography, s. 187.

⁸¹² Irving, s. 125; Bodley, s. 192.

Yahudiler ordudan ayrılınca Abdullah b. Übey de arkadaşlarıyla birlikte ordudan ayrılmıştır.⁸¹³ Kelen, Hz. Muhammed'in İslam ordusunda Yahudileri istememesini gerekçe göstermek suretiyle Abdullah b. Übey'in ordudan ayrıldığını ileri sürmüştür.⁸¹⁴

Watt'ı takip eden oryantalistler ise, Hz. Peygamber ile Abdullah b. Übey arasındaki rekabetin, Medine'nin liderliği meselesinden doğduğunu savunmuşlardır. Watt ve Rodgers, Abdullah b. Übey'in Medine'deki savunma savaşı fikri kabul görmemiş olmasına rağmen sefer için yola çıkmasını, sonra ordudan ayrılmasını ve böylece orduyu bölmesini, kişisel ikbal planından kaynaklanmış olabileceğini ileri sürmüştür.⁸¹⁵ Watt'a göre Abdullah b. Übey savaşta tarafsız bir duruş sergilemiş; hem Mekke hem de Medineliler nazarında konumunu kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda Watt'la birlikte Rodinon ve Armstrong, Abdullah b. Übey'in benzer bir tavrı Evs ile Hazrec kabileleri arasındaki Buas savaşında da⁸¹⁶ (617) gösterdiğine dikkat çekmiştir.⁸¹⁷

Watt ve Rodgers'ın bir tahmin olarak dillendirdiği yaklaşımı Hazleton ve Armstrong, daha kesin bir dille ifade etmektedir. Söz konusu oryantalistlere göre Abdullah b. Übey, İslam ordusunun güçlü Mekke ordusu karşısında kesin bir yenilgi tadacağını, ordunun dağılacağını ve en kötümser tahminle Hz. Peygamber'in itibarının sarsılacağını ve böylece Hz. Muhammed'den boşalan Medine liderliğine kendisinin oturacağını planlamıştır. Bu planı makul biçimde uygulamak için Abdullah b. Übey'in yapması gereken tek şey, orduyu bölerek Mekkelilere yardımcı olmaktır.⁸¹⁸

Rodinon, Abdullah b. Übey'in tutumuna hukuksal bir arka plan sunmak suretiyle Hazleton ve Armstrong tarafından dillendirilen yaklaşımı zenginleştirerek paylaşmaktadır. Rodinon'a göre Abdullah b. Übey, Medine sözleşmesine uyma hususunda kararlılık göstermiştir. Buna göre Medineliler, ancak kendilerine bir saldırı olduğunda şehri savunmak için güç birliği yapacaklarına dair söz vermişlerdir. Bu maddeye bağlı kalarak Abdullah b. Übey, Bedir savaşına katılmadığı gibi,

⁸¹³ Dermenghem, s. 215.

⁸¹⁴ Kelen, s. 95.

⁸¹⁵ Watt, Statesman, s. 137; Rodgers, s. 120.

⁸¹⁶ Detaylı bilgi için bkz. Asri Çubukcu, "Buâs", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, Cilt 6, s. 340.

⁸¹⁷ Watt, Medina, s. 22; Rodinon, s. 179; Armstrong, Biography, s. 187.

⁸¹⁸ Hazleton, s. 239; Armstrong, Biography, s. 187.

Uhud'da da Medine'nin sınırına kadar orduya iştirak etmiş, bu sınır geçilince ordudan ayrılmıştır. Rodinson'a göre Abdullah b. Übey, Uhud savaşında Hz. Muhammed'in yenilmesini ve karizmasının sarsılmasını beklemiş, böylece Medine'nin lideri olma şansını yakalayabileceğini ümit etmiştir.⁸¹⁹

Üçüncü grupta yer alan oryantalistlerden Burleigh'e göre Abdullah b. Übey ve birliği, ordunun Medine sınırlarını aştığını savunarak ve kendilerinin sadece Medine savunması için söz verdiğini belirterek ordudan ayrılmıştır.⁸²⁰ Abdullah b. Übey hakkında dile getirdiği üç değerlendirmeden birinde Rodgers, Hz. Muhammed'in Mekkelilerle meydan muharebesine girecek kadar akılsız olduğunu düşünmesinden dolayı Abdullah b. Übey'in ordudan ayrıldığını ileri sürmüştür.⁸²¹

Bazı oryantalistler, İslam ordusundan ayrılan grup ile ilgili olarak tarihin verilerine ters düşen açıklamalar yapmışlardır. Draycott, Kelen ve Burleigh, Abdullah b. Übey ile birliğinin ordudan ayrılmasından sonra Hz. Peygamber'in; "Bizim onlara ihtiyacımız yok. Allah bizimle zaten" veya "O olmadan da biz bunu başarırız" diyerek sahabenin motivasyonunu korumaya çalıştığını ileri sürmüştür.⁸²² Mezkûr oryantalistlerin Hz. Peygamber'den aktardığı söz tarihen doğru olmakla birlikte, muhatabı bakımından hatalıdır. İlerde açıklanacağı gibi bu sözün muhatapları, Abdullah b. Übey ve grubu değil, Yahudilerdir.⁸²³ Warner, Abdullah b. Übey'in askerleriyle birlikte ordudan ayrılmasından sonra Hz. Muhammed'in onlara lanet ettiğini iddia etmiştir⁸²⁴ ki İslam tarihi kaynaklarında böyle bir olaydan söz edilmemektedir.

Abdullah b. Übey ve arkadaşlarının İslam ordusunu bölmesi, ordunun büyüklüğünü etkileyen bir iç problemi gösterirken, ikinci problem dışsal olup İslam ordusunda Yahudilerin yer almamasıdır.

⁸¹⁹ Rodinson, s. 179.

⁸²⁰ Burleigh, s. 224.

⁸²¹ Rodgers, s. 119.

⁸²² Draycott, s. 194; Kelen, s. 95; Burleigh, s. 224.

⁸²³ Vâkıdî, Cilt I, ss. 215-216; İbn Hişâm, Cilt II, s. 64; İbn Sa'd, Cilt II, s. 36.

⁸²⁴ Warner, s. 79.

2.1.1.3.5. Yahudilerin Konumu

Kaynaklara göre İslam ordusu Uhud yolunda ilerlerken, Abdullah b. Übey'in müttefiki olan bir Yahudi birliği İslam ordusuna katılmak istemiş, ancak Hz. Peygamber bunu kabul etmemiştir. Hatta bazı sahabiler, Yahudilerden destek alınmasını tavsiye edince Hz. Peygamber, "Bizim onlara ihtiyacımız yok" diyerek teklifi geri çevirmiş ve Yahudileri ordusu içinde görmeyi reddetmiştir.⁸²⁵ Bununla birlikte oryantalistler, İslam ordusunda Yahudilerin yer almamasına ilgi duymuşlar ve bu meseleyi birbirine zıt iki biçimde tahlil etmişlerdir.

Birinci grupta yer alan oryantalistler yukarıda özetle temas ettiğimiz rivayetlere uygun olarak Yahudilerin, bireysel ya da toplumsal olarak İslam ordusunda yer almak istediklerini, ancak onların vermek istedikleri desteğe Hz. Peygamber'in izin vermediğini dile getirmişlerdir. Görebildiğimiz kadarıyla yalnızca Dermenghem, İslam ordusundaki Yahudi unsuruyla ilişkili durumun bireysel olduğunu dile getirmiştir. Dermenghem, Hz. Muhammed'in İslam ordusunun arasına karışmış birkaç Yahudi'yi gördüğünü, Müslüman olmadıkça kendilerinin orduda yer alamayacaklarını söylediğini, bunun üzerine Yahudilerin Medine'ye döndüğünü ifade etmiştir.⁸²⁶

Watt'ı takip eden bir grup oryantalist ise Yahudilerin, İslam ordusuna katılma girişimlerini toplumsal bir hareket olarak ele almışlardır. Bu yaklaşıma göre Yahudiler İslam ordusuna katılmak istemişler, ancak Hz. Peygamber'in İslam ordusunda Yahudileri istememesi nedeniyle bu talebin geri çevrildiğini tasvir etmişlerdir.⁸²⁷

Bu noktada Gabriel'in yaklaşımı, oryantalistlerin –her ne kadar klasik kaynaklardan olmasa da- rivayetleri olumlu anlamda eleştirel okumalarının bir örneğini bizlere sunmaktadır. Gabriel, Hz. Peygamber'in Yahudilerin desteğini reddederken onun sarf ettiği sözü, iki ayrı tarihçiden aktarmaktadır. Vâkıdî'den aktardığına göre Hz. Peygamber; "Müşriklere karşı savaşırken, diğer müşriklerden

⁸²⁵ İbn Hişâm, Cilt II, s. 64; İbn Sa'd, Cilt II, s. 36; Muhammed Hamidullah ve Casim Avcı, "Uhud Gazvesi", **DA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, Cilt 42, s. 55.

⁸²⁶ Dermenghem, s. 215.

⁸²⁷ Watt, Statesman, s. 137; Newby, s. 89; Grunebaum, s. 39; Rodgers, s. 118; Gabriel, ss. 113-114.

yardım istememiz yanlış olur”⁸²⁸ ve İbn İshâk’tan aktardığına göre ise “Bizim onların yardımına ihtiyacımız yok”⁸²⁹ diyerek Yahudilerin orduya katılmasına izin vermemiştir. Gabriel, Yahudilerin putperest olmadıklarını vurgulayarak Vâkıdî’nin bilgisinin hatalı ve İbn İshâk’tan gelen rivayetin ise kabul edilebilir olduğunu belirterek kısmen⁸³⁰ örnek bir tarihçilik sergilemiştir.⁸³¹

Hız. Peygamber’in Yahudileri orduya kabul etmemesinin sebeplerini keşfetmeye çalışan isimlerden Gabriel’e göre Hız. Peygamber, geleneksel kabile anlayışını yıkmayı ve bunun yerine kutsal bir amacı benimseyenlerin birliğini kurmayı istediğinden dolayı Yahudilerin orduya katılmasına imkân tanımamıştır.⁸³² Koelle ise Hız. Muhammed’in hem Yahudilerin sadakatine güvenmemesi ve hem de Yahudilerden kurtulma siyaseti izlemeye başlaması sebebiyle onların orduya alınmasına izin vermediğini ifade etmiştir.⁸³³ Spencer’a göre ise Hız. Muhammed, Yahudilerle olan ilişkisinin ne kadar kötü olduğunun farkında olduğundan dolayı Yahudilerin desteğini almak istememiştir.⁸³⁴

İkinci grupta yer alan oryantalistlere göre Yahudiler, Medine sözleşmesi gereği katılmaları gerektiği halde bizzat kendileri orduya katılmamışlardır. Kelen’e göre Yahudiler, Mekke ordusunun Medine önlerine kadar gelmesini Mekkeliler ile Müslümanlar arasındaki bir iç mesele olarak görmüşlerdir. Öte yandan Yahudiler, savaşın Sebt gününe denk geleceğini ve bugünün kendileri için kutsal olduğunu bahane etmişlerdir. Kelen, bu bağlamda Hız. Muhammed’in Yahudilerin desteğini istemediğini açıklamıştır.⁸³⁵ Öte yandan Armstrong, Yahudilerin Sebt gününü bahane ederek orduya katılmak istememelerini, Müslümanların iyi okuduklarını, Yahudilerin içten içe Mekke’nin kazanması için dua ettiklerini bildiklerini ifade etmiştir.⁸³⁶

⁸²⁸ Gabriel bu noktada John Bagot Glubb’ın Vâkıdî’den yaptığı alıntıyı ve Glubb’ın yorumunu dipnot vermektedir: John Bagot Glubb (Glubb Pasha), **The Life and Times of Muhammad**, History Book Club, London, 1970, s. 205.

⁸²⁹ Alfred Guillaume, **The Life of Muhammad: A Translation of Ibn Ishaq’s Sirat Rasul Allah**, Oxford University Press, Karachi, 1955, s. 372.

⁸³⁰ Zira Gabriel, Vâkıdî’den ve İbn İshâk’tan aktardığını iddia ettiği rivayetleri asıl kaynaklardan değil de, ikincil ve ikincil hatta üçüncül kaynaklardan aktarmaktadır.

⁸³¹ Gabriel, ss. 113-114.

⁸³² Gabriel, ss. 113-114.

⁸³³ Koelle, s. 157.

⁸³⁴ Spencer, s. 117.

⁸³⁵ Kelen, s. 95.

⁸³⁶ Armstrong, Biography, s. 187.

Johnstone ve Rodinson ise, İslam tarihi kaynaklarında aktarılan rivayetlerin gerçekliğini sorgulamak suretiyle Yahudilerin İslam ordusuna destek vermedikleri anlayışını pekiştirmek istemişlerdir. Johnstone, Uhud'dan sonraki gelişmeleri göz önüne alarak Hz. Muhammed'in Yahudi birliğini orduya kabul etmemesine ilişkin anlatının uydurma olduğunu ileri sürmüştür; ancak bu gelişmelerin neler olduğu hususuna açıklık getirmemiştir.⁸³⁷

Johnstone'dan farklı olarak Rodinson, bu olayın uydurma olduğunu dinî ve kültürel gerekçeye dayandırarak açıklamaya çalışmıştır. Rodinson, İslam ordusunun, Cuma ikindi namazından sonra Medine'den ayrıldığını belirtir. Cuma akşamı, Yahudiler için dinlenme zamanı olan Sebt gününün başlangıcı sayıldığından, Yahudiler evde kalmış olmalıdır. Böylece Rodinson, Hz. Peygamber'in orduya Yahudileri almamasına ilişkin olay ve rivayetlerin, tarihî bir gerçekliğinin bulunmadığını ileri sürmüştür.⁸³⁸

Medine'nin sakinleri Yahudilerin orduda bulunmaması ve Abdullah b. Übey ve birliğinin ordudan ayrılması sonucunda Müslümanlar, kendilerinden sayıca ve teçhizatça çok üstün bir ordunun karşısına çıkmıştır.

2.1.2. Uhud Meydan Savaşı

Klasik kaynaklara göre Medine ordusu Uhud'a 1000 kişi ilerlemiş,⁸³⁹ ancak bu sayı, Abdullah b. Übey'in birliğinin ayrılmasıyla 700'e düşmüştür.⁸⁴⁰ Müşriklerin sayısı ise 3000'dir.⁸⁴¹ Uhud'da gerçekleşen meydan savaşıyla ilgili olarak oryantalistlerin ilgi gösterdikleri ilk konu, iki ordu arasındaki güç dengesizliğidir. Nafziger-Walton ile Burleigh'e göre kendi içlerinde bölündükten sonra İslam ordusu kendilerinin dört katı Mekke ordusunun karşısına çıkmak zorunda kalmışlardır.⁸⁴² Payne, sayıca az olmaları dışında, zırhlı ve süvari asker sayısının neredeyse yok mesabesinde olması sebebiyle Müslümanların dezavantajlı olduğuna dikkat

⁸³⁷ Johnstone, s. 99.

⁸³⁸ Rodinson, s. 179.

⁸³⁹ İbn İshâk, s. 326; İbn Hişâm, Cilt II, s. 63; Taberî, Cilt II, s. 504.

⁸⁴⁰ İbn İshâk, s. 324; İbn Hişâm, Cilt II, s. 64; İbn Sa'd, Cilt II, s. 37; Taberî, Cilt II, s. 504.

⁸⁴¹ Vâkıdî, Cilt I, ss. 203-204; İbn Sa'd, Cilt II, s. 33; Taberî, Cilt II, s. 504.

⁸⁴² Nafziger ve Walton, s. 8; Burleigh, s. 225.

çekmiştir.⁸⁴³ Gabriel, profesyonel ve çevre kabilelerden toplanan askerler göz önüne alındığında Mekke ordusunun, sayı, tecrübe ve teçhizat açısından Müslümanlardan oldukça üstün olduğunu belirtmiştir.⁸⁴⁴

Kimi oryantalistler, asker sayısı ve teçhizat bakımından kendinden çok daha güçlü bir ordunun önüne çıkmanın Hz. Peygamber açısından anlamı hususunu tahlil etmeye çalışmışlardır. Gibbon, Uhud dağının eteklerinde karşılaşan iki ordunun oransal karşıtlığının, Bedir savaşındakine benzer olduğunu göz önüne alarak bu durumun Hz. Peygamber açısından endişe duyulacak bir husus olmadığını ifade etmiştir.⁸⁴⁵ Koelle, Bodley ve Hazleton ise Hz. Muhammed'in kendini endişeye düşmekten kurtaracak hususlara değinmişlerdir. Koelle ve Bodley'e göre Hz. Peygamber, ordusu daha güçsüz olmasına rağmen ashabının aşk ve şevkine güvenmiştir.⁸⁴⁶ Hazleton ise Hz. Muhammed'in, iki ordu arasındaki orantısızlık handikabını aşmak üzere savaşı stratejik hamleler sayesinde kazanabileceğinin farkında olduğunu ifade etmiştir.⁸⁴⁷ Bu bağlamda oryantalistler, savaş başlamadan önce Hz. Peygamber'in stratejik hamlelerine ilgi göstermişlerdir.

2.1.2.1. Savaş Öncesinde Hz. Peygamber'in Stratejik Hamleleri

Hız. Muhammed'in ilk stratejik adımı, tıpkı Bedir'de olduğu gibi Uhud'da da ordusunu avantajlı biçimde konuşlandırması olmuştur. Bunu gerçekleştirmek için Kelen, Hız. Muhammed'in, bilinen rotadan farklı bir yol izlediğini ve Mekke ordusundan önce Uhud'a ordusunu ulaştırdığını belirtmiştir.⁸⁴⁸ Bu hamle, İslam ordusunu bir adım öne çıkarmış gözükmektedir. Nitekim Gibbon ve Bodley, Hız. Muhammed'in, İslam ordusunu Uhud dağının eteklerine yayılacak biçimde konuşlandırıdığını ve bu sayede düşmana karşı hâkimiyet kuracak bir mevzi kazandığını ifade etmiştir.⁸⁴⁹

Watt'ın başı çektiği oryantalistler, bu konumu askerî stratejik açıdan tahlil etmişlerdir. Watt ve Crawford, Hız. Peygamber'in kendi ordusunu, ovoidan tepeliğe

⁸⁴³ Payne, s. 39.

⁸⁴⁴ Gabriel, s. 115.

⁸⁴⁵ Gibbon, s. 55.

⁸⁴⁶ Koelle, s. 156; Bodley, s. 193.

⁸⁴⁷ Hazleton, ss. 239-240.

⁸⁴⁸ Kelen, s. 95.

⁸⁴⁹ Gibbon, s. 55; Bodley, s. 192.

doğru olmak üzere eğimli bir biçimde yerleştirmek suretiyle Mekkelilerin süvarilerinin hareket kabiliyetini kısıtladığını ve ilerlemelerinin önünü kestiğini belirtmiştir.⁸⁵⁰ Rodgers'a göre, bu konuşlanma sayesinde İslam ordusu Uhud dağına arkasına bir dayanak sağlamıştır. Amerikalı oryantalistlere göre bu strateji, daha güçlü bir ordu ile karşılaşmak durumunda kalan bir ordu için hayati önem arz etmektedir. Zira böylece daha zayıf olan İslam ordusu, savaşın aleyhlerine dönmesi durumunda sahabenin Mekke süvarilerinin muhtemel saldırısı karşısında bütünüyle savunmasız kalmayacak, dağın eteklerine sığınmak suretiyle güvenliklerini sağlayabileceklerdir.⁸⁵¹ Rogerson ise İslam ordusunun bu tarzda konuşlanmasının, Medine'yi büsbütün savunmasız bırakmadığını, şehre olası bir saldırı olursa İslam ordusunun Medine'yi savunmak üzere bir hareket alanı sağladığını ifade etmiştir.⁸⁵²

Süvari birlikleriyle desteklenmiş ve kendilerinden sayıca üstün bir ordu karşısında daha az sayıda askeri olan bir komutanın, sahanın bütün avantajlarını ele geçirmesi beklenemez. Nitekim İslam ordusunun konuşlanmadaki avantajını sürdürebilmesi için Ayneyn tepesinin korunması gerekmektedir. Bu askerî gerçekliğin farkında olan Hz. Peygamber'in ikinci stratejisi, bu bölgeye okçular yerleştirmek olmuştur. Klasik kaynaklarda da zikredilen bu taktiğe göre Hz. Peygamber, özellikle müşrik süvarilerden ordusunu koruması için Abdullah b. Cübeyr komutasında 50 okçuyu tepeye yerleştirmiş ve savaşın seyri ne olursa olsun asla yerlerinden ayrılmamalarını tembihlemiştir.⁸⁵³

Bu strateji üzerinde duran oryantalistler, Hz. Muhammed'in Ayneyn tepesine 50 kadar okçu konuşlandırmak suretiyle ordusunun güvenliğini sağladığını ortak bir dille ifade etmişlerdir.⁸⁵⁴ Kelen, Bloom ve Burleigh'e göre İslam ordusunun Mekke ordusuna göre sayıca oldukça az olmasından dolayı Hz. Muhammed, arkasını dağa yaslamayı tercih etmiştir. Ne var ki bu zorunlu tercih, mezkûr oryantalistlere göre, ordu düzeninde kritik bir zayıflığa yol açmıştır. Zira düşman ordusunun, dağın eteğinden dolanarak İslam ordusunun arkasına geçebileceği bir geçit bulunmaktadır.

⁸⁵⁰ Watt, *Statesman*, s. 138; Crawford, s. 83.

⁸⁵¹ Rodgers, s. 120.

⁸⁵² Rogerson, s. 154.

⁸⁵³ İbn İshâk, s. 326; Vâkıdî, Cilt I, ss. 219-220, 224; İbn Hişâm, Cilt II, ss. 65-66; İbn Sa'd, Cilt II, s. 37; Taberî, Cilt II, ss. 507, 509.

⁸⁵⁴ Muir, Cilt III, s. 165; Rogerson, s. 155; Sell, *Badr and Uhud*, s. 52; Bloom, s. 88; Long, s. 44; Bush, s. 127; Irving, s. 126; Johnstone, s. 99; Hazleton, ss. 239-240; Kelen, s. 95; Gabriel, s. 115; Rodgers, s. 120; Burleigh, s. 224.

Hız. Peygamber, böylesi bir geçişe imkân tanımamak için vadiyi okçular ile korumayı planlamıştır.⁸⁵⁵ Nitekim bu hususta Muir'i takip eden oryantalistler de Hız. Peygamber'in, İslam ordusunun arkadan bir saldırıya uğramaması için okçuları, ordusunun arka cephesine yerleştirdiğini belirtmiştir.⁸⁵⁶ Rodgers ise bu okçu birliğinin, İslam ordusunun arka cephesini değil, yan kanatlarını koruma amacıyla yerleştirildiğini ifade etmiştir.⁸⁵⁷

Ne var ki Rodgers, ordunun güvenliğinin sağlanması amacıyla okçuların, Ayneyn tepesine yerleştirilmesine kuşku ile yaklaşmıştır. Rodgers, Ayneyn tepesi ile Uhud meydanı arasındaki mesafenin yaklaşık 1 kilometre ve okların menzilinin ortalama 150 metre olduğunu belirterek, okçuların bu mevkiye yerleştirildiği şeklindeki rivayetlerin gerçeği yansıtmadığını ima etmektedir. Askerî tarihçiye göre bu rivayetin doğru olması için, o günden bugüne Uhud ve çevresinin önemli ölçüde coğrafi değişikliğe uğramış olması gerekmektedir. Bölgede erozyon dışında ciddi bir jeolojik olay yaşanmaması, ayrıca böylesi bir değişikliğe dair tarih kaynaklarında bir bilginin bulunmaması Rodgers'ı sözü edilen rivayetin güvenilirliği konusunda şüpheyi düşürmektedir. Bu değerlendirmenin ardından oryantalist, okçuların yerleştirilmesiyle ilgili iki varsayımda bulunmuştur.

Rodgers'a göre ya Hız. Muhammed, okçuları taktiksel açıdan kendilerini savunamayacak ve İslam ordusunu koruyamayacak yanlış bir noktaya yerleştirmiştir ya da o günlerde Ayneyn olarak bilinen yerle günümüzde Ayneyn olarak bilinen yer birbirinden farklıdır. Böylece Rodgers, Hız. Muhammed'in okçuları, Uhud dağının eteklerine konuşlandırmış olsaydı daha avantajlı olacağını ileri sürmüştür. Çünkü bu pozisyonda okçular yüzlerini güneye dönmüş olacaklar; böylece Mekkelilerin süvari birliklerinin hem orduyu kuşatmasının hem de Medine'ye saldırma teşebbüsünün önü kesilmiş olacaktır.⁸⁵⁸

Öte yandan Gabriel, Hız. Peygamber'in stratejik açıdan oldukça önemli bir noktayı korumak için okçuları tercih etmesinin gerekçesini keşfetmeye çalışmıştır. Gabriel'e göre Ayneyn tepesi, hem hurma ağaçlarıyla kaplıdır, hem de dar ve engebeli bir arazidir. Bu koşulları sebebiyle Mekkelilerin süvarilerinin geçişini

⁸⁵⁵ Kelen, s. 95; Bloom, s. 88; Burleigh, s. 224.

⁸⁵⁶ Muir, Cilt III, s. 165, Rogerson, s. 155; Sell, Badr and Uhud, s. 52; Andrae, s. 210; Gabriel, s. 117; Bogle, s. 16; Armstrong, Biography, s. 188.

⁸⁵⁷ Rodgers, s. 120.

⁸⁵⁸ Rodgers, ss. 120-121.

zorlaştırmaktadır. Süvarilerin zor geçebileceği bölgenin az sayıda okçu ile savunulması mümkündür.⁸⁵⁹

Hız. Peygamber'in savaş öncesindeki üçüncü stratejisi ise savaşın gidişatını belirlemeye yönelik olmuştur. Oryantalistler, bu doğrultuda Hız. Peygamber'in orduya kesin iki emir verdiğini rivayetlere⁸⁶⁰ uygun olarak belirtmişlerdir. Bu emirlerden ilki; okçuların bulundukları konumdan asla ayrılmamaları,⁸⁶¹ ikincisi ise kendisi tarafından bir komut verilmeden önce piyadelerin saldırıya geçmemeleridir.⁸⁶² Payne, üçüncü olarak Hız. Peygamber'in sahabeye, omuz omuza savaş düzenini asla bozmamaları şeklinde bir emir verdiğini belirtmiştir.⁸⁶³ Payne'e göre Hız. Muhammed, savaşın bir arbede ve kargaşaya dönüşmesi halinde avantajın Mekke ordusuna geçeceğini bildiğinden dolayı böyle bir emri vermiştir.⁸⁶⁴ Sell ise Müslümanların bir hücum savaşı için az sayıda olmalarını ve Hız. Peygamber'in savaş düzenine dair talimatlarını göz önüne alarak Hız. Muhammed'in savunma merkezli bir savaşı kabullendiğini ve karşı tarafın saldırmasını beklediğini iddia etmiştir.⁸⁶⁵

Rodgers, Andrae ve Bush, Hız. Muhammed'in Uhud savaşı için kurgulamış olduğu askerî- stratejik hamleleri değerlendirmişlerdir. Rodgers, Hız. Muhammed'in taktiksel olarak deneyimsiz olmakla birlikte, doğuştan gelen güçlü bir zekâ sayesinde önceki savaşlardan edindiği tecrübeyi kullanmakta oldukça başarılı olduğunu belirtmiştir.⁸⁶⁶ Andrae ise Hız. Muhammed'in sistemli bir ordu düzeni kurma, avantajlı bir konum seçme ve yakın savaş taktiği izleme gibi genel savaş prensiplerini Uhud savaşında da hayata geçirdiğini ileri sürmüştür.⁸⁶⁷ Andrae ile birlikte Bush, tıpkı Bedir'de olduğu gibi Uhud'da İşlam ordusunun başarılı

⁸⁵⁹ Gabriel, s. 119.

⁸⁶⁰ Vâkıdî, Cilt I, ss. 220, 224; İbn Hişâm, Cilt II, ss. 65-66; İbn Sa'd, Cilt II, s. 37; Taberî, Cilt II, s. 507.

⁸⁶¹ Muir, Cilt III, s. 165, Rogerson, s. 155; Sell, Badr and Uhud, s. 52; Irving, s. 126; Johnstone, s. 99; Andrae, s. 210; Payne, s. 39; Long, s. 44; Bush, s. 127; Hazleton, ss. 239-240; Kelen, s. 95; Gabriel, s. 117; Rodgers, s. 120; Burleigh, s. 224.

⁸⁶² Sell, Badr and Uhud, s. 52; Irving, s. 126; Payne, s. 39.

⁸⁶³ Payne, s. 39.

⁸⁶⁴ Payne, s. 39.

⁸⁶⁵ Sell, Badr and Uhud, s. 52; Johnstone, s. 99.

⁸⁶⁶ Rodgers, s. 122.

⁸⁶⁷ Andrae, s. 210.

konuslanmasının Hz. Muhammed'in askerî liderliğini ve becerisini kanıtladığını ifade etmiştir.⁸⁶⁸

Bu oryantalistlerden farklı olarak Payne, Hz. Muhammed'i korkak ve pısırık bir komutan olarak nitelendirmiştir. İngiliz oryantaliste göre Hz. Peygamber, Medine'den ayrılmadan önce birtakım ihanet ihbarları almıştır ve yenilmelerini dört gözle bekleyen iç düşmanları olduğunu bilmektedir. Savaş alanına gelindiğinde de Hz. Muhammed, Müslüman askerlerin sayıca azlığı, zırhlı ve süvari asker sayısının da neredeyse yok mesabesinde olması ve Allah'ın savaşta Müslümanlara destek vereceğine dair bir vahiy almaması sebebiyle askerlerinin savaştan kaçmasından ya da mağlubiyetinden endişe duymuştur. Oysa Hz. Muhammed, Bedir savaşında, Allah'ın melekleriyle yardımına geleceği haberinden dolayı kendisini rahat hissetmiş, savaş boyunca asla herhangi bir emir vermemiştir. Ne var ki Hz. Peygamber'e Uhud Savaşıyla ilgili bir vahiy gelmemiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber, Uhud'un Bedir gibi olmayacağından emin değildir. Bu gerekçeleri göz önüne alan Payne, Hz. Muhammed'in derin bir yorgunluk hissiyle savaşa girdiğini, şişman ve ağır gövdesinin, hareket kabiliyetini azaltmasına rağmen savaşta aktif rol almak zorunda kaldığını ileri sürmüştür.⁸⁶⁹

Payne'in, tarihî verileri çarpıtmak suretiyle böyle bir değerlendirme yaptığı söylenebilir. Zira Allah'ın meleklerle yardımına dair vahiy, onun ileri sürdüğü gibi Bedir savaşından önce değil sonrasında gelmiştir. Dahası Hz. Peygamber, ilgili başlıkta ele alındığı gibi, Bedir savaşında askerlerine emirler de vermiştir. Dahası Payne'nin ileri sürdüğünün aksine Hz. Peygamber, hiçbir zaman şişman olmamış ve ağır gövdesi sebebiyle hareket etmede zorluk yaşamamıştır. Uhud'da iki ordu artık kozlarını paylaşmak üzere karşı karşıya kalmışlardır.

2.1.2.2. Uhud'da Sıcak Savaşın Başlaması

Geleneksel Arap savaşlarında olduğu gibi Uhud Savaşının da mübareze ile başladığı anlaşılmaktadır.⁸⁷⁰ Bununla birlikte oryantalistlerin mübarezeye pek iltifat etmedikleri görülmektedir. Görebildiğimiz kadarıyla yalnızca Sell ve Rodgers,

⁸⁶⁸ Andrae, s. 210; Bush, s. 127.

⁸⁶⁹ Payne, s. 39.

⁸⁷⁰ Vâkıdî, Cilt I, ss. 225-226; İbn Sa'd, Cilt II, s. 38; Taberî, Cilt II, ss. 509-510.

mübarezede Müslümanların, rakiplerini öldürdüklerini belirtmekle yetinmiştir.⁸⁷¹ Bogle, savaşın geleneklere uygun biçimde karşılıklı methiye ve hakaretlerle başladığını, gür sesli Mekkeli kadınların askerlerin moral ve cesaretini yükseltme amacıyla şarkılar söylediğini ifade etmiştir.⁸⁷² Rodgers ise Mekkelilerin sözlü sataşmalar ve taş fırlatmalarla Müslümanları kendilerine saldırmaya tahrik ettiklerini ileri sürmüştür.⁸⁷³ Oryantalistlerin, Uhud'da vuku bulan sıcak savaş iki aşamada inceledikleri görülmektedir.

2.1.2.3. Müslümanların Zafer Serabı

Burleigh'e göre mübarezenin ardından savaş, karşılıklı ok atışlarıyla başlamıştır.⁸⁷⁴ Bunu piyadelerin sıcak teması izlemiş olmalıdır. Bu noktada kapalı kalan husus, hangi tarafın saldırıyı başlatmış olduğudur. Sözgelimi Rodgers, mübarezeden sonra Ebu Süfyan'ın hücum emri verdiğini söylemiştir. Öte yandan Rodgers, Mekkelilerin hakaret dolu sözlü sataşmalarla Müslümanları kışkırtmayı ve böylece onları kendilerine doğru saldırmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.⁸⁷⁵ Bu tuzaktan söz etmeksizin Bogle da tıpkı Bedir'de olduğu gibi saldırıya ilk başlayan tarafın Müslümanlar olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁷⁶

Savaşta saldırıyı başlatan tarafın belirsizliğine karşın, Uhud savaşını inceleyen oryantalistlerin hemen hepsi, klasik kaynaklardaki rivayetlere⁸⁷⁷ uygun olarak savaşın başında sahabenin, Mekke ordusunun piyade güçlerini dağıttığını, müşriklerin panikle kaçıştığını ifade etmişlerdir.⁸⁷⁸ Hatta Andrae, bu panik anında Ebu Süfyan'ın ölüm tehlikesi atlattığını;⁸⁷⁹ Dermenghem ise müşriklerden bazıları kaçışırken, diğerlerinin ya öldürülecekleri ya da esir alınacaklarını çaresizce

⁸⁷¹ Sell, Badr and Uhud, ss. 53-54; Rodgers, s. 123.

⁸⁷² Bogle, s. 16.

⁸⁷³ Rodgers, s. 123.

⁸⁷⁴ Burleigh, s. 225.

⁸⁷⁵ Rodgers, s. 123.

⁸⁷⁶ Bogle, s. 16.

⁸⁷⁷ Vâkıdî, Cilt I, s. 229; İbn Sa'd, Cilt II, s. 39; Taberî, Cilt II, ss. 507, 513.

⁸⁷⁸ Sell, Badr and Uhud, ss. 53-54; Stubbe, s. 124; Prideaux, s. 106; Weil, s. 13; Davenport, s. 34; Stobart, s. 159; Koelle, s. 157; Johnstone, s. 100; Draycott, s. 195; Dermenghem, s. 217; Brockelmann, s. 25; Watt, Medina, s. 24; Watt, Statesman, s. 139; Payne, ss. 39-40; Delcambre, s. 90; Armstrong, Biography, s. 188; Nafziger ve Walton, s. 8; Rodgers, s. 124; Hazleton, s. 242; Irving, s. 126; Bush, s. 127; Kelen, ss. 96-97; Rogerson, s. 155.

⁸⁷⁹ Andrae, s. 211.

düşünmeye başladıklarını belirtmiştir.⁸⁸⁰ Gilman mübarezede Mekkelilerin hepsinin öldürülmesiyle Müslümanların son derece motive olduğunu ve bu ruhla Mekkelilerin ordusu üzerinde büyük bir baskı kurduklarını ifade etmiştir.⁸⁸¹ Bu durumu tersine çevirecek isim Halid b. Velid'dir.

Muir, Gabriel, Hazleton ve Burleigh, piyadelerin çarpışmasının kızıştığı sıralarda Halid b. Velid'in komutasındaki süvarilerin, okçuların koruduğu bölgeyi ele geçirmek için birkaç kez teşebbüste bulunduğunu, ancak Müslümanların ok atışlarıyla geri püskürttüklerini tasvir etmişlerdir.⁸⁸²

Savaşın ilk aşamasında Mekke ordusunun merkezinin dağılmasını oryantalistler, birbirine zıt iki ayrı biçimde değerlendirmişlerdir. İlk yaklaşıma göre Müslümanların motivasyonu müşrikleri bozguna uğratarken, ikinci yaklaşıma göre müşrikler strateji gereği geri çekilmişlerdir.

Birinci grupta yer alan oryantalistlerden Burleigh, daha zayıf bir ordunun, kendilerinden daha güçlü bir ordu karşısında başarı elde edebilmesi için kendilerini etkili biçimde güdüleyen bir unsurun bulunması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ona göre bu güçlü motivasyon, şehit olma arzudur. Nitekim Burleigh, Mekke ordusundan hiç kimse ölmeyi istemezken, fanatik Müslümanların öldürebildikleri kadar müşriki öldürmeden şehit olmak istemediklerinden dolayı oldukça cesur savaştıklarını iddia etmiştir.⁸⁸³ Bodley'e göre bu motivasyonun temelinde Müslümanların iman gücü,⁸⁸⁴ Bush'a göre Hz. Muhammed'in sahabeyi zaferle müjdelemesi ya da onların cennete kavuşma arzusu yatmaktadır.⁸⁸⁵

Koelle ve Rodgers'ın yer aldığı ikinci gruptaki oryantalistlerin iddiasına göre Mekkeliler, savaşa yönelik strateji gereği Müslümanların başarılı bir hücum yapmasına izin vermişler ve kendi ordularının onların gözünde dağılır gözükmelerini sağlamak istemişlerdir. Watt ve Rodgers, Bedir savaşında Müslümanların nasıl şiddetli çarpıştıklarını tecrübe etmelerinden dolayı Mekkelilerin kurduğu bir tuzağa işaret etmektedir. Buna göre Mekke ordusu, savaştan önce çukurlar kazmış, savaşın başlama anlarında da hakaret dolu sözlü sataşmalarla Müslümanları kışkırtmayı ve

⁸⁸⁰ Dermenghem, s. 217.

⁸⁸¹ Gilman, s. 156.

⁸⁸² Muir, Cilt III, s. 169; Gabriel, s. 119; Hazleton, s. 241; Burleigh, s. 225.

⁸⁸³ Burleigh, s. 225.

⁸⁸⁴ Bodley, s. 194.

⁸⁸⁵ Bush, s. 127.

böylece onları bu çukurlara çekmeye çalışmışlardır.⁸⁸⁶ Koelle, İslam ordusunu bu çukurlara doğru sürükleyebilmek adına Mekkelilerin, strateji gereği savaşı kaybetmiş gibi geri çekildiklerini ileri sürmüştür.⁸⁸⁷

Watt ise bu konuda farklı yorumu ile karşımıza çıkmaktadır. Zira İskoç oryantalist erken gelen başarının büyütülmemesi taraftarıdır. Müslümanların hiçbir ganimet elde etmedikleri göz önüne alınırsa, düşman kamplarına kadar vardıkları ve yağmayı başlattıkları şeklindeki rivayetler şüphelidir.⁸⁸⁸

İster İslam ordusunun becerikli hücumu isterse Mekkelilerin taktiği sonucu olsun müşriklerin geriye çekilmesi, savaşın gidişatını değiştirecek bir gelişmeye yol açmıştır. Hz. Peygamber'in konumlarını özenle belirlediği ve bulundukları yeri asla terk etmemeleri şeklinde emir verdiği okçular arasında bir zaafiyet kendini göstermiştir. Savaşın gidişatını değiştiren bu olay, oryantalistlerin fazlasıyla ilgisini çekmiştir.

Klasik kaynaklara göre Hz. Peygamber'in stratejik bir noktaya yerleştirdiği okçular, onun kesin emirlerine rağmen savaşın kazanıldığını düşünerek görev bölgelerini terk etmişler ve müşrik ordusunun geride bıraktığı ganimeti toplamaya koyulmuşlardır. Her ne kadar birliğin komutanı Abdullah b. Cübeyr, okçulara Hz. Peygamber'in talimatlarını hatırlatıp geri çağırırsa da başarılı olamamıştır. Durumu fırsat bilen Halid b. Velid komutasındaki süvari birliği savunmasız kalan mevkiye saldırarak az sayıdaki Müslümanı öldürdü ve İslam ordusuna arkadan saldırdı. Durumu fark eden ve kaçmakta olan müşrik ordusunun merkez kuvveti geri dönüp Müslümanlara hücum etti ve Müslümanlar bu durumda iki taraftan saldırıya uğramış oldu. Bocalayan Müslümanlar büyük bir kargaşa içine düştü ve dağılmaya başladı.⁸⁸⁹

Konuya temas eden oryantalistlerin büyük ölçüde klasik kaynaklara bağlı kalarak tasvirî bir anlatımı tercih ettikleri söylenebilir. Nitekim Bogle ve Armstrong, herhangi bir gerekçeye işaret etmeksizin Hz. Muhammed'in stratejik bir noktaya yerleştirdiği okçuların, kendilerine verilen emre rağmen yerlerini terk ettiklerini ve geri çekilen Mekke piyadelerinin peşine düştüklerini belirtmiştir.⁸⁹⁰ Bununla birlikte

⁸⁸⁶ Rodgers, s. 123; Watt, Medina, s. 25.

⁸⁸⁷ Koelle, s. 157.

⁸⁸⁸ Watt, Medina, s. 24; Watt, Statesman, s. 139.

⁸⁸⁹ İbn İshâk, ss. 327-328. Vâkıdî, Cilt I, ss. 229-232; İbn Sa'd, Cilt II, s. 39; Taberî, Cilt II, ss. 508-510.

⁸⁹⁰ Bogle, s. 16; Armstrong, Biography, s. 188.

Rodgers, konumlarından ayrılmaya kalkan okçulara, komutanları Abdullah b. Cübeyr'in engel olmaya çalıştığını;⁸⁹¹ Kelen'e göre yirmi, Burleigh'e göre de okçunun Hz. Peygamber'in emrini sonuna kadar dinlediğini ve yerlerini terk etmeyerek geçidi savunmaya devam ettiklerini belirtmiştir.⁸⁹²

Bu durumun gerekçesini keşfetmek için oryantalistler, biri askerî ve diğeri ekonomik olmak üzere iki hususta değerlendirme yapmışlardır. Meseleyi askerî açıdan ele alan sadece Rogerson'dır. Ona göre okçular Mekke ordusunun dağıldığını ve kaçışmakta olduğunu görmüş, zaferin kazanılmak üzere olduğu sonucuna varmış ve savaşa katılmak üzere yerlerinden ayrılmışlardır.⁸⁹³

Okçuların görev yerlerinden ayrılmalarını, oryantalistlerin çoğu ekonomik gerekçeye dayandırmışlardır. Bu oryantalistlere göre okçular, ilk hücumlarıyla Mekke ordusunun dağıldığını ve piyadelerin ganimet toplamaya başladığını görmüşler; ganimetten pay alamayacakları endişesiyle yerlerini terk etmişlerdir.⁸⁹⁴ Kelen ise okçuların, ganimet algısı üzerine yoğunlaşmıştır. Ona göre okçular, düşman askerlerinin geriye çekilmeleriyle Mekke ordusundaki kadınların bir tepenin üzerinde savunmasız kaldıklarını görmüşler ve onları ganimet olarak almak için yerlerinden ayrılmışlardır.⁸⁹⁵ Muir, Draycott ve Andrae ise okçuların adını anmaksızın veya onlara işaret etmeksizin bazı Müslümanların savaşı bırakıp ganimet toplamaya başlayanlar olduğunu ifade etmişlerdir.⁸⁹⁶ Nafziger ve Walton, ganimet toplamak için yerlerini terk eden okçuları, Hz. Muhammed'e ihanet etmekle suçlamış,⁸⁹⁷ Burleigh ve Bloom ise bunu ölümcül bir hata olarak değerlendirmiştir.⁸⁹⁸ Okçuların bu davranışı, Müslümanlar lehine giden savaşın gidişatını ters yüz etmiştir.

Johnstone'u takip eden bir grup oryantaliste göre okçuların yerlerini terk etmeleri, savaşın gidişatını değiştiren bir dönüm noktası olmuştur. Zira okçuların bu

⁸⁹¹ Rodgers, s. 124

⁸⁹² Kelen, s. 97; Burleigh, s. 226.

⁸⁹³ Rogerson, s. 156.

⁸⁹⁴ Gibbon, s. 56; Muir, Cilt III, s. 170; Sell, Badr and Uhud, s. 54; Draycott, s. 195; Davenport, s. 34; Margoliouth, s. 297; Brockelmann, s. 25; Long, s. 44; Irving, s. 126; Koelle, s. 157; Johnstone, s. 100; Dermenghem, s. 217; Hodgson, Cilt I, s. 190; Kelen, s. 97; Nafziger ve Walton, s. 8; Warner, s. 81; Rodgers, s. 124; Hazleton, s. 242; Bloom, s. 88; Andrae, s. 211; Watt, Statesman, s. 139; Payne, s. 40.

⁸⁹⁵ Kelen, s. 97.

⁸⁹⁶ Muir, Cilt III, s. 170; Draycott, s. 195; Andrae, s. 211.

⁸⁹⁷ Nafziger ve Walton, s. 8.

⁸⁹⁸ Burleigh, s. 226; Bloom, s. 88.

hareketi sonrasında İslam ordusu dağılmaya başlamıştır.⁸⁹⁹ Diğer bazıları ise okçuların yerlerini terk etmelerinin Müslümanlar aleyhine savaşın seyrinin değişmesinin gerekçesini açıklamaya çalışmıştır. Meseleyi ele alan oryantalistlerin önemli bir kısmına göre okçuların çoğunun yerlerinden ayrıldığını gören Halid b. Velid, emrindeki süvarilerle bu geçide saldırmış, konumlarını terk etmeyen okçuları şehit ederek İslam ordusuna sol ve arka cepheden bir saldırı başlatmıştır. Bu beklenmedik hücum, İslam ordusunda bir karışıklığa yol açmış, kaçışmakta olan Mekkeli piyadeler geriye dönmüş ve böylece Müslümanlar iki ateş arasında kalıp dağılmaya başlamıştır.⁹⁰⁰

Bu noktada Müslümanlara arkadan saldıran birliğin komutanının kim olduğu hususunda oryantalistlerin farklı isimler zikrettikleri karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Burleigh, süvari birliğinin Halid b. Velid ve İkrime b. Ebu'l Hakem komutasında olduğunu ifade etmekle yetinmiştir.⁹⁰¹ Burleigh'den farklı olarak Watt, İslam tarihi kaynaklarından süvarilerin komutanı olarak Safvan b. Ümeyye'nin adının da geçtiğine dikkat çekerek gerçek komutanın Halid b. Velid olmayabileceğini iddia etmiştir. İskoç oryantaliste göre İslam tarihinin yazıldığı dönemlerde kendisine beslenen düşmanlık sebebiyle, Müslümanlara arkadan saldıran süvari birliğin komutanının adı Halid b. Velid olarak kayıtlara geçirilmiş olmalıdır.⁹⁰²

Öte yandan Spencer, okçuların yerlerini bırakmasını önemli görmekle birlikte savaşın gidişatının Müslümanlar aleyhine değişmesini başka gerekçelere dayanarak açıklamıştır. Spencer, Buhârî'de geçen bir hadis-i şerifi⁹⁰³ göz önüne alarak Müslümanlar aleyhine savaşın gidişatının doğaüstü bir müdahaleyle değiştiğini iddia etmiştir. Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre Müslümanlar, savaşın hemen başında zafere doğru koşmuşlar, ancak daha sonra olağanüstü bir müdahaleyle düzenleri bozulmuştur. Hz. Aişe, İslam ordusunun karmaşaya düşmesini "Şeytan, (Allah'ın laneti onun üzerine olsun), yüksek sesle 'Ey Allah'ın

⁸⁹⁹ Sell, Badr and Uhud, s. 54; Margoliouth, s. 297; Johnstone, s. 100; Crawford, s. 83; Bodley, s. 194.

⁹⁰⁰ Sell, Badr and Uhud, s. 54; Gabriel, s. 119; Watt, Statesman, s. 139; Nafziger ve Walton, s. 8; Bogle, s. 16; Armstrong, Biography, s. 188; Rogerson, s. 156; Rodgers, ss. 125-126; Bloom, s. 88; Muir, Cilt III, s. 170; Long, s. 44; Gibbon, s. 56; Irving, s. 126; Bush, s. 127; Davenport, s. 34; Stobart, s. 159; Koelle, s. 157; Johnstone, s. 100; Kennedy, s. 37; Draycott, s. 195; Dermenghem, s. 218; Andrae, s. 211; Brockelmann, s. 25; Payne, s. 40; Rodinson, s. 180; Hodgson, Cilt I, s. 190; Kelen, s. 97; Warner, s. 81; Hazleton, s. 242; Burleigh, s. 226.

⁹⁰¹ Burleigh, s. 226.

⁹⁰² Watt, Medina, s. 24.

⁹⁰³ Buhârî, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. İsmâ'îl, **el-Câmi'u'l-Musnedu's-Şâḥîhu'l-Muḥtaṣar** (nşr.), I-IX, Dâru's-Şa'b, Kahire 1987, eş-Şâḥîḥ, Cilt V, 125.

kulları, arkanızda ne olduğuna dikkat edin!’ diyerek bağırdı, bunun üzerine ön saflardaki Müslümanlar sırtlarını döndü ve arka saflardakilerle savaşmaya başladılar, dedi” şeklinde açıklamıştır.⁹⁰⁴ Böylece Spencer, zafere koşan İslam ordusunu şeytanın engellediğini ileri sürmüştür. İster okçuların hatası ister Halid b. Velid’in stratejik zekâsı ve hamlesi isterse şeytanın kandırmacası sonucu olsun İslam ordusu bir dağılma sürecine girmiştir.

Oryantalistler, iki ateş arasında kalması sonucunda İslam ordusunun yaşadığı karışıklık sebebiyle çok sayıda yaralı ve şehit verdiğini dile getirmişlerdir.⁹⁰⁵ Johnstone, Rodgers ve Kennedy, şehit edilenler arasında Hz. Peygamber’in amcası Hamza, Nahle’nin muzaffer komutanı Abdullah b. Cahş ve Musab b. Umeyr gibi önemli şahsiyetlerin olduğuna dikkat çekmiştir.⁹⁰⁶

Draycott, Hz. Hamza’nın şehit düştüğünü belirtirken onu İslam’ın Allah yolunda verdiği ilk şehit olarak nitelendirmiştir.⁹⁰⁷ Oysa İslam’ın ilk şehitleri, işkenceyle öldürülen Yasir ailesidir. Koelle, Watt ve Rodgers ise bir adım daha ileri giderek savaş esnasında çıkan kargaşada Müslümanların birbirini şehit ettiğini ileri sürmüştür.⁹⁰⁸ Oryantalistler, İslam ordusunun bu zor anlarında, bir komutan olarak Hz. Peygamber’in rolünü tahlil etmeye çalışmışlardır.

2.1.2.4. Hz. Peygamber’in Savaştaki Rolü

Oryantalistlerin, savaşın kritik eşiğinde Hz. Peygamber’in rolünü, biri askerlerini toparlamaya çalışması ve diğeri bizzat savaşması olmak üzere iki aşamada ele aldıkları görülmektedir.

Rodgers, Buhârî’de yer alan bir hadis-i şerifi⁹⁰⁹ göz önüne alarak Hz. Muhammed’in orduyu toparlamak için harcadığı çabaya dikkat çekmiştir. Söz konusu hadise göre Halid b. Velid’in taarruzu esnasında dinlenen ve bu sırada bir hurma yiyen bir sahabi, Hz. Muhammed’e ‘şehit olursam yerim neresi olur?’ şeklinde bir soru yöneltmiş, Hz. Peygamber de ‘cennet’ şeklinde cevap vermiştir. Bu

⁹⁰⁴ Spencer, s. 118.

⁹⁰⁵ Gabriel, s. 120; Warner, s. 81; Hazleton, s. 242.

⁹⁰⁶ Johnstone, s. 100; Rodgers, s. 130; Kennedy, s. 38.

⁹⁰⁷ Draycott, s. 196

⁹⁰⁸ Watt, Statesman, s. 139; Rodgers, s. 127; Koelle, ss. 157-158.

⁹⁰⁹ Buhârî, V, 121.

cevabı duyunca o sahabi, elindeki hurmayı fırlatmış ve cennete girme iştiağıyla düşmanın arasına atılıp şehit oluncaya kadar çarpışmıştır.⁹¹⁰ Bu rivayetin aynısını Umeyr b. Humam üzerinden daha önce Bedir savaşında da zikretmiştik. Bu durumda, olayın hangi savaşta geçtiği sorusu gündeme gelmektedir. Bu da bizi yine klasik kaynaklardaki rivayetlerin mutlaka tenkide tabi tutulması gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır. Öte yandan Muir, Hz. Peygamber'in "Nereye gidiyorsunuz! Ben Allah'ın Rasulüyüm. Geri dönün!" şeklindeki bir çağrıyla dağılan ve kaçışan askerlerini toparlamaya gayret ettiğini ifade etmiştir.⁹¹¹

Bazı oryantalistler ise Hz. Peygamber'in bizzat savaşarak ordunun moralini yükseltmeye ve onları dağılmaktan kurtarmaya çalıştığını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede oryantalistler, Hz. Peygamber'in silah olarak ok, taş ve mızrak attığını veya kılıç kullandığını söylemişlerdir. Muir ve Bloom, yayı kırılana kadar Hz. Muhammed'in ok attığını, daha sonra da taş atmaya başlayarak savaşa fiilen katıldığını ileri sürmüştür.⁹¹² Margoliouth ve Rodinson ise Hz. Peygamber'in bir savaşa ilk defa fiilen katılarak eline kılıç aldığını belirtmiştir.⁹¹³

Rodgers'in iddiasına göre Mekkeli Übey b. Halef, fırsat bulduğunda öldürücü darbe indirmek için Hz. Muhammed'i takip etmeye başlamış, ancak Hz. Peygamber de bunun farkına varmış ve yanındakilerden bir mızrak istemiştir. Hz. Peygamber'in uzaktan fırlattığı mızrak Übey'i hafif bir şekilde yaralamıştır. Ancak Übey, "Hz. Muhammed, beni öldüreceğini söylemişti zaten" şeklinde etrafındakilerle konuşmuş ve sonrasında da ölmüştür.⁹¹⁴ Rodgers, Übey b. Halef'i hiçbir sahabenin fark etmemesini, bunun üzerine Hz. Peygamber'in kendini korumak zorunda kalmasını ve nihayetinde hafif yaralı birinin ölmesini anlatan bu rivayeti hayatın doğal seyrine uygun bulmamış ve bu nedenle rivayetin güvenilirliğine kuşkuyla yaklaşmıştır.⁹¹⁵ Öte yandan Bloom, kilolu olmasına karşın Hz. Peygamber'in kan dökme hırsıyla savaşa fiilen katıldığını iddia etmiştir.⁹¹⁶ Ancak daha önce de zikrettiğimiz gibi Hz. Peygamber hiçbir zaman kilolu olmamıştır. Rogerson ise Hz. Peygamber'in bizzat savaşa girişmesinin bir tercih değil, bir zorunluluk olduğunu vurgulamıştır.

⁹¹⁰ Rodgers, s. 127.

⁹¹¹ Muir, s. 172.

⁹¹² Muir, s. 171; Bloom, s. 88.

⁹¹³ Margoliouth, s. 297; Rodinson, s. 180.

⁹¹⁴ Rodgers, ss. 127-128.

⁹¹⁵ Rodgers, s. 128.

⁹¹⁶ Bloom, s. 88.

Rogerson'a ise İslam ordusunun dağılmasını fırsat bilen düşman ordusunun bir kanadı veya grubu, bizzat Hz. Peygamber'i hedef alan özel bir timle saldırı yapmıştır. Bunu fark eden pek az sahabe Hz. Muhammed'in etrafında etten bir duvar örmüş ve onu koruma altına almışlardır.⁹¹⁷ Öyle anlaşıyor ki Hz. Peygamber de kendini koruyan çok az Müslümanla birlikte savaşmak durumunda kalmıştır.

Meseleyi ele alan oryantalistlerin çoğuna göre kendini savunmak için giriştiği çarpışmalar esnasında Hz. Muhammed yaralanmıştır.⁹¹⁸ Bu durumun sebepleri kimi oryantalistlerce onun kişisel durumuna dayandırılarak açıklanmıştır. Hz. Peygamber, 2 kat zırh giymiş olduğundan;⁹¹⁹ 54 gibi ileri yaşından⁹²⁰ yani yaşlı olmasından⁹²¹ veya şişmanlığından⁹²² dolayı hareket kabiliyeti iyice kısıtlanmış ve bu nedenle kolay bir hedef haline gelmiş ve yaralanmıştır. Oysa Hz. Peygamber, hayatının hiçbir döneminde kilolu olmadığı gibi Uhud savaşı esnasında 44 yaşındadır.

Sell, Rogerson ve Bodley ise Hz. Muhammed'in yaralandığını değil bayıldığını veya sersemlediğini ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda Sell, Hz. Peygamber'in savaş esnasında sersemlediğini ve sonra kendine geldiğini;⁹²³ Rogerson, Mekkeli askerlerin saldırısı sırasında kendisini koruyan sahabenin düzeni bozulup savunmasız kalması sonucunda yere serildiğini;⁹²⁴ Bodley, Hz. Muhammed'in başına aldığı bir darbeye bayıldığını ifade etmiştir.⁹²⁵

Hz. Peygamber'in yaralandığı ve savaş alanından çekildiği bir ortamda oryantalistler, Hz. Muhammed'in, askerlerini toparlamaya gayretinin karşılıksız kaldığını ifade etmişlerdir.⁹²⁶ Tam da bu esnada savaş alanında ortaya çıkan ve - beklenmedik bir biçimde- İslam ordusunun toparlanmasına imkân verecek bir şayia oryantalistlerin oldukça ilgisini çekmiştir.

⁹¹⁷ Rogerson, s. 156.

⁹¹⁸ Gilman, s. 156; Koelle, s. 158; Draycott, s. 196; Dermenghem, s. 221; Andrae, s. 211; Bloom, s. 88; Watt, Statesman, s. 139; Fregosi, s. 53; Kelen, s. 97; Stobart, s. 159; Long, s. 44; Irving, s. 126; Johnstone, s. 100; Payne, s. 40; Hodgson, Cilt I, s. 190; Armstrong, Biography, s. 188; Gabriel, s. 120; Delcambre, s. 90; Bogle, s. 16; Lammens, s. 30; Saunders, s. 28; Kennedy, s. 38; Grunebaum, s. 39.

⁹¹⁹ Payne, s. 40.

⁹²⁰ Bloom, s. 88.

⁹²¹ Payne, s. 40.

⁹²² Bloom, s. 88; Warner, s. 82; Payne, s. 40.

⁹²³ Sell, Badr and Uhud, ss. 55-56.

⁹²⁴ Rogerson, s. 156.

⁹²⁵ Bodley, s. 197.

⁹²⁶ Sell, Badr and Uhud, s. 55; Muir, s. 172; Stobart, s. 159; Johnstone, s. 100; Draycott, s. 195; Armstrong, Biography, s. 188; Andrae, s. 211.

Bu söylenti, savaş alanında Hz. Muhammed'in öldürüldüğüdür. Oryantalistler, bu söylentinin doğmasına yol açan olayı iki farklı biçimde tasvir etmişlerdir. Birinci tasvir, bizzat şahsını hedef alan özel timin saldırısında Hz. Peygamber'in öldürülmüş olduğudur. Rogerson'ın anlatımına göre Hz. Peygamber'i yere düşüren bu özel gruptaki müşrikler Hz. Peygamber'i öldürdüklerini düşünmüşler ve sevinç çığlıklarıyla böyle bir haberi yaymışlardır.⁹²⁷ Rogerson'ın anlatımını Burleigh daha ayrıntılı bir biçimde dile getirmiştir. Ona göre bir Mekkeli Hz. Peygamber'e kılıç çekecek kadar yaklaşabilmiş, kılıç darbesini miğferine indirmiş, bu darbeye onun yere düştüğünü görünce, "Hz. Muhammed öldü" diye sevinçle bağırmış ve haber kulaktan kulağa yayılmıştır.⁹²⁸

Hz. Peygamber'in öldürülmüş olduğuna dair ikinci tasvir, Mekkelilerin Hz. Muhammed sanarak bir sahabinin şehit etmeleridir. Kelen, bu sahabinin adını vermeksizin olayı aktarırken,⁹²⁹ Irving ve Dermenghem ise Hz. Muhammed'e benzetilen sahabinin Mus'ab b. Umeyr olduğunu belirtmiştir.⁹³⁰ Margoliouth, Mus'ab'ı şehit eden Mekkelinin, İbn Kamîe olduğunu ifade etmiştir.⁹³¹ Öte yandan Muir, adeta iki tasviri tek biçime indirmiştir. Muir'e göre Mekkeli İbn Kamîe, Hz. Peygamber zannederek Mus'ab b. Umeyr'i şehit etmişken hemen sonra da Hz. Muhammed'i yaralamıştır.⁹³² Öyle anlaşıyor ki Muir, her ikisinin birbirine yakın savaşıyor olduğu kanaatindedir ve müşriklerin İbn Kamîe'yi hemen oracıkta kahraman ilan ettiklerini ifade etmiştir.⁹³³

Gabriel ise Mekkelilerin hatasının fiziksel benzerlikten değil, bir stratejik davranıştan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Askerî bir uzman olan Gabriel, Mus'ab b. Umeyr'in savaş öncesinde yahut esnasında Hz. Peygamber'in zırhını giydiğine dikkat çekerek bu stratejik davranışın, kendine yönelik bir suikast olabileceği ihtimalini Hz. Peygamber'in öngördüğüne ve buna karşı tedbir aldığına işaret ettiğini dile getirmektedir. Nitekim bu öngörünün ne kadar yerinde olduğu ortaya çıkmış ve

⁹²⁷ Rogerson, s. 156

⁹²⁸ Burleigh, s. 227.

⁹²⁹ Kelen, s. 97.

⁹³⁰ Irving, s. 127; Dermenghem, s. 221.

⁹³¹ Margoliouth, s. 298.

⁹³² Muir, Cilt III, s. 172.

⁹³³ Muir, Cilt III, s. 172.

Mekkeliler Hz. Peygamber'i öldürmek isterlerken gerçekte Mus'ab b. Umeyr'i şehit etmişlerdir.⁹³⁴

Oryantalistler, savaş alanında Hz. Muhammed'in öldüğü şeklindeki dedikodunun, Müslümanlar ve Mekkeliler tarafından nasıl algılandığı hususuna ilgi göstermiştir. Meseleyi Mekkeliler açısından ele alan oryantalistlerin, birbirine zıt iki açıklama yaptıkları söylenebilir. Long tarafından dile getirilen birinci açıklamaya göre Hz. Peygamber'in öldürüldüğü haberi Mekkelileri cesaretlendirmiş ve daha sert savaşmalarına yol açmıştır.⁹³⁵

Meseleyi ele alan oryantalistlerin daha çoğu ise ikinci açıklamayı tercih etmiştir. Bu yaklaşım öncelikle Hz. Peygamber'in öldüğü haberinin doğruluğunun araştırılmasına dayanmaktadır. Nitekim Muir, Mekke askerlerin savaş meydanında Hz. Muhammed'in cesedini araştırdıklarını;⁹³⁶ Sell ve Burleigh'e göre ise aramaları sonucunda cesedini bulamayınca Hz. Muhammed'in öldüğüne kanaat getirdiklerini ifade etmiştir.⁹³⁷ Kanaatimizce cesedin bulunmamasının, Hz. Peygamber'in öldüğüne değil yaşadığına bir işaret olarak yorumlamak daha makul gözükmemektedir. Bununla birlikte Burleigh, Mekkelilerin neden aksini düşündüklerine dair bir açıklama kaydetmemektedir. Ona göre Hz. Peygamber'in cesedini arayanlar arasında Mekke ordusunun komutanı Ebu Süfyan da bulunmaktadır. Hz. Peygamber'i öldürdüğünü iddia eden adamın olayı anlatmasından ve olay yerinde gerçekten de şehitlerin cesetlerinin bulunması sebebiyle Ebu Süfyan, Hz. Muhammed'in öldüğünü ve cesedinin, sahabe tarafından başka bir yere taşındığını düşünmeye başlamıştır.⁹³⁸

Muir, Mekkelilerin kendisinin ölmüş olduğuna ikna olması adına Hz. Peygamber'in ani bir strateji uyguladığına dikkat çekmiştir. Muir'in aktarımına göre çevresindeki sahabe, Hz. Peygamber'in yaşadığını ve iyi olduğunu yakinen bilmektedir. Nitekim Kâ'b b. Mâlik, bütün sahabenin bu iyi haberi öğrenmesi için yüksek sesle Hz. Peygamber'in hayatta olduğunu bağırarak duyurmak istemiştir. Bir stratejist olarak daima temkinli ve tedbirli davranan Hz. Muhammed, Ka'b'ı sessiz kalması için uyarmıştır.⁹³⁹ Sell ve Burleigh'e göre Müslümanlar Hz. Muhammed'in

⁹³⁴ Gabriel, s. 120.

⁹³⁵ Long, s. 44.

⁹³⁶ Muir, s. 175.

⁹³⁷ Sell, s. 56; Burleigh, s. 228.

⁹³⁸ Burleigh, s. 228.

⁹³⁹ Muir, Cilt III, s. 174.

hayatta olduğunu fark edince sevinç çılgınlıkları atmaya başlamışlar, o ise bölgenin Mekkelilerle dolu olduğunu ima edip onların dikkatini çekmemek için sessiz kalınmasını emretmiştir.⁹⁴⁰

Oryantalistlerin dile getirdiği ikinci açıklama, Hz. Peygamber'in öldüğü haberine Mekkelilerin ikna olduktan sonra sonra, saldırının şiddetinin giderek zayıfladığı ve nihayetinde durduğu şeklindedir.⁹⁴¹ Muir, Weil, Andrae ve Dermenghem'e göre Mekkelilerin hesaplaşmasının muhatabı, Medineliler değil, Hz. Muhammed ve muhacirlerdir. Nitekim Ebu Süfyan, sıcak savaşın başlamasından önce Medinelilerin sahadan ayrılmasını talep ederken bu hususu açıkça dile getirmiştir. Savaş esnasında Hz. Peygamber öldürüldüğüne göre Mekkeliler, Bedir dâhil tüm olayların intikamını aldıklarını ve amaçlarına ulaştıklarını düşünmüşler ve bu sebeple savaşmayı bırakmışlardır.⁹⁴² Sell ise bu durumu Arap savaş geleneğine dayandırarak açıklamıştır. Öyle anlaşıyor ki bu geleneğe göre rakip ortadan kaldırılınca veya intikam alınınca savaş durdurulmakta ve taraflar savaş meydanından çekilmektedir.⁹⁴³

Oryantalistler, Hz. Muhammed'in öldüğü şeklindeki söylentinin Müslümanlar tarafından nasıl algılandığı hususunu yine iki ayrı biçimde ele almış gözükmektedir. Birinci grupta yer alan oryantalistlere göre bu dedikodu, Müslümanların savaşma azmini baltalamış ve hatta dinî inançlarını zedelemiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in öldüğü şeklindeki söylenti Müslümanlar arasında bir şaşkınlığa yol açmış;⁹⁴⁴ cesaretleri kırılmış, umutsuzluğa kapılmış ve hatta savaş alanından kaçışmaya başlamışlar⁹⁴⁵ ve böylece İslam ordusu artık toparlanamayacak kadar dağılmıştır.⁹⁴⁶ Nitekim Fregosi, ümitlerini yitiren ve telaşlanan Müslümanların savaşmayı bırakmaları sebebiyle savaşın üstünlüğünü ve zaferi kendi elleriyle Ebu Süfyan'a verdiklerini ileri sürmüştür.⁹⁴⁷

⁹⁴⁰ Sell, Badr and Uhud, s. 56; Burleigh, s. 227.

⁹⁴¹ Margoliouth, s. 298; Sell, Badr and Uhud, s. 55; Burleigh, s. 227; Hazleton, s. 243; Payne, s. 41; Andrae, s. 211; Brockelmann, s. 25; Armstrong, Biography, s. 188; Armstrong, Time, s. 132.

⁹⁴² Muir, Cilt III, s. 173; Weil, s. 14; Dermenghem, s. 221; Andrae, s. 211.

⁹⁴³ Sell, s. 56.

⁹⁴⁴ Muir, s. 173.

⁹⁴⁵ Sell, Badr and Uhud, s. 55; Dermenghem, s. 221; Brockelmann, s. 25; Fregosi, s. 53; Bloom, s. 88; Kelen, s. 97; Gabriel, s. 120.

⁹⁴⁶ Long, s. 44; Rodinson, s. 181.

⁹⁴⁷ Fregosi, s. 53

Söz konusu söylentinin Müslümanlar açısından psikolojik ve inanç zaafiyetini açığa çıkardığını iddia eden Muir'e göre bazı sahabiler, Allah'ın kendilerine verdiği sözün nerede kaldığını yakınlıkla söylemeye başlamışlardır.⁹⁴⁸ Burleigh ise Hz. Muhammed'in öldürüldüğü söylentisi üzerine bazı Müslümanların Abdullah b. Übey'e haber göndererek Ebu Süfyan'la anlaşma yapmasını istediklerini iddia etmiştir.⁹⁴⁹ Hazleton'un iddiasına göre kendisi yaralı olarak taşınırken öldüğüne dair şayia sebebiyle kaçışan sahabesini görünce Hz. Peygamber öfkelenmiştir. Ona göre bu öfke, sahabenin İslam'ı sadece Hz. Peygamber'in şahsından ibaret olarak mı gördükleri ve imanlarının bu kadar zayıf mı olduğunu düşünmesinden kaynaklanmıştır.⁹⁵⁰

İkinci grupta yer alan oryantalistlere göre Hz. Peygamber'in öldüğü söylentisi, Müslümanları savaştan alıkoymamıştır. Nitekim Margoliouth ve Gilman'a göre sahabe, Hz. Muhammed öldükten sonra kaybedecek bir şeyinin kalmadığını düşünmüş ve bu nedenle cesaretle dolmuş ancak ümitsizce savaşa devam etmiştir.⁹⁵¹

Newby ise iki grubun yaklaşımını uzlaştıran bir yorumu dile getirmiştir. Buna göre Müslümanlar, Hz. Muhammed'in öldürüldüğü şayiasını duyunca karmaşaya düşmüş, bozguna uğramışlar, ancak onun yaşadığı haberini alır almaz toparlanmış ve Mekke ordusunu uzaklaştırmayı başarmışlardır.⁹⁵² Öte yandan Muir, kendisinin sapasağlam olduğu haberini ilan etmek isteyen Ka'b'ı engellemesini göz önüne alarak Hz. Peygamber'in, Müslümanların o anki psikolojisinden çok, savaşın seyrini yönlendirdiğini ifade etmiştir. Muir'e göre Hz. Peygamber, ordunun arka tarafını güvenli bölgelere çekerek Müslümanların savaşta yok edilmesini engellemiştir.⁹⁵³

Spencer'in aktardığı bir rivayet, Hz. Peygamber'in öldüğü şeklindeki söylenti ile savaşın sona ermesi arasındaki bağı açıkça göstermektedir. Spencer, Kureyş lideri Ebu Süfyan'ın, Müslümanların sığındığı Uhud sırtlarına yönelip onlarla alay ederek hitap ettiğini; Hz. Muhammed'in yönlendirmesiyle Hz. Ömer'in "Allah yüce ve şanlıdır. Biz eşit değiliz. Ölülerimiz cennette, senin ölülerin cehennemde" sözleriyle

⁹⁴⁸ Muir, Cilt III, s. 173.

⁹⁴⁹ Burleigh, s. 227.

⁹⁵⁰ Hazleton, s. 242.

⁹⁵¹ Margoliouth, s. 298; Gilman, s. 157.

⁹⁵² Newby, s. 89.

⁹⁵³ Muir, ss. 174, 177.

cevap verdiğini ifade etmiştir.⁹⁵⁴ Ebu Süfyan'ın bu sataşması, muhtemelen Hz. Peygamber'in ölüp ölmediğinden emin olmak için kurguladığı bir strateji olmalıdır ki Hz. Peygamber, bunun farkına varmış ve kendisi bir cevap vermemiş, ama ilahî vahyi andırır cevabı Hz. Ömer aracılığıyla verdirtmiştir. Nitekim Gabriel, Ebu Süfyan'ın Hz. Ömer'le arasında geçen sözlü atışmadan Hz. Muhammed'in yaşadığını anladığını, ancak bir eğlence ve güç gösterisi olarak gördüklerinden dolayı savaşı bitirdiğini ileri sürmüştür.⁹⁵⁵ Nitekim Margoliputh ve Bodley, bu söz dalaşının arkasından Mekkelilerin savaşı bıraktıklarını ve alandan çekildiklerini belirtmiştir.⁹⁵⁶ Payne ise sözlü sataşmadan hiç bahsetmeyerek Ebu Süfyan'ın Hz. Muhammed'in öldürüldüğünü düşünerek Uhud meydanından ayrıldığını ifade etmiştir.⁹⁵⁷

2.1.2.5. Savaş Alanında Vahşet: Müsle

Oryantalistler, savaşın hemen sonrasında müşriklerin ve özellikle kadınların işledikleri insanlık adına utanç verici iki tür eylemi ele almaktan kaçınmamış gözükmektedirler. Bu eylemlerden ilki, yaralıların öldürülmesidir. Meseleyi ele alan oryantalistlerden yalnızca üçü; Payne, Rodinson ve Delcambre Mekkelilerin, yaralı Müslümanları şehit ettiklerini belirtmiştir.⁹⁵⁸

İkinci eylem ise *müsle*⁹⁵⁹ olarak bilinen, Müslümanların cesetlerine yapılan işkencedir. Meseleyi ele alan Irving ve takipçisi oryantalistler, kadınlı erkekli Mekkelilerin, şehit edilen Müslümanların cesetlerine işkence yaptıklarını belirtmekle yetinmiştir.⁹⁶⁰ Diğer bazıları ise, Ebu Süfyan'ın karısı Hind'in işkencecilerin önderliğini yaptığını ve işkence yapılan şehitler arasında Hamza'nın göze çarptığını söylemişlerdir.⁹⁶¹

Hind'in Hamza'nın cesedine yaptığı işkencenin ayrıntılarından söz eden Long, Gibbon, Muir, Stobart ve Andrae, onun, Hz. Hamza'nın ciğerini söküp

⁹⁵⁴ Spencer, s. 118

⁹⁵⁵ Gabriel, s. 122.

⁹⁵⁶ Margoliouth, s. 298; Bodley, s. 197.

⁹⁵⁷ Payne, s. 41

⁹⁵⁸ Payne, s. 40; Rodinson, s. 181; Delcambre, s. 90.

⁹⁵⁹ Detaylı bilgi için bkz. Şamil Dağcı, "İşkence", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, Cilt 23, ss. 429-433.

⁹⁶⁰ Irving, ss. 127-128; Rodgers, s. 128; Koelle, s. 159; Dermenghem, s. 222.

⁹⁶¹ Irving, ss. 127-128; Johnstone, s. 101; Draycott, s. 197; Andrae, ss. 211-212; Margoliouth, s. 306; Rodinson, s. 181; Hodgson, Cilt I, s. 190; Armstrong, Time, s. 132; Rogerson, s. 157; Warner, s. 82; Burleigh, s. 228; Bloom, ss. 88-89.

dişleriyle çiğnediğini ifade etmiştir.⁹⁶² Fregosi ise bu olayı bir tiyatro sahnesi gibi anlatmıştır. Buna göre Hind, zevkle haykırarak Hz. Hamza'nın vücudunu yarmış, ciğerini çıkarmış ve çiğ çiğ yemiştir.⁹⁶³ Müsle eyleminde Hind'in yanında Mekke ordusundaki kadınlar da katılmıştır. Nitekim Fregosi, bu kadınların Müslümanların cesetlerinden kulaklarını ve burunlarını kesip ziynet eşyası gibi bunları takındıklarını ifade etmiştir.⁹⁶⁴

Oryantalistler, müsle eyleminde Ebu Süfyan'ın tavrını, birbirine zıt iki şekilde tahlil etmişlerdir. Burleigh'e göre Ebu Süfyan, eşi Hind'in başını çektiği müsle eylemine destek vermiş ve hatta katılmıştır. Burleigh, müsle yapılan Müslüman cesetlerini gördükten sonra Ebu Süfyan'ın Müslümanların saflarına dönerek "Bu, bizim ortak kararımız değildir. Ancak, konuyu tartışmış olsaydık, bu yönde karar alırdık!" şeklinde seslendiğini ifade etmiştir. Buna göre Ebu Süfyan, müsle eylemine katılmamış olmakla birlikte onaylamıştır.⁹⁶⁵ Long ve Gibbon ise Ebu Süfyan'ın destek vermekle yetinmediğini, olaya bizzat katıldığını belirtmişlerdir. Gibbon, Ebu Süfyan'ın Hz. Hamza'nın iç organlarının parçalanmasına katıldığını ifade etmiştir.⁹⁶⁶ Long, Ebu Süfyan'ın Hz. Hamza'nın yanaklarını bizzat kestiğini, sonra bunu mızrağının ucuna takarak "Bedir savaşından sonra Uhud savaşı geliyor; Hübel, şimdi senin dinin muzaffer!" diyerek haykırdığını aktarmıştır.⁹⁶⁷

Bazı oryantalistlerin iddiasına göre ise Ebu Süfyan, müsleyi hiç onaylamamış ve buna engel olmaya çalışmıştır. Fregosi'ye göre Hind, Hz. Hamza'nın ciğerini çıkarıp çiğ çiğ yediğini görünce Ebu Süfyan, karısının bu çirkin davranışına öfkelenmiş, Hind'in kanlı ağzına vurarak ciğeri yere düşürmüştür.⁹⁶⁸ Öte yandan Sell ve Kelen, Ebu Süfyan'ın Müslümanların cesetlerine müsle yapılmasıyla ilgili bir emir vermediğini ve böylesi utanç verici bir eylemde sorumluluğunun olmadığını

⁹⁶² Long, s. 45; Muir, Cilt III, s. 176; Gibbon, s. 56; Stobart, s. 160; Andrae, s. 212; Rodinson, s. 181; Hodgson, Cilt I, s. 190; Kelen, s. 97; Delcambre, s. 90; Armstrong, Biography, s. 188; Armstrong, Muhammad, Time, s. 132; Rogerson, s. 156; Spencer, ss. 118-119; Hazleton, s. 243; Burleigh, s. 228; Bloom, s. 89.

⁹⁶³ Fregosi, s. 53.

⁹⁶⁴ Fregosi, s. 53.

⁹⁶⁵ Burleigh, ss. 228-229.

⁹⁶⁶ Gibbon, s. 56.

⁹⁶⁷ Long, s. 45.

⁹⁶⁸ Fregosi, s. 53.

ilan ettiğini belirtmiştir.⁹⁶⁹ Gabriel ve Hazleton ise Ebu Süfyan'ın Hz. Muhammed'e ve sahabenin olduğu tarafa yönelerek "Ölülerinizden bazılarını müsle yapıldı. Bunu ben ne emrettim, ne nehyettim. Bu beni sevindirmez de, üzmez de" diyerek bu eylemin sorumluluğunu üstlenmediğini ifade etmiştir.⁹⁷⁰

Müsle olayını değerlendirme hususunda oryantalistlerin, biri bu olayı onaylamaya ve diğeri bu eylemi yakışksız göstermeye yol açacak biçimde iki ayrı yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Müsleyi dolaylı olarak onaylama tavrının bir örneğini, İslam hakkında objektif yaklaşmasıyla ülkemizde adını söz ettiren Watt'ta görmek şaşırtıcı olmuştur. İskoç oryantalist, tez boyunca yararlandığımız iki eserinde de Mekkelilerin Müslüman cesetlerine yaptıkları işkenceden hiçbir şekilde bahsetmemiş, Uhud savaşında sanki böyle bir olay yaşanmadığı izlenimini vermiş ve kanaatimizce okuyucusunu olumsuz yönde etkilemiştir. Ne var ki kimi oryantalistler, Watt'ın suskunluğunu gölgede bırakırcasına müsleyle ilgili tarihî verilere ya kuşkuyla yaklaşmak ya da bu olayın gerekçesini açıklamak suretiyle Mekkelilerin insanlık dışı müsle eyleminin ağırlığını azaltmaya gayret göstermişlerdir.

Muir, Hind'in, Hamza'nın ciğerini söküp dişlediği şeklindeki anlatıların abartılı olduğunu ve Hind'i suçlamak için uydurulmuş olabileceğini iddia etmiştir.⁹⁷¹ Margoliouth ve Spencer ise Mekkelilerin müsle yapmalarının gerekçesini keşfetmeye sığınarak bu olayı adeta meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Margoliouth, Araplar arasında ciğerin büyüğü bir yanı olduğuna inanıldığını; o dönemlerde bu geleneğin bazı kabilelerce sürdürüldüğünü; bu gerekçeye dayanarak Hind'in de Hz. Hamza'nın ciğerini söküp dişlediğini ifade etmiştir.⁹⁷² Spencer, ise müslenin gerekçesini geleneğe değil, intikam hırsına dayandırmıştır. Buna göre Hind, Müslümanların Bedir'de öldürdüğü babasının, erkek kardeşinin, amcasının ve en büyük oğlunun intikamını almak için Hamza'nın cesedine haklı olarak işkence yapmıştır.⁹⁷³

Müsle hakkında Bloom'un yorumu, bir olayın ters yüz edilmesinin ender görüleceği bir örnek olarak ele alınmayı hak etmektedir. Bloom, Hind'in Hamza'nın ciğerini sökmesini, dişlemesini ve ağzından tükürmesini öncelikle bir çöl vahşiliği olarak nitelendirmiştir. Ancak o, insanlık dışı bu hareketten dolayı Hind'i sorumlu

⁹⁶⁹ Sell, Badr and Uhud, s. 57; Kelen, s. 98.

⁹⁷⁰ Gabriel, s. 122; Hazleton, s. 244.

⁹⁷¹ Muir, Cilt III, s. 176.

⁹⁷² Margoliouth, s. 306.

⁹⁷³ Spencer, s. 119.

tutmak yerine, bu tür bir vahşiliği ilk Müslümanların karakteristik özellikleri arasına yerleştirmektedir. Bloom, Hz. Muhammed'in sevimsiz, sert ve bencil tabiatı ile Arapların bu türden gelenekleri birleşince ilk Müslümanların nasıl bir psikolojiye sahip olduklarının anlaşılır olduğunu iddia etmiştir.⁹⁷⁴ Bloom'un bu yorumunun, bir bilim insanlığından öte sıradan bir insanın adalet duygusunu bile yerinden oynatacağı açıktır.

Gabriel ve Armstrong ise, müslenin vahşetini açık bir yüreklilikle dile getirmişlerdir. Sözgelimi Gabriel, düşmanın cesedine işkence yapmanın gelenekte bir yeri olsa bile, Hamza'nın iç organlarının çıkarılarak ciğerinin çiğnenmesinin ilkel Arap geleneğinde şok etkisi yaratacak türden olduğuna dikkat çekmiştir.⁹⁷⁵ Gabriel'den bir ileri adım atarak Armstrong, bazı Mekkelilerin de müslenin yol açtığı manzaradan tiksiniyor, böylesi bir eylemin kendi davalarını lekelediğini söylediklerini belirtmiştir.⁹⁷⁶

Oryantalistler, Mekkelilerin müsle eylemleri esnasında Hz. Peygamber'in ve Müslümanların nasıl bir tavır gösterdiği meselesine ilgi göstermişlerdir. Görebildiğimiz kadarıyla eserlerini incelediğimiz oryantalistler arasında yalnızca Bloom, bir bütün olarak Müslümanların tavrı hakkında doğrudan söz etmiştir. Bloom'a göre Uhud dağına sığınan ve bozguna uğramış Müslümanlar, bu korkunç aşağılamayı durdurmak için çok zayıftır.⁹⁷⁷ Ebu Süfyan'ın müsleye gösterdiği tepkiye dair bazı rivayetlerin, Bloom'un bu yorumunu, dolaylı olarak doğruladığı söylenebilir. Zira bu rivayetlerde Ebu Süfyan'ın, Müslümanların bulunduğu tarafa yönelerek müsleyi emretmediğini ilan etmesi, Müslümanların bu eylemi gördüklerini, ancak engelleyemedikleri sonucuna ulaştırmaktadır.

Oryantalistler, Hz. Peygamber'in Uhud şehitlerini nasıl andığı ve bu şehitlerin cesetlerine yapılan işkenceye karşı nasıl tepki gösterdiği meselesini tahlil etmişlerdir. Burleigh, Mekke ordusunun ayrılmasından sonra Hz. Muhammed'in savaş meydanına indiğini, tanınmaz hale gelen Hz. Hamza'nın cesedini görünce çok üzüldüğünü; müsleyi yapan Hind'in, Allah'ı ve elçisini inkâr ettiği için cehenneme gönderileceğini söylediğini ifade etmiştir.⁹⁷⁸ Hz. Peygamber'in Hamza dâhil

⁹⁷⁴ Bloom, s. 89.

⁹⁷⁵ Gabriel, s. 121.

⁹⁷⁶ Armstrong, Biography, s. 188.

⁹⁷⁷ Bloom, s. 89.

⁹⁷⁸ Burleigh, s. 229.

şehitlerin cesetlerine son derece üzülmüş olduğu izahtan vareste değilse de Hind hakkında böyle bir söz etmiş olduğu, ona beddua ettiği muhtemelen Burleigh'in hayal dünyasını yansıtmaktadır. Zira Hz. Peygamber ileride de ele alacağımız gibi, Mekke'nin fethinden sonra Hind'i affetmiştir.

Oryantalistler, Hz. Peygamber'in, müsle eylemine çok sert tepki gösterdiğini ve bunun intikamını almak için yemin ettiği hususunda hemfikirdir gözükmektedirler. Rogerson ve Rodgers, Hz. Muhammed'in müslenin intikamı için yemin ettiğini belirtmekle yetinirken,⁹⁷⁹ kimileri yeminin içeriğine dair ayrıntılar sunmaktadır. Kimi oryantalistlere göre Hz. Peygamber'in yeminin özünde yalnızca Hamza bulunmaktadır. Buna göre Hz. Muhammed, amcası Hamza'nın cesedini yapılan işkenceyi gördüğünde 'Hz. Hamza'ya yapılabilecek bir bedel olarak aynısını sizden 30 kişiye yapacağım'⁹⁸⁰ diyerek yemin etmiştir.⁹⁸¹ Irving, Sell ve Dermenghem ise Hz. Peygamber'in bu yeminde 70 sayısını verdiğini ifade etmiştir.⁹⁸²

Muir'e göre Hz. Peygamber, yemin ederken yalnızca Hamza'yı değil bütün Uhud şehitlerini gözetmiştir. Böylece Hz. Peygamber, şehitlerin parçalanmış cesetlerini gördüğünde bunun aynısını, Spencer ve Rodgers'e göre 30⁹⁸³ ve Muir'e göre 70⁹⁸⁴ Mekke'ye yapacağına dair yemin etmiştir. Öte yandan Spencer, sahabenin de Hz. Peygamber'i yalnız bırakmak istemediklerini; "Allah'a yemin olsun ki, eğer Allah bize gelecekte zafer nasip ederse, onlara daha önce hiçbir Arabin yapmadığı müsleyi yapacağız" şeklinde yemin ederek Hz. Peygamber'in yanında yer aldıklarını ifade etmiştir.⁹⁸⁵ Ne var ki Hz. Muhammed'in ve ashabının bu ahdine, Kur'an-ı Kerim müdahale etmiştir.

Sell ve Kelen, Nahl suresinin 126. ayetinin⁹⁸⁶ müslenin kötülüğü hakkında Hz. Peygamber'i uyardığını ve yemini gerçekleştirmesine izin vermediğini

⁹⁷⁹ Rogerson, s. 157; Rodgers, s. 130.

⁹⁸⁰ İbn İshâk, s. 335.

⁹⁸¹ Muir, Cilt III, s. 179; Kelen, s. 99; Spencer, s. 119; Gabriel, s. 123.

⁹⁸² Irving, s. 128; Sell, Badr and Uhud, s. 57; Dermenghem, s. 223.

⁹⁸³ Spencer, s. 119; Rodgers, s. 130.

⁹⁸⁴ Muir, Cilt III, s. 179.

⁹⁸⁵ Spencer, s. 119.

⁹⁸⁶ "Cezalandırmak isterseniz size yapıldığı kadarıyla cezalandırın, fakat sabır gösterirseniz bilin ki sabırlı davrananlar için bu muhakkak daha hayırlıdır." Nahl 16:126. Sell, 117. ayet olduğunu kaydediyor.

belirtmiştir.⁹⁸⁷ Muir, Hz. Muhammed'in bu vahşî uygulamayı yasaklayan bir vahiy aldığını belirtmekle birlikte, bu yasaklamanın ilgili ayete dayandırılmasına itiraz etmiştir. Zira Nahl suresi, Mekkî bir suredir ve bu nedenle hicretten sonra gerçekleşen Uhud savaşına ilişkin bir emir vermesi beklenemezdir.⁹⁸⁸ Kur'an tarihine dair az da olsa ilgi duyan her araştırmacı, Kur'an-ı Kerim'in nüzulü ile sureler ve ayetler arasında birebir örtüşme olmadığını bilir. Nitekim Nahl suresinin ilk 125 ayeti Mekkî iken, son üç ayeti yani 126-128. ayetleri Medenî'dir. Bu nedenle Muir'in itirazı anlamlı bir eleştiri olarak gözükmemektedir.

Oryantalistler, kendisini uyanan vahye itaat ederek Hz. Muhammed'in yeminini yerine getirmediğini⁹⁸⁹ ve uygulamayı tamamen kaldırarak Müslümanlara da müsle yapılmasını yasakladığını ifade etmişlerdir.⁹⁹⁰ Hatta Sell ve Rogerson, ilgili ayette sabrın ve merhamet gösterilmesinin tavsiye edilmesini Hz. Peygamber'in tercih ettiğini açık yüreklilikle dile getirmişlerdir.⁹⁹¹

İlginçtir ki oryantalistlerden bazıları, Hz. Peygamber'in bu asil tavrını küçümsemeye çalışmış gözükmektedirler. Gabriel, ilahî vahiyle uyarılmasından sonra yeminini bozduğunu ve hatta müsleyi yasakladığını ifade etmekle birlikte Hz. Muhammed'in Buda gibi olmadığını belirtmiş; bir adım daha atarak Hz. Muhammed'in ettiği yeminde son derece kararlı olduğunu ve düşmanlarına müsle yapacak bir kapasite ve karakteri taşıdığını iddia etmiştir.⁹⁹² Sell ise kimi İslam âlimlerinin yorumuna dayanarak müsle gibi insanlık dışı bir davranışın yasaklanmadığını iddia etmiştir. Bu bağlamda Sell, ilgili ayette yasaklanan durumun bir kişiye karşı 70 kişiden öç almak olduğunu savunmuştur. Ona göre bu ayet aynı ölçüde misillemeye, yani kısasa kısasa izin vermektedir.⁹⁹³ Sell'in barış zamanının toplumsal iç hukuku ile savaş hukukunu, müsle ile kısas cezasını birbirinin yerine kullanması, bilgisizlikten kaynaklanmıyorsa, İslam'ı kan akıtma düşkünü bir din olarak resmetme gayretinin bir yansıması olduğu söylenebilir.

Spencer, Sell'den daha aşırı bir yoruma imza atmıştır. O, Hz. Peygamber'in yemininden sonra Kur'an-ı Kerim tarafından uyarılmasını, bu uyarı gereğince Hz.

⁹⁸⁷ Sell, Badr and Uhud, s. 57.

⁹⁸⁸ Muir, Cilt III, s. 179.

⁹⁸⁹ Muir, Cilt III, s. 179; Dermenghem, s. 223; Rodgers, s. 130.

⁹⁹⁰ Margoliouth, s. 306; Kelen, s. 99; Rodgers, s. 130.

⁹⁹¹ Sell, Badr and Uhud, s. 58; Rogerson, s. 157.

⁹⁹² Gabriel, s. 123.

⁹⁹³ Sell, Badr and Uhud, ss. 58-59.

Muhammed'in hem yemininden döndüğünü hem de müsle gibi vahşi bir geleneği yasakladığından hiçbir biçimde söz etmemiştir. Bu tutum, Spencer'in tarih biliminin objektif ölçütlerine uymadığını açık bir biçimde göstermektedir. Tarihte vuku bulmayan bir olayı varmış gibi anlatmak ne ölçüde tarihî gerçekliği saptırmak ise olan bir olaydan söz etmemek ve olayı gizlemek de aynı ölçüde tarihî saptırmak anlamına gelmektedir. Öte yandan Spencer, bu tür bir sahtekârlıkla yetinmemiş, Hz. Peygamber'in müsle yeminini yerine getirmiş ve hatta Müslümanlara bunu vasiyet olarak emretmiş gibi bir tablo çizmiştir.

Spencer'ın, ilahi vahyin kendini uyarmasından ve bunun üzerine Hz. Peygamber'in yemininden dönmekle kalmayıp aynı zamanda müsleyi yasaklamasından söz etmemesinin bilimsel değil ama politik bir amacının bulunduğu söylenebilir. Nitekim Spencer, Hz. İsa'nın düşmanına diğer yanağını çeviren düsturunun Hz. Peygamber'de düşmanın tepesine binmek şeklinde dönüştüğünü vurgulamıştır. Böylece Spencer, günümüzdeki cihat savaşçıların gerçekleştirdikleri terör eylemlerinin, müsleye yemin eden Hz. Peygamber'in izinden gitmelerinden kaynaklandığını iddia etmiş⁹⁹⁴ ve İslam'ı insanlık dışı bir din olarak karalama gayretini göstermiştir.

Şehitlerini defnettikten sonra Müslümanlar, Medine'ye dönmüşlerdir. Ağır kayıp yaşayan bir ordunun yaralarını sarması beklenirken Hz. Peygamber, stratejik dehasını bir kez daha göstermiştir. Savaşın hemen ertesi günü Hz. Peygamber, sadece Uhud savaşına katılmış olan sahabeden oluşan bir birlik hazırlamış ve yola çıkılacağı emrini vermiştir. Burleigh, savaştan daha dün dönen sahabeden bazısının, yaralarını bahane ederek yakınmaya başladıklarını, ancak Hz. Muhammed'in kendi yarasını göstererek bu yakınmaları susturduğunu ifade etmiştir.⁹⁹⁵ Medine'den yaklaşık sekiz mil uzaklıktaki Hamrâu'l-Esed bölgesine konuşlanan⁹⁹⁶ bu birlik, Rodgers'e göre yetmiş sahabeden müteşekkildir ve her gece beş yüzden fazla kamp ateşi yakarak Mekke ordusunu beklemiştir.⁹⁹⁷

Hz. Peygamber'in bu girişiminin gerekçesini keşfetmeye çalışan oryantalistlere göre Hz. Peygamber'in Hamrâu'l-Esed'e yürüyerek konaklamasının

⁹⁹⁴ Spencer, s. 119.

⁹⁹⁵ Burleigh, s. 231.

⁹⁹⁶ Muir, Cilt III, ss. 182-183; Johnstone, s. 102; Sell, s. 60; Dermenghem, s. 224; Watt, Medina, s. 29; Burleigh, s. 231; Andrae, s. 212.

⁹⁹⁷ Rodgers, s. 131.

amacı; şehitlerine ağıt yakan Medinelilerin moralsizlik atmosferini dağıtmak ve hem Mekkelilere hem de Arap kabilelere Müslümanların cesaretinin hâlâ ayakta olduğunu göstermek suretiyle gövde gösterisi yapmak;⁹⁹⁸ Medine'deki muhalif kanadın sevincini kursaklarında bırakmak ve onlara gözdağı vermek;⁹⁹⁹ Mekkelilerin geri çekilmelerinden pişman olup geri dönerek Medine'ye saldırmasının önünü kesmek;¹⁰⁰⁰ kişisel olarak kendisinin ve İslam'ın itibarının düşmesine izin vermemektir.¹⁰⁰¹ İslam ordusu, düşman üzerinde daha etkili iz bırakmak için geceleri ateş yakmak suretiyle bu bölgede 3-4 gün beklemiş, Mekkelilerle yeni bir karşılaşma olmadan Medine'ye yeniden geri dönmüştür.

2.1.3. Uhud Savaşının Sonuçları

Oryantalistlerin Uhud Savaşına ilişkin değerlendirmelerini, biri yakın ve diğeri uzak sonuçlar olmak üzere iki açıdan ele almak mümkündür.

2.1.3.1. Uhud Savaşının Yakın Sonuçları

Uhud gününde savaş meydanında olup bitenler ile Müslümanların Hamrâu'l-Esed'de Mekkelileri beklemesine ilişkin yaptıkları değerlendirmeler, oryantalistlerin bu savaşa dair çıkarsadıkları yakın sonuçları oluşturmaktadır. Bu bağlamda oryantalistlerin değindikleri ilk konu, tarafların savaştaki kayıpları olmuştur.

Uhud'da Müslümanların verdikleri şehitlerle ilgili klasik kaynaklardaki rivayetlerde zikredilen farklı sayılardan¹⁰⁰² hareketle oryantalistlerin de benzer şekilde 65 ile 75 arasında değişen sayılar kaydettikleri görülmektedir.¹⁰⁰³ Firestone

⁹⁹⁸ Sell, Badr and Uhud, ss. 60-61; Muir, Cilt III, ss. 183-184; Weil, s. 14; Draycott, s. 197; Bodley, s. 201; Watt, Medina, s. 29; Watt, Statesman, s. 145; Rodinson, s. 182; Warner, s. 83; Gabriel, s. 123; Andrae, s. 212.

⁹⁹⁹ Andrae, s. 212.

¹⁰⁰⁰ Sell, Badr and Uhud, s. 60; Draycott, ss. 197-198; Dermenghem, s. 224; Bodley, s. 200; Watt, Statesman, s. 145; Rodinson, s. 182; Armstrong, Biography, s. 189; Gabriel, s. 124; Irving, s. 128; Muir, Cilt III, s. 183; Koelle, s. 158.

¹⁰⁰¹ Bodley, ss. 201, 203.

¹⁰⁰² Vâkıdî'ye göre bu sayı 70'tir. Vâkıdî, Cilt I, s. 300. Taberî'ye göre Müslümanlar o gün 72 şehit vermiştir. Taberî, Cilt II, s. 508.

¹⁰⁰³ Uhud'da Müslümanlar; Gabriel, Hazleton, Armstrong ve Rodgers'a göre 65 şehit vermişlerdir. Gabriel, s. 122; Hazleton, s. 240; Armstrong, Biography, s. 188; Armstrong, Time, s. 132; Rodgers, s. 130. Long, Bush, Margoliouth ve Sell'e göre bu sayı 70'tir. Sell, Badr and Uhud, s. 55; Long, s. 45; Bush, s. 128; Margoliouth, s. 292. Karsh'a göre Müslümanlar yetmişten fazla kayıp

ise konuya bir karşılaştırma yapmak suretiyle yaklaşmış ve Müslümanların, Mekkelilerden üç kat daha fazla kayıp verdiğini ileri sürmüştür.¹⁰⁰⁴ Abdullah b. Übey ve arkadaşlarının ayrılması göz önüne alındığında Müslümanlar, Rodgers'a göre askerlerinin yaklaşık yüzde onunu¹⁰⁰⁵ kaybetmişlerdir.

Müslümanların şehitleri meselesinde olduğu gibi oryantalistler, Uhud savaşında Mekkelilerin kayıpları hususunda da farklı sayıları kaydetmişlerdir. Müşrikler Watt'a göre 27;¹⁰⁰⁶ Gabriel, Armstrong, Rodgers, Sell, Koelle, Bogle ve Long'a göre 22;¹⁰⁰⁷ Margoliouth, Johnstone ve Draycott'a göre 20¹⁰⁰⁸ ölü vermiştir.

2.1.3.2. Kazanan Taraf

Tarafların kayıplarını ve savaş alanındaki süreci göz önüne aldığında oryantalistlerin önemli bir kısmı, Mekkelilerin savaşı kazandığını ve Müslümanların ağır bir hezimet yaşadığını ilan etmişlerdir.¹⁰⁰⁹ Diğer yandan oryantalistlerin, savaşın kaderinin Müslümanlar aleyhine dönüşmesinin ve sonuçta kaybedilmesinin gerekçelerini izah etmeye çalışmışlardır.

Cook, herhangi bir açıklama yapmaksızın Uhud savaşında Hz. Muhammed'in gücünün yettiğinden fazlasını yapmaya kalkıştığını ileri sürmüştür.¹⁰¹⁰ Koelle'nin iddiasına göre, Hz. Muhammed'in Abdullah b. Übey'in savunma savaşı teklifini reddetmesi ve böylece kendilerine nispetle oldukça güçlü bir ordunun karşısına çıkması yenilginin gerçek sebebidir.¹⁰¹¹ Margoliouth da Uhud yenilgisinin sorumluluğunun Hz. Peygamber'e yüklenemeyeceğini belirtmiştir. Ona göre Hz. Peygamber, savaş öncesinde kendi kararı yerine istişarede meydan savaşı

vermişlerdir. Karsh, s. 16. Draycott, Stobart, Johnstone, Bogle, Saunders ve Kelen Müslümanların 74 şehit verdiklerini belirtmiştir. Draycott, s. 197; Bogle, s. 16; Saunders, s. 28 Stobart, s. 159; Johnstone, s. 101; Kelen, s. 98. Koelle'ye göre şehit sayısı 70-75 arasındadır. Koelle, s. 158. Watt'a göre 75 şehit vermişlerdir. Watt, Statesman, s. 140.

¹⁰⁰⁴ Firestone, Jews, s. 30.

¹⁰⁰⁵ Rodgers, s. 130.

¹⁰⁰⁶ Watt, Statesman, s. 140.

¹⁰⁰⁷ Gabriel, s. 122; Armstrong, Time, s. 132; Armstrong, Biography s. 188; Rodgers, s. 130; Sell, Badr and Uhud, s. 55; Bogle, s. 16; Koelle, s. 158; Long, s. 45.

¹⁰⁰⁸ Margoliouth, s. 292; Draycott, s. 197; Johnstone, s. 101.

¹⁰⁰⁹ Draycott, s. 197; Margoliouth, s. 292; Spencer, s. 117; Cook, s. 22; Mantran, s. 77; Bloom, s. 88; Rodgers, ss. 132-133; Bush, s. 128; Koelle, s. 158; Mantran, s. 77; Koelle, s. 158; Lammens, s. 30; Muir, Cilt III, s. 170; Lewis, s. 42; Crawford, s. 83; Rodinson, s. 181.

¹⁰¹⁰ Cook, s. 22.

¹⁰¹¹ Koelle, s. 159.

isteyenlerin kararına uymak durumunda kalmış ve savaş esnasında okçular örneğinde olduğu gibi sahabesi emirlerine uymakta titizlik göstermemiştir.¹⁰¹²

Margoliouth'un yaklaşımını izleyen Hodgson, Spuler ve Delcambre'ye göre Hz. Muhammed'in, yerlerini terk etmeme emrini verdiği okçuların, bu emre itaatsizlik etmeleri sebebiyle Müslümanların savaşı kaybettiğini ifade etmiştir.¹⁰¹³ Yerlerini terk etmeyen okçuların bulunduğunu göz önüne alarak Watt, Müslümanların savaşı kaybetmelerinin yalnızca bazı okçuların savaşın disiplininden kopmalarıyla açıklanamayacağına işaret etmiştir.¹⁰¹⁴

Nitekim Brockelmann, Payne ve Crawford, savaşın kaderinin Halid b. Velid'in komutasındaki süvari birliğin kurnazca ve becerikli stratejisi sayesinde değiştiğini belirtmiştir.¹⁰¹⁵ Watt ise başta Halid b. Velid olmak üzere Mekke ordusundaki komutanların stratejik açıdan becerikli olduklarını; savaş öncesi kazılan çukurlar sayesinde Müslümanların ilerlemesine izin verilmesi ile süvari birliğinin hücumunun koordinesi sayesinde Müslümanların savaşı kaybetmesinin sağlandığını ileri sürmüştür.¹⁰¹⁶ Müslümanların ordusunda küçük dahi olsa bir süvari birliği bulunmuş olsaydı, Watt'a göre Müslümanlar çok daha az kayıp verirdi¹⁰¹⁷ ve Gabriel'e göre Mekke ordusu hezimete bile uğrayabilirdi.¹⁰¹⁸ Dermenghem ise Müslümanların yenilgileri hususunda ilginç bir iddia ortaya atmıştır. Ona göre içkinin henüz haram kılınmamış olmasından dolayı bazı sahabenin, cesaretlerini artırmak için savaştan önce şarap içtiğini ama yenilgiden kurtulamadıklarını ileri sürmüştür.¹⁰¹⁹

Yenilginin Müslümanlar üzerindeki psikolojik etkisi üzerinde duran oryantalistlerden Muir, Uhud yenilgisinin ve şehitlerin haberinin gelmesinin verdiği acının Medine'yi kapladığını dile getirmiştir.¹⁰²⁰ Medine halkının yaşadığı dramı vurgulamak adına Dermenghem, İslam ordusunda savaşa gönülsüz katılıp yaralanan ve bunun üzerine kılıcıyla canına kıyan bir adamdan söz etmiştir. Bu adam, İslam için değil, Mekkelilerin kıyımına karşı arazilerini korumak adına savaştığını itiraf

¹⁰¹² Margoliouth, s. 292.

¹⁰¹³ Hodgson, Cilt I, s. 190; Delcambre, s. 90; Spuler, s. 12.

¹⁰¹⁴ Watt, Medina, ss. 24-25.

¹⁰¹⁵ Watt, Medina, ss. 24-25; Brockelmann, s. 25; Payne, s. 40; Crawford, s. 83.

¹⁰¹⁶ Watt, Medina, s. 25.

¹⁰¹⁷ Watt, Statesman, s. 141.

¹⁰¹⁸ Gabriel, ss. 118-119.

¹⁰¹⁹ Dermenghem, s. 219.

¹⁰²⁰ Muir, Cilt III, s. 188.

etmiş ve kadınların diline düşmemek için de intihar etmiştir. Dermenghem, bu olay üzerine Hz. Muhammed'in, insanlar hakkında hüküm vermek için son ana kadar beklemek gerektiğini söylediğini belirtmiştir.¹⁰²¹

Cole, "Zaferin bin tane babası vardır, ama yenilgi yetimdir" sözünü aktararak Medine'ye dönerken Müslümanların 'kesinlikle babasız' olduklarını belirtmiş ve Müslümanların savaşta yenildikleri görüşünü paylaşmıştır.¹⁰²² Armstrong ise Uhud savaşında Müslümanların ciddi bir biçimde yok olma tehlikesiyle karşılaştıklarını¹⁰²³ ve Hz. Muhammed'in hasta ve sarsılmış bir halde Medine'ye döndüğünü¹⁰²⁴ ileri sürmüştür.

Bedir savaşında Mekkeliler, 70 kayıp vermişlerdi. Uhud'da ise bu durum tersine çevrilmiş ve bu kez 70 veya bunun biraz fazlası Müslüman şehit olmuştur.¹⁰²⁵ Bu hususu göz önüne alan oryantalistler, Mekkelilerin Uhud'da Bedir'in intikamını aldıklarını ve yas tutma sırasının Müslümanlarda olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰²⁶ Nitekim Kelen, müsl eyleminin yapıldığı sırada Ebu Süfyan'ın, Müslümanların sığındığı Uhud'un eteklerine yönelerek bu savaşta Hübel'in galip geldiğini haykırdığını söylemiştir.¹⁰²⁷ Muir ise Ebu Süfyan'ın Mekke'ye döner dönmez Kâbe'ye gittiğini, burada zafer için Hübel'e şükredip başını tıraş ettiğini belirterek Mekkelilerin, Uhud zaferinden ve Bedir'in intikamından dolayı sevinçli olduklarını ifade etmiştir.¹⁰²⁸

Ne var ki bazı oryantalistler, Mekkelilerin Uhud savaşının sonucunu verimsiz bir zafer olarak değerlendirmişlerdir.¹⁰²⁹ Zira Hz. Muhammed'in öldüğü şayiasından sonra Mekkelilerin saldırıyı gevşetmeleri, onların Müslümanları yok etmelerinin önünü kesmiş, zaferlerini taçlandırmaktan alıkoymuş ve bu sayede Müslümanlar rahat bir şekilde geri çekilme imkânı bulmuştur.¹⁰³⁰ Öte yandan kimi oryantalistler, Mekkelilerin zaferinin ve Bedir'in intikamını almalarının Müslümanlar açısından bir

¹⁰²¹ Dermenghem, s. 220.

¹⁰²² Cole, s. 133.

¹⁰²³ Armstrong, Islam, s. 20.

¹⁰²⁴ Armstrong, Time, s. 132.

¹⁰²⁵ Vâkıdî'ye göre bu sayı 70'tir. Vâkıdî, Cilt I, s. 300. Taberî'ye göre Müslümanlar o gün 72 şehit vermiştir. Taberî, Cilt II, s. 508.

¹⁰²⁶ Lammens, s. 30; Rodinson, s. 181; Warner, s. 82; Hazleton, s. 244.

¹⁰²⁷ Kelen, s. 94.

¹⁰²⁸ Muir, Cilt III, s. 198.

¹⁰²⁹ Lammens, s. 30; Watt, Statesman, s. 140; Margoliouth, s. 298; Bodley, s. 197.

¹⁰³⁰ Andrae, s. 211; Rodgers, ss. 132-133; Irving, s. 127; Brockelmann, s. 25; Armstrong, Biography, s. 188; Armstrong, Time, s. 132; Andrae, s. 212; Rodgers, s. 128; Gabrieli, s. 71.

var olma sorununa yol açmadığına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Watt'ın ilginç bir uyarısı bulunmaktadır.

Watt, bazı oryantalistlerin, İslam tarihi kaynaklarının Uhud'da Müslümanların yaşadığı felaketin üstünü örtmeye çalıştıklarını iddia ettiklerini dile getirir. Oysa ona göre gerçek, bunun tam tersi olabilir. Böylece İskoç oryantalist, İslam tarihçilerinin, Müslümanlar açısından Uhud savaşını gerçeğinden daha kasvetli bir biçimde tasvir etmiş olabileceklerini vurgular. Bunun muhtemel gerekçesini Watt, savaşta en çok zarar gören ensarın Kureyşlilere ve Emevi ailesine duydukları düşmanlık şeklinde açıklamaktadır.¹⁰³¹ Kanaatimizce Watt, tarih yazımının siyasî bir gaye içerdiği şeklindeki bir soruna incelikle dikkat çekmiştir. Ancak, bizce, eğer İslam tarihi kaynakları geriye dayanarak Uhud savaşını daha kasvetli bir biçimde anlatmışlarsa bunun gerekçesini, bu kaynakların yazıldığı Abbasi döneminde, Emevilere duyulan karşıtlıkta aramak daha doğru bir yaklaşım olarak gözükmektedir. Öte yandan oryantalistlerden bazıları, tarih yazımının politikliği sorununa değinmeden ve bizzat mevcut kaynaklardan yola çıkarak savaşın kesin olarak Mekkelilerce kazanıldığı şeklindeki yaygın anlayışa karşı çıkmışlardır.

Cole'a göre Uhud'da İslam ordusu, düzenli bir biçimde geri çekilmiştir ve bu nedenle bir yenilgi söz konusu değildir. Böylece Cole, Uhud Savaşının berabere biten bir savaş olarak görülebileceğini ifade etmiştir.¹⁰³² Cole'un yaklaşımını büyük ölçüde Denny ve Crawford da paylaşmıştır. Bu iki oryantaliste göre savaşın kazanan tarafının bulunmadığı veya her iki tarafın da karmaşık bir başarı elde ettiği söylenebilir.¹⁰³³ Bu karmaşık başarı şeklindeki değerlendirme, daha açık kılınmak suretiyle kimi oryantalistler tarafından da paylaşılmış gözükmektedir.

Watt, Uhud'u yalnızca Bedir'in intikamı olarak görülmesi durumunda Mekkelilerin hedeflerine ulaştıklarının kabul edilebileceğine dikkat çekmiştir.¹⁰³⁴ Crawford ise herhangi bir açıklama yapmaksızın Uhud'da kazanan tarafın olmadığını iddia etmiştir.¹⁰³⁵ Crawford'un yorumunu Watt, Kelen ve Kennedy gerekçelendirmek suretiyle derinleştirmiştir. Bu oryantalistler, Uhud'un Müslümanlar için kesinlikle bir tökezleme olduğunu belirtmekle birlikte, savaşın nötr olarak görülebileceğine işaret

¹⁰³¹ Watt, Medina, s. 27.

¹⁰³² Cole, s. 132.

¹⁰³³ Crawford, s. 83; Denny, s. 84.

¹⁰³⁴ Watt, Medina, s. 28.

¹⁰³⁵ Crawford, s. 83.

etmişlerdir. Zira Müslümanlar, her ne kadar savaşta büyük bir kayıp verseler de Kureyş başta olmak üzere tüm düşmanlarına karşı ayakta kaldıklarını ispatlamışlardır.¹⁰³⁶ Uhud ile Mekkeliler, her ne kadar bir meydan savaşı kazanmış olsalar da ne Hz. Muhammed'i ortadan kaldırmayı başarmışlar ne de Müslümanların baskınlarına karşı ticaret yollarının güvenliğini sağlayabilmişlerdir.¹⁰³⁷

Firestone ise Mekkelilerin, savaş alanında Müslüman kuvvetlerini tamamen ele geçirmek ve Hz. Muhammed'i öldürmek veya savunmasız kalan Medine'yi işgal ederek Müslümanları ortadan kaldırmak şeklindeki avantajlarını kullanmamalarına ilgi göstermişlerdir. Nitekim Firestone, Mekkelilerin İslam ordusunun veya şehrin üzerine gitmeyip Mekke'ye geri dönmeyi seçmelerinin nedeninin belirsizliğini koruduğunu ve tarihçiler tarafından tartışılmaya devam ettiğini vurgulamıştır.¹⁰³⁸

Irving'i takip eden çok sayıdaki oryantalist, Mekkelilerin avantajlarını sonuna kadar kullanabilmiş olsalardı, Müslümanları tümüyle imha etmiş olabileceklerini; bunun yerine savaşta kazanılan zaferi ve Bedir'in intikamının alınmış olmasını yeterli gördüklerini ve böylece Müslümanların gücüne son verme ve Arap tarihini değiştirme gibi çok önemli bir fırsatın kaçırıldığını vurgulamıştır.¹⁰³⁹

Bazı oryantalistler ise Mekke ordusunun, savunmasız kalan İslam ordusuna veya Medine'ye saldırmamasının gerekçesini keşfetmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda kimi oryantalistler, Mekkelilerin Müslümanlara yeniden bir saldırı yapıp yapmama hususunda istişare yaptıklarını ileri sürmüşlerdir.

Muir, Mekkelilerin istişare yaptıklarını ve bunun sonucunda Mekke'nin yolunu tutmaya karar verdiklerini belirtmekle yetinmiştir.¹⁰⁴⁰ Bu istişareye dair daha ayrıntılı bir açıklama sunan Koelle ve Sell'e göre Ebu Süfyan, Müslümanlara ikinci kez saldırılması teklifini sunmuş, ancak diğerleri Bedir'in intikamının alındığını belirterek yeniden savaşa girmek istememişlerdir. Bir başka deyişle Koelle, Ebu Süfyan'ın, ordusunu ikinci bir saldırı için ikna etmeyi başaramadığını ifade

¹⁰³⁶ Watt, Medina, ss. 27-28; Watt, Statesman, s. 140; Kelen, s. 100; Kennedy, s. 38; Newby, s. 90.

¹⁰³⁷ Watt, Medina, ss. 27-28; Watt, Statesman, s. 140; Kelen, s. 100; Kennedy, s. 38.

¹⁰³⁸ Firestone, Jews, s. 30.

¹⁰³⁹ Irving, s. 128; Koelle, s. 158; Dermenghem, ss. 222-223; Spuler, s. 12; Gabrieli, s. 71; Armstrong, Time, s. 132; Gabriel, s. 124; Fregosi, s. 53; Kennedy, s. 38; Bogle, s. 16; Karsh, s. 16; Sell, Badr and Uhud, s. 57; Bush, s. 130; Draycott, s. 197; Grunebaum, s. 39; Hodgson, Cilt I, s. 190; Newby, s. 90; Warner, s. 82; Saunders, s. 28; Rogerson, s. 157.

¹⁰⁴⁰ Muir, Cilt III, ss. 180-181.

etmiştir.¹⁰⁴¹ Öte yandan Margoliouth, Ebu Süfyan'ın görüşünün Koelle ve Sell'in açıklamasının tam tersi olduğunu iddia etmiştir. Ona göre Bedir'in intikamının alındığını söyleyerek savaş meydanından ayrılma kararı alan ve yeni bir saldırı yapılmamasını öneren taraf, Ebu Süfyan'dır.¹⁰⁴²

Warner ve Gabriel, Mekkelilerin istişare sürecine Hz. Peygamber'in de dâhil olduğunu dile getiren oldukça ilgi çekici bir açıklama yapmıştır. İslam ordusuna veya Medine'ye yeni bir saldırı yapıp yapmayacaklarını öğrenmesi için Hz. Peygamber, Warner'a göre birini, Gabriel'e göre ise müşrik Huza kabilesinin lideri Ma'bed el-Huzâi'yi Mekke ordusunun içine bir casus olarak göndermiştir. Bu iki oryantalistin anlatımına göre Mekke ordusundaki gençler, ikinci kez Müslümanlara saldırı yapılmasını savunmuş ve hatta buna dair bir strateji kurmaya başlamışlarken Ma'bed, Müslümanların Mekkeliler üzerine bir saldırı hazırlığında olduğu haberini ordu içinde hızlıca yaymayı başarmıştır. Bu söylentinin ordu içinde hızlıca yayılmasıyla Mekkeliler yeni bir saldırı yapmaktan veya Medine'ye yürümekten vazgeçmişlerdir.¹⁰⁴³

Oryantalistlerden bazıları, Mekkelilerin ikinci kez saldırıya geçmemelerini psikolojik, askerî ve stratejik gerekçelerle açıklamaya çalışmışlardır. İslam ordusuna veya Medine'ye karşı yeni bir harekâta girişmemelerini psikolojik açıdan ele alan oryantalistlere göre Mekkeliler, kendilerini güçsüz ve bitkin hissettikleri¹⁰⁴⁴ veya cesaret edemedikleri¹⁰⁴⁵ için Mekke'ye dönmüşlerdir.

Mekkelilerin tavrını askerî açıdan tahlil eden oryantalistler ise Mekke ordusunun askerî sorunlarını gündeme getirmişlerdir. Askerî gerekçe; Stubbe, Gibbon ve Saunders'a göre Mekke ordusundaki savaş teçhizatının ve lojistiğinin bir şehre saldırmak için yetersiz olması;¹⁰⁴⁶ Watt'a göre ise savaşacak asker sayısının yeterli olmamasıdır. Bu çerçevede Watt, Uhud savaşının piyadelerin saldırı gücünden yoksun olduğunu gösterdiğini, ancak süvarilerin desteğiyle savaşı lehlerine çevirebildiklerini, Müslüman okçuların gayretiyle süvarilerin çok kayıp verdiklerini

¹⁰⁴¹ Sell, s. 57; Koelle, s. 158.

¹⁰⁴² Margoliouth, s. 300.

¹⁰⁴³ Gabriel, ss. 124-125; Warner, s. 83.

¹⁰⁴⁴ Irving, s. 128; Gibbon, s. 56; Bodley, s. 200; Lewis, s. 42; Watt, Medina, s. 28; Payne, s. 41; Grunebaum, s. 39; Andrae, s. 212.

¹⁰⁴⁵ Gibbon, s. 56; Lammens, s. 30; Bodley, s. 200.

¹⁰⁴⁶ Stubbe, s. 125; Gibbon, s. 56; Saunders, s. 28.

iddia etmiştir.¹⁰⁴⁷ Watt'ın yorumuna benzer biçimde Rodinson, Müslüman okçuların çok sayıda asker ve atı yaralamış olduklarından dolayı ordunun yeni bir saldırı gücünü kaybetmiş olduğunu ileri sürmüştür.¹⁰⁴⁸

3000 kişilik Mekke ordusunun, yukarıda değinildiği gibi, 20-27 kayıp verdiği göz önüne alındığında Watt'ın değerlendirmesinin çok da makul olmadığı söylenebilir. Öte yandan Rodinson'un yaralı asker ve at sayısının çok fazla olması sebebiyle Mekkelilerin yeni bir saldırı yapmamış olmaları, ilk bakışta daha makul bir açıklama gibi durmaktadır. Draycott ve Hodgson ise Mekkelilerin, Hz. Muhammed'in şehirde bıraktığı yedek askerî güce dair istihbarat eksikliğinden dolayı yeniden saldırmadıklarını ifade etmiştir.¹⁰⁴⁹

Mekkelilerin İslam ordusuna veya Medine'ye karşı yeni bir girişimde bulunmamalarını oryantalistler, biri diğerine zıt iki stratejik bağlamda tahlil etmişlerdir. İlk yaklaşımı dile getirenlere göre Mekkelilerin, yeni bir saldırı yapmamaları stratejik bir hatadır. Sell, Margoliouth ve Karsh, Ebu Süfyan'ın Hz. Muhammed'i veya İslam ordusunu imha etmeden savaş meydanından ayrılmak suretiyle yanlış bir karar verdiğini belirtmekle yetinmiştir.¹⁰⁵⁰ Margoliouth'a göre bu hatalı stratejinin gerekçesi, bir lider ve komutan olarak Ebu Süfyan'ın yetersizliğidir. Zira Ebu Süfyan, Hz. Muhammed gibi bir düşmanı, sadece savaş meydanında yenmenin yeterli olacağını düşünmüş ve böylece azılı düşmanını hafif bir cezayla salıvermiştir.¹⁰⁵¹

Tıpkı Margoliouth gibi Gabriel ve Rodgers, Ebu Süfyan'ı hiçbir askerî taktikten anlamayan bir acemi olarak değerlendirmiştir. Rodgers, stratejik hatayı Ebu Süfyan'ın komutanlık vasfının yetersizliğine dayandırmıştır. Zira Ebu Süfyan savaşın, bir tarafın kendi amacını düşmanına kabul ettirmek için yapıldığı şeklindeki temel ilkedden habersizdir. Bu nedenle Ebu Süfyan savaşı bir oyun; şampiyonun, taraflar arasında el değiştirdiği bir dövüş sporu gibi görmüş; bu öngörüsüzlük nedeniyle Medine'ye yürümeyi düşünecek bir zihin yapısına sahip olmamıştır. Nitekim Gabriel ve Rodgers, Ebu Süfyan'ın savaşın sonunda Hz. Muhammed'in hayatta olduğunu öğrendikten sonra, "Bizim bugünkü zaferimiz, sizin Bedir'deki

¹⁰⁴⁷ Watt, Medina, ss. 28-29.

¹⁰⁴⁸ Rodinson, s. 182

¹⁰⁴⁹ Draycott, s. 197; Hodgson, Cilt I, s. 190.

¹⁰⁵⁰ Sell, Badr and Uhud, s. 57; Margoliouth, s. 300; Karsh, s. 16.

¹⁰⁵¹ Margoliouth, ss. 302-303.

zaferinize denktir ve zafer her zaman kesin değildir ve savaşanlar arasında sırayla paylaşılır” şeklindeki sözle oyun gibi gördüğünü ve dahası Mekkelilerin de böyle düşündüğünü belirtmiştir.¹⁰⁵²

Gabriel, öncelikle meydan savaşında Müslümanların hezimete uğramasının Mekkeliler için Medine yolunun açılmasına imkân verdiğine işaret etmiştir. Ona göre Mekkelilerin, stratejik hedefleri ele geçirmek gibi bir planları olsaydı Medine’ye saldırmaları; şehri kılıçtan geçirmeleri veya en azından Hz. Muhammed’in Mekke kervanlarına saldırma gücünü kırmaları beklenirdi. Böylece Mekkeliler, Medine’yi ele geçirmek ve halkına zarar vermekle Hz. Muhammed’in peygamberlik iddiasını sona erdirebilir ve İslam’ı sosyo-dinî bir hareket olmaktan çıkarak yok edebilirdi. Gabriel, Ebu Süfyan’ın, Hz. Muhammed gibi ideolojik bir isyan hareketinin önderi değil, geleneksel bir Arap lideri olduğu için stratejik derinliğinin bulunmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁵³

Koelle’ye göre, tarih, Ebu Süfyan’ın yeni bir saldırı planlamamakla stratejik bir hata yaptığını kanıtlamıştır. Ona göre süreç içinde gelişen olaylar, Ebu Süfyan’ın stratejisinin Mekkeliler açısından ne ölçüde yanlış olduğunu açıkça ortaya koymuştur.¹⁰⁵⁴ Ne var ki oldukça ilginç bir biçimde Gabriel, Hazleton ve Margoliouth, Ebu Süfyan’ın bu tavrını takdir etmişlerdir. Bu çerçevede Gabriel, ordusunu toparlayıp Mekke’nin yolunu tutmasının Ebu Süfyan’ın şanına yakıştığını;¹⁰⁵⁵ Hazleton, sadece savaş meydanındaki zaferle yetinmesinden dolayı Ebu Süfyan’ın haysiyetli bir düşman olduğunu;¹⁰⁵⁶ Margoliouth, şehitlerin cesetlerine işkence yapmakla yetinip yeni bir saldırı yapmamakla Mekkelilerin barıştan yana tavır gösterdiklerini¹⁰⁵⁷ ifade etmiştir.

Muir ise tarihî gerçekliğe daha uygun gözükken bir değerlendirme yapmıştır. Muir’e göre Ebu Süfyan, Medine’ye askerî bir harekât yapmamak suretiyle hatalı bir strateji izlemiştir. Esasen Ebu Süfyan böyle bir plan yapmış ve bu nedenle Uhud meydanından çabucak ayrılp Medine’ye saldırmak için hazırlığa girişmeye başlamış, ancak bu plan Hz. Muhammed’in karşı stratejisi ile çökertilmiştir. Muir’e göre Hz.

¹⁰⁵² Gabriel, s. 122; Rodgers, ss. 128-129.

¹⁰⁵³ Gabriel, s. 122

¹⁰⁵⁴ Koelle, s. 156

¹⁰⁵⁵ Gabriel, s. 123.

¹⁰⁵⁶ Hazleton, s. 244

¹⁰⁵⁷ Margoliouth, s. 301.

Peygamber, Mekke ordusunun Uhud meydanından ayrılmasından işkillenmiştir. Zira savaştan önce ordudan ayrılıp Müslümanları yüz üstü bırakan ve Medine'ye çekilen Abdullah b. Übey'in Mekkelilerle bir işbirliğine girme ve Medine'nin kolayca düşman eline geçme tehlikesi ihtimalini görmüştür. Böylece Hz. Muhammed, hızlıca Medine'yi savunmak için ordusuyla şehre geri dönmüştür.

Öyle anlaşıyor ki Muir'e göre savaştan sonra Hz. Peygamber'in Medine'ye dönüşü hezimete uğrayan bir ordunun pasif bir geri çekilmesi değil, tam aksine şehri savunmaya hazır ve kararlı bir komutanın stratejisine dayanmaktadır.¹⁰⁵⁸ Böylece Muir, Ebu Süfyan'ın esasen doğru bir strateji kurmuş olduğunu, ancak Hz. Peygamber'in bunu engellediğini ileri sürmüştür. Kanaatimizce Muir'in dikkat çekici bu yorumu, Hz. Peygamber'in ertesi günü bir müfrezeyi Medine'den Hamrâu'l-Esed bölgesine sevk etmesini daha da anlaşılır kılmaktadır. Nitekim Burleigh, 'Savaş hiledir' sözünü aktararak Hz. Peygamber'in bu stratejik hamlesini, psikolojik savaşın bir örneği olarak değerlendirmiştir. Ona göre Hz. Muhammed'in bu hamlesi işe yaramış ve Mekkeliler yeni ve öldürücü bir saldırıya geçmek yerine şehirlerine geri dönmüştür.¹⁰⁵⁹

Margoliouth ise Mekkelilerin İslam ordusuna veya Medine'ye karşı yeni bir girişimde bulunmamalarını bir hata olarak değil, tam tersine başarılı bir strateji olarak değerlendirmiş, ancak başarının alanını farklı biçimde tahlil etmiştir. Bu stratejinin amacı, bizzat Hz. Peygamber'in karizmatik ve dinî önderliğini yıpratmaktır. Margoliouth, Ebu Süfyan'ın Uhud'da kazandığı zaferin Hz. Muhammed'in bir savaşta yenilebileceğini gösterdiğini; böylece onun olağanüstü bir varlık olmadığını hem Müslümanlara hem de İslam'a sempati duyan kabilelere ispatladığını ifade etmiştir. Bir başka ifadeyle, ona göre Ebu Süfyan aldığı bir zaferle Hz. Muhammed'in karizmatik ve dinî liderliğini tüketen bir strateji izlemiştir.¹⁰⁶⁰

Böyle bir hücum yapmamakla Mekkeliler, asıl hedeflerinin Medine halkı değil, hedefin; Kennedy, Burleigh ve Andrae'ye göre Hz. Muhammed;¹⁰⁶¹ Bodley ve Mantran'a göre Hz. Muhammed ve onun yakın arkadaşları¹⁰⁶² olduğunu açıkça

¹⁰⁵⁸ Muir, Cilt III, s. 180.

¹⁰⁵⁹ Burleigh, ss. 231-232.

¹⁰⁶⁰ Margoliouth, s. 303.

¹⁰⁶¹ Kennedy, s. 37; Burleigh, s. 228; Andrae, s. 211.

¹⁰⁶² Bodley, s. 199; Mantran, s. 77.

göstermişlerdir. Rodgers, savaşta yaşanan bir olayı İbn Kesir'den¹⁰⁶³ aktararak Mekkelilerin hedefinin yalnızca Hz. Muhammed olduğuna dikkat çekmiştir. Bu anlatıya göre savaşırken Kureyşli bir asker, Hz. Ömer'i zor duruma düşürmüş, onu öldürmek istemediği için mızrağının ucuyla dokundurmuş ve kaçmasına izin vermiştir. Böylece Rodgers, Mekke askerlerinin hedefinin yalnızca Hz. Muhammed olduğunu ileri sürmüştür.¹⁰⁶⁴

Ebu Süfyan'ın Medine'ye bir saldırı yapmamasını doğru bir hamle olarak gören oryantalistler, bu hususu biri askerî ve diğeri siyasî olmak üzere iki açıdan ele almışlardır. Watt'a göre Ebu Süfyan, Hz. Muhammed'in gücünün kırılmasının veya mümkünse ortadan kaldırılmasının gerektiğinin farkındadır. Bununla birlikte savaş alanında Hz. Peygamber'in tüm askerî gücünü kullanması ve Abdullah b. Übey ve birliğinin güçlü biçimde savunma yapma ihtimalinin bulunması sebebiyle Ebu Süfyan Medine'ye bir askerî harekâta girişmemiştir.¹⁰⁶⁵ Watt'ın dile getirdiği bu iki gerekçeden söz etmekle birlikte Rodgers, bir noktaya daha dikkat çekmiştir. Buna göre Medine'nin bir kaleye benzer yapısı bulunmaktadır ve Mekke ordusu bir meydan savaşına göre donatılmış olup bir şehri kuşatmak için yetersizdir.¹⁰⁶⁶

Ebu Süfyan'ın Medine'ye saldırmamasını siyasî gerekçelere dayandıran oryantalistlere göre ilk gerekçe, Müslüman güçlerini bölmeye yöneliktir. Bu çerçevede Watt, ilerleyen süreçte Abdullah b. Übey ve takipçilerini barışçıl bir yolla kendi saflarına çekmeyi planladığı için Ebu Süfyan'ın Medine üzerine yürümediğini ileri sürmüştür.¹⁰⁶⁷ Siyasî gerekçelerden bir diğeri ise, Hz. Muhammed'in Medine'de daha da güçlenmesine yol açacak tavırlardan kaçınmak olmuştur. Nitekim Rodinson ve Mantran, Mekkelilerin Medine'ye saldırı yapmaları durumunda, tarafsız kalan Yahudileri, Hz. Muhammed'in saflarına kaptırma tehlikesinin doğacağına farkında oldukları için yeni bir hücum başlatmadıklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda oryantalistler, Mekkelilerin savaş hezimetleriyle dağılma sürecine giren Müslümanlara

¹⁰⁶³ İbn Keşîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşkî, **es-Sîretu'n-Nebevîyye** (el-Bidâye ve'n-Nihâye'den) (nşr. Muşafâ 'Abdulvahîd), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1395/1976, Cilt II, s. 89.

¹⁰⁶⁴ Rodgers, s. 129

¹⁰⁶⁵ Watt, Medina, s. 28; Watt, Statesman, s. 141.

¹⁰⁶⁶ Rodgers, s. 128.

¹⁰⁶⁷ Watt, Medina, s. 28; Watt, Statesman, s. 141.

can suyu vermek, böylece Medine birliğinin yeniden kurulmasına yol açmamak istediklerini belirtmişlerdir.¹⁰⁶⁸

2.1.3.3. Uhud Savaşının Uzak Sonuçları

Uhud savaşının tarihte yol açtığı etkileri oryantalistler, Mekkeliler ve Müslümanlar olmak üzere savaşın tarafları açısından tahlil etmişlerdir.

2.1.3.3.1. Uhud Savaşının Mekkeliler Açısından Uzak Sonuçları

Oryantalistlere göre Uhud savaşı, uzun vadede Mekkeliler için çok fazla bir kazanç getirmemiştir. Bu bağlamda Watt ve Armstrong, Mekkelilerin Uhud'a Müslümanları yalnızca bir savaşta yenmek için değil, onları toptan imha etmek amacıyla yola çıktığını, ancak bu amaca ulaşamadıklarını belirtmiştir.¹⁰⁶⁹ Öte yandan Uhud savaşının müşriklere bir moral ve cesaret verdiği de açıktır. Nitekim Brockelmann ve Andrae, bedevîlerin, Bi'r-i Maune'de Kur'an öğretmekle görevli kırk sahabiye pusu kurarak onları şehit ettiklerini ifade etmiştir.¹⁰⁷⁰

Watt ve Firestone, Uhud'un Mekke ile Medine arasındaki ezeli düşmanlığı sona erdiremediğini vurgulamış;¹⁰⁷¹ Watt'la birlikte Karsh, Mekkelilerin, Müslümanlara karşı mücadelelerinde bedevî kabilelerle ittifak kurmalarının gereğinin farkına vardıklarına dikkat çekmiştir.¹⁰⁷² Ayrıca Watt, Mekkelilerin, bedevîler arasında, Hz. Muhammed ve Müslümanlar hakkında olumsuz propaganda yapmaya başladıklarını; ganimet sözü verip, hatta rüşvetle bu kabileleri saflarına katmaya çalıştıklarını belirtmiştir.¹⁰⁷³

¹⁰⁶⁸ Rodinson, ss. 181-182; Mantran, s. 77.

¹⁰⁶⁹ Watt, Medina, ss. 27-28; Armstrong, Islam, ss. 19-20; Armstrong, Biography, s. 188.

¹⁰⁷⁰ Brockelmann, s. 25; Andrae, ss. 212-213.

¹⁰⁷¹ Watt, Statesman, s. 142; Firestone, Jihad, s. 132.

¹⁰⁷² Watt, Statesman, ss. 142, 145; Karsh, s. 16.

¹⁰⁷³ Watt, Statesman, s. 146.

2.1.3.3.2. Uhud Savaşının Müslümanlar Açısından Uzak Sonuçları

Savaş alanında alınan yenilginin bir komutanın ve liderin kariyerinde olumsuz etkiler yapması olağan bir durumdur. Ne var ki Hz. Peygamber, yalnızca siyasî bir önder değil aynı zamanda Allah'ın elçisidir. Nitekim bazı oryantalistler, Uhud savaşının Hz. Muhammed'in karizmasını ve peygamberlik misyonunu zedelediğini ifade etmişlerdir.¹⁰⁷⁴ Bu bağlamda onlar, dinî ve siyasî bir lider olarak Hz. Peygamber'in Uhud sonuçlarının yol açtığı sorunları çözüme kavuşturma stratejisini tahlil etmişlerdir.

Uhud yenilgisinin Hz. Peygamber'in dinî otoritesine etkisi meselesine ilgi gösteren oryantalistler, Yahudilerin önderlik ettiği bir propagandayı gündeme getirmişlerdir. Bu propagandaya göre Uhud'da aldığı yenilgi, Hz. Muhammed'in sahte peygamber olduğunu ispatlamaktadır. Onların argümanlarına göre Bedir'deki zafer, ilahî desteğin bir kanıtı ise, Uhud'daki yenilgi de Allah'ın peygamberlik vazifesini ondan geri aldığıнын veya aslında hiçbir zaman onun gerçek bir peygamber olmadığıнын kanıtıdır.¹⁰⁷⁵

Yahudilerin başını çektiği bu propagandanın ikinci adımı ise Hz. Peygamber'in karizmasını bütünüyle yok etmektir. Eğer Hz. Muhammed, Allah'ın koruyup gözettiği ilâhî bir elçi değilse, tıpkı her insan gibi sıradan biridir ve bundan dolayı savaşta yenilebilir, yaralanabilir ve hatta öldürülebilir.¹⁰⁷⁶ Nitekim Yahudilerin bu propagandaları müşrikler ve münafıklar üzerinde etkili olmuş; Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara kaba davranmaya cesaret göstermişlerdir.¹⁰⁷⁷ Öte yandan Watt, Saunders ve Armstrong bu propagandanın, sahabenin de sükûnetini ve cesaretini kırdığını vurgulamıştır.¹⁰⁷⁸ Ayrıca Armstrong, Abdullah b. Übey ve taraftarlarının, Uhud'da savaş meydanına çıkmak yerine Medine'de kalıp savunma yapılması şeklindeki tekliflerinin kabul görmesi halinde bunca felaketin

¹⁰⁷⁴ Sell, Badr and Uhud, s. 62; Weil, s. 14; Draycott, s. 198; Dermenghem, s. 224; Koelle, s. 158; Karsh, s. 16; Watt, Statesman, s. 142; Armstrong, Biography, s. 189.

¹⁰⁷⁵ Muir, Cilt III, s. 189; Gilman, s. 157; Andrae, s. 212; Dermenghem, ss. 224-225; Rodinson, ss. 182-183; Draycott, s. 199; Armstrong, Biography, s. 189.

¹⁰⁷⁶ Sell, Badr and Uhud, s. 62; Dermenghem, s. 225; Andrae, s. 212.

¹⁰⁷⁷ Dermenghem, s. 224; Andrae, s. 212; Delcambre, s. 90; Draycott, ss. 199, 200; Kelen, s. 100.

¹⁰⁷⁸ Watt, s. 143; Saunders, s. 28; Armstrong, Biography, s. 189.

yaşanmayacağını söyleyerek Hz. Muhammed'e açıktan eleştiri yapmaya başladıklarını ifade etmiştir.¹⁰⁷⁹

Yahudilerin, peygamberliğini zan altına sokan propagandalarına karşı Hz. Muhammed'in nasıl bir tavır aldığı hususu oryantalistlerin ilgisini çekmiştir. Armstrong, Hz. Peygamber'in sıradan bir insan gibi hareket ederek bu propagandaya tepki gösterdiğini ileri sürmüştür. Zira Hz. Muhammed, Kureyş'in bir daha Müslümanlarla alay edemeyeceğine ve bir gün Müslümanların Kâbe'de tekrar ibadet edeceğine dair yemin etmiştir.¹⁰⁸⁰ Meseleyi ele alan oryantalistlerin çoğu ise Hz. Peygamber'in, dinî ve siyasî liderlik ve otoritesinin zedelendiğini hemen kavradığını, cesaret ve metanetini yitirmediğini; aksine bu durumdan kurtulmak adına bir strateji geliştirdiğini ifade etmiştir.¹⁰⁸¹

Oryantalistler, Hz. Peygamber'in Uhud yenilgisinin yol açtığı dinî ve siyasî sorunları çözmek için her toplumsal kesime farklı stratejiler uyguladığına dikkat çekmişlerdir. Böylece oryantalistler, Hz. Peygamber'in Müslümanlar ile münafıklar için dinî ve toplumsal, Yahudiler ve müşrik Araplar için askerî ve siyasî hamlelerini tahlil etmişlerdir.

Müslümanların Uhud yenilgisinin Hz. Muhammed'in peygamberliğinin sorgulanmasına yol açması, bu yenilginin peygamberlik ile ilişkisinin makul biçimde izahını zorunlu kılmış gözükmektedir. Bu açıdan ele alındığında Uhud'un dinî bakış açısıyla izahının yapılması gerekmektedir. Nitekim Warner, Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık altmış kadar ayetin bu soruna yoğunlaştığını belirtmiştir.¹⁰⁸² Bu bağlamda oryantalistler, Al-i İmran suresi 139,¹⁰⁸³ 153-168¹⁰⁸⁴ ve 178-179.¹⁰⁸⁵ ayetlerini

¹⁰⁷⁹ Armstrong, Biography, s. 189.

¹⁰⁸⁰ Armstrong, Biography, s. 189.

¹⁰⁸¹ Margoliouth, s. 307; Kennedy, s. 38; Draycott, ss. 200-201; Payne, s. 41; Andrae, s. 213; Delcambre, s. 90; Lammens, s. 30.

¹⁰⁸² Warner, s. 83.

¹⁰⁸³ "Gevşeklik göstermeyin, üzülmeyin; eğer inanmışsanız şüphesiz en üstün olan sizsiniz." Âl-i İmrân 3:139.

¹⁰⁸⁴ "O zaman siz dönüp hiç kimseye bakmadan yukarı doğru çekiliyordunuz; peygamber ise arkanızdan sizi çağırıyordu, kaybettiklerinizin ve başınıza gelenlerin üzüntüsüne katlanabilmeniz için (söz tutmamanıza karşılık) Allah size tasa üstüne tasa verdi. Allah yaptıklarımızdan haberdardır. Al-i İmran 3:153.

"Sonra o kederin ardından Allah size bir güven, bir grubunuzu kendinden geçiren uyuklama hali verdi; bir grup da kendi canlarının derdine düşmüşler, Allah hakkında haksız yere Cahiliye düşüncelerine kapılarak, "Bu işten bize ne?" diyorlardı. De ki: "İşin tamamı Allah'a aittir." Sana açmadıklarını içlerinde gizliyorlar: "Bu işte bizim görüşümüz alınsaydı burada öldürülmezdik" diyorlar. De ki: "Evlerinizde dahi olsaydınız, yine de haklarında ölüm yazılmış olanlar ölüp

gündeme getirmişlerdir. Bu ayetler bağlamında İslam ordusunun Uhud savaşındaki yenilgisi bazı sahabenin, ya kendilerine aşırı özgüven duymalarından¹⁰⁸⁶ ya da ganimet kazanma hırslarından¹⁰⁸⁷ kaynaklanan itaatsizliğin sonucu ortaya çıkmıştır.

düşecekleri yere geleceklerdi. Bu, Allah'ın içinizde olanı ortaya çıkarması ve kalplerinizdeki şüpheyi gidermesi içindir. Allah kalplerde olanı bilir.” Al-i İmran 3:154.

“İki ordunun karşılaştığı gün sizden bozguna uğrayanlar var ya, sırf yaptıkları bazı şeyler yüzünden şeytan onların ayaklarını kaydırmıştı. Şüphe yok ki Allah onları affetmiştir, Allah çok bağışlayıcıdır, pek halîmdir.” Al-i İmran 3:155.

“Ey iman edenler! Sizler, sefere çıkan veya savaşa giren kardeşleri hakkında -Allah sonunda bunu kalplerinde bir hasret acısı kılsın diye- “Onlar yanımızda olsalardı ölmezlerdi ve öldürülmezlerdi” diyen inkârcılar gibi olmayın. Hayat veren de öldüren de Allah'tır; Allah yaptıklarınızı görmektedir.” Al-i İmran 3:156.

“Andolsun ki Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz biliniz ki Allah'tan gelecek bir bağışlama ve bir rahmet, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.” Al-i İmran 3:157.

“Andolsun ki, ölmeniz de öldürülmeniz de Allah'ın huzurunda mutlaka toplanacaksınız.” Al-i İmran 3:158.

“Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.” Al-i İmran 3:159.

“Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O'ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah'a güvensinler.” Al-i İmran 3:160.

“Hiçbir peygamber savaşın hakkını zimmetine geçirmez. Kim böyle bir haksızlık yaparsa kıyamet günü, zimmetine geçirdiğini yüklenmiş olarak gelir; sonra herkese kazanmış olduğunun karşılığı, kimse haksızlığa uğratılmaksızın tastamam ödenir.” Al-i İmran 3:161.

“Allah'ın rızası peşinde olan, Allah'ın gazabına uğrayan gibi olur mu hiç! Bunun varacağı yer cehennemdir; o ne kötü bir varış yeridir!” Al-i İmran 3:162.

“Onlar (Allah'ın rızasını arayanlar) Allah katında derece derecedir. Allah onların yaptıklarını görmektedir.” Al-i İmran 3:163.

“Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar, apaçık bir sapkınlık içinde bulunuyorlardı.” Al-i İmran 3:164.

“Düşmanınıza iki mislini verdirdiğiniz kayıp kendi başınıza gelince “Bu nereden başımıza geldi?” mi diyorsunuz? De ki: “O, kendinizdendir.” Doğrusu Allah her şeye kadirdir.” Al-i İmran 3:165.

“İki ordunun karşılaştığı günde başınıza gelenler, Allah'ın izniyle oldu ve bu, müminleri belli etmek içindi.” Al-i İmran 3:166.

“Bir de münafıkları ortaya çıkarması için... Onlara, “Gelin, Allah yolunda savaşın veya hiç olmazsa savunmada bulunun” denildi. Onlar, “Savaş olacağını bilsek elbette size katılırız” dediler. O gün onlar imandan çok küfre yakındılar. Kalplerinde olmayı ağızlarıyla söylüyorlardı. Gizlediklerini Allah onlardan daha iyi bilir.” Al-i İmran 3:167.

“Onlar, oturup kardeşleri hakkında, “Bizi dinleselerdi öldürülmezlerdi” diyenlerdir. De ki: “Eğer sözünüzde doğru iseniz, ölümü başınızdan savın!” Al-i İmran 3:168.

¹⁰⁸⁵ “İnkâr edenler, kendilerine vermiş olduğumuz fırsatın sakın onlar için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Onlara verdiğimiz fırsat ancak günahlarını arttırmaya yarıyor. Onlar için alçaltıcı azap vardır.” Al-i İmran 3:178.

“(Ey inkâr edenler!) Allah müminleri, pisi temizden ayırmadan bulunduğunuz hal üzere bırakacak değildir. Allah size gaybı da bildirecek değildir; fakat Allah (gaybı bildirmek için) peygamberlerinden dilediğini seçer. Artık Allah'a ve peygamberlerine iman edin; inanır ve sakınırsanız sizin için büyük bir ecir vardır.” Al-i İmran 3:179.

¹⁰⁸⁶ Dermenghem, s. 225; Hazleton, s. 243; Dermenghem, s. 225; Armstrong, Biography, s. 189; Watt, Medina, s. 26; Watt, Statesman, s. 142; Saunders, ss. 28-29; Spuler, s. 12; Bodley, s. 201; Draycott, s. 199.

Muir'in başı çektiği oryantalistler, ayette kapalı bir ifadeyle geçen ve savaşın kaybedilmesine sebep olan ancak Allah'ın kendilerini affettiği sahabilerin, Hz. Peygamber'in emrine rağmen görev yerini terk eden okçular olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰⁸⁸ Öte yandan Payne, Uhud savaşından söz eden ayetlerin, Mekkeli müşrikler, Medine'deki münafıklar ile Yahudiler hakkında lanetler içerdiğini ve onlardan intikam almaya çağırdığını iddia etmiştir.¹⁰⁸⁹

Meseleyi ele alan oryantalistlerin hemen hepsi Uhud yenilgisinin sorumluluğunun bazı sahabeye yüklenmesinin, Hz. Muhammed'in hem bir peygamber hem de bir komutan ve önder olarak temize çıkarılması anlamına geldiğini ileri sürmüşlerdir.¹⁰⁹⁰ Bu bağlamda Burleigh, Hz. Muhammed'in zeki bir lider olduğunu vurgulayarak yenilginin sonuçları üzerinden peygamberliğine yöneltilecek eleştirileri önceden sezinleme kabiliyetinde olduğunu belirtmiştir. Ona göre Hz. Muhammed, peygamberlik görevinin sorgulanmasına yönelik propagandayı ayetler oluşturmak suretiyle savuşturmuştur.¹⁰⁹¹

Uhud yenilgisini açıklamak ve Müslümanları rahatlatmak adına ayetlerin öne çıkardığı yaklaşımları irdeleyen Long, Bush ve Muir'e göre ilgili ayetlerde Uhud, imtihan anlayışıyla izah edilmiştir. Buna göre sıkıntı ve hüznü veren olaylar, Allah'ın hakikî anlamda iman edenin, sahtekârlardan ayırt edilmesi için bir imtihandır ve nitekim kendisinden önceki peygamberlerden de savaşta yenilenler olmuş; ancak bu durum onların imanını zedelememiştir.¹⁰⁹² Armstrong, Uhud'daki imtihanın hakikî müminler ile Abdullah b. Übey ve onun peşinden giden korkakları birbirinden ayırmak olduğunu ifade ederek meseleye açıklık getirmiştir.¹⁰⁹³ Öte yandan Burleigh'e göre ganimet arzularına karşı;¹⁰⁹⁴ Warner'a göre ise Hz. Muhammed'e

¹⁰⁸⁷ Margoliouth, s. 304; Muir, Cilt III, s. 190; Long, s. 46; Bush, s. 128; Burleigh, s. 235; Warner, s. 83; Spencer, s. 119; Payne, s. 41; Dermenghem, s. 225.

¹⁰⁸⁸ Sell, Badr and Uhud, s. 63; Muir, Cilt III, s. 190; Long, s. 46; Burleigh, s. 235; Warner, s. 83; Spencer, s. 119.

¹⁰⁸⁹ Payne, s. 41.

¹⁰⁹⁰ Prideaux, ss. 106-108; Hazleton, s. 243; Dermenghem, s. 225; Muir, Cilt III, s. 190; Long, s. 46; Bush, ss. 128-129; Burleigh, s. 235; Warner, s. 83; Spencer, s. 119; Draycott, s. 199; Margoliouth, s. 304; Bodley, s. 201; Johnstone, s. 101.

¹⁰⁹¹ Burleigh, ss. 233-235.

¹⁰⁹² Long, ss. 46-47; Bush, ss. 128-129; Muir, Cilt III, ss. 189-190.

¹⁰⁹³ Armstrong, Biography, s. 189.

¹⁰⁹⁴ Burleigh, ss. 234-235.

itaat edip etmeme ve ümidini kaybedip kaybetmeme¹⁰⁹⁵ ile Allah müminlerin imanını sınamıştır.

Prideaux ve Bush'a göre ayetlerde değinilen diğer bir konu kader anlayışıdır. Bu anlayışa göre kişinin öleceği an, ezelde kararlaştırılmıştır. Savaşta ölenler, eğer savaşa gitmemiş olsalardı, o an geldiğinde muhtemelen evlerinde veya uykularında zaten öleceklerdi. Bu nedenle savaşta ölenler için üzülmelerin bir anlamı yoktur.¹⁰⁹⁶

Uhud savaşından söz eden ayetlerde değinilen diğer mesele de şehitlik. Bazı oryantalistler, şehitlik makamının ilk kez Bedir savaşından sonra ortaya çıktığını, ancak Uhud'da yeniden bu anlayışın işlendiğini ifade etmişlerdir. Buna göre Allah yolunda savaşta can verenler, şehitlik makamına ulaşmakta ve doğrudan cennete gitmektedirler. Bu nedenle savaşta yakınlarını kaybedenlerin üzülmeleri bir yana, sevinçli olmaları gerekmektedir.¹⁰⁹⁷

Oryantalistler, Müslümanların, Uhud yenilgisini ele alan ayetlerin açıklamalarıyla mutmain olduklarını ve Hz. Peygamber'in çevresinde yeniden kenetlendiklerini belirtmişlerdir.¹⁰⁹⁸ Böylece Hz. Peygamber, İslam düşmanlarının beklentilerinin aksine Müslümanların bütünlüğünü korumanın ilk ve en güçlü adımını atmıştır. Ne var ki İslam toplumunda, gerçekte öyle olmadığı halde kendini Müslüman olarak gösteren ve Hz. Muhammed'e içerden muhalefet eden toplumsal bir grup bulunmaktadır.

Oryantalistler, öncelikle münafıklar grubunun Medine'de nasıl ortaya çıktığı ve güç kazandığı sorusuna cevap aramaya çalışmışlardır. Bu bağlamda oryantalistler, bu grubun ortaya çıkmasını tarihî, dinî, toplumsal, kişisel veya topluluk olarak muhalif olma şeklindeki gerekçelere dayanarak açıklamışlardır.

Münafık grubunun tarihi meselesinde Watt, Âl-i İmran Suresi 166-168. ayetlerine¹⁰⁹⁹ dikkat çekerek ilgili ayetlerde bu gruptan ilk kez söz edildiğini

¹⁰⁹⁵ Warner, s. 83; Grunebaum, ss. 39-40; Gabrieli, s. 71.

¹⁰⁹⁶ Prideaux, ss. 107-108; Bush, s. 129.

¹⁰⁹⁷ Long, ss. 46-47; Bush, ss. 128-129; Muir, Cilt III, ss. 189-190; Prideaux, ss. 107-108; Johnstone, s. 101.

¹⁰⁹⁸ Muir, Cilt III, s. 190; Long, s. 46; Burleigh, s. 235; Warner, s. 83; Spencer, s. 119; Andrae, s. 213; Brockelmann, s. 25; Andrae, s. 213; Rogerson, s. 158; Firestone, Jihad, s. 132.

¹⁰⁹⁹ Watt, ayet meallerinde Gustav Flügel'in "Corani textus arabicus" başlıklı tercümesini ve ayet sıralamasını esas almaktadır ve bu konuda 160-162. ayetlere işaret etmektedir. Verdiği ayet tercümesi ise elimizdeki mushafa göre Âl-i İmran suresinin 166-168. ayetlerine tekabül etmektedir.

belirtmiştir.¹¹⁰⁰ Rodinson, Hazleton ve Armstrong; Watt'ın değerlendirmesini paylaşmış, ayrıca bu topluluk için “münafık” sıfatının kim tarafından verildiği hususuna ilgi göstermiştir. Bu sıfat Rodinson'a göre sahabe,¹¹⁰¹ Armstrong ve Hazleton'a göre ise bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından¹¹⁰² verilmiştir.

Rodinson, münafıkların ortaya çıkışını dinî gerekçeye dayandırmıştır. Ona göre Abdullah b. Übey ve arkadaşları, başlangıçta Hz. Muhammed'in Allah'tan vahiy aldığına samimi ve gönülden inanmış Müslümanlardır. Ne var ki onlar, ayetler arasında çelişkilerin farkına varmış, detaylarla ilgilenmiş ve sorunlar karşısında Allah'ın daha net hükümler ortaya koymasına gerektiğini savunmuşlardır. Bu taleplerinin karşılanmadığını görünce, Hz. Muhammed'in kişisel menfaatleri için ayetleri bile tahrif ettiğini ima ederek ondan ve Müslümanlardan uzaklaşmaya başlamışlardır.¹¹⁰³ Kanaatimizce Rodinson, birbirinden farklı tarihî verileri haksız bir biçimde birleştirmek suretiyle masa başı tarih yazımının bir örneğini ortaya koymuştur. Başta Mekkeliler olmak üzere müşriklerin Kur'an-ı Kerim'in Allah'tan geldiğine dair itirazları olduğu bilinmektedir. Ne var ki bu itirazların Müslüman gözüken münafıklar tarafından dile getirildiğine dair İslam tarihi kaynaklarında bir kayıt bulunmamaktadır.

Hazleton, münafıkların ortaya çıkışını toplumsal anlayış farkına dayandırmaktadır. Ona göre Abdullah b. Übey ve arkadaşları, düşünce özgürlüğünü ve din-devlet işlerinin ayrılığı ilkesini benimsemiş özgür ruhlu insanlardır. Bu varsayımını haklı çıkarmak adına Hazleton münafık sıfatının, ‘ikiyüzlü; gerçekte inanmadığı halde inanır gözüken kimseler’ şeklinde değil, ‘sakıncası ve çekincesi olanlar’ şeklinde çevrilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Buna göre münafık, dinî değil toplumsal-siyasî içerikli bir sıfat olmaktadır. Böylece Hazleton, Kur'an-ı Kerim'in bu gruba yönelttiği eleştirilerin dinî anlaşılmaması gerektiğini öne sürmüştür.¹¹⁰⁴ Kanaatimizce Hazleton, hem münafıkların özelliklerinin açıklandığı Münafikun suresini hem de tarihî rivayetleri göz ardı ederek münafık sıfatını siyasî bir kavram olarak görmüştür.

¹¹⁰⁰ Watt, Statesman, ss. 137-138.

¹¹⁰¹ Rodinson, s. 184.

¹¹⁰² Armstrong, Biography, s. 189; Hazleton, s. 246.

¹¹⁰³ Rodinson, s. 183.

¹¹⁰⁴ Hazleton, s. 246-247.

Münafıkların ortaya çıkışını kişisel veya toplumsal muhalefet gerekçesine dayandıran Watt, Rodinson ve Hazleton, münafıklar olarak bilinen grubun Hz. Peygamber'e ve İslam'a düşmanlık besleyen Abdullah b. Übey'in kişisel ikbal planlarından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu görüşünü temellendirmek adına Watt, birbirine bağlı iki olayı gündeme getirmiştir: Birinci olay, Mekkelilerin saldırısına karşı Müslümanların nasıl bir strateji izlenmesi gerektiği hakkında yapılan istişarede Abdullah b. Übey'in, meydan savaşı fikrine muhalefet ederek savunma savaşı yapılmasını tavsiye etmesidir.¹¹⁰⁵ İkinci olay ise İslam ordusunun meydan savaş yapmaya karar vermesinden sonra Abdullah b. Übey ve arkadaşlarının önce orduya katılması, ancak savaştan hemen önce bilinmeyen bir sebeple ordudan ayrılmasıdır.¹¹⁰⁶

Abdullah b. Übey'in kişisel hırslardan kaynaklanan düşmanlık, bir ölçüde tutunarak büyüme eğilimi göstermiştir. Nitekim Hazleton, meydan savaşı fikrini onaylamadığı ve bu nedenle savaşa katılmadığı için Abdullah b. Übey'in Medine'deki saygınlığının arttığını;¹¹⁰⁷ Armstrong ise Uhud savaşının sonuçlarını fırsat bilerek Abdullah b. Übey ve arkadaşlarının, Hz. Muhammed'in Medine'ye yıkım ve ölüm getirdiği söylemiyle Hz. Peygamber'e açıktan muhalefet ve düşmanlık yapmaya başladıklarını dile getirmiştir.¹¹⁰⁸

Oryantalistler, münafıklara karşı Hz. Peygamber'in yumuşak bir siyaset izlediğini belirtmişlerdir. Cole, Medine'yi siyaseten bölme riski taşıdığından dolayı, Hz. Muhammed'in münafıklara sert tepki vermediğini; onun bu tarz bir eğilime girmesinde Kur'an-ı Kerim'in tavsiyesinin bulunduğunu ifade etmiştir. Uhud'a dair nazil olan ayetler, Hz. Muhammed'e savaş stratejisi konusunda kendisiyle farklı düşünen Medinelilere nezaketle davranmasını, görünüşte inananlar dâhil olmak üzere, önemli kararlar alırken şehrin ileri gelenleriyle istişareye devam etmesini emretmiştir.¹¹⁰⁹ Rodinson ise Hz. Muhammed'in münafıkları uzaktan takip etmekle yetindiğini, hatta Medine'yi toplumsal açıdan bölmeye yeltenmemeleri için sahabeyi

¹¹⁰⁵ Watt, Statesman, s. 137; Rodinson, s. 183; Hazleton, s. 244.

¹¹⁰⁶ Watt, Statesman, ss. 137-138.

¹¹⁰⁷ Hazleton, s. 244.

¹¹⁰⁸ Armstrong, Time, s. 133.

¹¹⁰⁹ Cole, ss. 133-134.

münafıklara karşı kötü sonuçlar doğuracak hamleler yapmaktan alıkoyduğunu ifade etmiştir.¹¹¹⁰

Sahabenin Abdullah b. Übey'e duyduğu öfkeye değinen Rodinson ve Armstrong, Uhud savaşından sonra İbn Übey'in cuma namazı kılmak için geldiği mescidde gerçekleşen bir olayı aktarmıştır. Buna göre Abdullah b. Übey orada bulunanlara Hz. Muhammed'i kötülemek için bir konuşma yapmaya yeltenmiş, ancak sahabe bu konuşmaya izin vermemiş, hatta Uhud'a katılmadığı için onu Allah'a düşman olmakla suçlamıştır. Abdullah b. Übey, sadece Hz. Muhammed'e ve ashabına yardım etmek istediğini söyleyerek kendini savunmuştur.¹¹¹¹ Rodinson ayrıca Abdullah b. Übey ile sahabe arasındaki gerilimin oldukça arttığını; bizzat öz oğlunun Abdullah b. Übey'i öldürmek için Hz. Peygamber'den izin istediğini, ancak Hz. Muhammed'in buna engel olduğunu belirtmiştir.¹¹¹²

Uhud savaşından sonra Hz. Peygamber'in münafıkların yanı sıra mücadele etmek zorunda kaldığı diğer grup ise Yahudilerdir. Konuyu ele alan oryantalistler, Müslümanların, açık düşmanları olan Yahudiler'e karşı kısmen siyasî ama daha çok askerî bir strateji izlediklerini belirtmişlerdir. Hz. Muhammed, sahabenin sarsılmaz desteğiyle münafıkları pasifize ederken, Medine'nin bütünlüğünü tehlikeye atan Yahudilere karşı siyasî önlemler almak zorunda kalmıştır. Yukarıda değinildiği gibi Yahudiler, Hz. Muhammed'i sahte peygamber olarak itham etmek suretiyle müşriklerin eline propaganda malzemesi vermişlerdir.

Draycott, Nafziger ve Walton, Uhud savaşından sonra Hz. Muhammed ile esasen müttefik olan Medine Yahudilerinin, galip tarafın yani Mekkelilerin saflarına yanaşmaya başladıklarını belirtmiştir.¹¹¹³ Bu bağlamda Nafziger ve Walton, Yahudilerin Mekke'nin putperest dininin İslam'dan daha üstün olduğunu iddia ederek müttefikleri Hz. Muhammed'e sırtlarını dönüp Mekkelilere ışık yaktıklarını ifade etmiştir.¹¹¹⁴ Stubbe ise Hz. Muhammed'in, Uhud'daki tökezlemenin suçunu kendilerini yanlış yönlendiren Yahudilere yüklediğini iddia etmiştir.¹¹¹⁵ Böylece Hz. Peygamber, Uhud'un hemen sonrasında Beni Nadir kabilesine askerî bir harekâta

¹¹¹⁰ Rodinson, s. 184.

¹¹¹¹ Rodinson, s. 183; Armstrong, Biography, s. 189; Armstrong, Time, ss. 132-133.

¹¹¹² Rodinson, s. 184.

¹¹¹³ Draycott, s. 200; Nafziger ve Walton, s. 8.

¹¹¹⁴ Nafziger ve Walton, s. 9.

¹¹¹⁵ Stubbe, s. 125.

girişmiş ve bu kabileyi Medine'den sürmüş;¹¹¹⁶ hem Medine'nin hem de Müslümanların güvenliğini pekiştirmiştir.¹¹¹⁷

Münafıkları ve Yahudileri kontrol altına almak suretiyle Medine'nin iç güvenliğini tesis eden Hz. Peygamber, bütün ilgisini Mekkeli ve bedevî müşriklere hasretmiştir. Zira Watt ve Firestone, Ebu Süfyan başta olmak üzere Mekkelilerin, Hz. Muhammed ve Müslümanlar hakkında olumsuz propaganda yapmaya başladıklarını; bedevî kabilelere ganimet sözü vererek onları kendi saflarına katmaya çalıştıklarını belirtmiştir.¹¹¹⁸

Rogerson, Nafziger ve Walton, Hz. Muhammed'le ittifak halinde olan bazı Arap kabilelerin dahi Mekkelilerin Uhud başarısından veya propagandalarından etkilendiklerini ve Mekkelilerin saflarına yanaşmaya başladıklarını belirtmiştir.¹¹¹⁹ Nafziger ve Walton bu noktada bazı bedevîlerin Müslümanlara yönelik saldırılara giriştiklerini söyleyerek bir olayı aktarmıştır. Buna göre bedevîler, bir sahabe olan Hubeyb b. Adî'yi yakalamış, köle olarak Mekkelilere satmışlar, Mekkeliler de onu işkence yaparak şehit etmişlerdir.¹¹²⁰

Bedevîlerin bu tavırlarına karşı Hz. Peygamber cevap vermekte gecikmemiştir. Bu bağlamda kimi oryantalistler, Hz. Muhammed'in güçlü istihbarat ağı sayesinde Müslümanlara karşı kurulan ittifaklardan haberdar olduğunu ve gecikmeksizin bu bölgeye askerî birlik göndererek bu ittifakı dağıtma başarısını gösterdiğini ifade etmiştir.¹¹²¹ Öte yandan Gabriel, diğer oryantalistlerin söz etmediği bir olaydan söz etmiştir. Buna göre Hz. Muhammed, Ebu Süfyan'ı öldürmek üzere iki casus görevlendirmiş, ancak suikast planı başarısız olmuştur. Gabriel, Hz. Muhammed'in Arap geleneğine suikastları başlatan lider olduğunu ileri sürerek günümüzde cihatçıların terör eylemlerinin meşruiyetini Hz. Peygamber'den devraldıklarını iddia etmiştir.¹¹²² Böylece Gabriel, Hz. Peygamber'i ve İslam'ı insanlığın normlarını tehdit eden barbar bir lider ve din olarak haksız yere karalamak istemiştir.

¹¹¹⁶ Lewis, s. 42; Newby, s. 90.

¹¹¹⁷ Draycott, s. 200.

¹¹¹⁸ Watt, Statesman, s. 146; Firestone, Jews, s. 30.

¹¹¹⁹ Rogerson, s. 158; Nafziger ve Walton, s. 8.

¹¹²⁰ Nafziger ve Walton, s. 9.

¹¹²¹ Watt, Statesman, s. 146; Draycott, s. 200; Firestone, Jews, s. 30; Denny, s. 84; Karsh, s. 16.

¹¹²² Gabriel, s. 126.

Hız. Peygamber'in Mekkelilere yönelik son askerî stratejisi, ticaret kervanlarına baskınlar yapmaya devam etmek olmuştur. Öyle anlaşıyor ki bu baskınlar aracılığıyla Hız. Peygamber, Müslümanların Mekkelileri tehdit edebilecek ve onların ekonomilerini bozacak kadar güçlü olduklarını göstermek istemiştir.¹¹²³

2.2. HENDEK SAVAŞI

2.2.1. Arka Plan

Kureyş, Uhud'da yarım kalan hesaplaşmayı bu kez kökünden çözüme kavuşturmak ve Hız. Peygamber'den ve Müslümanlardan ilelebet kurtulmak için, bedevî Araplar ve Yahudilerle bir güç birliğine girdiler. Kur'an-ı Kerim bu yüzden Hendek savaşına Ahzab (gruplar) gazvesi tanımlamasını yapmaktadır.¹¹²⁴

Tarihî kaynaklara göre Uhud (Şevval 3/Mart 625) ile Hendek savaşı (Şevval 5/Mart 627) arasında iki senelik bir zaman dilimi vardır. Bu zaman zarfı içerisinde hem Kureyş hem de Hız. Peygamber ve Müslümanlar cephesinde gerçekleşen gelişmeler Hendek savaşının arka planını oluşturmaktadır. Bu bağlamda konuya temas eden oryantalistler de bu sürecin iki taraf açısından nasıl geçtiği hususunda farklı görüşler ortaya sürmüşlerdir. Bu çerçevede, Hız. Muhammed'in Uhud savaşının olumsuz etkilerini azaltmak, gücünü ve itibarını arttırmak için harekete geçerek bedevî kabileler, Beni Nadir Yahudileri ve Mekkelilerle olan askerî-siyasî ilişkilerini ele almışlardır.

2.2.1.1. Hız. Peygamber ve Müslümanlar Açısından Arka Plan

Taberî'ye göre Hendek savaşının sebebi, Hız. Peygamber'in Uhud savaşından sonra Beni Nadir Yahudilerini¹¹²⁵ Medine'den sürmesidir.¹¹²⁶ Oryantalistlere göre bu

¹¹²³ Lammens, s. 30; Saunders, s. 29; Draycott, s. 200; Firestone, Jews, s. 30; Denny, s. 84; Karsh, s. 16.

¹¹²⁴ "Düşman birliklerinin hâlâ çekip gitmediklerini zannederler. Düşman bir daha geldiğinde ise size ait haberleri uzaktan almak üzere çöllerde dağınık yaşayan bedevîlerin arasında bulunmayı arzularlar. Zaten aranızda da bulunsalardı savaşa çok az katılırlardı." Ahzab 33:20.

¹¹²⁵ Nadir Özkuyumcu, Nadîr (Benî Nadîr), **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, Cilt: 32, ss. 275-276; Mahmudov, ss. 162-176.

¹¹²⁶ Taberî, Cilt II, s. 565.

gelişme, Hz. Peygamber'in Medine'deki otoritesini güçlendirmiş ve onun doğabilecek ayrılıkçı unsurlara izin vermeyeceğini açıkça göstermiştir.¹¹²⁷ Bu durumun Hayber'e yerleşen Yahudileri ve Arap yarımadasının diğer sakinlerini kızdırması ve tedirgin etmesi doğal bir sonuç olarak yorumlanabilir.

Hz. Peygamber'in, otoritesini güçlendirmek ve Uhud yenilgisinin izlerini silmek için yaptığı bir diğer hamle Bedrül-Mev'id'dir (Zilkade 4/Nisan 626). Ebu Süfyan Uhud'dan ayrılırken ertesi sene Bedir'de buluşma sözü vermiş, bu restleşmeyi önemseyen Hz. Peygamber, söz verilen tarihte 1500 kişiyle Medine'den çıkıp Bedir'e varmıştır. Ancak Ebu Süfyan, sıcak havada binek hayvanlarının yeminin tükendiğini ve yola devam edemeyeceğini fark ettiği için Bedir'e ulaşmadan geri dönmüş ve sonuçta bir karşılaşma gerçekleşmemiştir.¹¹²⁸

Bu konuyla ilgilenen oryantalistlerden Koelle ve Bodley bu olayı aktarmakla yetinirken,¹¹²⁹ Rodgers ve Warner Kureys'in Bedir'e gelmemesini Hz. Peygamber'in bir propaganda zaferine dönüştürdüğünü söylemiştir.¹¹³⁰ Rodgers ayrıca bu durumu, ölü ve sonuçsuz bir girişim olarak yorumlayarak¹¹³¹ Hz. Peygamber'in zafer kazanmış gibi malzeme yapmasını, kanaatimizce haksız bir biçimde hafife almıştır. Söz konusu oryantalistlere ilaveten Kennedy, Bedrül Mevid'i bir güç gösterisi olarak değerlendirmiş¹¹³² ve Armstrong ise Hz. Peygamber'in bu buluşmaya askerleriyle giderek sadece Medine'de değil, çevre kabilelerce de takdir topladığını vurgulamıştır.¹¹³³

Nitekim bu noktada Zeydan'ın ifadesine göre Hz. Muhammed'in Uhud'da ağır bir yenilgi alması bazı bedevî kabileleri Kureys'in saflarına yaklaştırmıştır.¹¹³⁴ Koelle bu konuda, Zeydan'dan bir adım daha ileri giderek bedevîlerin Hz. Peygamber'e karşı düşmanca birtakım hareketlere girişme cesaretinde bulunduklarını ifade etmektedir.¹¹³⁵ Yine oryantalistlerin önemli bir kısmı Hz. Peygamber'in, Medine çevresindeki kabileleri dinen veya siyaseten kendi tarafına çekmek ve

¹¹²⁷ Stubbe, ss. 124-125; Rodgers, s. 140; Armstrong, Biography, s. 195.

¹¹²⁸ Mustafa Fayda, "Bedrül-Mev'id", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, Cilt 5, s. 335; Mahmudov, ss. 251-253; Mahmudov, ss. 251-253.

¹¹²⁹ Koelle, s. 164; Bodley, s. 217.

¹¹³⁰ Rodgers, ss. 140-141; Warner, s. 92.

¹¹³¹ Rodgers, s. 141.

¹¹³² Kennedy, s. 39.

¹¹³³ Armstrong, Biography, s. 195.

¹¹³⁴ Zeydan, s. 84.

¹¹³⁵ Koelle, s. 159.

böylelikle hem Uhud'un acı izlerini silmek, dolayısıyla Müslümanların morallerini yükseltmek ve ekonomik gücünü arttırmak maksadıyla barışçıl veya askerî seferler yaptığını söylemektedir.¹¹³⁶ Nitekim örneğin Rodgers, Katan seferini¹¹³⁷ baz alarak Müslümanların özgüvenlerini yeniden kazandıklarına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Mekkelilerin Uhud'daki zaferinden güç bulan Benî Esed kabilesinin, Müslümanlara karşı bir baskın planladığını öğrenen Hz. Muhammed, 150 sahabeden oluşan bir müfrezeyi bu kabile üzerine sevk etmiştir.¹¹³⁸ Ayrıca Dûmetülcendel seferi¹¹³⁹ (Rebiülevvel 5/Ağustos 626) ve Gatafan topraklarına karşı Zâtürrikâ' gazvesi¹¹⁴⁰ (Rebiülâhir veya Cemâziyelevvel 4/Eylül veya Ekim 625), Müslümanların özgüvenlerini yükseltmiş ve hatta ganimet gibi maddî kazanç elde etmelerini de sağlamıştır.

Öte yandan hem Karsh hem de Saunders Hz. Muhammed'in, Medine çevresindeki kabilelere karşı uyguladığı bu siyasetle bazı kabileleri kazanarak diğer bazılarını Kureyş'ten uzaklaştırmak suretiyle çevresinde bir güvenlik koridoru kurmayı başardığını ileri sürmektedir.¹¹⁴¹ Gabriel ise Hz. Muhammed'in gerek sefer düzenleyerek gerek müzakere yoluyla ikna etmeye çalıştığı ve böylece desteğini veya tarafsızlığını sağladığı kabilelerin, Mekkelilerle uzun süredir ticarî bağları olan bedevî kabileler olduğunu da belirtmiştir. Kanadalı oryantalist, Hz. Peygamber'in bu çabalarında siyasete öncelik verdiğini, yeni dine girme zorunluluğu aramaksızın bu kabilelerle ittifaklar kurduğunu öne sürmüştür.¹¹⁴²

2.2.1.2. Mekke Açısından Arka Plan

Kureyş'in Uhud savaşında Hz. Peygamber'i ve onun davasını yok etme amacına ulaşamaması ve Uhud'dan sonra geçen iki yıllık zaman zarfında Hz. Peygamber'in yukarıda zikrettiğimiz hamleleriyle toparlanıp güçlenmesi Mekkelileri

¹¹³⁶ Rodgers, s. 133; Burleigh, s. 293; Firestone, Jews, s. 30; Armstrong, Biography, s. 192; Stobart, s. 160; Johnstone, s. 105; Spuler, s. 12; Grunebaum, s. 40; Kennedy, ss. 38-39; Gabriel, s. 131; Prideaux, s. 109; Hodgson, Cilt I, s. 190.

¹¹³⁷ Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Önkall, "Katan seferi", **DİA**, TDV Yayınları, Ankara, 2022, Cilt 25, s. 28; Mahmudov, ss. 267-270.

¹¹³⁸ Rodgers, ss. 135-136.

¹¹³⁹ Stubbe, ss. 124-125; Rodgers, s. 141. Detaylı bilgi için bkz. Mahmudov, ss. 271-274.

¹¹⁴⁰ Rodgers, s. 140. Detaylı bilgi için bkz. Mahmudov, ss. 270-271.

¹¹⁴¹ Karsh, s. 16; Saunders, s. 29.

¹¹⁴² Gabriel, s. 131.

daha temkinli, tedbirli ve güçlü bir saldırıya başvurmaya sevk etmiştir.¹¹⁴³ Konuyla ilgili önemli sayıdaki oryantalist, Hz. Muhammed'in bedevî kabilelere yönelik söz konusu bu başarılı askerî-siyasî girişimlerinin Mekkelilerin gözünden kaçmadığını; bu nedenle mevcut ittifak ağlarını korumak ve ilişkilerini pekiştirmek için bedevî kabilelere elçiler gönderdiklerini ifade etmiştir.¹¹⁴⁴ Hatta bu bağlamda Koelle, Mekkelilerin Medine'deki münafıkların önderi Abdullah b. Übey ile de haberleştiklerini belirtmiştir.¹¹⁴⁵ Oryantalistlerin çoğunluğuna göre Mekkelilerin bu faaliyetlerinin esas amacı Hz. Muhammed'i tamamen ortadan kaldırmak,¹¹⁴⁶ Draycott ile Dermenghem'e göre ise Müslümanlardan intikam almak¹¹⁴⁷ maksadıyla onlara karşı bir koalisyon kurmaya çalışmaktır.

Saunders ve Peters'a göre ancak Kureyş, her ne kadar ticaret ve diplomaside becerikli olsa da Hz. Muhammed ve Müslümanlara karşı savaşma hususunda oldukça zayıftır. Çünkü Kureyş'in, içinde bulunduğu koşullar altında hem liderlikleri bölünmüştür hem de savaşmak için bir coşku taşımamaktadırlar. İşte bu nedenle Kureyş, Hz. Muhammed karşısında bir kararlılık ortaya koyamamış ve bir strateji geliştirememiştir.¹¹⁴⁸ Nitekim bu anlamda Zeydan, Gatafan kabilesinin Medine'ye karşı bir saldırı yapmak için Kureyş'i teşvik ettiğini ifade etmiştir.¹¹⁴⁹

2.2.1.3. Hendek Savaşının Arka Planında Yahudilerin Rolü

Klasik kaynaklara göre Hendek savaşına giden süreçte ve Müslümanlara karşı büyük bir savaşa hazırlık girişiminde Mekkelilerden daha çok Yahudiler aktif rol almışlardır.¹¹⁵⁰ Kureyş'in gevşek tutumu sebebiyle Hz. Muhammed'e karşı bir

¹¹⁴³ Adem Apak, "Medine Döneminde Müşriklerle İlişkiler", **H. Peygamber Döneminde Müşriklerle İlişkiler**, (Ed. Adem Apak ve Adnan Demircan), Kuramer Yayınları, İstanbul, 2021, s. 281.

¹¹⁴⁴ Karsh, s. 16; Hodgson, Cilt I, s. 190; Kennedy, s. 39; Firestone, Jews, s. 30; Draycott, s. 202; Armstrong, Biography, s. 192; Rodgers, s. 142; Koelle, s. 164; Burleigh, s. 294.

¹¹⁴⁵ Koelle, s. 164.

¹¹⁴⁶ Watt, Medina, s. 36; Francis E. Peters, **Islam: A Guide For Jews and Christians**, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2003, (Islam), s. 76; Hazleton, s. 269; Hodgson, Cilt I, s. 190; Kennedy, s. 39; Firestone, Jews, s. 30; Draycott, s. 202; Koelle, s. 164; Armstrong, Biography, s. 192; Prideaux, s. 113; Bush, s. 132.

¹¹⁴⁷ Dermenghem, s. 229; Draycott, s. 221.

¹¹⁴⁸ Saunders, s. 29; Peters, Islam, s. 76.

¹¹⁴⁹ Zeydan, Cilt I, s. 84.

¹¹⁵⁰ Vâkıdî, Cilt II, ss. 441-443; İbn Hişâm, Cilt II, ss. 214-215; İbn Sa'd, Cilt II, s. 62; Taberî, Cilt II, ss. 565-566.

ittifakın lokomotifı olma görevi, Saunders'a göre Hayber'e sürgün edilen Beni Nadir Yahudilerine,¹¹⁵¹ Peters'a göre ise Medine'de meskûn diğer Yahudi kabilelerine¹¹⁵² geçmiştir. Rogerson'a göre Beni Nadir Yahudileri Medine'de el konulan mallarına kavuşabilmek ve dolayısıyla Hz. Muhammed'den intikam alabilmek için,¹¹⁵³ Warner'a göre ise Yahudiler ile Hz. Muhammed arasında bir din savaşı başladığı için ve bu savaşı kendi güçleriyle başaramayacakları için¹¹⁵⁴ Mekkelilerle işbirliği kurmak maksadıyla Mekke'ye bir heyet göndermişlerdir.¹¹⁵⁵

Buna karşılık bazı oryantalistler bu değerlendirmelerin dışında Beni Nadir Yahudileri ile Mekkelilerin görüşmesi esnasında aralarında geçen teolojik konuşmayı nakletmişlerdir. Klasik kaynaklarda da zikredilen bu rivayete¹¹⁵⁶ göre Ebu Süfyan, Yahudi elçilerden biri olan Huyey b. Ahtab'a,¹¹⁵⁷ “Siz kutsal kitabın ilk halkısınsınız ve Muhammed'le olan anlaşmazlığımızı biliyorsunuz. Bizim dinimiz mi, yoksa onun dini mi daha iyidir?” şeklinde bir soru yöneltmiştir. Huyey “Sizin dininiz daha iyidir ve siz gerçeğe ondan daha yakınsınız.” şeklinde cevap vermiştir. Bu cevap Mekkeliler tarafından memnuniyetle karşılanmış ve Hz. Muhammed'e karşı güç birliği yapma iradesi ve kararı ortaya çıkmıştır.¹¹⁵⁸ Kimi oryantalistler bu diyalogdan söz etmeksizin Mekkelilerin Hz. Muhammed'e karşı savaşa katılmalarını sağlamak için kendi dinlerinin Hz. Muhammed'in getirdiği dinden daha üstün olduğunu belirtmişlerdir.¹¹⁵⁹ Bu diyalog Peters'a göre Nisa suresinin 51-54. ayetlerinde¹¹⁶⁰ ve Spencer'a göre aynı surenin 51-52. ayetlerinde dile getirilmiştir.¹¹⁶¹

¹¹⁵¹ Saunders, s. 29; Peters, Muhammad, s. 220.

¹¹⁵² Peters, Islam, s. 76.

¹¹⁵³ Rogerson, s. 162.

¹¹⁵⁴ Warner, s. 94.

¹¹⁵⁵ Rodgers, s. 142; Sell, Ghazwas, s. 39; Margoliouth, s. 322; Spencer, s. 123; Bloom, s. 95; Burleigh, ss. 294-295; Zeydan, Cilt I, s. 84.

¹¹⁵⁶ Vâkıdî, Cilt II, s. 442; İbn Hişâm, Cilt II, s. 214; Taberî, Cilt II, s. 565.

¹¹⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. Leyla Akdoğan, **Huyey bin Ahtab**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.

¹¹⁵⁸ Peters, Muhammad, s. 221; Koelle, s. 165; Armstrong, Biography, s. 204; Spencer, s. 123.

¹¹⁵⁹ Sell, Ghazwas, s. 39; Margoliouth, s. 322; Burleigh, ss. 294-295; Warner, s. 94.

¹¹⁶⁰ “Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve bâtıla iman ediyorlar, sonra da kâfirler için “Bunlar Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır” diyorlar.” Nisa 4:51.

“Bunlar Allah'ın lânetlediği kimselerdir. Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı kimseye yardımcı bulamazsın.” Nisa 4:52.

“Yoksa onların mülkten bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara zerre miktarı bir şey vermezlerdi.” Nisa 4:53.

“Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeylerden dolayı insanlara haset mi ediyorlar? Oysa İbrâhim soyuna da kitabı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümlerlik bahsettik.” Nisa 4:54.

¹¹⁶¹ Peters, Muhammad, s. 221; Spencer, ss. 123-124.

Amerikalı çağdaş oryantalist Warner, taraflar arasındaki bu mücadelenin aynı zamanda bir din savaşı olmasından dolayı Mekkelilerin, kendi dinlerinin Hz. Muhammed'in dininden üstün olduğunun Yahudiler tarafından onanmasını beklемelerinin makul bir talep olduğunu belirtmiştir.¹¹⁶² Bununla birlikte Koelle, Hz. Muhammed'in dinî iddialarına öfke duydukları ve hatta siyasî baskısı altında ezildikleri için Yahudilerin müşriklere tereddütsüz cevap verdiklerini savunmuştur.¹¹⁶³

Yine kimi oryantalistler klasik kaynaklara¹¹⁶⁴ uygun olarak Beni Nadir Yahudilerinin, Mekke'den ayrıldıktan sonra Gatafan kabilesi ile de görüşme yaptıklarını, hatta onlara Hayber'in bir yıllık hurma mahsulünü vaat ettiklerini ve onların da ittifaka katılma davetine olumlu cevap verdiklerini kaydetmişlerdir.¹¹⁶⁵ Bu noktada Amerikalı savaş tarihçisi Rodgers, Gatafan kabilesinin Hz. Muhammed'le olan özel ilişkisine yoğunlaşmıştır. Zira Gatafan liderleri, sürülerini Müslüman topraklarında otlatmak için daha önce Hz. Peygamberle bir antlaşma yapmıştı. Buna rağmen Gatafanlılar için Hayber'in bir yıllık hurma mahsulünün, otlaklara erişmekten çok daha değerli olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁶⁶ Sell ise Yahudilerin yalnızca Gatafan kabilesiyle sınırlı kalmadıklarını, başka Arap kabileleri ile de görüşme yaparak onları da ittifaka katılmaya ikna ettiklerini ileri sürmüştür.¹¹⁶⁷

Savaşın arka planında Yahudilerin Kureys'i kışkırtan bariz ve aktif rolüne rağmen oryantalistlerden bazılarının bu konuya hiç temas etmemesi ise bizce manidardır.¹¹⁶⁸ Bilimsellikten uzak ve tarafgir bir yaklaşımı tercih eden bu oryantalistler içerisinde Weil, Grunebaum, Hodgson, Firestone ve Karsh gibi Yahudilerin varlığı ayrıca düşündürücüdür.

¹¹⁶² Warner, s. 94.

¹¹⁶³ Koelle, ss. 164-165.

¹¹⁶⁴ Vâkıdî, Cilt II, ss. 442-443; İbn Hişâm, Cilt II, s. 215; Taberî, Cilt II, s. 566.

¹¹⁶⁵ Peters, Muhammad, s. 221; Burleigh, s. 295; Warner, s. 94. Margoliouth, s. 323; Rodgers, s. 143

¹¹⁶⁶ Rodgers, s. 143.

¹¹⁶⁷ Sell, Ghazwas, s. 40.

¹¹⁶⁸ Long, Gibbon, Weil, Stobart, Gilman, Johnstone, Lunt, Lammens, Andrae, Hitti, Brockelmann, Lewis, Spuler, Payne, Gabrieli, Mantran, Grunebaum, Hodgson, Kennedy, Delcambre, Lapidus, Bogle, Fregosi, Firestone, Nafziger ve Walton, Karsh ve Denny.

2.2.1.4. Müşrik-Yahudi İttifakına Karşı Hz. Peygamber'in Tavrı

Margoliouth ve Burleigh, Yahudiler ile Mekke müşrikleri arasında doğmakta olan bu ittifaka karşı Hz. Muhammed'in tavrının ne olduğu hususunu ele alır. Mezkûr oryantalistlere göre Hz. Peygamber, Mekkelilerle ittifaka girmemeleri için Abdullah b. Revaha önderliğinde bir heyeti Hayber Yahudilerine göndermiştir. Margoliouth'un değerlendirmesine göre Abdullah, bu esnada bazı Yahudileri ziyaret etmiş, onları Hz. Peygamber'le görüşmeye davet etmiştir. Abdullah bu daveti kabul eden Yahudilerle birlikte Hayber'den ayrılmış ancak onları yolda infaz etmiştir. Böylece Margoliouth, Abdullah'ın Hz. Peygamber'in kendisine verdiği görevi yerine getirdiğini belirtmiştir. Bu misyonun amacı, Mekkelilerle ittifak etmeleri durumunda başlarına neler geleceği hususunda Hayberlileri uyarmaktır.¹¹⁶⁹ Ancak rivayetlere göre bu durum Margoliouth'un anlatımından farklıdır. Abdullah b. Revaha, Medine yolunda Yahudilerle ilerlerken aralarından Üseyr b. Zarim yaptığından pişman olup geri dönmek istemiştir. Bu esnada kılıcına davranan Üseyr'i farkedenden Müslümanlardan Abdullah b. Üneys onu öldürmüştür.¹¹⁷⁰ Bir nevi meşru müdafaa sayılabilecek bu durumu Margoliouth'un, kaynaklara rağmen sanki Abdullah b. Revaha sinsi bir kumpas kurarak Yahudileri infaz etmiş gibi sunması bizi oryantalistlerin rivayetleri keyiflerince kullandıkları sonucuna götürmektedir.

Burleigh'e göre ise Hz. Muhammed Hayber'deki kalesinde Ebu Rafi'yi öldürmek için bir suikast ekibiyle evinde infaz ettirerek Hayber Yahudilerini korkutup ittifaka girmelerini engellemek istemiştir.¹¹⁷¹ Yine ona göre Hayber Yahudilerini, ittifaka fiilen katılmaktan alıkoyan tek durum, Ebu Rafi'nin öldürülmesi değildir. Oryantaliste göre Hayber Yahudileri, ittifaka katılmamaları hususunda yalnızca Hz. Muhammed'den değil Medine'de kalan son Yahudi kabilesi Beni Kurayza Yahudilerinden de baskı görmüşlerdir. Zira Medine'ye ittifak ordusunun bir saldırı gerçekleştirmesi ve bu saldırıda ordunun başarısızlığı söz konusu olduğunda Hz. Muhammed'in Hayber Yahudilerinin ittifaka katılımını

¹¹⁶⁹ Margoliouth, s. 323.

¹¹⁷⁰ Vâkıdî, Cilt II, ss. 566-568; İbn Sa'd, Cilt II, s. 88; Mahmudov, ss. 380-381.

¹¹⁷¹ Burleigh, s. 295.

bahane ederek, Kaynuka ve Nadir Yahudilerine daha önce yaptıklarının aynısını Kurayza kabilesine de yapmasından çekinmişlerdir.¹¹⁷²

Bu arada gerek Hz. Muhammed gerekse Mekkelilerin birbirine karşı ittifak kurma arayışlarını tahlil eden oryantalistlerden Kennedy, tarafların birbirlerini tamamen ortadan kaldıracak kadar güçlü olmadığının farkında oldukları ve bu nedenle onların her birinin bedevîlerin desteğini kazanmaya çalıştıkları yorumunu yapmıştır.¹¹⁷³ Bu hususta Hodgson Kureyş'in ittifak arayışını, kendi başlarına Hz. Muhammed'i yenemeyeceklerinden veya yenilmeleri halinde itibarlarının tamir edilemez şekilde zarar göreceğinden kaynaklandığını iddia etmektedir.¹¹⁷⁴ Bloom ise bu noktada Yahudilerin kışkırtması olsun ya da olmasın, Mekkelilerin Müslümanlara saldırmaya istekli olduklarına dair şu rivayeti aktarmıştır: Mekke'li bir lider "Muhammed ve adamlarını ortadan kaldırmak, bize ebedî bir şöhret kazandıracak" şeklinde konuşmak suretiyle bu mücadeleyi dört gözle beklediklerini açığa vurmuştur.¹¹⁷⁵

Üzerinde durmaya çalıştığımız ittifak arayışlarının, tarafların arzu ettiği biçimde gerçekleşip gerçekleşmediği sorusu üzerinde fikir yürüten oryantalistlerden Draycott, Hz. Muhammed'in, kabilelerden her birinin kendi çıkarı peşinde koştuğunu ve birbirlerine güvenmediğinin farkında olduğunu; birbirlerini çekemeyişleri ve hırsları üzerine acımasızca oynayarak onları Mekkelilerle ittifak kuramaz hale getirdiğini ileri sürmüştür. Ona göre demek ki Hz. Muhammed'in başarılı operasyonları Kureyş'in ittifak ağını oldukça zayıflatmıştır.¹¹⁷⁶ Draycott'un bu yorumuna karşı Karsh ve Zeydan, Mekkelilerin ittifak ağını kırma hususunda Hz. Muhammed'in yeterince başarılı olamadığını ve nihayetinde Ebu Süfyan'ın büyük bir ittifak ordusu kurmasını engelleyemediğini ileri sürmüştür.¹¹⁷⁷

¹¹⁷² Burleigh, s. 295.

¹¹⁷³ Kennedy, s. 38.

¹¹⁷⁴ Hodgson, Cilt I, s. 190.

¹¹⁷⁵ Bloom, s. 95.

¹¹⁷⁶ Draycott, s. 220.

¹¹⁷⁷ Karsh, s. 16; Zeydan, Cilt I, s. 84.

2.2.1.5. Tarafların Askerî Hazırlıkları

Oryantalistler, Hz. Muhammed'in, 3000 kişilik bir ordu topladığını ifade etmişlerdir.¹¹⁷⁸ Bogle ise bu sayıyla İslam ordusunun, Bedir'den bu yana dört kattan fazla güce ulaştığını belirtir. Oysa oryantalist, Bedir savaşını ele aldığı bölümde bu savaşta 300 kadar Müslümanın bulunduğunu söylemiştir.¹¹⁷⁹ Bogle'ın her iki savaşa katılanların sayısını doğru vermekle birlikte hesaplamasında bir yanlışlık olduğu açıktır. Gabriel ise Müslüman saflarında yalnızca otuz beş süvarinin olduğunu belirtmiştir.¹¹⁸⁰ Burleigh ve Kelen, Hz. Muhammed'in Beni Kurayza Yahudilerine,¹¹⁸¹ Watt ise Yahudiler dışında münafıklara ordusunda yer vermediğini ifade etmiştir.¹¹⁸²

Hz. Muhammed'e karşı büyük bir ittifak ordusu kurmayı başaran Mekkeliler 627 yılının bahar aylarında Medine'ye doğru harekete geçmişlerdir.¹¹⁸³ İlk oryantalistlerden Stubbe ve Prideaux, ordunun başında Ebu Süfyan'ın kardeşi Yusuf'un olduğunu iddia etse de,¹¹⁸⁴ çoğu oryantalist rivayetlere¹¹⁸⁵ mutabık kalarak genel komutanın Ebu Süfyan olduğunu dile getirmiştir.¹¹⁸⁶ Oryantalistlerin çoğuna göre Kureyş, 10000 kişilik büyük bir ordu kurmayı başarmıştır.¹¹⁸⁷

¹¹⁷⁸ Long, s. 48; Weil, s. 15; Koelle, s. 165; Zeydan, Cilt I, s. 84; Johnstone, s. 115; Dermenghem, s. 230; Bodley, s. 218; Payne, s. 45; Rodgers, s. 144; Gabriel, s. 133; Denny, s. 84; Watt, Medina, s. 36; Watt, Statesman, s. 167; Saunders, s. 29; Grunebaum, s. 40; Kennedy, s. 39; Delcambre, s. 90; Peters, Muhammad, s. 222; Newby, s. 91; Bogle, s. 17; Armstrong, Biography, ss. 192-194; Armstrong, Time, s. 147; Rogerson, s. 163; Kelen, s. 116.

¹¹⁷⁹ Bogle, ss. 12, 17.

¹¹⁸⁰ Gabriel, s. 133.

¹¹⁸¹ Burleigh, s. 296; Kelen, s. 116.

¹¹⁸² Watt, Statesman, s. 167.

¹¹⁸³ Brockelmann, s. 25; Hitti, Arabs, s. 117; Stobart, s. 164; Gilman, s. 164; Lewis, s. 42; Spuler, s. 13; Gabrieli, s. 72; Kennedy, ss. 38-39; Delcambre, s. 90; Newby, s. 91; Armstrong, Biography, s. 203; Denny, s. 84; Crawford, s. 83; Sell, Ghazwas, s. 41; Draycott, s. 222; Lammens, s. 30; Nafziger ve Walton, s. 9; Gabrieli, s. 72; Grunebaum, s. 40; Armstrong, Islam, s. 20; Fregosi, ss. 53-54.

¹¹⁸⁴ Stubbe, s. 125; Prideaux, s. 113.

¹¹⁸⁵ Vâkıdî, Cilt II, s. 444; İbn Hişâm, Cilt II, s. 215; İbn Sa'd, Cilt II, s. 62; Taberî, Cilt II, s. 566.

¹¹⁸⁶ Gibbon, s. 57; Irving, s. 140; Sell, Ghazwas, s. 40; Draycott, s. 222; Koelle, s. 165; Brockelmann, ss. 25-26; Rodgers, s. 142.

¹¹⁸⁷ Stubbe, ss. 124-125; Long, s. 48; Gibbon, s. 57; Weil, ss. 14-15; Zeydan, Cilt I, s. 84; Sell, Ghazwas, s. 40; Margoliouth, s. 325; Lammens, s. 30; Andrae, s. 217; Dermenghem, s. 230; Bodley, s. 218; Karsh, s. 16; Stobart, s. 164; Gilman, s. 164; Koelle, s. 165; Brockelmann, ss. 25-26; Lewis, s. 42; Spuler, s. 13; Payne, s. 44; Rodinson, s. 208; Saunders, s. 29; Gabrieli, s. 72; Kennedy, s. 39; Delcambre, s. 90; Newby, s. 91; Peters, Muhammad, s. 221; Bogle, s. 17; Armstrong, Biography, s. 203; Armstrong, Time, s. 147; Gabriel, ss. 132-133; Denny, s. 84; Crawford, s. 83; Bloom, ss. 95-96; Gabriel, ss. 132-133.

Oryantalistler, ittifak ordusunda Mekkeliler dışında kimlerin yer aldığı meselesi üzerinde durmuşlardır. Bu orduya Lammens ve Hitti'ye göre sadece paralı askerler,¹¹⁸⁸ Payne ve Cole'a göre yalnızca Gatafanlılar,¹¹⁸⁹ Davenport'a göre Hz. Muhammed tarafından Medine'den çıkarılan Yahudiler,¹¹⁹⁰ bir grup oryantalistte göre Yahudiler,¹¹⁹¹ Gibbon'a göre farklı gruplar¹¹⁹² ve diğer bazılarına göre ise bedevî kabileler¹¹⁹³ katılmıştır.

Medine'den Hayber'e sürülen Beni Nadir Yahudilerinin orduda asker olarak fiilen yer alıp almadıkları hususuna değinen oryantalistlerden Rodgers'a göre Beni Nadir,¹¹⁹⁴ Kelen'e göre Hayber Yahudileri¹¹⁹⁵ ittifak çevresinin genişletilmesi ve ordunun donanımı için para ve malzeme giderlerini yüklenmiş, ancak asker desteği vermemiştir.

Rogerson, Ebu Süfyan'ın Hendek savaşı hazırlıklarını ve ordunun harekete geçme zamanını oldukça gizli tutmayı başardığını ileri sürmüştür. Söz konusu oryantalist Hz. Muhammed'in, hazırlıklardan bir şekilde haberdar olsa bile bu büyük gücün karşısına hazırlanıp çıkabilmesi için sadece on gününün bulunduğunu ifade etmiştir.¹¹⁹⁶ Koelle'yi takip eden bir grup oryantalist, ayrıntılı bir açıklama sunmaksızın Hz. Muhammed'in, ittifak ordusunun Medine'ye doğru hareket ettiğinden haberdar olduğunu belirtmekle yetinmiştir.¹¹⁹⁷ Kelen ve Long'a göre Hz. Muhammed; casusları,¹¹⁹⁸ Burleigh'e göre ise amcası Hz. Abbas¹¹⁹⁹ ve Rodgers'a göre Beni Huzâa ile kurduğu çok etkili bir istihbarat ağı sayesinde¹²⁰⁰ bu gelişmeyi öğrenmiştir.

Oryantalistler, büyük bir ittifak ordusunun Medine'ye doğru yola çıktığı haberinin Medine'de nasıl yankılandığı meselesini de ele almışlardır. Weil'e göre

¹¹⁸⁸ Lammens, s. 30; Hitti, Mimarlar, s. 24.

¹¹⁸⁹ Payne, s. 44; Cole, ss. 135-136.

¹¹⁹⁰ Davenport, s. 36.

¹¹⁹¹ Stubbe, ss. 124-125; Prideaux, s. 113; Bush, s. 132.

¹¹⁹² Gibbon, s. 57; Grunebaum, s. 40.

¹¹⁹³ Lammens, s. 30; Firestone, Jews, s. 30; Karsh, s. 16; Stobart, s. 164; Johnstone, s. 114; Rodinson, s. 188; Mantran, ss. 77-78; Hodgson, Cilt I, s. 190; Karsh, s. 16; Burleigh, s. 294.

¹¹⁹⁴ Rodgers, s. 142.

¹¹⁹⁵ Kelen, s. 116.

¹¹⁹⁶ Rogerson, s. 162.

¹¹⁹⁷ Koelle, s. 165; Armstrong, Biography, s. 203; Rodinson, s. 208; Payne, s. 44; Mantran, s. 78; Rogerson, s. 162.

¹¹⁹⁸ Long, s. 48; Kelen, s. 116.

¹¹⁹⁹ Burleigh, s. 296.

¹²⁰⁰ Rodgers, s. 143.

H. Muhammed, Mekkelilerin büyük bir orduyla üzerlerine geldiğini öğrenince büyük bir endişeye kapılmıştır.¹²⁰¹ Bununla birlikte o, soğukkanlılığı elden bırakmayarak stratejik derinliğini gösteren bir planı devreye sokmuştur. Mekkeliler, Uhud savaşında tarlalar hasat edilmediğinden atları için yem temin etmede sorun yaşamamışlardı. Bu tecrübeden yola çıkarak H. Muhammed, tarlaları normalden daha erken hasat ettirmiştir.¹²⁰²

H. Peygamber'in bu tedbirli hamlesinden sonra Medine cephesinde düşmanın nasıl karşılanacağı sorusu gündeme gelmiştir. Klasik kaynaklara göre H. Peygamber ashabıyla istişare yapmış, Medine'de kalıp savunma taktiği fikri ağır basmıştır. Bu noktada Selmân-ı Fârisî'nin Araplarca daha önce bilinmeyen, etrafına hendek kazarak şehri savunma teklifi genel kabul görmüştür.¹²⁰³

İleride değineceğimiz gibi, konuya temas eden oryantalistlerin çoğu yukarıda özet halinde sunduğumuz tabloya uygun bir anlatımı tercih ederken, Stubbe ve Prideaux hem klasik kaynaklara hem de meslektaşlarından farklı bir senaryo ortaya koymuştur. Mezkûr oryantalistlere göre H. Peygamber, tıpkı Uhud'da olduğu gibi düşmanı Medine dışında karşılamak istemiş ve hatta ordusuyla Medine'den çıkmıştır. H. Peygamber, Stubbe'a göre sahabe arasında bir gevşeme görünce,¹²⁰⁴ Prideaux'a göre ise ittifak ordusunun büyüklüğünü fark edince¹²⁰⁵ fikrini değiştirmiştir ve Medine'ye geri dönmüştür. Oryantalistler arasında sadece Stubbe ve Prideaux tarafından dile getirilen bu askerî harekâta ilişkin İslam tarihi kaynaklarında bir ayrıntının bulunmadığına dikkat çekmek gerekmektedir.

Oryantalistlerin önemli bir kısmı ise H. Muhammed'in kesinlikle meydan savaşından yana olmadığına dikkat çekmişlerdir.¹²⁰⁶ Konuyu tahlil etmeye çalışan oryantalistlere göre H. Muhammed, iki temel gerekçeden dolayı düşmanla bir savunma savaşını tercih etmek istemiştir. Bunlardan ilki, Abdullah b. Übey önderliğindeki münafıkların ve Medine'de yerleşik bulunan Yahudilerin Mekkelilerle bir işbirliğine girip Müslümanları arkadan vurabileceği endişesidir.¹²⁰⁷

¹²⁰¹ Weil, ss. 14-15.

¹²⁰² Watt, Medina, ss. 37-38; Spuler, s. 13; Armstrong, Biography, s. 203; Rogerson, s. 163; Rodgers, s. 142; Hazleton, s. 269; Rodinson, ss. 208-209.

¹²⁰³ Vâkıdî, Cilt II, s. 445; İbn Hişâm, Cilt II, s. 224; İbn Sa'd, Cilt II, s. 62.

¹²⁰⁴ Stubbe, s. 125.

¹²⁰⁵ Prideaux, s. 113.

¹²⁰⁶ Gibbon, s. 57; Weil, s. 15; Dermenghem, s. 230.

¹²⁰⁷ Bodley, s. 218.

İkincisi ise Uhud savaşındaki yenilgi sonrasında sahabenin moralinin yeterince güçlenmemesinden kaynaklı büyük ve güçlü bir orduya karşı meydan savaşına çıkmaktan çekinmesidir. Böylece savunma savaşı fikri, süvari gücü başta olmak üzere sayı ve teçhizat bakımından belirgin bir üstünlüğü bulunan orduya karşı açık meydan savaşına girilmemesi gerektiğinin ve Uhud savaşından ders çıkarmanın sonucudur.¹²⁰⁸

Bununla birlikte oryantalistler, Hz. Peygamber'in savunma savaşı kararının nasıl verildiği konusunu tartışmaya açmışlardır. Kimi oryantalistler, bu konuda ayrıntılı bir açıklama sunmaksızın, Müslümanların, hendek kazarak şehri savunmanın uygun olacağına karar verdiklerini belirtmekle yetinmişlerdir.¹²⁰⁹ Bazı oryantalistler rivayetlere uygun olarak bu kararın Hz. Peygamber'in sahabeyle yaptığı istişare sonucunda,¹²¹⁰ kimileri ise bizzat Hz. Peygamber tarafından¹²¹¹ alındığını ifade etmiştir.¹²¹² Hz. Muhammed'in güçlü bir ordu karşısına askerlerini bir meydan savaşına çıkarmayıp savunma taktiği uygulaması Koelle'nin başı çektiği bir grup oryantalist tarafından akıllıca bir askerî yaklaşım olarak yorumlanmıştır.¹²¹³

2.2.2. Hendek Savaşının Seyri

2.2.2.1. Müslümanların Kararı: Hendek Kazarak Savunma

Öte yandan Medine'yi savunma fikrinin, şehrin belli bir bölgesine hendek kazılması kararına nasıl dönüşmüş olduğu noktası da oryantalistlerin ilgisini çekmiş gözükmektedir. Uhud savaşı öncesinde yapılan istişarede Hz. Muhammed ve Abdullah b. Übey'in, Medine'de kalarak savunma savaşı yapmayı teklif etmesinden, şehri bir kaleye dönüştürme stratejisinin Araplar tarafından bilindiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte şehri kaleye dönüştürme stratejisini güçlendirmek için savunmanın

¹²⁰⁸ Koelle, s. 165; Brockelmann, s. 26; Grunebaum, s. 40; Saunders, s. 29; Kelen, s. 116; Kennedy, s. 39; Bogle, s. 17; Hazleton, s. 269; Crawford, s. 83; Bloom, s. 95; Cole, s. 135; Bodley, s. 218; Gilman, s. 164; Davenport, s. 36; Draycott, s. 223; Sell, Ghazwas, s. 40; Zeydan, Cilt I, s. 84.

¹²⁰⁹ Lewis, s. 42; Johnstone, s. 114; Kelen, s. 117; Kennedy, s. 39; Peters, Islam, s. 76; Rodgers, s. 143.

¹²¹⁰ Payne, s. 44; Nafziger ve Walton, s. 9; Rogerson, s. 162; Draycott, s. 223; Sell, Ghazwas, s. 40.

¹²¹¹ Gabriel, s. 133; Weil, s. 15; Zeydan, Cilt I, s. 84; Irving, s. 139.

¹²¹² Payne, s. 44; Nafziger ve Walton, s. 9; Rogerson, s. 162.

¹²¹³ Koelle, s. 165; Brockelmann, s. 26; Johnstone, s. 114; Rodinson, s. 209; Armstrong, Time, s. 147; Spuler, s. 12; Warner, s. 94.

en zayıf noktasına hendek kazılması fikrinin, Araplar tarafından bilinmeyen yeni bir unsur olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu stratejiyi, Medine'yi bir tür kaleye dönüştürme fikri olarak nitelendirmek mümkündür. Oryantalistlerin hemen hepsi etrafına hendek kazarak bir şehri savunma stratejisinin Arap yarımadasında daha önce görülmemiş yeni bir savunma anlayışı olduğuna dikkat çekmişlerdir.¹²¹⁴ Ancak farklı olarak Rodinson, hendeğin Araplar için yeni gibi göründüğünü, ancak bu tür tahkimat ve savunmaların Ta'if veya Yemen gibi Arabistan'ın farklı bölgelerinde bilindiğini belirtmiştir.¹²¹⁵ Nitekim hendek kazarak savunma yöntemi Johnstone'a göre Bizans,¹²¹⁶ diğer bazılarına göre Perslerin,¹²¹⁷ Gabriel'e göre hem Bizans'ın hem de Perslerin¹²¹⁸ uyguladığı bir taktiktir.

Oryantalistlerin çoğu, klasik kaynaklara uygun olarak hendek kazılması fikrinin, Selmân-ı Fârisî tarafından dile getirildiği konusunda hemfikirdir.¹²¹⁹ Kimi oryantalistler ise bu fikri ortaya atanın Farslı bir sahabe olduğunu söylerken,¹²²⁰ Prideaux, Selmân'ın Farslı bir Yahudi olduğunu iddia etmiştir.¹²²¹ İster Bizans isterse Pers kaynaklı olsun, hendeğin Medine savunmasını sağlayabilmesi için taşınması gerektiği şartlar meselesi de oryantalistlerin ele aldığı hususlardan biri olmuştur.

Bir savunma seddi oluşturmak için şehrin tamamının kazılması, gerek zamanın darlığı gerekse insanî faktörler sebebiyle mümkün değildir. Medine evlerinin birbirine yakın düzende olması Müslümanların işlerini kolaylaştırmış, böylece hendek, şehrin sadece savunmasız kalan bölgesine kazılmıştır.¹²²² Ne var ki meseleyi ele alan oryantalistler, Medine'nin zayıf bölgesi hususunda farklı görüşler

¹²¹⁴ Stubbe, s. 125; Andrae, s. 217; Hitti, Arabs, s. 117; Grunebaum, s. 40; Warner, s. 94; Kennedy, s. 39; Gabriel, s. 135; Irving, s. 139; Muir, Cilt III, s. 256; Gilman, s. 164; Bodley, s. 219; Dermenghem, s. 230; Hitti, Mimarlar, s. 24; Spuler, s. 12; Watt, Medina, ss. 36-37; Brockelmann, s. 26.

¹²¹⁵ Rodinson, s. 209.

¹²¹⁶ Johnstone, ss. 114-115.

¹²¹⁷ Burleigh, s. 296; Bloom, s. 95; Cole, s. 135.

¹²¹⁸ Gabriel, s. 135.

¹²¹⁹ Prideaux, s. 113; Irving, s. 139; Muir, Cilt III, s. 256; Johnstone, s. 114; Zeydan, Cilt I, s. 84; Margoliouth, s. 324; Bush, ss. 132-133; Koelle, s. 165; Draycott, s. 223; Bodley, s. 219; Dermenghem, s. 230; Armstrong, Biography, s. 204; Rogerson, s. 163; Burleigh, s. 296; Draycott, s. 223; Hitti, Arabs, s. 117; Brockelmann, s. 26; Lewis, s. 42; Spuler, s. 12; Watt, Medina, ss. 36-37; Payne, s. 44; Rodinson, s. 209; Kelen, s. 117; Delcambre, s. 90; Bogle, s. 17; Armstrong, Biography, s. 203; Armstrong, Time, s. 147; Rogerson, s. 163; Gabriel, s. 135; Rodgers, ss. 143-144; Nafziger ve Walton, s. 9; s. 135; Gabriel, s. 135.

¹²²⁰ Hitti, Mimarlar, s. 24; Saunders, s. 29; Grunebaum, s. 40; Denny, s. 84; Bloom, s. 95; Weil, s. 15; Andrae, s. 217; Davenport, s. 36; Warner, s. 94.

¹²²¹ Prideaux, s. 113.

¹²²² Margoliouth, s. 324; Koelle, s. 165; Andrae, s. 217; Peters, Islam, s. 76; Spuler, s. 12; Warner, s. 94.

ileri sürmüşlerdir. Buna göre hendek, şehrin güneydoğu,¹²²³ kuzey,¹²²⁴ kuzeybatı,¹²²⁵ kuzey ve kuzeybatı¹²²⁶ cephesinde kazılmıştır. Öte yandan hendeğin, hem piyadelerin hem de süvarilerin karşı tarafa geçemeyeceği derinlikte ve genişlikte kazılmasına özen gösterilmiş,¹²²⁷ ayrıca çıkarılan toprağın Medine tarafına yığılması, Müslüman piyade ve okçularına siper ve mevzi olması sağlanmıştır.¹²²⁸

Hz. Peygamber'in bizzat çalıştığı hendek kazma işleminin klasik kaynaklarda altı gün sürdüğü kaydedilirken,¹²²⁹ ilginç bir şekilde oryantalistler bu hususta çok farklı süreleri zikretmişlerdir. Johnstone, Draycott, Kelen ve Rodgers, hendeğin kazılmasının altı gün;¹²³⁰ Warner, sekiz gün;¹²³¹ Bloom, yirmi gün¹²³² ve Gabriel neredeyse dört ay¹²³³ sürdüğünü belirtmiştir. Hendeğin kazılma süresine dair en ilginç görüş Nafziger ve Walton tarafından ileri sürülmüştür. İddialarına göre hendek, 3.000 Müslümanın birden çalışmasıyla yalnızca bir günde inşa edilmiştir.¹²³⁴ Öte yandan Sell'in başı çektiği oryantalistler, hendek fikrine yabancı olan Arapların - dolayısıyla Müslümanların- bu iş için yeterli malzemelerinin olmadığını, bu nedenle Yahudi Beni Kurayza'dan kazma, kürek, kova gibi araçları temin ettiklerini belirtmişlerdir.¹²³⁵ Gabriel, diğer iki Yahudi kabilesinin Hz. Peygamber tarafından Medine'den sürülmesinden sonra Beni Kurayza Yahudilerinin, Medine savunması için Hz. Muhammed'e yardım etmesinin ilk bakışta tuhaf gözüktüğüne dikkat çekmiştir. Amerikalı oryantaliste göre bu durum, Arabistan'daki Yahudi

¹²²³ Payne, s. 44.

¹²²⁴ Rodinson, s. 209; Kelen, s. 117; Armstrong, Time, s. 147; Gabriel, s. 135; Hazleton, s. 269; Crawford, s. 83.

¹²²⁵ Grunebaum, s. 40.

¹²²⁶ Rodgers, ss. 143-144.

¹²²⁷ Weil, s. 15; Gilman, s. 164; Johnstone, s. 114; Zeydan, Cilt I, s. 84; Lammens, s. 31; Bush, ss. 132-133; Bodley, s. 219; Dermenghem, s. 230; Irving, s. 139; Davenport, s. 36; Stobart, s. 164; Draycott, s. 223; Hitti, Arabs, s. 117; Hitti, Mimarlar, s. 24; Spuler, s. 12; Watt, Medina, ss. 36-37; Saunders, s. 29; Delcambre, s. 90; Armstrong, Islam, s. 20; Peters, Muhammad, s. 221; Fregosi, ss. 53-54; Spencer, s. 124; Gabriel, ss. 135-136; Brockelmann, s. 26; Mantran, s. 78; Grunebaum, s. 40.

¹²²⁸ Armstrong, Biography, s. 203; Burleigh, s. 296; Gabriel, s. 136; Rodgers, s. 144.

¹²²⁹ Vâkıdî, Cilt II, s. 454; İbn Sa'd, Cilt II, s. 63.

¹²³⁰ Johnstone, s. 114; Draycott, s. 223; Kelen, s. 117; Rodgers, s. 144.

¹²³¹ Warner, s. 94.

¹²³² Bloom, s. 95.

¹²³³ Gabriel, s. 136.

¹²³⁴ Nafziger ve Walton, s. 9.

¹²³⁵ Sell, Ghazwas, ss. 40-41; Zeydan, Cilt I, s. 84; Watt, Medina, s. 38; Gabriel, s. 136; Burleigh, s. 296; Kelen, s. 117; Newby, s. 91.

kabilelerinin Araplaştığını ve böylece dinleri hariç, değerleri ve gelenekleri bakımından Arap kabilelerinden ayırt edilemeyeceklerini göstermektedir.¹²³⁶

Bazı oryantalistler hendek kazma sürecine bizzat Hz. Muhammed'in de katıldığını ifade etmişlerdir.¹²³⁷ Draycott, Hz. Muhammed'in bu tavrı, alçakgönüllü, hiçbir tedbiri elden bırakmayan, azimli ve cesaretli tabiatının bir örneği olarak değerlendirmiştir.¹²³⁸ Kimi oryantalistler, Hz. Muhammed'in ashabını motive ettiğini,¹²³⁹ böylece çocuklar dâhil tüm Müslümanların hendek kazma işine katıldığını dile getirmiştir.¹²⁴⁰ Armstrong, Hz. Muhammed'in ashabıyla şakalaşarak ve ilahiler söyleyerek Müslümanların moralini yüksek tuttuğunu ifade etmiştir.¹²⁴¹ Peters'a göre Müslümanların büyük bir şevkle hendek kazmalarında Hz. Muhammed'in kendilerini cennetle müjdelemesinin¹²⁴² Rodgers'a göre Bizanslıların ve Perslerin zenginliklerini vaat etmesinin büyük bir payı vardır.¹²⁴³

Spencer, kaynaklarda geçen bir rivayete¹²⁴⁴ dayanarak savunma döneminde bile Hz. Muhammed'in emperyal bir düşünceye sahip olduğunu ileri sürmüştür. Rivayete göre Hz. Peygamber hendek kazarken çıkan kıvılcımları şu şekilde açıklamıştır: "Ben kayaya ilk darbeyi vurduğumda çıkan kıvılcım, bana Şam'ı, ikinci vuruşumda çıkan kıvılcım Yemen'i, üçüncü defa vuruşumda çıkan kıvılcım bana Kısra'nın Medain'ini aydınlattı."¹²⁴⁵ Böylece Spencer, Hz. Muhammed'in hendeği kazarken bile kendisinin ve sahabenin Arabistan ve çevresindeki toprakları ele geçirmek şeklinde emperyalist planlarının bulunduğunu iddia etmiştir.¹²⁴⁶

Hendek kazma işinde bazı Müslümanların işi ağırdan alması hususuna dikkat çeken oryantalistlerden örneğin Spencer'a göre Müslümanların çoğu ve Payne'e göre sadece bazıları kazma işinde çalışmamak için hasta numarası yapmış ve izin

¹²³⁶ Gabriel, s. 136.

¹²³⁷ Muir, Cilt III, s. 257; Gilman, s. 164; Johnstone, s. 114; Zeydan, Cilt I, s. 84; Warner, s. 94; Margoliouth, s. 324; Bodley, s. 219; Dermenghem, s. 230; Irving, s. 139; Draycott, s. 223; Payne, s. 44; Kelen, s. 117; Peters, Muhammad, s. 221; Rodgers, s. 144; Armstrong, Biography, s. 203; Gabriel, s. 136.

¹²³⁸ Draycott, s. 224.

¹²³⁹ Muir, Cilt III, s. 257; Johnstone, s. 114; Draycott, s. 225; Bodley, s. 219; Warner, s. 94; Dermenghem, s. 231; Draycott, s. 223; Payne, s. 44; Rodinson, s. 209; Armstrong, Biography, s. 203.

¹²⁴⁰ Rodinson, s. 209; Kelen, s. 117; Peters, Muhammad, s. 221; Rogerson, s. 163.

¹²⁴¹ Armstrong, Time, s. 147.

¹²⁴² Peters, Muhammad, s. 221.

¹²⁴³ Rodgers, s. 144.

¹²⁴⁴ Vâkıdî, Cilt II, ss. 449-450; İbn Hişâm, Cilt II, s. 219.

¹²⁴⁵ Spencer, ss. 124-125.

¹²⁴⁶ Spencer, ss. 124-125.

istemişler; bunun üzerine “Gerçek inananlar, işlerini bırakmadan önce Peygamber’in iznini isteyenlerdir” anlamında bir ayet nazil olmuştur.¹²⁴⁷ Spencer’ın aksine Payne’in belirtmediği ayet, Nur suresinin 62. ayeti¹²⁴⁸ olup gerçek mazereti olanlarla olmayanları ayırt etmeye yönelik bir ilgiyi göstermektedir. Bu durumda söz konusu ayet, hendek kazma işinden bahane göstererek kaçanların, münafıklar olduğu izlenimini vermektedir. Nitekim Peters, söz konusu ayete atıfta bulunarak samimi Müslümanların üstün gayretlerine karşın münafıkların Hz. Muhammed’in izni veya bilgisi olmadan kaydardıklarının altını çizmiştir.¹²⁴⁹ Warner ise söz konusu ayette, ağır el emeğine yatkın olmayan bazı Müslümanların işi erken bıraktıklarından söz edildiğini ileri sürmüştür.¹²⁵⁰

Öte yandan Dermenghem, Müslüman saflarında yer alan münafıkların bahane üretmekten ziyade, tepki gösterdiklerine dikkat çekmiştir. Bu çerçevede o, Hz. Muhammed’in kendilerine Roma’nın ve Perslerin hazinelerini vaat etmişken ellerinde kazma-kürekle çalışmanın zorlarına gittiğini ve bu durumdan hoşnut olmadıklarını ifade etmiştir.¹²⁵¹

2.2.2.2. Kuşatmanın Dayanılmaz Ağırlığı

Müslümanlarla geleneksel bir meydan savaşmayı planlayan ve buna göre donatılan ittifak ordusu Medine önlerine geldiğinde büyük bir şaşkınlık yaşamıştır. Süvarilerin dahi geçmesini nerdeyse imkânsız hale getiren hendek, iki ordunun karşı karşıya gelmesini engellemiştir.¹²⁵² Bu nedenle Arapların savaş öncesinde yaptıkları geleneksel mübareze bile yapılamamıştır.¹²⁵³ Bununla birlikte cesurca atak yaparak

¹²⁴⁷ Spencer, s. 124; Payne, s. 44.

¹²⁴⁸ “Müminler ancak Allah’a ve resulüne iman edenlerdir ve onunla ortak bir iş için toplanmış iken kendisinden izin almadan çekip gitmeyenlerdir. Senden izin isteyenler, evet işte onlar Allah’a ve resulüne hakkıyla iman edenlerdir. Bazı özel işlerinden dolayı senden izin istediklerinde onlardan dilediğine izin ver ve Allah’tan onların bağışlanmasını dile. Kuşkusuz Allah çok bağışlar, çok esirger.” Nur 24:62.

¹²⁴⁹ Peters, Muhammad, s. 221; Peters, Islam, ss. 76-77.

¹²⁵⁰ Warner, ss. 94-95.

¹²⁵¹ Dermenghem, s. 231.

¹²⁵² Armstrong, Biography, s. 203; Payne, ss. 44-45; Kelen, s. 118; Sell, Ghazwas, s. 41; Saunders, s. 29; Zeydan, Cilt I, s. 85; Davenport, s. 36; Muir, Cilt III, s. 259; Johnstone, s. 115; Draycott, s. 225.

¹²⁵³ Muir, Cilt III, s. 259; Koelle, s. 166; Karsh, s. 16.

kendi çabalarıyla hendeği geçen birkaç Mekkeli olmuş ve bunlar da Müslümanlarca öldürülmüştür.¹²⁵⁴

Rodgers, küçük çaplı bu çarpışmalardan birine dikkat çekmiştir. Rodgers'ın anlatımına göre Amr b. Abdüved hendeğin zayıf bir noktasını keşfederek karşıya geçmeyi başarmış, çevresi hemen Müslümanlarca kuşatılmıştır. Doksan yaşında bir savaşçı olan Amr, mübareze isteyerek Müslümanlara meydan okumuş ve karşısına Hz. Ali çıkmıştır. Bunun üzerine Amr, “Ey kardeşimin oğlu, seni öldürmek istemiyorum” diyerek başka bir rakip istemişse de Hz. Ali, “Ama ben seni öldürmek istiyorum” diyerek mübarezeyi başlatmıştır. Oryantaliste göre Amr ile Hz. Ali arasındaki bu konuşma tarafların savaşla ilgili tutumu arasındaki keskin farkı göstermektedir. Böylece Rodgers, Kureyş'in, uzlaşmak için bir orta yol aramayı tercih ederken Müslümanların çözüm için müzakere etmek yerine düşmanlarını öldürmeye kararlı olduklarını ileri sürmüştür.¹²⁵⁵ İki kişi arasında geçen diyalogdan hareketle Mekke'den gelen bir orduyu uzlaşmacı ve şehrini savunan bir halkı kana susamış olarak nitelendirmek şeklindeki bir değerlendirme, kanaatimizce tarihî verileri ne denli çarpıtabileceğinin bir örneği olarak görülebilir.

Hendek savaşını inceleyen oryantalistlerin çoğu ilk günlerdeki küçük çaplı çatışmalar dışında taraflar arasında ciddi bir çatışma gerçekleşmediğini,¹²⁵⁶ tarafların uzaktan ok atışlarıyla birbirlerini yıpratmaya çalıştıklarını¹²⁵⁷ ve sonuç olarak da hendeğin iki yakasında konuşlanan taraflardan birinin diğerine karşı bir üstünlük sağlayamadığını¹²⁵⁸ ifade etmiştir.

Müslümanlarla yüz yüze savaşamayacaklarının farkına varan müttefik askerleri, hendeğin arkasına saklanmayı birinin mallarını korumak için başvurduğu basit ve kurnazca bir yöntem olarak tanıtmış, Arapların cesaretine yakışmayan bir savunmadan dolayı Müslümanları ‘adice’, ‘korkakça’ ve ‘Arap dışı’ bir taktiğe

¹²⁵⁴ Prideaux, s. 114; Muir, Cilt III, s. 262; Watt, Medina, s. 37; Bodley, s. 223; Gabriel, s. 138; Sell, Ghazwas, s. 41.

¹²⁵⁵ Rodgers, s. 146.

¹²⁵⁶ Long, s. 48; Bush, s. 133; Muir, Cilt III, s. 262; Dermenghem, s. 232; Bodley, s. 220; Zeydan, Cilt I, s. 85; Rodinson, ss. 209-210; Delcambre, s. 91; Peters, Muhammad, s. 222; Bogle, s. 17; Nafziger ve Walton, s. 9; Hazleton, s. 271; Burleigh, s. 297; Payne, s. 45; Kennedy, s. 39; Burleigh, ss. 296-297.

¹²⁵⁷ Muir, Cilt III, s. 259; Long, s. 48; Bush, s. 133; Irving, s. 141.

¹²⁵⁸ Gilman, s. 165; Koelle, s. 166; Kelen, s. 119; Bodley, s. 220.

başvurmakla itham etmişlerdir.¹²⁵⁹ Draycott ve Gabriel ise bu ithamın, beklenmedik engel karşısında öfkeden deliye dönen Ebu Süfyan'ın "Arap geleneklerinin dışında korkakça bir taktik" sözüyle dillendirdiğini ifade etmiştir.¹²⁶⁰ Bodley ve Bogle, o güne dek göğüs göğüse çarpışmaya alışmış Araplar için yeni bir strateji olan hendeğin, bazı sahabiler tarafından bile korkaklık şeklinde yorumlandığını belirtmiştir.¹²⁶¹ Öte yandan Hazleton, bu tür aşağılamaların Müslümanları açık meydan muharebesine çıkartmak için kasıtlı söylenen tahrik ifadeleri olduğu değerlendirmesini yapmıştır.¹²⁶² Prideaux ise müttefiklerin değerlendirmelerine katılarak hendeği, kurnaz ve sahtekâr Hz. Muhammed'in sahabeyi kendi çıkarlarını yozlaştırmak için kullanması olarak değerlendirmiştir.¹²⁶³ Bu yaklaşımıyla Prideaux, bilimin objektifliği sınırını kanaatimizce aşmış gözükmektedir.

Müslümanlar, ittifak ordusunun kışkırtma çabalarına iltifat etmemiş, düşmanlarının muhtemel saldırılarına karşı hendeği özenle korumuşlardır.¹²⁶⁴ Peters, sürekli teyakkuz halinde olmaları sebebiyle Müslümanların, gergin ve huzursuz olduklarını; Bodley ise bu gerginlik dolayısıyla namazlarını bile zar zor kılabilindiklerini ifade etmiştir.¹²⁶⁵ Muir ve Draycott ise Hz. Muhammed'in namazı olağan biçimde kılamamaktan dolayı öfkelenildiğini ve bundan dolayı ittifak ordusuna "bizi namazlarımızdan alıkoydular. Allah onların karınlarını ve mezarlarını ateşle doldursun" şeklinde beddua ettiğini ifade etmişlerdir.¹²⁶⁶

2.2.2.3. Kilit Aktör: Beni Kurayza Yahudileri

İttifak ordusu ile Müslümanların hendeğin iki yakasında konuşlanması sebebiyle savaş, kuşatma/savunma eksenli bir tabloya evrilmiştir. Bir kuşatmanın sonsuza kadar sürdürülemeyeceği göz önüne alınırsa Hendek savaşı, Rodinson, Gilman ve Crawford'un da belirttiği gibi stratejik ve diplomatik hamlelerle

¹²⁵⁹ Gilman, s. 164; Koelle, ss. 165-166; Armstrong, Islam, s. 20; Margoliouth, s. 324; Rodinson, s. 210; Armstrong, Biography, s. 204; Hitti, Arabs, s. 117; Dermenghem, s. 232; Hazleton, s. 270; Davenport, s. 36; Bogle, s. 17.

¹²⁶⁰ Draycott, s. 225; Gabriel, s. 137.

¹²⁶¹ Bodley, s. 219; Bogle, s. 17.

¹²⁶² Hazleton, s. 270.

¹²⁶³ Prideaux, s. 113.

¹²⁶⁴ Watt, Medina, s. 37; Gabriel, s. 138.

¹²⁶⁵ Bodley, s. 223; Peters, Muhammad, s. 222.

¹²⁶⁶ Muir, Cilt III, s. 263; Draycott, s. 228.

şekillenen zekâ oyununa dönüşmeye başlamıştır.¹²⁶⁷ Öyle anlaşıyor ki hem Ebu Süfyan hem de Hz. Muhammed, bir yandan kendi askerlerinin bütünlüğünü korumak bir yandan da karşı tarafı bölmek şeklinde bir stratejiyi karşılıklı olarak izlemişlerdir. Nitekim Koelle, Bodley ve Burleigh'e göre hendeği aşamayacağının bilincinde olan Ebu Süfyan, Medine'yi içten fethetmeyi düşünmüş ve bunun için Beni Kurayza Yahudilerinin desteğini alması gerektiğinin farkına varmıştır.¹²⁶⁸ Hendek savaşı sürecinde Ebu Süfyan'ın, Medine'de ikamet eden Beni Kurayza'ya yönelik siyasetini ele almak için öncelikle bu Yahudi kabilesinin Medine'deki statüsü ve Hz. Peygamber ile ilişkisine değinmek gerekmektedir.

Mekke ile ticarî ilişkileri yakın olan, diğer yanda Hz. Peygamber'le Medine sözleşmesi çerçevesinde şehri savunmakla yükümlü Beni Kurayza'nın güçlü bir müşrik ordusunun Medine önlerine geldiği andan itibaren Hz. Muhammed'e karşı taraf değiştirip değiştirmeyeceği hem Hz. Peygamber'in hem de Ebu Süfyan'ın stratejik hamleleri için kilit rol oynamaktadır.

Beni Kurayza'nın tavrına yönelik ilk örnek, Medine savunması için hendek kazılması hususunda aldıkları pozisyonudur. Daha önce değinildiği gibi, Hz. Peygamber hendek kazılması emrini verdiğinde, Beni Kurayza, Müslümanlara kazı malzemeleri vermek suretiyle Medine sözleşmesinin hükümlerine uygun hareket etmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in Beni Kurayza'ya güvenip güvenmediği hususunda oryantalistler, birbirine taban tabana zıt iki yaklaşım ileri sürmüşlerdir.

İlk grupta yer alan oryantalistler, Hz. Muhammed'in, Beni Kurayza'nın ihanet etmeyeceğini düşündüğünü ileri sürmüştür. Gabriel'e göre Beni Kurayza, Hz. Muhammed'in müttefiki olan Evs kabilesinin yeminli müttefiki olması, Beni Kaynuka ve Nadir sınır dışı edildiğinde bile Hz. Muhammed'e karşı yükümlülüklerini sadakatle yerine getirmesi ve son olarak da hendek kazmaları için Müslümanlara araç-gereç temin etmeleri sebebiyle sadakatlerini kanıtlamıştır.¹²⁶⁹ Draycott ise diğer iki Yahudi kabilesinin aksine kendilerinin Medine'de hâlâ ikamet etmesini göz önüne alarak Beni Kurayza'nın Hz. Peygamber ile barışçıl ilişkiler içinde olması gerektiği çıkarımını yapmıştır.¹²⁷⁰

¹²⁶⁷ Rodinson, s. 210; Gilman, s. 165; Crawford, s. 83.

¹²⁶⁸ Burleigh, s. 298; Koelle, s. 167; Bodley, s. 220.

¹²⁶⁹ Gabriel, ss. 136-137.

¹²⁷⁰ Draycott, s. 226.

Nitekim Burleigh, Beni Kurayza'nın Hz. Muhammed'e Medine sözleşmesine sadık kalacaklarına dair bir haber gönderdiklerini ifade etmiştir.¹²⁷¹ Ayrıca Gabriel ile Crawford, eğer Hz. Muhammed'in Beni Kurayza'nın ihanetinden endişelenseydi, ittifak ordusu gelmeden önce onlara karşı kesinlikle birtakım önlemler almış olacağına dikkat çekmiştir.¹²⁷² Hz. Muhammed'in Beni Kurayza'ya güvendiğini ifade eden oryantalistlerin yaklaşımları, bir ölçüde savaş öncesi durumu açıklasa bile, ilerde değinilecek Ebu Süfyan'ın girişimiyle ortaya çıkan güven bunalımını kanaatimizce göz ardı etmektedir.

İkinci gruptaki oryantalistlere göre Hz. Muhammed, Beni Kurayza'nın ihanetinden her zaman kuşkulunmuş¹²⁷³ ve Medine'nin savunmasını bu ihtimale göre düzenlemiştir. Nitekim Kelen, bu duruma delil olarak Hz. Muhammed'in hendeği savunacak ordu için onlardan asker talep etmediğine dikkat çekmiştir.¹²⁷⁴ Watt'ı takip eden oryantalistler ise Hz. Muhammed'in, Beni Kurayza'nın ihanet edip arkalarından sürpriz bir saldırı yapmasından endişe duyduğunu açıkça ifade etmişlerdir.¹²⁷⁵ Kanaatimizce Beni Kaynuka ile Nadir Yahudileri sayesinde kazandığı tecrübe Hz. Peygamber'in temkinli olmasını açıklar mahiyettedir. Savaşın ilerleyen sürecinde Hz. Muhammed'in ihtiyatlı davranmasının ne denli işe yaradığı kendini gösterecektir.

Beni Kurayza'nın içinde bulunduğu arka plan çerçevesinde oryantalistler, Ebu Süfyan'ın izlediği stratejiyi tahlil etmeye çalışmışlardır. Dönemine göre oldukça güçlü bir ordunun hendek önünde tıkanması ve savaşın gittikçe uzaması ittifak ordusunun sabrını taşırdıkça, Ebu Süfyan'ın Beni Kurayza'yı kendi saflarına çekmesinin önemi gittikçe artmış gözükmemektedir. Zira Beni Kurayza'nın Mekkelilerin saflarına geçmesi demek, kalenin içten fethedilmesi, Medine'nin kapılarının onlar için açılması ve Müslümanların iki ateş arasında kalması demektir. Oryantalistler, Mekkelilerin Beni Kurayza'yı yanlarına çekmek için Ebu Süfyan'ın girişimi üzerinde fazlaca durmaktadırlar.

¹²⁷¹ Burleigh, s. 295.

¹²⁷² Gabriel, ss. 136-137; Crawford, s. 85.

¹²⁷³ Watt, Medina, ss. 36, 38; Armstrong, Biography, s. 205; Payne, s. 45; Irving, s. 139.

¹²⁷⁴ Kelen, s. 116.

¹²⁷⁵ Watt, Medina, s. 39; Rodinson, ss. 210-211; Burleigh, s. 299; Gabriel, ss. 138-139.

Rivayetlerde de zikredildiği gibi,¹²⁷⁶ Medine’den sürgün edilen Beni Nadir’in reisi Huyey b. Ahtab, Hz. Muhammed’e karşı bir saldırıda kendilerine yardım etmelerine ikna etmek için Beni Kurayza’ya gitmiştir.¹²⁷⁷

Beni Kurayza ile Huyey arasında iki temasın vuku bulduğu anlaşılmaktadır. İlk temasta Beni Kurayza, Huyey’e kapılarını açmamış, Huyey kapının dışında kendilerini küçük düşürücü sözler söyleyince öfkeyle onu içeri alıp sözlerini dinlemeye karar vermişlerdir. Bu görüşmede Huyey, Medine önlerinde bekleyen ordunun Yahudilerin intikamını alacağını ve kendilerine büyük bir itibar sağlayacağını söyleyerek Mekkelilerle ittifak etmeleri teklifini yapmıştır.¹²⁷⁸ Kelen ve Warner’a göre Kurayza reisi: “sen gök gürültüsü ve şimşekle gelen bir yağmur bulutu gibisin, ama yağmur yok” demek suretiyle,¹²⁷⁹ Burleigh’e göre ise hayatta kalmak için tek umutlarının tarafsızlıklarını devam ettirmek olduğunu belirterek¹²⁸⁰ Huyey’in teklifini reddetmiştir.

İkinci görüşmede Huyey, ittifak ordusunun gücüne işaret etmiş, hendeğin aşılır aşılmaz galibiyetin kaçınılmaz olduğunu; Hz. Muhammed’in ortadan kaldırılmasıyla Yahudilerin korkusuzca yaşayabileceklerini dile getirmiştir. Bu kışkırtıcı açıklama karşısında Beni Kurayza yumuşamış, ittifak fikrine sıcak bakmıştır.¹²⁸¹ Warner ve Burleigh ise, Beni Kurayza lideri Kab b. Esed’in Huyey’e endişelerini dile getirdiğine dikkat çekmiştir: Plan gereği gibi işlemez; Hz. Muhammed’in öldürülmesi projesi çökerse kendilerini Hz. Muhammed’in intikamından kurtaracak bir güç kalmayacaktır. Olacakları önceden görme şeklindeki bu endişeyi Huyey de haklı bulmuş olmalı ki böyle bir durum gerçekleşirse kendisinin de Beni Kurayza’nın kaderini paylaşacağına söz vermek suretiyle Beni Kurayza’ya güvence vermiştir.¹²⁸²

Kimi oryantalistler ise Ebu Süfyan’ın Beni Kurayza’ya değil, tam aksine Beni Kurayza’nın ittifak ordusuna elçi ya da haber gönderdiğini ileri sürmüşlerdir. Kaynaklarda rastlayamadığımız bu bilgiyi paylaşan Dermenghem’e göre, hendeği bir

¹²⁷⁶ Vâkıdî, Cilt II, ss. 454-456; İbn Hişâm, Cilt II, ss. 220-221; İbn Sa’d, Cilt II, 63; Taberî, Cilt II, ss. 570-571.

¹²⁷⁷ Sell, Ghazwas, s. 42; Burleigh, s. 298; Kelen, s. 118; Muir, Cilt III, s. 259; Gabriel, s. 139; Armstrong, Biography, s. 204.

¹²⁷⁸ Burleigh, s. 298; Kelen, s. 118; Muir, Cilt III, s. 259.

¹²⁷⁹ Kelen, s. 118; Warner, s. 95.

¹²⁸⁰ Burleigh, s. 298.

¹²⁸¹ Burleigh, s. 298; Kelen, s. 118; Muir, Cilt III, s. 259; Watt, Medina, s. 38.

¹²⁸² Burleigh, s. 298; Warner, s. 95.

türlü aşamayan ittifak ordusu geri dönmeyi planlarken Beni Kurayza Yahudileri, Hz. Muhammed'le baş başa kalınca kendilerini zor anların beklediğinin farkında olarak ittifak ordusunu geri çekilmekten vazgeçirmeye çalışmıştır. Böylece Beni Kurayza, Mekkelilerden kendilerine asker yardımı yapıldığı takdirde Müslümanlara saldırabileceklerini Mekke tarafına iletmışlerdir.¹²⁸³ Draycott ve Rodinson hangi tarafın diğerine elçi gönderdiğine veya görüşme olup olmadığına değinmeyerek Ebu Süfyan ile Beni Kurayza arasında bir iletişim trafiğinin yaşandığını belirtmiştir.¹²⁸⁴

Mekkeliler ile Medine Yahudileri arasındaki iletişim hattının Müslümanların gözünden kaçmayacağı açıktır. Hz. Muhammed'in istihbarata her zaman özen gösterdiğine dikkat çeken oryantalistler, Huyey ile Beni Kurayza arasında gerçekleşen müzakere trafiğine dair haber ve söylentilerin Hz. Peygamber'e ulaştığını belirtmişlerdir.¹²⁸⁵

Bu istihbarî bilginin doğruluğunu araştırmak üzere Hz. Peygamber, elçilerini Beni Kurayza'ya göndermiştir.¹²⁸⁶ Meseleyi ele alan oryantalistlere göre elçiler, Beni Kurayza'nın Hz. Muhammed ile olan antlaşmalarını ihlal ettiklerine dair söylentilerin çıktığını ve bunun gerçek olup olmadığını sormuşlardır. Bunun üzerine Beni Kurayza'nın reisi Kab b. Esed, Hz. Muhammed'in de kim olduğunu ve kendisiyle bir antlaşmalarının bulunmadığını söyleyerek elçilere kaba ve soğuk davranmıştır. Sa'd b. Muaz, ittifak ordusu yenilgiye uğradığında Yahudileri bir felaketin bekleyeceği şeklinde uyarmıştır. Kabile reisinin sert cevabıyla, görüşme karşılıklı tehdit ve restleşmelere dönüşmüştür. Bu görüşmenin ardından elçiler Hz. Muhammed'e dönmüşler ve Beni Kurayza'nın sadakatinden kuşku duydukları izlenimini aktarmışlardır.¹²⁸⁷

Beni Kurayza ile Hz. Muhammed'in elçileri arasında geçen görüşmeyi Rodgers oldukça farklı değerlendirmiştir. Beni Kurayza'nın, Hz. Muhammed ile aralarında bir antlaşma bulunmadığı şeklindeki resti Rodgers'a göre onların Medine sözleşmesinin bir parçası olmadıklarını ifade ettiği gibi, Hz. Peygamber'e karşı saldırgan bir tutum içinde olmayacaklarına dair bir imayı da içermektedir.¹²⁸⁸ Ancak

¹²⁸³ Dermenghem, s. 234.

¹²⁸⁴ Draycott, s. 226; Rodinson, s. 210.

¹²⁸⁵ Burleigh, s. 298; Kelen, s. 118; Irving, s. 141; Warner, s. 95; Payne, s. 45; Hazleton, s. 272.

¹²⁸⁶ Taberî, Cilt II, s. 572.

¹²⁸⁷ Burleigh, ss. 298-299; Kelen, s. 118; Muir, Cilt III, ss. 259-260; Bodley, ss. 221-222.

¹²⁸⁸ Rodgers, s. 145.

Beni Kurayza'nın Müslümanlara ihanet ederek müşriklerle işbirliğine girdiği ve klasik kaynaklardaki rivayetlerde onların açık bir ihanete teşebbüs ettikleri¹²⁸⁹ göz önüne alındığında Rodgers'ın yorumunun isabetli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Hız. Peygamber'e rest çeken Beni Kurayza'nın Ebu Süfyan ile anlaşp anlaşmadığı meselesi, oryantalistlerin ilgilendikleri bir diğer konudur. Ne var ki oryantalistler, Beni Kurayza'nın Ebu Süfyan'ın teklifini kabul edip etmediğı ve ittifak güçlerine katılıp katılmadıkları hakkında birbirinden oldukça farklı görüşler dile getirmişlerdir.

Oryantalistlerden bazılarına göre, taraflar arasındaki müzakerelerden bir sonuç çıkmamış ve böylece Mekkelilerin, Beni Kurayza'yı Müslümanlara karşı güneyde bir cephe açmaya ikna etme girişimi başarısız olmuştur.¹²⁹⁰ Koelle, Rodinson ve Armstrong, bu başarısızlığın, Hız. Muhammed'in kurnazca hareket ederek Beni Kurayza ile ittifak ordusu arasında bir güvensizlik yaratmasından kaynaklandığını ifade etmiştir.¹²⁹¹ Ayrıca Koelle ve Kelen, Müslüman askerlerin sürekli olarak Medine sokaklarında devriye gezmeleri ile koalisyon ordusunun zafer kazanamaması durumunda, Müslümanların intikamına kurban gideceklerini düşünmeleri sebebiyle Beni Kurayza'nın Mekkelilerin teklifine iltifat etmediklerini vurgulamıştır.¹²⁹² Gabriel, tarihî delillerin Yahudilerin Hız. Muhammed'den ayrılmayı reddettiklerini ve tarafsız kaldıklarını gösterdiğini ileri sürmüştür.¹²⁹³ Ne var ki askerî tarihçi Gabriel, tarihî delillere dair bir açıklama yapmamış ve böylece iddiasını temelsiz bırakmıştır.

Rodgers ve Johnstone ise Ebu Süfyan ile Beni Kurayza'nın ittifak kurmuş olduğu şeklindeki tarihî bilgilere kuşkuyla yaklaşmışlardır.¹²⁹⁴ Rodgers, İslam tarihi kaynaklarında Beni Kurayza'nın hem hendeğın kazılması için Müslümanlara araç-gereç desteğı sağladıkları hem de daha sonra onlara ihanet ettikleri şeklindeki haberleri birbiriyle uyumsuz olduğunu belirterek Beni Kurayza ile Mekkeliler

¹²⁸⁹ Vâkidî, Cilt II, ss. 457-458; İbn Hişâm, Cilt II, ss. 220-221; İbn Sa'd, Cilt II, ss. 63, 67; Taberî, Cilt II, ss. 571, 577.

¹²⁹⁰ Brockelmann, s. 26; Watt, Medina, s. 37; Grunebaum, s. 40; Koelle, s. 167; Rodinson, s. 211; Armstrong, Biography, s. 205; Gabriel, s. 139; Kelen, ss. 119-120; Kennedy, s. 39.

¹²⁹¹ Rodinson, s. 211; Armstrong, Biography, s. 205, Koelle, s. 167.

¹²⁹² Koelle, s. 167; Kelen, ss. 119-120.

¹²⁹³ Gabriel, s. 139.

¹²⁹⁴ Johnstone, s. 115; Rodgers, ss. 144-145.

arasında bir işbirliği kurulduğuna dair rivayetlere şüpheyile yaklaşılması gerektiğini ileri sürmüştür. Amerikalı savaş tarihçisi, fiilen savaşa girmedğini vurgulayarak Beni Kurayza'nın ya tarafsızlığını koruduğunu ya da ittifak yapmış olsa da -ileride değinileceği gibi- pasif bir ittifaka girdiğini ifade etmiştir.¹²⁹⁵ Benzer biçimde Rodinon, beni Kurayza'nın ihanetine ilişkin tarihî bilgilerin, savaştan sonraki Yahudi katliamını meşru göstermek için uydurulmuş ya da abartılmış olabileceğine dikkat çekmiştir.¹²⁹⁶ Ne var ki tarih, mantıksal veya matematiksel değil olaylar zincirinden ibarettir. Bu nedenle Beni Kurayza'nın olayların gelişimine göre farklı tutum takınması hayatın akışına uygundur ve Rodgers'ın iddiasının aksine bunu yansıtan haberler çelişkili kabul edilemez.

Bazı oryantalistler, yukarıda adını zikrettiğimiz meslektaşlarının aksine rivayetleri güvenilir bularak, ittifak ordusu adına elçilik görevinde Huyey b. Ahtab'ın başarılı olduğunu; Beni Kurayza'nın İslam Peygamberi ile anlaşmasını bozup Mekkeliler ile ittifaka girdiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte oryantalistlerin, bu ittifakı biri pasif¹²⁹⁷ ve diğeri aktif¹²⁹⁸ olmak üzere iki açıdan yorumladıkları söylenebilir.

Mekkeliler ile Beni Kurayza arasındaki ittifakın pasif olarak değerlendirilmesinin en önemli delili, Rodgers'ın da belirttiği gibi Yahudilerin bilfiil savaşa girmemesidir.¹²⁹⁹ Nitekim Muir, Ahzab suresinin 26. ayetinde¹³⁰⁰ geçen *zâherûhum* (destek verme) ifadesinin genel bir anlatım olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre Yahudiler Müslümanlara karşı açık bir düşmanlığa girişmiş olsalardı, Kur'an-ı Kerim bu durumu çok daha kesin ve yargılayıcı bir ifadeyle belirtirdi. Böylece Muir'in kastettiği pasif ittifaka göre Beni Kurayza, kalelerine çekilecek, Medine savunmasına destek vermeyecek ve ittifak ordusu zafer kazandıktan sonra onların yanında yer alacaktır.¹³⁰¹ Tıpkı Muir gibi Sell de, Beni Kurayza'nın pasif bir

¹²⁹⁵ Rodgers, s. 145.

¹²⁹⁶ Rodinon, s. 210-211.

¹²⁹⁷ Muir, Cilt III, ss. 260-261; Sell, Ghazwas, ss. 42-43; Rodgers, s. 145.

¹²⁹⁸ Crawford, s. 85; Kelen, s. 118; Burleigh, s. 298; Muir, Cilt III, s. 259; Armstrong, Biography, s. 205; Delcambre, s. 92; Bodley, s. 220.

¹²⁹⁹ Rodgers, s. 145.

¹³⁰⁰ "Allah, Ehl-i Kitap'tan onlara destek verenleri kalelerinden indirdi, kalplerine korku saldı; artık onların bir kısmını öldürüyorsunuz, bir kısmını da esir alıyorsunuz." Ahzab 33:26.

¹³⁰¹ Muir, Cilt III, s. 260.

antlaşma yaptığını iddia etmiştir. Buna göre, Müslümanlar Beni Kurayza'ya saldırırsa Mekkeliler onlara silahlı destek verecektir.¹³⁰²

Beni Kurayza ile Mekkeliler arasında ittifak kurma girişiminin başarısız olduğu, ya da yalnızca pasif bir ittifak kurulduğu veya ittifak kurulduğuna dair tarihî bilgilerin şüphe götürdüğü şeklindeki görüşler, biraz ileride değinilecek olan Müslümanların ağır endişeye düşmelerini anlamsızlaştırmaktadır. Öte yandan bu görüşler, ileride değinileceği gibi savaştan sonra Beni Kurayza'nın cezalandırılmasının adaletsizlikle itham edilmesine zemin hazırlamaktadır. Nitekim Kelen, ittifak ordusu Medine önlerine geldiğinde Hz. Muhammed'in, Beni Kurayza'nın ihanetinden şüphelenerek Medine savunması için onlardan asker istemediğini, ancak tarafsız kalmalarını beklediğini ifade etmiştir.¹³⁰³

Beni Kurayza'nın Mekkeliler ile aktif ittifaka girmesinin ölçütü ise bu ittifakın alenen olması ve Yahudilerin savaşa doğrudan katılma girişimleridir. Spencer'a göre Hz. Muhammed'in Beni Kurayza'ya gönderdiği elçinin, kendilerine Beni Kaynuka'nın başına gelenleri hatırlatması sebebiyle Yahudiler müttefik güçlerine katılmaya karar vermiştir. Böylece Spencer, müşrik-Yahudi ittifakının mimarının, esasen Hz. Peygamber'in tehdidi olduğunu ileri sürmüştür.¹³⁰⁴ Beni Kurayza ile Mekkeliler arasındaki görüşmelere hiç değinmeyen Draycott, Hz. Peygamber'in Medine'deki Yahudi kabilelere karşı tavrından rahatsızlık duydukları için Beni Kurayza'nın, müttefiklerin saflarına geçtiğini ifade etmiştir.¹³⁰⁵

Mekkeliler ile Beni Kurayza arasında aktif ittifakın kurulduğunu ifade eden oryantalistler, bu ittifakın gereği olarak Beni Kurayza'nın savaş boyunca nasıl hareket ettiği meselesini ele almışlardır. Bazı oryantalistlere göre Beni Kurayza, Müslümanlara arkadan saldırımayı planlamıştır.¹³⁰⁶ Armstrong ve Rodinson'a göre Medine'nin güneydoğusunda yaşayan Yahudiler, önce kalelere sığınan Müslüman kadınları ve çocukları katledecek, sonra kuzeyde hendeği savunan Müslümanlara arkadan saldırarak ittifak ordusunun şehre girmesini sağlayacaktır. Rodinson ayrıca,

¹³⁰² Sell, Ghazwas, ss. 42-43.

¹³⁰³ Kelen, s. 116.

¹³⁰⁴ Spencer, s. 126.

¹³⁰⁵ Draycott, s. 226.

¹³⁰⁶ Denny, s. 84; Kelen, s. 118; Burleigh, s. 298; Muir, Cilt III, s. 259; Bodley, s. 220; Dermenghem, s. 234.

Vâkıdî’de de zikredilen bir rivayete¹³⁰⁷ göre, Yahudilerin on bir kişiden oluşan bir müfreze ile harekete geçtiklerini, ancak ciddi bir sonuç elde edemediklerini belirtmiştir.¹³⁰⁸ Burleigh ise Huyey’in talebi üzerine Müslümanlara arkadan saldırmak için Beni Kurayza’nın da 700 asker hazırladığını söylemiştir.¹³⁰⁹ Armstrong ise Beni Kurayza’nın silah ve malzeme göndermek suretiyle ittifak ordusuna açıkça lojistik destek sağladığını ileri sürmüştür.¹³¹⁰

Oryantalistler, Beni Kurayza’nın kendilerine ihanet ederek ittifak ordusuyla anlaştığı haberinin Müslümanlar arasında nasıl algılandığı meselesine ilgi göstermişlerdir. Spencer’a göre tavırlarını öğrenmek için Hz. Peygamber’in gönderdiği casuslar, Beni Kurayza’nın ihanet haberini kendisine ulaştırmışlardır.¹³¹¹ Warner, Hz. Muhammed’in Beni Kurayza’ya göndermeden önce elçilerine bir emir vermiş olduğu şeklinde bir iddiada bulunmuştur. Buna göre Beni Kurayza’dan olumlu yanıt alırlarsa bunu açıkça herkese duyurabilirlerdi; ancak görüşmeler aleyhe seyredecek olursa Müslümanların moralini bozmamak için şifreli bir dil kullanacaklardır. Ne var ki Warner’a göre elçilerin gönderdiği şifreli mesajı Müslümanlar çözümlemiş ve kötü gelişmeden haberdar olmuşlardır.¹³¹²

Nafziger ve Walton’a göre Beni Kurayza’nın koalisyon ordusuna katılması, Müslümanların başına gelebilecek en kötü senaryonun gerçekleşmesidir. Oryantalistlere göre 1500 yıllık İslam tarihinde, Müslümanların nihaî kaderinin Medine’de arkalarından sarılma tehlikesi içine düştüğü kadar tehlikeli başka bir an bulunmamaktadır.¹³¹³ Oryantalistler, bu kritik durumda Hz. Peygamber’in, samimi Müslümanların ve onların arasına karışmış münafıkların nasıl tavır gösterdikleri meselesine ilgi göstermişlerdir.

Oryantalistlerin, bu gergin atmosferi Hz. Peygamber’in kişiliği, askerî ve psikolojik perspektif olmak üzere üç açıdan ele aldıkları görülmektedir. Draycott ile Nafziger ve Walton, Hz. Muhammed’in zorluklar içinde yılgınlık gösterecek bir lider olmadığını; hendeği ve şehri, tüm beceri ve enerjisiyle savunmaya kararlılıkla devam

¹³⁰⁷ Vâkıdî, Cilt II, s. 462.

¹³⁰⁸ Armstrong, Biography, ss. 204-205; Rodinson, ss. 210-211.

¹³⁰⁹ Burleigh, s. 298.

¹³¹⁰ Armstrong, Time, s. 148.

¹³¹¹ Spencer, s. 126.

¹³¹² Warner, s. 95.

¹³¹³ Nafziger ve Walton, s. 9.

ettiğini vurgulamıştır.¹³¹⁴ Askerî açıdan ise Muir ve Draycott, Hz. Muhammed'in Beni Kurayza'nın, şehirde bulunan sahabenin eş ve çocuklarına ya da kendilerine karşı sürpriz bir saldırı yapmasından korunmak adına sokaklarda gece gündüz devriye atan ve sayıları 300'ü bulan askerler görevlendirdiğini ve suikast ihtimaline karşın çadırına da nöbetçiler atadığını belirtmiştir.¹³¹⁵ Spencer, savaşın bir sınır savaşına dönüştüğü anlarda Müslümanları birlik ve düzen içinde tutmak Hz. Peygamber'in Müslümanların endişelerini gidermeye ve motivasyonlarını yükseltmeye çalıştığını belirtmiştir.¹³¹⁶

2.2.2.4. Münafıkların Tavrı

Firestone, ileride değinilecek olan Ahzâb suresinin bazı ayetlerini göz önüne alarak Medine cephesinde savaşı sürdürmeye direnen birkaç farklı muhalif grubun bulunduğu, ancak bunların kimliği ve motivasyonlarına dair açıklamaların bir ölçüde kapalı bırakıldığına dikkat çeker. Kültürel geçiş ve devrim sürecinde, toplumun çeşitli kesimlerinin yeni normları farklı düzeylerde kabullenebileceği hususuna dikkat çeken Firestone, akrabalık ilişkileri, ganimetler ve Müslüman topluma üyeliğin yeni talepleri gibi önemli konular çerçevesinde bazılarının daha geç topluma uyması ve diğer bazılarının ise müzmin muhalif olarak kalmasının şaşırtıcı olmadığını ifade etmiştir.¹³¹⁷ Böylece savaş sürecince Müslümanların zaman zaman morallerini düşürdükleri, bu durumdan yararlanmak isteyen münafıkların Müslümanların cesaretini kırmaya çalıştıkları, bazı Müslümanların da bu çağrıdan bir ara etkilendikleri anlaşılmaktadır. Bu bakış açısından hareketle oryantalistlerin, savaşın kritik anlarında münafıkların ve samimi Müslümanların tavırlarını ele aldıkları görülmektedir.

Savaşın sıkıntılı günlerinde münafıkların tavırlarının Kur'an-ı Kerim'den takip edilebileceğine dikkat çeken oryantalistlerden Firestone, Ahzab suresinin 12-15. ile 26-27. ayetlerini göz önüne alarak münafıkların ve kalplerinde bozukluk olan

¹³¹⁴ Draycott, s. 227; Nafziger ve Walton, s. 9.

¹³¹⁵ Muir, Cilt III, s. 261; Draycott, ss. 226-227; Rodgers, s. 146.

¹³¹⁶ Spencer, s. 126.

¹³¹⁷ Firestone, Jihad, ss. 83-84.

muhaliflerin, Allah'ın vaadini ve Hz. Muhammed'in liderliğini sorguladıklarını,¹³¹⁸ Müslümanları Medinelileri şehri savunmaktan vaz geçirmeye ve evlerine çekilmeye davet ettiklerini¹³¹⁹ ve böylece ihanete hazır olup¹³²⁰ Medine'yi savunma sorumluluklarından kaçmaya çalıştıklarını¹³²¹ belirtmiştir.¹³²² Spencer, Ahzab suresinin 12-14. ayetlerinin, Sell ise aynı surenin 12, 13 ve 16. Ayetlerinin,¹³²³ savaşta yılgınlık gösterenlerin azarlandığını ifade etmiştir. Ne var ki bu azarlananlar Spencer'a göre münafıklar iken Sell'e göre Müslümanlardır.¹³²⁴ Kanaatimizce Sell, söz konusu ayetlerin muhatabını doğru kavramamış gözükmektedir. Öte yandan münafıkların tavırlarını Kur'an-ı Kerim'den takip eden bu oryantalistlerin, konuya açıklık getiren Ahzab suresinin 18-19. ayetlerine¹³²⁵ atıf yapmamış olmaları dikkat çekicidir.

Ayetlere atıfta bulunmaksızın savaşın çetrefil anlarında münafıkların tavırlarını tasvir etmeye çalışan oryantalistlerden Draycott, münafıkların, buldukları her fırsatta Hz. Peygamber'e zorluk çıkardıklarını vurgulamıştır. Amerikalı bu oryantaliste göre Hz. Muhammed ve sahabesi zor şartlar altında hendek kazarken, münafıklar gevşeklik göstermiş, savaş boyunca da Hz. Muhammed'in yönetimine karşı açıkça homurdanmışlardır.¹³²⁶ Nitekim bazı oryantalistler, Roma ve İran'ın zenginliğinin kendilerine vaat edilmişken def-i hacete bile güvenle gidemedikleri şeklinde münafıkların söylendiklerine dikkat çekmişlerdir.¹³²⁷

¹³¹⁸ “Yine o zaman münafıklar ve kalplerinde bozukluk bulunanlar, “Allah ve resulünün vaadleri bizi aldatmaktan ibaretmiş!” demişlerdi.” Ahzab 33:12.

¹³¹⁹ “Onlardan bir grup, “Ey Medineliler! Sizin işiniz burada durmak değildir, hemen dönün” diyorlardı. Onlardan bir bölük de, aslında açıkta olmadığı halde, “Evlerimiz açıkta ve korumasız” diyerek peygamberden izin istiyorlardı; bunların istediği kaçmaktan başka bir şey değildi.” Ahzab 33:13.

¹³²⁰ “Medine'nin her tarafından saldırıya uğrasalardı da kendilerinden bozgunculuk yapmaları istenseydi (evlerini düşünmez) hiç vakit geçirmeden hemen ona koşarlardı.” Ahzab 33:14.

¹³²¹ “Halbuki bunlar daha önce ayrılıp dönmeyeceklerine dair yeminle Allah'a söz vermişlerdi ve Allah'a verilen sözün yerine getirilmesi gerekirdi.” Ahzab 33:15.

¹³²² Firestone, Jihad, s. 83.

¹³²³ “Doğruya karşılık sapkınlığı satın alanlar işte onlardır. Bu sebeple ticaretleri kâr etmemiş ve doğru yolu da bulamamışlardır.” Ahzab 33:16.

¹³²⁴ Sell, Ghazwas, s. 41; Spencer, s. 126.

¹³²⁵ “İçinizden engelleyicileri ve size karşı nekeslik (cimrilik) içinde arkadaşlarına, “Bize katılın” diyenleri Allah çok iyi bilmektedir. Zaten bunların pek azı savaşa gelir. Tehlike yaklaştığında ölümden dolayı kendinden geçip gözü kaymış kimse gibi sana baktıklarını görürsün, tehlike geçince de hayra karşı nekeslik içinde size sivri dillerini uzatırlar. Bunlar gerçekte iman etmemişlerdir, Allah da onların yaptıklarını geçersiz saymıştır. Bunu yapmak Allah için çok kolaydır.” Ahzab 33:18-19.

¹³²⁶ Draycott, s. 225.

¹³²⁷ Warner, s. 95; Payne, s. 45; Spencer, s. 126; Hazleton, s. 271; Long, s. 48.

Draycott, Kelen ve Armstrong, herkese neden oturduklarını ve neden açlıktan ölmeyi beklediklerini sorgulayarak münafıkların sızlanmaya, korku ve ümitsizlik yaymaya başladıklarını ifade etmiştir.¹³²⁸ Muir ve Cole, münafıkların korku havası yaydıklarını, panik içinde “Ey Yesrib halkı, burada düşmana karşı koymak imkânsız, geri çekilin!” şeklinde konuşarak herkesin kaçmasını ve dost bedevîlere sığınmasını önerdiklerine dikkat çekmiştir.¹³²⁹ Armstrong ise münafıkların bir kısmının Medine’den çıkıp Ebu Süfyan’ın saflarına katıldığını ileri sürmüştür.¹³³⁰

Muir, münafıkların yaydıkları kötümser havanın, biraz sonra değinileceği gibi kimi samimi Müslümanları da etkisi altına aldığını, bunun sonucunda Hz. Peygamber’in, halkının gözünde zayıf ve çaresiz görünmesine yol açtığını iddia etmiştir.¹³³¹ Buna karşılık Draycott, Hz. Muhammed’in prestijinin gözünde tamamen eridiği kimselerin münafıklar olduğuna dikkat çekmiş; Cole ise Hz. Peygamber’in, münafıkların korkaklıklarını acıyla izlediğini ve tekliflerini terslediğini belirtmiştir.¹³³²

Hendek savaşının buhranlı anlarında samimi Müslümanların tavırlarının Kur’an-ı Kerim’den takip edileceğine dikkat çeken oryantalistlerden Armstrong Ahzab suresinin 10 ve 11. ayetlerini¹³³³ göz önüne alarak, Beni Kurayza’nın taraf değiştirmesi dâhil olmak üzere savunma boyunca tüm bu olup bitenlerin Müslümanları yıprattığını; Sell ise Müslümanların yorgun düşmesinin yanı sıra ilahi yardım vaadinden şüphelenmeye başladıklarını ve savunma hattını terk ederek şehre çekilmek istediklerini ifade etmiştir.¹³³⁴ Kanaatimizce Sell, yukarıda açıklandığı gibi münafıklarla ilgili diğer ayetlerdeki anlatımı, atıfta bulunduğu bu iki ayete iliştirerek zihinlerde bir karışıklığa sebep olmaktadır.

Bu noktada Müslümanların münafıkların estirdikleri olumsuz havadan ve kuşatmanın uzamasından nasıl etkilendikleri sorusu gündeme gelmektedir. Warner ve Rodgers, gelişen şartlar altında Müslümanların tedirginliğe düştüklerini

¹³²⁸ Draycott, s. 229; Kelen, ss. 118-119; Armstrong, Biography, s. 205.

¹³²⁹ Muir, Cilt III, s. 261; Cole, ss. 136, 138.

¹³³⁰ Armstrong, Biography, s. 205.

¹³³¹ Muir, Cilt III, s. 264.

¹³³² Cole, ss. 136.

¹³³³ “Yukarıınızdan ve sizden aşağıda bulunan bölgeden üzerinize gelmişlerdi; korkudan gözler kaymış, yürekler ağızlara gelmişti; bu esnada Allah hakkında olmadık zanlara kapılmakta idiniz.” Ahzab 33:10.

“İşte o zaman müminler büyük bir imtihan geçirdiler ve adamakıllı sarsıldılar.” Ahzab 33:11.

¹³³⁴ Armstrong, Biography, s. 205; Sell, Ghazwas, s. 41.

belirtmekle yetinmiştir.¹³³⁵ Muir ve Bodley, bu tedirginliğin Beni Kurayza'nın arkalarından kendilerine saldırmasından ve evlerinin yağmalanmasından,¹³³⁶ Johnstone, Müslümanların savaşta yaşadıkları sıkıntılardan,¹³³⁷ Peters, Medine'nin karşılaştığı tehlikenin ciddiyetinden,¹³³⁸ Kelen, kuşatmanın zamanca uzaması, yiyecek stokunun azalması sebebiyle savaşın ağırlığının gittikçe hissedilmesinden,¹³³⁹ dolayı Müslümanların endişe ve korkusunun arttığını ifade etmiştir. Bununla birlikte Draycott, münafıkların kışkırtmalarına samimi Müslümanların aldırmadığını, sarsılmaz güvenlerinden dolayı Hz. Peygamber'in etrafında kenetlendiklerini öne sürmüştür.¹³⁴⁰

Bu bağlamda Cole, Ahzab suresinin 15. ayetini¹³⁴¹ göz önüne alarak Kur'an-ı Kerim'in Mekkelilerin Medine'yi kuşatmasını bir irade yarışı olarak tanımladığını; Müslümanların, kısa bir ömre karşılık cenneti kaybetmemeleri öğüdüyle müşriklere karşı duracak cesareti gösterip gösteremeyeceklerinin sınıdığını ifade etmiştir.¹³⁴² Öte yandan Draycott, sabır ve cesaretleri için Allah'ın Müslümanlara yardım indirdiğini belirtirken,¹³⁴³ Cole, Hendek savaşında gerçekleşen ilahi yardımı oldukça ilginç bir biçimde değerlendirmiş gözükmektedir.

Cole, herhangi bir ayete atıfta bulunmayarak Kur'an-ı Kerim'in Müslümanların başarılı bir şekilde direnmesini meleklerin yardımına dayandığını ileri sürmüş ve bu durumu Avrupa tarihinden bir örnekle anlamaya çalışmıştır. Bu çerçevede o, Doğu Roma yazılarında da Konstantinopolis ile Ktesifon arasındaki ölüm kalım mücadelesinde ilahi yardımdan söz edildiğine dikkat çeker. Buna göre 626 yılında başkent Konstantinopolis, Avar ve İran ordusu tarafından kuşatıldığında Theodoros Synkellos, Konstantinopolis'in koruyucusu Meryem'i Athena figürü ile özdeşleştirmiş ve Konstantinopolis'e saldıran Türk Avar kabilelerini ise "tanrısız"

¹³³⁵ Warner, s. 95; Rodgers, s. 146.

¹³³⁶ Muir, Cilt III, ss. 261, 264; Bodley, s. 222.

¹³³⁷ Johnstone, s. 115.

¹³³⁸ Peters, Muhammad, s. 221.

¹³³⁹ Kelen, ss. 118-119.

¹³⁴⁰ Draycott, s. 229.

¹³⁴¹ "İnsana, anne ve babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu zahmete katlanarak taşıdı ve zorluk çekerek doğurdu. Karnında taşıması ve süten kesmesinin süresi otuz aydır. Nihayet çocuk olgunluğuna ulaşır kırk yaşına girince şöyle yakarır: "Rabbim! Bana ve anne babama lütfettiğin nimete şükretmeye, razı olacağın işleri yapmaya beni muvaffak kıl. Benden gelecek nesli hayırlı eyle. Dönüp kapına başvurdum ve ben şüphesiz sana boyun eğenlerdenim!" Ahzab 33:15.

¹³⁴² Cole, ss. 137-138.

¹³⁴³ Draycott, s. 229.

olarak nitelendirmiştir. Bu arka plana dayanarak Theodoros, Meryem'in Hristiyan askerlerin elleriyle barbarları öldürdüğünü söylemekle kalmamış, bazı Hristiyanların, Meryem'in bizzat savaştığını gördüklerine dair şahitliklerinden bahsetmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların Medine'yi başarıyla savunmalarını Tanrı'nın yardımına bağlanmasını Cole, Theodoros'un Doğu Roma tarih yazımına benzer bir anlatım olduğunu ileri sürmüştür.¹³⁴⁴ Hendek savaşında taraflar arasında bir meydan savaşının gerçekleşmemiş olması, Cole'un hayal dünyasının bir hayli renkli olduğunun kanıtı gibi durmaktadır.

2.2.2.5. Hz. Peygamber'in Mekke Ordusunu Bölme Taktiği

Ebu Süfyan, Medine savunmasını bölme ve kaleyi içten fethetme stratejisini uygularken Hz. Muhammed de bir yandan Beni Kurayza'nın fiilen ihanetinin önünü kesmeye çalışıp diğer yandan ittifak güçlerini bölmeyi amaçlayan bir strateji izlemiştir. Muir'in başı çektiği oryantalistler, Hz. Muhammed'in, Gatafan kabilesini ittifak ordusundan ayırma çabasına giriştiğini belirtmiştir.¹³⁴⁵ Watt ve Burleigh, ittifak kuvvetlerinin Gatafan'ı aralarına almak için kullandıkları yöntemi Hz. Peygamber'in de denediğine dikkat çekmiştir. Buna göre Gatafan kabilesi, ittifaka para/mal karşılığında dâhil edilmişse, bu ittifaktan ayırmak için de para/mal vermek teklif edilebilirdi.¹³⁴⁶

Klasik kaynaklara göre Hz. Peygamber, ittifak ordusunda yer alan Gatafan kabilesinin reislerinden Uyeyne b. Hısn'a Medine hurma mahsulünün üçte birini vaat ederek geri çekilmesini teklif etti. Gatafanlılar Hz. Peygamber'in teklifine olumlu yanıt verdiler. Ancak antlaşma şartları karara bağlanmak üzereyken, başta ensarın önde gelenleri bu duruma itiraz edince Hz. Peygamber'in teklifi sonuca bağlanmadan iptal oldu.¹³⁴⁷

¹³⁴⁴ Cole, s. 138.

¹³⁴⁵ Muir, Cilt III, ss. 264-265; Koelle, s. 167; Draycott, ss. 229-230; Dermenghem, s. 232; Bodley, s. 221; Payne, s. 45; Rodinson, s. 211; Kelen, s. 119; Karsh, s. 16; Warner, s. 95; Gabriel, s. 139; Burleigh, s. 299.

¹³⁴⁶ Watt, Medina, s. 38; Payne, s. 45; Rodinson, s. 211; Gabriel, s. 139; Rodgers, s. 147; Hazleton, s. 271; Burleigh, s. 299.

¹³⁴⁷ Vâkıdî, Cilt II, ss. 477-480; İbn Hişâm, Cilt II, s. 223; İbn Sa'd, Cilt II, ss. 65, 69; Taberî, Cilt II, s. 573.

Gatafan ile Hz. Peygamber arasında gerçekleşen görüşme trafiğini ele alan oryantalistlerden Watt ve Burleigh, yukarıda kısaca naklettiğimiz tabloyu büyük ölçüde tasvir etmişlerdir.¹³⁴⁸ Ancak Watt ile Burleigh'in ayrıldığı nokta vaat edilen mahsulün miktarıdır. Hz. Muhammed'in teklifinin, ittifak ordusundan daha mı az yoksa daha mı fazla olduğu hususunda Burleigh ile Watt, taban tabana zıt iki ayrı görüş ileri sürmüştür. Hz. Peygamber'in teklifi olan Medine hurma mahsulünün üçte biri, Beni Nadir Yahudilerinin vaat ettiği bir yıllık Hayber hurma mahsulünden Burleigh'e göre daha az,¹³⁴⁹ Watt'a göre ise daha fazladır.¹³⁵⁰ Kanaatimizce hayatın olağan akışı göz önüne alındığında Watt'ın yaklaşımının gerçeği yansıttığı söylenebilir. Zira rakibinden daha az ücret vaat ederek bir pazarlığa girişmek olağan değildir. Spencer ise bir hata yaparak Hz. Muhammed'in bu teklifi Gatafan'a değil Kureys'e yapmış olduğunu söylemiştir.¹³⁵¹

Irving'i takip eden oryantalistlere göre, Hz. Peygamber'in bu cömert teklifine karşın Uyeyne, aç gözlülük yapmış ve Medine hurma mahsulünün yarısının kendilerine verilmesini talep etmiştir.¹³⁵² Bu karşı talep üzerine Hz. Muhammed'in, ashabı ile istişare etmeye karar verdiğini belirten Muir, Dermenghem ve Kelen, istişareyi ayrıntılı bir şekilde tahlil etmektedir. Onların anlatımına göre Sa'd b. Muâz, Gatafanlıların teklifine sıcak bakmamıştır: "Gatafan gibi bizler de birer putperestken, parasını vermeden bizden bir tek hurma bile yiyemediler. Şimdi biz İslam'la şereflenmişken, onlara hurmalarımızı karşılıksız mı vereceğiz! Allah'a yemin olsun ki, bizim onlara kılıçlarımızdan başka verecek bir şeyimiz yoktur."¹³⁵³ Koelle'yi takip eden oryantalistler, adlarına değinmeksizin sahabenin, Medine hurmaları karşılığı Gatafanlıları savaştan ayrılmaya ikna etmeye istişarede karşı çıktıklarını ifade etmişlerdir.¹³⁵⁴ İstişarede çıkan karara uyan Hz. Peygamber, Gatafanlılar ile sürdürdüğü pazarlığı kesmiş ve böylece onları ittifak ordusundan

¹³⁴⁸ Watt, Medina, s. 38; Burleigh, s. 299.

¹³⁴⁹ Burleigh, s. 299.

¹³⁵⁰ Watt, Medina, s. 38.

¹³⁵¹ Spencer, s. 126.

¹³⁵² Sell, Ghazwas, s. 43; Koelle, s. 167; Irving, ss. 140-141; Dermenghem, s. 232; Bodley, s. 221; Payne, s. 45; Warner, s. 95.

¹³⁵³ Vâkıdî, Cilt II, s. 478; İbn Hişâm, Cilt II, s. 223; İbn Sa'd, Cilt II, s. 69; Taberî, Cilt II, s. 573; Muir, Cilt III, s. 265; Dermenghem, s. 232; Kelen, s. 119.

¹³⁵⁴ Sell, Ghazwas, s. 43; Koelle, s. 167; Payne, s. 45; Warner, s. 95; Draycott, ss. 229-230; Karsh, s. 16.

ayırma stratejisi sekteye uğramıştır.¹³⁵⁵ Ne var ki Hodgson farklı olarak, Hz. Peygamber'in bedevîlerin bir kısmını ittifak ordusundan ayrılmaya ikna ettiğini ileri sürmüştür.¹³⁵⁶

Hz. Peygamber'in Gatafanlıları ittifak ordusundan ayırma girişiminin başarısız olması oryantalistlerce farklı gerekçelere dayandırılarak açıklanmıştır. Gatafanlılar, Burleigh'e göre Hz. Peygamber'in teklifine iltifat etmediklerinden,¹³⁵⁷ Johnstone ve Payne'e göre Hz. Muhammed'in bedevîleri satın almak için yeterli rüşveti teklif etmediğinden¹³⁵⁸ dolayı bu girişim sonuçsuz kalmıştır.

Hz. Peygamber'in önerisine rağmen sahabenin aksi görüş bildirmesi hususuna özel ilgi gösteren isimlerden Hazleton, Hz. Peygamber'in Gatafanlılara Medine hurma mahsulünü teklif etmesine sahabenin kaba bir dille itiraz ettiğini ima etmiştir. Çağdaş oryantalistlere göre hurma arazilerinin sahipleri, mülklerinin çok ucuza teklif edilmesinden memnun kalmamış; Medine'nin kuşatılmasının Hz. Muhammed'in, Mekke ile olan davasını tırmandırmasından kaynaklandığını iddia edip bunun bedelini ödemek zorunda olmadıklarını söylemişlerdir.¹³⁵⁹ Margoliouth ise Hz. Muhammed'in söz konusu teklif girişimine sahabenin itiraz etmesini, İslam'ın şerefi noktasında sahabenin zaman zaman Hz. Muhammed'den daha soylu bir duruş sergilemesi olarak değerlendirmiştir.¹³⁶⁰

Beni Kurayza'nın ittifak güçlerine yanaşması ve Müslümanlara bilfiil ihanet etme tehlikesi, Gatafanlıları Mekke ordusundan ayırma stratejisinin neticeye ulaşmaması sebebiyle Hz. Peygamber'in ve Müslümanların, yukarıda da değinildiği gibi, çok sıkıntılı anlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bu ortamda Allah'ın, peygamberine yardımı, ileride değinileceği gibi melek ordusunun indirilmesi şeklinde değil farklı bir şekilde tezahür etmiş gözükmektedir.

¹³⁵⁵ Payne, s. 45; Rodinson, s. 211; Gabriel, s. 139; Rodgers, s. 147; Hazleton, s. 271; Burleigh, s. 299; Muir, Cilt III, s. 265; Irving, ss. 140-141; Dermenghem, s. 232; Bodley, s. 221; Kelen, s. 119; Watt, Medina, s. 38.

¹³⁵⁶ Hodgson, Cilt I, s. 191.

¹³⁵⁷ Burleigh, s. 299.

¹³⁵⁸ Johnstone, s. 115; Payne, s. 45.

¹³⁵⁹ Hazleton, s. 271.

¹³⁶⁰ Margoliouth, s. 327.

2.2.2.6. Kuşatmanın Çözülmesi

Klasik kaynaklara göre savaşın düğümlendiği ve Müslümanların diken üstünde olduğu anlarda yaşanan bir gelişme kuşatmanın seyrini değiştirmiştir. Buna göre Gatafan kabilesinden Nuaym b. Mesud, gizlice Hz. Peygamber'in yanına gelerek İslam'ı kabul ettiğini ve bu durumdan kimseyi haberdar etmediğini, savaşın kazanılması için elinden ne geliyorsa yapacağını söylemiştir. Hz. Muhammed, "Savaş aldatmacadır/stratejidir"¹³⁶¹ diyerek Nuaym'a Mekke ordusunun Beni Kurayza ile ittifak kurmasını engellemek için ne gerekiyorsa onu yapması emrini vermiştir.¹³⁶² Bir grup oryantalist rivayetlerdeki bu anlatıma uygun olarak gelişmeyi tasvir ederken,¹³⁶³ bazı oryantalistler ise eserlerinde Nuaym b. Mesud'un adını anmamış, bunun yerine Hz. Muhammed'in gizli ajanı,¹³⁶⁴ bir elçi,¹³⁶⁵ Müslüman elçi,¹³⁶⁶ Gatafanlı biri¹³⁶⁷ gibi ifadelerle kendisinden söz etmişlerdir.

Ele aldığımız oryantalistlerden Muir, Burleigh ve Gabriel, gittiği her yerde kendini sevdiren bir tüccar olması ve Mekke liderleri, Kurayza din adamları ve koalisyonun çeşitli kabilelerinin reisleri de dâhil olmak üzere herkesi tanıması sebebiyle bu olağanüstü işe Nuaym b. Mesud'un uygun bir kişi olduğunu belirtmiştir.¹³⁶⁸

Nafziger ile Walton, Kelen ve Bodley ise bir kişinin değil Medineli casuslar olarak bir grubun, ittifak ordusu ile Beni Kurayza arasında fitne yaymak için çalıştıklarını ileri sürmüştür.¹³⁶⁹ Öte yandan Bodley, aynı şehri paylaşan Yahudiler ve Müslümanların hem aynı dili konuştukları hem de benzer kıyafetler giydikleri için bu casusların dikkat çekmeden dolaşmalarının mümkün olduğunu söyleyerek¹³⁷⁰ kanaatimizce Nuaym'ın girişimini farklı bir anlatıma dönüştürmüştür. Zira Nuaym, kendini göstererek Beni Kurayza ile görüşmüşken Bodley, Hz. Muhammed'in

¹³⁶¹ Hz. Peygamber'in bu hadisinin açıklaması için bkz. Cafer Acar, **H. Peygamber'in Savaş Stratejisi**, Emin Yayınları, Bursa, 2018.

¹³⁶² Vâkıdî, Cilt II, ss. 480-481; İbn Hişâm, Cilt II, ss. 229; Taberî, Cilt II, s. 578.

¹³⁶³ Muir, Cilt III, s. 266; Hazleton, ss. 272-273; Irving, s. 141; Sell, Ghazwas, s. 43; Warner, s. 96; Rodgers, s. 147; Draycott, ss. 229-230.

¹³⁶⁴ Watt, Medina, s. 39; Warner, s. 96.

¹³⁶⁵ Draycott, ss. 229-230.

¹³⁶⁶ Draycott, s. 230.

¹³⁶⁷ Dermenghem, s. 234.

¹³⁶⁸ Muir, Cilt III, ss. 265-266; Burleigh, s. 299; Gabriel, s. 139.

¹³⁶⁹ Nafziger ve Walton, s. 9; Kelen, s. 120; Bodley, s. 224.

¹³⁷⁰ Bodley, s. 224.

casuslarının bir dedikodu çıkararak veya fısıltı gazetesi gibi çalışarak Beni Kurayza arasında gezindiği imasında bulunmuştur.

Klasik kaynaklarda da kaydedilen¹³⁷¹ Nuaym'ın çabası, Beni Kurayza ile ittifak ordusu arasında bir mekik diplomasisidir. İlk olarak Beni Kurayza Yahudilerine giden Nuaym, onların Mekkelilere duydukları güvensizliği derinleştirecek birtakım sözler sarf etmiştir. Buna göre Mekkeliler, sadece intikam ve ganimetle ilgilenmekteydiler, bunları elde edemedikleri takdirde Mekke'ye rahat bir şekilde dönebileceklerdir. Ancak bu durumda, Beni Kurayza, savunmasız bir şekilde Hz. Muhammed ile karşı karşıya kalacaktır. Muhtemelen bir zamanlar Medine'de yerleşik diğer iki Yahudi kabilesinin başına gelenleri hatırlatarak Nuaym, Mekkelilerin kendilerini Hz. Muhammed'in insafına terk etmemeleri için bir güvence istemeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu güvence; Mekkelilerin kendi içinden Beni Kurayza'ya rehine vermesidir.¹³⁷² Armstrong ise Nuaym'ın girişiminden söz etmemiş, Mekkelilere güvenmemelerinden dolayı Beni Kurayza'nın rehine istemesini kendi stratejileriymiş gibi dile getirmiştir.¹³⁷³

Beni Kurayza'dan ayrılan Nuaym, benzer bir güvensizliği derinleştirmek için bu kez Mekkelilerin yanına gitmiştir. Nuaym, Ebu Süfyan'ın huzuruna çıkmış ve Beni Kurayza Yahudilerine güvenmemesi gerektiğini telkin etmiştir. Zira Beni Kurayza'nın kendileriyle müzakerelere giriştikleri için pişman olduğunu, bundan dolayı Hz. Muhammed'le gizlice yeni bir işbirliği içine girdiklerini; Mekke ordusundan rehine isteyeceklerini ve bunları Hz. Muhammed'e teslim edeceklerini veya öldüreceklerini söylemiştir.¹³⁷⁴ Watt ve onu takip eden oryantalistler ise Beni Kurayza'nın hem Mekkelilerden hem de Gatafanlılardan rehineler talep ettiğini ifade etmiştir.¹³⁷⁵ Mekkelilerin yanından ayrılarak Nuaym, son olarak kendi kabilesi Gatafan'a gitmiş; onlara Beni Kurayza'nın Gatafan'dan rehineler talep edeceğini bildirmiştir.¹³⁷⁶

¹³⁷¹ Vâkıdî, Cilt II, ss. 480-487; İbn Hişâm, Cilt II, ss. 229-230; İbn Sa'd, Cilt II, ss. 65, 69; Taberî, Cilt II, ss. 578-579.

¹³⁷² Muir, Cilt III, s. 266; Sell, Ghazwas, s. 43; Hazleton, s. 273; Burleigh, s. 300; Dermenghem, s. 234; Spencer, s. 127; Warner, s. 96; Gabriel, s. 139; Rodgers, s. 147; Bodley, s. 224.

¹³⁷³ Armstrong, Biography, s. 205.

¹³⁷⁴ Sell, Ghazwas, s. 43; Hazleton, s. 273; Dermenghem, s. 234; Rodgers, s. 147; Bodley, s. 224.

¹³⁷⁵ Watt, Medina, s. 38; Burleigh, s. 300; Spencer, s. 128; Warner, s. 96.

¹³⁷⁶ Hazleton, s. 273; Burleigh, s. 300; Spencer, s. 128; Warner, s. 96; Gabriel, ss. 139-140; Rodgers, s. 147.

Nuaym'ın izlediği stratejiyi farklı biçimde ele alan oryantalistlerden Muir, Nuaym'ın ittifak ordusu üzerinde yürüttüğü faaliyetten söz ederken iki noktada farklılaşmıştır. Bunlardan ilki, Mekkeliler veya Gatafanlılar şeklinde bir ayrım yapmaksızın Nuaym'ın ittifak ordusuna gittiği; Beni Kurayza'nın kendileriyle yaptığı ittifaktan vazgeçip Hz. Muhammed'le bir antlaşma yaptıkları istihbaratını verdiği hususudur. Muir'in ikinci farklı açıklaması ise Beni Kurayza'nın yalnızca ittifak ordusundan rehine isteyip bunları Hz. Muhammed'e teslim etmekle yetinmeyecekleri, sonrasında Hz. Muhammed'in safında savaşa katılacakları ifadesidir.¹³⁷⁷

Gabriel ile Draycott, Nuaym'ın Mekkeliler veya Gatafanlılarla görüşmesinden söz etmemiştir.¹³⁷⁸ Ayrıca Draycott, Müslüman elçi olarak andığı kişinin Beni Kurayza Yahudileri ile yaptığı görüşmeyi de oldukça farklı biçimde izah etmiştir. Buna göre Müslüman elçi, Beni Kurayza kabilesine gitmiş; Kureyş'in savaştan bıktığını, geri çekilmeyi planladığını ve kendilerini Müslümanların insafına bırakacaklarını iletmış ve onlara Hz. Peygamber'in teklifini sunmuştur. Bu teklife göre eğer Kureyş ile girdikleri ittifakı bozarlarsa kendilerine para, cariyeye ve toprak vaat edilmiştir. Draycott'a göre Beni Kurayza, Müslüman elçinin getirdiği teklifi kabul etmiş ve elçi iyi haberi Hz. Muhammed'e sevinçle götürmüştür.¹³⁷⁹

Nuaym, izlediği stratejide başarılı olmuş; Gatafanlıların hem Mekkelilere hem de Beni Kurayza'ya güvenlerini sarsmıştır.¹³⁸⁰ Üçlü ittifak arasına Nuaym'ın ektiği nifak tohumları, çok kısa bir süre içinde etkisini göstermeye başlamıştır. Bunun en önemli nedeni, muhtemelen, Nuaym'ın mekik diplomasisini Cuma günü yapmış olması ve Mekkelilerin ertesi gün saldırıya geçmek istemeleridir.

Nuaym'ın getirdiği -sözde- istihbarat bilgisini kontrol etmek ve ayrıca saldırıyı organize etmek için Ebu Süfyan, ertesi günü hep birlikte saldırıya geçileceği haberini Beni Kurayza'ya göndermiştir. Plana göre Medine'nin güneyinde yaşayan Beni Kurayza, Müslümanlara arkadan saldıracak ve böylece Müslümanlar kuzeyde büyük bir ordu ile güneylerindeki Yahudi birlikleri arasında sıkışıp kalacak,

¹³⁷⁷ Muir, Cilt III, s. 266.

¹³⁷⁸ Gabriel, ss. 139-140; Draycott, s. 230.

¹³⁷⁹ Draycott, s. 230.

¹³⁸⁰ Watt, Medina, s. 39.

muhtemelen Beni Kurayza'nın açacağı gediklerle de hendek savunmasının bir önemi kalmayacak ve Müslümanlar topyekûn ortadan kaldırılacaktır.¹³⁸¹

Ebu Süfyan'ın bu haberi, Nuaym'ın kendilerine gösterdiği tehlikeyi ve alınması gereken güvenceyi hatırlatmıştır. Böylece Beni Kurayza, Mekkelilerin önde gelen adamlarından bazılarını güvence olarak rehin vermelerini, ayrıca Şabat/Sebt günü olduğu için saldırının cumartesi değil ertesi gün yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Beni Kurayza'nın rehine istemesi ve saldırıyı geciktirmesi Ebu Süfyan'ın, Nuaym'dan aldığı istihbaratın gerçek olduğunu düşünmesini sağlamış ve Beni Kurayza'nın Hz. Muhammed ile anlaştığı ve saldırıya destek vermeyeceği kanaatine yol açmıştır.¹³⁸²

Burleigh, Beni Kurayza ile Mekkeliler arasındaki güven bunalımını aşmak için Medine'den sürülmüş olan Beni Nadir Yahudilerinden Huyey b. Ahtab'ın yaptığı girişime dikkat çekmiştir. Bu çerçevede o, Huyey b. Ahtab'ın hem Mekkeliler hem de Beni Kurayza ile görüşüğünü belirtmiştir. Bu görüşmelerde Huyey, Mekkelileri Beni Kurayza'ya zaman tanımaya ve ittifak ordusunun saldırısını yalnızca bir gün daha ertelemeye davet etmiştir. Beni Kurayza'yı da rehinelerle ilgili taleplerinden vazgeçmelerini ve o anki tehlikenin farkına vararak Şabat'ta savaşmayı kabul etmelerini önermiştir. Ne var ki her iki taraf da güvensizlik duygusu sebebiyle kendi taleplerinden taviz vermemiş, gün geçmiş ve Şabat akşamı olmuştur. Böylece Huyey b. Ahtab'ın iki tarafı uzlaştırma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹³⁸³ Newby'a göre Hz. Muhammed'in kendilerine bir saldırı yapması durumunda ittifak ordusu tarafından korunacaklarına emin olsalardı Beni Kurayza, Mekkelilerle antlaşmayı tercih edecek bir durumdaydı.¹³⁸⁴

2.2.2.7. İttifak Ordusunun Geri Çekilme Süreci

Mekkelilerin saldırı için bir gün daha bekleyememelerinin psikolojik, askerî ve stratejik sebeplerinin olduğu söylenebilir. Psikolojik gerekçe, taraflar arasında güven bunalımıdır. Gatafanlıların Hz. Muhammed ile pazarlığa girişmiş olması

¹³⁸¹ Vâkıdî, Cilt II, s. 483; İbn Hişâm, Cilt II, ss. 230-231; İbn Sa'd, Cilt II, s. 65.

¹³⁸² Muir, Cilt III, s. 267; Sell, Ghazwas, ss. 43-44; Hazleton, s. 273; Burleigh, ss. 300-301; Irving, s. 142; Dermenghem, s. 234; Spencer, s. 128; Warner, ss. 96-97.

¹³⁸³ Burleigh, s. 301.

¹³⁸⁴ Newby, s. 91.

sebebiyle, Mekkeliler onlara da olan güvenini kaybetmişlerdir. Nuaym'ın girişimi sonrasında da Beni Kurayza ile ittifak ordusu birbirine kuşku duymaya başlamış ve ittifak ordusunun morali giderek düşmüştür.¹³⁸⁵ Bodley daha da ileri bir değerlendirme yapmıştır. Ona göre Yahudilerin ittifak ordusuna gösterdiği tavır, Ebu Süfyan'ı şaşırtmış ve endişelendirmiş; Yahudilerin Müslümanlarla birleşip kendi ordusuna haince saldırılabileceğinden şüphelenerek yeni tedbirler bile almıştır.¹³⁸⁶

Mekkelilerin saldırı için daha fazla beklemek istememelerinin askerî gerekçesi ise ordularını saldırıya göre donatmaları, ancak beklenmedik bir hendek savunması sonrasında savaşın bir kuşatmaya dönüşmüş olmasıdır. İttifak ordusunun gücü süvarilerinin üstünlüğüne dayanmaktaydı ve Hz. Peygamber, hendek kazmak suretiyle ittifak ordusunun avantajını tamamen ortadan kaldırmış oldu.¹³⁸⁷ Mekkeliler, Uhud savaşında tarlalar hasat edilmediğinden atları için yem temin etmede sorun yaşamamışlardı. Bu tecrübeden yola çıkarak Hz. Muhammed, tarlaları normalden daha erken hasat ettirmiş ve ittifak ordusunu yem tedarik etmede sıkıntıya düşürmüştür.¹³⁸⁸ Gabriel, 600'ü süvari olmak üzere 10000 kişilik bir ordunun hareket etmesi ve beslenmesi için yaklaşık olarak 16000 deveye ihtiyaç duyacağını, Medine'nin etrafındaki hasat edilmiş tarlaların Mekke ordusunun hayvanlarını ancak ölmeyecek kadar besleyebileceğine dikkat çekmiştir.¹³⁸⁹

Gabriel ve Burleigh, ittifak ordusunun hem kendilerine hem de atları-develerine yiyecek sağlamak için Beni Nadir Yahudilerinin lideri olan Huyey b. Ahtab'ın yardımıyla Hayber'den bir tedarik hattı açtıklarına dikkat çekmiştir. Birkaç küçük kervan, Hayber'den Medine'ye ulaşmışsa da Hz. Muhammed, bu destek hattının farkına varmış; arpa, hurma ve hayvan yemi yüklü yirmi develik kervanlardan birini ele geçirmek suretiyle bu hattı işlevsiz kılmıştır.¹³⁹⁰ Böylece ittifak ordusunun atları ve develerinin bir kısmı açlıktan ölmeye başlamış, hatta askerin erzak stoğu da bir hayli azalmıştır.¹³⁹¹

¹³⁸⁵ Burleigh, s. 301; Watt, Medina, s. 38; Grunebaum, s. 40; Davenport, s. 36; Weil, s. 15; Gilman, s. 165; Johnstone, s. 115; Rodgers, ss. 147-148; Koelle, s. 167.

¹³⁸⁶ Bodley, s. 224.

¹³⁸⁷ Watt, Medina, s. 37; Gabriel, ss. 137-138; Hodgson, Cilt I, s. 191; Armstrong, Islam, s. 20.

¹³⁸⁸ Watt, Medina, ss. 37-38; Spuler, s. 13; Armstrong, Biography, s. 203; Rogerson, s. 163; Rodgers, s. 142; Hazleton, s. 269; Rodinson, ss. 208-209.

¹³⁸⁹ Gabriel, s. 133.

¹³⁹⁰ Gabriel, s. 138; Burleigh, s. 298.

¹³⁹¹ Muir, Cilt III, s. 267; Burleigh, ss. 297-298; Dermenghem, s. 234; Warner, s. 96; Draycott, s. 230; Armstrong, Biography, s. 205; Gilman, s. 165; Koelle, ss. 167-168; Crawford, s. 83; Johnstone, s.

Bazı oryantalistler, askerî ve lojistik açıdan sıkıntıya düşmesinin ittifak ordusunun komuta sorununu ortaya çıkardığına dikkat çekmiştir. Nitekim Margoliouth, Sell ve Lunt, ittifak ordusunun, zeki biçimde komuta edilmediğini,¹³⁹² Watt ise ordunun komuta kademesinde tedbirsizlik veya öngörü eksikliği bulunduğunu¹³⁹³ ifade etmiştir. Margoliouth ile Gabrieli, müttefik güçlerin iyi organize olmadığı gibi becerikli, hırslı ve disiplinli de olmadıklarına dikkat çekmiştir. Oryantalistlere göre bunun sebebi, Kureyş'in amacının kesinliğine karşın müttefik kabilelerin bu konuda bir netliğe sahip olmamalarıdır.¹³⁹⁴

Mekkelilerin son bir hücum için sabırsız olmalarının stratejik gerekçesi ise ittifak ordusunun hendeği aşacak hem askerî birikime hem de lojistik unsurlara sahip olmamalarıdır.¹³⁹⁵ Kennedy'e göre ordunun, meydan savaşı ve sonrasında ganimet toplamak için donatılmış olmasından dolayı kuşatmayı yaracak malzeme yoksunluğu çekmiştir.¹³⁹⁶ Nitekim Rodgers, bölgede kereste çok az olduğu için hendeği aşmak için merdiven veya hareketli köprüler gibi savaş teçhizatını inşa edemediklerini ifade etmiştir.¹³⁹⁷ Ayrıca Margoliouth, hendek karşısındaki ittifak ordusunu, barutu hiç duymamış birinin tüfekli bir düşman tarafından etkisiz hale getirilmesi karşısında yaşadığı şaşkınlığa benzetmektedir.¹³⁹⁸ Böylece Gabriel, Bir Bizans ya da Sasani ordusunun kolayca aşabileceği hendeğin Mekkeliler için aşılmaz bir engel olduğuna dikkat çekmiştir.¹³⁹⁹ Öte yandan ittifak ordusu, Hz. Muhammed'e arkadan saldırması için teşvik ettikleri Beni Kurayza'nın, Hz. Muhammed ile birlik olup kendilerine saldırması gibi stratejik bir tehlikeyi bile hissetmişlerdir.¹⁴⁰⁰

115; Rogerson, s. 164; Gabriel, s. 138, 140; Denny, s. 84; Rodinson, ss. 210-211; Kelen, s. 119; Grunebaum, s. 40; Bogle, s. 17; Rodgers, ss. 147-148; Brockelmann, s. 26; Saunders, s. 29.

¹³⁹² Margoliouth, s. 326; Edward Sell, **The Life of Muhammad**, The Christian Literature Society for India, S. P. C. K. Press, London, Madras and Colombo, 1913, (Muhammad), s. 161; Lunt, s. 84.

¹³⁹³ Watt, Medina, s. 38.

¹³⁹⁴ Margoliouth, s. 327; Gabrieli, s. 72.

¹³⁹⁵ Armstrong, Biography, s. 204. Watt, Medina, s. 37; Spuler, s. 13; Hazleton, s. 274; Armstrong, Biography, ss. 205-206; Spencer, s. 126; Margoliouth, s. 326; Armstrong, Islam, s. 20; Lunt, s. 84; Rodinson, s. 210; Hodgson, Cilt I, s. 191; Kennedy, s. 39; Delcambre, s. 91; Firestone, Jews, s. 30; Rogerson, s. 163; Gabriel, ss. 138, 140; Burleigh, s. 298; Fregosi, s. 54; Cole, s. 137; Draycott, s. 228; Bodley, s. 220; Watt, Medina, s. 37; Bogle, s. 17; Grunebaum, s. 40; Nafziger ve Walton, s. 9; Warner, s. 95; Andrae, s. 217; Hitti, Mimarlar, s. 24; Saunders, s. 29.

¹³⁹⁶ Kennedy, s. 39.

¹³⁹⁷ Rodgers, s. 144.

¹³⁹⁸ Margoliouth, s. 326.

¹³⁹⁹ Gabriel, ss. 137-138.

¹⁴⁰⁰ Muir, Cilt III, s. 267.

Oryantalistlerin çoğu klasik kaynaklara uygun olarak ittifak ordusunun geri çekilmesine yol açacak bir diğer faktörün hava koşullarının aniden değişmesi olduğuna işaret etmişlerdir. Hava birden soğumaya başlamış, dondurucu bir yağmur başlamış ve gün boyunca esen rüzgâr geceleyin neredeyse bir fırtınaya dönüşmüştür.¹⁴⁰¹ Irving'in başı çektiği çok sayıdaki oryantalist, fırtınanın, ordunun çadırlarını yıktığını, yağmurun kamp ateşlerini söndürdüğünü belirterek havanın değişiminin ittifak ordusunda verdiği maddî zarara dikkat çekmiştir.¹⁴⁰² Burleigh ise kış mevsiminin yaklaşmasından dolayı havanın soğuduğunu belirterek¹⁴⁰³ savaşın zamanı hakkında yanlış bir bilgi vermiştir. Zira Hendek savaşı, mart-nisan aylarında gerçekleşmiştir. Bazı oryantalistler hava değişiminin taraflarca nasıl algılanmış olduğu hususunu tahlil etmişlerdir.

Havanın değişmesi ve bunun kamplarında verdiği zararlar, Zeydan'a göre ittifak ordusu tarafından bir uğursuzluk;¹⁴⁰⁴ Dermenghem'e göre Hz. Muhammed'in şeytanlarının işi;¹⁴⁰⁵ Irving ve Payne'e göre ise Hz. Muhammed'in büyü¹⁴⁰⁶ olarak görülmüştür. Watt ise müttefiklerin bu felaketleri büyü olarak görmediklerini, ancak morallerini iyiden iyiye bozduğunu iddia etmiştir.¹⁴⁰⁷ Oryantalistlerin çoğu hava değişiminin Müslümanlar tarafından Allah'ın doğrudan yardımı yani mucize olarak değerlendirildiğini ifade etmiştir. Buna göre Allah, şiddetli bir fırtına ve toz bulutu göndermiş, meleklerin de desteğiyle tozlar Mekkelilerin yüzlerine bulaşmış, ateşlerini söndürmüş, çadırlarını devirmiş, atlarını korkutmuş ve morallerini bozmuştur.¹⁴⁰⁸ Ahzab suresinin 9. ayetine¹⁴⁰⁹ atıfta bulunan Muir, ittifak ordusunun geri çekilme kararını, Hz. Peygamber'in kuşatmanın kalkması için yaptığı duanın

¹⁴⁰¹ Muir, Cilt III, s. 267; Burleigh, ss. 301-302; Hazleton, s. 274; Draycott, s. 230; Armstrong, Biography, s. 206; Crawford, s. 85; Weil, s. 15; Cole, s. 137; Gabriel, s. 140; Johnstone, s. 115; Sell, Ghazwas, s. 42; Delcambre, s. 91; Gabriel, s. 140; Grunebaum, s. 40; Hazleton, s. 274; Brockelmann, s. 26; Spuler, s. 13.

¹⁴⁰² Irving, s. 142; Spencer, s. 128; Nafziger ve Walton, s. 9; Gibbon, s. 57; Gilman, s. 165; Koelle, s. 167; Kelen, s. 120; Warner, s. 97; Dermenghem, s. 234; Bodley, s. 225; Rogerson, s. 164; Rodgers, ss. 147-148; Gabriel, ss. 140-141; Stobart, s. 164.

¹⁴⁰³ Burleigh, s. 299.

¹⁴⁰⁴ Zeydan, Cilt I, s. 85.

¹⁴⁰⁵ Dermenghem, s. 234.

¹⁴⁰⁶ Irving, s. 142; Payne, s. 46.

¹⁴⁰⁷ Watt, Medina, s. 37; Gilman, s. 165.

¹⁴⁰⁸ Long, s. 49; Bush, s. 134; Bodley, s. 225; Kelen, s. 120; Gilman, s. 165; Draycott, s. 230; Payne, s. 45.

¹⁴⁰⁹ “Ey iman edenler! Allah'ın size şu lütfunu hatırlayın: Üzerinize düşman ordusu gelmişti de onların üzerine şiddetli bir fırtına ve göremediğiniz bir ordu göndermiştik. Allah bütün yaptıklarınızı görmekte idi.” Ahzab 33:9.

Allah tarafından kabul edilmesiyle açıklamıştır.¹⁴¹⁰ Bush ve Long, Allah'ın melek ordusuyla Müslümanlara yardım ettiğini ifade etmiş; hatta Long, "Allah bir fırtına ve görmediğiniz melek ordusu gönderdi" ifadesiyle Kur'an-ı Kerim'in de bunu tasdiklediğini ileri sürmüştür.¹⁴¹¹ Long, muhtemelen Ahzab suresinin 9. ayetini göz önüne almış olmalıdır; ancak bu ayette meleklerden değil "görünmeyen bir ordudan" bahsedilmektedir.

Oryantalistlerin önemli bir kısmına göre askerî ve lojistik eksikliklerin yanı sıra hava şartlarının değişmiş olması, başta Ebu Süfyan olmak üzere ittifak ordusunun liderlerini ümitsizliğe düşürmüş, yeni bir saldırı yapma cesaretini kendilerinde görememişler; yağmurlu fırtınalı gecenin sabahında Ebu Süfyan, kuşatmayı kaldırmış ve ordu geri çekilmiştir.¹⁴¹² Spencer, Warner ve Gabriel, Ebu Süfyan'ın, adamlarına "Ey Kureyş, biz kalıcı bir kampta değiliz; atlarımız ve develerimiz ölüyor; Beni Kurayza da bize verdiği sözü tutmadı. Ben gidiyorum ve siz istediğinizi yapabilirsiniz" şeklinde hitap ederek Mekke'ye doğru atını sürdüğünü ifade etmiştir.¹⁴¹³

Bir grup oryantalist ise ittifak ordusunun kuşatmayı kaldırmasını, yukarıda açıklanan değil gelecekle ortaya çıkması muhtemel sebeplere dayandırmışlardır. Muir'e göre, şiddetli yağın yağmurun vadiyi doldurmasından ve Müslümanların kendilerini takip etmesi halinde zor durumda kalacak olmalarından dolayı Ebu Süfyan kuşatmayı kaldırmıştır.¹⁴¹⁴ Bogle ve Gabriel ise Mekke ordusunun geri çekilmesinin dinî ve ekonomik gerekçesi bulunduğuna dikkat çekmiştir. Bu iki çağdaş oryantaliste göre hac mevsimine bir ay kalmış olması ve haram aylarda savaşın yasak olması Ebu Süfyan'ı geri çekilmeye zorlamıştır.¹⁴¹⁵ Ayrıca Gabriel, müttefikleri bir araya getiren saiklerin farklı olduğuna dikkat çekmek suretiyle

¹⁴¹⁰ Muir, Cilt III, ss. 268-269.

¹⁴¹¹ Bush, s. 134; Long, s. 49.

¹⁴¹² Muir, Cilt III, s. 268; Irving, s. 142; Draycott, s. 231; Grunebaum, s. 40; Mantran, s. 78; Watt, Medina, s. 37; Armstrong, Biography, s. 206; Crawford, s. 85; Davenport, s. 36; Weil, s. 15; Koelle, s. 168; Johnstone, s. 115; Dermenghem, s. 235; Margoliouth, s. 326; Zeydan, Cilt I, s. 85; Lunt, s. 84; Rodinson, s. 211; Bogle, s. 17; Rogerson, s. 164; Karsh, s. 16; Gabriel, s. 141; Denny, s. 84; Rodgers, s. 148; Hazleton, ss. 270, 274; Gabrieli, s. 72; Delcambre, s. 91; Lewis, s. 42; Kelen, s. 120; Peters, Muhammad, s. 222; Firestone, Jews, s. 30; Spencer, s. 128; Cole, s. 137; Fregosi, s. 54; Rodgers, ss. 147-148; Brockelmann, s. 26; Lammens, s. 31; Andrae, s. 217; Saunders, s. 29; Burleigh, ss. 301-302.

¹⁴¹³ Spencer, s. 128; Warner, s. 97; Gabriel, ss. 140-141.

¹⁴¹⁴ Muir, Cilt III, s. 268.

¹⁴¹⁵ Bogle, s. 17; Gabriel, s. 141.

savaşın sona ermesindeki ekonomik gerekçenin altını çizmektedir. Kanadalı askerî tarihçiye göre Mekkeliler, intikam hırslarıyla motive olmuşken bedevîler bir şehri yağmalamanın peşine düşmüşlerdir. Medine'ye giremeyeceklerini ve dolayısıyla ganimet elde edemeyeceklerini kavrayınca savaşı uzatmak istememişlerdir.¹⁴¹⁶

Rodgers ve Rogerson, kuşatma baskısı ile hava şartlarının değişmesinin Müslümanlar üzerinde de olumsuz etkiler yaptığını ve hatta Hz. Peygamber'in de bir ara hendeği terk edip Medine'ye çekilmek istediğini, kendilerinden önce ittifak ordusunun ayrılması sebebiyle yerlerinde kaldıklarını ileri sürmüştür.¹⁴¹⁷

Oryantalistler, Hz. Peygamber'in ittifak ordusunun kuşatmayı kaldırmasını nasıl öğrendiği hususuna ilgi göstermiştir. Rodgers'a göre Hz. Muhammed ittifak ordusunun karargâhına bir casus göndermiş, bu casus ittifak ordusunun dönüş hazırlıkları yaptığı haberini Hz. Muhammed'e ulaştırmıştır.¹⁴¹⁸ Gabriel ve Payne'e göre ise Hz. Peygamber, düşmanlarının ne yaptığını öğrenmek için bir gönüllü aramış ve şehit olursa cennette yoldaşı olacağına dair vaatte bulunmuştur. Gabriel, Müslümanlar arasında bu göreve talip olan hiç kimse olmadığından dolayı Hz. Muhammed'in, ashabı arasından birini seçerek görevlendirdiğini ifade etmiştir.¹⁴¹⁹ Payne, Hz. Peygamber'in vaadi üzere Huzeyfe b. Yemân'ın cesaret gösterip bu göreve talip olduğunu; düşmanın geri çekilmeye hazırlandığı haberiyle geri dönünce Hz. Peygamber'in çok sevinç duyduğunu ve ridasını Huzeyfe'ye hediye ettiğini söylemiştir.¹⁴²⁰ Burleigh, koalisyon ordusunun çekildiğini görünce Hz. Muhammed'in ve Müslümanların rahatladıklarını dile getirmiştir.¹⁴²¹

2.2.3. Hendek Savaşının Sonuçları

Oryantalistler, ittifak ordusunun Medine kuşatmasının ne kadar sürdüğü hakkında farklı değerlendirmeler yapmıştır. Buna göre kuşatma; birkaç hafta¹⁴²² veya

¹⁴¹⁶ Gabriel, s. 140.

¹⁴¹⁷ Rodgers, ss. 146-147; Rogerson, s. 164.

¹⁴¹⁸ Rodgers, s. 148.

¹⁴¹⁹ Gabriel, s. 140.

¹⁴²⁰ Payne, s. 46.

¹⁴²¹ Burleigh, s. 302.

¹⁴²² Firestone, Jews, s. 30

iki hafta;¹⁴²³ veya iki ile üç hafta;¹⁴²⁴ veya üç hafta;¹⁴²⁵ veya bir ay;¹⁴²⁶ veya kırk gün¹⁴²⁷ sürmüştür. Gerçek bir meydan savaşı gerçekleşmediğinden ve zamanın önemli bir kısmının hendeğin aşılması ve korunmasına harcanmış olmasından dolayı Hendek savaşında her iki tarafın da kaybı oldukça az olmuştur. Burleigh iki taraftaki kayıpların toplamının on;¹⁴²⁸ Lammens ve Hitti ise yirmiye geçmediğini¹⁴²⁹ söyleyerek tarafların kayıpları hakkında muğlak bir ifade kullanmıştır. Oryantalistlerin hemen hepsi yalnızca üç Mekkelinin ölmüş olduğunu belirtmişlerdir.¹⁴³⁰ Müslümanların kayıpları hakkında oryantalistler birbirine yakın olmakla birlikte farklı rakamlar vermiştir. Grunebaum, Müslümanların üç¹⁴³¹ şehit verdiğini belirtirken oryantalistlerin çoğu beş¹⁴³² veya altı¹⁴³³ Müslümanın şehit olduğunu ifade etmiştir.

Oryantalistler, Hendek savaşının kazananı ve kaybedeni hakkında büyük ölçüde bir görüş birliğine ulaşmışlardır. Buna göre kimileri ittifak ordusunun yenildiğini¹⁴³⁴ ve Müslümanların zafer kazandıklarını¹⁴³⁵ açıkça dile getirmiştir. Bazı oryantalistler ise Müslümanların zaferini küçük göstermeye gayret etmişlerdir. Bu oryantalistlere göre zafer, Müslümanların güçlü ittifak ordusunun ezici gücü karşısında yenilgiden sıyrılmasından ve düşman ordusunun kuşatmayı kaldırmasından kaynaklanan ya cılız bir zaferdir¹⁴³⁶ ya da beraberlikle sonuçlanmış

¹⁴²³ Muir, Cilt III, s. 269; Sell, Ghazwas, s. 42; Watt, Medina, s. 37; Johnstone, s. 115; Denny, s. 84; Delcambre, s. 91; Karsh, s. 16; Delcambre, s. 91; Rogerson, s. 164; Stobart, s. 164.

¹⁴²⁴ Koelle, s. 167; Rodinson, ss. 209-210; Firestone, Jews, s. 30; Peters, Muhammad, s. 222; Warner, s. 95.

¹⁴²⁵ Hazleton, s. 274; Long, s. 48; Gibbon, s. 57; Zeydan, Cilt I, s. 84; Kennedy, s. 39; Spencer, s. 126; Rodgers, s. 146.

¹⁴²⁶ Margoliouth, s. 326; Dermenghem, s. 232; Hodgson, Cilt I, s. 191; Bogle, s. 17; Armstrong, Time, s. 148; Gabriel, s. 138; Crawford, s. 83; Cole, s. 137; Gabriel, s. 138; Lammens, s. 31.

¹⁴²⁷ Lewis, s. 42.

¹⁴²⁸ Burleigh, s. 297.

¹⁴²⁹ Lammens, s. 31; Hitti, Arabs, s. 117.

¹⁴³⁰ Muir, Cilt III, s. 269; Prideaux, s. 114; Stubbe, s. 125; Watt, Medina, s. 37; Rodinson, s. 210; Grunebaum, s. 40; Rodgers, s. 148; Dermenghem, s. 235; Hazleton, s. 270; Muir, Cilt III, s. 263; Koelle, s. 167; Gabriel, s. 138.

¹⁴³¹ Grunebaum, s. 40.

¹⁴³² Rodinson, s. 210; Hazleton, s. 270; Muir, Cilt III, s. 263; Koelle, s. 167; Sell, Ghazwas, s. 42; Gabriel, s. 138.

¹⁴³³ Prideaux, s. 114; Stubbe, s. 125; Watt, Medina, s. 37; Rodgers, s. 148; Dermenghem, s. 235.

¹⁴³⁴ Draycott, s. 231; Mantran, s. 78.

¹⁴³⁵ Delcambre, s. 91; Newby, s. 91; Armstrong, Biography, ss. 209, 211; Warner, s. 97; Gilman, s. 165; Sell, Ghazwas, s. 42; Lewis, s. 42; Armstrong, Islam, s. 20; Draycott, s. 231.

¹⁴³⁶ Peters, Muhammad, s. 222; Sell, Ghazwas, s. 42; Crawford, ss. 85-86; Burleigh, s. 294; Koelle, s. 168; Hazleton, s. 274.

bir savaştır.¹⁴³⁷ Zaferi küçümseyen bir ifade kullanmaksızın Bogle ve Zeydan, Hendek savaşının yalnızca Müslümanların Uhud'daki başarısızlığını telafi ettiğini belirtmiştir.¹⁴³⁸ Kanaatimizce bir savunmayı, bir yenilginin intikamını almak şeklinde değerlendirmek çok makul gözükmemektedir. Spuler ise dış dünyaya karşı yenilmezliğini ispatlamışlarsa da Hendek savaşının Hz. Muhammed için gerçek manada bir başarı sayılamayacağını ileri sürmüştür.¹⁴³⁹ Nitekim Peters, Hendek savaşının esasen bir savaş olarak adlandıırılamayacağını iddia etmiştir. Zira ne ittifak ordusu şehre girebilmiştir ne de Müslümanlar onlarla yüzleşmek için dışarı çıkabilmiştir.¹⁴⁴⁰

2.2.3.1. Hendek Savaşının İttifak Ordusu ve Kureyş Açısından Sonuçları

Oryantalistlerin çoğuna göre ittifak ordusu, Hendek savaşında askerî veya siyasî bir kazanım elde edememiştir.¹⁴⁴¹ Aksine ordunun geri çekilmesi, Kureyş'in artık Hz. Muhammed'e karşı askerî güç kullanarak son verme ümidini yitirmesine yol açmıştır. Nitekim Mekkeliler, Hendek savaşından sonra Hz. Peygamber'e karşı bir sefer yapmayı düşünmemişlerdir.¹⁴⁴²

Öte yandan oryantalistler, Mekkelilerin Hz. Muhammed tehlikesini ortadan kaldıramamalarının savaşın çok ötesine geçen siyasî ve iktisadî sonuçlarına dikkat çekmişlerdir. Hendek savaşının Mekkelilere yüklediği en önemli siyasî sonuç, Kureyş'in bedevî kabileler üzerindeki otorite ve saygınlığının büyük ölçüde kaybolmasıdır. Otoriteleri sayesinde kurdukları ittifak ordusunun başarısızlığa uğraması, yalnızca ittifaka katılan kabileleri değil, tarafsızlıklarını koruyan ve iki güç dengesi arasındaki mücadelenin sonucuna göre saflarını belirleyecek olan kabilelerin yönlerini Mekkelilerden uzaklaştırmasına yol açmıştır. Muhtemelen bedevîler, 10000 askerden oluşan güçlü bir ordu yenemediğine göre artık hiçbir ordunun Hz.

¹⁴³⁷ Lapidus, s. 27; Firestone, Jews, s. 31; Denny, s. 84.

¹⁴³⁸ Bogle, s. 17; Zeydan, Cilt I, s. 85.

¹⁴³⁹ Spuler, s. 13.

¹⁴⁴⁰ Peters, İslam, s. 77.

¹⁴⁴¹ Stubbe, s. 125; Prideaux, s. 114; Muir, Cilt III, s. 281; Gilman, s. 168; Draycott, s. 237; Peters, İslam, s. 77; Karsh, s. 16.

¹⁴⁴² Bush, s. 134; Gibbon, s. 57; Margoliouth, s. 326; Sell, Muhammad, s. 161; Draycott, s. 238; Saunders, s. 29; Peters, İslam, s. 77; Rodgers, s. 153; Sell, Ghazwas, s. 42; Hitti, Mimarlar, s. 24.

Muhammed'i yenemeyeceğine dair bir kanaati edinmiştir.¹⁴⁴³ Böylece Hendek sonrasında Kureyşliler, itibar ve prestijlerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir.¹⁴⁴⁴

Oryantalistlere göre Mekkelilerin siyasî otoritelerinin ağır biçimde zedelenmesinin ekonomik sonuçları da olmuştur. Bedevî kabilelerin uzaklaşması, Mekkelilerin Suriye yönüne gönderdikleri kervanların korumasız kalmasına ve nihayetinde ticaretin durma noktasına gelmesine yol açmıştır.¹⁴⁴⁵

2.2.3.2. Hendek Savaşının Hz. Peygamber ve Müslümanlar Açısından Sonuçları

Oryantalistler, Müslümanlar açısından da Hendek savaşının sonuçlarını tahlil etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda oryantalistler, Hz. Muhammed'in kararlı, cesaretli ve becerikli davranması sayesinde büyük bir ordunun hiçbir kazanım elde etmeden çekilmesinin Hz. Peygamber'in itibarını güçlendirdiğini ve Medine'nin tartışılmaz yegâne lideri olduğunu tescillendirdiğini ifade etmiştir.¹⁴⁴⁶ Rodinson'un deyiimiyle Hz. Muhammed, 10000 kişilik ittifak ordusuna karşı durmakla, bütün Arabistan'ın gözü önünde güç kullanarak yenilmeyeceğini ispatlamıştır. Böylece Hz. Peygamber, hem Medine'de inşa ettiği devlet ve hem de bu devletin parlak lideri olarak Arabistan'ın geleceğinde hesaba katılması gereken bir güç olduğunu herkese göstermiştir.¹⁴⁴⁷ Oryantalistlerin, Hendek Savaşından kazandığı motivasyonla Hz. Peygamber'in faaliyetlerini, biri iç sorunlar ve diğeri dış dünyayla ilişkiler olmak üzere iki grupta ele aldıkları görülmektedir.

Medine içinde Hz. Peygamber'in otoritesine itiraz edebilecek yalnızca iki grup bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, zaten Müslümanların arasına karışmış olan münafıklardır. Görebildiğimiz kadarıyla yalnızca Draycott, Hz. Peygamber'in münafıklara karşı otoritesini daha da güçlendirdiğini vurgulamıştır.¹⁴⁴⁸ Hz. Peygamber'in, açık düşmanlarına karşı gücü ve prestiji yükseldikçe, iç düşman olan

¹⁴⁴³ Watt, Medina, s. 39; Gabriel, s. 145; Rodgers, s. 153; Denny, s. 84; Armstrong, Islam, s. 20.

¹⁴⁴⁴ Denny, s. 84; Armstrong, Biography, s. 211.

¹⁴⁴⁵ Watt, Medina, s. 39; Rodgers, s. 153; Bogle, s. 17.

¹⁴⁴⁶ Stubbe, s. 126; Muir, Cilt III, s. 281; Gilman, s. 168; Draycott, s. 237; Rodinson, s. 211; Armstrong, Biography, s. 209; Rodgers, s. 153; Crawford, ss. 85-86.

¹⁴⁴⁷ Draycott, s. 238; Watt, Medina, s. 39; Rodinson, s. 211; Gabriel, s. 145; Firestone, Jews, s. 31; Denny, s. 84.

¹⁴⁴⁸ Draycott, s. 237.

münafıkların da muhalefetlerinin düzeyini aşağıya doğru çekecekleri anlaşılır bir durumdur. Nitekim Medine'nin iç düşmanı olarak Beni Kurayza'nın savaştan sonra karşılaşacakları son, münafıklar için de bir uyarı olarak algılanmış olabilir. Nitekim Hendek savaşından sonra Hz. Peygamber'in iç işlerinden en önemlisi, Medine'nin savunması sürecinde Beni Kurayza'nın ihanetinin hesabını sormak olmuştur.

Prideaux'un başı çektiği oryantalistler, Hendek savaşında ittifak ordusuyla pasif bir antlaşmayla da olsa Müslümanlara ihanet etmiş olmasından dolayı Hz. Muhammed'in artık Yahudilere güvenemediğini; bu nedenle savaştan hemen sonra kalelerini kuşatıp Medine'yi tehdit eden muhalefetin son kalıntılarını yok ettiğini belirtmişlerdir.¹⁴⁴⁹ Margoliouth ve Payne, Hendek savaşından en zararlı çıkanların Yahudi Beni Kurayza kabilesi olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁵⁰ Koelle, Hazleton ve Weil, "Arap olmayan" hendek taktiğiyle gururları kırılan sahabeyi onurlandırmak ve kendi prestij ile gücünü artırmak için Hz. Peygamber'in Beni Kurayza Yahudilerini ezdiğini ileri sürmüştür.¹⁴⁵¹

Kennedy ise Beni Kurayza tehlikesinin ortadan kaldırılmasının siyâsî sebepleri yanında dinî gerekçesinin de bulunduğunu ileri sürmüştür. Buna göre Hz. Muhammed'in Allah'ın seçilmiş elçisi ve sözcüsü olarak kabul edildiği Medine'de Yahudiler, bir öfke objesi olarak görülmüş ve bir vesileyle yok edilmeleri dinî bir gereklilik haline gelmiştir.¹⁴⁵² Weil ve Grunebaum, Beni Kurayza engelini aşmak suretiyle Hz. Muhammed'in şehirdeki gücünü büsbütün pekiştirdiğini ve Medine'yi neredeyse yalnızca Müslümanlardan oluşan homojen bir yapıya dönüştürdüğüne dikkat çekmiştir.¹⁴⁵³ Nitekim kimi oryantalistler, Beni Kurayza'nın imha edilmesinin bir dönüm noktası olduğunu belirtmiş; bu olayın bedevîler üzerindeki etkisine¹⁴⁵⁴ dikkat çekerek Müslümanlar için savunma amaçlı savaşların bittiğini ve karşı atağa geçilen yeni bir döneme girildiğini belirtmiştir.¹⁴⁵⁵

Hendek savaşından sonra Hz. Peygamber'in dış siyasetini oryantalistlerin, biri bedevîler ve diğeri Mekkeliler olmak üzere iki açıdan ele aldıkları

¹⁴⁴⁹ Sell, Ghazwas, ss. 42-43; Sell, Muhammad, s. 162; Prideaux, s. 114; Lewis, s. 42; Koelle, s. 168; Johnstone, ss. 115-116; Rodinson, s. 211.

¹⁴⁵⁰ Margoliouth, s. 327; Payne, s. 46.

¹⁴⁵¹ Koelle, s. 168; Hazleton, s. 274; Weil, s. 15.

¹⁴⁵² Kennedy, s. 39.

¹⁴⁵³ Weil, ss. 15-16; Grunebaum, s. 40.

¹⁴⁵⁴ Lapidus, s. 27; Draycott, s. 237.

¹⁴⁵⁵ Dermenghem, s. 235; Armstrong, Islam, s. 20; Mantran, s. 78; Gilman, s. 168.

görülmektedir. Gabriel ve Kelen, Hendek savaşıdan sonra Mekkelilerin, müttefikleri Arap kabileleri nezdinde otoritesinin düşeceğini öngörmüş olduğunu ve buna dayanarak savaştan sonraki yılı, kervan yolları üzerinde bulunan ve Mekke'ye yakın kabileleri yanına çekmek için siyasî ve askerî yöntemleri kullandığını belirtmiştir. Buna göre Hz. Peygamber, bu kabileler üzerine siyasî baskı kurmak ve direnen kabilelere küçük askerî operasyonlar yapmak suretiyle onları yanına çekmiştir. Gabriel, Hz. Muhammed'in ölçülü şiddet kullanımını, kendinden sonra gelen diğer başarılı devrimcilerin bir örneği olarak görmekte ve bu güç kullanımının asla sadistçe değil, politik amaçlı olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵⁶ Öte yandan Kennedy ve Armstrong, Hz. Muhammed'in çevre kabileleri otoritesi altına almasının, Mekkelilerin Suriye ticaret yolunu kesmeye yaradığı gibi Medine'yi Batı Arap ticaretinin merkezi olarak geliştirmesine de imkân sağladığını savunmuştur.¹⁴⁵⁷

Kimi oryantalistler, Hz. Muhammed'in bedevî Araplar ile yalnızca siyaseten ilgilenmediğini, İslam'ı tebliğ etme gibi gerçek amacından hiçbir zaman sapmadığına dikkat çekmiştir. Nitekim bu oryantalistler, Hz. Muhammed'in ve İslam'ın cazibesini ve otoritesini arttırdığını, pek çok kabile liderinin İslam inancını kabule yakınlaştıklarını ifade etmiştir.¹⁴⁵⁸ Armstrong ise bedevîlerin, düşünce dünyasında soyut spekülasyonlardan ziyade dinî sistemin getirisiyle ilgilenen pragmatik insanlar olduğunun göz önüne alınması gerektiğini ifade etmiştir. Buna göre bedevîler, uğruna savaştıkları tanrıların kendilerini desteklemediğini görmüş, putperestliği modası geçmiş bir inanç olarak kavramaya başlamış ve bu nedenle tek ilah etrafında insanları toplayan Hz. Muhammed'in inancına gönülden katılmak istemişlerdir.¹⁴⁵⁹

Oryantalistlere göre Hz. Muhammed'in dışa yönelik siyasetinin ikinci ayağını Mekkelilerle ilişkiler oluşturmaktadır. Hendek savunmasından sonra Hz. Muhammed ile Mekkeliler arasında, ilkinin gücüne dayanan yeni bir dönemin kapıları aralanmıştır. Nitekim Hodgson, Karsh ve Gabriel, Hendek savaşıdan sonra Mekkelilerin, mallarını ve konumlarını korumak için umutlarının kalmadığını, savunmaya geçtiklerini ve hatta Hz. Muhammed'in kendi üzerlerine gelebileceği kanaatine ulaştıkları yorumunu yapmışlardır. Bir başka deyişle Hz. Muhammed ve

¹⁴⁵⁶ Gabriel, s. 145; Kelen, s. 123.

¹⁴⁵⁷ Kennedy, s. 40; Armstrong, Time, s. 153.

¹⁴⁵⁸ Bogle, s. 17; Gabriel, s. 145; Fregosi, s. 54; Armstrong, Biography, s. 211; Rogerson, s. 168.

¹⁴⁵⁹ Armstrong, Islam, s. 20; Armstrong, Time, s. 153.

Müslümanlar, artık Mekke'yi tehdit edebilecek siyasî düzeye ulaşmıştır.¹⁴⁶⁰ Bundan dolayı Mekkeliler, siyasî ve ekonomik bir yıkımla yüzleşmek istemeyecekse Hz. Muhammed'le bir tür uzlaşma yapmaları gerektiğinin farkına yavaş yavaş varmaya başlamışlardır.¹⁴⁶¹

Kennedy'e göre bu dönüşüm birdenbire gerçekleşmemiştir. Hendek savaşının sonrasında taraflar birbirlerini neredeyse eşit iki rakip güç olarak görmeye devam etmiştir. Kennedy, taraflardan birinin, diğeri üzerinde mutlak üstünlük sağlayamadan diğerrinin hayatını dayanılmaz hale getirebilecek konumda olduğunu; bu durumun uzlaşma aramak için taraflara iyi bir gerekçe sunduğuna dikkat çekmiştir. Zira Mekkeliler ticarî kayıplarından kurtulmak isterken Hz. Muhammed de Mekkelilerin gücü ve tecrübesi sayesinde İslam toplumunu daha ileriye taşımak istemektedir. İngiliz oryantalist Kennedy'e göre, bu uzlaşma arayışındaki tek engel; Kureyş'in kelime-i şهادeti ikrar etmeye henüz yanaşmamış olmasıdır.¹⁴⁶² Watt ise Mekke'nin ileri gelenlerinin, tam da bu dönemlerde İslam'a girmenin en iyi çözüm olduğunu düşünmeye başladıklarını ileri sürmüştür.¹⁴⁶³

Oryantalistler, Hendek savaşı ve sonrasında izlediği siyaseti, Hz. Peygamber'in kişisel karizması ve prestiji açısından tahlil etmeye çalışmışlardır. Bu çerçevede bazıları, Hz. Peygamber'i ahlâken düşük düzeyde kurnaz bir lider olarak göstermek istemişlerdir. Hz. Peygamber, Weil'e göre hendeğin arkasına saklanmakla,¹⁴⁶⁴ Muir'e göre ise Gatafanlıları satın almak için Uyeyne b. Hısn ile pazarlık yapmakla¹⁴⁶⁵ itibarını zayıflatmıştır. Nitekim Irving ve Payne, Hendek savaşı sonrasında Ebu Süfyan'ın, Arap savaş geleneğinde kullanılmayan bir strateji uyguladığı için Hz. Muhammed'i korkaklıkla itham eden bir mektup gönderdiğini ifade etmiştir.¹⁴⁶⁶

Burleigh ise, savaşta izlediği stratejilerle Hz. Muhammed'in, içindeki Makyavel'i ortaya çıkardığını ileri sürmüştür.¹⁴⁶⁷ Amaca giden her yolun mübah olduğu anlayışı olarak Makyavelizm, genellikle siyaset düşüncesinin bir terimidir.

¹⁴⁶⁰ Hodgson, Cilt I, s. 191; Karsh, s. 16; Gabriel, s. 145.

¹⁴⁶¹ Watt, Medina, s. 39; Saunders, s. 29; Cole, s. 143.

¹⁴⁶² Kennedy, ss. 39-40.

¹⁴⁶³ Watt, Medina, s. 39.

¹⁴⁶⁴ Weil, ss. 15-16.

¹⁴⁶⁵ Muir, Cilt III, s. 281.

¹⁴⁶⁶ Irving, ss. 142-143; Payne, s. 45.

¹⁴⁶⁷ Burleigh, s. 299.

Askerî literatürde ise Makyavelizm değil strateji terimi kanaatimizce daha uygun gözükmektedir. Nitekim Hazleton, Hz. Muhammed'in dile getirdiği söylenen "Savaş aldatmacadır/stratejidir" deyişinin, bir askerî bilgeliği gösterdiğini ve ilk kez m.ö. VI. yüzyılda Çin klasiği Sun Tzu'nun Savaş Sanatı eserinde söz edildiğini belirtmiştir.¹⁴⁶⁸ Öte yandan Makyavelizm teriminin olumsuz bir çağrışımı yaptığı da bilinmektedir. Bu hassaslık göz önüne alındığında Hz. Peygamber'in stratejilerini, Makyavelizm olarak nitelendirmek bilimsel bir incelemenin değil yanlış bir bakış açısının yansıması gibi gözükmektedir.

Hz. Peygamber'in izlediği stratejilere övgüyle yaklaşan oryantalistlerin yaklaşımlarına göre, Gatafanlılar'ı ittifak ordusundan ayıramamış olsa da aralarında bir müzakere olduğu haberinin yayılması sayesinde müttefik ordusunda bir güven bunalımının ortaya çıkması ve ordusunun lider kadrosunun bölünmesi Hz. Muhammed için bu büyük bir başarıdır.¹⁴⁶⁹ Benzer bir değerlendirmeyi Crawford, Beni Kurayza ile müttefikler arasında da uygulamasını Hz. Peygamber'in liderliğini ispatladığını belirtmiştir.¹⁴⁷⁰

Rodgers ile Cole, incelediğimiz kadarıyla meslektaşlarının hiç değinmedikleri bir noktayı gündeme taşımıştır. Bu iki Amerikalı tarihçi, Hendek savaşı ile dönemin dünya güçleri arasında bir ilişkinin bulunması ihtimalini sorgulamaya açmış gözükmektedir. Nitekim Rodgers, Hz. Muhammed'in Hendek savunması için Sasani İmparatorluğu'ndan bir tür maddî yardım almaya başladığına dair az da olsa birtakım delillerin bulunduğunu iddia etmiştir.¹⁴⁷¹ Ne var ki Rodgers, bu delillerin neler olduğu hususuna değinmemiş ve bir açıklık getirmemiştir. Cole, Rodgers'in temel iddiasına katılmakla birlikte Hz. Muhammed'in yardım aldığı tarafın Romalılar olduğunu ileri sürmüştür. Bu çerçevede Cole, 627 yılında Roma İmparatoru Herakleios'un Anadolu'da Sasanilere karşı saldırı başlattığını belirtmiştir. Cole'a göre Sasani toprakları yakınlarındaki Necd'de yerleşik Gatafan kabilesi, siyaseten Sasani İmparatorluğuna bağlı bir kabiledir ve Mekkelilerle müttefiklerdir. Böylece Cole, Sasani İmparatoru II. Hüsrev'in, müttefiklerini Bizans yanlısı Medinelilere karşı kıskırtmış olabileceğini ifade etmiştir.¹⁴⁷²

¹⁴⁶⁸ Hazleton, ss. 272-273.

¹⁴⁶⁹ Lammens, s. 31; Burleigh, s. 299; Watt, Medina, s. 38; Bush, s. 133; Gilman, s. 165.

¹⁴⁷⁰ Crawford, s. 85.

¹⁴⁷¹ Rodgers, s. 153.

¹⁴⁷² Cole, ss. 135-136.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIÇRAMA DÖNEMİ

3.1. MEKKE’NİN FETHİ

3.1.1. Mekke’nin Fethinin Arka Planı

Öncelikle Hz. Peygamber’in ve Müslümanların gözünde Mekke’nin öneminin incelenmesi gerekmektedir. Oryantalistler, konuyu, biri dinî ve diğeri siyasî olmak üzere iki açıdan değerlendirmiş gözükmektedirler. Kanaatimizce Mekke’yi dinî açıdan değerlendirme, empati kurarak İslam açısından tarihe bakabilen oryantalistler tarafından yapılabilmektedir. Bu çerçevede oryantalistler, tıpkı Yahudiler ve Hristiyanlar için Kudüs’ün kutsal olması gibi, Müslümanlar için de Mekke’nin kutsal bir şehir olmasını göz önünde bulundurmışlardır.

3.1.1.1. Hz. Peygamber ve Müslümanlar Açısından Mekke’nin Önemi

Mekke’den Medine’ye hicret ettikten sonra ne Hz. Peygamber ne de Müslümanlar Mekke’yi gönüllerinden çıkarabilmişlerdir. Nitekim Mekke’de namaz kılarken Kudüs’e yönelen Müslümanlar, Medine’ye hicretten bir süre sonra namazlarının kiblesini Mekke’ye doğru çevirmişlerdir.¹⁴⁷³ Hicretin altıncı senesinde ise; yanında büyük sayılabilecek bir grupla Hz. Peygamber, umre için yola çıkmış, Mekkeliler tarafından Mekke’ye girişlerine izin verilmeyince Hudeybiye antlaşması imzalamıştır. Hicretin yedinci senesinde ise bir önceki yılda yapamadığı umreyi (umretü’l-kazâ) yapmış ve kısa bir süreliğine de olsa Mekke’yi yeniden görebilmiştir.¹⁴⁷⁴

Buradan da anlaşılıyor ki bu kutsal mekânın artık şirkten ve putlardan temizlenmesi gerekiyordu. Kâbe’yi barındırdığından dolayı da Mekke, dinî bir önem

¹⁴⁷³ Biz senin, yüzünü göğe doğru çevirdiğini elbette görüyoruz. İşte şimdi kesin olarak seni memnun olacağın kibleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir; nerede olursanız olun yüzünüzü o yöne çevirin. Kuşku yok ki kendilerine kitap verilenler bunun rablerinden gelmiş bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah, onların yaptıklarından habersiz değildir. Bakara, 2: 144.

¹⁴⁷⁴ İbn Hişâm, Cilt II, s. 370; Vâkıdî, Cilt I, s. 6; İbn Sa’d, Cilt II, s. 113; Taberî, Cilt III, s. 23.

ve kutsiyeti haizdi. Nitekim Amerikalı çağdaş oryantalistlerden Bush ve Irving, Kâbe'yi barındırmasından dolayı Müslümanların Mekke'yi fethetmeyi bir ideal halinde arzuladıklarını belirtmiştir.¹⁴⁷⁵ Watt ve Hodgson ise; Kâbe ve Mekke olmadan, Hz. Muhammed'in prestijinin kadük kalacağına dikkat çekerek Müslümanlar için Mekke'nin siyasî bir hedefe doğru evrildiğine işaret etmiştir.¹⁴⁷⁶ Bir başka deyişle Mekke, artık dinî olduğu kadar siyasî önemi de haiz bir hedef haline gelmiştir.

Hz. Peygamber açısından Mekke'yi siyasî çerçevede açıklamaya girişen oryantalistler, üç grupta değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi, bir önceki paragrafta görüşleri verilen oryantalistler olup, Mekke'nin dinî öneminden dolayı siyasî bir hedefe dönüştüğü görüşünü dile getirmişlerdir.

İkinci grupta yer alan oryantalistler ise meseleye daha çok sosyolojik bir çerçevede yaklaşmışlardır. Sözgelimi Amerikalı oryantalistler Bush ve Bogle, Hz. Peygamber'in Mekke'de doğmuş olmasını vurgularken¹⁴⁷⁷ Irving, Hz. Peygamber'in ve muhacirlerin Mekke'den sürülmüş olmasını öne çıkararak¹⁴⁷⁸ hicret edenlerin, geride bıraktıkları toprakları ele geçirme hedefine işaret etmişlerdir.

Mekke'nin siyasî önemini değerlendirmede üçüncü grupta yer alan oryantalistler ise Hz. Muhammed'i, bir Arap devleti kurma ideali peşinde koşan, bu amaç için de kendine dinî bir lider görünümü veren bir karakter olarak tasavvur etmeye çalışan bir yaklaşımı izlemişlerdir. Bu bakış açısını büyük ölçüde temele alan oryantalistler, Mekke'nin siyasî hedef oluşunu, Hz. Muhammed'in kişisel çıkarı ve Müslümanların genel çıkarı olmak üzere iki açıdan incelemişlerdir.

Hz. Peygamber'in kişisel çıkarı adına Mekke'nin fethini ele alan İngiliz piskopos Lunt, Araplar nezdinde Hz. Muhammed'in, yeterince saygınlığa sahip olmadığı için, Medine'nin yanı sıra Mekke'nin de tartışmasız efendisi olmak adına Mekke'yi fethetmeyi aklına koyduğunu söylemiştir.¹⁴⁷⁹ Çağdaş oryantalist Burleigh'e göre ise Hz. Muhammed, Arapların ancak erk sahibi birine saygı duyduklarının farkına varmış, Mekke'yi ele geçirmek suretiyle kendisini muktedir

¹⁴⁷⁵ Bush, s. 142; Irving, s. 147.

¹⁴⁷⁶ Watt, Medina, s. 65; Watt, Statesman, s. 204; Hodgson, Cilt I, s. 193.

¹⁴⁷⁷ Bush, s. 142; Bogle, ss. 20-21.

¹⁴⁷⁸ Irving, s. 147

¹⁴⁷⁹ Lunt, s. 84.

olarak tanıyacaklarını ve sadakatlerini sunacaklarını kavramış ve bundan dolayı Mekke'yi fethetmeyi amaçlamıştır.¹⁴⁸⁰

Mekke'nin siyasî hedef oluşunu, Müslümanların genel çıkarı çerçevesinde ele alan oryantalistler ise Hz. Muhammed'in liderliğinde Mekke'nin önemine yoğunlaşmışlardır. Oryantalistler, Müslümanlar için Mekke'nin önemini, biri Medine'nin güncel iç sorunları ve diğeri Müslümanların geleceği perspektifinden ele almışlardır. Sözelimi Sell, Müslüman toplumun siyasî birliği ve beraberliği için Medine dışında bir merkez arama yoluna giden Hz. Muhammed'in, başından beri arzuladığı yer olan Mekke'yi seçtiğini ifade etmiştir. Ayrıca o, Nasr suresinin nazil olmasıyla Hz. Muhammed'in bu gayeyi gerçekleştirme cesareti bulunduğunu belirtir.¹⁴⁸¹

Öyle anlaşıyor ki, Mekke'nin fethedilmesini Müslümanların geleceği perspektifiyle ele alan oryantalistler, Hz. Muhammed'i daha çok müstakbel peygamber-hükümdar zaviyesiyle yorumlamışlardır. Bu çerçevede Sell, Hz. Peygamber'in öncelikle Arap yarımadasında İslam'ı siyasî ve dinî bir güç haline getirmeyi amaçladığını söyler. İslam'ın daha geniş coğrafyalara yayılabilmesi için de Hz. Muhammed'in, güneyi yani Hicaz bölgesini tam anlamıyla kontrolü altına alması gerekmektedir. Zira Mekke, Hicaz bölgesinin hem dinî hem de siyasî olarak merkezinde bulunmaktadır. Sell'le birlikte Bogle'a göre Hz. Muhammed, bu nedenle Mekke'nin fethine yönelmiştir.¹⁴⁸² Watt ise, Sell'in bu yaklaşımını derinleştirerek izlemektedir. Ona göre; Hz. Muhammed'in temel stratejisi, tüm Arapları kendi liderliği altında toplamaktır. Bunun için, Suriye'ye doğru kuzey bölgeleri fethedebilmesi ve güneyi güvence altına alması gerekir. Bu düşüncesiyle Watt, Mekke'nin fethinin daha büyük bir proje hedefiyle başarılması gereken başlangıç noktası olduğuna işaret eder. Meseleye bu açıdan bakarak Watt ayrıca, Hz. Muhammed'i devlet kurma amacıyla olan politik bir lider olarak tanımlamaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in bir yandan civardaki ülkelerin hükümdarlarını İslam'a davet eden mektuplar göndermesi, diğeri yandan da bedevî kabileleri gerek antlaşmalar gerekse akınlar sayesinde etrafında toplaması, bu siyasî amacının

¹⁴⁸⁰ Burleigh, ss. 391-392.

¹⁴⁸¹ Sell, Ghazwas, s. 69.

¹⁴⁸² Sell, Ghazwas, s. 69; Sell, Muhammad, s. 190; Bogle, s. 21.

tezahürleridir. Kısaca Watt, gücünü artırmak ve siyasî erkini kurmak adına Hz. Peygamber'in Mekke fethini gündemine aldığını ifade etmiştir.¹⁴⁸³

Sell ile Watt'a benzer bir yaklaşım izleyen Amerikalı Bogle, Mekke'nin dinî hususiyetinin yanı sıra ticaret ve finans merkezi vasfına dikkat çekmektedir. Zira Mekke, Yemen ile Suriye ticaret yolunun ortasında kalan bir nokta olarak cazibe merkezidir.¹⁴⁸⁴

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi hicrî altıncı yılda, Müslümanların umre ziyaretlerinin engellenmesi neticesinde, on yıl sürmesi kararlaştırılan Hudeybiye barış antlaşması taraflar arasında imzalanmıştır. Bu kısmî barış sürecinin, Hz. Peygamber'e Mekke'nin fethine hazırlık bakımından tarihî bir imkân sunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Rodinson, gerek Uhud'da gerekse Hendek'te Mekkelilerin saldırılarının başarısızlıkla sonuçlandığına; Hz. Muhammed'in ve Müslümanların artık yenilemeyeceği fikrinin zihinlerine yerleştiğine dikkat çekmektedir. Öte yandan Hz. Peygamber'in Medine'de Yahudileri etkisiz hale getirmesinin ardından¹⁴⁸⁵ kuzeye doğru yürüttüğü başarılı operasyonlar, Müslümanları adım adım Mekke fethine yöneltmiş gözükmektedir.¹⁴⁸⁶

Son olarak Mekke'nin Müslümanlarca fethedilmesinin arka planında Margoliouth'la birlikte Yahudilere işaret eden Amerikalı oryantalist Bloom oldukça ağır ithamlarla dolu açıklamalarda bulunmaktadır. Ona göre Hz. Muhammed "kafirlerin yüreklerine korku salma"¹⁴⁸⁷ stratejisiyle Yahudi kabilelerini toplu katliam, soykırım ve etnik temizlikle ortadan kaldırdıktan sonra gözünü Mekke'ye dikmiş, aynı stratejiyi Kureyş üzerinde de tatbik ederek nihayetinde şehri ele geçirmeyi başarmıştır.¹⁴⁸⁸

¹⁴⁸³ Watt, Medina, s. 65; Watt, Statesman, ss. 203-204.

¹⁴⁸⁴ Bogle, s. 21.

¹⁴⁸⁵ Margoliouth, s. 381.

¹⁴⁸⁶ Rodinson, s. 258.

¹⁴⁸⁷ Bloom bu noktada Al-i İmran Suresi 150. ayete atıfta bulunmaktadır: Kâfirlerin kalplerine korku salacağız. Çünkü onlar, hakkında Allah'ın hiçbir delil indirmedığı şeyi O'na ortak koştular. Onların varacağı yer cehennemdir. Zalimlerin durağı ne kötüdür!

¹⁴⁸⁸ Bloom, s. 130.

3.1.1.2. Mekke'nin Fethine Zemin Hazırlayan Gelişmeler

Oryantalistler Müslümanların Mekke'yi fethetmesine doğru giden süreci, ilki Medine'nin iç sorunları ve diğeri Mekkeliler aleyhine değişen güç dengesi bakımından ele almaktadırlar. Kimi oryantalistlerce dile getirilen ilk bakış açısı; Hz. Peygamber'in ilgisinin Medine olduğu, buradaki iç karışıklığın üstünü örtmek için Mekke'yi fethetmeye yöneldiği anlayışıdır. Meseleye bu açıdan yaklaşan oryantalistler, Medine'deki huzursuzluğu daha çok Mute savaşı bağlamında ele almışlardır.

3.1.1.3. Medine'nin İç Huzursuzluğu

Birinci yaklaşımı dillendirenlere göre; Medine'deki iç karışıklığın sebebi, İslam ordusunun Mute'de yaşadığı hezimetin meydana getirdiği psikolojik yılgınlık ve moral bozukluğudur. İngiliz oryantalistler Margoliouth ve Sell, Mute'de yaşanan felaketin bıraktığı olumsuz izi silmek için Hz. Muhammed'in, yeni bir başarılı harekât gerçekleştirmeyi planladığını, söz konusu harekâtın da Mekke'nin fethedilmesi olduğunu ima etmektedirler.¹⁴⁸⁹ Bir başka İngiliz oryantalist Payne ise, Mute savaşında Bizans'ı cezalandırma konusunda hayal kırıklığı yaşayan Müslümanların, hedef tahtasına Mekke'yi koyduğunu iddia eder.¹⁴⁹⁰ Tiyatral bir üslup kullanan Rodinson, Mute hezimetinin ardından Medine'de esen havayı kendince tasvir eder. Buna göre Mute'den dönen ordu Medine'de gayet soğuk karşılanmış; Müslümanlar, bu gazilere küfretmiş, beddua etmiş ve onları aşağılamıştır. Hz. Muhammed, bu gidişin hayra alamet olmadığını görmüş ve Mekke'yi olabildiğince erken fethetmeyi aklına koymuştur.¹⁴⁹¹ Bu değerlendirme daha önce Gilman, Sell ve Payne tarafından da dile getirilmiştir.¹⁴⁹²

Yukarıda ismini ve görüşlerini zikrettiğimiz oryantalistlerin aksine çağdaş oryantalistler Gabrieli, Mantran, Kennedy ve Bogle Mute'de Müslümanlar her ne kadar bir hezimet yaşamış olsalar da Hz. Muhammed'in yükselen gücünün

¹⁴⁸⁹ Margoliouth, s. 381; Sell, Ghazwas, s. 69.

¹⁴⁹⁰ Payne, s. 54.

¹⁴⁹¹ Rodinson, s. 256.

¹⁴⁹² Gilman, s. 181; Sell, Ghazwas, s. 69; Payne, s. 54.

sarsılmadığını bilakis Mekke’de İslam karşıtı direnişin günden güne kan kaybettiğini savunmuşlardır.¹⁴⁹³ Koelle ise bu hususta farklı bir değerlendirme ile karşımıza çıkmaktadır. Ona göre Müslümanlar, Mute’de bir zafer kazanmışlardır ve Hz. Muhammed de siyasî gücünü Arap yarımadasında iyice hissettirmek için Mekke’ye yürümeyi planları arasına almıştır.¹⁴⁹⁴

3.1.1.4. Mekke ile Medine Arasında Değişen Güç Dengesi

Tarihin akışına daha uygun gözüken ikinci yaklaşım ise temel olarak Müslümanlar ile Mekkeliler arasındaki güç dengesinin değiştiği anlayışıdır. Bu bakış açısını izleyen oryantalistler, iki taraf arasındaki güç değişimini; ilki Arap kabilelerin Hz. Peygamber’in safına geçmesi, ikincisi önemli bazı Mekkelilerin Müslüman olması ve sonuncusu Mekke’nin ekonomik darboğaza düşmesi olmak üzere üç başlıkta toplanabilecek çerçevede açıklamışlardır.

Erken dönem oryantalistlerden Prideaux, Mekke fethinde de Hz. Muhammed’i sahtekârlıkla suçlamaya devam ederek, onun Hudeybiye antlaşması sayesinde güçlendiğini ve kendisini Mekke’nin lideri olarak görmeye başladığını genel bir yaklaşım olarak dile getirmiştir.¹⁴⁹⁵ Bell, Uhud savaşında bir başarı elde etmesine rağmen Kureyş’in Bedir’deki olumsuz izi silmeyi bir türlü başaramadığını ve direniş gücünün günden güne eridiğini savunarak Müslümanlar ile Mekkeliler arasındaki güç dengesinin, Müslümanlar lehine değiştiğini dile getirmiştir.¹⁴⁹⁶ Amerikalı Firestone ise, umretü’l-kazâdan sonra Müslümanların zaferden zafere koştuğunu, buna karşı koymak için Kureyş’in gerekli kabile konfederasyonunu bir arada tutma gücünü önemli ölçüde yitirdiğini savunmuştur.¹⁴⁹⁷

Bilindiği gibi Hudeybiye antlaşması, taraflar arasında on yıllık bir barışı vaat etmekte; bedevî kabilelerin taraflardan biriyle serbestçe ittifak kurmalarına izin vermektedir.¹⁴⁹⁸ Konuya değinen çok sayıda oryantalist, bu süreçte Hz. Muhammed’in kimi zaman silah kullanarak kimi zaman da konuşma ve ikna

¹⁴⁹³ Gabrieli, s. 80; Mantran, s. 79; Kennedy, s. 42; Bogle, s. 20.

¹⁴⁹⁴ Koelle, s. 200.

¹⁴⁹⁵ Prideaux, s. 126.

¹⁴⁹⁶ Bell, s. 65.

¹⁴⁹⁷ Firestone, Jews, s. 41.

¹⁴⁹⁸ İbn Hişâm, Cilt II, ss. 317-318; Vâkıdî, Cilt II, s. 611; İbn Sa’d, Cilt II, s. 93.

kabiliyeti ile Arap kabilelerini etrafında toplamayı başardığını; böylece Müslümanlar güçlenirken Mekkelilerin de zayıfladığını vurgulamışlardır.¹⁴⁹⁹

Müslümanlar ile Mekkeliler arasındaki gücün ters orantılı değişmesini bazı oryantalistler, Mekke’de müşrik kadronun gittikçe erozyona uğramasına bağlamışlardır. Andrae bu hususta Mekke’nin önde gelenlerinin Müslüman olduğunu söylemekle yetinmiştir.¹⁵⁰⁰ Gibbon’ı takip eden bir grup oryantalist ise bu durumu daha müşahhas örneklerle izah etmiştir. Buna göre Halid b. Velid gibi askerî bir dehanın ve Amr b. el-As gibi güçlü bir siyasî figürün İslam’a girmesi Müslümanları güçlendirirken aynı zamanda Mekkelileri de zayıflatmıştır.¹⁵⁰¹ Sell ve Rodgers ayrıca, İslam’a geçenler yanında bazı önde gelen Mekkeliler isimlerin ölmüş olmasını da Mekkelilerin güç kaybının bir sebebi olarak görmüştür.¹⁵⁰² Gabriel, Bedir’deki kayıplarından itibaren Mekke aristokrasisinin Hz. Muhammed’in karşısına dikilebilecek ne güçlü bir lider kadro çıkarabildiğine ne de etkili bir strateji ortaya koyabildiğine dikkat çekmiştir.¹⁵⁰³ Bunun en önemli sebeplerinden/sonuçlarından birinin, Hudeybiye antlaşmasının beklenmedik bir biçimde Mekke ekonomisini darboğaza sokması olduğu söylenebilir.

3.1.1.5. Kureyş’i Zora Soka İsim: Ebu Basîr

Hudeybiye antlaşmasının kâğıt üzerinde Müslümanlar aleyhine gözüken bir maddesi, gerçekte Müslümanların lehine sonuç vermiştir. Söz konusu maddeye göre Mekke’den Medine’ye kaçan Müslümanların, Mekke’ye iade edilmesi

¹⁴⁹⁹ Stubbe, ss. 126-127; Gibbon, s. 63; Mills, s. 25; Bush, s. 142; Irving, s. 166; Lunt, s. 84; Draycott, ss. 264, 271; Spuler, s. 14; Watt, Medina, s. 65; Watt, Statesman, ss. 203-204; Hodgson, Cilt I, s. 193; Kelen, s.140; Firestone, Jews, ss. 39-40; Armstrong, İslam, s. 23; Warner, s. 109; Gabriel, s. 166; Hazleton, ss. 289-290.

¹⁵⁰⁰ Andrae, ss. 229-230.

¹⁵⁰¹ Gibbon, s. 63; Draycott, s. 264; Hitti, Arabs, s. 118; Lewis, s. 43; Watt, Medina, s. 59; Saunders, ss. 31-32; Gabrieli, s. 80; Grunebaum, ss. 43-44; Kennedy, s. 42; Bogle, s. 20; Armstrong, Biography, s. 233, Armstrong, Time, s. 183; Rogerson, s. 186; Rodgers, s. 193; Hazleton, s. 294. Burleigh’e göre, Halid b. Velid ve Amr b. el-As’ın Müslüman olması her ne kadar Hz. Muhammed’i güçlendirse de, onlar samimiyetten değil, menfaatleri için İslam’ı seçmişlerdir. Farklı bir niyet okuyuculuğuna soyunan Burleigh kaynak belirtmeden, onların Mekke’nin sonunun Hayber’inki gibi olacağını öngördüklerinden saf değiştirdiklerini savunmuştur. Burleigh, ss. 384-385.

¹⁵⁰² Sell, Ghazwas, ss. 69-70; Rodgers, s. 194.

¹⁵⁰³ Gabriel, s. 166.

gerekmekteydi.¹⁵⁰⁴ Ancak bir olay, Mekke ekonomisini büsbütün zora sokacak bir gelişmenin önünü açtı: İslam tarihi kaynaklarına göre Hicret edemediği için Mekke’de kalan Müslümanlardan Ebu Basîr, bir yolunu bulup Medine’ye kaçtı, Mekkeliler iki elçi göndererek onun iadesini istedi. Hudeybiye antlaşmasına uymak adına Hz. Muhammed, Ebu Basîr’i elçilere teslim etti. Ancak Ebu Basîr kurnazca, elçilerden birini öldürerek ikinci kez Medine’ye sığındı. Hz. Muhammed, Medine’ye geri dönen diğer elçiye ikinci kez Ebu Basîr’i teslim etmek istemişse de bu elçi tehlikeli mülteciyi almaktan kendi isteğiyle kaçındı. Onu iki defa teslim etmekle Hz. Muhammed, Hudeybiye antlaşmasında verilen sözü yerine getirmişti. Ebu Basîr ise Medine dışında İs bölgesine yerleşti. Ebu Basîr’in zekice geliştirdiği bu çözüm yolu, Mekke’den kaçan Müslümanların burayı Medine dışında bir sığınak olarak görmelerinin ilk adımı oldu. Mekke’den kaçanların sayısı gittikçe artıp yetmiş kadar kişiye ulaştıklarında Mekkeli muhacirler için burası bir koloniye dönüştü ve Mekkelilerin korkulu rüyası olmaya başladı. Zira bu koloni, Kureyş kervanlarını yağmalamak suretiyle ticaret seferlerinin önünü kesiyordu.¹⁵⁰⁵

Bu konuyla ilgili askerî tarihçilerden Gabriel ve Rodgers’ın yorumları dikkat çekicidir. Onlara göre kurnaz Hz. Muhammed, Mekke’yi ele geçirebilmek için Ebu Basîr planını kendisi tasarlamıştır. Plana göre Hz. Muhammed, Ebu Basîr’i Medine’ye iade etmek yerine, Mekke kervanlarının Suriye güzergâhında bir yere göndermiştir. Bu sayede hem Hudeybiye ateşkesini devam ettirmiş hem de Kureyş’in can damarı ticaretini baltalamıştır. Söz konusu planı bir hile olarak nitelendiren Gabriel, Hz. Muhammed’in, elini ateşe sokmadan Mekke üzerindeki baskıyı sürdürdüğünü ve Hudeybiye antlaşmasını bozmaları konusunda onları kışkırttığını iddia etmiştir.¹⁵⁰⁶ Meslektaşıyla büyük ölçüde hemfikir olan Rodgers ise, farklı olarak Ebu Basîr’e verdiği dolaylı destekle Hz. Muhammed’in Hudeybiye antlaşmasını ihlal ettiğini savunmuştur.¹⁵⁰⁷

Teknik olarak Ebu Basîr ve ekibinin bu saldırılar neticesinde Hz. Muhammed’in Suriye-Yemen arasındaki ticaret yolunu ele geçirdiğini ve böylelikle

¹⁵⁰⁴ İbn Hişâm, Cilt II, s. 317; Vâkıdî, Cilt II, s. 611; İbn Sa’d, Cilt II, s. 93.

¹⁵⁰⁵ İbn Hişâm, Cilt II, ss. 323-324; Vâkıdî, Cilt II, ss. 624-628; Taberî, Cilt II, ss. 638-639.

¹⁵⁰⁶ Gabriel, ss. 167-168.

¹⁵⁰⁷ Rodgers, s. 191.

Mekke'nin gittikçe ekonomisinin zora girdiğini tahmin etmek zor değildir. Nitekim Brockelmann'ı takip eden bir grup oryantalist bu hususu dile getirmişlerdir.¹⁵⁰⁸

Özetle, bedevî kabilelerin Hz. Peygamber'in etrafında toplanmaya başlaması, önde gelen Mekkelilerin ölmeleri ya da İslam'a girmeleri, Mekkelilerin Şam ticaret yolunun Müslümanlarca kesilmesi gibi durumları göz önüne alan oryantalistler, güç dengesinin Mekkelilerin aleyhine ve Hz. Muhammed'in lehine değiştiğini vurgulamış ve bu değişimin Mekke'nin fethine giden yolun önünü açtığını ileri sürmüşlerdir. Nitekim Rodinson, Mekke'nin zayıflamış ticaretiyle artık zar-zor ayakta durduğunu; Medinelilerin güçlenmesi ve zenginleşmesini Kureyşlilerin gıpta ile izlediğini ifade etmiştir.¹⁵⁰⁹

Öte yandan bir kurmay olarak Hz. Muhammed'in, yandaşlarını Mekke fethine dinî-psikolojik açıdan hazırladığına dikkat çeken Sell, Nasr suresi¹⁵¹⁰ ve Rad suresi 41. ayetiyle¹⁵¹¹ Allah'ın Müslümanlara fethi müjdelediğini ifade etmiştir.¹⁵¹²

Hz. Peygamber ile Mekkeliler arasında imzalanan Hudeybiye antlaşması her ne kadar on yıllık bir barış sürecini öngörmekteyse de taraflar arasındaki güç değişimi ve -en azından- bazı Mekkelilerin bu durumdan rahatsız olmaları, bu barış antlaşmasının ufak bir kıvılcımla tarihin derinliklerine gömüleceği ihtimalini ortaya çıkarmıştır.

3.1.1.6. Hudeybiye antlaşmasının Bozulması

Oryantalistler, Hz. Peygamber'in hangi gerekçeyle Mekke'yi fethetmeyi planladığını iddia ederlerse etsinler arka planda görünür ve anlaşılır açık bir sebep olması gerekmektedir. Bir başka deyişle takdir edileceği üzere her savaşın görünmeyen nedenleri yanında görünür ana bir sebebinin olduğu muhakkaktır. Dolayısıyla Hudeybiye antlaşmasının bozulması Mekke fethinin ana sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir. Zira söz konusu antlaşma, tarafların, istedikleri bedevî

¹⁵⁰⁸ Brockelmann, s. 30; Watt, Medina, ss. 61-62; Watt, Statesman, ss. 198-200; Hodgson, Cilt I, s. 193; Gabriel, ss. 167-169.

¹⁵⁰⁹ Rodinson, s. 258.

¹⁵¹⁰ "Allah'ın yardımı gelip fetih gerçekleştiğinde Ve insanların akın akın Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde; Rabbine hamd ederek şanının yüceliğini dile getir ve O'ndan af dile; Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir." Nasr 110: 1-3.

¹⁵¹¹ "Bizim, yeryüzünü etrafından nasıl eksiltip durduğumuzu görmüyorlar mı? Allah hükmeder, O'nun hükmünü denetleyecek yoktur; O'nun hesaba çekmesi de hızlıdır." Rad 13: 41.

¹⁵¹² Sell, Ghazwas, ss. 69-70.

kabileler ile ittifak yapmalarına imkân tanımaktaydı. Bu çerçevede Huzâalılar Hz. Peygamber ile ittifak kurarken Beni Bekir de Mekkelilerle müttefik olmuştu. Bu durum Huzâalılar ile Beni Bekir'in, öteden beri sürdürdükleri rekabet ve düşmanlığı körükleyerek Hudeybiye hükümlerini de ilgilendiren bir hal aldı. Böylece hicretin sekizinci yılının Şaban ayında bu iki kabile arasında patlak veren bir çatışma, birdenbire Hz. Peygamber ile Mekkeliler arasındaki bir krize dönüştü. Bekir kabilesinden bir grup, Huzâalılara baskın yaptı ve çok sayıda kişiyi öldürdü. Üstelik Kureyş'in onayı olarak veya olmayarak Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebu Cehil ve Süheyl b. Amr gibi bazı önde gelen Kureyşliler de Bekir kabilesinin bu saldırısına en azından silah, binek ve su yardımı gibi lojistik destek verdiler. Hatta bazı rivayetlere göre gizlice de olsa fiilen bu baskına katıldılar. Bu kışkırtıcı bir eylemdi ve açık biçimde Hudeybiye'de imzalanan barış antlaşmasının çiğnenmesi ve Mekke'nin fethine giden yolun açılması demektir.¹⁵¹³ Nitekim oryantalistler, Mekke'nin fethinde kritik rol oynayan bu olayın üzerinde durmuşlar ve suçlunun hangi taraf olduğu hususunda üç başlıkta toparlanabilecek farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Birinci grubu oluşturan az sayıdaki oryantaliste göre; Hudeybiye antlaşmasını bozan gelişme, Beni Bekir'in Huzaâlılara saldırması değildir. Zira onlara göre bu olaydan önce Hz. Muhammed Medine'ye sığınan Ümmü Gülsüm'ü Mekke'ye iade etmeyerek antlaşmayı ilk bozan taraf olmuştur. Nitekim Mümtehine suresi 10. ayet¹⁵¹⁴ bu konuda nazil olmuştur. Hz. Muhammed bununla da kalmayarak Mekke'den gelen erkekleri de kabul etmeye başlamış ve antlaşmayı bozmuştur. Israrla antlaşmayı ilk önce Hz. Muhammed'in bozduğunu iddia eden Spencer, bu durumun, İslam'ın lehine durumların iyi, aleyhine durumların kötü olması şeklinde bir algıya yol açtığını ve çıkarıcı bir politika olduğunu ima etmektedir.¹⁵¹⁵ Ancak kanaatimizce söz konusu ayet, şartlı da olsa kadınları iade etmemesini Hz. Muhammed'e emrederken, onun vahyin emrine aykırı davranarak Ümmü Gülsüm'ü Mekke'ye teslim etmesi beklenemez. Hz. Peygamber'in sadece kadınları değil, erkekleri de Medine'ye kabul ettiğini savunan Spencer, iddiasını delillendirecek hiç

¹⁵¹³ Vâkıdî, Cilt II, ss. 782-784; İbn Hişâm, Cilt II, s. 389; İbn Sa'd, Cilt II, s. 124; Taberî, Cilt III, ss. 43-45.

¹⁵¹⁴ Ey iman edenler! Mümin kadınlar göç ederek size geldiklerinde -onların imanlarını Allah daha iyi bilmekle beraber- siz onları sınavın. Eğer mümin olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere iade etmeyin. Mümtehine 60: 10.

¹⁵¹⁵ Spencer, s. 139.

bir karine ortaya koyamamıştır. Alfred Guillaume tarafından notlar eklenerek İngilizce'ye çevrilen “*The Life of Muhammad A Translation of Ishaq's Sirat Rasul Allah*” kitabından verdiği dipnotta¹⁵¹⁶, Hz. Muhammed'in erkekleri Medine'ye kabul ettiğine dair bir bilgiye rastlayamadığımız gibi, bilakis Hz. Muhammed'in erkekleri Mekke'ye iade ettiği kaydedilmektedir.¹⁵¹⁷ Buradan da anlaşıldığı üzere Spencer Hz. Peygamber'le ilgili önyargılarıyla okuyucuyu olumsuz etkilemeye çalışmakta, bilimsel ve etik davranmayarak kaynakları da bu çabasına alet etmektedir.

Spencer ile paralel düşünen Rodgers ise, antlaşmayı Ebu Basîr'e verdiği dolaylı destekle ilk önce Hz. Muhammed'in bozduğunu iddia ettikten sonra, onun Mekke'den Medine'ye sığınan kadınları iade etmeyerek ikinci kez antlaşmayı ihlal ettiğini savunmaktadır. Rodgers'a göre Hz. Muhammed -Spencer'ın da atıfta bulunduğu- Mümtehine suresinin 10. ayetine dayanarak Allah'ın kendisine önemli bir antlaşma hükmünü ihlal etmesini emrettiğini ilan etmiştir.¹⁵¹⁸ Öte yandan Amerikalı çağdaş oryantalist Firestone Watt'a atıfta¹⁵¹⁹ bulunarak Hudeybiye antlaşmasının ihlaliyle ilgili kaynaklardaki bir belirsizlikten söz etmektedir. Bu bağlamda o, Müslümanların Mekke müşriklerinin, müttefikleriyle beraber Hudeybiye antlaşmasını ihlal ettiklerini söylerken gayrimüslimler Hz. Muhammed'in bunu bahane ederek Mekke üzerine yürüme planını yürürlüğe soktuğunu iddia etmektedirler.¹⁵²⁰

Beni Bekir'in Huzaâ'ya saldırarak Hudeybiye antlaşmasını ihlal etmesiyle ilgili ikinci grubu oluşturan oryantalistler sadece çatışmanın kendisinden söz etmiş, taraflardan hangisinin suçlu olduğu konusuna değinmeyerek tarihî bir olayın anlaşılmasını gölgede bırakmışlardır. Bu konuda kalem oynatan oryantalistler, ya Mekke ile Hz. Muhammed'in müttefikleri arasında bir savaş çıktığını, bu savaşın Hudeybiye antlaşmasını sona erdirdiğini belirtmek ya da baskın olayında kabilelerin adlarını vermeyip birinin diğerine saldırdığını söylemek suretiyle olayı muğlak

¹⁵¹⁶ Guillaume, s. 509.

¹⁵¹⁷ Spencer'in referans verdiği Guillaume'ın kitabının ilk baskısına ulaşamamak da sonraki baskılarda konuyla ilgili bölümleri incelediğimizde, hatta aynı sayfada, Spencer'in iddiasının tam tersine Hz. Peygamber'in Mekke'den gelen erkekleri Mekke'ye iade ederek Hudeybiye antlaşmasına sadık kaldığı zikredilmektedir: “Eğer Allah'ın hükmü böyle olmasaydı, elçi kadınları, erkekleri döndürdüğü gibi geri gönderirdi.” Guillaume, s. 509.

¹⁵¹⁸ Rodgers, ss. 191-192.

¹⁵¹⁹ Watt, Statesman, ss. 198-203.

¹⁵²⁰ Firestone, Jews, s. 41.

ifadelerle geçiştirmişlerdir.¹⁵²¹ Öyle anlaşıyor ki, bu oryantalistler söz konusu çatışmayı kapalı bir dille anlatmak suretiyle, Beni Bekir kabilesinin saldırganlığının üstünü örtmek ve böylece antlaşmayı sona erdirmenin sorumluluğunu her iki tarafa birden yüklemek, hatta mümkünse okuyucunun Müslüman tarafı suçlamasını sağlayacak imalarda bulunmak istemişlerdir.

Üçüncü gruptaki oryantalistler ise sonraki gelişmelerle uyum sağlayacak biçimde tarihin akışını bize göre objektif değerlendirerek, Mekkelilerle müttefik olan Beni Bekir kabilesinin, Hz. Muhammed ile ittifak halinde olan Huzâalılara baskın yaptığını, ayrıca bu baskında bazı Mekkelilerin bulunmasının da Hudeybiye barış antlaşmasının ayaklar altına alınması anlamına geldiğini, bazen üstü kapalı bazen de açık bir dille ifade etmişlerdir.¹⁵²²

Muir ve Johnstone, Hz. Muhammed'in "Eğer size kendi davamış gibi güçlü bir şekilde yardım etmezsem, Allah da bir daha asla ihtiyacım olduğunda bana yardım etmeyecektir" şeklindeki sözünü alıntılararak, kararlı bir şekilde Huzâa'nın yanında yer aldığını ifade etmiştir.¹⁵²³ Tabiatıyla Hz. Peygamber, müttefikinin hakkını korumaya çalışırken, diğer yanda Mekkelilerin önünde ise üç seçenek durmaktadır.

Söz konusu seçenekleri gündemine alan Watt'a göre Mekkeliler, ya Beni Bekir'le ittifaktan vazgeçecek, ya öldürülen Huzâalıların diyetini ödeyecek, ya da Hudeybiye antlaşmasını ihlâl ettiklerini açıkça itiraf edeceklerdi.¹⁵²⁴ Ancak hem Beni Bekir ile ittifakı sürdürüp hem de kan parası ödemekten kaçınmaya karar verirlerse, bu açıkça Hudeybiye antlaşmasının çiğnenmesi anlamına gelecektir ve savaş kaçınılmaz sonuçtur.

Watt'ın dışında söz konusu ihtimalleri tartışmaya açan Rodinson ve Kelen'a göre, Kureyş'in, Beni Bekir'le ittifaktan vazgeçmesi Araplar arasında Mekkelilerin

¹⁵²¹ Gibbon, s. 63; Mills, s. 25; Bush, s. 142; Irving, s. 166; Stobart, s. 173; Zeydan, Cilt I, s. 88; Dermenghem, s. 297; Andrae, s. 229; Brockelmann, ss. 30-31; Payne, s. 54; Hodgson, Cilt I, s. 194; Kennedy, s. 42; Lapidus, s. 27; Peters, Muhammad, s. 235; Bogle, s. 21; Warner, ss. 121-122; Denny, s. 85; Crawford, s. 87.

¹⁵²² Stubbe, ss. 126-127; Long, s. 61; Muir, Cilt IV, ss. 109-110; Weil, s. 22; Davenport, s. 43; Gilman, s. 181; Koelle, s. 201; Johnstone, s. 126; Margoliouth, s. 382; Sell, Ghazwas, s. 71; Draycott, ss. 271-272; Bodley, s. 301; Watt, Medina, s. 62; Watt, Statesman, s. 201; Rodinson, ss. 257-258; Gabrieli, s. 80; Mantran, s. 79; Kelen, ss. 141-142; Armstrong, Islam, s. 23; Armstrong, Biography, ss. 240-241; Armstrong, Time, s. 185; Rogerson, s. 188; Nafziger ve Walton, s. 10; Gabriel, ss. 168-169; Rodgers, ss. 211-212; Hazleton, ss. 294-295; Burleigh, s. 390; Cole, s. 161.

¹⁵²³ Muir, Cilt IV, s. 110; Johnstone, s. 126.

¹⁵²⁴ Watt, Medina, ss. 62-63; Watt, Statesman, s. 202.

saygınlığına ve şerefine hanel getireceğinden dolayı kabul edilemezdir. Kan parası ödemek ise hem Mekkelilerin saygınlığını azaltmaktaydı hem de kervan baskınlarıyla ekonomileri zayıflayan Mekkelilerin, diyeti ödemekte güçlük çekmeleri anlamına geliyordu. Üçüncü ihtimale gelince ise, antlaşmayı ihlal etmeyi itiraf etmek, açıkça Hz. Muhammed'e savaş ilan etmek demektir. Savaşta kaybetmek vardı ve artık Hz. Muhammed'in kendilerinden daha üstün bir askerî ve siyasî gücünün bulunduğunun da farkındaydılar. Bu nedenle, her üç ihtimal de onlar için kabul edilebilir değildi.¹⁵²⁵ İşte bu şartlar altında Mekkeliler, açık bir cevap vermek yerine, yakın tarihte Hz. Peygamber'in kayınpederi olmuş Ebu Süfyan'ı Medine'ye elçi olarak göndermişlerdir.

3.1.1.7. Ebu Süfyan'ın Elçiliği

Ebu Süfyan'ın elçiliğini oryantalistler, biri sunduğu teklifin içeriği ile sonuçları ve diğeri Medine'de ağırlanma biçimi olmak üzere iki başlık altında değerlendirmişlerdir.

3.1.1.8. Ebu Süfyan'ın Dosyasındaki Teklif ve Sonuçları

Ebu Süfyan'ın görevinin, yukarıda zikrettiğimiz üç ihtimali görmezden gelip Mekke'nin onurunu koruyacağı yeni bir uzlaşa sunmak olduğu anlaşılmaktadır. Zira klasik İslam tarihi kaynaklarına göre bu amaçla Ebu Süfyan, bir ölçüde pişmanlık arz edip, Kureyş tarafından antlaşmanın yenilenmesini talep etmek üzere Hz. Peygamber'e gönderilmiştir.¹⁵²⁶

Ebu Süfyan'ın Hz. Peygamber'e sunduğu teklif ve sonuçları hakkında yorum yapan oryantalistlerden bazıları onun elçiliğinin başarısızlıkla sonuçlandığını ifade etmekle yetinmişler;¹⁵²⁷ Irving, Gilman ve Armstrong onun Mekke'de hakaretlerle karşılandığını ileri sürmüşlerdir.¹⁵²⁸ Amerikalı Burleigh ise, Ebu Süfyan'ın elçilik

¹⁵²⁵ Watt, Medina, ss. 62-63; Watt, Statesman, s. 202; Rodinson, s. 259; Kelen, ss. 141-142.

¹⁵²⁶ Vâkıdî, Cilt II, s. 792; İbn Hişâm, Cilt II, s. 396; İbn Sa'd, Cilt II, ss. 124-125; Taberî, Cilt III, ss. 45-46.

¹⁵²⁷ Long, s. 61; Stobart, s. 173; Margoliouth, s. 384; Bodley, s. 302; Grunebaum, s. 44; Kelen, s. 142; Nafziger ve Walton, s. 10.

¹⁵²⁸ Irving, s. 168; Gilman, s. 181; Armstrong, Biography, s. 242; Armstrong, Time, s. 187.

görevindeki başarısızlığına dair, diğer oryantalistlerde göremediğimiz bir açıklama sunmaktadır. Buna göre Mekkeliler, Ebu Süfyan'ın başarısızlığının Hz. Muhammed tarafından Müslüman olmazsa öldürüleceği ya da hapsedileceği şeklinde bir tehditten kaynaklandığını düşünmüşlerdir.¹⁵²⁹ Belçikalı rahip Lammens ise Ebu Süfyan'ın elçiliğini bambaşka bir perspektifle yorumlamıştır. Ona göre Hz. Muhammed ile kayınpederi Ebu Süfyan el altından zaten çok daha önceleri irtibata geçmiştir. Bu ikili, sessiz sedasız Mekke'nin fethini planlamaktayken Ebu Süfyan, Mekkelilerin elçisi olarak Hudeybiye antlaşmasını yenilemek bahanesiyle Medine'ye gelmiştir.¹⁵³⁰ Öte yandan Lammens'le paralel düşünen Koelle ise Ebu Süfyan'ın diplomatik çabasını, Mekke'yi ele geçirmesini kolaylaştırmak için Hz. Muhammed'le gizli bir anlaşma olarak yorumlamıştır. Bunun kanıtı da Ebu Süfyan'ın Medine'de, kızı ve Hz. Muhammed'in karısı Ümmü Habibe'nin evinde misafir olmasıdır.¹⁵³¹ Kennedy ise Mekke'de cılız kalan inatçı guruhun aksine Ebu Süfyan'ın Hz. Peygamber'le uzlaşmak için çok kez gizli müzakerelere girmeye çalıştığını zikretmiştir.¹⁵³² Zeydan'a göre ise Hz. Peygamber ve Müslümanlar, Ebu Süfyan'ın Hudeybiye antlaşmasını yenileme teklifini cevapsız bırakmışlardır.¹⁵³³

İsveçli Andrae'ye göre Ebu Süfyan'ın, Hz. Muhammed tarafından defalarca reddedilmesi makul gözükmemektedir. Zira bu tavır onun karakteri ile örtüşmemektedir. Hz. Muhammed, her zaman düşmanlarının kalbini merhamet ve uzlaşma yoluyla kazanmak için özel gayret göstermiştir. Üstelik o, Ebu Süfyan gibi önemli isimleri asla aşağılamamıştır.¹⁵³⁴ Rodinson'a göre ise İslamî kaynaklar, Ebu Süfyan'ın Hz. Muhammed tarafından hoş karşılanmadığına dair rivayetlerle dolu olsa da, bu malumatın Ebu Süfyan ve Emevî ailesine düşmanca yaklaşan kaynaklardan geldiğini hatırd tutmak gerekir.¹⁵³⁵

¹⁵²⁹ Burleigh, s. 391.

¹⁵³⁰ Lammens, s. 33.

¹⁵³¹ Koelle, s. 201.

¹⁵³² Kennedy, s. 42.

¹⁵³³ Tezimizde Zeydan'ın eserinin Türkçe çevirisini esas alıyoruz. Ancak eserin Arapça aslından karşılaştırma yaptığımızda bu kısmın Nejdet Gök tarafından yanlış çevrildiğini fark ettik ve bu yüzden bu noktada Zeydan'ın Arapça eserinden dipnot vermeyi uygun görüyoruz: Corci Zeydan, **Târîhu't-temeddüni'l-İslamî**, Dâru Mektebeti'l-Hayat, Beyrut, tarihsiz, s. 54. Gök'ün yanlış çevirisine göre Hz. Muhammed, karşısına çaresizce gelen zayıflamış düşmanlarına karşı barıştan yanaymış gibi görünmek için antlaşmayı yenilemeyi kabul etmiştir. Zeydan, Cilt I, s. 88.

¹⁵³⁴ Andrae, s. 231.

¹⁵³⁵ Rodinson, s. 259.

Bu noktada Andrae ve Rodinson ile benzer düşünen Gabriel'in değerlendirmelerine geniş yer ayırmamız gerekir kanaatindeyiz. Mez-kûr oryantalist, Hz. Peygamber'in Ebu Süfyan'la görüşmediği iddiasına karşı çıkmaktadır. Ona göre bu ikili arasında Mekke'nin barışçıl yollarla fethedilmesini sağlamak için gizli bir anlaşmanın geçtiğine dair işaretler bulunmaktadır. Zira Hz. Muhammed'le Ebu Süfyan arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Buna göre; Hz. Muhammed'in Mekke'de güçlü bir figür tarafından, zarar görmeyeceğine dair güvence verilmeden, düşman topraklarının kalbinde umre yapmasını (umretü'l-kazâ) hayal etmek zordur. Büyük ihtimalle bu garantiyi veren isim de Ebu Süfyan'dır.¹⁵³⁶ Ayrıca Ebu Süfyan'ın; Hudeybiye görüşmelerinde yer almayıp antlaşmanın sonlanmasında sorumluluğunun olmaması, Hudeybiye'den kısa süre sonra Hz. Muhammed'in, Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe ile evlenmesi, Bekir-Huzaâ çekişmesinin ardından uzlaşma arayışı için Medine'ye gelen ilk kişi olması gibi hususlar onunla Hz. Muhammed arasında gizli bir anlaşmanın varlığını kanıtlar niteliktedir.¹⁵³⁷ Sonuç olarak Gabriel, Ebu Süfyan'ın elçiliğini sembolik görmekte, onun Hz. Muhammed'le siyaseten görüşme ve hatta anlaşmalarını umretü'l-kazâ'dan çok daha gerilere dayandırmaktadır.

Ebu Süfyan'ın elçiliğini ele alan oryantalistler ise meseleye onun gözünden bakmış gibidirler. Çoğunlukta olan bu oryantalistler, Beni Bekir'in saldırısıyla Hz. Peygamber'in Mekke'yi ele geçirmek için arayıp da bulamadığı bahaneyi elde ettiğine ve Ebu Süfyan'la görüşmeyi reddettiğine kısmen işaret ederek Hz. Peygamber'i bir fırsatçı olarak vasıflandırmışlardır.¹⁵³⁸ Bu noktada Grunebaum'un yorumu dikkat çekicidir. Avusturyalı şarkiyatçıya göre Mekke'nin fethedilmesi için Hz. Muhammed'in Ebu Süfyan'a karşı tavrı ve Mekke'yi fethetme kararı göstermeliktir. Çünkü Mekke'nin fethini kolaylaştıracak şartlar çoktan oluşmuştur.¹⁵³⁹

¹⁵³⁶ Gabriel, s. 169.

¹⁵³⁷ Gabriel, s. 170.

¹⁵³⁸ Gibbon, s. 63; Bush, s. 142; Irving, s. 166; Muir, Cilt IV, ss. 110-111; Weil, s. 22; Gilman, s. 181; Koelle, s. 201; Johnstone, s. 126; Margoliouth, ss. 381-382, 384; Sell, Ghazwas, s. 71; Draycott, ss. 271-272; Brockelmann, s. 31; Gabrieli, s. 80; Grunebaum, s. 44; Kelen, ss. 141-142; Peters, Muhammad, s. 235; Bogle, s. 21; Karsh, s. 17; Warner, s. 122; Gabriel, ss. 168-169; Rodgers, s. 212; Burleigh, s. 391.

¹⁵³⁹ Grunebaum, s. 44.

3.1.1.9. Medine’de Çıkış Yolu Arayan Elçi Ebu Süfyan

Oryantalistlerin Ebu Süfyan’ın elçiliği hususunda ilgilendikleri bir diğer mesele, onun Medine’de nasıl karşılandığıdır. Konumuzla ilgili farklı değerlendirmeleriyle öne çıkan Lammens ve Rodgers, Hz. Muhammed’in Ebu Süfyan’la Medine’de yüz yüze görüştüğünü ileri sürmüştür. Söz konusu oryantalistler daha da ileri giderek, görüşmenin konusu hakkında farklı senaryolar ortaya atmışlardır. Lammens’e göre görüşmenin konusu, Hudeybiye antlaşmasının yenilenmesi değil Ebu Süfyan’ın el altından yardımlarıyla Mekke’nin Müslümanlarca nasıl teslim alınabileceği olmuştur.¹⁵⁴⁰ Rodgers’a göre ise Ebu Süfyan, Hz. Muhammed’i Hudeybiye antlaşmasının şartlarını yenilemeye ve barışı korumaya davet etmiş; Hz. Muhammed de antlaşmanın asıl metnine uymaya istekli olduğunu belirtmekle birlikte böylesi bir teklif yapma ihtiyacının nereden kaynaklandığını sormuştur. Bu soru vesilesiyle Hz. Muhammed, Müslümanların ihlallerinin görmezden gelinmesini sağlamış ve antlaşmanın Mekkeliler tarafından iptal edildiği izlenimini vermiştir. Rodgers’a göre Hz. Muhammed’in başarılı ilm-i siyaseti karşısında Ebu Süfyan herhangi bir itiraz sunamamış; Hz. Muhammed, eline geçen kozu fırsata çevirmiş ve böylece Mekke’nin fethine gidecek yol için meşru bir gerekçeye sahip olmuştur.¹⁵⁴¹

Klasik kaynaklara göre Ebu Süfyan, Hz. Peygamber ile görüşmek için araçlar koysa da Hz. Muhammed, buna imkân vermemiştir. Bunun üzerine Ebu Süfyan, öyle anlaşıyor ki, Hz. Muhammed ile görüşürmesi ya da Mekkeliler adına yaptığı teklifi ona ulaştırması için kızı Ümmü Habibe ve Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile görüşmüştür.¹⁵⁴² Margoliouth, Ebu Süfyan’ın kendisini Hz. Peygamber’le görüşmesini sağlamak için erkek, kadın ve çocuklara yalvardığı, bu araçların hepsinin de olumsuz cevap verdiği şeklinde genel bir ifade kullanmıştır.¹⁵⁴³ Kimi oryantalistler ise, yukarıda ifade edildiği gibi bu görüşmeleri klasik kaynaklara bağlı kalarak tasvir etmekle yetinmişlerdir.¹⁵⁴⁴

¹⁵⁴⁰ Lammens, s. 33.

¹⁵⁴¹ Rodgers, s. 213.

¹⁵⁴² İbn Hişâm, Cilt II, ss. 396-397; Vâkıdî, Cilt II, ss. 792-794. Taberî, Cilt III, s. 47. İbn Hişâm ve Taberî, ilgili isimlerden sadece Hz. Osman’ı zikretmemiştir.

¹⁵⁴³ Margoliouth, s. 384.

¹⁵⁴⁴ Irving, s. 167; Bodley, s. 302; Warner, s. 122; Burleigh, s. 391.

Muir, Watt, Kelen ve Armstrong ise bu görüşmeleri daha ayrıntılı biçimde tahlil etmişlerdir. Onlara göre Ebu Süfyan'ın Medine'de yaptığı görüşmelere ilişkin İslam tarihi kaynaklarındaki rivayetler kuşkuyla gözükmektedir. Rivayetlere göre kendisiyle görüştürmesi için Ebu Süfyan, Hz. Muhammed'in yeni eşlerinden biri olan kızı Ümmü Habibe'nin evine gitmiştir. Ümmü Habibe, evine gelen babasına soğuk davranmış, hatta müşrik olduğu gerekçesiyle kendisinin temiz sayılamayacağını belirterek Hz. Peygamber'in minderine babasının oturmasına bile izin vermemiştir. Muir'e göre söz konusu rivayet İbn Hişâm'da¹⁵⁴⁵ yer alırken İbn Sa'd'da geçmemektedir. Muir bu sebeple ilgili rivayeti, Abbasiler döneminde kaleme alınan tarih yazımının Ebu Süfyan'ı aciz ve gülünç bir duruma düşürme gayretinin bir örneği olarak tanımlamaktadır.¹⁵⁴⁶ Watt ise Muir'le benzer şekilde düşünmektedir. İlgili rivayetleri tarafgir olarak nitelendiren Watt'a göre Ümmü Habibe'nin o dönemde babasına saygı duymaması muhtemelken, Hz. Peygamber'in şahsına gösterdiği aşırı saygı daha sonradan rivayetlere girmiş gözükmektedir.¹⁵⁴⁷ Kelen ise kendi fikrine yer vermeden ilgili rivayeti çağdaş bilim insanlarının basmakalıp bir anlatım olarak nitelendirdiğine ve rivayete temkinli yaklaştığına işaret etmektedir.¹⁵⁴⁸ Armstrong ise Hz. Muhammed'in, hayatı boyunca bu türden bir aşırı saygıdan hoşlanmadığını savunarak rivayeti uydurma kabul etmektedir.¹⁵⁴⁹

Watt ve Armstrong, Ebu Süfyan'ın sırayla Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile görüştüğüne ilişkin rivayeti de benzer biçimde değerlendirmişlerdir. Onlara göre, Ebu Süfyan'ın Medine'de görüştüğü sahabiler, kronolojik olarak Sünni hilafet doktrininin meşru ilk dört halifesine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla bu rivayet Ebu Süfyan'ın Medine'deki görüşme serüvenini anlatmamakta, ileriki tarihlerde kurgulanan bir hikâyenin geçmişe yansıtılması şeklindeki anakronizmi temsil etmektedir. Bu yüzden sözü edilen rivayet sahih değildir.¹⁵⁵⁰

¹⁵⁴⁵ İbn Hişâm, Cilt II, s. 396.

¹⁵⁴⁶ Muir, Cilt IV, ss. 111-112.

¹⁵⁴⁷ Watt, Medina, s. 63.

¹⁵⁴⁸ Kelen, ss. 142-143.

¹⁵⁴⁹ Armstrong, Biography, s. 241. Armstrong, 2001 yılında yayımladığı "Muhammad: A Biography of the Prophet" kitabında bu yorumu kaydederken, 2006 yılında kaleme aldığı "Muhammad: A Prophet For Our Time" kitabında böyle bir yoruma gitmemiş, kanaatimizce fikrini değiştirmiştir.

¹⁵⁵⁰ Watt, Medina, s. 63; Armstrong, Biography, s. 241. Bir önceki dipnotta zikrettiğimiz ayrıntı, bu konuda da geçerlidir.

Her ne kadar klasik İslam tarihi literatüründe Ebu Süfyan'ın Medine'de kızı Ümmü Habibe ve Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile görüşmesiyle ilgili rivayetlerin ayrıntı vermediği sonucuna varan Watt, bu kaynakların aksine Ebu Süfyan'ın Medine'de Hz. Muhammed ile buluştuğunu savunur. Ona göre Ebu Süfyan'ın Müslüman oluşu, Mekke'nin kan dökülmeksizin fethedilmesine katkısı gibi sonraki gelişmeler göz önüne alındığında damat Hz. Muhammed ile kayınpeder Ebu Süfyan arasında bir anlaşma ve uzlaşma zeminin Medine'de başlamış olduğunu göstermektedir.¹⁵⁵¹ Rodinson, Ebu Süfyan'ın Medine'deki görüşmelerine ilişkin rivayetleri tartışmaksızın Watt ve Armstrong'un yaklaşımını aynen paylaşmaktadır.¹⁵⁵² Hazleton'a göre ise İbn İshâk ve Taberî, her ne kadar Hz. Muhammed'in Ebu Süfyan'a cevap vermeye bile tenezzül etmediğini kaydetse de, bu mümkün görünmemektedir. Zira bu ikili arasındaki kayınpeder-damat ilişkisi ve düşman da olsalar birbirlerine duydukları saygı, bu iki lider arasında bir diyalogun geçtiğini ispatlar niteliktedir. Kuvvetle muhtemel bu görüşmede Mekke'nin teslimiyeti konu edilmiştir.¹⁵⁵³

Ebu Süfyan'ın Medine'de arabuluculuk girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması, Hz. Muhammed'in Mekke'ye savaş açacağını habercisi olmuştur. Zira Hz. Muhammed, Araplar arasında saygınlığını koruması ve güçlendirmesi için saldırıya uğrayan müttefiki Huzâalıların haklarını korumak zorundaydı. Nitekim Watt, Hz. Muhammed'in Huzâalıların haklarını korumasının İslam daveti açısından önemine dikkat çekmiştir. Buna göre yeni dinin yayılması için bedevî Arapların kendilerini özgür hissetmeleri gerekmektedir. Bu özgürlüğün olması için Mekke'nin bir otorite olmaktan çıkarılması ve bunun için de fethedilmesi, siyasî ve dinî açıdan bir zorunluluk olarak gözükmektedir. Böylece Watt, bu siyasî gerçekliği, yalnızca Hz. Muhammed'in değil, aynı zamanda Ebu Süfyan'ın da kavradığı ve Mekke'ye dönerken geleceğin nasıl şekilleneceğini enine-boyuna düşündüğü şeklinde bir yorum yapmıştır.¹⁵⁵⁴

Draycott, Ebu Süfyan'ın Medine'den Mekke'ye dönerken Huzâa kabilesi temsilcileriyle karşılaşması ve aralarında geçen bir konuşmaya atıfta bulunarak

¹⁵⁵¹ Watt, Medina, ss. 63-64; Watt, Statesman, s. 203.

¹⁵⁵² Rodinson, s. 259.

¹⁵⁵³ Hazleton, ss. 295-296.

¹⁵⁵⁴ Watt, Statesman, ss. 203-204.

Watt'ın yorumunu daha açık bir hale getirmektedir. Bu diyalogda Huzâa lideri, Ebu Süfyan'a, Mekke'nin direnişinin umutsuz vakıa olduğunu ve tüm Arabistan'ı hızla egemenliği altına alan gruba dâhil olmanın avantajlarını anlatmıştır. Draycott'a göre bu konuşma, Ebu Süfyan'a Mekke'ye yönelik fetih hareketinin yaklaşmakta olduğu izlenimini vermekle kalmamış, aynı zamanda onu Hz. Peygamber'in saflarına girme fikri üzerinde düşünmeye sevk etmiştir.¹⁵⁵⁵

3.1.2. Mekke'nin Fethi

Yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında Ebu Süfyan'ın, Medine'deki görüşmelerinden sonra Hz. Peygamber'in Mekke üzerine bir sefer düzenleyeceği sonucu açıktır. Ebu Süfyan söz konusu görüşmelerde Hz. Peygamber'in Huzâa ile Beni Bekir kabileleri arasındaki çatışmayı görmezden gelmeyeceği sonucuna varmıştı. Aksi bir durum ise özellikle müttefik kabilelerin gözünde Hz. Peygamber'in saygınlığını düşürmek anlamına gelecekti. Bunun farkında olarak Hz. Peygamber'in, kan parasını ödemeyi reddeden veya Beni Bekir kabilelerini himaye etmekten feragat etmeyen Mekkeliler'in üzerine yürümekten başka seçeneği kalmamıştır.

Mekke'nin fethiyle sonuçlanacak askerî harekâtın birincil amacı, neredeyse kan dökmeden şehrin alınmasıydı. Bu amaca ulaşmak için Hz. Muhammed'in Mekke seferi boyunca biri askerî ve diğeri diplomatik olmak üzere iki temel strateji izlediği ve bunlar sayesinde barışçıl bir dokunuşla Mekke'nin fethini tamamladığı anlaşılmaktadır.

3.1.2.1. Peygamber'in Askerî Stratejisi

Oryantalistlerin çoğu Hz. Peygamber'in, biri gizlilik ve diğeri Mekkelilerin savaşıma cesaretini kırmak şeklinde birbirini destekleyen iki askerî strateji izlediğini söylemektedirler.¹⁵⁵⁶

¹⁵⁵⁵ Draycott, s. 272.

¹⁵⁵⁶ Prideaux, s. 126; Weil, s. 22; Davenport, s. 43; Johnstone, s. 127; Zeydan, Cilt I, ss. 88-89; Margoliouth, s. 385; Andrae, ss. 230-231; Bodley, ss. 303-304; Watt, Medina, ss. 65-66; Watt, Statesman, s. 204; Gabriel, ss. 168-171; Rodgers, s. 214; Burleigh, s. 392.

Gizlilik stratejisinin hedefi Mekke üzerine düzenlenecek askerî operasyon hakkında onların bilgi sahibi olmasını olabildiğince engellemektir. Bu çerçevede atılan adımlar, Irving'i takip eden bir grup oryantalistte göre, Mekke'ye yapılacak ticarî ve kişisel yolculukları yasaklamak ve böylece iki şehir arasındaki her türlü iletişim yollarını kapatmak ve bu emrin uyulmasını sağlamak için gerekli görevlendirmeler yapmaktır.¹⁵⁵⁷ Ne var ki bu gizlilik, bir sahabe tarafından çiğnenmeye çalışılmıştır ki oryantalistler bu olaya ilgi göstermişlerdir.

Bu anlamda klasik İslam tarihi kaynaklarına göre Bedir gazilerinden Hâtıb b. Ebu Beltea, Hz. Muhammed'in büyük bir gizlilik içinde savaş hazırlığına giriştiğini ifşa eden bir mektup kaleme almış ve bunu Mekkelilere ulaştırması için bir kadına vermişti. Ne var ki bu mektup, Hz. Muhammed'in casusları tarafından ele geçirilmişti. Mekke'nin fethini zora sokacak bu istihbarî bilgiyi sızdıran muhbirin cezalandırılması olağan ve beklenen bir karardır. Ancak Bedir gazisi ve samimi bir Müslüman olan Hâtıb'ın, Mekke'de kalan yakınları hakkında endişesini itiraf etmesi sebebiyle Hz. Peygamber kendisini affetmiştir.¹⁵⁵⁸

Irving'i takip eden oryantalistler bu olayı klasik kaynaklara uyararak sadece tasvir etmekle yetinirken¹⁵⁵⁹ Muir, buradaki tutumu sebebiyle Hz. Peygamber'in nezaketine ve taraftarlarına gösterdiği müsamahaya dikkat çekmiştir.¹⁵⁶⁰ Amerikalı oryantalistler Gilman ve Spencer ise Hz. Peygamber'in bu olaya yaklaşımı ile Mümteherine suresinin ilk ayetleri¹⁵⁶¹ arasında bağ kurmuşlardır. Bu bağlamda

¹⁵⁵⁷ Irving, s. 169; Bodley, s. 303; Watt, Medina, s. 66; Watt, Statesman, s. 204; Rodinson, s. 259; Gabriel, s. 170; Burleigh, s. 392.

¹⁵⁵⁸ İbn Hişâm, Cilt II, ss. 398-399; Vâkıdî, Cilt II, ss. 797-798; İbn Sa'd, Cilt II, s. 125; Taberî, Cilt III, ss. 48-49.

¹⁵⁵⁹ Irving, ss. 169-170; Davenport, s. 43; Johnstone, s. 126; Bodley, s. 303; Watt, Medina, s. 66; Watt, Statesman, s. 204.

¹⁵⁶⁰ Muir, Cilt IV, s. 114.

¹⁵⁶¹ 1: Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir. Rabbiniz Allah'a inandığınızdan dolayı Peygamber'i de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben, sizin saklı tuttuğunuzu da açığa vurduğunuzu da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa (onları dost edinirse) doğru yoldan sapmış olur. 2: Şayet onlar sizi ele geçirirlerse, size düşman kesilecekler, size ellerini ve dillerini kötülükle uzatacaklardır. Zaten inkâr edivermenizi istemektedirler. 3: Kıyamet günü yakınlarınız ve çocuklarınız size fayda vermezler. Çünkü Allah aranızı ayırır. Allah, yaptıklarınızı görendir. 4: İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda, sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. Onlar kavimlerine demişlerdi ki: 'Biz sizden ve Allah'ı bırakıp yaptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve öfke belirmiştir.' Şu kadar var ki, İbrahim babasına: 'Andolsun senin için mağfret dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez' demişti. (O müminler

Gilman, ilgili ayetlerde Allah'ın, Hâtıb'ın teşebbüsünü tasvip etmediğini,¹⁵⁶² Spencer ise Mümtehine suresinin ilk dört ayetinde Allah'ın Hâtıb'ın Kureyş'e karşı hissettiği duygusal saygının yersiz olduğunu bildirdiğini iddia etmiştir.¹⁵⁶³ Rodgers'a göre ise Hâtıb'ın bu teşebbüsü, Hz. Muhammed'in Mekke'ye dönük askerî operasyonlarının büyük ölçüde gözden kaçan bir yönü hakkında fikir vermektedir. Başka hiçbir oryantalistte göremediğimiz bu tespiti göre Hz. Peygamber de dâhil Muhacirlerin çoğunun ailesi hala Mekke'de ikamet etmektedir. Kableden önce aileye sadakati esas alan bu aileler, zaman içerisinde Medine'deki Müslümanlar adına Mekke'de çalışan gizli bir örgütlenmeyi temsil etmektedir. Bu aile üyelerinin bazıları Hz. Muhammed'in davasını gizliden desteklemekte, bazıları ise ona ve ashabına istihbarat sağlamaktadır.¹⁵⁶⁴

Hz. Muhammed'in Mekke seferini gizli tutmak için attığı ikinci adım, Medine'nin kuzeyine yani Suriye tarafına küçük bir seriyye göndermesidir. Bu taktik Muir'i takip eden bir grup oryantalist tarafından Hz. Peygamber'in hedef şaşırtma siyasetinin bir sonucu olarak değerlendirilmişken,¹⁵⁶⁵ Gabriel bu taktiğin Hâtıb b. Ebu Beltea'nın mektup olayı ile bağlantılı olduğunu iddia etmiştir. Ona göre Hz. Peygamber, gözden kaçırılmış bir başka haberin olabileceği kanaatiyle böylesi hedef şaşırtıcı bir sefer düzenlemiştir.¹⁵⁶⁶

Hz. Muhammed'in Mekke seferini gizli tutmak adına uygulamaya soktuğu üçüncü taktik ise Medine'den yola çıkan İslam ordusunun hedefinin neresi olduğunun tahmin edilmesini engellemektir. Bu stratejiye bağlı olarak ordu, zikzak bir yol izleyerek ilerlemiş ve nihayetinde Merru'z-Zahrân denilen bir kavşak noktasında duraklamıştır. Zira bu noktadan itibaren yol çatallaşmakta, bir taraftan Taif'e veya güneydeki kabilelere gidilirken diğer taraftan Mekke'ye ulaşılmaktadır. Mekke'ye yakın olan Merru'z-Zahrân'a varıncaya kadar hem İslam ordusu hem de muhtemel düşmanlar, Hz. Peygamber'in nereye yöneleceği konusunda hiçbir bilgiye

şöyle dediler:) Rabbimiz! Ancak sana dayandık, sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır. Mümtehine 60: 1-4.

¹⁵⁶² Gilman, s. 182.

¹⁵⁶³ Spencer her ne kadar Mümtehine Suresinin ilk dört ayetine atıfta bulunsa da, sadece üçüncü ayetin tamamı ve dördüncü ayetin bir kısmının mealini vermiştir. Spencer, ss. 145-146.

¹⁵⁶⁴ Rodgers, s. 214.

¹⁵⁶⁵ Muir, Cilt IV, ss. 112-113; Andrae, s. 230; Watt, Medina, s. 66; Watt, Statesman, s. 204; Rodgers, s. 214; Burleigh, s. 392.

¹⁵⁶⁶ Gabriel, s. 170.

sahip olamamışlardır.¹⁵⁶⁷ Prideaux'un başını çektiği çok sayıdaki oryantalist, ordunun hedefinin bir sır olarak gizlendiği hususuna işaret etmiştir.¹⁵⁶⁸ Öte yandan Andrae, İslam ordusundaki askerlerin kendilerine bilgi verilmeksizin yol boyunca yürümelerini, Hz. Peygamber'in, ashabı ve müttefikleri üzerindeki üstün otoritesinin bir göstergesi olarak yorumlamıştır.¹⁵⁶⁹

H. Muhammed'in Mekke seferini gizli tutmak için attığı dördüncü ve son adım askerî tarihçiler Gabriel ve Rodgers tarafından ortaya konmuştur. Onların yorumuna göre H. Muhammed, ordusunu Mekkelilerden gizleyerek farklı bir şekilde toplamıştır. Zira kabileleri Medine'de bir araya getirme girişimi kesinlikle fark edilecektir. Bunun yerine H. Muhammed, casuslarını bedevî müttefiklerinin her birine göndererek savaşa hazırlanmalarını ve kendi topraklarından geçerken ordusuna katılmalarını ya da Mekke'ye doğru planlanan yürüyüş güzergâhı boyunca yakındaki bir buluşma noktasına yaklaşmalarını emretmiştir.¹⁵⁷⁰

H. Peygamber'in askerî temelli stratejisinin ikinci ana damarı, yukarıda ifade ettiğimiz gibi düşmanın karşı koyma cesaretini kırmaktır. Bu adımın en önemli göstergesi ise Müslümanların Medine'ye hicret ettiklerinden itibaren kurabildikleri en güçlü ordu ile Mekke seferine çıkmış olmalarıdır. Nitekim Müslümanlar, Hendek savaşında müşriklerin topladığı asker sayısına neredeyse eşit sayıda, on bin kişilik bir ordu teşkil etmişlerdir. Birkaç yıl öncesinde müttefikleriyle birlikte ancak üç bin kişiyle Hendek Savaşı'nda Medine'yi savunmuş oldukları göz önüne alındığında, H. Peygamber'in, ordusunu bu kadar hızlı nasıl büyütmüş olduğu sorusu akla gelmektedir. Hudeybiye antlaşmasının sağladığı barış ortamı sayesinde H. Peygamber'in bedevî kabilelerle yaptığı ittifakların meyvesini topladığı bu noktada anlaşılmaktadır. Nitekim oryantalistlerin çoğu, Müslümanların büyük ve güçlü bir orduyla Mekke'ye ilerlediğini kaydetmiştir.¹⁵⁷¹ İngiliz oryantalist Gibbon, ordunun

¹⁵⁶⁷ İbn Hişâm, Cilt II, s. 400; Vâkıdî, Cilt II, s. 802; Taberî, Cilt III, s. 50.

¹⁵⁶⁸ Prideaux, s. 126; Gibbon, s. 63; Muir, Cilt IV, s. 112; Andrae, s. 230; Watt, Medina, ss. 65-66; Watt, Statesman, s. 204; Rodinson, s. 259; Kelen, s. 143; Armstrong, Biography, s. 242; Armstrong, Time, s. 186; Rogerson, s. 188; Gabriel, s. 171; Rodgers, s. 214.

¹⁵⁶⁹ Andrae, s. 230.

¹⁵⁷⁰ Gabriel, ss. 170-171; Rodgers, s. 213.

¹⁵⁷¹ Stobart, s. 173; Koelle, s. 201; Bodley, s. 303; Watt, Statesman, s. 204; Payne, s. 54; Rodinson, s. 259; Hodgson, Cilt I, s. 194; Armstrong, İslam, s. 23; Armstrong, Biography, s. 242; Armstrong, Time, s. 186; Rogerson, s. 188; Nafziger ve Walton, ss. 10-11, Karsh, s. 17, Spencer, s. 146; Denny, s. 85.

azametinin yanında, Müslüman askerlerin heyecan ve disiplinle donandığına işaret etmiştir.¹⁵⁷²

Görebildiğimiz kadarıyla oryantalistler arasında yalnızca Sell ve Kelen, bu ordunun yapısı hakkında negatif bir değerlendirmede bulunmaktadır. Sell'e göre Tevbe suresinin 13. ve 14. ayetleri¹⁵⁷³ Mekke fethine katılan ordu hakkında nazil olmuştur ve İslam ordusu içinde savaşıma gönülsüz katılanlardan söz etmektedir.¹⁵⁷⁴ Kanaatimizce Sell, ordunun yapısı hakkında sadece gönülsüz askerlere temas ederek, okuyucuyu menfi yönde etkilemeye ve tarihî süreci yanıltmaya çalışmaktadır. Kelen ise Mekke fethine katılan on bin askerin çoğunun Hicaz'ın en büyük ganimetini elde etmek amacıyla orduya katıldığını söylemektedir.¹⁵⁷⁵ Kelen burada bize göre karîne ortaya koymadan niyet okuyuculuğuna soyunmuş gözükmetedir. Armstrong ise, Müslüman toplumdaki neredeyse tüm erkeklerin gönüllü olarak orduya katıldığını belirtmek suretiyle meslektaşları Sell ve Kelen'a karşı çıkmaktadır.¹⁵⁷⁶

Hz. Peygamber'in, Mekkelilerin savaşıma cesaretini kırmak için uygulamaya soktuğu bir diğer strateji Merru'z-Zahrân'da yaşanmıştır. Gecenin karanlığı çöktüğünde orduyu daha kalabalık göstermek için Hz. Peygamber her askere birden fazla ateş yaktırmıştır.¹⁵⁷⁷ Prideaux'un başını çektiği oryantalistler, Hz. Peygamber'in Mekkelilerce bu ateşlerin gözetleneceğini tahmin ettiğini, bu gövde gösterisiyle onların gözünü korkutmak istediğini ve böylece savaş hazırlıklarına giremeden teslim olmalarını sağlamayı hedeflediğini ifade etmişlerdir.¹⁵⁷⁸ Nitekim bu ölçüde yakılan büyük ateşi gördüklerinde Mekkeliler, artık Hz. Muhammed'in Mekke'nin kapısına dayandığının farkına varmışlardı.

¹⁵⁷² Gibbon, s. 63.

¹⁵⁷³ "Yeminlerini bozan, peygamberi sürüp çıkarmaya karar veren ve size karşı saldırıyı ilk başlatan topluluğa karşı savaşımdan geri mi duracaksınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz! Oysa asıl çekinmeniz gereken Allah'tır; eğer yürekten inanıyorsanız. Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın; onları rezil etsin; sizi onlara galip kılsın ve mümin toplumun kalplerini ferahlatsın." Tevbe 9: 13-14.

¹⁵⁷⁴ Sell, Ghazwas, s. 70.

¹⁵⁷⁵ Kelen, s. 146.

¹⁵⁷⁶ Armstrong, Biography, s. 242.

¹⁵⁷⁷ Vâkıdî, Cilt II, s. 814; İbn Sa'd, Cilt II, s. 125.

¹⁵⁷⁸ Prideaux, s. 126; Gibbon, s. 63; Muir, Cilt IV, ss. 115-116; Gilman, s. 183; Bodley, s. 304; Watt, Medina, s. 66; Watt, Statesman, s. 204; Payne, s. 55; Rodinson, s. 259; Kelen, s. 145; Spencer, s. 146; Gabriel, s. 171; Rodgers, s. 216; Burleigh, s. 393.

3.1.2.2. Hz. Peygamber'in Diplomatik Stratejisi

Hz. Muhammed'in diplomatik stratejisini oryantalistler, biri amcası Abbas ve diğeri Ebu Süfyan olmak üzere iki aktör üzerinden ele almışlardır. Binlerce ateşin bir anda yakıldığı gecenin bir vaktinde Abbas ile Ebu Süfyan, İslam ordusunun karargâhında buluştular ve Hz. Muhammed ile bir görüşme yaptılar. Oryantalistler bu görüşmenin ayrıntılarına yoğunlaşıp bu ikilinin nasıl Müslüman olduğunu tahlil etmeye çalışmışlardır.

3.1.2.3. Abbas'ın Müslüman Olması

Muir ve Draycott, Abbas'ın İslam'a girişini psikolojik bir ilgiyle ve niyet okuma tarzında ele almıştır. Onlara göre Abbas, yeğeni Hz. Muhammed'in üstünlüğünün zirve yaptığı anı beklemiş; dinî bir hassasiyetten ziyade kişisel çıkar kaygısından din değiştirmiştir.¹⁵⁷⁹ Abbasî dönemi tarih kaynaklarının her zaman için Abbas'ın lehine bir tarih yazımını tercih etmesine eleştirel yaklaşan Muir, aslında onun, şartlar lehine olgunlaştıktan sonra ortaya çıkan bir kurnaz olduğunu savunmuştur.¹⁵⁸⁰ Bu konuda Muir'le paralel düşünen Gilman'a göre ise Abbas, yeğeni Hz. Muhammed'in iktidara giden yolda ilerlediğini gördükten sonra İslam'a geçmiştir.¹⁵⁸¹ Margoliouth ise Abbas'ın Müslüman olmasının samimi bir teşebbüs mü yoksa Abbasî tarihçilerinin onu aklama çabasının bir sonucu mu olduğu konusunda kararsız kaldığını dile getirmiştir.¹⁵⁸²

Meseleyi politik bir bakış açısıyla tahlil eden Johnstone'a göre Abbas'ın Müslüman olması, Mekke fethi açısından İslam ordusunun ilk kazancı olmuştur.¹⁵⁸³ Johnstone'nun iddiasını destekler mahiyette Irving, Gilman ve Bodley; Abbas'ın Müslüman oluşu karşısında Hz. Muhammed'in, "Ben peygamberlerin sonuncusu, sen de hicret edenlerin sonuncusun" demek suretiyle memnuniyetini ifade ettiğini vurgulamıştır.¹⁵⁸⁴

¹⁵⁷⁹ Muir, Cilt IV, s. 115; Draycott, s. 276.

¹⁵⁸⁰ Muir, Cilt IV, ss. 115-116.

¹⁵⁸¹ Gilman, ss. 182-183.

¹⁵⁸² Margoliouth, s. 385.

¹⁵⁸³ Johnstone, s. 127.

¹⁵⁸⁴ Irving, s. 170; Gilman, s. 183; Bodley, s. 304.

Abbas'ın Mekke'den ayrılma hikâyesini Armstrong, diğer meslektaşlarından farklı biçimde anlatmıştır. İngiliz oryantalistlere göre Abbas, tıpkı -ilerde incelenecek olan- Ebu Süfyan örneğinde olduğu gibi son geceye kadar Mekke'de kalmış ve hatta Kureyşlilere “eğer Muhammed Mekke'ye güç kullanarak girerse, bu, Kureyşlilerin sonu olur” şeklinde hitap ederek savaştan teslim olmaları çağrısında bulunmuştur. Bu çağrıdan sonra, fetihten önceki son gece Mekke'den ayrılmıştır.¹⁵⁸⁵

Öte yandan Watt, Kelen ve Rogerson, Hz. Peygamber'in, amcası Abbas'ı İslam'a kazandırma amacını çok önceden planladığını ileri sürmüşlerdir. Hatta mezkûr oryantalistler, Hz. Muhammed'in, amcasının baldızı Meymune ile evlenmesini, onun gönlünü kazanmak için kullandığı diplomatik bir hamle olarak değerlendirmişlerdir.¹⁵⁸⁶ Ayrıca Watt, Kelen ve Bogle, Abbas'ın esasen umretü'l-kazâda Müslüman olduğunu belirtmekte ve yeğeni ile ilişkisinin Mekke fethinden çok daha önce başladığını belirtmektedir.¹⁵⁸⁷ Ayrıca Kelen ve Gabriel, Abbas'ın uzun süre Mekkeliler arasında Hz. Muhammed adına casusluk yaptığını, ancak Ebu Süfyan'la karşılaşmasıyla üzerindeki sır perdesinin kalktığını iddia etmiştir.¹⁵⁸⁸ Bu durumda Abbas'ın İslam ordusuna katılması, önceleri gizlediği kimliğini açığa vurmasından başka bir şey değildir.

Durum her ne olursa olsun, öyle anlaşıyor ki Abbas, fetih ordusuyla yolculuğunu ya sürdürmüş ya da bir şekilde bu orduya katılmıştır. Eğer böyleyse onun, Ebu Süfyan ile nerede ve nasıl karşılaştığı meselesi oryantalistlerin dikkatinden kaçmamıştır. Ancak bu meselenin anlaşılabilmesi için öncelikle Ebu Süfyan'ın Mekke'den neden çıkmış olduğu sorusunun aydınlatılması gerekmektedir.

3.1.2.4. Ebu Süfyan İslam Karargâhında

Ebu Süfyan'ın Mekke'den çıkıp İslam ordugâhına doğru gittiği konuyu ele alan oryantalistler görebildiğimiz kadarıyla hemfikirdir. Bununla birlikte onlar Ebu Süfyan'ın İslam karargâhına gelişinin gerekçesi hakkında farklı iddialar ortaya atmışlardır. Muir, Johnstone ve Rodinson'a göre Ebu Süfyan, İslam ordusu hakkında

¹⁵⁸⁵ Armstrong, Biography, s. 242.

¹⁵⁸⁶ Watt, Medina, s. 60; Watt, Statesman, s. 206; Kelen, s. 141; Rogerson, s.189.

¹⁵⁸⁷ Watt, Medina, s. 60; Watt, Statesman, s. 201; Kelen, s. 141; Bogle, s. 20.

¹⁵⁸⁸ Kelen, s. 141; Gabriel, s. 171.

keşif yapması ve son durum hakkında bilgi edinmesi için Kureyş tarafından bir görevli/elçi olarak gönderilmiştir.¹⁵⁸⁹ Warner'ın açıklaması ise daha kişisel bir nitelik taşımaktadır. Ona göre Ebu Süfyan, Müslümanların gücünün farkındadır ve Hz. Muhammed ile görüşmek için Mekke'den çıkıp İslam ordusunun karargâhına gitmiştir.¹⁵⁹⁰ Margoliouth, Andrae ve Gabriel ise olayı daha çok siyasî bir bakış açısıyla yorumlamışlardır. Mezkûr oryantalistler zeki bir lider olarak Ebu Süfyan'ın Mekke'nin düşeceğini anladığından Hz. Muhammed ile görüşmek amacıyla Mekke'den ayrıldığını ileri sürmüşlerdir. Ancak Andrae'ye göre Ebu Süfyan'ın amacı; Hz. Muhammed ile bir anlaşmaya varmakken,¹⁵⁹¹ Margoliouth ve Gabriel'e göre Müslümanların safına geçmesi pahasına dahi olsa Mekke'de yaşanacak muhtemel bir kıyımın önüne geçmek ve barışçıl yollarla Mekke'nin teslim edilmesini sağlamaktır.¹⁵⁹² Gabriel ayrıca konuya psikotarih yöntemiyle yaklaşarak, Ebu Süfyan'ın Mekke yönetimi tarafından Hz. Muhammed'le müzakere etmesi için gönderilmesinin onun sadakati konusunda Mekkelilerin şüphesinin olmadığını gösterdiğini savunmuştur.¹⁵⁹³

3.1.2.5. Karargâhta Karşılaşan Abbas ve Ebu Süfyan

Oryantalistlerin, üzerinde durdukları diğer bir konu da Ebu Süfyan ile Abbas'ın nasıl karşılaşmış olduklarıdır. Onların hemen hepsine göre İslam karargâhına doğru giderken Ebu Süfyan, yolunun üzerinde önce Abbas ile karşılaşmıştır. Warner'a göre, Ebu Süfyan yolda, bir Müslüman savaşçıya sığınmış ve onun refakatinde Hz. Muhammed'in yanına sağ salim ulaşmıştır.¹⁵⁹⁴ Burleigh'in anlatımına göre Abbas, "eğer tek başına Muhammed'e gitmeye kalkarsan seni öldürürler" diyerek Ebu Süfyan'ı himayesine alıp yola devam etmiştir.¹⁵⁹⁵ Burleigh ile birlikte Irving'e göre Ebu Süfyan Abbas ile yolda ilerlerken Hz. Ömer karşısına çıkmış ve Ebu Süfyan'ı öldürmek istemiştir.¹⁵⁹⁶ Gabriel ise Hz. Ömer'in onu

¹⁵⁸⁹ Muir, Cilt IV, s. 116; Johnstone, s. 127; Rodinson, s. 259.

¹⁵⁹⁰ Warner, s. 122.

¹⁵⁹¹ Andrae, s. 231.

¹⁵⁹² Margoliouth, ss. 385-386; Gabriel, s. 169.

¹⁵⁹³ Gabriel, s. 171.

¹⁵⁹⁴ Warner, ss. 122-123.

¹⁵⁹⁵ Burleigh, s. 393.

¹⁵⁹⁶ Irving, s. 170, Burleigh, s. 393.

öldürmekle tehdit etmesini bir tür taktik olarak değerlendirmiştir. Bu Kanadalı oryantalistte göre Hz. Ömer, Ebu Süfyan'ı Müslüman olmaya ve Hz. Muhammed'in isteklerini yerine getirmeye mecbur bırakmak üzere bir tiyatro sahnesi düzenlemiş olabilir.¹⁵⁹⁷

Ebu Süfyan ile Abbas'ın ilk karşılaştığını söyleyen oryantalistler içinde görebildiğimiz kadarıyla tek istisna görüşü Armstrong dillendirmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi o, Hz. Muhammed'e katılmak için Abbas'ın tıpkı Ebu Süfyan gibi fetihten önceki gece yola çıktığını ileri sürmüştür. Bu durumda hem Ebu Süfyan hem de Abbas, -belki farklı anlarda ve yerlerden- Mekke'den İslam karargâhına doğru yola çıkmışlar ve yolda bir yerlerde karşılaşmışlardır. Dahası Armstrong, bu ikilinin yanına Huzâa kabilesinin şefi Büdeyl b. Verka'yı da eklemekte ve bu üçlünün geceyi Müslümanların karargâhında geçirdiğini söylemektedir.¹⁵⁹⁸ Yukarıda da değinildiği gibi oryantalistlerin çoğu Abbas'ın, daha önceki günlerde Mekke'den ayrıldığını ve İslam ordusuna katıldığını belirtmişlerdir.

Ebu Süfyan ile Abbas'ın karşılaşmasıyla ilgili olarak oryantalistlerin en çok üzerinde durdukları konu, bu karşılaşmanın tesadüfen mi yoksa planlı bir biçimde mi olduğudur. Koelle'yi takip eden bir grup oryantalistte göre Ebu Süfyan, yolda giderken tesadüfen Abbas ile karşılaşmış ve karargâha onunla ulaşmıştır.¹⁵⁹⁹

Kimi oryantalistler ise sonuçları bakımından son derece önemli olan bir karşılaşmanın tesadüfle açıklanmasına karşı çıkmışlar; bu olayı bir karşılaşma değil planlı bir buluşma olarak değerlendirmişlerdir. Nitekim Draycott ve Rodinson, Abbas ile Ebu Süfyan arasında daha önceden yapılan bir anlaşmanın gereği olarak, fetihten önceki son gece buluştuklarını ve ikilinin birlikte Hz. Peygamber'in huzuruna çıktıklarını söylemiştir.¹⁶⁰⁰ Kelen, bir adım daha ileri atarak, Hz. Muhammed'in yanından ayrılırken Abbas'ın beyaz bir ata bindiğini ileri sürmüştür. Ona göre Abbas, Ebu Süfyan tarafından rahatlıkla görülebilmesi için bu atı tercih etmiş olmalıdır.¹⁶⁰¹

¹⁵⁹⁷ Gabriel, s. 172.

¹⁵⁹⁸ Armstrong, Biography, s. 242.

¹⁵⁹⁹ Koelle, s. 202; Johnstone, s. 127; Zeydan, Cilt I, s. 89; Bodley, s. 305; Peters, Muhammad, s. 235; Burleigh, s. 393.

¹⁶⁰⁰ Draycott, ss. 274-275; Rodinson, s. 259.

¹⁶⁰¹ Kelen, s. 143.

Burleigh'e göre ise Abbas Mekkelilere; varlığından haberdar etmeleri, niyetlerini bildirmeleri ve en iyi hareket tarzlarının teslim olmak olacağını iletmeleri için Hz. Peygamber tarafından karargâhtan gönderilmiş, Abbas yolda tesadüfen Ebu Süfyan'la karşılaşmıştır.¹⁶⁰² Muir ise daha önceden yapılmış bir anlaşmadan söz etmekle birlikte, bu anlaşmanın Hz. Muhammed ile Ebu Süfyan arasında olduğunu belirtmiştir. Bu durumda ona göre Abbas, sadece bu ikiliyi buluşturan bir aktördür. O zaman Abbas, karargâhtan Hz. Muhammed'in izni ve emriyle çıkmış, planlandığı şekliyle de Ebu Süfyan ile buluşmuş ve onu huzura sağ salim getirmiştir. Muir'in planlı buluşmaya dair en kuvvetli delili; Abbasî dönemi tarih kaynaklarında gizli bir anlaşmaya yer verilmemesi, Abbas'ın övülmesi ve Ebu Süfyan'ın da tehditlerle Müslüman olmuş bir korkak olarak gösterilmesidir.¹⁶⁰³ Hazleton ise tıpkı Muir gibi Hz. Muhammed ile Ebu Süfyan arasında bir gizli anlaşmadan söz etmektedir. Ona göre bu ikili daha önce gizlice görüşmüşler ve aralarında Mekke'nin teslimi ile ilgili bir anlaşmaya varmışlardır. Bu gizli anlaşmaya dayanarak Ebu Süfyan fetihten önceki gece, Mekke'den çıkıp Hz. Muhammed'in karargâhına sağ salim gelmiştir. Hatta Ebu Süfyan, Hz. Peygamber'e ait beyaz atına binerek bir bakıma onun himayesinde İslam ordusunun merkezine ve onun yanına bir saldırıya uğramadan tabir-i caizse elini kolunu sallayarak gelmiştir. Hazleton'a göre bu durum, onun Hz. Peygamber ile anlaşmış olması ve bir buluşma ayarlanmış olmasıyla ancak açıklanabilir.¹⁶⁰⁴ Lammens de benzer bir değerlendirme yaparak Hz. Muhammed ile yaptığı gizli anlaşma çerçevesinde Ebu Süfyan'ın Mekkelilerin dikkatini başka yöne çektiğini ve böylelikle askerî tedbirler alınmasının önüne geçtiğini iddia etmiştir.¹⁶⁰⁵

İster tesadüfî karşılaşma isterse de anlaşmalı bir buluşma olsun, bu olayın en az dört katılanı bellidir: Bunlar da Hz. Peygamber, Ebu Süfyan, Abbas ve Hz. Ömer'dir.

¹⁶⁰² Burleigh, s. 393.

¹⁶⁰³ Muir, Cilt IV, ss. 120-122.

¹⁶⁰⁴ Hazleton, ss. 296-297.

¹⁶⁰⁵ Lammens, s. 33.

3.1.2.6. Ebu Süfyan'ın Müslüman Olması

Anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber, Ebu Süfyan, Abbas ve Hz. Ömer'in yer aldığı bu gelişme, biri Ebu Süfyan'ın İslam'ı kabulü diğeri de Hz. Peygamber'in onu elçi olarak görevlendirmesi gibi iki önemli sonuç ortaya çıkarmıştır.

Ebu Süfyan'ın Müslüman olması meselesini oryantalistler üç şekilde izah etmişlerdir. Bunlardan ilki, Ebu Süfyan'ın Hz. Peygamber'in huzurunda Müslüman olduğunu söylemekle yetinirken, ikincisi onun ikna sürecinde ve sonuncusu ise ölüm tehdidi altında İslam'a girdiği şeklindedir.

Long, Johnstone ve Rodinson, ilk bakış açısını benimsemiş ve Ebu Süfyan'ın Abbas'ın korumasında Hz. Muhammed ile görüştüğünü ve bu görüşme esnasında Müslüman olduğunu savunmuştur.¹⁶⁰⁶ Draycott'a göre, Halid b. Velid ve Amr b. el-As gibi Mekke'nin önemli isimlerinin İslam'ı seçmesi, Ebu Süfyan'ın da din değiştirmeye karar vermesini kolaylaştırmıştır.¹⁶⁰⁷ Ayrıca Draycott ve Armstrong, Ebu Süfyan'ın, İslam ordusunun ihtişamını, iyi organizasyonunu ve sınırsız coşkusu gördükten sonra Mekke'de kan dökülmesini engelleyebilmek adına, Hz. Muhammed'in İslam davetini kabul ettiğini belirtmiştir.¹⁶⁰⁸

Ebu Süfyan'ın ikna yoluyla İslam'a girdiğini ileri süren oryantalistler, ikna edenin kim olduğu hakkında görüş ayrılığı yaşamışlardır. Bu konuda Peters'in açıklamaları dikkat çekicidir. Zira diğer oryantalistlerde görmediğimiz açıklamasına göre o, Ebu Süfyan'ın Müslümanların Mekke'ye ulaşmasından önce tesadüfen yakalandığını ve tereddütlerine rağmen, canını kurtarmak ya da Müslüman olmak arasında seçim yapmaya ikna edildiğini savunmuştur.¹⁶⁰⁹ Zeydan'a göre, Ebu Süfyan'ın Müslüman olmasında Hz. Muhammed'in onu sıcak karşılaması hatta ona zarar vermek isteyen ashabına izin vermemesi ikna edici rol oynamıştır.¹⁶¹⁰ Zeydan'la paralel düşünen Andrae'ye göre ise Müslüman olması hususunda Ebu Süfyan'ı, düşmanlarının bile gönlüne girecek kabiliyete sahip Hz. Muhammed ikna etmiştir.¹⁶¹¹ Dermenghem ise yaman siyasetçi olarak nitelendirdiği Hz.

¹⁶⁰⁶ Long, s. 62; Johnstone, s. 127; Rodinson, s. 259.

¹⁶⁰⁷ Draycott, s. 264.

¹⁶⁰⁸ Draycott, s. 276; Armstrong, Biography, s. 242; Armstrong, Time, ss. 186-187.

¹⁶⁰⁹ Peters, Muhammad, s. 235.

¹⁶¹⁰ Zeydan, Cilt I, s. 89.

¹⁶¹¹ Andrae, s. 231.

Muhammed'in heybeti, gücü, ikna kabiliyeti ve insana olan yaklaşımı karşısında Ebu Süfyan'ın boyun eğmek zorunda kalarak İslam'ı kabul ettiğini ileri sürmüştür.¹⁶¹²

Ebu Süfyan'ın Müslüman olmasıyla ilgili fikir yürüten ikinci gruptaki oryantalistlere göre onu ikna eden bizzat kendisi ya da çıkarlarıdır. Bu anlamda söz gelimi Margoliouth Abbas, Ebu Süfyan'la karşılaştığında ona, hem kendi canını hem de Mekkelilerin hayatını kurtarmak için Hz. Muhammed'e gidip Müslüman olma konusunda geç kalmamasını söylemiştir. Ebu Süfyan bu aşağılanmaya fazla dayanamamış ve teslim olmakla yok olmak arasında sağduyulu bir lider gibi tercihte bulunarak Müslüman olmuştur.¹⁶¹³ Margoliouth'la benzer düşünen Sell ve Bodley'e göre ise artık Hz. Muhammed'e direnmenin bir anlamının olmadığına farkına varan Ebu Süfyan, düşmanlığı bir kenara bırakıp İslam'ı kabul etmiştir.¹⁶¹⁴

Ebu Süfyan ile Hz. Muhammed'in iletişiminin, Medine'deki görevinden daha önce başladığını ileri süren oryantalistlere göre, İslam ordusunun Mekke önüne gelmesiyle, Ebu Süfyan'ın bu gizli kapaklı iletişimi açığa çıkmıştır. Sözgelimi Hazleton'a göre Hz. Muhammed ile Ebu Süfyan arasındaki geçmişe dayanan ilişki ve mutabakat, nihayetinde İslam ordusunun Mekke'ye dayandığı gün Ebu Süfyan'ın Müslüman olmasıyla sonuçlanmıştır. Nitekim Hazleton, Ebu Süfyan'ın Mekke'den çıkıp Hz. Muhammed'in karargâhına gelinceye kadar, tek bir müminin bile ona saldırmamasının, bu görüşmenin planlı olduğu kadar onun İslam'a gönül rızasıyla girdiğini de gösterdiğini ifade etmiştir. Hatta o, diğer oryantalistlerden bu konuda daha da ileri giderek Ebu Süfyan'ın Hz. Muhammed ile görüşmesinin şakalaşma havasında geçtiğini ileri sürmüştür. Bu çerçevede Hz. Muhammed, gülerek onu İslam'a davet etmiş, o da biraz tereddüt ediyormuş gibi görünerek ardından Müslüman olmuştur.¹⁶¹⁵

Öte yandan Watt, Gabriel ve Hazleton, Hz. Muhammed'in umretü'l-kazâ dönüşünde Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe ile evlenmesini, bu ikili arasındaki yakınlaşmanın o dönemde başladığının belirtisi olarak değerlendirmişlerdir.¹⁶¹⁶ Muir, Hz. Peygamber'in Medine'den hazırladığı ordusuyla yola çıktıktan sonra Mekkelilerin ona karşılık hiçbir hazırlık yapmamasını, Hz. Muhammed'in Ebu

¹⁶¹² Dermenghem, s. 297.

¹⁶¹³ Margoliouth, ss. 385-386.

¹⁶¹⁴ Sell, Ghazwas, s. 71, Bodley, s. 307.

¹⁶¹⁵ Hazleton, ss. 296-297.

¹⁶¹⁶ Watt, Medina, ss. 63-64; Watt, Statesman, s. 203; Hazleton, s. 294.

Süfyan ile münasebetinin daha gerilere gittiğinin ve hatta aralarında gizli bir anlaşmanın bulunduğu bir delili olarak yorumlamıştır. Buna göre Ebu Süfyan, zaten şehri teslim etmeye karar vermiş ve bu nedenle şehrin savunulması adına herhangi bir girişime imkân vermemiştir.¹⁶¹⁷ Gabriel konuya psikotarih yöntemiyle yaklaşarak Hz. Muhammed’le Ebu Süfyan arasındaki dramatik diyalogun kendisine doğru gelmediğini savunmuştur. Tiyatro sahnesini andıran bu görüşme Gabriel’e göre Hz. Muhammed ve Ebu Süfyan tarafından Ebu Süfyan’ın sadık bir Mekkeli olduğunu ve Hz. Muhammed için bir ajan olmadığını örtbas etmek için tasarlanmıştır. Zira Ebu Süfyan hâlâ Hz. Muhammed gibi bir Kureyşidir. Hz. Muhammed, diğer çocuklar tarafından ezilen küçük bir çocukken, Ebu Süfyan’ın evine sığınmıştır. Daha sonra o Hz. Muhammed’in kayınpederi olmuştur. Yine o, Hudeybiye antlaşmasına karşı değildir ve Hz. Muhammed’in güvenle umre yapabilmesini garanti eden kimsedir.¹⁶¹⁸ Özetle, Gabriel’e göre Ebu Süfyan’ın dinen olmasa da siyaseten Hz. Muhammed’e bağlılığı çok eskilere dayanmaktadır. Yapılan son görüşme karşılıklı iyi niyet havasında geçen bir pazarlıktan ibarettir.

Oryantalistlerin üçüncü bakış açısına göre Ebu Süfyan, ikna yöntemiyle değil baskı ve ölüm tehdidi karşısında İslam’ı seçmek zorunda kalmıştır. Bu fikri benimseyen Long ve Gilman konuya kısaca değinirken,¹⁶¹⁹ oryantalistlerden bazıları Ebu Süfyan’ı tehdit edenin kim olduğu hususunu tartışmaya açmış ve bu konuda farklı isimleri öne sürmüşlerdir.

Muir’in başını çektiği bir grup oryantalist, Ebu Süfyan’ın Müslüman olmasını bir tiyatro sahnesi gibi ele almıştır. Onlara göre Hz. Muhammed, Ebu Süfyan’ı İslam’a davet etmiş, o ise tereddütlü cevaplar vermiştir. Bu sürecin uzadığını gören Abbas, Ebu Süfyan’a “kelleni kaybetmeden Müslüman ol” diyerek onu tehdit etmiştir.¹⁶²⁰ Burleigh, bu diyalogdan önceki gece, Abbas’ın Ebu Süfyan’la konuştuğunu iddia etmiştir. Bu hususta kaynak göstermeyen Burleigh’e göre Abbas şu sözleriyle Ebu Süfyan’ı ikna etmeye çalışmıştır: “Direnmeniz boşuna. Hz. Muhammed, Mekke’yi ele geçirince kendisine karşı çıkan herkesi öldürtür. Cesetler çukurlara atılır. Kadınlar ve çocuklar köle pazarlarında satılır. Tek çare, senin ve

¹⁶¹⁷ Muir, Cilt IV, ss. 121-122.

¹⁶¹⁸ Gabriel, s. 172.

¹⁶¹⁹ Long, ss. 61-62; Gilman, s. 183.

¹⁶²⁰ Muir, Cilt IV, ss. 117-118; Stobart, s. 174; Draycott, s. 275; Kelen, ss. 143-144; Spencer, ss. 146-147; Gabriel, s. 172; Rodgers, s. 216.

Mekkelilerin Müslüman olmasıdır.” Burleigh ayrıca Ebu Süfyan’ın Abbas’ın bu tehdidiyle Müslüman olmasının samimiyetten değil, korkudan olduğunun altını çizerken, Hz. Muhammed için bunun önemsiz olduğunu savunmuştur.¹⁶²¹ Muir ise Abbas’ın sözü edilen tehditten sonra Ebu Süfyan’ın çaresizce İslam’ı kabul etmesinin, Hz. Muhammed’i çok sevindirdiğini ve mutlu ettiğini ileri sürmüştür. Zira Hz. Muhammed, Kureyş liderini zavallı bir hale düşürmüş ve avuçlarının içine almıştır.¹⁶²²

Gibbon, Bush, Irving ve Bodley’e göre ise Ebu Süfyan’ı Müslüman olması için ölümle tehdit eden kişi Hz. Ömer’dir.¹⁶²³ Irving, Hz. Ömer’in tehdidinin yanı sıra Hz. Peygamber’in Ebu Süfyan’ı azılı bir düşmanı gibi değil de kayınpederi gibi sıcak karşılamasının etkili olduğunu dile getirmiştir.¹⁶²⁴ Bodley’in iddiasına göre Ebu Süfyan, Hz. Muhammed’in kendisini İslam’a davet eden soru ve sözlerine tereddütlü cevaplar verince, Hz. Ömer’in öfkeli ve tehditkâr tavrı karşısında korkarak İslam’ı seçmiştir.¹⁶²⁵ Muir ise bu rivayette yine eleştirel tutumu ile karşımıza çıkmaktadır. Ona göre kaynaklar her zaman Hz. Ömer’i hazır hale getirilen bu konuşma ile tanıtmaktadır ve söz konusu rivayet uydurmadır.¹⁶²⁶

Warner ise Ebu Süfyan’ı Müslüman olması için ölümle tehdit eden kişiyi muğlak bırakmıştır. Sadece “Kafan kesilmeden, Allah’tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna iman et!” şeklindeki bir rivayeti kaynak göstermeden aktarmaktadır. Böylece o tehdit edenin kimliğinden ziyade Warner, Ebu Süfyan’ın ölüm korkusuyla Müslüman olmasını ön plana çıkarmaktadır.¹⁶²⁷

Yukarıda da değinildiği gibi Burleigh, Ebu Süfyan’ı Abbas’ın tehdit ettiğini ifade etmiştir. Ancak o, bir adım daha atmış; tiyatral bir anlatım kullanarak Abbas’ın dilinden çıkan tehdidin esasen Hz. Muhammed’den geldiğini ima etmiştir. Bu anlatıma göre Ebu Süfyan o an, kimseden nefret etmediği kadar Hz. Muhammed’den nefret etmiştir. Çünkü Hz. Muhammed Mekke’yi parçalamış; kardeşi kardeşe, çocuğu babaya, kuzeni kuzene, yeğeni amcasına düşman etmiştir. Mekkeliler de ona tahammül etmekle ve zamanında onu öldürmemekle büyük bir hata yapmışlardır.

¹⁶²¹ Burleigh, ss. 393-394.

¹⁶²² Muir, Cilt IV, s. 118.

¹⁶²³ Gibbon, s. 63; Bush, s. 143.

¹⁶²⁴ Irving, s. 171.

¹⁶²⁵ Bodley, s. 306.

¹⁶²⁶ Muir, Cilt IV, s. 118.

¹⁶²⁷ Warner, s. 123.

Ebu Süfyan'ın, Abbas'ın "ya Müslüman ol, ya da kellen gider!" sözünü duyduğunda, gözünün önüne Hz. Ali ve Zübeyr'in genç-yaşlı demeden Yahudileri öldürdüğü ve bu manzarayı Hz. Muhammed'in izlediği sahne gelmiştir ve bu yüzden korkudan Müslüman olmuştur.¹⁶²⁸

3.1.2.7. Hz. Peygamber'in Mekke'ye Girmeden Önce Ebu Süfyan'ı Şehre Elçi Olarak Göndermesi

Yukarıda üzerinde durduğumuz gibi Hz. Peygamber ile Ebu Süfyan arasında gerçekleşen görüşmenin ilk sonucu onun Müslüman olması, ikincisi ise yine onun yeni bir Müslüman ve Hz. Muhammed'in elçisi olarak Mekke'ye geri dönmesidir. Ebu Süfyan'ın elçiliğiyle birlikte Hz. Muhammed'in temel hedefi Mekke'yi barışçıl yöntemle fethetme stratejisini uygulamaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle Hz. Peygamber, Mekke seferi esnasında izlediği askerî ve diplomatik stratejisini tamamlamış, Müslüman olduğu sabah Ebu Süfyan'ı Mekke'ye elçi göndermekle kan dökmeden şehri fethetmenin adımını atmıştır. Bu yolla Hz. Peygamber, Ebu Süfyan aracılığıyla Mekkelilerden, barışçıl bir yöntemle şehri teslim etmelerini istemiştir. Buna göre Kâbe'ye yahut Ebu Süfyan'ın evine sığınanlara veya evlerine girip kapısını-penceresini kapatarak oturanlara kılıç çekilmeyecektir.¹⁶²⁹

Ebu Süfyan, Mekke'ye dönüp Hz. Muhammed'in şartlarını Mekkelilere aktardığında, bazı Mekkeliler buna tepki göstermişlerdir. Bunların arasında ilk karşı çıkan karısı Hind olmuş; ihaneti sebebiyle kocasının öldürülmesini istemiştir. Tepkilere rağmen Ebu Süfyan'ın itidal çağrısı Mekkelilerin öfkesini durdurmuş ve hemen herkes evlerine veya Kâbe'ye sığınmıştır. Irving'in başı çektiği bir grup oryantalist bu olayı tasvirî bir dille aktarmıştır.¹⁶³⁰ Rodgers'ın anlatımına göre ise bu çağrı, tek taraflı bir barış antlaşmasıdır ve Mekke'nin kapılarını Hz. Muhammed'e açmak gibi tek bir şartı içermektedir.¹⁶³¹ Hazleton ise Ebu Süfyan'ın Müslüman olması ile Mekke'ye Hz. Muhammed'in şartlarını bildirmesinin iki yönüne dikkat çeker. Sözü edilen şartlar sayesinde Ebu Süfyan kendini ve Mekke'yi koruma altına

¹⁶²⁸ Burleigh, ss. 393-394.

¹⁶²⁹ İbn Hişâm, Cilt II, s. 403; Vâkıdî, Cilt II, s. 818. İbn Sa'd, Cilt II, s. 126. Taberî, Cilt III, s. 54.

¹⁶³⁰ Irving, s. 172; Muir, Cilt IV, ss. 118-119; Margoliouth, ss. 385-386; Kelen, ss. 144-145; Armstrong, Biography, s. 242; Armstrong, Time, s. 187; Hazleton, ss. 297-298.

¹⁶³¹ Rodgers, s. 213.

alırken, Hz. Muhammed de mukavemet göstermeyen herkesin güvende olacağını garantisini vermiştir.¹⁶³² Bodley ise bu antlaşmayla Hz. Muhammed'in yüce gönüllüğüne dikkat çekmiştir. Zira Hz. Muhammed, beraberindeki askerî güce rağmen, o güne kadar kendisine ve Müslümanlara yapılanların intikamını alma hırsıyla hareket etmemiş, bilakis daha fazla kan dökülmemesi için elinden geleni yapmıştır.¹⁶³³

Armstrong meseleyi sosyo-psikolojik açıdan ele alarak Hz. Muhammed'in Ebu Süfyan'ın evini güvenli bölge saymasını, şehirlerini korumaya hevesli Mekkelilere onurlu bir biçimde teslim olma imkânına kapı araladığını söylemiştir. Zira bu şerefli insanlar, Mekke'ye saldıran bir orduya değil, kendi liderlerine teslim olmuş olacaktı.¹⁶³⁴ Warner ve Gabriel'e göre Hz. Muhammed, Ebu Süfyan'ın Müslüman olmasına karşılık, onun gururunu okşayarak ve saygınlığını kullanarak evini Kureyş halkı için güvenli bölge ilan etmiştir.¹⁶³⁵

Sadece Gabriel'de gördüğümüz bir anlatıma göre Hz. Muhammed, Ebu Süfyan'ı Mekke'ye geç göndermiştir. Hz. Muhammed'in bu hamlesinde biri psikolojik diğeri stratejik iki amaç bulunmaktadır. İlk amaca göre Hz. Muhammed Ebu Süfyan'ın İslam ordusunun ihtişamını görmesini istemiştir. Ebu Süfyan manzara karşısında etkilenmiş ve doğru zamanda kazanan tarafta yer aldığına sevinmiştir. Kurnaz Hz. Muhammed'in stratejik amacıysa bu zaman zarfında Mekke'nin giriş ve çıkışlarını kontrol altına alarak dışarıdan Mekke'ye yardım gelmesinin önünü kesmektir. Bu sayede Mekkeliler savaşmayı tercih edeceklerse bunu tek başlarına yapmak zorunda kalacaklardır.¹⁶³⁶

Ne var ki kimi oryantalistler, Ebu Süfyan'ın, Mekke'ye Hz. Muhammed'in elçisi olarak dönmesine eleştirel yaklaşmış ve onu, Müslümanlara Mekke'yi teslim eden lider olarak tavsif etmişlerdir.¹⁶³⁷ Örneğin Bush, sadece Ebu Süfyan'ı değil, Abbas'ın ismini de zikrederek İslam'ın ve Hz. Muhammed'in azılı düşmanı bu ikilinin Müslüman olmakla kalmayıp utanç verici bir şekilde şehrin anahtarlarını Hz.

¹⁶³² Hazleton, s. 297.

¹⁶³³ Bodley, s. 305.

¹⁶³⁴ Armstrong, Biography, s. 241.

¹⁶³⁵ Warner, s. 123; Gabriel, ss. 172-173.

¹⁶³⁶ Gabriel, s. 173.

¹⁶³⁷ Lammens, ss. 33-34; Watt, Statesman, s. 203; Saunders, s. 32; Peters, Muhammad, s. 235; Bogle, s. 21; Gabriel, s. 172.

Muhammed'e bizzat takdim ettilerini belirtmiştir.¹⁶³⁸ Gibbon ise bir adım daha ileri giderek Ebu Süfyan'ı şehri kendi elleriyle teslim eden bir kibir abidesi olmakla itham etmiştir.¹⁶³⁹ Bodley ise Abbas'ın eşliğinde Hz. Muhammed'in huzuruna çıktığı andan Müslümanların elçisi olarak Mekke'ye dönmesine kadar Ebu Süfyan'ın gururundan epeyce ödün verdiğini ifade etmiştir.¹⁶⁴⁰ Son olarak Bloom, sadece Ebu Süfyan'ı değil, tüm Mekkelileri direniş göstermeden şehri Hz. Muhammed'e teslim ettikleri için eleştirmiştir. Bu konuda da ağır dil kullanmayı sürdüren Amerikalı oryantalist göre Hz. Muhammed, ordusuyla Mekke sınırına dayandığında Mekkeliler, onun daha önce Yahudileri nasıl katlettiğini göz önüne alarak mukavemet göstermeden teslim olmuşlardır. Müşrik olarak ölmektense, Müslüman olarak yaşamayı tercih etmişlerdir. Sadece korku değil, ayrıca genlerinde bulunan savaş ruhu, ganimet arzusu ve Hz. Muhammed'in vaat ettiği şehvî ödüller onların saf değiştirmesinde etkin rol oynamıştır.¹⁶⁴¹

Hz. Peygamber'in Mekke'yi barışçıl biçimde alma stratejisinin kendini gösterdiği bir diğer durum ise ordunun yürümeye başladığı esnada ordunun sancağını taşıyan sahabiye değiştirmesidir. Ordunun sancaktarı Sa'd b. Ubâde'nin Kureys'e karşı kullandığı şiddet ve tehdit içerikli sözlerini duyan Hz. Peygamber, derhal sancağı Sa'd'dan almış, başka bir sahabiye vermiştir.¹⁶⁴² Irving, Muir ve Kennedy, fetih günü yaşanan bu olayı kaynaklara uygun biçimde tasvir etmişlerdir.¹⁶⁴³ Rodgers ise Sa'd'ın davranışının sorumluluğunu Hz. Peygamber'e yüklemek istemiştir. Ona göre Hz. Muhammed, Mekke'ye girerken kendini ve ordusunu en kötü senaryoya hazırlamış ve Mekkelileri kılıçtan geçirmeyi tasarlamıştır. Nitekim sancaktar Sa'd da bu atmosferi hissetmiş ve bu nedenle böylesi bir nara atmıştır. Ne var ki Ebu Süfyan'ın Mekkelileri teslim olmaya razı edeceği umudu iyice güçlendiği için Hz. Muhammed, fikrini değiştirmiş; kan dökmeden Mekke'yi fethedebilmek için kılıçların kınlarında kalmasını arzu etmiş; bu nedenle sancaktarını değiştirmiştir.¹⁶⁴⁴ Warner ise daha muğlak bir dille bu olaya değinmiş gözükmektedir. O bu anlamda Hz. Muhammed'in, Ebu Süfyan'ın evine sığınanların emniyette olacağı şeklindeki

¹⁶³⁸ Bush, s. 143.

¹⁶³⁹ Gibbon, s. 63.

¹⁶⁴⁰ Bodley, s. 305.

¹⁶⁴¹ Bloom, s. 130.

¹⁶⁴² İbn Hişâm, Cilt II, s. 406; Vâkıdî, Cilt II, s. 822; İbn Sa'd, Cilt II, s. 126; Taberî, Cilt III, s. 56.

¹⁶⁴³ Irving, s. 172; Muir, Cilt IV, ss. 123-124; Kennedy, s. 43; Warner, s. 123.

¹⁶⁴⁴ Rodgers, s. 217.

emrine, ashabtan biri, savaş günü masumiyetin geçersiz olacağı sözüyle itiraz etmiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, onu görevden almıştır.¹⁶⁴⁵

Hz. Peygamber'in Mekke'yi barışçıl biçimde alma stratejisi, kendini en açık biçimde orduya verdiği kesin emirde göstermektedir. Öyle anlaşıyor ki, Hz. Peygamber'in, Ebu Süfyan aracılığıyla Mekkelilere verdiği eman, Weil, Kelen, Peters ve Rogerson tarafından yorumsuz nakledilirken,¹⁶⁴⁶ Hazleton ise ordunun, kılıç kullanmasının sınırlandırılmasına duyduğu tepkiyi şöyle dile getirmiştir: Müslüman askerler, Hz. Peygamber'e, Ebu Süfyan'ın garanti vermiş olmasına rağmen, kendilerine saldırırlarsa karşılık verip vermeyeceklerini, birilerini öldürmek zorunda kalırlarsa suçlanıp suçlanmayacaklarını sormuşlardır. Bu tür sorular üzerine Hz. Muhammed, kutsal topraklarda savaşa karşı savaşın en son çare olduğunu ve ancak ilk saldıran karşı taraf olursa karşılık verebileceklerini ve ganimeti yasakladığını bildirmiştir.¹⁶⁴⁷ Irving ise komutanlarına ilk saldıran olmamalarını emretmek suretiyle Hz. Muhammed'in merhametli ve barışçıl siyasetini gösterdiğini ifade etmiştir.¹⁶⁴⁸

3.2.1.8. İslam Ordusunun Şehre Girişi

İslam tarihi kaynaklarına göre İslam ordusu, dört ayrı yerden şehre giriş yapmıştır. Üç kolun ilerleyişinde hiçbir sorun yaşanmadıysa da, Halid b. Velid komutasındaki grup küçük bir direnişle karşılaşmıştır. Kureyş ve Hüzeyl kabilesi mensubu bir grubun öldüğü, iki Müslümanın şehit düştüğü bu çatışma kısa sürede bastırılmıştır. Sağ kalanlar kaçarak hayatlarını kurtarmışlar,¹⁶⁴⁹ böylece Mekke'nin fethi, asgarî düzeyde can kaybıyla gerçekleşmiştir.

Fetih günü ile ilgili olarak oryantalistler daha çok Halid b. Velid komutasındaki Müslümanlarla Mekkeliler arasında çıkan çatışma üzerinde durmuşlardır. Halid'in birliğinin savaşmasının sebebini, çok sayıdaki oryantalist, bir

¹⁶⁴⁵ Warner, s. 123.

¹⁶⁴⁶ Weil, s. 22; Kelen, s. 145; Peters, Muhammad, ss. 235-236; Rogerson, ss. 189-190.

¹⁶⁴⁷ Hazleton, ss. 298-299.

¹⁶⁴⁸ Irving, s. 172.

¹⁶⁴⁹ İbn Hişâm, Cilt II, ss. 407-408; Vâkıdî, Cilt II, ss. 825-826; İbn Sa'd, Cilt II, s. 126; Taberî, Cilt III, 56.

grup Mekkelinin saldırısına bağlarken,¹⁶⁵⁰ İngiliz oryantalist Gibbon bir sebep belirtmeden Halid'in birliğinin çatışmaya girdiğini tasvir ederek¹⁶⁵¹ kanaatimizce okuyucunun zihninde şedid ve sorumsuz bir Halid b. Velid portresi çizmeye çalışmıştır.

Görebildiğimiz kadarıyla Halid b. Velid ve müfrezesinin çatışmasını gündeme alan oryantalistlerden sadece Long'un aktardığı bir anekdot dikkat çekicidir. Ona göre İslam ordusunun Mekke'ye girişini gözleyen Hz. Muhammed, Halid b. Velid komutasındaki birliğin Mekkelilerle çatışmaya girdiğini görünce, ensardan bir sahabiye Halid'e göndererek, ikinci kez hiç kimsenin öldürülmemesi emrini vermiştir. Ancak o sahabi, Hz. Muhammed'in bu emrini tam tersine çevirerek Halid'e iletmiştir. Durumu sonradan öğrenen Hz. Muhammed, sözü edilen sahabiye "Ben sana, Halid'e hiçbir kimseyi öldürmemesini söyle demedim mi" şeklinde sormuş; sahabi de, "Doğru, senin dediğini yapardım ama Allah tersini istedi. Nitekim Allah'ın dediği oldu" şeklinde bir cevap vermiştir.¹⁶⁵² Bu olay bir anlamda, Hz. Peygamber'in neredeyse hiç kan dökmeden Mekke'nin fethedilmesini arzuladığını açık biçimde göstermektedir.

Rogerson ise Müslüman birliğin Mekkelilerle girişmiş olduğu çatışmayı, bir komutan olarak Halid b. Velid'in askerî karakteriyle ilişkilendirmektedir. Ona göre Halid, çevik ve etkili bir komutan olduğu kadar, sert ve acımasız bir savaşçıdır. Sadece Halid'in birliğinin kılıçlarını çekme ihtiyacı hissetmesi ve bir grup direnişçiye temizlemesi gayet sıradan bir olaydır.¹⁶⁵³ Öyle anlaşıyor ki Rogerson, Halid b. Velid'in şedid karakterinden dolayı Mekkelileri öldürdüğü izlenimini vermek istemiştir.

Muir'e göre ise; Mekke'ye girecek olan askerlere, bir direnişle karşılaşmadıkça kılıç kullanmamalarını emretmesi, Hz. Muhammed'in barışçıl eğilimini açıkça yansıtmaktadır. Bu emre rağmen Halid b. Velid'in komutasındaki askerlerin çatışmaya girdiği haberini alınca Hz. Muhammed öfkeyle ağlamış ve

¹⁶⁵⁰ Long, s. 62, Irving, ss. 172-173, Muir, Cilt IV, s. 125, Margoliouth, ss. 386-387; Watt, Medina, s. 66, Watt, Statesman, s. 205; Rodinson, s. 260; Kelen, s. 146; Kennedy, Caliphates, ss. 42-43; Armstrong, Biography, ss. 242-243; Armstrong, Time, s. 187, Warner, s. 123; Gabriel, s. 175; Rodgers, s. 218; Burleigh, s. 396.

¹⁶⁵¹ Gibbon, s. 64.

¹⁶⁵² Long, s. 62.

¹⁶⁵³ Rogerson, s. 189.

çatışmaya giren askerlere sitem etmiştir. Ancak çatışmanın ortaya çıkış şekli izah edilince Allah'ın kaderine razı olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁵⁴

Bu küçük çatışmadan sonra Mekke, Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. Mekke'nin fethini tahlil eden oryantalistler, Hz. Peygamber'in uyguladığı stratejiler sayesinde küçük bir maliyetle büyük bir başarı sağlayarak Mekke'yi fethetmiş olduğunu vurgulamışlardır.¹⁶⁵⁵

3.1.3. Mekke Fethinin Sonuçları

Her ne kadar Hz. Peygamber, Medine'de attığı adımlarla tedricen organize bir İslam toplumu ve devleti inşa etmişse de İslam'a direnen ve putperestliğin hâkim olduğu bir şehrin bir bütün olarak İslamlaştırılmasının ilk örneğini Mekke'de gerçekleştirmiştir. Bu nedenle Mekke'nin alınması İslam'da 'fetih' şeklinde özel bir adla anılmış ve oryantalistler Mekke'yi fethetmesinin ardından Hz. Peygamber'in şehirde yaptığı dönüşüme ilgi göstermişlerdir. Oryantalistler fetihden sonra Hz. Peygamber'in Kâbe'yi putlardan arındırması, Mekke halkına genel af ilan etmesi, aftan muaf tutulan bazı Mekkelilerin infazı, infazı kararlaştırılan bazılarının af kapsamına alınması gibi konuları ele alıp değerlendirmişlerdir.

3.1.3.1. Hz. Peygamber'in Kâbe'yi Putlardan Arındırması

Hz. Peygamber'in Mekke'de yaptığı ilk iş, uzun zamandan beri putperest dine göre dizayn edilen Kâbe'yi, tevhide uygun bir biçimde yeniden düzenlemesidir. Bu çerçevede Kâbe, içindeki ve etrafındaki putlardan arındırıldı, yeni ihtida etmiş Mekkelilerden de evlerindeki putları imha etmeleri istendi. Ayrıca Hz. Muhammed, Mekke'nin yakın bölgelerinde büyük putlara adanan merkezlerin yıkılması için de üç askerî birlik gönderdi. Böylece Halid b. Velid, Uzzâ; Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî, Menât ve Amr b. As da Süvâ tanrıçalarına adanan mabetleri ve putları yıkmak için görevlendirildi.¹⁶⁵⁶

¹⁶⁵⁴ Muir, Cilt IV, ss. 125-126.

¹⁶⁵⁵ Prideaux, s. 126; Bell, s. 65; Andrae, s. 232; Hitti, Mimarlar, s. 28; Saunders, s. 32; Schimmel, s. 15, Firestone, Jews, s.41; Armstrong, İslam, s. 23; Armstrong, Biography, s. 245; Crawford, s. 87.

¹⁶⁵⁶ Vâkıdî, Cilt II, ss. 870-873; İbn Sa'd, Cilt II, ss. 135-136.

Putları şirk kabul ederek tevhidi esas alan İslam'ın, onlara gösterdiği bu tepki son derece tabiidir. Nitekim Mekke'nin fethini inceleyen oryantalistler, bu olayı genellikle tasvir etmeyi tercih etmişlerdir.¹⁶⁵⁷

Bu konu üzerinde fikir yürüten oryantalistlerden bazıları, Kâbe'nin putlardan arındırılmasını, biri dinî-toplumsal, diğeri Hz. Peygamber'in karizmatik liderliği açısından olmak üzere iki ayrı siyasî bakışla değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda Gibbon ve Nafziger-Walton'a göre Tevbe suresinin 28. ayetiyle¹⁶⁵⁸ Müslüman olmayanların Kâbe'ye girmelerinin yasaklanması, şehrin egemenliğinin Müslümanların kontrolüne geçtiğinin dinî açıdan bir ispatıdır.¹⁶⁵⁹ Bir grup İngiliz oryantaliste göre ise Hz. Muhammed, putları ortadan kaldırmak suretiyle esasen kendi liderliğini pekiştirmiş ve Mekke'nin tek yöneticisinin kendisi olduğunu dost-düşman herkese göstermiştir.¹⁶⁶⁰

3.1.3.2. Hz. Peygamber'in Genel Af İlanı

Hz. Peygamber'in Mekke sakinlerine yaptığı konuşma ve genel af ilan etmesi, İslam'ın barış ve esenlik çağrısının en dikkat çeken örneklerinden biridir. Bilindiği gibi risaletinin ilk on üç yılı boyunca hem Hz. Muhammed hem de Müslümanlar Mekkelilerin türlü engellemeleriyle karşılaşmış, canları da tehlikeye düşünce şehri terk etmek zorunda kalmışlardı. Araplar arasında yaygın görülen intikam duygusunun Hz. Peygamber'de de kendini göstermesi ve yaşanan acılı günlerin bedelinin ödetilmesi beklenir bir tavidir. Ancak ne var ki Hz. Peygamber, bu beklentiye boşa çıkarmış; putlardan arındırılmış Kâbe'yi tavaf ettikten sonra

¹⁶⁵⁷ Stubbe, s. 127; Prideaux, s. 127; Long, s. 62; Gibbon, s. 64; Mills, s. 25; Irving, ss. 173-174; Muir, Cilt IV, s. 127; Davenport, s. 43; Stobart, s. 174; Johnstone, s. 128; Zeydan, Cilt I, s. 89; Margoliouth, s. 387; Lunt, s. 86; Draycott, s. 277; Andrae, s. 232; Hitti, Arabs, s. 118; Hitti, Mimarlar, s. 28; Brockelmann, s. 31; Bodley, s. 309; Watt, Statesman, ss. 205-206; Payne, s. 55; Rodinson, s. 260; Saunders, s. 32; Gabrieli, s. 81; Mantran, s. 79; Hodgson, Cilt I, s. 194; Kelen, s. 146; Kennedy, s. 43; Lapidus, s. 28; Peters, Muhammad, ss. 235-236; Bogle, s. 21; Firestone, Jews, s. 42; Armstrong, Islam, s. 23; Armstrong, Biography, s. 243; Armstrong, Time, s. 188; Rogerson, s. 190; Nafziger ve Walton, s. 11; Karsh, s. 18; Spencer, s. 149; Warner, s. 124; Gabriel, s. 176; Rodgers, s. 219; Hazleton, s. 303; Burleigh, s. 399.

¹⁶⁵⁸ “Ey iman edenler! Bilin ki Allah’a ortak koşanlar pisliğe batmışlardır; artık onlar bu yıldan sonra Mescid-i Harâm’a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan endişe ederseniz, unutmayınız ki Allah size -dilerse- kendi lutfuyla bolluk verir. Allah bilmekte, hikmetle yönetmektedir.” Tevbe 9: 28.

¹⁶⁵⁹ Gibbon, s. 65; Nafziger ve Walton, s. 11.

¹⁶⁶⁰ Gibbon, s. 64; Bush, s. 143; Sell, Ghazwas, ss. 71-72.

Mekkelilere hitap etmiş; kendilerinden intikam alınmayacağını bildirmiş ve küçük bir grup dışında genel af ilan etmiştir.¹⁶⁶¹

H. Peygamber'in o gün tüm Mekkelileri öldürme yahut esir alma kudretine sahip iken genel af ilan etmesini oryantalistlerden sadece Prideaux ve Burleigh zikretmemiştir. Bize göre Burleigh bununla da yetinmeyerek konuyu tarihî verilere dayanmayan ve masa başında üretilen bir tarih yazımıyla ele almış gözükmektedir. Bu anlamda o genellikle yaptığı gibi bu konuda da katil peygamber imajı çizmeye çalışmaktadır. Zira ona göre H. Muhammed, yaptığı konuşmada Mekkelilere ancak Müslüman olurlarsa özgür kalabilecekleri; aksi takdirde canlarını ve mallarını kaybedebilecekleri tehdidinde bulunmuştur.¹⁶⁶² Bu Amerikalı yazar, hayale dayalı kurgusunun yanı sıra –ileride de ele alacağımız gibi- kaynak göstermeden subjektif bir yaklaşımla, H. Muhammed için kandan beslenen gaddar bir peygamber portresi çizmeye çalışmaktadır.

Diğer yandan tarihî verileri dikkate alan oryantalistler, H. Peygamber'in genel af ilanını, biri kişiliği ile dindarlığı ve diğeri de bir idarecinin kurnazca tavrı olmak üzere iki açıdan değerlendirmişlerdir.

H. Muhammed'in Mekke halkına genel af ilan etmesini onun kişiliği çerçevesinde açıklayan oryantalistler, onun duygusal ve yüce gönüllü bir insan olduğunu ifade etmişlerdir. Sözgelimi Stobart'ın başını çektiği oryantalistler, H. Peygamber'in Mekkelilere engin bir merhamet, hoşgörü ve nezaket gösterdiğini belirtmiştir.¹⁶⁶³ Irving, Bodley ve Payne, H. Peygamber'in "Ben kral değilim. Ben güneşte kurutulmuş et yiyen Kureyşli bir kadının oğluyum" sözünü aktararak onun merhametli ve mütevazı oluşuna dikkat çekmiş,¹⁶⁶⁴ Bodley, onun Kureyşli bir anne ve babadan dünyaya gelen biri olduğunu söyleyerek büyük bir tevazu örneği gösterdiğini;¹⁶⁶⁵ Kelen, H. Muhammed'in bu tavrı karşısında Mekkelilerin şaşkınlıklarını gizleyemediklerini vurgulamış,¹⁶⁶⁶ Mantran da bu tavrı büyük bir jest olarak nitelendirmiştir.¹⁶⁶⁷ H. Muhammed'e zaman zaman ağır dille saldırmaktan

¹⁶⁶¹ Vâkıdî, Cilt II, s. 835; İbn Hişâm, Cilt II, s. 412; İbn Sa'd, Cilt II, s. 131; Taberî, Cilt III, s. 61.

¹⁶⁶² Burleigh, ss. 399-400.

¹⁶⁶³ Stobart, ss. 174-175; Gilman, s. 184; Lunt, s. 85; Andrae, ss. 232-234; Hitti, Arabs, s. 118; Hitti, Mimarlar, s. 28; Spuler, s. 15; Saunders, s. 32; Gabrieli, s. 81; Kennedy, s. 43.

¹⁶⁶⁴ Irving, ss. 175-176; Payne, s. 55.

¹⁶⁶⁵ Bodley, s. 310.

¹⁶⁶⁶ Kelen, s. 147.

¹⁶⁶⁷ Mantran, s. 79.

çekinmeyen Bush, o gün Mekkelileri affetmesiyle onun gaddarlığının insanlara değil putlara yönelik olduğunu dile getirmek zorunda kalmıştır.¹⁶⁶⁸ Gilman ise Haçlıların yaptıkları ile karşılaştırmak suretiyle Hz. Peygamber'in bu tavrının ahlaken yüceliğini ortaya koymaya çalışmıştır. Amerikalı oryantalist göre; Haçlılar 1099'da Kudüs'ü ele geçirdiklerinde kadın, çocuk, yaşlı demeden 70.000 Müslümanı kılıçtan geçirdikleri halde Hz. Muhammed'in -infaz edilenler hariç- tüm Mekke halkını affetmesi bir âlî-cenâblık örneğidir.¹⁶⁶⁹ Mills ise Hz. Peygamber'in Mekkelilerin azametine acıdığı ya da cesaretine saygı gösterdiği için onları affettiği şeklinde sıra dışı bir değerlendirme yapmıştır.¹⁶⁷⁰ Brockelmann da Hz. Peygamber'in o gün Mekkelilere çok sıcakkanlı davrandığını bu yüzden Medineliler'in onu Mekke'de kalacak zannederek kıskanmaya başladıklarını ileri sürmüştür.¹⁶⁷¹

Oryantalistlerden bazıları, Hz. Muhammed'in Mekkelileri bağışlamasını, dindarlığına ya da dini tebliğ etme görevine dayandırmışlardır. Andrae'nin başını çektiği isimler, Hz. Muhammed'in Mekkeli düşmanlarına karşı yumuşak bir tavır sergilemesini, Kur'an'ın gönül kazanma buyruğunun bir yansıması ve İslam'ın tebliği adına ısrarla şiddetten kaçınması olarak değerlendirmişlerdir.¹⁶⁷² Bu bağlamda Muir, Sell ve Rogerson, Hz. Peygamber'in Yusuf Suresinin 92. ayetine¹⁶⁷³ atıfta bulunarak genel af ilan ettiğini ve bu sayede Mekkelilerin kalbini kazandığını savunmuştur.¹⁶⁷⁴ Bir başka ayeti gündemine alan Spuler ise, Hz. Muhammed'in Tevbe suresinin 60. ayetinde¹⁶⁷⁵ açıklanan "müellefe-i kulûb/İslam'a gönülleri ısındırılmak istenenler" sınıfı içine Mekkelileri de dâhil ettiğini ve böylelikle onlara birtakım ekonomik ayrıcalıklar sağlamak suretiyle İslam'a kazandığını belirtir.¹⁶⁷⁶ Lunt'a göre zaferin ihtişamı ve Hz. Peygamber'in ılımlı siyaseti Mekkelilerin gönlünü kazanmada etkin rol oynamıştır.¹⁶⁷⁷ Hatta bu bağlamda Zeydan Hz.

¹⁶⁶⁸ Bush, s. 143.

¹⁶⁶⁹ Gilman, s. 184.

¹⁶⁷⁰ Mills, s. 25.

¹⁶⁷¹ Brockelmann, s. 31.

¹⁶⁷² Dermenghem, s. 302; Andrae, s. 236; Armstrong, Biography, s. 243.

¹⁶⁷³ Yusuf şöyle dedi: "Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir." Yusuf 12: 92.

¹⁶⁷⁴ Muir, Cilt IV, s. 133; Sell, Ghazwas, ss. 72-73; Rogerson, ss. 190-191.

¹⁶⁷⁵ "Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, âzat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah'ın kesin buyruğu budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir." Tevbe 9: 60.

¹⁶⁷⁶ Spuler, s. 15.

¹⁶⁷⁷ Lunt, s. 85.

Peygamber'in, kalplerini İslam'a ısındırmak üzere Mekkelilere yönelik üç yöntem izlediğini ifade eder: Birincisi, kalplerindeki İslam düşmanlığını gidermek suretiyle İslam'a ısındırılanlardır. İkincisi, Ebu Süfyan gibi yeni Müslüman olanların bağlılıklarını kuvvetlendirmek ve eski dinlerine dönmesinin önünün kesilmesi istenenlerdir. Üçüncüsü ise İslam'a ve Müslümanlara tehdit olabilecek toplumun önde gelenlerinin gönüllerinin kazanılmasıdır.¹⁶⁷⁸

Irving ve Lunt, dinî liderliğini göz önüne alarak Hz. Peygamber'in, Mekkelilerin hayatta kalma ve Mekke'nin statüsünü kaybedeceği endişelerini boşa çıkardığını;¹⁶⁷⁹ Nafziger ve Walton, bu cömertlik karşısında Mekkeliler'in Hz. Muhammed'e sadakatle bağlandıklarını;¹⁶⁸⁰ Grunebaum ve Kennedy ise İslam'ı inkârda en çok inat edenlerin bile ileride İslam'ın en güçlü hizmetkârları olduğunu belirterek onun Mekkelilerin gönlünü kazandığını ifade etmişlerdir.¹⁶⁸¹

Bazı oryantalistler, Hz. Peygamber'in Mekkelilere yönelik barışçıl tavrını siyasî bir bakış açısıyla tahlil etmiş ve onu kurnaz bir politikacı olarak nitelendirmişlerdir. Bu bakış açısına göre o; kendisine ve ashabına işkence yapanları, Bedir, Uhud ve Hendek gibi savaşlarda düşmanlık edenleri yakinen bilmesine ve bunların hepsini kılıçtan geçirme hakkına ve kudretine sahip olmasına rağmen onları affetmesi, yine onun erdemli bir insan olmasından değil, kurnazlığından ve ileri görüşlü siyaset anlayışından kaynaklanmaktadır. Örneğin Muir, bu 'kurnazlığı', Hz. Muhammed'in menfaatine bağlamaktadır. Muir'e göre geçmişi affetmek ve eski yaraları sarmak, Hz. Muhammed'in aslında kendi çıkarıdır. Nitekim birkaç hafta içinde bu hamlesinin karşılığını almış ve yaklaşık 2.000 Mekkeli onun saflarına katılmıştır.¹⁶⁸² Armstrong ise af kapsamı dışında tutulanların affedilmesini zekice bir siyaset olarak tavsif etmiştir.¹⁶⁸³

Rodinson, Armstrong ve Karsh, Hz. Peygamber'in İslam'ı kabul etmesi konusunda hiçbir Mekkeliye baskı uygulamadığına dikkat çekmiştir. Rodinson ve Karsh'a göre Hz. Muhammed, getirdiği dinini kabul ettirmek için elverişli bir ortam yaratma ve daha sonra işleri acele etmeden kendi yoluna bırakma şeklinde zamana

¹⁶⁷⁸ Zeydan, Cilt I, s. 90.

¹⁶⁷⁹ Irving, ss. 173, 178; Lunt, s. 87.

¹⁶⁸⁰ Nafziger ve Walton, s. 11.

¹⁶⁸¹ Grunebaum, s. 44; Kennedy, s. 43.

¹⁶⁸² Muir, Cilt IV, s. 133.

¹⁶⁸³ Armstrong, Biography, s. 244.

yaydığı bir plan ve siyaset izlemiştir. Böylece, despotça değil ancak toplumsal bir kuşatma uygulamak suretiyle Hz. Peygamber Mekkelileri kendi safına çekmiş ve nihayetinde birkaç yıl içinde Mekke’de putperestlik ortadan kaybolmuştur.¹⁶⁸⁴ Meslektaşlarıyla paralel düşünen Armstrong’a göre ise Hz. Muhammed’in amacı, İslam’a girmeleri konusunda Kureyş’e baskı yapmak değil, onlarla uzlaşma sağlamaktır. Onun asıl niyeti Kureyş’i ortadan kaldırmaktan ziyade, onlara bir yararı olmayan dinlerini yok etmektir.¹⁶⁸⁵

3.1.3.3. Genel Affın Dışında Tutulanlar

Fetihten sonra Mekke’de gerçekleştirilen uygulamalar arasında oryantalistlerin en dikkat kesildikleri meselelerden biri, kan dökülmenin haram olduğu Mekke’de bazı Mekkelilerin infaz edilmesidir. Zira Hz. Peygamber, şehirde genel af ilan etmekle birlikte, bazı isimleri istisna tutarak onların yakalandıkları yerde öldürülmesini emretmiştir. Bunların sayısı ve cinsiyeti hakkında oryantalistler farklı açıklamalar yapmışlardır.¹⁶⁸⁶

Diğer yandan kimi oryantalistler, bu kişilerin genel itibarıyla kimler olduğunu ve suçlarını gündeme taşımışlardır. Erken dönem oryantalistlerden Stubbe, Hz. Muhammed’e düşmanlık eden veya ona inanmayı zül sayan Mekke liderlerinin ölümüne mahkûm edildiğini zikreder.¹⁶⁸⁷ Stubbe’dan sonra Prideaux, kendisine muhalefette aşırıya gidenlerin kara listeye alındığını iddia eder.¹⁶⁸⁸ Watt ise İslam karşıtlığının yanı sıra İslam devletinin sosyal yapısını tehdit eden şiddet hareketlerinin sorumluları ve Hz. Peygamber’in ailesinden kadınlara saldıranların

¹⁶⁸⁴ Rodinson, s. 262; Karsh, ss. 17-18.

¹⁶⁸⁵ Armstrong, İslam, s. 23; Armstrong, Biography, s. 243; Armstrong, Time, s. 188.

¹⁶⁸⁶ Long, infaz listesinde on bir erkek ve altı kadının bulunduğunu, üç kadının öldürüldüğünü belirtir. Long, s. 64. Bush, o gün üç erkek ve iki kadının öldürüldüğünü söyler. Bush, s. 143. Muir, Johnstone ve Draycott ise bu listenin on – on iki kişiden oluştuğunu ve dördünün infaz edildiğini söyler. Muir, Cilt IV, s. 130; Johnstone, s. 128; Draycott, ss. 277-278. Weil ölüm listesinin on beş kişiden oluştuğunu ve yalnızca dördünün infaz edildiğini belirtir. Weil, s. 22. Koelle on kişinin ölümüne mahkûm edildiğini ancak çoğunun affedildiğini kaydeder. Koelle, s. 202. Andrae ve Armstrong ise bu listenin on kişiden oluştuğunu ifade etmiştir. Andrae, s. 234; Armstrong, Time, s. 189. Dermenghem ve Rodgers bu listenin, altı erkek, dört kadın olmak üzere on kişiden oluştuğunu belirtir. Dermenghem, s. 298; Rodgers, s. 219. Hazleton on iki kişilik listede dört kadının varlığından söz eder. Hazleton, ss. 305-306. Lammens ise bir listeden söz etmeksizin altı kişinin infaz edildiğini söyler. Lammens, s. 34. Burleigh, Hz. Muhammed’in altı erkek ve 4 kadın toplam on kişinin ölüm emrini verdiğini iddia eder. Burleigh, s. 396.

¹⁶⁸⁷ Stubbe, s. 128.

¹⁶⁸⁸ Prideaux, s. 127.

listeye alındığını kaydeder.¹⁶⁸⁹ Rodinson, pek çok duyarlı lider gibi genel af ilan eden Hz. Muhammed'in hariç tuttuğu kimselerin, onun şahsına direnenler değil, şiir ve şarkılarıyla İslam'ı ve Kur'an'ı hedef alan provakatifler olduğunu belirtir.¹⁶⁹⁰ Burleigh ise Rodinson'ın tam tersi bir iddiayla bu listenin Hz. Muhammed'in, şahsına karşı işledikleri suçlar yüzünden onun nefret ettiği insanlardan oluştuğunu savunur.¹⁶⁹¹ Armstrong'a göre bu zalimler, İslam karşıtı propaganda yapanlar ve Hz. Peygamber'in ailesine zarar verenlerdir.¹⁶⁹² Warner'a göre ise bu liste, Hz. Muhammed'in aleyhine konuşup İslam'a karşı gelenlerden oluşmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in kendisine muhalefet eden tüm sanatçı ve siyasilerin öldürülmesini emrettiğini iddia ederek kanaatimizce kabarık bir liste varmış algısı yaratmaya çalışmıştır. Bununla da kalmayıp o listedeki isimlerden çoğunun affedildiğine hiç temas etmemiş, sanki hepsi infaz edilmiş izlenimi vererek bilimsel ahlaktan uzaklaşmıştır.¹⁶⁹³

Kanaatimizce, bir şehir halkı arasından yalnızca on kadar kişi için ölüm emrinin çıkartılmış olması, esasen Hz. Peygamber'in Mekkelilerden intikam alma peşinde koşmadığının, aksine merhametli bir yaklaşım izlediğinin bir delilidir. Bu anlamda Andrae, Hz. Muhammed'in yerinde başka bir muzaffer kumandan olsaydı, muhtemelen onun kadar sabırlı ve merhametli davranıp nefesine ket vuramayacağını iddia etmektedir. Dahası Andrae küçük bir grubun genel aften istisna tutulmasını makul görmekte ve Hz. Peygamber'in bu infazları da sessiz sedasız gerçekleştirdiğinin altını çizmektedir.¹⁶⁹⁴

Kanadalı çağdaş tarihçi Gabriel, genel af ilan etmesine rağmen bir ölüm listesi hazırlamasını, Hz. Muhammed'in kişisel korku ve endişesinden kaynaklandığını iddia etmiştir. Gabriel, Andrae'nin aksine, Hz. Muhammed'in Mekke'nin kontrolünün tamamen Müslümanlara geçtiği mesajını vermek için halkın gözü önünde infazları gerçekleştirdiğini belirtmiştir.¹⁶⁹⁵ Gabriel ve Warner'dan daha sert bir dil kullanan Bloom ise infaz listesini, totaliter rejimin lideri Hz.

¹⁶⁸⁹ Watt, Medina, ss. 68-69.

¹⁶⁹⁰ Rodinson, s. 261.

¹⁶⁹¹ Burleigh, s. 396.

¹⁶⁹² Armstrong, Biography, s. 244; Armstrong, Time, s. 189.

¹⁶⁹³ Warner, ss. 123-124.

¹⁶⁹⁴ Andrae, ss. 233-234.

¹⁶⁹⁵ Gabriel, ss. 176-177.

Muhammed'in hoşgörüsüzlüğü ve öfkесinin bir sonucu olduğunu iddia etmiştir.¹⁶⁹⁶ Rodinson da bu infazların Mekkelileri korkutmaya yettiğini, hatta Hz. Muhammed'in, Ebu Süfyan'a daha fazla katliam olmayacağına dair söz verdiğini dile getirmiştir.¹⁶⁹⁷

Ancak burada öncelikle ölüm listesinde yer alanların hepsinin değil, yalnızca birkaçının infaz edildiği ve diğerlerinin affedildiğinin altı çizilmelidir. Nitekim oryantalistler, infazı uygulananlar ile affedilenlerden bazılarına ilgi göstermişlerdir.

İnfaz edilenlerden biri, Abdullah b. Hatal'dır. Klasik İslam tarihi kaynaklarına göre çünkü o, daha önce Müslüman olmuş ve hatta Hz. Muhammed tarafından vergi toplamak üzere görevlendirilmişti. Fakat bu görevi esnasında, yardımcısını dövmüş ve ölümüne sebep olmuştu. Bu olaydan dolayı endişeye düşmüş, topladığı paraları da yanına alarak Mekke'ye dönmüş ve irtidat etmişti.¹⁶⁹⁸

Bu arka planla birlikte İslam tarihi kaynakları onun ölüm listesine alınmasında bir başka suçun daha rol oynadığını kaydetmektedir. Zira Abdullah, İslam'a ağır hakaretler içeren şiirler yazmış ve onun yazdığı şiirleri iki kadın şarkılaştırarak okumuştur. Bu yüzden Hz. Peygamber, kendisiyle birlikte bu iki kadının öldürülmesini emretmiştir. Abdullah ve yakalanan bir kadın, infaz edilmiş; diğer kadın kaçarak saklanmış, daha sonra ortaya çıkıp aman dileyince affedilmiştir.¹⁶⁹⁹

Muir, o şarkıcı kadının öldürülmesini, Hz. Muhammed'in o gün işlediği en kötü katliam olarak nitelendirmektedir.¹⁷⁰⁰ Watt ve Rodinson'a göre ise İslam karşıtı provokasyona imza attıkları için Abdullah ve kadınlardan biri infaz edilmiştir.¹⁷⁰¹ Spencer, -ileride temas edileceği üzere- Abdullah b. Sa'd gibi Abdullah b. Hatal'ın da irtidat ettiği için infaz listesine alındığını savunmuş, onun katl olayına karışması ve İslam'a hakaretlerle ilgili suçlarına hiç değinmemiştir.¹⁷⁰² Warner ise Abdullah b. Hatal'ın zekât memuruyken irtidat ettiğini söylemiş, Spencer gibi, onun diğer suçlarına hiç temas etmeyerek mürted olduğu için öldürüldüğü izlenimi yaratmaya

¹⁶⁹⁶ Bloom, ss. 131-132.

¹⁶⁹⁷ Rodinson, s. 262.

¹⁶⁹⁸ İbn Hişâm, Cilt II, s. 410; Vâkıdî, Cilt II, s. 859; Taberî, Cilt III, s. 59.

¹⁶⁹⁹ İbn Hişâm, Cilt II, ss. 410-411 Vâkıdî, Cilt II, s. 860; Taberî, Cilt III, ss. 59-60. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bayram Savaş, **Mekke'nin Fethinde Demi Heder Edilenler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

¹⁷⁰⁰ Muir, Cilt IV, s. 131.

¹⁷⁰¹ Watt, Medina, s. 68; Rodinson, s. 261.

¹⁷⁰² Spencer, s. 148.

çalışmıştır.¹⁷⁰³ Burleigh, tüm suçlarını zikrederek eğlence düşkününü Abdullah'ın ve bir şarkıcısının öldürüldüğünü, diğer şarkıcı kadının affedildiğini söylemiştir.¹⁷⁰⁴ Bloom ise Abdullah'ın katl olayına karışmasına hiç temas etmeden, Hz. Muhammed'in onu ve bir şarkıcısını sırf şarkı söyledikleri için infaz ettiğini savunmuştur. Bir yandan Abdullah'ı ve kadınları aklamaya çalışan, diğer yandan da Hz. Peygamber'e ve İslam'a saldıran Bloom sözlerini şu şekilde sürdürmektedir:

Araştırmalar, ergenlik çağındaki kızların bu yaşlarda hırçın olabileceğini göstermektedir. Kızlar; mızrakların ve kılıçların şiddetli savaşını değil, keskin ve alaycı kelimelerin gücünü kullanıyorlardı. Taberî'nin de dediği gibi yaptıkları sadece "hicivdi"¹⁷⁰⁵ Kızlardan biri kaçarak canını kurtardı, diğeri cesur bir sahabe tarafından atıyla ezilerek öldürüldü. Adil olmak gerekirse, Muhammed ergen hicivcilerin sahibini de öldürttü. Mizah, İslam'ın reddettiği bir konuydu. Hatta Hz. Muhammed müzik enstrümanlarını da yasaklamıştı.¹⁷⁰⁶

İnfaz edilen diğer bir isim Huveyris b. Nukayz'dır. Muir, Watt ve Rodinson'a göre, Hz. Muhammed'in kızı Zeynep'i hicret ederken takip ettiği sırada ona yaptığı barbarca davranışlarından dolayı infaz edilmiştir.¹⁷⁰⁷ Burleigh ise sert üslubunu bu konuda da sürdürerek, bu suçundan dolayı Hz. Muhammed'in onu defalarca öldürtmeye çalıştığını, hatta –kaynak belirtmeden- adamlarına onu diri diri yakmalarını emrettiğini savunmuştur.¹⁷⁰⁸ Spencer de bu konuda onun Zeynep'e yaptığı kötülöklere hiç değinmeden, suçunun Hz. Peygamber'e hakaret etmek olduğunu söyleyerek farklı bir yorum ortaya atmıştır.¹⁷⁰⁹

İnfaz edilen bir diğer isim ise Mikyes b. Subabe'dir. Klasik İslam tarihi kaynaklarına göre kardeşi, Mureysî gazvesinde yanlışlıkla öldürölmüş, kendisine kan parası ödenmiş ve mesele hukuken kapanmıştı. Buna rağmen Mikyes, uygun bir fırsat yakalayınca kardeşinin ölümünden sorumlu tuttuğu adamı öldürüp Mekke'ye

¹⁷⁰³ Warner, s. 124.

¹⁷⁰⁴ Burleigh, s. 397.

¹⁷⁰⁵ Bloom, iddiasıyla ilgili şu dipnotu vermektedir: al-Tabari, **The History of al-Tabari: English translation of "at Tareekh al-Tabari."** Albany: State University of New York Press: Book VIII, p. 179. Hâlbuki aynı sayfada, Abdullah b. Hatal'ın öldürölme sebebi, yukarıda metin içinde zikrettiğimiz şekilde geçerken, Bloom bilimsellikten uzaklaşarak rivayetler arasında seçmeci ve keyfi bir yaklaşım sergilemektedir.

¹⁷⁰⁶ Bloom, s. 131.

¹⁷⁰⁷ Muir, Cilt IV, ss. 130-131; Watt, Medina, s. 69; Rodinson, ss. 261-262.

¹⁷⁰⁸ Burleigh, s. 397

¹⁷⁰⁹ Spencer, s. 148.

kaçmış ama fetih günü Mekke’de yakalanıp infaz edilmişti.¹⁷¹⁰ Onun öldürülmesini konu edinen oryantalistlerden Muir, Mikyes’in mürted olduğu için infaz edildiğini ima etmiştir.¹⁷¹¹ Watt ise İslam devletinin sosyal dokusunu tehdit eden şiddet hareketlerinin sorumlularından biri olduğu için öldürüldüğünü savunmuştur.¹⁷¹² Burleigh ise yine ilginç bir yoruma imza atarak Mikyes’in suçunun, kardeşini öldüren Müslüman’a yakınlaşabilmek için Müslüman taklidi yaparak o kişiyi öldürdükten sonra Mekke’ye kaçması olduğunu iddia etmiştir.¹⁷¹³

Aslında bilindiği gibi Kâbe kutsal bir mekândı ve burada insan öldürmek herkes için yasaktı. Nitekim Spencer, İbn İshâk’ta nakledilen bir rivayete¹⁷¹⁴ dikkat çekerek Hz. Peygamber, Allah’ın Mekke’yi mübarek kıldığını; burada adam öldürmenin de ağaç kesmenin de yasaklandığını, ancak kendisine kısa bir süre için öldürmeye izin verildiğini beyan etmiştir.¹⁷¹⁵ Öte yandan çağdaş oryantalistlerden Dermenghem, bu özel izni belirtmekle yetinerek Hz. Muhammed’e herhangi bir eleştiri yapmaktan kaçınmıştır.¹⁷¹⁶

Bu bilgilerde ışığında ölüm listesinde yer alanlardan yalnızca dördünün; Abdullah b. Hatal, şarkıcı bir kadın, Huveyris b. Nukayz ve Mikyes b. Subabe’nin infaz edildiği anlaşılmaktadır.¹⁷¹⁷ Margoliouth, bunlardan yalnızca ikisinin infaz edildiğini söyleyerek bunu Hz. Peygamber’in Mekke’yi fethetmekten duyduğu sevinçle merhamet yönünün ağır basmasına bağlamıştır.¹⁷¹⁸ Listede geri kalan diğer isimler ise Hz. Peygamber’den aman dileyince affedilmişlerdir. Oryantalistlerin bu husus üzerinde çok fazla durmadıkları görülmektedir.

3.1.3.3. İnfaz Listesinde Yer Alıp Affedilenler

Oryantalistler, affedilenler arasında daha önce Hz. Peygamber’in vahiy kâtiplerinden Abdullah b. Sa’d üzerinde çok durmuşlardır. Çünkü rivayete göre o,

¹⁷¹⁰ İbn Hişâm, Cilt II, s. 410; Vâkıdî, Cilt II, ss. 860-862.

¹⁷¹¹ Muir, Cilt IV, s. 131.

¹⁷¹² Watt, Medina, ss. 68-69.

¹⁷¹³ Burleigh, ss. 396-397.

¹⁷¹⁴ Guillaume, s. 555.

¹⁷¹⁵ Spencer, s. 150.

¹⁷¹⁶ Dermenghem, s. 298.

¹⁷¹⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Savaş, **Mekke’nin Fethinde Demi Heder Edilenler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

¹⁷¹⁸ Margoliouth, s. 388.

vahyin kayda geçirilmesi esnasında esmâ-i hüsnâdan ‘Alîm Semî’ ifadelerini ‘Alîm Hakîm’ şeklinde yazmak suretiyle ayetler üzerinde birtakım değişiklikler yapmış ve Hz. Muhammed’in bunları farketmediğini düşünerek onun peygamberliğinden şüphelenerek irtidat edip Mekke’ye kaçmıştı. Mekke’de İslam aleyhinde propaganda yapmaya da devam etmiş ve muhtemelen bu sebeple ölüm listesine dâhil edilmişti.

Kaynaklarda nakledildiğine göre fetih sonrasında sahabe tarafından yakalanan Abdullah, Hz. Muhammed’in önüne getirildiğinde kelime-i şehâdet getirmiştir. Ancak Hz. Muhammed, üç kez tekrar ettirdikten sonra onun şahâdetini kabul etmiştir. Abdullah ayrıldıktan sonra Hz. Muhammed, yanındakilere dönüp; “Aranızda hiç mi akıllı bir adam yoktur! Ben onun ilk şahâdetini elimle reddettiğimde onu neden öldürmediniz!” diye sitem etmiştir. Bunun üzerine sahabe de kendisinden –en azından kaş-göz hareketiyle- bir işaret alamadıkları şeklinde kendilerini savununca, Hz. Peygamber yüzünü asmış ve bir peygambere kaş-göz imasıyla birini öldürtmesinin yakışmayacağını söylemiştir.¹⁷¹⁹

Klasik İslam tarihi kaynaklarında Hz. Peygamber’in Abdullah b. Sa’d’ı affetmesine ilişkin bu rivayet, oryantalistlerin oldukça dikkatini çekmiştir. Sözelimi Rodinson, yukarıda zikrettiğimiz arka plana rağmen, bir cümlesinde Abdullah b. Sa’d’ı İslam’ı ve Kur’an’ı hedef alan bir provokatif olarak nitelerken, aynı sayfada bir başka cümlesinde, onun ideoloji fanatiklerinin en çok nefret ettiği şeyi, rasyonel eleştiriye temsil ettiğini ifade ederek¹⁷²⁰ zihninin Abdullah b. Sa’d konusunda net olmadığını sergilemiştir. Kelen ise Abdullah’ın Müslüman olduktan sonra vatan hasretine dayanamayıp Mekke’ye dönerek irtidat ettiğini ve bu yüzden infaz listesine girdiğini ima ederken, kitabet görevindeyken ayetler üzerinde yaptığı değişikliklere değinmemiştir. O ayrıca Hz. Muhammed’in onu öldürmek istediğini savunmuştur.¹⁷²¹ Warner ise -delil ortaya koymadan- Hz. Muhammed’in, Kur’an ayetlerini kaydederken bazen Abdullah’a daha iyi bir biçimde yazmasına izin verdiğini iddia etmiş ve bu durumun da Abdullah’ın inancını kaybetmesine neden olduğunu savunarak Kur’an’ın orjinalliği konusunda bizce okuyucuyu şüpheyne düşürmeye çalışmıştır. Üstelik buna rağmen Warner Hz. Peygamber’in Abdullah’ı affettiğini

¹⁷¹⁹ İbn Hişâm, Cilt II, 409; Vâkıdî, Cilt II, ss. 855-856; Taberî, Cilt III, s. 58.

¹⁷²⁰ Rodinson, s. 261.

¹⁷²¹ Kelen, ss. 145, 148.

zikretmemiştir.¹⁷²² Burleigh ise Abdullah'ı, infaz listesinde en ağır suçu işleyen isim olarak kaydetmiştir.¹⁷²³

Bloom da Hz. Peygamber hakkındaki ağır ithamlarını bu konuda da sürdürmüştür. Amerikalı oryantalisteye göre Abdullah'ın ayetleri kaydederken yaptığı küçük değişiklikler bir suç teşkil edemez, o, sessiz ve barışçıl bir muhalefet eyleminin temsilcisidir. Bloom bu fikirleriyle Hz. Muhammed'in sessiz kalmasını, çizmeye çalıştığı şiddet yanlısı Peygamber ve ashabı portresi üzerinden yorumlamaktadır. Her ne kadar ashabı Hz. Muhammed'in çok bağışlayıcı ve merhametli olduğunu iddia etseler de, Hz. Muhammed Abdullah b. Sa'd konusunda sessiz kalarak, onun huzurunda herhangi bir muhalifi derhal öldürmeleri gerektiğini onlara anlatmak istemiştir. Hz. Muhammed'in huzurunda genel tutum cinayettir.¹⁷²⁴

Abdullah b. Sa'd konusunda görüşlerine geniş yer ayırmamız gereken isim ise Spencer'dır. O, "Apostates to be killed"¹⁷²⁵ başlığı altında ele aldığı Abdullah'ın, ayetler üzerinde yaptığı değişikliklere değinmeden onun sadece mürted olduğu için infaz listesine alındığını iddia etmektedir. Mâide suresinin 33. ayetine¹⁷²⁶ ve Buhârî'den naklettiği iki hadise¹⁷²⁷ atıfta bulunan Spencer ve Medine'ye gelip Müslüman olan ve bir katl olayına karıştıktan sonra şehirden kaçan bir grubun sözü edilen ayet gereğince cezalandırılmasını da¹⁷²⁸ göz önüne alarak İslam'da irtidatın en büyük günah görüldüğünü ve cezasının idam olduğunu belirtmiştir.¹⁷²⁹ Ancak onun

¹⁷²² Warner, s. 124.

¹⁷²³ Burleigh, ss. 397-398.

¹⁷²⁴ Bloom, s. 132.

¹⁷²⁵ Tercümesi: Dinden dönenler öldürülmelidir.

¹⁷²⁶ "Allah'a ve peygamberine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır." Mâide 5: 33.

¹⁷²⁷ Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim O'nun Elçisi olduğuma inanan bir Müslümanın kanının, şu üç durumun dışında dökülmesi helal değildir: Kısasa kısas, evli bir insanın zina etmesi ve İslam'dan dönen (mürted) ve Müslümanları terk eden kimsenin durumu. Buhârî, IX, 6.

Hz. Ali'ye bazı zındıklar getirildi, o da onları yakarak öldürttü. Bu haber İbn Abbas'a ulaşınca "Ben olsam Allah Rasulü'nün 'Allah'ın azabıyla insanları cezalandırmayın' uyarısına göre onları yakmazdım. Ancak 'Kim dinini değiştirirse onu öldürün' sözü sebebiyle onları öldürürdüm. Buhârî, IX, 19.

¹⁷²⁸ Hz. Muhammed Medine'de iken, bir grup insan ona gelerek İslam'ı kabul etmiştir. Ancak onlar Medine'nin ikliminden hoşlanmayınca Hz. Muhammed biraz deve ve başlarına da bir çoban vererek onları Medine dışına göndermiştir. Onlarsa, çobanı öldürüp, develeri de yanlarına alıp Medine'den kaçmış ve İslam'dan da çıkmışlardır. Hz. Muhammed, onları yakalatıp huzuruna getirince Mâide suresinin 33. Ayeti kendilerine tatbik edilmiştir. Böylece onların el ve ayaklarının çapraz kesilmiş, gözleri kızgın demirlerle oyulmuş ve o şekilde çöle salıverilmiştir.

¹⁷²⁹ Spencer, ss. 147-148.

bu iddiası kapsamında Hz. Muhammed'in esasen Abdullah'ı öldürtmek istemesinin doğal olduğu biçimindeki değerlendirmesini doğru kabul etmek mümkün gözükmemektedir. Zira öncelikle ayet, irtidat edenlerle ilgili doğrudan bir ifade içermemektedir. Ayrıca ayet, Allah ve Rasulüne isyan edip onların buyruklarına karşı savaş açan ve yeryüzünde fesat çıkaranların nasıl cezalandırılacağını ortaya koyarak Hz. Peygamber'in Abdullah'ı affetmesinin önünü açmıştır. Ayrıca Medine'de elleri ayakları çaprazlama kesilen grup, dinden çıktıkları için değil, Hz. Peygamber'in kendilerine yaptığı iyilik ve cömertliğe rağmen develeri çalmak ve adam öldürmek ile karşılık vermelerinden dolayı cezalandırılmıştır.¹⁷³⁰

Hz. Peygamber'in Mekkelilere genel af ilanından söz etmeyip, infaz listesinden öldürülen isimlere geniş yer ayıran Spencer, mürtedin cezasının ölüm olduğunu uzun uzadıya anlattıktan sonra, adeta İslam karşıtlığını körüklemektedir. Bu oryantalist, Batı'daki bazı Müslümanların, İslam'ı gayrimüslimlere şirin göstermek için 'Hz. Muhammed'in asla dinden dönen birini öldürdüğüne dair bir rivayet yoktur' propagandasını reddederek bu söylemin tarihî verilerle örtüşmediğini savunmaktadır. Bu yaklaşımıyla o kendince okuyucuyu ikaz ve ikna etmeye çalışmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla o söz konusu ölüm listesinin, İslam'ın acımasızlığının bir örneği olduğunu ve bu konuda başka örnekler bulunduğunu da ima ederek çağdaş dünyada İslamofobik bir tutum takınmıştır.¹⁷³¹

Benzer şekilde Draycott da öldürülen dört kişiden ikisinin mürted olduğunu vurgulayarak, mürtedin cezasının İslam'da ölüm olduğuna dair bir imada bulunmaktadır.¹⁷³²

Diğer yandan Hz. Peygamber'in Abdullah'ı affetmesine olumlu yaklaşan oryantalistler de vardır. Örneğin; Long, Abdullah b. Sa'd'ın muhalefette aşırı gidenlerden biri olmasına,¹⁷³³ Irving ve Andrae, onun Hz. Peygamber'le alay

¹⁷³⁰ Daha detaylı bilgi için bkz. İsrail Balcı, "Mürtedlerin Yakılarak Öldürüldüğüne Dair Rivayetlerin Tahlili", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:1, Şubat 2006, ss. 23-47; Maşallah Turan, "İslam'da İrtidat Sorunu ve Yol Açabileceği Psiko-Sosyal Problemler (Takiyye-Nifak Örneği)", **Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2018, ss. 1-11; Ubeydullah Efe, "Buhârî Rivayetinde Anakronizm İddiası: Hz. Ali'nin Cezalandırdığı Şahıslar Zındıklar mıydı?", **Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:15, Bahar 2021, ss. 92-111.

¹⁷³¹ Spencer, ss. 147-148.

¹⁷³² Draycott, s. 278.

¹⁷³³ Long, s. 64.

etmesine ve onun peygamberliğini sorgulamasına,¹⁷³⁴ Watt, ayetlerde değişiklik yapmak gibi bariz bir suçuna¹⁷³⁵ rağmen Hz. Peygamber'in onu affettiğini kaydetmiştir. Muir, Rodgers ve Burleigh ise Hz. Peygamber'in Abdullah'ı kerhen ve gönülsüzce bağışladığını ifade etmiştir.¹⁷³⁶

Çağdaş oryantalistlerden Armstrong ve Rodgers tasvirî bir anlatımdan sonra Abdullah b. Sa'd'ın affedildiğini kaydedip, sonraki dönemde onun İslam'a en çok hizmet edenler arasında yer aldığını zikreder.¹⁷³⁷ Rogerson, daha ılımlı bir değerlendirmede bulunarak, "mürted" Abdullah b. Sa'd'ı affetmesini Hz. Muhammed'in yüce gönüllülüğünün göstergesi olduğunu belirtir.¹⁷³⁸

Ölüm listesinde yer alıp affedilen ve oryantalistlerin ilgisini çeken bir diğer kişi, Uhud Savaşı'nda Hz. Hamza'ya müslu yapan ve Ebu Süfyan'ın eşi Hind b. Utbe'dir. Hind buna rağmen aralarında geçen kısa bir diyalogtan sonra Müslüman olması sebebiyle Hz. Peygamber tarafından affedilmiştir.¹⁷³⁹

Spencer ve Warner, Hz. Muhammed'in Hind'i affettiğine değinmeden bu olayı naklederken¹⁷⁴⁰ okuyucunun zihninde katil peygamber imajı çizmeye devam ettiği halde Armstrong ve Rogerson ise tam aksine bu olayı Hz. Peygamber'in yüce gönüllülüğünün bir örneği olarak tasvir etmişlerdir. Çağdaş iki İngiliz oryantaliste göre Hz. Peygamber, kendini gizlemek için peçe takan Hind'i tanımış, ölüm listesinde adı bulunmasına rağmen onun Müslüman olma talebini kabul etmiştir. Hatta Hind'in 'artık beni öldüremezsin' ifadesine, Hz. Peygamber tebessümle karşılık verip onu affetmiştir.¹⁷⁴¹ Margoliouth ise Hind'in Müslüman olup bağışlandıktan sonra evde bulunan bir putu parçaladığı ve kendisini aldattığı için ona sitem ettiğine dair ayrıntıya yer vermiştir. Ona göre Hind'in bu tavrı, o günlerde Mekkeliler arasında yükselişe geçen put düşmanlığı ve imhacılığının yalnızca bir örneğidir.¹⁷⁴² Nitekim

¹⁷³⁴ Irving, s. 177, Andrae, s. 234.

¹⁷³⁵ Watt, Medina, s. 68.

¹⁷³⁶ Muir, Cilt IV, ss. 131-132; Rodgers, s. 219; Burleigh, s. 398.

¹⁷³⁷ Armstrong, Biography, s. 245; Rodgers, s. 219. Armstrong'un "Muhammad: A Biography of the Prophet" kitabını Türkçe'ye çeviren Selim Yeniçeri'nin, Abdullah b. Sa'd ile ilgili bölümde yaptığı yanlış tercüme burada belirtmek durumundayız: "Ama Hz. Muhammed onun idam hükmünü kaldırmadan önce uzun süre sessiz kaldı ve bu süre içinde ashabına Abdullah'ı öldürmemelerini söyledi." Karen Armstrong, **Hız. Muhammed: Bir Batılının Gözünden Son Peygamber'in Hayatı**, çev. Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 381.

¹⁷³⁸ Rogerson, s. 191.

¹⁷³⁹ Vâkıdî, Cilt II, s. 850; Taberî, Cilt III, s. 62.

¹⁷⁴⁰ Spencer, ss. 149-150; Warner, s. 124.

¹⁷⁴¹ Armstrong, Biography, s. 244; Armstrong, Time, s. 190; Rogerson, s. 191.

¹⁷⁴² Margoliouth, s. 390.

Bodley, Hz. Peygamber'in Kâbe'deki putları kırması esnasında Mekkelilerin hiçbir taşkınlık yapmadıklarını, hatta evlerindeki putları imha etmekte tereddüt göstermediklerini belirtmiştir.¹⁷⁴³

Genel aftan istisna tutulan, ancak Uhud'da Hz. Hamza'yı şehit etmesine rağmen daha sonra affedilen Vahşî b. Harb, sadece Irving tarafından üzerinde durulmuştur. Firar ettikten bir müddet sonra Hz. Peygamber'e gelip merhamet dileyen Vahşî, Hz. Peygamber tarafından, gözüne gözükmemesi şeklinde uyarılarak affedilmiştir.¹⁷⁴⁴

Hz. Peygamber'in infaz listesine aldığı, ancak sonra affettiği bir diğer isim İkrime b. Ebu Cehil de oryantalistler tarafından kayda değer görülmüştür. Irving, babası Ebu Cehil'den kalma azılı düşmanlığı devam ettiren İkrime'yi affetmesi için karısı Ümmü Hakim'in Hz. Peygamber'e aracılık ettiğini dile getirir. Ancak o, Hz. Peygamber'in, Ümmü Hakim'in hüznünden çok güzelliğinden etkilenecek karı-koca ikisini de affettiğini savunup bize göre adeta farklı ve mesnetsiz bir niyet okuma yoluna girmiştir.¹⁷⁴⁵ Muir, Kelen, Rodgers ve Burleigh ise bu konuda yorum katmadan tasvirî bir anlatımı tercih etmiştir.¹⁷⁴⁶ Andrae ve Armstrong, Hz. Peygamber'in onu dostça karşıladığını, hatta ashabını da babası Ebu Cehil'e lanet okumaktan men ettiğini söyleyerek onun engin merhametine işaret etmiştir.¹⁷⁴⁷ Watt da infaz listesindeki isimlerin bariz suç ve ihanetlerinin varlığına kâni iken, İkrime'nin başta neden kara listeye alındığını anlayamadığını ima etmiştir.¹⁷⁴⁸

Görebildiğimiz kadarıyla infaz listesinde yer almasına rağmen Süheyl b. Amr'ın affedilmesi konusunda sadece Andrae, Armstrong ve Rogerson fikir yürütmüştür. Satır aralarında Hz. Peygamber'in engin hoşgörüsüne işaret eden Andrae ve Rogerson, daha önce Süheyl'in Hz. Peygamber'i insafsızca kötölemesine rağmen fetih günü Hz. Muhammed'in onu affettiğini belirtmiştir. Dahası mezkûr oryantalistlere göre Hz. Peygamber, Süheyl'e asla kötü gözle bakmaması konusunda ashabını da tembihlemiştir.¹⁷⁴⁹ Andrae ve Rogerson'la hemfikir olan Armstrong, Hz. Peygamber'in Süheyl'in kaçıp saklandığını bildiğini ve ashabına "Bırakın rahatça

¹⁷⁴³ Bodley, s. 309.

¹⁷⁴⁴ Irving, s. 176.

¹⁷⁴⁵ Irving, s. 177.

¹⁷⁴⁶ Muir, Cilt IV, s. 132; Kelen, ss. 145, 148; Rodgers, s. 238.

¹⁷⁴⁷ Andrae, s. 235; Armstrong, Prophet, s. 244; Armstrong, Time, s. 190.

¹⁷⁴⁸ Watt, Medina, s. 68; Watt, Statesman, s. 205.

¹⁷⁴⁹ Andrae, s. 235; Rogerson, s. 191.

gelsin. O zeki ve şerefli bir insan, İslam hakikatine kör biri değil” sözleriyle Süheyl’e zor kullanmamalarını emrettiğini, hatta Müslüman olması için ona zaman tanıdığını zikretmiştir.¹⁷⁵⁰

Hız. Peygamber’in kızı Zeyneb’in çocuk düşürmesine sebep olan Hebbar bin Esved’in affedildiğine dair tasvir anlatım sadece Muir, Andrae, Watt ve Burleigh’de geçmektedir.¹⁷⁵¹ Rodinson ise Hız. Peygamber’in kızlarına kötü davranan iki ya da üç kişinin infaz listesine alındığını söyleyerek Hebbar’ın affedildiğini zikretmemiştir.¹⁷⁵²

İslam ordusunun Mekke’ye girişı esnasındaki küçük çatışmayı organize edenlerden biri olan Safvân b. Ümeyye’nin affedilmesini yine görebildiğimiz kadarıyla sadece Muir, Andrae ve Burleigh zikretmiştir. Muir’e göre Mekke’ye girerken Halid b. Velid’in birliğı karşısında kaçan Safvân, Hız. Peygamber’in genel af ilan ettiğini duyunca geri dönmüş ve bu sebeple affedilmiştir.¹⁷⁵³ Andrae ve Burleigh’e göre ise Safvân, Hız. Peygamber tarafından affedildikten sonra Müslüman olmak için ondan mühlet istemiş, Hız. Peygamber ona dört ay süre tanımıştır.¹⁷⁵⁴

Öte yandan oryantalistlerin ölüm listesinde yer almasına rağmen affedilen diğer şahıslara çok fazla ilgi duymadıkları ve bu nedenle bir değerlendirmede bulunmadıklarına dikkat edilmelidir. Bu husus göz önüne alındığında oryantalistlerin, İslam tarihindeki olaylara seçmeci yaklaşmış olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Nitekim yukarıda değinildiğı gibi bazı oryantalistler, tikel örnekleri abartıp farklı yorumlayarak Hız. Peygamber’i kindar, katil ve menfaatperest gibi ifadelerle ona ağır ithamlarda bulunmuşlardır.

Hız. Muhammed’in, Mekke’nin yağmalanmasına ve mücahitlerin ganimet toplamasına müsaade etmemesini, yine çok az sayıdaki oryantalist kaydetmiştir. Hız. Peygamber’in zengin Kureyşlilerden borç alıp askerlerine dağıtması, ganimete izin vermemesi, hatta saldırgan Müslümanlar tarafından zarara uğrayan Mekkelilerin

¹⁷⁵⁰ Armstrong, Biography, ss. 244-245.

¹⁷⁵¹ Muir, Cilt IV, ss. 130-131; Andrae, s. 234; Watt, Medina, s. 69.

¹⁷⁵² Rodinson, s. 261.

¹⁷⁵³ Muir, Cilt IV, s. 132.

¹⁷⁵⁴ Andrae, s. 235.

zararını tazmin etmesi hususuna -görebildiğimiz kadarıyla- sadece Watt, Rodinson, Grunebaum, Gabriel ve Denny temas etmiştir.¹⁷⁵⁵

3.3.1.4. Mekke'nin Fethinin Dinî ve Siyasî Sonuçları

Oryantalistler, Müslümanların Mekke'ye hâkimiyeti ve Kâbe'nin putlardan arındırılmasının Kur'an'da 'fethi' olarak adlandırıldığını belirterek ve bu fethin sonuçları üzerinde de durmuşlardır.¹⁷⁵⁶ Fethi, Kâbe'nin onuru ve Hz. Muhammed'in peygamberliğinin doğrulanması olmak üzere iki başlıkta değerlendirmişlerdir. Mekke'nin fethini dinî olmakla birlikte siyasî sonuçlarıyla ele alan oryantalistlerin ise biri İslam'a girişlerin hızlanması ve diğeri İslam'ın Arabistan'a yayılışı olmak üzere iki bakış açısından hareketle yorumladıkları görülmektedir.

Oryantalistlere göre Mekke'nin fethinin dinî açıdan ilk değeri, kutsal Kâbe'nin Müslümanların eline geçmesidir. Zira Müslümanların kiblesi olan bu mabedin, müşriklerin elinde olması, İslam'ın tebliğ edilmesi açısından psikolojik bir yetersizliğe ve moralsizliğe yol açabilirdi. Dolayısıyla burası fethedilip putlardan arındırılmadıkça, Müslümanların dinî hedefleri eksik kalacaktı. Nitekim bu anlamda Denny, Hz. Muhammed'in Mekke'yi olabildiğince barışçıl bir şekilde alıp Mekkelilere merhametle yaklaşması yanında Kâbe'yi ve çevresini putlardan arındırmasını sadece askerî değil, 'manevî fethi' olarak da adlandırmıştır.¹⁷⁵⁷ Prideaux, Koelle, Schimmel ve Firestone ise Hz. Peygamber'in, fetihden sonra, Kâbe'yi ilk ve bozulmamış ruhuna uygun olarak yeniden düzenlediğini; kıyamete kadar Müslümanların korumasında olacağı ve namaz, hac gibi ibadetlerini güven

¹⁷⁵⁵ Watt, Medina, ss. 67-68; Watt, Statesman, s. 205; Rodinson, s. 262; Grunebaum, s. 44; Gabriel, s. 176; Denny, ss. 85-86.

¹⁷⁵⁶ "O ağacın altında sana yeminle bağlılık söz verirken bu müminlerden Allah razı olmuştur; onların gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur ve güven vermiş, pek yakın bir fetihle ve elde edecekleri birçok ganimetle de kendilerini ödüllendirmiştir. Allah izzet ve hikmet sahibidir." Fetih 48: 18-19.

"Allah, resulüne gerçeğe uygun rüyasında doğruyu bildirmiştir. Allah izin verirse hiçbir şeyden korkmaksızın, (umrenizi yaptıktan sonra) ya saçlarınızı kazıtarak veya kısmen kestirerek, güven duygusu içinde Mescid-i Harâm'a muhakkak gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilmektedir ve bundan başka hemen gerçekleşecek bir fethi de takdir buyurmuştur." Fetih 48: 27.

"Senin geçmiş gelecek bütün günahını Allah'ın bağışlaması, sana nimetini eksiksiz vermesi, seni dosdoğru yolda yürütmesi ve Allah'ın sana güçlü bir şekilde yardım etmesi için sana apaçık bir fethi ihsan ettik." Fetih 48: 1-3.

¹⁷⁵⁷ Denny, ss. 85-86.

içinde yapabilecekleri müjdesini verdiğini belirtmişlerdir.¹⁷⁵⁸ Böylece Mekke, İslam hâkimiyeti altında son dinin en merkezî şehri haline gelmiştir.

Mekke'nin fethinin dinî açıdan ikinci önemli noktası ise fetih ile isbat-ı nübüvve arasında bir ilişki olmuştur. Bir başka deyişle oryantalistler, Mekke'nin fethinin Hz. Muhammed'in peygamberliğinin bir delili olarak görülmesi meselesine ilgi göstermişlerdir. Oryantalistler meseleye İslam'ı tebliğ etmek adına dahi olsa Hz. Muhammed'in kılıç kullanmaması ve kan dökmemesi gerektiği şeklindeki bir önyargıyla yaklaşmışlardır. Sözelimi Grimme, Mekke'nin fethiyle gösterdiği askerî başarının, Hz. Muhammed'in sahte peygamber olduğunun bir delili olduğunu iddia etmiştir. O, bu iddiasını temellendirmek için, Hz. Muhammed'in Mekke ve Medine'deki tutumlarının neredeyse birbirine tam anlamıyla zıt olduğunu belirtir. Buna göre Hz. Muhammed, Mekke'de ne kadar dinî bir karakter ise, Medine'de o denli siyasî bir figürdür. Bir başka ifadeyle, Hz. Muhammed, Mekke'de dinî açıdan ne denli saf ve siyasî açıdan başarısızsa, Medine'de de siyasî bakımdan o denli başarılı ve dinî-ahlakî açıdan da o kadar gerilemiştir. Bu değerlendirmesiyle Grimme, Medine'de başlattığı küçük büyük ölçekli savaşlar ve nihayetinde Mekke'nin fethiyle Hz. Muhammed'in kindar, zalim ve kan dökücü düşük ahlaklı bir karakter olduğunu gösterdiğini iddia etmiştir.¹⁷⁵⁹

Grimme'nin bu tarafgir değerlendirmesine tam da karşıt bir yaklaşımı Stubbe ve Schimmel dile getirmiştir. Stubbe; Hz. Muhammed'in bir kral ya da imparator edasıyla değil, bir Peygamber olgunluğuyla Mekke'yi fethettiğini, sadece bir peygamberin bu derece eşsiz bir bilgelik ve üstün zekâyâ sahip olabileceğini kaydeder.¹⁷⁶⁰ Schimmel ise, ortaçağ ile yeniçağın din ve siyaset arasında kurduğu ilişkinin birbirine taban tabana zıt olduğuna dikkat çeker. O, bu anlamda hiçbir zaman Müslümanların 'iyi ruhanî' ile 'kötü dünyevî' şeklinde düalist bir anlayışı benimsemediklerini; her şeyin sahibinin Allah olduğu inancıyla Hz. Muhammed'in dinî olduğu kadar dünyevî/siyasî sahada da başarılı olmasını onun peygamberliğinin bir delili olarak görmüştür. Bu bağlamda Schimmel, Bedir savaşında meleklerle desteklenen Hz. Peygamber'in, Mekke'yi fethetmesinin ve giderek bütün Arabistan'ın İslam hâkimiyetine girmesinin, Müslümanlar açısından gayet anlaşılır

¹⁷⁵⁸ Prideaux, s. 127; Koelle, ss. 202-203; Schimmel, Messenger, s. 15; Firestone, Jews, s. 42.

¹⁷⁵⁹ Sarıçam ve diğerleri, ss. 286-287.

¹⁷⁶⁰ Stubbe, s. 128.

bir durum olduğunu vurgulamıştır.¹⁷⁶¹ Schimmel’le benzer biçimde Armstrong da birkaç yıl içinde Arabistan’da şirkin ortadan kalkmasına bakarak Mekke’nin fethinin, Hz. Muhammed’in peygamberliğinin bir delili olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁶²

Anlaşıldığı kadarıyla oryantalistlere göre Mekke’nin fethinin dinî-siyasî açıdan sonuçlarından biri, Arabistan’da şirkin bütünüyle ortadan kalkmasının önünün açılması ve kitleler halinde kabilelerin İslam’a girmeye başlamasıdır. Hz. Peygamber’in bu başarısı onun hicretin yedinci yılından itibaren özellikle bedevî kabilelere gönderdiği mektup ve elçiler ile başlattığı diplomasi-tebliğ çabasına kadar gerilere götürülebilir. Dolayısıyla aynı başarının arka planında Hudeybiye antlaşmasıyla sağlanan barış ortamının bulunduğu söylenebilir. Nitekim Watt’ın da ifade ettiği gibi yaklaşık yirmi iki ay yürürlükte kalan bu barış süreci sayesinde Hz. Muhammed bütün ilgi ve enerjisini, bedevî kabilelere ve civar devlet başkanlarına elçiler ve mektuplar göndermek suretiyle onları İslam’a davet etmeye yoğunlaştırmıştır.¹⁷⁶³ Mills ve Hodgson da bedevîlerin Hz. Muhammed’e bağlılıklarını çok hızlı bir şekilde bildirip Müslüman olmayı seçtiklerini ifade etmiştir.¹⁷⁶⁴ Lewis ise konuya daha temkinli yaklaşp, bedevîlerin ilk etapta Hz. Muhammed’i siyaseten tanıdığını, onun da dinî ihtidayı zamana bıraktığını savunmuştur.¹⁷⁶⁵

Mekke’nin fethi ve –ileride daha detaylı inceleneceği üzere- fetihten iki hafta sonra gerçekleşen Huneyn gazvesinin neticesinde Hevâzin kabilesine mensup müşriklerin güç ve otoritelerini büsbütün kaybetmeleriyle, Hicaz coğrafyasında İslam’ın önünde şirk engeli ortadan kaldırılmıştır. Hazleton, Hz. Peygamber’in Mekkelilere genel af ilan ettiği hitabında “et-tulakâ” kelimesini kullandığına dikkat çekmiştir. Ona göre Hz. Peygamber bu sözyle, Mekke halkının yalnızca azat ve affedildiğinden değil, aynı zamanda cahiliyeden, yani eski dinsel-toplumsal bağlarından da kurtarılmış olduğunu kastetmiştir. Bir başka deyişle Hz. Muhammed’in gerçek düşmanı Mekkeliler değil, şirktir ve İslam’ın gelişi onları

¹⁷⁶¹ Schimmel, ss. 56-57.

¹⁷⁶² Armstrong, Biography, s. 245.

¹⁷⁶³ Watt, Medina, s. 65.

¹⁷⁶⁴ Mills, s. 26; Hodgson, Cilt I, s. 194.

¹⁷⁶⁵ Lewis, s. 44.

özgürleştirmiştir.¹⁷⁶⁶ Bu açıdan Gilman da Hz. Peygamber'in zaferinin siyasî değil, dinî olduğunu vurgulamıştır.¹⁷⁶⁷

Hazleton'un Mekkelilerin ve bedevî kabilelerin kitleler halinde İslam'a girişlerine olumlu yaklaşmasının aksine Spencer, Lammens ve Karsh, Arabistan'ın İslamlaşma sürecine eleştirel yaklaşmışlardır. Spencer kendilerine yaklaşmakta olan devasa orduyu görünce Mekkelilerin savaşı kazanamayacakları için teslim olduklarını ve sonrasında gönüllü ya da gönülsüz İslam'ı benimsediklerini iddia etmiştir.¹⁷⁶⁸ Spencer'la paralel düşünen Lammens, Hz. Muhammed'e biat eden Mekkelilerin onun vefatından sonra irtidat ettiklerini ima ederek Arabistan'ın İslamlaşma sürecini olumsuz değerlendirmiştir.¹⁷⁶⁹ Öyle anlaşıyor ki Lammens, Hz. Ebu Bekir'in hilafetinde patlak veren irtidat ve ridde olaylarına dair tarihî gerçekleri çarpıtmaktadır. Zira bu olaylara sadece Mekkeliler katılıp organize etmiş değildir; üstelik ridde olayının inançla birlikte zekât gibi ekonomik gerekçeleri vardır. Karsh ise yarımadanın her köşesinden kabilelerin, savaşçı-Peygamber'e itaatlerini sunmak üzere Medine'ye akın ettiklerini, ancak birçoğu için bunun gerçekten İslam'ı kabul etmek yerine, yeni kurulan güç dengesine pragmatik bir yaklaşım olduğunu savunmuştur.¹⁷⁷⁰ Mekke'nin fethinin sonuçlarıyla ilgili bu olumsuz yorumların aksine bir grup İngiliz oryantalist, İslamlaşma sürecinin gönülden bir bağlılığa dayandığını, tarihî verilerle de desteklendiği gibi gerek Mekkelilerden gerekse bedevî kabilelerden Müslüman olanların İslam'a büyük hizmetler sunduklarını ifade etmiştir.¹⁷⁷¹

Oryantalistlerin, Mekke'nin fethini dinî-siyasî açıdan ele aldıkları bir diğer konu, Arabistan'da merkezî bir Arap devletinin ortaya çıkmasıdır. Nitekim bu anlamda Margoliouth'u takip eden bir grup oryantalist, Hz. Muhammed'i tarihte Arapları ilk kez birleştiren ve dinle desteklenmiş biçimde adım adım bir devlet kuran lider olarak ilan etmiştir.¹⁷⁷² Karsh ise Hz. Muhammed'in zeki bir devlet adamı olduğunu vurgulayarak, onun başta Mekke'dekiler olmak üzere putperestliğe bağlılık

¹⁷⁶⁶ Hazleton, s. 300.

¹⁷⁶⁷ Gilman, s. 185.

¹⁷⁶⁸ Stubbe, s. 127; Spencer, s. 147.

¹⁷⁶⁹ Lammens, s. 34.

¹⁷⁷⁰ Karsh, s. 17.

¹⁷⁷¹ Stubbe, s. 128; Long, s. 64; Bodley, s. 311.

¹⁷⁷² Margoliouth, ss. 388-389; Sell, Ghazwas, s. 74; Bodley, s. 312; Delcambre, s. 99; Lapidus, s. 28; Bogle, s. 21; Rodgers, s. 217.

gösterenlerden malî olarak vergi ve siyasî olarak da otoritesini tanımlarını isteyerek, sosyo-ekonomik dinamiklerin zamanla İslam'ın lehine dönüşmesini beklediğini ifade etmiştir.¹⁷⁷³ Draycott ise Hz. Peygamber'in siyasî yükselişini oldukça ilginç bir biçimde yorumlamaktadır. Ona göre Hz. Muhammed, tebliğinin ilk yıllarında, ashabına yalnızca tevhid inancını vaat ederken, şartlar onu savaşımlara ve fethe yöneltince kendini siyasî bir lider olarak bulmuş ve dünyevî güçten hoşlanmaya başlamıştır.¹⁷⁷⁴ Spencer ise Hz. Muhammed'in Mekke fethiyle Mekke'nin liderliğini elde ettiğini, Arabistan'ın lideri olması için ise geriye sadece Taif'i ele geçirmesinin kaldığını savunmuştur.¹⁷⁷⁵

Bu arada Mekke'nin fethini, Müslüman bir Arap devletinin doğuşundan daha çok, dinî-siyasî yeni bir hamlenin neticesi olarak değerlendiren oryantalistler de bulunmaktadır. Bu yaklaşım, Hz. Muhammed ile Mekkeliler arasındaki ilişkiyi, günümüzün popüler deyimleriyle 'kazan-kazan diplomasisi' çerçevesinde ele almış gözükmektedir. Bu anlamda Gabrieli, kazanan tarafta yer almak adına, bedevî kabilelerin hızlı biçimde İslam'a katılmaya başladıklarını savunmuştur.¹⁷⁷⁶ Tıpkı Gabrieli gibi Karsh da, Hudeybiye antlaşmasından itibaren bedevî kabilelerin İslam'a girişlerini, kabile içi çekişmeler çerçevesinde değerlendirmiştir. Buna göre kabilenin liderliğini ele geçirmek isteyen taraf ya da liderliğini sürdürmek isteyen reis, Hz. Peygamber'e bağlılığını bildirmiş; her iki durumda da kabilelerin İslam'a girişleri hızlanarak artmıştır.¹⁷⁷⁷

Öyle anlaşıyor ki bazı oryantalistler, bu yorumu Mekkeliler hakkında da sürdürmüşlerdir. Draycott'un başı çektiği oryantalistlere göre, Mekke'nin fethi, hem Hz. Muhammed'in hem de Mekkelilerin kazançlı çıktığı yeni bir siyasî dönemin başlamasının önünü açmıştır. Lat, Menat ve Uzza gibi putlara tapınmayı bırakmak ve bir tek olan Allah'a inanmak suretiyle Mekkeliler, Hz. Muhammed'in kurduğu devletin yöneticileri olma fırsatını yakalamıştır. Buna karşın Hz. Muhammed, Kâbe'deki hac organizasyonu ve Şam ile Yemen arasında kurdukları ticaret yapma becerilerine sahip tecrübeli bir kadroyu, yani Mekkelileri kendi safına katarak güçlenmiştir. Bir başka deyişle hayatlarını sürdürmek için Mekkeliler Hz.

¹⁷⁷³ Karsh, ss. 17-18.

¹⁷⁷⁴ Draycott, ss. 279-280.

¹⁷⁷⁵ Spencer, s. 150.

¹⁷⁷⁶ Gabrieli, ss. 81-82.

¹⁷⁷⁷ Karsh, s. 17.

Muhammed'e ve o da İslam'ı daha geniş bir coğrafyaya yaymak ve devlet gibi bir yapıya kavuşturmak istiyorsa Mekkelilere ihtiyaç duymaktadır.¹⁷⁷⁸ Lapidus'a göre ise Hz. Muhammed Mekke'yi ele geçirerek bir kazanç sağlamış, Araplar da kendilerine zarar veren yıkıcı ve anarşik yapıdan fetih sayesinde kurtulmuşlardır.¹⁷⁷⁹ Lewis ise Mekke'nin fethinden ve Mekkeliler ile diğer bazı bedevî kabilelerin Müslüman olmasından sonra, hayatının geri kalan kısmında herhangi bir askerî faaliyette bulunmadığını söyleyerek Hz. Muhammed'in misyonunu neredeyse tamamlamış olduğunu savunmuştur.¹⁷⁸⁰

Öte yandan *What is Islam?* eserinde, Hz. Peygamber'in ve İslam'ın vizyonunun daha geniş olduğunu düşünerek Watt, bunu ortaya koymak üzere Arap yarımadasındaki siyasî atmosfere dikkat çekmektedir. Buna göre Arabistan'ı kontrol altında tutmaya çalışan iki güçten biri olan Persler günden güne kan kaybetmektedir. Bu durum Perslerin yanında saf tutan Arapları endişelendirmeye başlamış ve tam da bu sıralarda tarih sahnesine Hz. Peygamber çıkmıştır. Watt'a göre Hz. Peygamber'in Medine'de başladığı savaşları Mekke'yi fethetmek suretiyle taçlandırması, özellikle Perslerden yana olan kabilelerin Hz. Muhammed'le ittifaklar kurma sürecine hız kazandırmıştır.¹⁷⁸¹ Watt'ın ifadelerinden öyle anlaşıyor ki Mekke'nin fethinden sonra İslam'ın hızla Arabistan'da yayılması, dinî olduğu kadar siyaseten güç dengesinin değişmesinin hem sebebi hem de sonucudur.

3.2. HUNEYN SAVAŞI VE TAİF KUŞATMASI

3.2.1. Huneyn Savaşının Arka Planı

Oryantalistlerin, Huneyn savaşının arka planını, daha çok Hevazin-Sakif ittifakı açısından ele aldıkları gözükmektedir. Buna göre ittifak ordusu; dinî-siyasi ve ekonomik gerekçeler sebebiyle Hz. Muhammed ile savaşmayı kendileri için bir zorunluluk olarak görmüştür.

¹⁷⁷⁸ Draycott, ss. 280-281; Grunebaum, s. 44; Firestone, Jews, s. 42; Gabriel, s. 176.

¹⁷⁷⁹ Lapidus, s. 28.

¹⁷⁸⁰ Lewis, s. 43.

¹⁷⁸¹ W. Montgomery Watt, **What is Islam?**, Frederick Praeger Publishers, New York, 1968, (İslam)s. 107.

3.2.1.1. Mekke'nin Fethinden Sonra Putların İmhası İçin Düzenlenen Seriyyeler/Hevazin-Sakif İttifakını Harekete Geçiren Faktörler

Mekke'nin fethi başlığında ele alındığı gibi Hz. Peygamber, o güne kadar Müslümanların hazırladığı en büyük ordu ile yola çıktığında, seferin nereye yapılacağını bir sır olarak gizlemiş ve bu nedenle de ordu zikzaklı bir yol izlemişti. Hz. Peygamber'in bu tavrı muhtemel düşmanlardan biri olarak Taiflileri endişelendirdi. Hz. Peygamber daha Mekke yolundayken Taifliler, Hevazınliler ile beraber bir ordu kurdu.¹⁷⁸² Hz. Peygamber'in orduyu Mekke'ye yönlendirmesiyle müttefiklerin huzura kavuşmadıkları ve Mekke'nin fethinden sonra sıranın kendilerine geleceği endişesini taşıdıkları söylenebilir. Nitekim Hz. Peygamber'in Mekke fethinden hemen sonra yakın bölgelere seriyyeler göndererek put merkezlerinin yıkılmasını emretmesinin Hevazin kabilesini tedirgin ettiği söylenebilir.

Armstrong, bu seriyyelerin amacının müşrik Arapların gözünde kutsal olan Uzza ve Menat putlarının ana merkezlerini yıkmak olduğuna dikkat çekmiş,¹⁷⁸³ Rogerson ve Burleigh, Halid b. Velid'in Nahle bölgesindeki Uzza, Amr b. el-As'ın da Menat putunu yıkmakla görevlendirildiğini ifade etmiştir.¹⁷⁸⁴ Ne var ki oryantalistlerden bazıları, bu seriyyelerle ilgili olarak tarihi çarpıtan bazı açıklamalar ve değerlendirmeler yapmışlardır.

Burleigh, Halid b. Velid'in yıkmakla görevlendirildiği Uzza putunu, hiçbir kaynak göstermeksizin Hz. Muhammed ve Hz. Hatice'nin de bir zamanlar ibadet ettiği tanrıça olarak nitelendirmiştir.¹⁷⁸⁵ Rodgers ise Hz. Ali, Halid b. Velid ve Amr b. el-As'ın yalnızca putları yıkmakla kalmadığını, çok değerli bir şey olmamasına rağmen hazinelerini yağmaladığını ve tapınaklardaki din görevlilerini öldürdüklerini ileri sürmüştür.¹⁷⁸⁶ Oysa İslam tarihi kaynakları Amr b. el-As'ın da Halid b. Velid'in de yalnızca putların yer aldığı mabet ve depoları yıktıklarını; ganimet olarak hiçbir

¹⁷⁸² Margoliouth, s. 395; Rogerson, s. 192; Watt, Medina, s. 71.

¹⁷⁸³ Armstrong, Biography, s. 245.

¹⁷⁸⁴ Rogerson, s. 192; Burleigh, s. 407.

¹⁷⁸⁵ Burleigh, s. 407.

¹⁷⁸⁶ Rodgers, ss. 219-220.

şey almadıklarını, ilkinin hiçbir kimseyi öldürmediğini ve ikincisinin ise sadece karşısına çıkan çıplak bir kadını öldürdüğünü kaydetmektedir.¹⁷⁸⁷

Ayrıca Rodgers'ın iddiasının aksine Hz. Ali, Hz. Peygamber'in gönderdiği bu seriyyelere katılmamış veya hiçbirinde komutanlık yapmamıştır. İslam tarihi kaynaklarında Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi Hunein'den bir yıl sonra Tay kabilesinin putu Fûls'ü yıkmak üzere görevlendirdiği ve bu seferde de Hz. Ali'nin hiçbir din adamını öldürmediği kaydedilmektedir.¹⁷⁸⁸ Oryantalistlerin bu hatalı açıklamalarına karşın Hz. Peygamber'in gönderdiği seriyyelerin müşrik Arapları endişelendirmiş olacağı aşîkârdır.

Stubbe'in başını çektiği bir grup oryantalist, Hz. Peygamber'in Kâbe'ye girdiğinde putları bizzat yıkması ve Mekke'nin fethinin hemen sonrasında yakın bölgelere putları yıkmak üzere seriyyeler göndermesinin, Hevazin-Sakif ittifakının haklı olarak dinî endişelerini arttırdığına dikkat çekmiş ve Hunein savaşının arka planında müttefiklerin dinî hassasiyetlerinin bulunduğunu ileri sürmüştür. Buna göre Sakifliler, Uzza ve Menat'ın kaderinin kendi putları Lat'ın da başına gelmemesi için harekete geçmiştir.¹⁷⁸⁹ Nafziger ve Walton daha ileri bir adım atmış; Hevazin-Sakif ittifakının Kâbe'nin içindeki putların yıkılmasına öfkelenediklerini ve bu putları yeniden Kâbe'ye yerleştirmek için Hz. Peygamber'le savaşmayı göze aldıklarını iddia etmiştir.¹⁷⁹⁰

Kimi oryantalistler, Hevazin-Sakif ittifakının, sadece dinî değil ayrıca siyasî gerekçelerle Müslümanlarla savaşmayı göze aldığını ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, Mekke'nin çevresinde yaşayan bedevî kabileler, Hz. Peygamber'in Mekke'yi fethetmesinden sonra sıranın kendilerine geleceğinden ve siyasî özgürlüklerinin tehlikeye düşeceğinden endişe etmişler; Mekke gibi Müslümanların eline düşmemek ve yeni bir kral olarak Hz. Muhammed'e boyun eğmemek adına güçlerini birleştirerek bu yeni siyasî güce meydan okumaya karar vermişlerdir.¹⁷⁹¹ Burleigh,

¹⁷⁸⁷ İbn Sa'd, Cilt II, s. 135.

¹⁷⁸⁸ İbn Sa'd, Cilt II, s. 150.

¹⁷⁸⁹ Gibbon, s. 65; Burleigh, ss. 408-409; Payne, s. 56; Gabrieli, s. 82; Davenport, s. 44; Gilman, s. 186; Stubbe, s. 129; Kelen, s. 150; Armstrong, Biography, s. 245; Rogerson, s. 192; Cole, ss. 173-174

¹⁷⁹⁰ Nafziger ve Walton, s. 11.

¹⁷⁹¹ Sell, Ghazwas, s. 74; Margoliouth, s. 395; Draycott, s. 282; Bodley, s. 315; Peters, Muhammad, s. 238; Peters, İslam, s. 86; Koelle, s. 204; Warner, s. 127; Bush, s. 144.

Muir, Stobart ve Rodgers, bedevî kabilelerin böyle bir fikre nasıl ulaşmış olduklarını ayrıntılı biçimde ele almıştır.

Burleigh, Hz. Peygamber'in putları yıkmak için gönderdiği seriyyelerin, İslam'ın tevhit inancının bir gereği olduğunu belirtmekle birlikte, bedevîlerin, bu girişimi İslam'ın otoritesinin kendilerini de içine alacağı şeklinde siyasî olarak değerlendirildiğini vurgulamıştır.¹⁷⁹² Muir, Stobart ve Rodgers ise Halid b. Velid kumandanlığındaki Beni Cezime seriyyesinin bedevîlerin korkularının haklı bir örneği olduğuna dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber, Nahle'deki Uzza putunu yıkmasından sonra Halid b. Velid'i, kendilerini İslam'a davet etmek için Beni Cezime kabilesine görevlendirmiş; Muir ve Stobart, sefer esnasında Halid b. Velid'in'in sebepsiz ve ahlaksız bir katliam yaptığını;¹⁷⁹³ Rodgers ise bu katliamın yanı sıra Halid'in din adamlarını da öldürdüğünü ve hazinelerini soyduğunu iddia etmiştir.¹⁷⁹⁴ Öte yandan Prideaux, seriyyeler sonrasında nüfus ve etkinliklerinin gittikçe azalmasının müşrikleri korkuttuğunu ve daha fazla gücünü artırmadan Hz. Muhammed tehlikesinden kurtulmak için savaşmayı göze aldıklarını ifade etmiştir.¹⁷⁹⁵

Muir ve Stobart, bu katliam haberinin, başta Hevazin ve Sakif olmak üzere bedevîleri endişeye sevk ettiğini ve Arap yarımadasını tehdit eden Hz. Muhammed'e karşı kendilerini savunmak için harekete geçtiklerini ileri sürmüştür.¹⁷⁹⁶ İslam tarihi kaynakları Beni Cezime seferinde Halid'in savaşmak zorunda kaldığı ve öldürülenlerin olduğunu kaydetmekle birlikte din adamlarının öldürüldüğü ve hazinenin yağmalandığı şeklinde bir açıklama vermemiştir.¹⁷⁹⁷

Kimi oryantalistler ise fetihten sonraki seriyyeleri söz konusu etmeksizin Hevazin-Sakif ittifakının Hz. Peygamber ile savaşmayı istemelerini açıklamaya çalışmıştır. Buna göre ittifak gücü, Hz. Muhammed'in Mekke'yi ele geçirmesinden sonra Arabistan'daki yeni güç ve tehdit olmasından endişe duyduklarından dolayı savaşa hazırlanmıştır.¹⁷⁹⁸

¹⁷⁹² Burleigh, s. 406.

¹⁷⁹³ Muir, Cilt IV, s. 136; Stobart, s. 175.

¹⁷⁹⁴ Rodgers, ss. 219-220.

¹⁷⁹⁵ Prideaux, s. 128.

¹⁷⁹⁶ Muir, Cilt IV, s. 136; Stobart, s. 175.

¹⁷⁹⁷ İbn Sa'd, Cilt II, s. 136.

¹⁷⁹⁸ Watt, Medina, s. 71; Watt, Statesman, s. 207; Saunders, s. 32; Johnstone, s. 129; Gabriel, s. 179; Hodgson, Cilt I, s. 194; Hazleton, s. 306.

Öte yandan Watt, kanaatimizce çok makul olmayan bir siyasî gerekçe daha ileri sürmüştür. Watt'a göre ittifak ordusu; Mekke'nin fethi esnasında Hz. Muhammed ile Mekkeliler arasında kanlı bir çatışmanın kaçınılmaz olacağını, böyle bir durumda her iki tarafın da zayıf düşeceğini, kendileri açısından, taraflardan birisine veya her ikisine karşı avantajlı bir saldırı fırsatı doğmuş olacağını varsaymışlardır. İşte bu yüzden hem Kureyşliler'e karşı geçmişten gelen hesabı kapatmak hem de savaştan ganimet devşirmek için savaş meydanına çıkmışlardır.¹⁷⁹⁹ Watt'ın bu değerlendirmesi, olsa olsa Hevazin-Sakiflilerin Hz. Peygamber'in Mekke önünde çadırını kurduğu anlardaki düşüncelerini açıklayabilir. Mekke'nin neredeyse kan dökülmeden fethedilmesinden dolayı her iki tarafın da hırpalanmadığı ve hatta bütünleşerek güçlendiği göz önüne alındığında Watt'ın söz konusu değerlendirmesi, isabetsiz bir açıklama olarak gözükmektedir.

Bazı oryantalistler ise Hevazin-Sakif ittifakının arka planında ekonomik-politik gerekçelere temas etmektedirler. Buna göre Hevazin kabilesinin yerleşim bölgesinden geçen ticaret yolunu kontrol etmek için öteden beri Sakif kabilesi ile Kureyşliler arasında bir rekabet bulunmaktadır ve bir süreden beri Hevazin ile Taifliler arasında bir ittifak kurulmuştur.¹⁸⁰⁰ Bu ittifak, Müslümanların yönetimine girdikten ve hatta kendileri Müslüman olduktan sonra müşrik Kureyş'in veya bir başka Kureyşli Hz. Muhammed'in ticaret yollarının kontrolünü yeniden ele geçirmelerine izin vermemek için savaşmayı göze almışlardır.¹⁸⁰¹

Watt ise Mekkeliler ile Hevazin-Sakifliler arasındaki ticarî rekabeti daha ayrıntılı açıklamıştır. Watt'a göre Taif'te, biri Ahlaf'ın ve diğeri Malik b. Avf'ın önderlik ettiği iki siyasî grup mücadele halindedir. Taif ticareti de bu iki gruptan Ahlafla işbirliği içerisindeki Kureyş tüccarlarının kontrolündedir. Mekke'nin fethiyle ise Kureyş'in prestiji düşmüş, bunun yansıması olarak da onlarla müttefik olan Ahlaf Taif'te gücünü yitirmiştir. İşte bu yüzden Huneyn savaşında Taif şehri topyekûn Kureyş'e karşı Hevazin'e katılmıştır. Taif'te üstünlüğü ele geçiren Beni Malik grubu, ticaret yolunu hem Hz. Muhammed'e hem de Kureyş'e kaptırmamak için Hevazin ile bir antlaşma yapmıştır. Sakifliler arasındaki bu çatlağın önemini

¹⁷⁹⁹ Watt, Medina, s. 71; Watt, Statesman, s. 207.

¹⁸⁰⁰ Grunebaum, s. 44; Kennedy, s. 43; Gabriel, s. 179.

¹⁸⁰¹ Grunebaum, s. 44.

göstermek adına Watt, Huneyn’de Beni Malik’in cesaretle savaşırken, Ahlaf’ın adamlarının ise neredeyse hepsinin bir anda kaçtığına altını çizmiştir.¹⁸⁰²

3.2.1.2. Huneyn Savaşının Arka Planında Hz. Muhammed ve Müslümanların Durumu

Oryantalistler, Huneyn savaşıyla sonuçlanacak süreci Hz. Muhammed açısından da tahlil etmeye çalışmışlardır. Dermenghem’e göre Hz. Muhammed, Mekke’yi ele geçirmekle tatmin olmayan açgözlü ashabının hırsını yatıştırmak için Hevazin ve Sakif kabilelerinin oluşturduğu ittifaka savaş açmıştır.¹⁸⁰³ Zeydan’a göre ise Mekke’nin fethiyle Hz. Muhammed, İslam’ın Arap yarımadasında kalıcı olmasını sağlamak için Mekke çevresindeki kabilelere de askerî seferler düzenleme stratejisi içine Huneyn’i de dâhil etmiş, onların da kendilerine saldırı hazırlığı olduğu haberini alınca doğrudan onlara yönelmiştir.¹⁸⁰⁴ Koelle’ye göre Mekke’nin fethiyle Hz. Muhammed, siyaseten gücünü perçinlemiş ve askerî açıdan da gücüne güç katmıştır. Dinini daha iyi bir şekilde yaymak maksadıyla ordusuyla Huneyn’e hareket etmiştir.¹⁸⁰⁵ Öyle anlaşıyor ki sözü edilen oryantalistler, Huneyn savaşının arka planında Hz. Muhammed’in emperyal yayılmacı stratejisi bulunduğunu ima etmişlerdir.

3.2.1.3. Huneyn Savaşının Arka Planında İlk Hangi Tarafın Harekete Geçtiği Meselesi

Oryantalistlerden bazılarının saldırgan tarafın Hz. Muhammed değil müttefik ordusu olduğunu ileri sürdükleri karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Burleigh, Hevazin ve Sakif’in Mekke’ye saldırıyı düşündüğünü;¹⁸⁰⁶ Saunders ise Hz. Muhammed’in henüz yeni fethettiği Mekke’yi savunmak gibi garip bir konumda kendini bulduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁰⁷ Gilman, Sakiflilerin kendi aralarında yaptıkları istişarede

¹⁸⁰² Watt, Medina, ss. 70-71.

¹⁸⁰³ Dermenghem, s. 307.

¹⁸⁰⁴ Zeydan, Cilt I, s. 90.

¹⁸⁰⁵ Koelle, s. 204.

¹⁸⁰⁶ Burleigh, s. 408.

¹⁸⁰⁷ Saunders, s. 32.

liderlerinden birinin “Kureyş sadece tacirdir ve nasıl savaşacağını bilmez; bundan dolayı kolay lokma oldular; başarısından gurur duyan peygamber şimdi bizi boyun eğdirmek için planlar yapacak; planlarını engelleyelim ve bir saldırı yapmasına fırsat vermeden biz ondan önce yürüyelim” şeklinde konuştuğunu aktarmıştır.¹⁸⁰⁸ Nitekim Burleigh, müttefiklerin saldıracağını sezinlediği için Hz. Muhammed’in ordusuyla hareket etmesini, saldırgan tarafın Hz. Muhammed olduğunu göstermediğini ima etmiştir.¹⁸⁰⁹ Saldırgan tarafın müttefikler olduğunu, ordunun kadrosundan da anlamak mümkündür.

Oryantalistler, müttefik ordusunda savaşçıların kadın, çocuk, mal ve hayvan sürülerini de yanlarında getirdiklerini belirtmiştir.¹⁸¹⁰ Gabriel, bu durumu, bir Arap savaş geleneği olarak nitelendirirken,¹⁸¹¹ Burleigh ve Gabriel, müttefiklerin, Müslümanlara çok kalabalık ve büyük bir kuvvet oldukları izlenimini vermek için bir taktik uyguladıklarını ifade etmiştir.¹⁸¹² Meseleyi ele alan diğer oryantalistler, askerlerin, sevdiklerini ve zenginliklerini bırakıp savaştan kaçmamaları, daha hırslı ve hatta ölümüne çarpışmaları için müttefiklerin böyle bir yöntem izlediğini belirtmiştir.¹⁸¹³ Nitekim Rodgers, Malik b. Avf’ın askerlerine “Yarın sabah ailelerinizi ve hayvanlarınızı arkanıza dizin, erkekler de öne geçip düşmanın bacaklarını kırsın” şeklinde bir konuşmasını aktarmak suretiyle onları cesaretlendirmek adına bu stratejiyi hayata geçirdiğini ifade etmiştir.¹⁸¹⁴

Her ne kadar oryantalistler, müttefik ordusunda kadın-çocuk ve malların bulunmasını savaş meydanı açısından değerlendirmişlerse de bu durum, ayrıca saldırı için harekete geçen tarafın öncelikle müttefikler olduğunu da gösteren bir veri olarak değerlendirilebilir. Nitekim bir grup oryantalistin, bu gerçeği yumuşatmayı amaçlayan bir açıklamada birleştikleri görülmektedir. Bu oryantalistlere göre müttefikler, Mekke’den sonra sıranın kendilerine geleceği öngörüsünde bulunmuş;

¹⁸⁰⁸ Gilman, s. 186.

¹⁸⁰⁹ Burleigh, s. 409.

¹⁸¹⁰ Rodinson, s. 263; Long, s. 65; Stobart, s. 175; Watt, Medina, s. 72; Koelle, s. 204; Hazleton, s. 307; Grunebaum, s. 44; Cole, s. 174.

¹⁸¹¹ Gabriel, ss. 180-181.

¹⁸¹² Burleigh, s. 409; Gabriel, s. 182.

¹⁸¹³ Muir, Cilt IV, s. 138; Sell, Muhammad, s. 195; Rodgers, s. 220; Irving, s. 182; Grunebaum, s. 44; Gilman, s. 187; Margoliouth, s. 397; Kelen, s. 151; Warner, s. 127; Burleigh, s. 409.

¹⁸¹⁴ Rodgers, s. 222.

Hız. Muhammed saldırıya geçmeden kendileri harekete geçmeyi planlamışlardır.¹⁸¹⁵ Diğer bir deyişle, Hevazin-Sakif ittifakı, savaşla nihayete erecek bir hareketin başlatıcısı olmuşlardır. Oryantalistler, tarafların askerî gücü meselesine de ilgi duymuşlardır.

3.2.1.4. Tarafların Askerî Gücü

Oryantalistler, Hevazin ve Sakif kabilelerinin başını çektiği bir ittifak ordusunun kurulduğunu¹⁸¹⁶ ve ordunun komutanının, Hevazin lideri Malik b. Avf olduğunu belirtmiştir.¹⁸¹⁷ Ne var ki Spencer, Malik'i Sakif kabilesinin lideri olarak nitelendirmek suretiyle hatalı bir bilgi vermiştir.¹⁸¹⁸

Öte yandan oryantalistler, ordunun askerî gücü hakkında birbirinden oldukça farklı açıklamaları gündeme getirmişlerdir. Buna göre ordu; 4 bin,¹⁸¹⁹ 4.100,¹⁸²⁰ 12 bin kişilik Müslüman ordusu kadar¹⁸²¹ veya bunun iki kat fazlası,¹⁸²² 20 bin¹⁸²³ veya 30 bin¹⁸²⁴ askerden oluşmaktadır.

İttifak ordusunun asker sayısı hakkında oryantalistlerin birbirinden bu denli farklı rakamlar vermesini Gabriel, oldukça makul bir biçimde izah etmiş gözükmektedir. Gabriel, oryantalistlerin ittifak ordusunun asker sayısı hakkında yaptıkları değerlendirmelerin, 4 ile 20 bin arasında olmak üzere oldukça farklı olmasını Malik b. Avf'ın orduya dâhil ettiği kadın ve çocukların sayılıp sayılmamasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Böylece Gabriel, müttefik ordusu

¹⁸¹⁵ Muir, Cilt IV, s. 136; Sell, Ghazwas, ss. 74-75; Draycott, s. 282; Warner, s. 127; Davenport, s. 44; Gabriel, s. 179; Burleigh, ss. 408-409; Cole, s. 174.

¹⁸¹⁶ Sell, Ghazwas, s. 75; Irving, s. 181; Prideaux, s. 128; Margoliouth, s. 396.

¹⁸¹⁷ Sell, Ghazwas, s. 75; Prideaux, s. 128; Weil, s. 23; Irving, s. 182; Margoliouth, s. 396; Grunebaum, s. 44; Rogerson, s. 192; Warner, s. 127; Hazleton, s. 307; Burleigh, s. 409; Cole, ss. 173-174.

¹⁸¹⁸ Spencer, ss. 150-151.

¹⁸¹⁹ Sell, Ghazwas, s. 75; Sell, Muhammad, s. 195; Stubbe, s. 129; Long, s. 65; Gibbon, s. 65; Bush, s. 144.

¹⁸²⁰ Margoliouth, s. 397.

¹⁸²¹ Koelle, s. 204; Nafziger ve Walton, s. 11.

¹⁸²² Watt, Medina, s. 70.

¹⁸²³ Watt, Medina, s. 72; Rodinson, s. 263; Grunebaum, s. 44; Kelen, s. 151; Kennedy, s. 43, Armstrong, Biography, s. 245; Rodgers, s. 222.

¹⁸²⁴ Brockelmann, s. 31; Payne, s. 56.

her ne kadar 20 bin kişilik bir büyüklükte olsa da bunlardan yalnızca 4 veya 5 bininin savaşçı olduğunu belirtmiştir.¹⁸²⁵

Oryantalistler, ittifak ordusunun yanı sıra İslam ordusunun yapısı hakkında da birtakım açıklamalar yapmışlardır. Oryantalistlerin ortak bir dille İslam ordusunun 12 bin savaşçıdan oluştuğunu ifade ettiği görülmektedir.¹⁸²⁶ Bazı oryantalistler ise Hz. Muhammed'in bu kadar çok askeri kısa sürede nasıl topladığı hususuna ilgi göstermişlerdir. Buna göre Hz. Muhammed, Mekke'nin fethi için Medine'den sefere çıkardığı 10 bin askerlik orduya, Mekke'ye yeni mühtedilerden 2 bin kişi katılmış ve böylece asker sayısı 12 bine ulaşmıştır.¹⁸²⁷ Rodgers, orduda 700 muhacir, 4 bin ensar bulunduğunu, geri kalanın ise müttefik kabileler ile Kureys'ten katılan askerler olduğunu ifade etmiştir.¹⁸²⁸ Hodgson, herhangi bir sayı ve açıklama vermeden Kureyslilerin, tereddüt etmeden Huneyn savaşı için Hz. Muhammed'in safında yer tuttuklarını belirtmekle yetinmiştir.¹⁸²⁹

Bir savaş tarihçisi olan Gabriel'in, Hz. Peygamber'in donattığı ordunun, dönemine göre Arap savaşlarındaki en büyüğü olduğunu vurgulamasına karşın,¹⁸³⁰ oryantalistlerin ordunun teçhizatı hususuna çok fazla eğilmedikleri görülmektedir. Rodgers, orduda 300'ü muhacir ve 500'ü ensardan olan atlı süvarinin olduğunu; Hz. Peygamber'in yeni mühtedi Mekkelilerin savaşa katılması için bir müşrikten zırh ve silah ödünç aldığını belirtmekle yetinmiştir.¹⁸³¹ Kelen, İslam ordusuna zırh ve silah vererek lojistik destek sağlayan müşriğin, Ebu Süfyan'ın baş rakibi ve Mekke lideri Safvan b. Ümeyye olduğu açıklamasını yapmıştır.¹⁸³² Gabriel ise herhangi bir kaynağa dayanmadan ordunun yeterince donanımlı olduğunu ifade etmiştir.¹⁸³³ Öyle anlaşıyor ki oryantalistler, İslam ordusunun askerî teçhizatından ziyade henüz yeni Müslüman olmuş Mekkelilerin orduya katılmasına ilgi göstermişlerdir.

¹⁸²⁵ Gabriel, ss. 180-181.

¹⁸²⁶ Sell, Ghazwas, s. 75; Spencer, s. 151; Rodinson, s. 263; Bodley, s. 315; Prideaux, s. 128; Long, s. 65; Bush, s. 144; Weil, s. 23; Irving, s. 182; Gibbon, s. 66; Margoliouth, s. 397; Gilman, ss. 186-187; Koelle, s. 204; Gabriel, s. 179.

¹⁸²⁷ Muir, Cilt IV, s. 137; Kelen, s. 151; Rogerson, s. 192; Warner, s. 127; Rodgers, s. 222; Burleigh, s. 409.

¹⁸²⁸ Rodgers, s. 222.

¹⁸²⁹ Hodgson, Cilt I, s. 194.

¹⁸³⁰ Gabriel, s. 180.

¹⁸³¹ Rodgers, s. 222.

¹⁸³² Kelen, s. 152.

¹⁸³³ Gabriel, s. 179.

Armstrong, Kureyş'in eski rakipleri olan Hevazin ve Sakif'e karşı Hz. Muhammed'in ordusuyla beraber hareket ettiğini söylemiştir.¹⁸³⁴ Kennedy, İslam'a şüpheyle yaklaşan ve kısa süre önce Müslüman olan Kureyşlilerin yeteneklerini Hz. Muhammed'in hizmetine sunduklarını ifade etmiştir.¹⁸³⁵ Grunebaum ise taraflar arasındaki kültürel kodlara dikkat çekerek Kureyşlilerin müttefiklerle değil, Hz. Muhammed ile ittifak kurduğunu açıklamaya çalışmıştır. Ona göre Hz. Muhammed ve Kureyşliler, şehirli bir kültürü temsil ederken, ittifak ordusu çöl kültürünü temsil etmektedir. Mekkelilerin Hz. Muhammed'e yakınlaşmalarının amacı, şehir kültürünün ve şehirlere dayalı siyasî organizasyonun egemenliğini güvence altına almaktır.¹⁸³⁶

Burleigh ile Cole, Mekkelilerden daha çok Ebu Süfyan'ın konumuna dikkat çekmiştir. Cole, Hz. Muhammed'in siyasî ve dinî liderliğini kabul etmiş bir mümin olarak Ebu Süfyan'ın orduda yer aldığını;¹⁸³⁷ Burleigh ise konumunu göz önüne alarak Hz. Peygamber'in, Mekke birliğinin başına Ebu Süfyan'ı komutan olarak atadığını belirtmiştir.¹⁸³⁸

3.2.1.5. Savaş Öncesi İstihbarat

Tarafların, savaşa hazırlanması ve birbirleri hakkında nasıl istihbarat sağladığı meselesini gündeme getiren oryantalistler, Hevazin ve Sakif kabilesinin Müslümanlara saldırmak amacıyla bir orduyu yola çıkarmayı planladığını Hz. Peygamber'in öğrendiğini belirtmekle yetinmişlerdir.¹⁸³⁹ Gabriel ve Burleigh, hem Hz. Muhammed'in hem de Malik b. Avf'ın karşı tarafa casuslarını göndererek düşmanın durumunu öğrendiğini ve bu bilgiye göre kendi planlarını yaptığını ifade etmiştir.¹⁸⁴⁰ Kelen'i takip eden oryantalistler, müttefiklerle ilgili bir açıklama yapmaksızın Hz. Muhammed'in ittifak ordusunun durumunu öğrenmek için casuslarını gönderdiğini söylemişlerdir.¹⁸⁴¹

¹⁸³⁴ Armstrong, Biography, ss. 245-246.

¹⁸³⁵ Kennedy, s. 43.

¹⁸³⁶ Grunebaum, s. 44.

¹⁸³⁷ Cole, s. 174.

¹⁸³⁸ Burleigh, s. 409.

¹⁸³⁹ Sell, Muhammad, s. 194; Bodley, ss. 314-315; Armstrong, Biography, s. 245; Rogerson, s. 192.

¹⁸⁴⁰ Gabriel, s. 181; Burleigh, s. 410.

¹⁸⁴¹ Burleigh, s. 408; Gabriel, s. 179; Warner, s. 127; Kelen, s. 151; Cole, s. 174.

Rodgers, karşılıklı gönderilen casusların başarısı hususunu ele almıştır. Ona göre Malik b. Avf, İslam ordusuna üç casus göndermiş, bunlar da istihbarat edinmede başarısız olup geri dönmüşlerdir. Bu durum, Müslümanların güvenlik önlemlerini geliştirdiklerine işaret etmektedir. Buna karşılık Hz. Muhammed, Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemi'yi Hevazin cephesine casus olarak göndermiş; o da Malik b. Avf'ın askerlerini cesaretlendirmek için -yukarıda aktarılan-konuşmasını Hz. Muhammed'e bildirmiştir.¹⁸⁴²

3.2.1.6. Tarafların Stratejileri/Orduların Konuşlanması

Kendi topraklarından yola çıkan ittifak gücü, Müslümanlardan önce Hunein vadisine ulaşmış ve burada konuşlanmıştır.¹⁸⁴³ Malik b. Avf'ın, bir strateji çerçevesinde ordusunu vadiye yerleştirdiğine dikkat çeken oryantalistlerden ittifak ordusu Gibbon'a göre, Hz. Muhammed'i şaşırtmak için gizlice ve hızla ilerlemiş,¹⁸⁴⁴ Payne'e göre ise Malik b. Avf, İslam ordusunu Mekke ve Medine'ye giden ana yollar üzerinde durdurmak şeklinde genel bir strateji benimsemiştir.¹⁸⁴⁵ Öte yandan Gabriel, Müslüman ordunun daha büyük olduğunu göz önüne alarak Malik b. Avf'ın açık alanda bir piyade savaşının ittifak ordusu açısından felaketle sonuçlanabileceği öngörüsünde bulunduğunu ve bu nedenle vadiyi, pusu kurmak ve ani bir saldırı için kendi lehine kullanmayı tasarladığına dikkat çekmiştir.¹⁸⁴⁶

Bu çerçevede Burleigh, Malik b. Avf'ın vadinin her iki tarafına yüzlerce atlı ve okçu yerleştirdiğini,¹⁸⁴⁷ Kelen da Malik b. Avf'ın askerlerinin malları ile kadın-çocuklarını ordunun gerisine ve vadinin arka girişine yerleştirmek suretiyle savaştan kaçmasının önünü kestiğini belirtmiştir.¹⁸⁴⁸ Gabriel ise bu yerleştirme planının, uzaktan piyade savaşçısı olarak gözükmesini sağlamak ve böylece Hz. Muhammed'in savaş planını etkilemek gibi stratejik bir amaç taşıdığını da

¹⁸⁴² Rodgers, s. 222.

¹⁸⁴³ Burleigh, s. 409.

¹⁸⁴⁴ Gibbon, s. 65.

¹⁸⁴⁵ Payne, s. 56.

¹⁸⁴⁶ Gabriel, s. 182.

¹⁸⁴⁷ Burleigh, s. 409.

¹⁸⁴⁸ Kelen, s. 151.

vurgulamıştır.¹⁸⁴⁹ Oryantalistler, ittifak ordusunun savaş hazırlıklarını sürdürürken Müslümanların cephesinde olan bitenleri de ele almayı ihmal etmemişlerdir.

Meseleyi ele alan oryantalistlerin hemen hepsi Hz. Muhammed önderliğindeki ordunun Mekke'den yola çıktığını belirtmiştir.¹⁸⁵⁰ Bununla birlikte Peters, Müslümanların Mekke'den değil Medine'den hareket ettiğini söyleyerek hatalı bir açıklama yapmıştır.¹⁸⁵¹ İslam ordusunun ilerleyişi ve Huneyn'de ittifak ordusu ile yüz yüze gelmesi hususunda kimi oryantalistler, bir anekdot alıntısı yapmak suretiyle savaşçıların müttefik ordusundan çok daha büyük olması sebebiyle Hz. Muhammed'in tedbirsiz davrandığını ileri sürmüşlerdir.

Rodgers, Mekke'den ayrılırken Hz. Ebu Bekir'in; "bugün sayımızın azlığından dolayı yenilmeyeceğiz" şeklinde bir söz söylediğini;¹⁸⁵² Muir, Hz. Ebu Bekir'in bu sözü söylediğinde Hz. Muhammed'in kendini beğenmiş bir gülümsemeyle Hz. Ebu Bekir'i onayladığını belirtmiştir.¹⁸⁵³ Muir, ayrıca bu sözü söyleyenin Hz. Ebu Bekir değil, bizzat Hz. Peygamber'in kendisi olduğuna dair rivayetlerin bulunduğunu ifade etmiş;¹⁸⁵⁴ nitekim çoğu oryantalist, ayrıntılara girmeksizin bu sözü Hz. Peygamber'e atfederek nakletmiştir.¹⁸⁵⁵ Gabriel ve Burleigh, Müslümanların ittifak ordusundan daha büyük olduğu şeklindeki istihbaratın Hz. Muhammed'in kendinden emin olmasına ve düşmana karşı kolay bir zafer beklemesine yol açtığını iddia etmiştir.¹⁸⁵⁶

Gabriel ayrıca İslam ordusunun tedbiri elden bırakarak ilerlediğine dair oldukça ilginç bir açıklama yapmaktadır. Gabriel'e göre sayıca üstünlüğüne güvenerek ne Hz. Muhammed ve Müslümanlar zırhsız biçimde savaş meydanına ilerlemişlerdir. Dahası Hz. Muhammed, beyaz bir katıra binerek ordunun başında ilerlemiştir. Oysa savaşı ciddiye alan bir komutan, bir katıra değil ata binmiş olurdu.¹⁸⁵⁷ Savaş tarihçisi olarak Gabriel'in Hz. Peygamber'in savaş yönetimine

¹⁸⁴⁹ Gabriel, s. 182.

¹⁸⁵⁰ Weil, s. 23; Margoliouth, s. 396; Hazleton, s. 307; Stobart, s. 175; Koelle, s. 204; Rodinson, s. 263; Bodley, ss. 315-316; Lammens, s. 34; Prideaux, s. 128; Payne, s. 56; Bush, s. 144; Margoliouth, s. 396; Grunebaum, s. 44.

¹⁸⁵¹ Peters, İslam, s. 86.

¹⁸⁵² Rodgers, s. 222.

¹⁸⁵³ Muir, Cilt IV, s. 137.

¹⁸⁵⁴ Muir, Cilt IV, s. 137.

¹⁸⁵⁵ Spencer, s. 151; Bodley, ss. 315-316; Prideaux, s. 129; Watt, Medina, s. 72; Stubbe, s. 129; Gibbon, s. 66; Peters, İslam, s. 86; Irving, s. 182; Gilman, s. 187; Bush, s. 144; Davenport, s. 44.

¹⁸⁵⁶ Gabriel, s. 181.

¹⁸⁵⁷ Gabriel, s. 181.

ilişkin diğer yorumları göz önüne alındığında buradaki değerlendirmelerinin oldukça sık ve tarafgir olduğu söylenebilir. Yukarıda değinildiği gibi İslam ordusunun donanımı hakkında oryantalistler, Hz. Peygamber'in Safvan b. Ümeyye adında bir müşrikten zırh ödünç aldığını belirtmişlerdir. Öte yandan Hz. Peygamber'in savaşa giderken katıra binmiş olduğuna dair Gabriel'in iddiasının doğruluğu tartışmaya açıktır. Bu bilgi doğru olmuş olsa bile, bir komutan için önemli olan bir katıra binip-binmemek değil, savaşı yönetmesini sağlayacak dayanıklı bineği seçmiş olmasıdır.

3.2.2. Huneyn Savaşı

Rogerson ve Crawford'a göre Mekke'nin fethinden iki,¹⁸⁵⁸ Kennedy'ye göre üç¹⁸⁵⁹, Muir'e göre dört¹⁸⁶⁰ hafta sonrasında taraflar Huneyn vadisinde karşı karşıya gelmiştir. Oryantalistlerin, iki ordunun meydan savaşını; ittifak ordusunun pusu kurarak aniden saldırmasıyla Müslümanların geçici bir dağılma yaşaması, Hz. Peygamber'in çabalarıyla Müslümanların toparlanması ve sonunda ittifak ordusunun bozguna uğratılması olmak üzere üç aşamada değerlendirdikleri görülmektedir.

3.2.2.1. İttifak Ordusunun Ani Saldırısıyla İslam Ordusunun Dağılması

Oryantalistlere göre önceden Huneyn vadisine gelen, girişi yukarıdan gören yarıklara askerlerini ve okçularını gizleyen Malik b. Avf, kalabalık ve dikkatsiz biçimde yürüyen İslam ordusunu gafil avlamış, onları pusuya düşürmüş¹⁸⁶¹ ve ok yağmuruna tutmuştur.¹⁸⁶² Kelen ise müttefik askerlerin yalnızca oklarla yetinmediklerini, taş, mızrak gibi ellerinde hangi imkânlar varsa onları kullandıklarını vurgulamıştır.¹⁸⁶³ Gabriel, okçuların yanı sıra müttefik ordunun süvarilerinin de Müslüman ordusunun her iki kanadını hedef alan kuvvetli bir saldırı

¹⁸⁵⁸ Rogerson, s. 192; Crawford, s. 87.

¹⁸⁵⁹ Kennedy, s. 43.

¹⁸⁶⁰ Muir, Cilt IV, s. 137.

¹⁸⁶¹ Weil, s. 23; Muir, Cilt IV, s. 138; Margoliouth, s. 397; Davenport, s. 44; Watt, Medina, s. 72; Crawford, s. 87; Dermenghem, s. 307.

¹⁸⁶² Rodgers, s. 222; Margoliouth, s. 398; Davenport, s. 44; Long, s. 65; Gibbon, s. 66; Burleigh, s. 410.

¹⁸⁶³ Kelen, s. 152.

gerçekleştirdiğini ifade etmiştir.¹⁸⁶⁴ Weil'i takip eden oryantalistler ise, saldırının ne şekilde gerçekleştirildiği hususuna değinmeksizin müttefiklerin Müslümanlara aniden bir saldırı düzenlediğini belirtmekle yetinmişlerdir.¹⁸⁶⁵

Oryantalistlerin önemli bir kısmı, ittifak ordusunun bu beklenmedik tuzağı ve saldırısı karşısında Müslüman saflarında bir panik yaşandığını, ordunun geri çekildiğini ve kargaşa halinde kaçışmaya başladıklarını dile getirmiştir.¹⁸⁶⁶ Gabriel bu durumu, vadiye girmeye çalışan askerlerle, vadi içindeki saldırıdan kaçarak geriye çekilen askerler arasında çıkan bir izdiham olarak tasvir etmiştir.¹⁸⁶⁷ Rodgers, Müslümanların kaçışını bir bozgun hali olarak nitelendirmiş; Hz. Muhammed'in Uhud'da olduğu gibi bir felaketle karşılaşmasına ramak kaldığını dile getirmiştir.¹⁸⁶⁸ Nitekim Margoliouth, Müslümanların panik içinde kaçtığı hengâmede yeni mühtedilerden birinin Hz. Muhammed'e saldırmaya yeltendiği ancak bu küstahlığını canıyla ödediğinin rivayet edildiğini belirtmiştir.¹⁸⁶⁹ Oryantalistler savaşın bu anki durumunu askerî, sosyolojik-siyasal ve teolojik açıdan tahlil etmeye çalışmışlardır.

Meseleye askerî açıdan yaklaşan Burleigh, bu ani saldırının Hz. Muhammed'in, casusları aracılığıyla yeterince istihbarat edinemediğini gösterdiğini ifade etmiştir.¹⁸⁷⁰ Rogerson ise Müslümanların, bu ani saldırıyla yaşadıkları paniği, müttefiklerin pususundan çok, İslam ordusunun yeterince koordineli yönetilmemesinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Ona göre Hz. Muhammed veya komutanlarından herhangi biri o zamana değin 12 bin kişilik bir orduya liderlik etmediği için tecrübesizdir. Bu nedenle hem ordunun ilerleyişi hantal kalmıştır hem de Müslümanların iletişim hatları yeterince düzenlenmemiştir.¹⁸⁷¹

Müslümanların panikleterek kaçışını, sosyolojik-siyasal açıdan ele almaya gayret gösteren oryantalistlerden Weil ve Irving, İslam ordusunun pusu karşısında

¹⁸⁶⁴ Gabriel, s. 184.

¹⁸⁶⁵ Weil, s. 23; Muir, Cilt IV, s. 138; Margoliouth, s. 397; Davenport, s. 44; Watt, Medina, s. 72; Crawford, s. 87; Dermenghem, s. 307; Kelen, s. 151; Gabriel, s. 181.

¹⁸⁶⁶ Spencer, s. 151; Payne, s. 56; Brockelmann, s. 32; Margoliouth, s. 397; Sell, Ghazwas, s. 75; Prideaux, s. 129; Peters, İslam, s. 86; Armstrong, Biography, s. 246; Bodley, s. 316; Rogerson, ss. 192-193; Koelle, s. 204; Peters, Muhammad, ss. 238-239; Rodinson, s. 263; Warner, s. 127; Gilman, s. 187; Johnstone, s. 129; Watt, Medina, s. 72; Stubbe, s. 129; Gibbon, s. 66; Bush, s. 144; Muir, Cilt IV, s. 139; Bodley, s. 316; Draycott, s. 283; Rodgers, ss. 222-223.

¹⁸⁶⁷ Gabriel, ss. 184-185.

¹⁸⁶⁸ Rodgers, s. 223.

¹⁸⁶⁹ Margoliouth, s. 397.

¹⁸⁷⁰ Burleigh, s. 410.

¹⁸⁷¹ Rogerson, s. 192.

dağılmasının gerekçesini, İslam'ı yeterince ve samimiyetle gönlüne kazandırılmamış yeni mühtedilerin panik havasını körüklemesine dayandırmıştır.¹⁸⁷² Gibbon ve Kelen ise bu kişilerin kimliğini daha açık bir hale getirerek Mekkeliler olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁷³ Bazı oryantalistler ise Ebu Süfyan'ın; "O kadar çok koşuyorlar ki, denize ulaşana kadar asla durmayacaklar!" şeklinde konuştuğunu belirtmekle yetinmiş ve bir değerlendirme yapmamıştır.¹⁸⁷⁴ Muir, ayrıca Cebele b. Safvan'ın "Muhammed'in büyüğü bugün bozuldu" sözleriyle sevincini dile getirdiğini, babasının ise "Sus oğlum! Kureyş'ten birinin bana liderlik etmesi bir Hevazinliden daha iyidir" sözüyle kendisini uyardığını ifade etmiştir.¹⁸⁷⁵ Dermenghem ise savaş alanından kaçan Müslümanlar için "kaçışları denize kadar sürer, Muhammed'in sonu geldi" şeklindeki ifadesiyle Ebu Süfyan'ın içten içe memnuniyet duyduğunu ima etmiştir.¹⁸⁷⁶ Sell ise Ebu Süfyan'ın Müslümanların panik içindeki kaçışlarını fırsata çevirerek isyan bayrağı açma tehlikesinin yaşandığını ifade etmiştir.¹⁸⁷⁷

Öte yandan Muir, Müslümanların panikle kaçışmalarını yeni mühtedilerin bir işi olarak görme eğilimini eleştirel açıdan değerlendirmiştir. Muir, Müslümanların panik halinde kaçmalarına dair Ebu Süfyan'a ve Cebele b. Safvan'a atfedilen sözlerin İbn Sa'd'ın eserinde geçmediğini belirtmiş ve bu anlatıların ilk kez İbn Hişâm'da rivayet edildiğine dikkat çekmiştir. Ona göre bu durum, Huneyn savaşı üzerinden Emevileri küçük düşürme çabasıdır. Böylece Muir, söz konusu rivayetlerin Abbasiler dönemimde kurgulanmış olabileceğini vurgulamıştır. Muir, İbn Sa'd'ın Huneyn savaşını tasvir edişine dayanarak Mekke'li yeni mühtedilerin, tıpkı diğerleri gibi paniğe kapılıp kaçtıkları değerlendirmesini yapmıştır.¹⁸⁷⁸

Savaşın başında pusuya düşen Müslümanların dağılışını teolojik açıdan tahlil eden oryantalistlerden Burleigh, Tevbe suresinin 25., Stubbe aynı surenin 25-27. ayetlerine¹⁸⁷⁹ atıfta bulunarak Allah'ın küfür ve şirk kadar kibir ve aşırı özgüvenden

¹⁸⁷² Weil, s. 23; Irving, s. 183.

¹⁸⁷³ Gibbon, s. 66; Kelen, s. 152.

¹⁸⁷⁴ Gabriel, s. 184; Muir, Cilt IV, ss. 139-140; Rodgers, s. 223.

¹⁸⁷⁵ Muir, Cilt IV, ss. 139-140.

¹⁸⁷⁶ Dermenghem, s. 307.

¹⁸⁷⁷ Sell, Muhammad, s. 195.

¹⁸⁷⁸ Muir, Cilt IV, ss. 139-140.

¹⁸⁷⁹ "Allah birçok yerde, bu arada Huneyn Savaşı'nda da gerçekten size yardım etmiştir. O gün çokluğunuz sizi böbürlendirmiş, fakat bunun size hiçbir yararı olmamıştı; o yer geniş olmasına rağmen size dar gelmiş, nihayet geriye çekilmeye başlamıştınız." Tevbe 9:25.

de hoşlanmadığını ifade eder. Bu nedenle Allah, sayıca üstünlüklerine güvenerek savaş meydanına çıktıkları için Müslümanların ilk etapta bozguna uğramalarına izin vermiş, böylece kendi ihsan ve yardımının gerekli olduğunu Müslümanlara hatırlatmıştır.¹⁸⁸⁰ Bodley, ilgili ayetlerde dile getirilen uyarıyı Hz. Muhammed'in hemen kavradığını ve kendine fazla güvenmenin bir zaafılık olduğunun farkına vardığını ifade etmiştir.¹⁸⁸¹ Bush, Muir ve Sell de, herhangi bir ayete atıf yapmaksızın Müslümanların yaşadıkları panik ve dağılmanın, çokluklarına dayanarak kendilerine duydukları aşırı güven nedeniyle Allah'ın hoşnutsuzluğunun bir işareti olduğu değerlendirmesini yapmışlardır.¹⁸⁸²

3.2.2.2. Müslümanların Toparlanması

Savaşın Müslümanlar aleyhinde geliştiği bu anlarda tarafların nasıl bir strateji izlediği hususu oryantalistlerin ilgisini çekmiştir. Stubbe'a göre müttefikler, Müslümanların panik içinde kaçışarak düzenlerinin bozulmasını iyi değerlendirememiş ve lehlerine gelişen süreci bir zafere dönüştürememiştir. Ona göre bunun sebebi müttefiklerin, beklenmedik bir avantajı zaferle nasıl sonuçlandırabileceklerini bilememiş olmalarıdır. Ayrıca Stubbe, farz-ı muhal müttefiklerin bir meydan savaşını kazansalar bile Medine'yi kuşatacak ve Müslümanları toptan zayıflatacak bir güce sahip olmadıklarını belirtmiştir.¹⁸⁸³ Öte yandan Sell ve Stubbe, müttefiklerin yaşadığı bu kararsızlığın, orduyu yeniden toparlaması için Hz. Muhammed'e zaman kazandırdığını vurgulamıştır.¹⁸⁸⁴ Nitekim Hz. Peygamber'in bu anlardaki tavrı, oryantalistler tarafından Huneyn savaşının ikinci aşaması olarak ele alınmıştır.

Oryantalistlerin çoğu, Huneyn vadisinin girişinde müttefiklerin ani saldırısıyla askerlerinin önemli kısmının şaşkınlık yaşamasına karşın, Hz.

“Bunun üzerine Allah, peygamberinin ve müminlerin üzerine kendi katından bir güven duygusu indirdi, bir de göremediğiniz askerler gönderdi ve böylece inkâr edenlerin cezasını verdi. İşte bu, inkârcıların hak ettiği karşılıktır.” Tevbe 9:26.

“Artık bunun ardından Allah dilediğinin de tövbesini kabul eder. Allah bağışlayıcıdır, esirgeyicidir.” Tevbe 9:27.

¹⁸⁸⁰ Stubbe, ss. 129-130.

¹⁸⁸¹ Bodley, s. 317.

¹⁸⁸² Bush, s. 145; Muir, Cilt IV, s. 143; Sell, Ghazwas, s. 75.

¹⁸⁸³ Stubbe, s. 129.

¹⁸⁸⁴ Sell, Muhammad, s. 195; Stubbe, s. 129.

Peygamber'in savaş meydanında dimdik ayakta kaldığını ve savaşmayı sürdürdüğünü açık yüreklilikle dile getirmişlerdir. Ancak oryantalistlerin, Hz. Peygamber'in bu tavrını birkaç farklı biçimde açıkladıkları görülmektedir. Gabriel'e göre İslam ordusunun yaşadığı hengâmeden Hz. Muhammed ve korumalığını yapan yakın askerleri de etkilenmiştir. Bununla birlikte bu küçük grup, gerisin geriye kaçmak yerine vadi içinde bir tepeye tırmanarak panik içindeki insan selinden kendilerini kurtarmış ve kendilerine güvenli bir bölge oluşturmuşlardır.¹⁸⁸⁵ Rodgers ve Gabriel ise Hz. Muhammed ve bir grup sahabinin sel gibi akan düşmanın karşısında paniklemediğini ve dimdik durduğunu ifade etmekle yetinmiştir.¹⁸⁸⁶

Bazı oryantalistler ise Hz. Peygamber'in, ittifak ordusunun ani saldırısına karşı, direnişi ve orduyu yeniden toparlaması hususunu ayrıntılı ele almışlardır. Hz. Muhammed, etrafına toplanan ensar ve muhacirlerden¹⁸⁸⁷ veya Medineli Müslümanlardan¹⁸⁸⁸ veya sadık sahabilerden¹⁸⁸⁹ veya bir gruptan¹⁸⁹⁰ oluşan küçük bir birliğin dirayeti sayesinde savaşmayı sürdürmüş ve böylece savaşın gidişatını değiştirmiştir. Kimi oryantalistler ise bu çekirdek kadronun yüz kadar sahabiden oluştuğunu ifade etmişlerdir.¹⁸⁹¹ Rodgers, Hz. Muhammed'in, ensar ve muhacirlerden oluşan sadık takipçileri tarafından korunmasını, Makedonya ordusunda Büyük İskender'in seçkin bir süvari birliği tarafından korunmasına benzetmiştir.¹⁸⁹²

Öte yandan Burleigh, Huneyn savaşının bu anlarını Hz. Muhammed'in kendini yiğit bir savaşçı olarak kanıtlaması gereken bir durum olarak tavsif etmiştir. Burleigh'e göre Hz. Peygamber, o güne dek bir koruma çemberinin içinde güvenli bir mesafeden savaşları yönetmiş, çarpışmaya girmemiştir. Uhud'da bile ashabı şiddetle çarpışırken Hz. Peygamber, savaş meydanını terk ederek dağa sığınmıştır. Oysa Huneyn'de askerleri kaçışırken Hz. Peygamber, küçük bir birlikle savaş

¹⁸⁸⁵ Gabriel, s. 185.

¹⁸⁸⁶ Rodgers, s. 223; Gabriel, s. 185.

¹⁸⁸⁷ Watt, Medina, s. 72.

¹⁸⁸⁸ Brockelmann, s. 32; Gilman, s. 187.

¹⁸⁸⁹ Rodinson, s. 263; Margoliouth, s. 398; Warner, s. 127; Rogerson, ss. 192-193; Gabriel, s. 185; Payne, s. 57.

¹⁸⁹⁰ Spencer, s. 151.

¹⁸⁹¹ Margoliouth, ss. 398-399; Burleigh, s. 410; Payne, s. 57; Warner, ss. 127-128; Gabriel, s. 185; Payne, s. 57.

¹⁸⁹² Rodgers, s. 222.

alanında cesaretle kalmış ve savaşmayı sürdürmüştür.¹⁸⁹³ Böylece Burleigh, Hz. Peygamber'in Hunein'de asil bir davranış sergilediğini ifade etmek isterken Uhud'daki tutumu hakkında doğru olmayan bir değerlendirme yapmıştır. İlgili başlıkta ele alındığı gibi Hz. Peygamber, Uhud'da düşmanla yüz yüze savaşmış hatta yaralanmıştır. Kaldı ki tarihte komutan ya da devlet başkanlarının savaşa doğrudan katılmadıkları bilinen bir gerçektir.

Bazı oryantalistler ise Hz. Peygamber çarpışmayı sürdürürken bir yandan da dağılan askerlerini savaş alanına çağırdığını ifade etmişlerdir.¹⁸⁹⁴ Rodgers, Muir, Dermenghem ve Kelen bizzat Hz. Muhammed'in çekilen askerlere savaş alanına dönmeleri için çağrı yaptığını, ancak bu çağrının karşılık bulmadığını belirtmiştir.¹⁸⁹⁵ Kimi oryantalistler ise, Allah'ın lütfu ve vaatlerini hatırlatarak sahabenin savaş alanına dönmesi için gür sesiyle çağrı yapanın Hz. Peygamber değil, amcası Abbas olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁸⁹⁶ Ayrıca Weil, bu süreçte Hz. Abbas'ın dağılan orduyu güvenli bir yere yönlendirdiğini belirtmiştir.¹⁸⁹⁷ Öte yandan Irving, Hz. Muhammed'in kişisel cesaretinin yanı sıra, ordunun toparlanmasında Abbas ile Ebu Süfyan'ın birlikte desteğinin olduğunu ileri sürmüştür.¹⁸⁹⁸

Gabriel ise İslam ordusunun toparlanışını askerî gerekçelerle açıklamaktadır. Ona göre panik havasıyla Müslümanlar kaçışınca vadi çıkışı kapanmış, büyük asker kitlesi bir noktada birikince geri çekilmesi neredeyse kendiliğinden durmuştur. Ayrıca Hz. Muhammed'in büyük bir savaş alanını terk etmemesi ve cesaretle çarpışması kendilerine güven vermiş ve böylece Müslümanlar, düşmanla yüzleşmek için savaşa geri dönmüşlerdir.¹⁸⁹⁹ Kelen, Müslümanların, paniklerine hâkim olarak peygamberlerinin etrafında toparlanmaya başladığını; sadece on yıldır Hz. Muhammed'le her türlü sıkıntıya göğüs germiş muhacirler ve rüştünü ispatlamış

¹⁸⁹³ Burleigh, s. 410.

¹⁸⁹⁴ Kelen, s. 152; Davenport, s. 44; Long, s. 65; Watt, Medina, s. 72; Rodinson, s. 263; Johnstone, s. 129; Gibbon, s. 67; Stubbe, s. 129; Warner, s. 127; Margoliouth, s. 398; Draycott, s. 284; Gabriel, s. 185.

¹⁸⁹⁵ Rodgers, s. 223; Muir, Cilt IV, s. 140; Dermenghem, s. 307; Kelen, ss. 152-153.

¹⁸⁹⁶ Muir, Cilt IV, s. 140; Dermenghem, s. 307; Draycott, s. 283; Payne, s. 56; Margoliouth, s. 398; Sell, Ghazwas, s. 75; Stobart, ss. 175-176; Gibbon, s. 66; Bush, ss. 144-145; Burleigh, s. 410; Bodley, s. 316; Weil, s. 23.

¹⁸⁹⁷ Weil, s. 23.

¹⁸⁹⁸ Irving, s. 183.

¹⁸⁹⁹ Gabriel, s. 185.

ensarın değil, yakın zamana kadar düşmanları olan Ebu Süfyan ve Safvan b. Ümeyye'nin bile Hz. Muhammed'in yanına koştuğunu dile getirmiştir.¹⁹⁰⁰

Oryantalistler, Hz. Peygamber'in kararlılıkla savaşı sürdürmesi ve kaçışan askerlerin geri dönmesi sonucunda ordunun toparlandığını tasvir ederken,¹⁹⁰¹ bu anda müttefiklerin durumuna ilgi göstermedikleri söylenebilir. Gabriel, Müslümanların toparlanıp karşı saldırıya geçtikleri durumu, müttefiklerin komutanı Malik b. Avf'ın en çok çekindiği savaş tarzına dönüştüğüne dikkat çekmiştir. İki ordunun sayıca orantısızlığından dolayı Malik, göğüs göğüse bir piyade savaşını kazanamayacaklarının farkındadır ve savaş, Malik'in en başından beri kaçındığı bir meydan savaşına dönüşmüştür.¹⁹⁰² Nitekim bir grup oryantalist, Hz. Peygamber'in de savaşın şeklinin dönüşmesinin farkına vardığını; "şimdi savaş kızıştı" sözüyle de bu değişimden kaynaklanan memnuniyetini dile getirdiğini belirtmiştir.¹⁹⁰³

Oryantalistler, yeniden bir araya gelen Müslümanların çok güçlü bir karşı saldırıya giriştiklerini ifade etmekle birlikte,¹⁹⁰⁴ savaşın bundan sonraki seyrini ayrıntılı olarak ele almamış gözükmektedirler. Anlaşıldığı kadarıyla sahabenin güçlü saldırısı ile müttefik güçleri bozguna uğramış, yavaş yavaş geri çekilmiş¹⁹⁰⁵ ve zafer, Müslümanların olmuştur.¹⁹⁰⁶

3.2.2.3. Tarafların Zayıtı

Huneyn savaşında tarafların kaybı hususuna oryantalistler, bir ölçüde farklı açıklamalar yapmışlardır. Spencer, iki tarafın da çok fazla zayıtı verdiğini,¹⁹⁰⁷ Bodley, Watt ve Gabriel ise, Müslüman şehitlere değinmeyerek müttefiklerin çok sayıda ölü ve yaralı bıraktığını belirtmekle yetinmiştir.¹⁹⁰⁸ İttifak ordusu; Gabriel'e

¹⁹⁰⁰ Kelen, s. 153.

¹⁹⁰¹ Spencer, s. 151; Prideaux, s. 129; Peters, Islam, s. 86; Armstrong, Biography, s. 246; Koelle, s. 204; Gibbon, ss. 66-67.

¹⁹⁰² Gabriel, s. 185.

¹⁹⁰³ Gibbon, s. 67; Bush, s. 145; Muir, Cilt IV, s.141; Payne, s. 57; Kelen, s. 153; Warner, ss. 127-128; Gabriel, s. 185; Burleigh, s. 410.

¹⁹⁰⁴ Weil, s. 23; Rodgers, s. 223; Spencer, s. 151; Prideaux, s. 129; Peters, Islam, s. 86; Armstrong, Biography, s. 246; Koelle, s. 204; Gibbon, ss. 66-67.

¹⁹⁰⁵ Irving, s. 183; Armstrong, Biography, s. 246; Peters, Muhammad, s. 239; Weil, s. 23; Gabriel, s. 185.

¹⁹⁰⁶ Stubbe, s. 130

¹⁹⁰⁷ Spencer, s. 151.

¹⁹⁰⁸ Bodley, s. 317; Watt, Medina, s. 72; Gabriel, s. 186.

göre 70,¹⁹⁰⁹ Rodgers'e göre 70-100 arasında askerini kaybetmiştir.¹⁹¹⁰ Stubbe, Müslümanların toparlandıktan sonraki şiddetli saldırısında müttefiklerin 90 ölü ve Müslümanların 4 şehit verdiklerini, söylemiştir.¹⁹¹¹ Watt ise İslam tarihi kaynaklarının, müttefiklerin kaybını kayda değer görmedikleri için anmadıklarını, Müslümanların ise hepsi de Medine'de ikamet etmiş olan dört ya da beş şehitlerinin olduğunu belirtmiştir.¹⁹¹² Öte yandan Muir, Vâkıdî'nin Huneyn'de Müslümanların yüz bin esir aldığı şeklindeki beyanının abartılı ve yanlış olduğunu vurgulamıştır.¹⁹¹³

Oryantalistler, Huneyn savaşını Hz. Peygamber'in kazandığını açık bir yüreklilikle dile getirmişlerdir. Bununla birlikte, başlardaki panik sonrasında İslam ordusunun toparlanmasını ve savaşın seyrini değiştirmesini farklı açılardan ele almışlardır. Oryantalistlerin, Müslümanların zafere gidişini askerî, dinî ve Hz. Peygamber'in kişisel rolü olmak üzere üç açıdan ele aldıkları görülmektedir.

Müslümanların savaşı kazanmalarını askerî açıdan ele alan oryantalistler, biri ordunun niteliği ve diğeri savaş sürecindeki tavırları olmak üzere iki unsuru öne çıkarmışlardır. Ordunun niteliğini göz önüne alan oryantalistlere göre Müslümanların Huneyn'deki savaşı kazanmalarının gerçek sebebi, ittifak ordusuna nispetle asker sayısının çok daha fazla olmasıdır.¹⁹¹⁴ Rogerson ise savaşın ilk anlarındaki paniğe rağmen Müslümanların, müttefik askerlerinden daha eğitilmiş ve disiplinli olmaları sayesinde savaşın seyrinin değiştiğini ve ardından zaferin geldiğini ifade etmiştir.¹⁹¹⁵

Payne, Müslümanların zaferini, savaşın seyrini göz önüne alarak açıklamışlardır. Buna göre zafer, ordunun karmaşaya düştüğü sırada Hz. Peygamber'in çevresinde kenetlenen ve savaşı sebatla sürdüren kahraman birliğin dirayeti sayesinde kazanılmıştır.¹⁹¹⁶

Müslümanların zaferini Hz. Muhammed'in kişisel gayretine dayandırarak açıklayan oryantalistlerin, Hz. Peygamber'i bir büyücü olarak algılanması hususunda bir çaba gösterdikleri görülmektedir. Bu çerçevede Johnstone, savaşın en kritik

¹⁹⁰⁹ Gabriel, s. 185.

¹⁹¹⁰ Rodgers, s. 223.

¹⁹¹¹ Stubbe, s. 130.

¹⁹¹² Watt, Medina, s. 72.

¹⁹¹³ Muir, Cilt IV, s. 142.

¹⁹¹⁴ Rogerson, s. 193; Peters, Muhammad, ss. 238-239; Irving, s. 183; Margoliouth, s. 401.

¹⁹¹⁵ Rogerson, s. 193.

¹⁹¹⁶ Payne, s. 57.

anında Hz. Muhammed'in, düşmanlarına bir avuç toprak fırlattığını;¹⁹¹⁷ bazı oryantalistler ise toprağı fırlatırken düşman askerlerine beddua ettiğini ileri sürmüşlerdir. Hz. Peygamber, Irving ve Payne'e göre 'kör olsun gözleriniz';¹⁹¹⁸ Sell, Draycott ve Muir'e göre ise 'Harap olsunlar; Allah onların kalplerini ateşle doldursun'¹⁹¹⁹ şeklindeki sözleriyle beddua etmiştir.

Müslümanların zaferini dinî açıdan ele alan oryantalistler, Allah'ın melek ordusu veya doğa-üstü güçleri göndermesi ile Müslümanların kalbine huzur indirmesi hususunu öne çıkarmışlardır. Peters, Tevbe suresinin 25-26. ayetlerine,¹⁹²⁰ Sell ise bu surenin 25-28. ayetlerine¹⁹²¹ atıfta bulunarak, Bedir ve Uhud'da olduğu gibi Huneyn'de de Allah'ın meleklerini; Muir ise aynı surenin 25-27. ayetlerini anarak Allah'ın görünmez ordular¹⁹²² gönderdiğini ve böylece Hz. Muhammed'in zafer kazandığını ileri sürmüştür.¹⁹²³ Bazı oryantalistler ise Kur'an-ı Kerim'e bir atıf yapmaksızın Müslümanların, meleklerin¹⁹²⁴ veya olağanüstü güçlerin¹⁹²⁵ yardımı ve desteği sayesinde zafere uzandıklarını belirtmişlerdir. Prideaux, kimi müfessirlerin Müslümanların yardımına 8 veya 16 bin meleğin geldiği şeklinde bir görüşü beyan ettiklerini iddia etmiştir.¹⁹²⁶

Müslümanların meleklerle desteklenmeleri sebebiyle zafer elde ettikleri görüşü, diğer oryantalistler tarafından biri askerî ve diğeri dinî olmak üzere iki açıdan eleştirilmiştir. Gabriel, İbn İshâk'ta geçen bir anlatıyı eleştirel açıdan ele alarak Müslümanların meleklerin desteğiyle değil kendi çabalarıyla savaşı kazandıklarını ileri sürmüştür. İbn İshâk, Müslümanların kaçışmasından ve savaşa

¹⁹¹⁷ Johnstone, s. 129.

¹⁹¹⁸ Irving, s. 183; Payne, s. 57.

¹⁹¹⁹ Sell, Ghazwas, s. 75; Muir, Cilt IV, s. 141; Draycott, s. 284.

¹⁹²⁰ "Allah birçok yerde, bu arada Huneyn Savaşı'nda da gerçekten size yardım etmiştir. O gün çokluğunuz sizi böbürlendirmiş, fakat bunun size hiçbir yararı olmamıştı; o yer geniş olmasına rağmen size dar gelmiş, nihayet geriye çekilmeye başlamıştınız." Tevbe 9:25.

"Bunun üzerine Allah, peygamberinin ve müminlerin üzerine kendi katından bir güven duygusu indirdi, bir de göremediğiniz askerler gönderdi ve böylece inkâr edenlerin cezasını verdi. İşte bu, inkârcıların hak ettiği karşılıktır." Tevbe 9:26.

¹⁹²¹ "Artık bunun ardından Allah dilediğinin de tövbesini kabul eder. Allah bağışlayıcıdır, esirgeyicidir." Tevbe 9:27.

"Ey iman edenler! Bilin ki Allah'a ortak koşanlar pisliğe batmışlardır; artık onlar bu yıldan sonra Mescid-i Harâm'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan endişe ederseniz, unutmayınız ki Allah size -dilerse- kendi lutfuyla bolluk verir. Allah bilmekte, hikmetle yönetmektedir." Tevbe 9:28.

¹⁹²² Muir, Cilt IV, s. 143.

¹⁹²³ Peters, İslam, s. 86; Sell, Ghazwas, ss. 75-76.

¹⁹²⁴ Gilman, s. 188; Margoliouth, s. 401.

¹⁹²⁵ Sell, Muhammad, s. 195; Spencer, s. 151.

¹⁹²⁶ Prideaux, s. 129.

başlamasından önce, siyah bir elbiseye benzeyen bir şeyin gökten indiğinin görüldüğünü, bu şeyin İslam ordusu ile müttefikler arasına girdiğini, birdenbire siyah karıncaların vadinin her yerini kapladığını, aslında bunların melekler olduğu şeklindeki bir rivayeti nakletmiştir. Bu rivayeti yorumlayan Gabriel'e göre siyah karıncalar olarak görülen ve melekler olarak yorumlanan şey, Halid b. Velid komutasındaki Beni Süleym'in oluşturduğu süvari birliğinin Hevazin süvarilerinin arkasına dolanarak gerçekleştirdiği şiddetli saldırının çıkardığı toz duman bulutu olmalıdır.¹⁹²⁷

Gabriel'in savaşın askerî çabayla kazanıldığı şeklindeki bu yorumuna Bush da bir başka açıdan katılmaktadır. Bush, herhangi bir kanıt sunmadan Kur'an'da meleklerin yardımından söz edilse bile, Müslümanların meleklerin yardımı olmadan zafere ulaştıklarını ifade etmiştir.¹⁹²⁸ Margoliouth ise zaferin Hz. Muhammed'in şansının yine yaver gitmesine dayandırmış, ancak bu şansın ne olduğu hususuna değinmemiştir. Öte yandan Margoliouth, Bedir'dekinin aksine Huneyn'deki zaferin, meleklerin yardımıyla kazanıldığı şeklindeki bir anlayışın İslam dünyasında yaygınca dile getirilmediğinin altını çizmiştir. Yalnızca Malik b. Avf, kaleme aldığı şiirinde Müslümanların zaferini Cebrail'in desteğine bağlamış; ancak Hz. Muhammed yanlısı şairlerin şiirlerinde ise başarıyı olağanüstü güçlere atfeden bir bilgi yer almamıştır.¹⁹²⁹ Böylece Margoliouth, Müslümanların bile zaferi meleklerin desteğine bağlamadıklarını vurgulamak istemiştir.

Müslümanların zaferini meleklerin desteğine dayandırma anlayışını eleştiren diğer oryantalistler ise esasen meseleye dinî açıdan yaklaşmaya karşı çıkmamışlardır. Bu oryantalistlere göre zafer, Allah'ın, meleklerini göndermesiyle değil Müslümanların kalbine huzur indirmesi sayesinde kazanılmıştır. Nitekim Cole, Tevbe suresinin 26. ayetine¹⁹³⁰ atıfta bulunarak Allah'ın, Müslümanlara sekine yani huzur bağışladığını belirtmiştir. Hz. Muhammed'in ve ashabının kalplerine giren sekine, müşriklere karşı üstünlük sağlamaları için onlara öz disiplin ve iç sakinlik

¹⁹²⁷ Gabriel, s. 185-186.

¹⁹²⁸ Bush, s. 145.

¹⁹²⁹ Margoliouth, s. 401.

¹⁹³⁰ "Bunun üzerine Allah, peygamberinin ve müminlerin üzerine kendi katından bir güven duygusu indirdi, bir de göremediğiniz askerler gönderdi ve böylece inkâr edenlerin cezasını verdi. İşte bu, inkârcıların hakettiği karşılıktır." Tevbe 9:26.

sağlamıştır.¹⁹³¹ Stubbe ise Allah'ın ihsan ettiği sekine ile Müslümanlara yeni bir hayat ve canlılık geldiğini; Hz. Peygamber'in çevresinde kenetlenerek savaşa yeniden dönerek zafere doğru koştuklarını ifade etmiştir.¹⁹³² Kelen, Allah'ın bahsettiği huzuru Müslümanların cennetteki hurileri kazanmak olarak algıladıklarını ve onlara kavuşmak için savaşa büyük bir istekle döndüklerini söyleyerek¹⁹³³ bizce ilmî yaklaşımdan uzaklaşan bir değerlendirme yapmıştır.

Huneyn savaşındaki müttefiklerin kayıpları ve Müslümanların yaralıları hakkında oryantalistler görebildiğimiz kadarıyla değerlendirme yapmamışlardır. Rodgers, İbn Sa'd'ın üç, İbn İshâk ile Taberî'nin dört Müslümanın şehit edildiği rivayetini aktarmış, Margoliouth ise Müslümanların dört şehit verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Rodgers ve Margoliouth, 12 bin kişilik ordunun bu kadar az sayıda şehit vermesini inandırıcı bulmamış; tarihçilerin şehitleri kaydetme konusunda muhtemelen hassas davranmadıklarını belirtmiştir.¹⁹³⁴

Öte yandan oryantalistlerden bazıları, Huneyn savaşıyla ilgili bazı olayları gündeme getirerek sahabeyi küçük düşürecek imalarda bulunmaktan kendilerini alamamışlardır.

Dermenghem, Kelen ve Payne, acıklı tablo olarak genç Rebîa b. Rüfey'in, yaşlı Düreyd b. Sımme'yi öldürdüğü vakıayı aktarmışlardır. Dermenghem ve Kelen'e göre Rebîa, bir devenin üzerinde güzel bir kadın var zannederek perdeyi aralayınca; Payne'in anlatımına göre ise bir örtünün hareket ettiğini fark edip örtüyü kaldırıncı yaşlı Düreyd'i görüp kılıcını çekmiş, ancak kılıcı kırılmıştır. Dermenghem, yaşlı Düreyd'in kendi kılıcını Rebîa'ya verdiğini ve onun da Düreyd'i öldürdüğünü ifade etmiştir.¹⁹³⁵ Kelen ve Payne'e göre Düreyd, yalnızca kendi kılıcını vermekle yetinmemiş, kendisinin, zamanında kabilesinin kadınlarını çok defa koruduğunu ve kendisini öldürdüğünü annesine haber vermesini istemiştir. Margoliouth'a göre bu sözüyle Düreyd, cesareti sayesinde annesinin ve dolayısıyla kendisinin hayatta olduğunu vurgulamıştır.¹⁹³⁶ Bu söze rağmen Rebîa, Düreyd'in kılıcını alıp onu öldürmüş, bu olayı da annesine anlatmıştır. Bunun üzerine annesi,

¹⁹³¹ Cole, s. 179.

¹⁹³² Stubbe, ss. 129-130.

¹⁹³³ Kelen, s. 153.

¹⁹³⁴ Margoliouth, ss. 400-401; Rodgers, s. 224.

¹⁹³⁵ Dermenghem, s. 307.

¹⁹³⁶ Margoliouth, s. 400.

Düreyd'in sözünü onaylamış ve oğluna, annelerini hürriyetine kavuşturmuş bir insanı öldürdüğünü söylemiştir.¹⁹³⁷ Oryantalistler, başka bazı anlatımlarla Müslümanları gaddar ve kan dökücü insanlar olarak betimlemeye ve onlar hakkında olumsuz imaj çizmeye gayret göstermişlerdir.

Muir ve Margoliouth, düşman asker ve esirlerine zulüm yapmada Halid b. Velid'in en ön safta yer aldığını,¹⁹³⁸ Rodgers, sahabenin, cephenin arkasında bulunan çocuklara saldırdığını;¹⁹³⁹ Payne, savaşta bu tür olayların çokça yaşandığını;¹⁹⁴⁰ Muir ve Burleigh, savaştan sonra yakalanan ya da kendileri teslim olan askerlerin idam edildiğini ileri sürmüştür.¹⁹⁴¹ Burleigh'e göre katliam bizzat Hz. Peygamber'in emriyle yapılmıştır ve oryantalist, bu iddiasını Vâkıdî'ye dayandırmıştır.¹⁹⁴² Oysa Vâkıdî, esirlerin iple ellerinin bağlandığını söylemiş,¹⁹⁴³ nitekim Stobart, eli silah tutan bazı askerlerin Müslümanlara esir düştüğünü belirtmiştir.¹⁹⁴⁴ Bu durumda Burleigh'in, Vâkıdî'nin metnini -belki de kasıtlı olarak- esirlerin iple asıldığı şeklinde çevirdiği anlaşılmaktadır.

Bazı oryantalistler ise savaştan sonra yaşanan vahşi davranışları Hz. Peygamber'in görür görmez engellediğini açık yüreklilikle dile getirmişlerdir. Bu çerçevede Muir ve Margoliouth, esirler arasında bulunan bir kadını öldürmesi sebebiyle Halid b. Velid'in; bu iki oryantalist ile birlikte Rodgers, esir düşen çocukları öldürmeye kalkanların Hz. Peygamber tarafından azarlandığını belirtmiştir.¹⁹⁴⁵ Ayrıca Muir, Hz. Peygamber'in, kaçan askerlerin öldürülmesini de kesinlikle yasakladığını ifade etmiştir.¹⁹⁴⁶

Müslümanlar, ittifak ordusunu bozguna uğratmış, kesin bir zafer kazanmış;¹⁹⁴⁷ Rogerson, Tevbe suresinin 25. ayetinin Huneyn'de Müslümanların

¹⁹³⁷ Payne, s. 57; Kelen, s. 153.

¹⁹³⁸ Muir, Cilt IV, s. 141; Margoliouth, s. 400.

¹⁹³⁹ Rodgers, s. 223.

¹⁹⁴⁰ Payne, s. 57.

¹⁹⁴¹ Muir, Cilt IV, s. 141; Burleigh, s. 411.

¹⁹⁴² Burleigh, s. 411.

¹⁹⁴³ Vâkıdî, Cilt III, s. 900.

¹⁹⁴⁴ Stobart, s. 176.

¹⁹⁴⁵ Muir, Cilt IV, s. 141; Margoliouth, s. 400; Rodgers, s. 223.

¹⁹⁴⁶ Muir, Cilt IV, s. 141.

¹⁹⁴⁷ Peters, Muhammad, ss. 238; Burleigh, s. 410; Hazleton, s. 307; Kennedy, s. 43; Crawford, s. 87; Gilman, s. 187; Stobart, s. 176; Armstrong, Biography, s. 246; Rodinson, s. 263; Gilman, s. 188; Stubbe, s. 130; Nafziger ve Walton, s. 11; Draycott, s. 284; Muir, Cilt IV, s. 141; Long, s. 65; Stobart, s. 176; Cole, s. 175; Koelle, s. 205; Margoliouth, s. 401.

zafer kazandıklarını tescillediğini belirtmiştir.¹⁹⁴⁸ Savaşın kaybedildiğini kabullenen Malik b. Avf, askerlerini güvenli bir noktada toplamış ve ordusunu geri çekmiştir.¹⁹⁴⁹ Gabriel'e göre ise Hz. Muhammed, kaçan askerlerin peşinden süvari birliğini göndermiş, böylece Hevazinlilerin savaş alanından uzaklaşmasını ve geri dönüp ailelerini kurtarmak için bir girişimde bulunmalarının önünü kesmiştir.¹⁹⁵⁰ Brockelmann ise Müslümanların, akrabalık ilişkilerinden dolayı düşmanı takip etmede gevşek davrandığını ve bu sebeple müttefik askerlerin bir kıyımdan kaçabildiğini ileri sürmüştür.¹⁹⁵¹

Savaşın bitimiyle müttefik güçler, güvenli bölge olarak gördükleri Taif'e doğru kaçmış ve buraya sığınmışlardır.¹⁹⁵² Hz. Muhammed ise müttefiklerin terk etmek zorunda kaldıkları kadın-çocuk ve ganimet mallarının Cirane'de bekletilmesini emredip düşmanı takip ederek ordusuyla birlikte Taif'e doğru harekete geçmiştir.¹⁹⁵³

3.2.3. Taif Kuşatması

Hz. Peygamber'in en başta Taif'i kuşatmak şeklinde bir amacı ve planının bulunmadığı, Huneyn savaşının doğal süreci olarak Taif kuşatmasının gerçekleştiği söylenebilir. Nitekim Draycott, Gabriel ve Irving, bir savaşın hemen ardından Hz. Muhammed'in bir başka savaşa doğru yürümesinin, Taif'in müttefikler için bir sığınak haline dönüşmesinin önünü kesmek olduğunu haklı bir biçimde dile getirmiştir.¹⁹⁵⁴ Bununla birlikte oryantalistler, Taif kuşatmasının arka planında başka birtakım unsurların bulunduğunu ileri sürmüşlerdir.

¹⁹⁴⁸ Rogerson, s. 193.

¹⁹⁴⁹ Sell, Ghazwas, s. 75; Margoliouth, ss. 398-399; Hazleton, s. 307; Muir, Cilt IV, s. 142; Johnstone, s. 129; Brockelmann, s. 32; Watt, Medina, s. 72; Rodgers, s. 224; Gabriel, s. 186; Weil, s. 23; Kelen, s. 153; Bodley, s. 317; Burleigh, s. 411.

¹⁹⁵⁰ Gabriel, s. 186.

¹⁹⁵¹ Brockelmann, s. 32.

¹⁹⁵² Gabriel, s. 185; Kelen, s. 153; Armstrong, Biography, s. 246; Koelle, s. 205.

¹⁹⁵³ Rodgers, s. 224; Bodley, s. 318; Weil, s. 23; Armstrong, Biography, s. 246; Gibbon, s. 67; Gilman, ss. 187-188; Burleigh, s. 411; Kelen, s. 154.

¹⁹⁵⁴ Draycott, s. 284; Gabriel, s. 186; Irving, s. 185.

3.2.3.1. Hz. Peygamber'in Taif'i Kuşatmasının Sebepleri

Nafziger ve Walton, Hz. Peygamber'in Taif şehrini kuşatmasını Huneyn savaşından bağımsız bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Oryantalistlere göre Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber'in, putların yıkılması için hedef seçtiği bölgeler arasında Taif de bulunmaktadır. Taif, Hz. Muhammed'e direnmek için önemli bir çaba sarf edince Hz. Muhammed de Taif'i fethetmek için şehri kuşatmıştır.¹⁹⁵⁵ Bodley'e göre Hz. Muhammed, Lat'ı imha ederek Arabistan'ın diğer kabilelerine putlara tapmanın boş olduğunu kanıtlamak için Taif'i fethetmeye karar vermiştir.¹⁹⁵⁶

Kimi oryantalistler ise Taif kuşatmasını Hz. Peygamber'in siyasî hırsı veya kişisel nefretine dayandırarak ele almışlardır.

Hz. Muhammed'in Taif'i kuşatmasını siyasî hırsına dayandıran oryantalistlerden Spencer'a göre o, yalnızca Medine ve Mekke'nin lideri olmakla yetinmek istememiş ve bütün Arap yarımadasına hükmeden bir kral olabilmek için şehri fethetmeyi planlamıştır.¹⁹⁵⁷ Ayrıca Spencer, Hz. Muhammed'in hırsının toplumsal bağına da dikkat çekmiştir. Buna göre Hz. Muhammed, eskiden beri rakipleri olan Kureyşlilerin İslam'ı kabul etmeyi küçümsemiş olmaları üzerine onları cezalandırmak ve böylece Mekkelilerin gönülleri kazanmak adına Taif seferini düzenlemiştir.¹⁹⁵⁸

Oryantalistlerden bazıları ise, bu seferi, Hz. Peygamber'in kişisel nefreti ile açıklamaya çalışarak Hz. Peygamber'in henüz Medine'ye hicret etmeden önce İslam'a davet etmek için Taif'e gittiğini ve buranın halkı tarafından kendisine kaba davranılmış olmasını hatırlatarak, bu kuşatmayı onun Taiflilerden intikam almak için düzenlediğini ileri sürmüşlerdir.¹⁹⁵⁹ Irving, her ne kadar Huneyn'den kaçarak Taif'e sığınan düşmanlarını takip etmesi gereği şehri kuşatmasının askerî gerekçesi bulunsa bile, Hz. Muhammed'in eskiden kalma bir intikam duygusu da beslediğini; bu nedenle kuşatmanın gerisinde askerî gerekçe ile duygusallığın birbirine karışmış

¹⁹⁵⁵ Nafziger ve Walton, s. 11.

¹⁹⁵⁶ Bodley, s. 318.

¹⁹⁵⁷ Spencer, s. 150.

¹⁹⁵⁸ Spencer, s. 151.

¹⁹⁵⁹ Spencer, s. 151; Draycott, s. 284; Bodley, s. 318; Irving, s. 181; Hazleton, s. 306.

olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁶⁰ Taif kuşatmasını Hz. Peygamber'in intikam duygusuna dayandıran oryantalistler, kanaatimizce Huneyn'den kaçanların bir şer odağı oluşturmasını engellemek gibi askerî gerekçeyi göz ardı etmek gibi hatalı; hırsları peşinde koşan bir lider peygamber algısı oluşturmak gibi kötü niyetli bir yaklaşım sergilemişlerdir.

Payne, Taif'i Hz. Muhammed'in çocukluğunu geçirdiği şehir olarak nitelendirmek suretiyle hatalı bir bilgi vermiştir.¹⁹⁶¹ Margoliouth ise, üzüm bağları başta olmak üzere münbit arazilere sahip Taif'ten elde edeceği ganimet hayaliyle Hz. Muhammed'in Taif'i kuşattığını savunmuştur.¹⁹⁶² Taif kuşatmasını Hz. Peygamber'in intikam duygusuna dayandıran oryantalistler gibi Margoliouth, Taif'in Huneyn'den kaçanların siyasî merkezine dönüşmemesi şeklindeki askerî gerekçeyi kanaatimizce görmezlikten gelmiştir.

Cirane'den hareket eden Hz. Muhammed, Taif'i kuşatmıştır.¹⁹⁶³ Grunebaum, bu kuşatmanın Huneyn savaşından iki hafta sonra başladığını dile getirmiştir.¹⁹⁶⁴ Öte yandan Weil, Taif kuşatmasında Müslümanların, Mekkelilerin Medine'deki hendek karşısında oldukları kadar güçsüz bir konumda olduklarına dikkat çekmiştir.¹⁹⁶⁵ Bu çerçevede bazı oryantalistler, tarafların askerî donanım ve hazırlıkları hususunu ele almışlardır.

3.2.3.2. Tarafların Askerî Gücü

Taif'in, kuşatmaya uzun süre dayanabilecek kapasitesinin bulunduğunu belirten oryantalistlerin iddialarına göre Taif, bir yandan yüksek ve güçlü surlarla çevrilidir, öte yandan da yiyecek ve su gibi lojistik ihtiyaçlarını uzun süre karşılayacak stoğa sahiptir.¹⁹⁶⁶ Rogerson ise Taiflilerin, şehirlerini savunmak için bir zaman sorunu olmadıklarına dikkat çekmiştir.¹⁹⁶⁷ Öte yandan Gabriel, Taiflilerin tek

¹⁹⁶⁰ Irving, s. 185.

¹⁹⁶¹ Payne, ss. 57-58.

¹⁹⁶² Margoliouth, ss. 402-403.

¹⁹⁶³ Warner, s. 130; Brockelmann, s. 32; Rodinson, s. 263; Hazleton, s. 309; Gabriel, s. 186; Koelle, s. 205; Dermenghem, s. 308; Watt, Medina, s. 73; Draycott, s. 284; Cole, s. 175.

¹⁹⁶⁴ Grunebaum, s. 45.

¹⁹⁶⁵ Weil, s. 23.

¹⁹⁶⁶ Muir, Cilt IV, ss. 144-145; Gilman, s. 188; Stobart, s. 176; Gabriel, s. 186; Burleigh, s. 411; Rogerson, s. 194; Bodley, s. 318; Draycott, s. 284.

¹⁹⁶⁷ Rogerson, s. 194.

bir komutanın liderliğinde birleştiklerinden dolayı Hz. Muhammed'in diğer düşmanlarına nispetle savaşa daha hazırlıklı olduklarının altını çizmiştir.¹⁹⁶⁸ Bu arka plan üzerinden Taif'in güçlü konumunu zayıflatmanın tek yolunun, Hz. Peygamber'in surları açacak savaş aletlerini kullanması olacağı anlaşılır bir durumdur. Bu çerçevede oryantalistler Taif kuşatmasında İslam ordusunun donanımı meselesine ilgi göstermişlerdir.

Johnstone ve Nafziger & Walton, Hz. Muhammed'in ve hatta bir Arap komutanın savaşta ilk kez kuşatma araçlarını kullandığını;¹⁹⁶⁹ Rodgers ile Gibbon, Hz. Peygamber'in kuşatma teçhizatı denediğini ifade etmiştir.¹⁹⁷⁰ Kimi oryantalistler, bu araçların neler olduğuna değinmezken;¹⁹⁷¹ Sell, debbabe; ¹⁹⁷² Draycott, mancınık;¹⁹⁷³ Muir, Gabriel, Rodgers ise mancınık ve debbabe¹⁹⁷⁴ olduğunu belirtmek suretiyle silahlar hakkında daha ayrıntılı bir bilgi sunmuştur. Oryantalistler, Taif kuşatması esasen Huneyn savaşının bir devamı olduğundan bu kadar kısa sürede Hz. Peygamber'in bu araçları nasıl temin etmiş olduğu hususuna açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Peters, ayrıntıya girmeksizin Müslümanların kuşatma silahlarını oldukça yakın bir zamanda edinmiş oldukları tahmininde bulunmuştur.¹⁹⁷⁵ Gabriel, Hz. Peygamber'in bu savaş araçlarını Taif civarından bir yerde elde etmiş olduğunu varsaymıştır.¹⁹⁷⁶ Hz. Peygamber, Muir'e göre mancınık ve debbabeyi, Beni Devs kabilesinden Tufeyl b. Amr'ın yardımıyla;¹⁹⁷⁷ Rodgers'a göre mancınığı Selmân-ı Fârisî sayesinde elde etmiştir.¹⁹⁷⁸ Payne ve Watt, kuşatmada bu savaş araçlarının kullanılmasını, Bizansvarî bir etki olarak nitelendirirken,¹⁹⁷⁹ Gabriel, bu araçların Pers etkisi gösterdiğini, Pers savaş teknolojisinin daha erişilebilir olduğu Yemen'e yakın bir kasabada üretilmiş olduğunu ileri sürmüştür.¹⁹⁸⁰

¹⁹⁶⁸ Gabriel, s. 186.

¹⁹⁶⁹ Johnstone, s. 130; Nafziger ve Walton, s. 11.

¹⁹⁷⁰ Rodgers, s. 224; Gibbon, s. 67.

¹⁹⁷¹ Brockelmann, s. 32; Warner, s. 131; Long, s. 65; Burleigh, s. 411; Dermenghem, s. 308; Irving, s. 185; Gabriel, s. 187.

¹⁹⁷² Sell, Muhammad, s. 197.

¹⁹⁷³ Draycott, s. 285.

¹⁹⁷⁴ Muir, Cilt IV, s. 145; Gabriel, s. 187; Rodgers, s. 225.

¹⁹⁷⁵ Peters, Muhammad, s. 239.

¹⁹⁷⁶ Gabriel, s. 187.

¹⁹⁷⁷ Muir, Cilt IV, s. 145.

¹⁹⁷⁸ Rodgers, s. 225.

¹⁹⁷⁹ Watt, Medina, s. 73; Payne, ss. 57-58.

¹⁹⁸⁰ Gabriel, s. 187.

Öte yandan oryantalistlerin kuşatma araçları dışında tarafların askerî gücü hakkında başka bir açıklama sunmadıkları görülmektedir. Bunun yerine oryantalistler, biri sıcak savaş ve diğeri psikolojik yıpratma stratejileri olmak üzere kuşatmayı iki açıdan incelemişlerdir.

Muir'i takip eden oryantalistler, Müslümanların Taif kalesinin duvarlarına yakın bir yerde kamp kurduklarını; bu fırsatı gören Taiflilerin, kaleden ok yağmuruna başladıklarını ve Hz. Muhammed'in kamp merkezini geriye çekmek zorunda kaldığını belirtmişlerdir.¹⁹⁸¹ Gabriel, Müslümanların karargâhının, Taiflilerin oklarının menziline yerleştirilmesini askerî stratejik açıdan bir hata olarak değerlendirmiştir.¹⁹⁸² Oryantalistler, savaşın bundan sonrasındaki aşamasında kuşatma teçhizatının kuşatmaya ne ölçüde destek verdiği meselesini ele almışlardır.

Oryantalistlerden bazıları, Müslümanların mancınık ve debbabe gibi silahlarla Taif kalesinde gedikler açma girişiminde bulunduklarını,¹⁹⁸³ ancak çabaların faydalı bir sonuç üretmediğini¹⁹⁸⁴ ifade etmektedirler. Açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla debbabe, keresteden yapılan, üstü deriyle kaplanan ve altına da askerlerin gizlendiği yürüyen bir araçtır. Askerler, kendilerini bu araca siper ederek kale duvarlarına ulaşmayı ve oradan surlara tırmanmayı amaçlamaktadır. Müslümanlar bu araçla surlara yaklaştıklarında Taifliler tarafından üzerlerine kızgın demirler atılmış, askerleri koruyan tekerlekli platformların deri çatısı yanmaya başlamış ve sonuçta bu araçlar etkisiz hale getirilmiştir.¹⁹⁸⁵ Yanan platformun altından kaçışan Müslümanlar ok yağmuruna tutulmuş; çok sayıda Müslüman yaralanıp geri çekilmek zorunda kalmıştır.¹⁹⁸⁶

Müslümanların Taif'i fethetmek için kullandıkları savaş teknikleri başarılı olmayınca taraflar psikolojik yıpratma stratejilerini devreye sokmuşlardır. Bu bağlamda oryantalistler, Hz. Muhammed'in ve Taiflilerin karşılıklı savaş oyunlarını tahlil etmektedirler.

¹⁹⁸¹ Muir, Cilt IV, s. 144; Gabriel, s. 187; Rodgers, ss. 224-225; Warner, ss. 130-131; Burleigh, s. 411; Rogerson, s. 194; Draycott, ss. 284-285.

¹⁹⁸² Gabriel, s. 187.

¹⁹⁸³ Muir, Cilt IV, s. 145; Brockelmann, s. 32; Warner, s. 131; Long, s. 65; Burleigh, s. 411; Dermenghem, s. 308; Irving, s. 185; Gabriel, s. 187; Draycott, s. 285; Margoliouth, ss. 404-405.

¹⁹⁸⁴ Peters, Muhammad, s. 239; Rodgers, s. 225; Watt, Medina, s. 73.

¹⁹⁸⁵ Sell, Muhammad, s. 197; Muir, Cilt IV, s. 145; Payne, ss. 57-58; Gabriel, s. 187; Warner, s. 131; Rodgers, s. 225; Brockelmann, s. 32; Gabriel, s. 187; Margoliouth, s. 405.

¹⁹⁸⁶ Muir, Cilt IV, s. 145; Gabriel, s. 187; Margoliouth, s. 405; Draycott, s. 285.

Taiflileri şehirlerini savunmaktan vaz geçirmek adına uygulamaya sokulan ilk psikolojik strateji, Hz. Peygamber'in emriyle şehrin surları dışında kalan meyve bahçelerinin talan edilmesi olmuştur.¹⁹⁸⁷ Rodgers, Hz. Muhammed'in üzüm bağlarının talan edilmesinin bir benzerini daha önce Beni Nadir'e yönelik operasyonda kullandığını, amacın; düşmanı teslim olmaya zorlamak olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁹⁸⁸

Diğer yandan arazilerin talanının yarıda kesilmiş bir operasyon olduğunu vurgulayan Muir ve Rodgers'a göre, kaleden gelen elçiler, kendisinden merhamet göstermesini isteyince Hz. Muhammed, talanı durdurmuştur.¹⁹⁸⁹ Burleigh'e göre ise sahabeden birinin, asmalara zarar vermeleri halinde elde edecekleri ganimetleri kendi elleriyle yok etmiş olacakları uyarısıyla Hz. Peygamber, asmalara daha fazla zarar verilmemesini emretmiştir.¹⁹⁹⁰ Öte yandan Gibbon, arazilere zarar verme emrini Hz. Muhammed'in kendi yasalarını ihlal etmesi olarak yorumlamıştır.¹⁹⁹¹ Öyle anlaşıyor ki bu strateji başarısız olmuş ve Taifliler teslim olmaya yanaşmamıştır. Bu noktada oryantalistler, Hz. Peygamber'in ikinci psikolojik oyununu devreye sokmasına ilgi göstermişlerdir.

Oryantalistlerden kimileri, Hz. Muhammed'in, şehirden kaçarak gelen kölelerin azat edileceğini ilan ettiğini ileri sürmüşlerdir.¹⁹⁹² Rodgers'a göre Hz. Peygamber'in amacı, şehirde bir tür köle isyanı çıkartarak savunmayı bölmektir.¹⁹⁹³ Hz. Peygamber'in bu davetini kabul eden kölelerin sayısı hakkında oryantalistler farklı sayılar vermişlerdir. Muir'e göre on;¹⁹⁹⁴ Rodgers'e göre on üç;¹⁹⁹⁵ Sell'e göre yirmi;¹⁹⁹⁶ Burleigh'e göre yirmiden fazla;¹⁹⁹⁷ Gilman'a göre yirmi iki;¹⁹⁹⁸ Long'a göre yirmi üç¹⁹⁹⁹ köle, Hz. Peygamber'in teklifini kabul etmiştir. Meseleyi ele alan

¹⁹⁸⁷ Gilman, s. 188; Warner, s. 131; Gabriel, s. 188; Payne, ss. 57-58; Rodgers, s. 225; Koelle, s. 205; Irving, s. 185; Johnstone, s. 130; Draycott, s. 285; Muir, Cilt IV, ss. 145-146; Rodgers, s. 225.

¹⁹⁸⁸ Rodgers, s. 225.

¹⁹⁸⁹ Muir, Cilt IV, ss. 145-146; Rodgers, s. 225.

¹⁹⁹⁰ Burleigh, s. 411.

¹⁹⁹¹ Gibbon, s. 67.

¹⁹⁹² Muir, Cilt IV, s. 146; Sell, Ghazwas, s. 76; Gilman, s. 188; Rodgers, s. 225; Long, s. 65; Koelle, s. 205; Burleigh, s. 411; Gibbon, s. 67; Irving, s. 185.

¹⁹⁹³ Rodgers, s. 225.

¹⁹⁹⁴ Muir, Cilt IV, s. 146.

¹⁹⁹⁵ Rodgers, s. 225.

¹⁹⁹⁶ Sell, Ghazwas, s. 76.

¹⁹⁹⁷ Burleigh, s. 411.

¹⁹⁹⁸ Gilman, s. 188.

¹⁹⁹⁹ Long, s. 65.

oryantalistler, bu kadar az sayıdaki kölenin şehirden kaçmasıyla Hz. Peygamber'in umut ettiği şehrin savunmasını bölme planının başarıya ulaşmadığını ifade etmişlerdir.²⁰⁰⁰

Öte yandan Margoliouth, Taiflilerin de karşı psikolojik stratejiler geliştirdiklerine dikkat çekerek, Taif halkının, kendilerine iki yıl yetecek erzak stokuna sahip olduğu haberini yaydığını, böylelikle Müslümanların kuşatmayı sürdürmelerinin önünü kesmeyi amaçladıklarını ifade etmiştir.²⁰⁰¹

Oryantalistler, karşılıklı psikolojik stratejiler uygulamaya sokulurken Taiflilerin cesurca ve güçlü bir savunma yaptıklarına dikkat çekmişlerdir.²⁰⁰² Margoliouth, Müslümanların ilk defa güçlü bir savunma hattıyla karşı karşıya kaldıklarını, Taiflilerin refah ve zenginliğin, savaş gücüyle birleştirilebileceğini ispatladıklarını ifade etmiştir.²⁰⁰³ Watt ise Hz. Peygamber'in kuşatma devam ettikçe askerlerinin morallerinin alt üst olacağını, daha fazla yaralı ve şehit vereceklerini; böylece prestijinin zarar göreceğini ön görerek kuşatmayı kaldırmayı planladığını vurgulamıştır.²⁰⁰⁴ Nitekim oryantalistler, Taif kuşatmasının kaldırılmasına yol açacak iki olayı gündemlerine almışlardır. Bunlardan birincisi, Hz. Peygamber'in kuşatmanın geleceği hakkında sahabesiyle yaptığı istişaredir.

Muir'in anlatısına göre Hz. Muhammed, yakın çevresiyle kuşatmanın geleceği hakkında istişare yaparken, Nevfel b. Muaviye'ye "Bu inatçı şehir hakkında ne düşünüyorsun?" şeklinde bir soru sormuştur. Bu soru üzerine Nevfel; "İnine girmiş bir tilki gibiler. Beklersen yakalarsın, bırakırsan sana zarar vermez" şeklinde cevap vererek kuşatmanın uzatılmasının bir mecburiyet olmadığını dile getirmiştir.²⁰⁰⁵ Bu olayı sahabenin adını anmaksızın benzer biçimde Gilman ve Sell de aktarmıştır.²⁰⁰⁶

İkinci olay ise Hz. Peygamber'in gördüğü bir rüyadır. Kimi oryantalistler, içeriğinden söz etmeden Hz. Peygamber'in bir rüya gördüğünü ve bu rüyanın, Hz. Ebu Bekir tarafından kuşatmayı uzatmanın bir faydası olmadığı şeklinde

²⁰⁰⁰ Muir, Cilt IV, s. 146; Sell, Ghazwas, s. 76; Gilman, s. 188; Rodgers, s. 225; Long, s. 65; Koelle, s. 205; Burleigh, s. 411; Gibbon, s. 67; Irving, s. 185; Margoliouth, s. 405; Draycott, s. 285; Rodgers, s. 225.

²⁰⁰¹ Margoliouth, s. 405.

²⁰⁰² Watt, Medina, s. 73; Rodgers, s. 226; Draycott, s. 284; Koelle, s. 205.

²⁰⁰³ Margoliouth, s. 405.

²⁰⁰⁴ Watt, Medina, s. 73.

²⁰⁰⁵ Muir, Cilt IV, ss. 146-147.

²⁰⁰⁶ Gilman, ss. 188-189; Sell, Ghazwas, s. 76.

yorumlandığını belirtmişlerdir.²⁰⁰⁷ Söz konusu rüyayı görebildiğimiz kadarıyla aktaran tek isim Muir'dir. Buna göre Hz. Peygamber, bir tavuğun gagaladığı ve döktüğü bir kâse tereyağının kendisine sunulduğu bir rüya görmüştür. Hz. Ebu Bekir, rüyayı şu dönemde Taif'le ilgili bir başarı elde edilemeyeceği şeklinde yorumlamış ve Hz. Muhammed de bu yoruma katılmıştır.²⁰⁰⁸ Rogerson ise rüyaya atıfta bulunmaksızın Hz. Ebu Bekir'in Hz. Muhammed'e "zannedirim bu kez istediğini elde edemeyeceksin" şeklinde bir görüş beyan ettiğini ve Hz. Muhammed'in de bu değerlendirmeyi onayladığını ifade etmiştir.²⁰⁰⁹ Öyle anlaşıyor ki istişare ve gördüğü rüya sonrasında Hz. Peygamber, kuşatmayı kaldırmaya karar vermiş, ancak beklemediği bir biçimde sahabenin itirazıyla karşılaşmıştır.

Rodgers'a göre Mekke'yi fetheden ve Hayber'de zafer kazanan sahabe putperest bir kalenin kendilerine karşı başarılı bir savunma yapmasını kabullenmekte zorluk çekmiştir.²⁰¹⁰ Burleigh ise sahabenin itirazını, Taif'in zenginliğini ele geçirememeleri ve kadınlarını köle olarak alamamalarına dayandırmıştır.²⁰¹¹ Bazı oryantalistler, sahabenin surlara son bir kez saldırma izni istediklerini ve Hz. Muhammed'in de bu teklifi kabul ettiğini belirtmişlerdir.²⁰¹² Ne var ki bu son saldırı da, Müslümanların yaralı ve kayıplarıyla sonuçlanmıştır.²⁰¹³ Bunun üzerine Hz. Muhammed kuşatmayı kaldırmıştır.²⁰¹⁴

Oryantalistler, kuşatmada Taiflilerin kayıpları hakkında hiçbir beyanda bulunmazken, Müslümanların yaralıları ve şehitlerinin olduğunu söylemekle yetinmiştir.²⁰¹⁵ Müslüman yaralıları hakkında yapılan tek açıklama; Margoliouth ve Rodgers'in, kaleye yapılan son saldırıda Ebu Süfyan'ın bir gözünü kaybetmesinden söz etmesidir.²⁰¹⁶ Rodgers, oryantalistlerin bu meseledeki sessizliğini, sadece önde gelen Müslümanların adını zikretmeyi tercih eden İslam tarihçilerine

²⁰⁰⁷ Sell, Ghazwas, s. 76; Irving, s. 185; Payne, s. 57; Warner, s. 131; Long, s. 66; Margoliouth, s. 405.

²⁰⁰⁸ Muir, Cilt IV, s. 147.

²⁰⁰⁹ Rogerson, s. 194.

²⁰¹⁰ Rodgers, s. 226.

²⁰¹¹ Burleigh, s. 412.

²⁰¹² Margoliouth, s. 405; Rodgers, s. 226; Burleigh, s. 412.

²⁰¹³ Rodgers, s. 226; Burleigh, s. 412; Long, s. 66.

²⁰¹⁴ Weil, s. 23; Sell, Ghazwas, s. 76; Muir, Cilt IV, s. 147; Margoliouth, s. 405; Gilman, s. 188; Long, s. 66; Warner, s. 131; Kelen, s. 154; Payne, s. 57; Koelle, s. 205; Armstrong, Biography, s. 246; Gabriel, s. 188; Burleigh, s. 412; Rodgers, s. 226; Peters, Muhammad, s. 239; Gibbon, s. 67; Irving, s. 185; Dermenghem, s. 308; Rogerson, s. 194.

²⁰¹⁵ Rodgers, s. 226; Burleigh, s. 412; Long, s. 66; Koelle, s. 205; Watt, Medina, s. 73.

²⁰¹⁶ Margoliouth, s. 405; Rodgers, s. 226.

dayandırmıştır.²⁰¹⁷ Öte yandan Muir ve Rodgers, Taif kuşatmasında Müslümanların 12 şehit verdiğini kaydetmiştir.²⁰¹⁸

3.2.3.3. Kuşatmanın Sonuçları

Johnstone'un başı çektiği oryantalistler, Taif kuşatmasında Hz. Muhammed'in başarısız olduğunu açıkça ileri sürmüşlerdir.²⁰¹⁹ Oryantalistlerin, kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanmasını, biri Taifliler ve diğeri Müslümanlar olmak üzere iki taraf açısından ele aldıkları görülmektedir. Rodgers ve Gabriel'e göre Taifliler, güçlü surlarının desteğiyle Müslümanların kuşatmasına karşı etkili bir direniş sergilemişlerdir.²⁰²⁰ Sell ve Margoliouth ise Taif'in direnişinin Müslümanlar tarafından bile takdir edildiğini belirtmiştir. Oryantalistlere göre Taif direnişi, Hz. Peygamber'in dirayetli rakipler karşısında tutunamayacağını ispatlamıştır. Bu çerçevede Sell ve Margoliouth, Mekke'yi savunmak için zamanı olmasına rağmen Ebu Süfyan'ın Taif'le güç birliği kurmamasına hüznle yaklaşmış ve Ebu Süfyan'ın samimiyetinin sorgulanabileceğini ifade etmiştir. Oryantalistler, zamanında böyle bir ittifak kurulabilmiş olsaydı Mekke düşmediği gibi İslam davasının da en azından kontrol altına alınabileceğini söyleyerek²⁰²¹ tarihçi kimliklerinin sınırlarını aşan bir yoruma imza atmışlardır.

Müslümanların şehri fethedemeden kuşatmayı kaldırması hususunu oryantalistler psikolojik, lojistik ve stratejik açıdan tahlil etmişlerdir.

Kelen'e göre Hz. Muhammed, geçmişten getirdiği kindarlığı sebebiyle Taif kuşatmasında başarılı bir strateji uygulayamamıştır.²⁰²² Rodinson, Hz. Muhammed'in müstahkem bir şehri kuşatmasının cesurca bir girişim olduğunu, Gabriel ise mancınık ve debbabe gibi savaş araçlarını hızlıca ordusuna kazandırmasının stratejik bir başarı olduğunu takdirle dile getirmiştir.²⁰²³ Ancak Gabriel'e göre surların güçlü olması, ordunun ilerlemesini engellemiş ve ordu, kalenin önünde kilitlenmiştir. Kuşatma sürecinin uzaması ve bu arada askerî kayıpların artması, ordunun moralini bozmuş;

²⁰¹⁷ Rodgers, s. 226.

²⁰¹⁸ Muir, Cilt IV, s. 144.

²⁰¹⁹ Johnstone, s. 130; Lammens, s. 34; Draycott, s. 285; Crawford, s. 87; Bodley, s. 318;.

²⁰²⁰ Gabriel, s. 188; Rodgers, s. 226.

²⁰²¹ Sell, Ghazwas, ss. 76-77; Margoliouth, ss. 405-406.

²⁰²² Kelen, s. 154.

²⁰²³ Gabriel, s. 188.

Huneyn'deki zaferin prestijinin buharlaşması tehlikesi ortaya çıkmıştır.²⁰²⁴ Nitekim Payne, Hz. Muhammed'in biraz daha sabırlı olması durumunda Taif'i fethedebileceğini ima etmiştir.²⁰²⁵

Kuşatmanın başarısızlığını Gabriel ve Rodgers, lojistik açıdan ele almıştır. Bu iki oryantalist, Taif kuşatmasından kısa bir süre önce Huneyn'de büyük bir savaş yaptıklarını göz önüne alarak İslam ordusunun, askerlere yiyecek ve hayvanlara yem sağlama gibi lojistikte sıkıntılar yaşamış olabileceğine dikkat çekmiştir.²⁰²⁶

Kuşatmanın kaldırılmasını, Hz. Peygamber'in stratejisi açısından değerlendiren oryantalistlerden Gabriel, Hz. Peygamber'in kuşatmayı bir strateji izleyerek kaldırdığını dile getirmiştir. Ona göre Huneyn'de Hevazin ağır bir yenilgiye uğramıştır ve bundan sonra Taif'i desteklemesi mümkün değildir. Bir başka deyişle Taif, fethedilmemiş olsa bile siyaseten yalnızlığa itilmiştir. Gabriel'in açıklamasına katılmakla birlikte Hazleton, Taif'in yalnızlığını Hz. Muhammed'in Mekke'yi fethetmesine dayandırmıştır.²⁰²⁷ Öte yandan Gabriel, Hz. Muhammed'in tıpkı Mekke gibi Taif'i de İslam'a kazandırma amacı izlediğini; bu nedenle taraflar arasında kan dökülmesinden kaçındığını belirtmiştir.²⁰²⁸ Gabriel, Hazleton ve Rodinson, Hz. Muhammed'in, Taiflilerin yakın bir zamanda uzlaşma arayışlarına gireceği öngörüsünde bulunduğunu ve böylece süreci zamana yaymak adına kuşatmayı kaldırdığını dile getirmiştir.²⁰²⁹ Bu nedenle Rodinson, Taif kuşatmasının Hz. Peygamber açısından bir mağlubiyet olarak görülemeyeceğini, bu savaşın berabere bittiğini ifade etmiştir.²⁰³⁰

Hz. Peygamber, bir stratejiye dayanarak kuşatmayı kaldırmış olsa bile, bu geri çekilmenin Müslümanlar üzerinde nasıl bir tesir bıraktığı hususu oryantalistlerin ilgi alanına girmiştir. Warner'ın anlatımına göre Hz. Peygamber'in kuşatmayı kaldırmasına, zekâsıyla dikkat çeken ve özel bir Arap kabilesine mensup olan bir Müslüman çok sinirlenmiştir. Ona göre bu bedevî, kendisi için akıllı oğullar doğuracak bir cariye edinmek için savaşa katılmıştır, ancak ordunun geri

²⁰²⁴ Gabriel, s. 188.

²⁰²⁵ Payne, ss. 57-58.

²⁰²⁶ Gabriel, s. 188; Rodgers, s. 226.

²⁰²⁷ Hazleton, s. 309.

²⁰²⁸ Gabriel, s. 188.

²⁰²⁹ Gabriel, s. 188; Hazleton, s. 309; Rodinson, s. 263.

²⁰³⁰ Rodinson, s. 263.

çekilmesiyle bu hayali suya düşmüştür.²⁰³¹ Watt, Huneyn'e dönüş yolunda yaşanan başka bir olayı aktararak şahsen Hz. Peygamber'in de Taif'te hayal kırıklığına uğramış olabileceğini ifade etmiştir. Rivayete göre yolda bir adam, yanlışlıkla kendisini tekmeleyen bir sahabe'ye, Hz. Peygamber beklenmedik şekilde sert davranmıştır.²⁰³² Öte yandan Hz. Peygamber'in psikolojisi hakkında Watt'tan farklı düşünen oryantalistlerden Rogerson, geri çekilirken Müslümanların Hz. Muhammed'e Taif'e beddua etmesi için yalvardıklarını, Hz. Muhammed'in ise ellerini açarak "Allah'ım onlara hidayet et ve bize getir" diye dua ettiğini vurgulamıştır.²⁰³³ Long ve Gilman ise Müslümanların beddua talebinden söz etmeksizin Hz. Peygamber'in "Allah'ın izniyle bir gün geri döneceğiz" şeklinde dua ettiğini ifade etmiştir.²⁰³⁴

Spencer ise Taif kuşatmasını konu edinirken masa başı tarih yazımının seçkin örneklerinden birini sunmuş gözükmektedir. Spencer'a göre Müslümanlar, ittifak ordusunu Huneyn'de yendikten sonra Taif'e ilerlemiş ve çok az bir direnişle şehri fethetmişlerdir.²⁰³⁵ Spencer, İslam tarihinde önemli bir yer tutan ve günlerce süren Taif kuşatmasını bir cümleyle, Hz. Peygamber'in şehre giderken yaşadığı bir olayı ayrıntılarıyla nakletmektedir. Buna göre Hz. Muhammed beğendiği bir bahçede mola vermiş; bahçenin sahibine burayı terk etmesi, aksi takdirde bahçenin talan edileceği şeklinde bir haber göndermiştir. Bahçenin sahibi Hz. Muhammed ile karşılaşmayı reddedince Müslümanlar bahçeye zarar vermiştir. Bu olaya rağmen Spencer, Hz. Muhammed'in İslam'a kazandırmak için Taiflilere hoşgörülü davrandığını da ifade etmekten kendini alamamıştır.²⁰³⁶ Spencer'la benzer biçimde Warner da, Taif kuşatmasının başlangıcında Hz. Muhammed ile bir bahçe sahibi arasında böylesi bir olayın geçtiğini belirtmiştir. Buna göre Hz. Muhammed, Taif'e doğru yürürken, bahçeli bir evin önünden geçmiş; adamın evinden çıkmaması durumunda bahçesinin yıkılması emrini vermiştir. Adam, dışarı çıkmayınca Müslümanlar bahçeyi yıkmıştır.²⁰³⁷

²⁰³¹ Warner, s. 131.

²⁰³² Watt, Medina, s. 73.

²⁰³³ Rogerson, s. 194.

²⁰³⁴ Long, s. 66; Gilman, ss. 188-189.

²⁰³⁵ Spencer, s. 151.

²⁰³⁶ Spencer, s. 151.

²⁰³⁷ Warner, s. 130.

Cole, Taif kuşatmasından sonra ordunun Medine'ye döndüğü²⁰³⁸ ve Gabriel de ganimet dağıtımının Cirane'de değil Mekke'de yapıldığı²⁰³⁹ şeklinde hatalı bilgi vermiştir. Oysa oryantalistlerin çoğunun da dile getirdiği gibi Müslümanlar, Huneyn savaşının ganimetini paylaşmak için Cirane'ye doğru yola çıkmışlardır.²⁰⁴⁰

3.2.3.4. Huneyn Ganimetlerinin Paylaşılması

Huneyn'de elde edilen ganimetlerin paylaşılmadan ordunun Taif'e ilerleyerek şehri kuşatması, kuşatmanın sonuçsuz kalması ve zengin ganimetin kaçırılmış olması Müslümanların sinirlerini germiştir. Sell, ganimet paylaşımını ertelemesinin Hz. Peygamber'in öngörüsünün ne denli geniş olduğunu gösteren bir örnek olduğuna dikkat çekmiştir. Buna göre Hz. Muhammed, Taif kuşatmasının zaferle sona ermemesi durumunda Müslümanların derin bir hayal kırıklığına düşmemeleri adına ganimetin paylaşılmasını Taif seferinden sonraya bırakmıştır.²⁰⁴¹

Sahabenin yaşadığı gerginliği gündemine alan Watt ve Rogerson, ganimetin dağıtılmasının gecikmesinden dolayı sahabeden bazılarının sabırsızlık gösterdiklerini ve Hz. Peygamber'e baskı kurmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.²⁰⁴² Bazı oryantalistler ise söz konusu isimlerin daha ileri giderek Hz. Peygamber'e fiili müdahalede bulunduklarını vurgulamıştır. Buna göre isyankârlar ya Hz. Muhammed'in üzerine yürüyecek²⁰⁴³ ve itecek²⁰⁴⁴ ya da onu bir köşeye sıkıştırıp gömleğine yapışacak²⁰⁴⁵ ve yırtacak²⁰⁴⁶ kadar ileri gitmişlerdir.

Watt, bu kargaşaya katılanlardan bazısının, ganimet mallarını yağmalayıp gasp ettiklerine ve ortalık sakinleştikten sonra bunları iade ettiklerine dair bir rivayetin bulunduğunu belirtir. Ne var ki Watt, bu tür rivayetlerin dinleyicileri ıslah ve terbiye etmek amacıyla Hz. Muhammed'den sonra uydurulmuş olabileceğini düşünerek meseleye ihtiyatlı yaklaşmıştır.²⁰⁴⁷ Muir, Burleigh ve Spencer ise, bir

²⁰³⁸ Cole, s. 175.

²⁰³⁹ Gabriel, s. 189.

²⁰⁴⁰ Rodgers, s. 226; Kelen, s. 154; Burleigh, s. 412.

²⁰⁴¹ Sell, Ghazwas, s. 77.

²⁰⁴² Watt, Medina, s. 73; Rogerson, s. 194.

²⁰⁴³ Dermenghem, s. 308; Kelen, s. 154; Rogerson, s. 195.

²⁰⁴⁴ Rodinson, s. 264.

²⁰⁴⁵ Warner, s. 132.

²⁰⁴⁶ Muir, Cilt IV, s. 150; Burleigh, s. 413; Rodinson, s. 264; Kelen, s. 154; Rogerson, s. 195.

²⁰⁴⁷ Watt, Medina, s. 73.

sahabinin Hz. Muhammed'i adaletsizlikle suçlayacak kadar aşırı gittiğini; Hz. Peygamber'in de "Adalet bende olmayacak da ya kimde olacak" diyerek bu saygısızlığa çıkıştığını aktarmaktadır.²⁰⁴⁸ Margoliouth, kendisini adaletsizlikle suçlayan birinin kellesini rahatlıkla alabilecek Hz. Ömer varken Hz. Muhammed'in, sözlerinin gücüyle insanları ikna etmeyi başardığına dikkat çekmiştir.²⁰⁴⁹ Kelen de Hz. Muhammed'in, kıvrak cevaplarıyla sınırları yatıştırdığını ve ganimeti dağıtacağına dair söz verdiğini belirtmiştir.²⁰⁵⁰

Savaşta esir düşenler arasında gördüğü sütkardeşi Şeyma'ya, Hz. Muhammed'in nasıl davrandığı hususuna özel ilgi gösteren oryantalistlere göre, o, Şeyma'yı nazikçe misafir etmiş, hediyelerle birlikte onu kabilesine geri göndermiştir. Ancak, Şeyma'nın Müslümanlığı kabul edip etmediği hususunda farklı görüşler beyan ettikleri göze çarpmaktadır. Muir, Dermenghem, Margoliouth ve Hazleton, Şeyma'nın din değiştirip değiştirmediğine dair bir yorumda bulunmazken,²⁰⁵¹ Warner, Şeyma'nın kendisine yapılan İslam'a girme teklifini reddettiğini,²⁰⁵² Rogerson ise onun İslam'a girdiğini²⁰⁵³ ifade etmiştir. Öte yandan Gabriel, Şeyma'nın Hz. Muhammed'den, esir olan akrabalarına nazik davranmasını istediğini, Hz. Muhammed'in kendisine biat etmeleri karşılığında kadınları ve çocukları serbest bıraktığını belirtmiştir.²⁰⁵⁴

Bununla birlikte oryantalistler, Hz. Peygamber'in kadın esirleri nasıl paylaştığı hususunu ele almışlardır. Rodinson'a göre ganimetin paylaşılması için sabırsızlık gösterenleri de rahatlatmak adına gazilere kadın esirleri paylaştığını ifade etmekle yetinmiştir.²⁰⁵⁵ Muir ve Warner, Hz. Peygamber'in kadın esirler arasından üç güzel kızı seçtiğini ve bunları Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye hediye ettiğini belirtmiştir.²⁰⁵⁶ Burleigh ise seks kölesi ve cariye olarak Hz. Muhammed'in seçtiği en güzel kızları Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahman ve Sa'd b. Ebi Vakkas'a hediye olarak verdiğini ifade

²⁰⁴⁸ Muir, Cilt IV, s. 152; Burleigh, s. 413; Spencer, s. 152.

²⁰⁴⁹ Margoliouth, s. 409.

²⁰⁵⁰ Kelen, s. 155.

²⁰⁵¹ Muir, Cilt IV, s. 148; Margoliouth, s. 400; Dermenghem, s. 308; Hazleton, s. 308.

²⁰⁵² Warner, s. 129.

²⁰⁵³ Rogerson, ss. 193-194.

²⁰⁵⁴ Gabriel, s. 188.

²⁰⁵⁵ Rodinson, s. 264.

²⁰⁵⁶ Muir, Cilt IV, s. 149; Warner, s. 131.

etmiştir.²⁰⁵⁷ Öte yandan Dermenghem, esir kadınlar paylaşılmadan önce Müslümanların, evli veya bekâr ayrımı yapmaksızın hücum ederek onlarla bir seks şöleni düzenlediklerini;²⁰⁵⁸ Burleigh ise daha ileri giderek esir kaldıkları süre içinde kadınların birkaçının hamile kalmış olduğunu ileri sürmüştür.²⁰⁵⁹

Gabriel, Hz. Peygamber'in Hevazınliler'in kadınlarının ve çocuklarının ganimet olarak dağıtılmasını kabul edemeyeceklerini; bunu engellemek için kendisiyle antlaşmaya geleceklerini varsayarak ganimetlerin paylaşımına hayvanlardan başlayacağını duyurduğunu iddia etmiştir.²⁰⁶⁰ Ne var ki Hz. Peygamber'in, belki tam da Hevazınli savaşçıların kendisiyle görüşmesini sağlamak adına ganimetin taksimine mallardan değil, kadın esirleri paylaşmakla başladığı anlaşılmaktadır. Nitekim süreç Hz. Peygamber'in öngördüğü gibi gelişmiş ve Hevazınli bir elçi grubu Hz. Peygamber'le görüşmeye Cirane'ye gelmiştir.

Meseleyi tahlil eden oryantalistler, Hevazınlilerden bir heyetin Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek kendisinden ganimetleri iade etmesi ricasında bulunduklarını; Hz. Peygamber'in ise biat edip Müslüman olmaları şartıyla ganimetin yalnızca bir grubunun kendilerine iade edileceği cevabını verdiğini ifade etmişlerdir. Bir başka deyişle Hevazınliler, Müslüman olmayı kabul etmek suretiyle savaşta kaybettiklerinden ya kadın ve çocuklarını ya da mallarını geri alma imkânına sahip olabileceklerdir. Öyle anlaşıyor ki heyet, esirlerini kurtarmayı seçmiş, mallarının Hz. Muhammed'e ve ashabına ganimet olarak kalmasına rıza göstermişlerdir.²⁰⁶¹

Dermenghem, Brockelmann, Gibbon ve Cole, Hz. Peygamber ile elçiler arasında geçen diyaloga değinmeden, Hevazın'ın, putlarını feda edip Hz. Peygamber'e biat etmeleri sebebiyle esirlerinin serbest bırakıldığını dile getirmiştir.²⁰⁶² Draycott, İslam'a girmeleri hususuna işaret etmeksizin kapalı bir dil kullanmış, Hevazınlilerin Hz. Muhammed ile bir uzlaşıya vardıklarını, bu uzlaşıdan dolayı ve geleneklere uygun olarak esirlerin kendilerine geri verildiğini, ancak

²⁰⁵⁷ Burleigh, s. 413.

²⁰⁵⁸ Dermenghem, s. 308.

²⁰⁵⁹ Burleigh, s. 415.

²⁰⁶⁰ Gabriel, s. 188.

²⁰⁶¹ Muir, Cilt IV, s. 148; Prideaux, ss. 129-130; Long, s. 66; Irving, s. 186; Margoliouth, s. 406; Rodinson, s. 264; Kelen, s. 154; Warner, s. 131.

²⁰⁶² Dermenghem, s. 308; Brockelmann, s. 32; Gibbon, s. 68; Cole, s. 175.

mallarının ganimet olarak alıkondüğünü belirtmiştir.²⁰⁶³ Tıpkı Draycott gibi Stobart da, Hevazinlilerin İslam'ı kabullendikleri meselesini gündeme getirmemiş ve esirlerin salıverilmesini Hz. Peygamber'in cömertliğine ve merhametine dayandırarak açıklamıştır. Ona göre Hz. Peygamber, çocukluğunu geçirdiği Beni Sa'd kabilesinin ricasını kıramamış, esirlerin serbest bırakılmasını emretmiştir.²⁰⁶⁴ Koelle, Hevazinli elçilerin Hz. Muhammed'e biat etmeleri sonrasında altı bin civarında esirin serbest bırakıldığını kaydetmiştir.²⁰⁶⁵

Bununla birlikte savaşa katılan Müslümanların, ganimetin iki unsurundan birinden yani kadın ve çocuk esirlerden mahrum olma karşısında nasıl bir tutum takındıkları oryantalistlerin ilgisini çekmiştir. Muir'i takip eden oryantalistler, Hevazinli elçilerin kendisine biat etmeyi kabul edince Hz. Peygamber'in kendi payına düşen esirleri bağışladığını; sahabeyi esirleri salmaları için teşvik ettiğini ve çoğu Müslümanın da bu teşvike uyarak esirleri serbest bıraktıklarını ifade etmişlerdir.²⁰⁶⁶

Aksi tarafta kimi oryantalistler, sahabenin, esirlerinden kolayca vaz geçmediğine işaret etmişlerdir. Margoliouth'a göre her ne kadar Hz. Peygamber'in ilk günlerinden beri yanında olan eski sahabe kendi paylarına düşen esirleri tereddüt etmeden serbest bırakmışlarsa da yeni mühtediler, Hz. Peygamber'in teşvikiyle mutmain olmamışlardır. O, Hz. Muhammed'in bir sonraki ganimetten daha fazla pay vermeyi taahhüt etmesiyle yeni mühtedileri ikna ettiğini, onların bu vaatten sonra esirleri serbest bıraktıklarını ileri sürmüştür.²⁰⁶⁷

Muir, Rogerson ve Warner ise gaziler arasında çıkan bu ikiliği bir başka açıdan ele almıştır. Muir'e göre savaşa katılan Beni Temim ve Fezara kabileleri, Rogerson ve Warner'a göre ise bazı gaziler, bedelsiz olarak esirlerin geri verilmesini kabul etmemişlerdir. Oryantalistlere göre Hz. Muhammed, esir başına altı deve vermek suretiyle esirleri bu kabilelerden satın almış ve böylece esirlerin serbest kalmasını sağlamıştır.²⁰⁶⁸

²⁰⁶³ Draycott, ss. 285-286.

²⁰⁶⁴ Stobart, s. 176.

²⁰⁶⁵ Koelle, s. 205.

²⁰⁶⁶ Muir, Cilt IV, ss. 148-149; Dermenghem, s. 308; Burleigh, s. 415; Rogerson, s. 195; Gabriel, s. 186; Warner, s. 131.

²⁰⁶⁷ Margoliouth, s. 407.

²⁰⁶⁸ Muir, Cilt IV, ss. 148-149; Rogerson, s. 195; Warner, s. 131.

Öte yandan Warner, ücret karşılığı bile olsa bazı gazilerin, esir kadınları kolayca bırakmadığını gösteren bir olayı nakletmektedir. Warner, gazilerden birinin, kendi payına düşen esir kadının yaşlı olmasına karşın kabilesinde saygınlığını göz önüne alarak değerinin, altı deveden daha fazla olduğunu öne sürmüş ve esiri bırakmak istemediğini ifade etmiştir. Bir başka sahabe ona, kocasının bile umurunda olmayan yaşlı bir kadın için daha fazla ücret talep etmemesi şeklinde nasihat edince, homurdanmalarını sürdürmüş; bunun üzerine diğerleri, esirinin bakire bir kız ya da dolgun bir kadın olmadığını söyleyerek artık sesini kesmesi gerektiği şeklinde kendisini uyarınca altı deve karşılığında kadını serbest bırakmaya razı olmuştur.²⁰⁶⁹

Serbest bırakılan esirlerin ücretlerinin nereden sağlandığı meselesini gündeme getiren oryantalistlerden Long'a göre kendi paylarına düşen esirlerin serbest bırakılmasıyla sahabenin kaybını Hz. Peygamber, ganimetin paylaşımından kendine düşen beşte birlik paydan ödemiştir.²⁰⁷⁰ Geleneksel savaş kurallarını göz önüne alarak Watt, Hevazınlilerin, esirlerini geri istemeye ve Hz. Muhammed'in de bu konuda tasarrufta bulunmaya hakkının olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle Watt, kadınlarının geri verilmesi karşılığında ödemeyi Hevazınlilerin yapmış olabileceğini belirtmiştir.²⁰⁷¹

Öte yandan esirlerin salıverilmesinin politik anlamına işaret eden oryantalistlerden Watt'a göre Hz. Muhammed'in, esir kadınları geri vermesi, karşı tarafa yapılan bir jesttir.²⁰⁷² Gilman ve Dermenghem ise, Hz. Peygamber'in bu hamlesini, yeni dostluklar ve taraftarlar kazanmayı amaçlayan siyasî bir taktik olarak yorumlamıştır.²⁰⁷³

Esirlerle ilgili bu sürecin ardından oryantalistler, kalan ganimetin gaziler arasında nasıl paylaşılmış olduğu meselesine ilgi göstermiştir. İlgili başlıkta ele alındığı gibi Huneyn ve Taif savaşlarına katılan İslam ordusu, biri Mekke'nin fethine katılan güçler ve diğeri yeni mühtedi Mekkeliler olmak üzere iki ana gruptan müteşekkildir. Oryantalistler, Huneyn'de kazanılan ganimetleri Hz. Peygamber'in çok dikkat çekici bir biçimde paylaştırdığını; bu paylaşımdan aslan payını yeni

²⁰⁶⁹ Warner, s. 131.

²⁰⁷⁰ Long, s. 66.

²⁰⁷¹ Watt, Medina, s. 75.

²⁰⁷² Watt, Medina, s. 75.

²⁰⁷³ Gilman, s. 189; Dermenghem, s. 308.

Müslüman olan Mekkelilerin almış olduğuna dikkat çekmişlerdir.²⁰⁷⁴ Bu bağlamda oryantalistler Ebu Süfyan, Safvan ve Süheyl gibi yeni mühtedilere ve hatta henüz Müslüman olmamış bazı Mekke liderlerine Hz. Peygamber'in verdiği ganimetlerin listesini gündemlerine almışlardır.

Gibbon, Hz. Peygamber'in yalnızca Ebu Süfyan'a üç yüz deve ve yirmi ons gümüş;²⁰⁷⁵ Rodinson, Hz. Muhammed'in Ebu Süfyan ve oğullarına yüzer deve²⁰⁷⁶ verdiğini belirtmiştir. Margoliouth ise ganimetin miktarından söz etmeksizin Hz. Peygamber'in Ebu Süfyan ve oğluna fazlasıyla cömert davrandığını belirtmekle yetinmiştir.²⁰⁷⁷ Armstrong, Hz. Muhammed'in yalnızca Ebu Süfyan'a değil, Safvan ve Süheyl'e de oldukça cömert davranarak ganimetten büyük pay verdiğini söylemiştir.²⁰⁷⁸ Muir, Rogerson ve Kelen ise özel bir ismi belirtmeksizin Hz. Peygamber'in, azılı düşmanlarının her birine yüzer deve ganimet bahsettiğini ifade etmiştir.²⁰⁷⁹ Margoliouth ise Hz. Peygamber'in yüzer deve verdiği bazı Mekkelilerin henüz iman etmemiş olduklarını vurgulamıştır.²⁰⁸⁰ Watt, Hz. Muhammed'i Ebu Süfyan ve Hakim b. Hizam'a 300 deve, Müslüman olmayan müttetiklerinin her bir liderine 100 deve, Uyeyne b. Hisn ve el-Akra gibi müttetik liderler kategorisine girmeyenlere de ganimetten pay verildiğini ifade etmiştir.²⁰⁸¹ Öte yandan Watt, yeni mühtedilere ganimetten aşırı ölçüde pay verildiği şeklindeki rivayetlerin, kendilerine karşı siyasî bir tepki doğurmak için Emeviler dönemindeki siyasî muhalifler tarafından kurgulanmış olabileceği ihtimaline dikkat çekmiştir.²⁰⁸²

Aşırı ölçüde ganimet dağıtımıyla ilgili bir başka önemli olay, Hz. Peygamber'in Huneyn savaşında ittifak ordusunun komutanı Malik b. Avf'a yönelik tutumudur. Bazı oryantalistlere göre Hz. Peygamber, kendisinin ve askerlerinin İslam'a girmeyi kabul etmesi halinde Huneyn'de esir olarak kaybettiği ailesinin ve

²⁰⁷⁴ Sell, Ghazwas, s. 77; Gibbon, s. 68; Irving, s. 187; Gilman, s. 189; Koelle, s. 205; Johnstone, s. 131; Zeydan, Cilt I, s. 92; Burleigh, s. 412, 416; Hazleton, s. 308; Rodinson, s. 264; Margoliouth, s. 407; Andrae, ss. 235-236; Draycott, s. 286; Dermenghem, s. 308; Gabrieli, s. 82; Hodgson, Cilt I, s. 194; Spencer, s. 151.

²⁰⁷⁵ Gibbon, s. 68.

²⁰⁷⁶ Rodinson, s. 264.

²⁰⁷⁷ Margoliouth, s. 407.

²⁰⁷⁸ Armstrong, Biography, s. 246.

²⁰⁷⁹ Muir, Cilt IV, s. 151; Rogerson, s. 195; Kelen, s. 154.

²⁰⁸⁰ Margoliouth, s. 407.

²⁰⁸¹ Watt, Medina, ss. 74-75.

²⁰⁸² Watt, Medina, s. 74.

mallarının geri verilmekle kalmayacağı,²⁰⁸³ ayrıca ganimetten 100 deve de verileceği şeklinde bir davet göndermiş; Malik de bu teklifi kabul etmiştir.²⁰⁸⁴ Watt, Malik b. Avf'ın Cirane'de ganimet taksimi esnasında Müslüman olduğunu söylerken²⁰⁸⁵ Sell, Hz. Peygamber'in teklifinden söz etmeksizin Malik'in Taif kuşatmasından sonra Müslüman olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁸⁶ Malik b. Avf'ın Müslüman olması Prideaux'a göre Hz. Muhammed'in gücü karşısında daha fazla direnemeyeceğini kavramasından;²⁰⁸⁷ Johnstone'a göre Hz. Muhammed'in, kalplerini kazanmak için Mekkeli yeni mühtedilere cömertçe ganimet dağıtması karşısında etkilenmesinden;²⁰⁸⁸ Draycott'a göre ise belki ganimet aşkı belki gerçekten samimi duygular belki de her iki sebepten dolayı gerçekleşmiştir.²⁰⁸⁹

Zeydan ise, Hz. Peygamber'in hemen herkesi hayrete düşüren cömert tavrı karşısında pay sahiplerinin nasıl tutum sergiledikleri meselesine ilgi göstermiştir. Zeydan, bu cömertlik karşısında Ebu Süfyan'ın; "Sen hem savaş hem de barış zamanında cömertsin" sözüyle Hz. Peygamber'e iltifat ettiğini belirtmiştir.²⁰⁹⁰

Ne var ki bazıları ve özellikle Medineli Müslümanların bu paylaşımdan rahatsız oldukları gözükmemektedir. Nitekim Irving, bir olaya değinerek Müslümanlar arasındaki rahatsızlığı, bağlamından saptırarak ele almıştır. Onun anlatımına göre Abbas b. Mirdas, ganimet payından memnun olmamış ve bir şiirle bunu dile getirmiştir. Bu memnuniyetsizlik üzerine Hz. Muhammed, "Alın şu adamı buradan ve dilini kopartın" şeklinde bir emir vermiş, Hz. Ömer de bu emri yerine getirmek için ileri atılmıştır. Ancak Irving, araya bazı sahabenin girdiğini, Abbas'ı bir sürüye doğru götürdüğünü ve hayvanlardan istediğini seçmesini istediklerini rivayet etmiştir.²⁰⁹¹

Bu anlatının içinde barındırdığı çelişki, bir başka oryantalist tarafından açığa çıkartılmış gözükmemektedir. Nitekim Rogerson, Abbas b. Mirdas'ın sıradan biri olmadığını, Beni Süleym'in lideri olduğunu, Hz. Muhammed'in diğerlerine yüklü

²⁰⁸³ Muir, Cilt IV, s. 155; Long, s. 66; Margoliouth, s. 407; Bodley, s. 318; Gabriel, s. 189.

²⁰⁸⁴ Muir, Cilt IV, s. 155; Long, s. 66; Margoliouth, s. 407; Kelen, s. 154; Warner, s. 132; Prideaux, s. 130; Burleigh, s. 417; Koelle, s. 206; Irving, s. 187.

²⁰⁸⁵ Watt, Medina, s. 75.

²⁰⁸⁶ Sell, Muhammad, s. 197.

²⁰⁸⁷ Prideaux, s. 130.

²⁰⁸⁸ Johnstone, s. 131.

²⁰⁸⁹ Draycott, s. 286.

²⁰⁹⁰ Zeydan, Cilt I, s. 91.

²⁰⁹¹ Irving, s. 187.

hediyeler verirken kendini göz ardı ettiği şikâyetinde bulunduğunu, bunun üzerine Hz. Muhammed'in "verin şuna hediyesini de kapasın çenesini" dediğini belirtmiştir.²⁰⁹² Öyle anlaşıyor ki Hz. Peygamber, Abbas'ın dilinin kesilmesini değil, çenesinin kapatılması şeklinde bir emir vermiştir. Ancak Irving, bu olayı Hz. Peygamber'i kan akıtmaktan kaçınmayan bir peygamber imajı veren bir dille anlatmayı tercih etmiş gözükmektedir. Medineli Müslümanların memnuniyetsizliği ve Hz. Peygamber'in onların gönlünü alması oryantalistlerin oldukça ilgisini çekmiş gözükmektedir.

Hz. Peygamber'in birilerine abartılı oranda ganimet dağıtmasından sonra diğer gazilere düşen pay hususuna oryantalistlerin ilgi göstermedikleri görülmektedir. Görebildiğimiz kadarıyla yalnızca Watt ve Gabriel, geri kalan gazilere ganimet payı olarak dört deve veya eşdeğeri malın dağıtıldığını belirtmiştir.²⁰⁹³ Bu ganimet paylaşımı üzerine çok sayıdaki oryantalist, Huneyn ganimetlerinin Mekkeli yeni mühtediler ile henüz Müslüman bile olmamış kabile liderlerine cömertçe pay edilmesinden dolayı ensar ve muhacirlerin bir kırgınlık hissettiklerini belirtmişlerdir.²⁰⁹⁴

Medineli Müslümanların kırgınlıktan öte duygular yaşadıklarına dikkat çeken oryantalistlerden Gilman, Medineli Müslümanlar arasında kıskançlık ve huzursuzluk yaşadıklarını ifade etmiştir.²⁰⁹⁵ Kennedy, Hz. Muhammed'in, ganimetin çoğunu Mekkelilere dağıtmasından dolayı Medineli ensarın kendini rahatsız hissettiğini; Sa'd b. Ubade liderliğinde bir araya gelen ensarın, Hz. Peygamber'in kendilerini ihmal ettiğinden yakındığını belirtmiştir.²⁰⁹⁶ Ayrıca Rodinson, Mekkelilere cömertçe mal dağıtılmasına tepki gösterenlerden birinin "Böyle hediyelerle Allah'ın yüzü aranmaz!" sözüyle Hz. Muhammed'i eleştirdiğini, bu sözü duyan Hz. Peygamber'in yüzünün renginin attığını, yine de tutumundan vazgeçmediğini ifade etmiştir.²⁰⁹⁷ Kelen ve Armstrong ise tepki gösterenlerden birinin, "Vallahi, Hz. Peygamber ancak

²⁰⁹² Rogerson, s. 195.

²⁰⁹³ Watt, Medina, s. 73; Gabriel, s. 188.

²⁰⁹⁴ Sell, Ghazwas, s. 77; Muir, Cilt IV, s. 151; Gibbon, s. 68; Dermenghem, s. 308; Sell, Ghazwas, s. 78; Koelle, s. 205; Johnstone, s. 131; Zeydan, Cilt I, s. 92; Burleigh, ss. 415-416; Gabriel, s. 189; Hazleton, s. 310; Margoliouth, ss. 408-409; Andrae, ss. 235-236; Bodley, s. 318, 319; Draycott, s. 286; Rodinson, s. 264; Gabrieli, s. 82; Hodgson, Cilt I, s. 194; Kelen, s. 155; Armstrong, Biography, s. 246; Spencer, s. 151; Warner, s. 132.

²⁰⁹⁵ Gilman, s. 189.

²⁰⁹⁶ Kennedy, ss. 43-44.

²⁰⁹⁷ Rodinson, s. 264.

kendi halkına iyi davranıyor!” serzenişiyle yaşadıkları kırınlığı dile getirdiğini belirtmiştir.²⁰⁹⁸

Kimi oryantalistler ise ganimetin paylaşılmasında kendilerine haksızlık edildiğini düşünmelerinden dolayı ensar ve muhacirlerin kırınlığını gidermek ve onların gönüllerini almak adına Hz. Peygamber’in gösterdiği tavrı tahlil etmeye çalışmışlardır. Kelen ve Armstrong’un anlatımına göre Hz. Peygamber, ensara dönerek; batıl yolda yürürlerken Allah’ın kendilerine hidayet verdiğini, Evs ile Hazrec arasındaki kardeş çekişmelerini sona erdirip toplumu bütünleştirdiğini, fakirken kendilerini zenginleştirdiğini hatırlatan bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma üzerine ensar, Hz. Muhammed’e haksızlık yaptığının farkına varırken Hz. Peygamber, bu kez onların kırınlığı lehine bir yaklaşımı dile getirmiştir. Buna göre Hz. Peygamber, ensarın kendisine “Bize ötelenmiş olarak geldin, biz sana inandık. Bize sefil geldin ve biz seni destekledik. Sen bize mülteci olarak geldin, biz de seni kabul ettik. Bize fakir geldin ve seninle malımızı paylaştık” şeklinde bir karşı çıkış yapabileceklerini de söylemiştir. Hz. Peygamber kendi lehine ve aleyhine olmak üzere karşılıklı iki argümanı sunduktan sonra ganimet paylaşımındaki tutumunun arkasında yatan gerekçeyi açıklamıştır.²⁰⁹⁹

Kelen ve Armstrong’un yanı sıra başka oryantalistlerin de dile getirdiği bu açıklamaya göre Hz. Peygamber, dostluklarını kazanmak için yeni mühtedi ve bazı liderlere sürülerden çok miktarda mal verdiğini; diğer yandan İslam’ı ve kendisini eski dostlarına emanet ettiğini; onların, hicretinin, krallığının ve cennetteki yoldaşları olduklarını hatırlattıktan sonra buna rağmen paylaşımından rahatsız olup olmadıklarını sorunca ensarın güvenini ve gönlünü yeniden fethetmeyi başarmıştır.²¹⁰⁰ Rodinson ise Hz. Peygamber’in açıklamalarına değinmemiş, Hz. Peygamber’in kendi memleketine yerleşeceğinden korkan Medinelilerin, Medine’ye dönmesiyle rahat bir nefes aldığını belirtmekle yetinmiştir.²¹⁰¹

Margoliouth, Hz. Muhammed ile ensar arasında geçen diyalogu, âşıkların tartışmasının aşkın tazelenmesiyle sonuçlanmasına benzetmiştir. Dostları deve ve

²⁰⁹⁸ Kelen, ss. 155-156; Armstrong, Biography, s. 246.

²⁰⁹⁹ Kelen, ss. 155-156; Armstrong, Biography, s. 246.

²¹⁰⁰ Gibbon, s. 68; Margoliouth, ss. 408-409; Muir, Cilt IV, ss. 153-154; Rogerson, ss. 195-196; Irving, ss. 188, 189; Gilman, ss. 189-190; Koelle, s. 205; Zeydan, Cilt I, s. 92; Gabrieli, s. 82; Dermenghem, s. 308; Burleigh, ss. 415-416; Warner, s. 132; Kennedy, ss. 43-44.

²¹⁰¹ Rodinson, s. 264.

koyunlarla ayrılırken ensar, oradan daha değerli bir ödülle, Hz. Muhammed'le ayrılacaklarından dolayı sevinç gözyaşları dökmüştür.²¹⁰² Irving, Muir ve Rogerson, Hz. Peygamber'in sözünü tuttuğunu, ensar ve muhacirlerle birlikte Medine'ye döndüğünü vurgulamışlardır.²¹⁰³

Öte yandan oryantalistlerden bazıları, Hz. Peygamber'in ganimet paylaşımındaki tarzını, dinî ve hukukî-ahlakî açıdan tahlil etmeye çalışmışlardır. Bu çerçevede Sell, Tevbe suresinin 58-60. ayetlerine²¹⁰⁴ atıfta bulunarak ensarın rahatsızlık duyduğu paylaşımda esasen Hz. Muhammed'in haklı çıktığını ifade etmiştir.²¹⁰⁵ Draycott ise herhangi bir ayete atıfta bulunmaksızın Hz. Peygamber'in muhtaç bedevîlere cömertçe ganimet paylaştırmasına Kur'an-ı Kerim'in izin vermiş olduğunu dile getirmiştir.²¹⁰⁶ Öte yandan Watt, Sell'in aksine Tevbe suresinin 60. ayetinin sadaka ve zekâtla ilgili olduğunu, bu tür yardımların kimlere yapılacağını ilgili ayette konu edildiğine dikkat çekerek ganimet paylaşımı meselesinde bu ayetlerin dayanak olarak görülemeyeceğini belirtmiştir.²¹⁰⁷

Hz. Peygamber'in kimilerine cömertçe ganimet dağıtmasını, hukukî, ahlakî ve siyasî açıdan değerlendiren oryantalistlerden Dermenghem ve Watt, bu dağıtım tarzının hukuka uygun olduğunu vurgulamıştır. Dermenghem'e göre Hz. Muhammed, ganimetten kendine düşen paydan bazılarını cömertçe dağıtmıştır; bundan dolayı kimilerine fazla pay vermesi hukukî açıdan bir sorun teşkil edemez.²¹⁰⁸ Watt, Dermenghem'in bu değerlendirmesine katılmakla kalmaz, Hz. Muhammed'in önde gelen yeni mühtedilere ve Müslüman olmayan müttefiklerinin

²¹⁰² Margoliouth, ss. 408-409.

²¹⁰³ Irving, s. 189; Muir, Cilt IV, ss. 153-154; Rogerson, ss. 195-196.

²¹⁰⁴ "Onlardan sadakaların (zekât gelirleri) taksimi hususunda sana dil uzatanlar da var. Şayet bunlardan kendilerine verilmişse hoşnut olurlar, verilmemişse hemen öfkelenirler." Tevbe 9:58.

"Hâlbuki Allah ve resulünün verdiği razı olup, "Bize Allah yeter, Allah da resulü de bize lütuf ve kereminden yine verir. Doğrusu biz yalnız Allah'tan umarız" deselerdi daha iyi olurdu." Tevbe 9:59.

"Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, âzat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah'ın kesin buyruğu budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir." Tevbe 9:60.

²¹⁰⁵ Sell, Ghazwas, s. 77.

²¹⁰⁶ Draycott, s. 286.

²¹⁰⁷ Watt, Medina, s. 74.

²¹⁰⁸ Dermenghem, s. 308.

liderlerine fazla pay vermesinin, onların siyasî konumları göz önüne alındığında adilane olduğunu belirtir.²¹⁰⁹

Ganimet paylaşımını ahlakî açıdan ele alan oryantalistlerden Margoliouth ve Andrae, Hz. Muhammed'in bazı yeni mühtediler ile kabilelerin önde gelenlerine cömertçe ganimetten pay dağıtmasının kendisinde bir rahatsızlık oluşturmamasını garip bulmuş, insanlara mal dağıtarak iman sahibi kılmayı tuhaf ve tartışmaya açık bir yöntem olarak değerlendirmiştir.²¹¹⁰ Öyle anlaşıyor ki adı geçen oryantalistler, mal-mülk dağıtarak İslam'a insan kazandırmayı ahlakî açıdan uygun düşmeyen bir metot olarak görmüşlerdir. Ne var ki Draycott, Hz. Muhammed'in ganimetten cömertçe pay verdiği Mekkelilerin, muhtaç bedevî kabileleri olduğunu iddia etmiştir.²¹¹¹ Gilman ise Hz. Muhammed'in birilerine ganimetten aşırı biçimde pay dağıtmasının her ne kadar siyasî yönleri bulunsa bile sonuçta bu tutumun onun merhametini gösterdiğini dile getirmiştir.²¹¹² Gilman'ın yorumuna benzer biçimde Kennedy, Hz. Peygamber'in, ganimet paylaşımında Mekke liderliğine karşı yalnızca cömertlik sergilemediğini, ayrıca onları ödüllendirerek iyi davrandığını vurgulamıştır.²¹¹³

Kimi oryantalistler ise Hz. Peygamber'in gazilere cömertçe ganimetten pay vermesini siyasî açıdan tahlil etmişlerdir. Meseleyi ele alan oryantalistlerin çoğu, Hz. Peygamber'in bu tutumunu, yeni mühtedi Mekkelilerin İslam'a ve Hz. Peygamber'e bağlılıklarını pekiştirme amaçlı siyasî bir hamle olarak değerlendirmiştir.²¹¹⁴ Kelen, Hz. Muhammed'in bir çıkar ya da hayatlarını kurtarmak için İslam'ı seçenlerin daha sonra imanları kuvvetli birer mümine dönüşeceğine ve bugünden gönüllere girmenin yolunun da ders olarak değil, ganimetle mümkün olduğuna inandığını ifade etmiştir.²¹¹⁵ Nitekim Watt, müellefe-i kulub olarak bilinen bu gruptan bazılarının, Armstrong ise Safvan ve Süheyl'in, Hz. Muhammed'in tavrından etkilenerek Müslüman olduklarını vurgulamıştır.²¹¹⁶ Öte yandan Watt, Hz. Peygamber'in Ebu

²¹⁰⁹ Watt, Medina, s. 74.

²¹¹⁰ Margoliouth, s. 407; Andrae, s. 236.

²¹¹¹ Draycott, s. 286.

²¹¹² Gilman, s. 189.

²¹¹³ Kennedy, s. 43.

²¹¹⁴ Muir, Cilt IV, s. 151; Gibbon, s. 68; Zeydan, Cilt I, s. 91; Burleigh, s. 412, 416; Gabriel, s. 189; Hazleton, s. 308; Margoliouth, ss. 407, 408; Bodley, s. 319; Dermenghem, s. 308; Andrae, s. 236; Gabrieli, s. 82; Armstrong, Biography, s. 246; Spencer, s. 151; Gilman, s. 189.

²¹¹⁵ Kelen, s. 154.

²¹¹⁶ Watt, Medina, s. 74; Armstrong, Biography, s. 246.

Süfyan ve Hakim b. Hizam'a ganimetten abartılı pay vermesinin, Mekke'nin savaşı teslimiyetine katkılarının ödüllendirilmesi olarak görülebileceğini belirtmiştir.²¹¹⁷

Bazı oryantalistler ise, Hz. Peygamber'in tavrının, sözü edilen kişilerin İslam'a sunduğu geçmiş hizmetlerinden değil, geleceğe yönelik yatırımdan kaynaklandığına dikkat çekmişlerdir. Grunebaum ve Watt, ganimet paylaşırma tarzını Hz. Peygamber'in geleceğe yönelik siyasî stratejisi bağlamında ele almıştır. Kureyş liderlerine ganimetten cömertçe pay vermek suretiyle Hz. Muhammed, Hevazin ve Sakif gibi bedevî kabilelere karşı mücadelesine Mekkelilerin öncülük etmesini garanti altına almak istemiştir. Bu iki oryantaliste göre Hz. Muhammed, Mekke aristokrasisini yanına çekmek suretiyle hem askerî hem de sivil görevler için ihtiyaç duyduğu yetenekli insan gücüne sahip olmayı amaçlamıştır.²¹¹⁸ Kelen, Hz. Muhammed'in, kabileleri fethetmek amacıyla Mekkeliler üzerinde uyguladığı siyaseti, diplomatik yöntem olarak nitelendirmiştir.²¹¹⁹

Hz. Peygamber'in bazı yeni mühtedi ile kabilelerin önde gelenlerine cömertçe ganimetten pay dağıtmasına dair en ilginç değerlendirme, kanımızca Rogerson ve Irving tarafından öne sürülmüştür. Rogerson'a göre Hz. Muhammed'in tavrı, hakaretle karışık bir iltifata benzemektedir. Tabir-i caizse Hz. Peygamber, kendilerine, ganimet uğruna savaştıklarını ve karşılığını da aldıklarını yüzlerine vurmuş gibidir.²¹²⁰ Irving'e göre ise Hz. Peygamber, Mekkelilere güvenmediği için bu kişilere daha fazla ganimet dağıtmıştır.²¹²¹ Bu iki oryantalistin ilginç yorumlarında haklı olup olmadığı hususu, kendilerine abartılı ganimet verilenler dâhil olmak üzere Mekkeli yeni mühtedilerin Hz. Peygamber'in tavrına verdikleri karşılık sayesinde açıklanabilir. Nitekim bazı oryantalistler, bu gazilerin ve düşman ordusu komutanı Malik b. Avf'ın tutum ve davranışları meselesini ele almışlardır.

Hazleton, Mekke ileri gelenlerinin, ganimet paylaşımında kayrılmayı değil, tam aksine Hz. Muhammed tarafından ötelenmeyi beklerken, kendilerine ganimetten cömertçe pay verilmesiyle şaşkınlık yaşadıklarını, beklemedikleri bu taltif sonrasında

²¹¹⁷ Watt, Medina, ss. 74-75.

²¹¹⁸ Watt, Medina, s. 74; Grunebaum, s. 45.

²¹¹⁹ Kelen, s. 154.

²¹²⁰ Rogerson, s. 195.

²¹²¹ Irving, s. 187.

Hız. Peygamber'e kalpten bağlandıklarını ifade etmiştir.²¹²² Rogerson ise İslam'ın gerçek öğretisini o kadar az kavramış olan Arap liderlerin, yüz develik hediyelerle sevinçten havalara uçtuklarını tasvir etmiştir.²¹²³

Malik b. Avf'ın İslam'a kazandırılmasını inceleyen oryantalistler, Hız. Peygamber'in, ailesini serbest bırakmak ve hediyeler vermek suretiyle onu İslam'a girmeye davet edişini siyasî gerekçeler bağlamında ele almışlardır. Long'a göre Hız. Peygamber, bir lider olarak Malik'in Müslüman olması durumunda kabilesinin de onu takip edeceğini bildiğinden Malik'e cömert bir teklif sunmuş ve onu İslam'a davet etmiştir.²¹²⁴ Sell, Margoliouth, Rogerson ve Gabriel gibi oryantalistler ise Malik'in İslam'a davet edilmesi ile Hız. Peygamber'in Taif'i fethetme arzusu arasındaki bağlantıya dikkat çekmişlerdir. Nitekim Hız. Peygamber, kısa bir süre önce Taif'i Müslümanlara karşı başarılı bir şekilde savunmaya yardım eden Malik b. Avf'ı, bu şehri taciz etmek ve kuşatmayı yenilemekle görevlendirmiştir.²¹²⁵

Öte yandan Muir, süreç içinde Malik b. Avf'ın örnek bir Müslüman olarak yaşadığını;²¹²⁶ Irving ise kendisiyle birlikte kabilesinden pek çok insanın Müslüman olmasına vesile olduğunu²¹²⁷ belirtmekten de kendini alamamıştır. Bodley ise Malik'in o an İslam'a girse de ardındaki askerî gücü Müslüman olmaya razı edemediğini, yine de Malik'in tek başına Müslüman olmasının Hız. Muhammed'i memnun ettiğini belirtmiştir.²¹²⁸

Huneyn ganimetlerinin Cirane'de paylaşılmasından sonra Hız. Muhammed Mekke'ye dönüp umre yapmıştır.²¹²⁹ Burleigh Buhârî'den alıntı yaparak²¹³⁰ Hız. Muhammed'in umre hazırlığı yaparken epilepsi nöbeti geçirdiğini ileri sürmüştür.²¹³¹ İlgili hadisin metnine bakıldığında Hız. Peygamber'in epilepsi geçirmediği ve o an vahiy aldığı açıkça anlaşılmaktadır. Burleigh'in bu noktada kendinden önce kasıtlı

²¹²² Hazleton, s. 308.

²¹²³ Rogerson, s. 195.

²¹²⁴ Long, s. 66.

²¹²⁵ Sell, Muhammad, s. 197; Margoliouth, s. 409; Rogerson, s. 196; Gabriel, s. 189.

²¹²⁶ Muir, Cilt 4, s. 155.

²¹²⁷ Irving, s. 190.

²¹²⁸ Bodley, s. 318.

²¹²⁹ Margoliouth, s. 409; Gabriel, s. 189; Sell, Muhammad, s. 199; Draycott, s. 286; Watt, Medina, s. 75; Rodinson, s. 264; Peters, Muhammad, s. 239; Armstrong, Biography, s. 246; Cole, s. 175; Bodley, s. 320.

²¹³⁰ Buhârî, III, 6.

²¹³¹ Burleigh, s. 417.

biçimde ortaya atılan asılsız ve çirkin iddiayı tekrar gündeme getirmeye çalıştığı görülmektedir.

Hiz. Peygamber, Mekke’de Muaz b. Cebel’i, yeni mühtedi Mekkelilere Kur’an’ı ve yeni dini öğretmek için görevlendirmiş;²¹³² Mekke’nin başına bir Müslüman getirmiş,²¹³³ yönetimin diğer kademelerinde Kureyşlilerin görevlerini sürdürmesini kararlaştırmıştır.²¹³⁴ Gabriel, Hiz. Peygamber’in Mekke’ye lider olarak atadığı Attab b. Esid’in, Beni Ümeyye’den olduğuna dikkat çekerek Hiz. Muhammed’in Mekkelilerin desteğini Ebu Süfyan’ın kabilesi üzerinden kazanmak istediğini gösterdiğini ifade etmiştir.²¹³⁵ Mekke’deki görevini tamamladıktan sonra Hiz. Peygamber, Medine’ye dönmüştür.²¹³⁶ Hiz. Peygamber’in Mekke’yi fethetmesi, ardından kısa bir sürede Huneyn’de zafer kazanması ve Taif’i kuşatması Müslümanlara dinî, iktisadî ve siyasî birtakım kazanımlar sağlamıştır.

3.2.4. Huneyn ve Taif Savaşlarının Sonuçları

Hiz. Muhammed’in bir iki aylık bir zaman diliminde Mekke’yi fethetmesi, son güçlü müşrik ittifakını Huneyn’de hezimete uğratması, Taif’i kuşatması, fetih gerçekleşmemiş olsa bile Taif’in gücünü kırması Müslümanların çeşitli alanlarda kazanımlar elde etmelerini sağlamıştır. Oryantalistler, Müslümanlar lehine cereyan eden gelişmeleri dinî, ekonomik ve siyasî açıdan ele almışlardır.

Konuyu siyasî açıdan değerlendiren bir grup oryantalist, Hiz. Muhammed’in siyasî eylemlerinin arkasında dinî saikin yani tevhit inancının bulunduğu dikkat çekmiştir. Gabrieli, Gabriel ve Kennedy, Huneyn’de Hiz. Muhammed’in kazandığı zaferin, onun İslam’ı Arabistan’a getirme çabasında bir dönüm noktası olduğunu ve putperestliğin Hicaz’da artık mağlup olduğunun tescillendiğini belirtmiştir.²¹³⁷ Prideaux’a göre Hiz. Muhammed, gücünün ulaştığı her yerde stratejisini putları imha etmek üzerine kurmuş ve onlara tapanları da İslam’a girmeye bir şekilde

²¹³² Rodinson, s. 264.

²¹³³ Stubbe, s. 131.

²¹³⁴ Armstrong, Time, s. 192; Cole, s. 175.

²¹³⁵ Gabriel, s. 189.

²¹³⁶ Stubbe, s. 131; Margoliouth, s. 409; Draycott, s. 286; Sell, Muhammad, s. 199; Brockelmann, s. 32; Watt, Medina, s. 75; Rodinson, s. 264; Armstrong, Time, s. 191; Armstrong, Biography, s. 246.

²¹³⁷ Gabrieli, s. 82; Gabriel, s. 186; Kennedy, s. 43.

zorlamıştır.²¹³⁸ Bush ve Kelen, Medine'ye döndükten sonraki yıl, Hz. Muhammed'in putları yok etmek üzere askerlerini dört bir yana gönderdiğini; putperest kabilelerin Müslüman olmaya başladıkça putlarının imha edildiğini ifade etmiştir.²¹³⁹ Margoliouth ise Huneyn zaferini, din ile siyasetin ayrılmazlığı ilkesinden hareketle değerlendirmiş ve bu zaferi, Kureys'in Bedir'de başlayan hezimetinin nihayete ermesi olarak nitelendirmiştir.²¹⁴⁰

Öte yandan oryantalistler, Hz. Muhammed'in siyasetî başarılarının Müslümanların ekonomik bakımdan rahatlamalarına yol açtığı hususuna da ilgi göstermişlerdir. Oryantalistler, Huneyn zaferi ve Taif kuşatmasının Müslümanlara getirdiği ekonomik kazanımları, biri yakın ve diğeri uzak sonuçlar olmak üzere iki açıdan ele almışlardır. Bu çerçevede Müslümanların yakın dönem ekonomik kazanımları, Huneyn'de elde ettikleri yüklü ganimettir.²¹⁴¹ Oryantalistler, uzun dönem ekonomik kazanım için iki unsura dikkat çekmişlerdir. Bunlardan birincisi, Mekke'nin fethi ve Malik b. Avf aracılığıyla Taif'in baskı altında tutulması sayesinde Hz. Muhammed'in Hicaz bölgesinin tüm önemli kervan yollarının kontrolünü ele geçirmesidir.²¹⁴² İkincisi ise otoritesinin Arabistan'ın her köşesine yayılmasıyla birlikte Hz. Muhammed'in ufkunun genişlemesi ve devlet adamı kimliğiyle, hızla büyüyen imparatorluğunun ekonomik meseleleriyle de ilgilenmesi ve kendine biat eden kabilelere zekât memurları göndermeye başlamasıdır.²¹⁴³

Bu bağlamda Margoliouth, Hz. Peygamber'in vergi toplamaya başlamasıyla hem devletini tescillediğine hem de gelirini yükselttiğine dikkat çekmiştir.²¹⁴⁴ İslam'ı kabul etmeyen ancak Müslümanların koruması altına giren Hristiyan ya da Yahudiler gibi gayrimüslim unsurlar, cizye olarak bilinen bir haraç veya vergi ödemekle yükümlü tutulmuştur. Vergi yükümlülüğünü Saunders, dinlerini özgürce yaşamanın ve mülklerinin güvenliğinin garanti altına alınmasının doğal bir sonucu

²¹³⁸ Prideaux, s. 130.

²¹³⁹ Bush, ss. 145-146; Kelen, ss. 157-158.

²¹⁴⁰ Margoliouth, s. 402.

²¹⁴¹ Gilman, s. 187; Watt, Medina, s. 72; Stubbe, s. 130; Hazleton, s. 307; Draycott, s. 284; Gabriel, s. 186; Kelen, ss. 153-154; Koelle, s. 205; Bodley, s. 317; Brockelmann, s. 32; Nafziger ve Walton, s. 11; Rodgers, s. 224; Burleigh, s. 411; Rogerson, s. 193; Weil, s. 23; Prideaux, s. 129; Stobart, s. 176; Muir, Cilt IV, s. 142; Margoliouth, s. 406.

²¹⁴² Gabriel, s. 180.

²¹⁴³ Irving, s. 190.

²¹⁴⁴ Margoliouth, s. 410; Rodgers, s. 226; Irving, s. 190.

olduğunu belirtirken²¹⁴⁵ Nafziger ve Walton, haraç vergisinin Müslüman olmamanın bir cezası ve İslamlaşmayı ustaca zorlamanın bir aracı olarak değerlendirmiştir.²¹⁴⁶

Mekke'nin fethiyle başlayan sürecin Hz. Peygamber ve Müslümanlara sağladığı siyasî kazanımları gündemine alan oryantalistlere gelince bazıları, Huneyn zaferi ve Taif kuşatmasının Hz. Muhammed'i Arap yarımadasının askerî ve siyasî lideri konumuna taşıdığını açık yüreklilikle dile getirmişlerdir.²¹⁴⁷ Diğer bazı oryantalistler, Hz. Peygamber'in zulüm gören bir muhacir olarak gizlice terk ettiği Mekke'den Arap yarımadasının tek lideri olarak ayrıldığını belirtmiş;²¹⁴⁸ Margoliouth ve Bodley ise Mekke fatihi ve Huneyn'in galibi Hz. Muhammed'in Medine'ye muzaffer bir edayla girmiş olduğunu tasvir etmişlerdir.²¹⁴⁹ Öte yandan Johnstone, Hz. Muhammed'in liderliğinin yalnızca siyasî-askerî olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu çerçevede o, Hz. Peygamber'in dinî lider olarak Müslümanların şartsız ve mutlak itaatini sağladığını; sahabenin, Hz. Muhammed'in emirleriyle çelişiyorsa eski bağlılıklarını terk etmekte tereddüt göstermediklerini ifade etmiştir.²¹⁵⁰ Öte yandan Hazleton, kendini Arap yarımadasının kralı ilan edebilecek, Mekke'ye bir saray inşa ettirip hanedanlık başlatabilecek gücünün olmasına karşın bunlara iltifat etmediğinin altını çizerek Hz. Muhammed'in tevazu sahibi bir önder olduğunu dile getirmiştir.²¹⁵¹

Watt ve Margoliouth, fetihten sonra Hz. Muhammed'in Mekke'de ikamet etmeyerek Medine'ye dönmesinin bu şehrin karizmasını yükselttiğine işaret etmiştir. Watt, fetihten sonra Mekke'nin bir ticaret merkezi olma konumunu kaybettiğini ileri sürmüştür. Ona göre Hz. Muhammed'in faizi ve tefeciliği ilga etmek gibi sert kısıtlamaları Mekke'ye eski kazançlı günlerini aratır hale getirmiştir. Bu yüzden Mekkeli gençler ticareti bırakıp, daha kârlı bir kazanç kapısı olarak savaşıyla yönelmişlerdir. Tüm bu sebepler Mekke'nin önemini azaltmış ve Medine'yi daha cazip bir merkez konumuna yükseltmiştir.²¹⁵² Nitekim Margoliouth Mekke'nin

²¹⁴⁵ Saunders, s. 33.

²¹⁴⁶ Nafziger ve Walton, s. 11.

²¹⁴⁷ Muir, Cilt IV, s. 168; Spencer, ss. 151-152; Gabriel, s. 190; Weil, s. 24; Irving, s. 190; Draycott, s. 287; Burleigh, ss. 416-417; Stobart, ss. 177-178; Johnstone, s. 137.

²¹⁴⁸ Sell, Muhammad, s. 199; Rodinson, s. 264; Saunders, s. 33; Rogerson, s. 194; Gabriel, s. 189; Watt, Medina, ss. 76-77.

²¹⁴⁹ Margoliouth, s. 410; Bodley, s. 320.

²¹⁵⁰ Johnstone, s. 137.

²¹⁵¹ Hazleton, s. 309.

²¹⁵² Watt, Medina, s. 76.

fethinden sonra Hz. Peygamber'in artan askerî ve siyasî gücü sebebiyle, Medine'nin imparatorluğun başkenti konumunu fiilen kazandığını belirtmiştir.²¹⁵³

Muir ve Watt, Müslümanların siyaseten güçlenmesinin, Hz. Peygamber'i ve İslam'ı cazibe merkezi haline getirdiğini ve bunun Arabistan'da kabileler arasında İslamlaşmayı hızlandığı hususunu tahlil etmeye çalışmışlardır. Mezkûr oryantalistler, Müslümanların Mekke'yi fethetmesi, Huneyn'de zafer kazanması ve neredeyse Taif'i alacak düzeye gelmesini bir dönüm noktası olarak yorumlamışlardır.²¹⁵⁴

Oryantalistlerin, Hz. Peygamber'in kabileler üzerine uyguladığı stratejiyi, biri dinî-siyasî ve diğeri askerî olmak üzere iki açıdan ele aldıkları söylenebilir. Dinî-siyasî açıdan Mekke'nin fethi, müttefiklerin Huneyn'deki hezimetini ve Taif'in kanatlarının kırılması, Arabistan'daki kabileler tarafından İslam'ın durdurulamaz bir siyasî yapı olarak algılanmasını sağlamıştır.²¹⁵⁵ Nitekim Burleigh, o güne dek Hz. Muhammed'in korkusuyla yaşayan kabilelerin gruplar halinde kendisinin cömertliği ve yüce gönüllülüğü karşısında, pişmanlıklarını ifade edip Müslüman olduklarına dikkat çekmiştir.²¹⁵⁶ Ayrıca oryantalistlerin önemli bir kısmı, Huneyn zaferinin bedevî kabilelere, geleceklerinin ancak İslam ile mümkün olacağını açıkça gösterdiğini, bu nedenle Arabistan'ın her yerinden heyetlerin akın akın Hz. Muhammed'e biat etmek ve Müslüman olmak için Medine'ye gelmeye başladıklarını vurgulamıştır.²¹⁵⁷

Cole ise, Hz. Peygamberin etrafında bir devletin oluştuğunun farkına varan bazı kabilelerin bu dönemde yeni dinin çekiciliğini açıkça hissederken, bazılarının bu noktada yörüngenin dışında kaldığını dile getirmiştir.²¹⁵⁸ Cole ile benzer şekilde Armstrong bazı kabilelerin gönülden İslam'ı kabul ederken, diğer bazısının eski dinlerinde kalmaya devam ettiklerini belirtmiştir. Armstrong, siyasî itaatin zamanı geldiğinde dinî teslimiyetin önünü açacağı şeklinde bir strateji izleyerek Hz. Muhammed'in bu kabilelere İslam'ı kabul etmeleri için baskı yapmadığını ifade

²¹⁵³ Margoliouth, s. 410.

²¹⁵⁴ Muir, Cilt IV, s. 168; Watt, Medina, s. 72.

²¹⁵⁵ Gabriel, s. 180.

²¹⁵⁶ Burleigh, ss. 416-417.

²¹⁵⁷ Gabriel, ss. 188-190; Saunders, ss. 32-33; Weil, s. 24; Burleigh, ss. 416-417; Hazleton, s. 309; Gibbon, s. 69; Stobart, ss. 177-178; Koelle, s. 206; Kelen, ss. 157-158; Gilman, s. 192; Brockelmann, s. 32; Irving, s. 190; Payne, s. 58; Hodgson, Cilt I, s. 194; Armstrong, Biography, s. 247.

²¹⁵⁸ Cole, s. 175.

etmiş; böylece Hz. Peygamber'in neredeyse tek başına *Pax Islamica*'yı kurmayı başardığını vurgulamıştır.²¹⁵⁹ Öte yandan Kennedy, Huneyn zaferinin bedevî kabileler kadar yeni mühtedi Kureyşlileri de oldukça etkilediğine dikkat çekmiştir. Ona göre Ebu Süfyan gibi Mekke liderleri, kendi güçlerinin ezemediği bir düşmanı Hz. Muhammed'in nasıl küçük düşürdüğünü yakından görmüş ve bundan dolayı onu kendilerine daha yakın hissetmeye başlamışlardır.²¹⁶⁰

Hz. Peygamber'in ve Müslümanların konumunu askerî açıdan ele alan çok sayıda oryantalistte göre bedevî Araplar, Mekke'nin fethi ve Huneyn zaferinden sonra saldırıdan savunmaya geçmiş ve Medine'ye saldırmayı akıllarından geçirmeyi dahi bırakmıştır.²¹⁶¹ Stubbe, Müslümanların sayısının ve siyasî güçlerinin artması sonucunda Huneyn sonrasında Hz. Peygamber'in kabilelere yönelik askerî faaliyetlerinin Müslümanlar için bir savaştan ziyade, bir tatbikat havasında geçmeye başladığını ifade etmiştir.²¹⁶² Lammens, bazı kabilelerin bağlılığını ilan etmesinin tamamen politik olduğunu ve İslam'ın kabulünü beraberinde getirmediğini ileri sürerken²¹⁶³ Weil, kılıç zoruyla İslam'a giren bazı grupların Hz. Muhammed'in vefatından sonra eski dinlerine geri döndüklerine dikkat çekmiş,²¹⁶⁴ ancak iddiasını destekleyen bir örnek sunamamıştır.

Hz. Peygamber'in zamana yaydığı başarılı strateji sayesinde Taif'in teslim olması ve İslam'a girme süreci üzerinde duran oryantalistlerden Gabriel ve Koelle, Huneyn'de askerî direnişin onarılamayacak biçimde kırılması sebebiyle Hicaz'ın üçüncü büyük şehri Taif'in fethine giden yolun açılmış olduğunu belirtmiştir.²¹⁶⁵ Oryantalistler, yeni mühtedi Malik'in kışkırtıcı baskınlarıyla Taif'in, çevresinden izole olduğuna ve yalnızlığa itildiğine dikkat çekmişlerdir.²¹⁶⁶ Gabriel, müttefiki Hevazınlilerin İslam'ın otoritesini tanımaları ve Malik'in tacizleri sonucunda Taif'in yalnızlaşıp saldırılara açık hale geldiğini,²¹⁶⁷ Rogerson ise bu ekonomik darboğazı

²¹⁵⁹ Armstrong, Biography, s. 247.

²¹⁶⁰ Kennedy, Prophet, s. 43.

²¹⁶¹ Muir, Cilt IV, s. 168; Watt, Medina, s. 72; Gabriel, ss. 186, 189; Payne, s. 59; Kennedy, s. 43; Rodinson, s. 264; Saunders, s. 33; Rogerson, s. 194.

²¹⁶² Stubbe, s. 130.

²¹⁶³ Lammens, s. 34.

²¹⁶⁴ Weil, s. 24.

²¹⁶⁵ Gabriel, s. 180; Koelle, s. 205.

²¹⁶⁶ Burleigh, s. 417; Koelle, s. 206; Hodgson, Cilt I, s. 194; Margoliouth, s. 409; Rogerson, s. 196; Gabriel, s. 188; Rodgers, s. 226.

²¹⁶⁷ Gabriel, s. 188.

aşmak için Taiflilerin, eninde sonunda Hz. Muhammed'le bir uzlaşma sağlamak zorunda kalacaklarının farkına vardıklarını belirtmiştir.²¹⁶⁸

Hız. Peygamber'in kuşatmasına direnen Taifliler; Grunebaum, Crawford ve Rodgers'e göre birkaç ay;²¹⁶⁹ Sell ve Hazleton'a göre on ay;²¹⁷⁰ Weil ve Gabriel'e göre ise bir yıl²¹⁷¹ sonra Hız. Muhammed ile bir uzlaşya varmak adına Medine'ye bir elçi heyeti göndermişlerdir. Hız. Peygamber'in huzuruna çıkan heyet, atalarının dinini bırakıp İslam'ı seçmelerinin halkı şok edeceğini öne sürerek kendilerine ayrıcalıklı bir statü tanınması koşuluyla Müslüman olmayı kabul edeceklerini ifade etmişlerdir.

Oryantalistler, elçilerin talep ettikleri özel statü hakkında birtakım açıklamalar yapmışlardır. Irving'in anlatımına göre Taifliler, aşamalı olarak Hız. Peygamber'den üç talepte bulunmuşlardır. Bunlardan ilkinе göre Taifliler, Lat'a tapmayı sürdürmeleri için Hız. Muhammed'den üç yıllık geçiş süresi istemişler ve bu talep, Hız. Peygamber tarafından kuşkuyla mahall bırakmayacak biçimde kesin bir dille reddedilmiştir. Bunun üzerine heyet, geçiş süresini bir aya düşürmüşler ve bu istek de aynı şekilde kabul edilmemiştir. Üçüncü olarak heyet, Taiflilerin namaz ibadetinden muaf tutulmaları için Hız. Muhammed'e yalvarmışlar ve bu öneri, Hız. Muhammed'in namaz olmaksızın İslam'ın olmayacağı sözüyle geri çevrilmiştir. Nihayetinde Taifliler, kayıtsız ve şartsız olarak Müslüman olmayı kabul etmişlerdir.²¹⁷²

Koelle, Grunebaum, Crawford, Hodgson, Rodgers ve Cole, Taifli heyetin pazarlık girişiminden hiçbir şekilde söz etmemiş, Taifliler'in İslam'a girişini siyasî-ekonomik gerekçeye dayandırarak açıklamışlardır. Bu oryantalistlere göre Malik'in ablukası, Taif'in hem ticaretini hem de çevreyle toplumsal-siyasî ilişkilerini başarıyla kesmiş, geleceğini göremez hale düşen Taifliler, Hız. Muhammed'e biat etmeye karar vermişlerdir.²¹⁷³ Stobart ise komşularının Hız. Muhammed'e boyun eğdiklerini görünce Taifliler'in de İslam'a girmeyi kabul ettiklerini ifade etmiştir.²¹⁷⁴

²¹⁶⁸ Rogerson, ss. 196-197.

²¹⁶⁹ Grunebaum, s. 45; Crawford, s. 87; Rodgers, s. 226.

²¹⁷⁰ Sell, Ghazwas, s. 76; Hazleton, s. 309.

²¹⁷¹ Weil, s. 23; Gabriel, s. 189.

²¹⁷² Irving, s. 192.

²¹⁷³ Koelle, s. 206; Hodgson, Cilt I, s. 194; Grunebaum, s. 45; Crawford, s. 87; Rodgers, s. 226; Cole, s. 175.

²¹⁷⁴ Stobart, ss. 177-178.

Dermenghem ise herhangi bir gerekçe açıklamaya gerek duymayarak Taifli müşrik Sakif kabilesinin Müslüman olduğunu belirtmiştir.²¹⁷⁵

Taifliler'in İslam'ı kabul etmelerinin, Hz. Peygamber'in ve İslam'ın geleceğinin önünü nasıl genişletmiş olduğu hususuna ilgi gösteren oryantalistlerden Saunders, Taif'in İslam'a dâhil olmasının, Arap pagan inanışının yıkılması anlamına geldiğini savunmuştur.²¹⁷⁶ Nitekim Rodgers, Taiflilerin Müslüman olmalarıyla Arabistan'daki diğer kabilelerin Hz. Muhammed'i, Allah'ın elçisi olarak kabul etmelerini kolaylaştırdığını belirtmiştir.²¹⁷⁷ Rodinson ise bir rivayeti göz önüne alarak Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethi sürecinde gözünü Arabistan'ı fethetmeye doğru çevirdiğini ileri sürmüştür. Bu rivayete göre, Ebu Süfyan, Mekke'yi kuşatan Hz. Peygamber'in ordugâhına elçi olarak gittiğinde, Müslüman birliklerinin sayısı ve intizamından etkilenmiş ve bunun üzerine Hz. Muhammed'e, askerlerini kendi topraklarına değil, düşman topraklarına yönlendirmesini tavsiye etmiştir. Bu tavsiyeyi duyan Hz. Peygamber; "umarım Rabbim her ikisini de bana lütfeder" demek suretiyle karşılık vermiştir. Rodinson, Hz. Muhammed'in Mekke'nin fethinden kısa bir süre sonra Hevazin ve Taif'e yönelik askerî faaliyetlerini İslam'ın Arabistan'a yönelik genişlemesinin ilk göstergeleri olarak değerlendirmiştir.²¹⁷⁸ Bedevî kabilelerin yanı sıra Taif gibi güçlü ve önemli bir şehrin İslam'ın otoritesini tanınması, Hz. Peygamber'in hem toplumsal hem de siyasî açılardan daha uzak hedeflere yönelmesini etkilemiş gözükmektedir.

Bu bağlamda oryantalistler, dinî-siyasî bir lider olarak Hz. Muhammed'in Müslüman nüfusun yanı sıra insan kalitesini arttırması hususuna ilgi göstermişlerdir. Sözelimi Gabriel'e göre Hz. Peygamber, Mekke'nin fethi ve Huneyn zaferiyle gelen askerî başarıyı, nitelikli insan kazanma stratejisi için bir vesile kılmıştır. Bu bağlamda Gabriel ve Rodinson, Hz. Peygamber'in Mekkelilerin gönlünü kazanıp kendi saflarına çekmesini en büyük siyasî-stratejik başarılarından biri olarak değerlendirmiştir. Zira uzun yıllar reddettikleri Hz. Muhammed'i artık liderleri olarak kabul eden Mekkeliler ileride, Arap yarımadasının hatta Ortadoğu'nun

²¹⁷⁵ Dermenghem, s. 309.

²¹⁷⁶ Saunders, s. 33.

²¹⁷⁷ Rodgers, s. 226.

²¹⁷⁸ Rodinson, s. 265.

fethinde başat rol oynamış ve kendileri de itibar, siyasî güç ve maddiyat kazanmışlardır.²¹⁷⁹

Hız. Peygamber'in nitelikli insan kazanma stratejisini Kennedy, Taifliler açısından ele almıştır. Ona göre Hız. Peygamber, Beni Sakif'in yetenekli ve deneyimli yönetici sınıfını saflarına katmış ve bu kabile, ileride Irak'ın fethinde ve yönetiminde önemli bir rol oynamıştır.²¹⁸⁰ Stubbe ve Watt ise, meseleyi genel bir bakış açısıyla dile getirmiştir. Bu oryantalistlere göre Mekke'nin fethi ve Huneyn zaferiyle oluşan pozitif atmosferde, samimiyetle Müslüman olanların bağılılıklarını pekiştirdiğini, korku veya çıkar sebebiyle yeni dine girenlerin bile zamanla İslam'a gönülden bağlandıklarını ve yeni inançlarının yayılması için yürekli fedailer olduklarını vurgulamıştır. Bu durumu Stubbe, Hız. Peygamber'in İslam tebliğinin başarıya ulaştığının kanıtı olarak değerlendirmiştir.²¹⁸¹

Bazı oryantalistler, Arabistan yarımadasında kazandığı siyasî başarının Hız. Peygamber'in İslam'a davetini daha geniş bir coğrafyaya taşıma arzusunu yaktığına dikkat çekmişlerdir. Bu bağlamda Muir, Huneyn ganimetini paylaştırdıktan sonra Hız. Muhammed'in Bahreyn, Umman ve Yemen liderlerine İslam'a davet mektupları gönderdiğini ifade etmiştir.²¹⁸² Payne, devletlerin adını anmaksızın Hız. Muhammed'in Arabistan sınırındaki ülkelere bir mesaj gönderdiğini belirtmiş ve bu tavrı açıklamaya gayret göstermiştir. Ona göre Hız. Peygamber, Mekke'nin fethi ve Huneyn zaferiyle müşriklerle arasındaki savaşlar silsilesinin sona erdiğinin bilincine varmış ve gözünü evrensel bir imparatorluk kurmaya çevirmiştir. Bu bağlamda Payne, Hız. Peygamber'in "Tüm dünya için tek peygamber, tek din" şiarını ilke olarak benimsediğini; putlara ibadet etmeyi bırakmalarını, tek Allah'a inanmalarını ve onun peygamberliğini tanımalarını istediği mesajını gönderdiğini ifade etmiştir.²¹⁸³ Kanaatimizce bu mesajlar, Mekke'nin fethinden sonraki süreçte Hız. Muhammed'in, İslam'ın kendi varlığını iyice pekiştirdiğini kavradığını ve davetini bütün Arabistan'a yayma isteğini barışçıl bir yöntemle dile getirdiğinin bir göstergesidir.

²¹⁷⁹ Gabriel, s. 190; Rodinson, s. 265.

²¹⁸⁰ Kennedy, s. 43.

²¹⁸¹ Stubbe, s. 130; Watt, Medina, s. 77.

²¹⁸² Muir, Cilt IV, s. 155.

²¹⁸³ Payne, s. 59.

Öte yandan kimi oryantalistler, Hz. Peygamber'in sadece barışçıl tebliğle yetinmekle kalmayacağı hususuna dikkat çekmişlerdir. Bu bağlamda savaş tarihçisi Gabriel, Hz. Muhammed'in yeni müttefiki Mekkelilerle birlikte, bölgedeki en büyük bedevî koalisyonuna karşı kazandığı Huneyn zaferinin, Arabistan'ın yanı sıra Bizans ve Sasanileri fethetme arzusunun başlangıcını temsil ettiğini dile getirmiştir.²¹⁸⁴

²¹⁸⁴ Gabriel, s. 189.

SONUÇ

Çalışmamızda, Hz. Peygamber'in müşriklere karşı giriştiği savaşları konu edinen ve temel olarak eserlerini İngilizce yazan oryantalistlerin görüşleri tasvir, tasnif ve bir ölçüde tahlil edilmiştir. İki Filistinli akademisyen, Edward Said ve Wael Hallaq'ın oryantalizmin, bilimsel olduğu kadar söylemsel bir yaklaşımı barındırdığı uyarısı göz önüne alınarak incelediğimiz oryantalistlerin iddia ve yaklaşımlarının analizi ve tasnifi, çalışmamızın sonuç kısmını oluşturacaktır.

Müslümanlarca İslam'ın kurucusu ve mübelliği kabul edilen Hz. Peygamber hakkında, oryantalistler çekinmeden kalem oynatmışlardır. İslam dünyasında o, zaman zaman idealize edilmişken, Batı'da oryantalistlerce sıradan bir lider olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede modern zamanlara doğru Hz. Peygamber, oryantalist dünyada daha objektif ve bilimsel yöntemlerle incelenen ve değerlendirilen tarihî bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak buna rağmen bu çalışmaların önyargılardan tamamen arınmış olduğunu söylemek yanlış olacaktır.

Çalışmamızda incelemeye aldığımız oryantalistler, Hz. Peygamber'in risalet görevinin ilk muhatabı müşriklere karşı askerî faaliyetlerinde sadece önemli köşe taşı sayılabilecek savaşlar üzerinde durmuşlardır. Dolayısıyla Nahle öncesi seriyyeler başta olmak üzere sebepleri ve sonuçları açısından kayda değer bulmadıkları askerî seferlere iltifat etmemişlerdir. Nahle seriyyesi ile konuya başlamalarının özel nedeni ise gerek müşrikler gerek Müslümanlar arasında infial yaratan bu seriyyeyi "skandal" olarak nitelendirmeleridir. Bu yaklaşımdan, oryantalistlerin, sebepleri ve sonuçları açısından genelde İslam'ı özelde Hz. Peygamber'in tebliğ mücadelesini etkileyen hatta onu zor durumda bırakan savaşları gündemlerine aldıkları sonucunu çıkartabiliriz.

Öte yandan, bilindiği gibi, ilk insandan günümüze kadar savaşların varlığı insanlığın bir gerçeğidir. Ancak oryantalistlerce yaratılmaya çalışılan bir algı dikkatimizi çekmiştir ki o da, İslam'ın savaşı emrettiği ve kılıçla yayıldığıdır. Halbûki Müslümanlar, insanlık tarihinde savaşan ilk ve tek toplum değildir. Oryantalistler, Hz. Peygamber'in savaşlarını değerlendirirken, İslam'ın barışı esas aldığı, savaşı ise son çare olarak öngördüğünü ısrarla görmezden gelmişlerdir.

Savaşlar özelinde Hz. Peygamber'i büyük ölçüde başarılı bulan oryantalistlerin onun sadece insanî, siyasî ve askerî yönüne yoğunlaştıkları ve onun ilahî kaynaktan beslenen nebevî rolüne değinmedikleri dolayısıyla mucize, ilahi yardım gibi konulardan arındırarak seçmeci bir yaklaşımla "tarihî peygamber" imajı çizmeye çalışmışlardır. Bu çabanın arka planında, kanaatimizce, oryantalizmin Aydınlanma döneminde Hz. İsa'ya uyguladığı metodu aynen Hz. Muhammed'e uyarlamaya çalışması yatmaktadır.

Hz. Peygamber'in savaşlarının sebepleri hakkında, oryantalistlerin hemen hemen hepsi, konuyu büyük ölçüde ekonomik gerekçelerle açıklamaya girişmişlerdir. Bu yaklaşıma göre, mal varlıklarını Mekke'de bırakan muhacirler ekonomik bir darboğazın içine düşmüşler, ensar ise kısıtlı imkânlarını seferber etse de bütünüyle problemi ortadan kaldıramamıştır. Bu nedenle Hz. Peygamber, bu sıkıntının üstesinden gelebilmek için Mekke ticaret kervanlarına baskın yapmayı askerî bir strateji olarak benimsemiştir. Bu stratejiye göre Mekke kervanlarından elde edilecek ganimetle hem ilk Müslümanların iâşe sorunu ortadan kaldırılacak hem de İslam'a mesafeli duran diğer gayrimüslimlerin iştahı kabartılarak onların yeni dine sempatiyle yaklaşmaları sağlanacaktır. Mutedil oryantalistler arasında kabul edilen Dermenghem'in bile Huneyn savaşının temelinde, gözü doymak bilmeyen Müslümanların ganimet hırsının yattığını iddia etmesi, ulaştığımız sonucu destekler niteliktedir.

Oryantalistler, savaşların kazanılmasının perde arkasında Hz. Peygamber'in konuşma ve ikna kabiliyetinin rolüne vurgu yapmaktadırlar. Onun, savaşlarda ashabını motive ederken maddî ve manevî kazanımları başarıyla kullandığına işaret etmektedirler. Bu anlamda Hz. Peygamber, hayatta kalırlarsa ganimetle, ölürlerse şehadet ve cennetle müjdeleyerek askerlerini birer cesur savaşçı haline getirip başarıya ulaşmıştır.

Oryantalistlerin hemen hepsi, bir lider olarak Hz. Muhammed'in Medine'de değişim ve dönüşüm gösterdiğini merkeze alarak birtakım değerlendirmeler yapmışlardır. Bu yaklaşıma göre Hz. Peygamber, Mekke'de ahlaklı ve sabrı tavsiye eden bir dinî liderken, Medine'de aslî vazifesinden ve konumundan uzaklaşıp şiddete ve savaşa başvuran saldırgan bir siyasî lidere dönüşmüştür. Bu noktada Mekke ve Medine arasında siyasî, askerî, iktisadî ve dinî şartların farklılık arz ettiğinin ve Hz.

Peygamber'in ve Müslümanların on üç yıl boyunca Mekke'de maruz kaldıkları baskı, zulüm ve ambargonun göz ardı edildiği dikkat çekmektedir.

Genel bir tavır olarak oryantalistler, çoğu zaman savaşları kendi zaman ve mekânından soyutlayıp kendi yaşadıkları dönemin şartları ve imkânları çerçevesinde yorumlayarak anakronizm yanlısına düşmüşlerdir. Bunun sebebi de bilimsellikten ve objektiflikten uzaklaşıp ideolojik davranmalarıdır. Bu bağlamda özellikle kervan baskınlarını ve neticesinde ganimet elde etmeyi bugünün penceresinden yorumlayarak en hafif tabirle ahlaksızlık gören oryantalistlerin iddiaları ulaştığımız sonuca verilebilecek en iyi örneklerdendir. Hâlbuki bu baskınlar dönemin şartları içinde değerlendirildiğinde gayet masum kabul edilmelidir. Nitekim az sayıdaki oryantalistin bile bu baskınları –iddialarına tamamen katılmasak da- Arapların bir tür eğlencesi yahut sporu olarak tavsif ettiğini görüyoruz.

Tezimizi hazırlarken dikkatimizi çeken ve tespit olarak karşımıza çıkan bir diğer nokta oryantalistlerin, birtakım maddî hatalara düşmeleridir. Özensizlik ve ihmal yüzünden kaynaklandığını düşündüğümüz bu üsluba göre bazı oryantalistlerin; ordu komutanlarının isimlerini yanlış kaydettikleri, asker, yaralı ve ölü sayılarını aslından çok farklı zikrettikleri, kabile ve bölge isimlerini karıştırdıkları maddî hataların başlıcalarındandır. Bu noktada maddî hataya en çok düşen ismin Spencer olduğunu da belirtmek durumundayız.

Oryantalistlerin, Hz. Peygamber'in savaşlarını ele alırken içine düştükleri bir diğer hata yahut kasıt da, bilimsel-akademik yazım disiplinine uygun düşmeyecek biçimde, kaynaklara rağmen yorum ve değerlendirmeler yapmalarıdır. Bu türden yaklaşımların yoğun olarak Nahle seriyyesi özelinde yapılması ise dikkat çekicidir. Nitekim Muir, Koelle, Margoliouth, Payne, Rodinson, Spencer, Das, Fregosi, Warner ve Burleigh'in bu anlamda iddialar ortaya attıklarını görüyoruz.

Diğer disiplinlerde olduğu gibi tarih yazımında da birincil kaynakların önemi izahtan varestedir. Siyer yazıcılığında Hz. Peygamber dönemine en yakın yazılı literatür, tarihçinin başucu eserleri olmalıdır. Bu anlamda birer siyer yazıcısı telakki edilebilecek oryantalistlerin klasik İslam tarihi kaynaklarına erişip erişmedikleri ve bu eserleri nasıl kullandıkları tezimizde cevap bulan sorulardandır. Kronolojik olarak Stubbe'dan (ö. 1676) Muir'e (ö. 1905) kadar oryantalistler klasik İslam tarihi kaynaklarını kullanmamışlar, daha çok birbirlerini tekrar etmişlerdir. Bunun sebebi

muhtemelen, henüz o tarihlerde Arapça kaynakların Batı'ya ulaşmaması, Batı dillerine çevrilmemiş olması veya oryantalistlerin Arapça bilmemeleridir. Yaptığımız araştırmaya göre Arapça klasik kaynakları kullanan ilk isim Muir'dir.

Diğer yandan klasik İslam kaynaklarının aslına yahut çevirilerine ulaştığı halde rivayetler üzerinden isabetsiz yorumlarda bulunan oryantalistlerin varlığı da tezimizde bir tespit olarak karşımıza çıkmıştır. Bu anlamda Bush, Irving, Sell, Draycott, Bodley, Kelen, Armstrong, Gabriel ve Rodgers'ın zaman zaman bu türden değerlendirmelerde bulunduklarını söylememiz mümkündür.

Siyer'in ilk kaynağının Kur'an-ı Kerim olduğu malumdur. Bu açıdan oryantalistlerin de zaman zaman Hz. Peygamber'in savaşlarını kaleme alırken ayetlere yer verdiklerini ancak bu konuda başarısız olduklarını ifade etmemiz mümkündür. Klasik kaynaklarda olduğu gibi ayetleri kullanırken de oryantalistler büyük ölçüde Batı dillerine çevrilen Kur'an meallerine müracaat etmişlerdir. Tezimizde incelediğimiz oryantalistlerce savaşlarla ilgili ayetlerin mealinin bazen tam, bazen de kısmen verilerek keyfî yorumlara zemin oluşturduğunu tespit ettik. Kimi oryantalistlerin de sebep-i nüzul hakkında fikir sahibi olmadan, konuyla ilgisiz bazı ayetleri yer yer anakronizme düşerek bazen de bağlamı görmezden gelerek önyargılarına malzeme yaptıkları dikkat çekmektedir. Oryantalistlerce zaman zaman, Hz. Peygamber'in, gelişmeler üzerine bazı ayetleri kendi serdettiği ve onu zor durumda bırakan durumlardan ayetler uydurarak kendini temize çıkarmaya çalıştığı iddiası da gündeme getirilmiştir.

Oryantalistlerin öne çıkan yaklaşımlarından biri de zaman zaman tikel olayları haksız bir biçimde genelleştirmeleridir. Örneğin, Muir ve Koelle'nin, Bedir savaşı öncesi İslam ordusuna sızan iki müşriğin ganimet için savaşa çıktıklarını iddia etmeleri üzerinden bütün Müslümanların amacının ganimet olduğunu savunması ve Rodgers'ın Hendek savaşında Hz. Ali'nin, hendeği aşan Amr b. Abdüved'i öldürmeden önce sarf ettiği sözlerden Kureyş'i uzlaşmacı, Müslümanları kan dökücü olarak nitelendirmesi haksız genellemelerdir. Diğer yandan oryantalistlerin cımbızlayarak kullandıkları tikel rivayetler ve örnekler üzerinden Hz. Peygamber'i ve İslam'ı hedef almaları bizi, klasik İslam tarihi kaynaklarındaki rivayetlerin de mutlaka tenkide tabi tutulması gerektiği sonucuna ulaştırmıştır.

Tezimizde incelediğimiz oryantalistlerden bazıları, savaşlar üzerinden Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara ağır ithamlar hatta hakarete varan bir dil ve üslup kullanmışlardır. Bu noktada aşırıya giden oryantalistlerin özellikle kervan baskınları üzerinden Hz. Peygamber için “haydut”, “yağmacı”, “çapulcu”; onun esirlere yaklaşımı için “zalim”, “merhametsiz”, “terörist”, “kan dökücü”, “şehvetperest”; savaşlar konusundaki genel karakteri için “epileptik”, “sadist”, “militan”, “sahtekâr”, “kindar”, “organize suç örgütü lideri”, “soykırım yanlısı” gibi nitelendirmelerini objektif kabul etmek mümkün değildir. Aynı üslubu ilk Müslümanlar üzerinden de sürdüren söz konusu oryantalistler, “ganimet sevdalısı”, “kadın düşkünü”, “barbar” gibi sıfatları onlar için de kullanmışlardır.

Tezimizde incelediğimiz oryantalistlerin, kimi zaman açıkça kimi zaman da satır aralarında İslam'a ve Hz. Peygamber'e yönelik saldırgan bir üslup kullandıkları görülmektedir. Bu konuda oryantalistlerin ortak olarak takındıkları genel tavrın, olaylara parçacı yaklaşım önemli ayrıntıları bilerek veya bilmeyerek es geçmeleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu husustaki en çarpıcı örnek, Yahudi oryantalistlerin, Yahudilerin Hendek savaşında Müslümanlara karşı oynadıkları belirgin menfî role, ihanet etmelerine ve antlaşmaları bozmalarına hiç temas etmemeleridir. Tarihte vuku bulmayan bir olayı varmış gibi anlatmak ne ölçüde tarihî gerçekliği saptırmak ise var olan bir gelişmeden söz etmemek ve olayı gizlemek de aynı ölçüde bilimsel ahlaka sığamaz. Tarafsız ve objektif bir duruş sergilemesi gerekirken, Yahudi oryantalistler Weil, Grunebaum, Hodgson, Firestone ve Karsh'ın, dinî aidiyetlerinin bilimsel çalışmalara yansıdığı bu üslubun arka planında onların Müslümanlara karşı önyargılarının yahut Müslümanları kendilerine hedef ve rakip görmelerinin yattığı söylenebilir.

Dinî aidiyetin, satır aralarına yansımaları Hristiyan oryantalistler cenahında da görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, vefatından sonra Hristiyan dünya tarafından kendisine rakip olan dinin sapkın kurucusu olarak algılanmıştır. Hatta Batı, onun, Hristiyanlığa ait bilgilerini kendi hezeyanlarıyla harmanlayıp yeni bir din inşa etmeye çalıştığını iddia etmiştir. Modern dönemlere yaklaştıkça oryantalistlerin, saldırgan tutumlarından ve önyargılarından arınamasa da Hz. Peygamber'i daha meraklı gözlerle ve yarı iyimser bir bakışla incelemeye başladıkları göze çarpmaktadır. Ancak bu yaklaşımın bir tarafında Hristiyanlık, diğer yanında İslam

varlığını korumaktadır, bir başka deyişle İslam ve Hristiyanlık yine mukayeseye tabi tutulmaya devam etmiş ve devam edecek gibi gözükmektedir.

Bu doğrultuda özellikle Hristiyan oryantalistler Hz. Peygamber'in savaşlarını Avrupa savaşlarıyla karşılaştırmışlardır. Hristiyan merkezci bu bakış açısının bir diğer yansıması ise Hz. Muhammed ile Hz. İsa'nın mukayeseye tabi tutulmasıdır. Oryantalistler, kılıca ve savaşa başvurmadan mücadelesini yürüten Hz. İsa'nın yumuşak ve mütevazı tabiatını Hz. Muhammed'de de görmek istemişler, ortaya çıkan farklar üzerinden Hz. Peygamber için şiddet yanlısı bir lider portresi çizmeye çalışmışlardır.

Bu noktada, oryantalistlerin genel anlamda Hz. Muhammed'e yaklaşımına yer açmakta fayda vardır. Çoğu oryantalist Hz. Muhammed'den söz ederken "prophet" ifadesini kullanmaktan uzak durmuş; bunun yerine "Muhammad", "Mohammed", "Mahomet" gibi isimler yahut "apostle", "messenger" gibi sıfatları kullanmayı tercih etmişlerdir. Dolayısıyla bu sıfat ve isimleri bilinçli kullanmak suretiyle oryantalistlerin, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmedikleri ortaya çıkmaktadır. Zira Hristiyan kültürde apostle, Hz. İsa'nın havarileri için kullanılan bir terimdir. Diğer yandan az sayıdaki oryantalist "prophet" sıfatını gerek kitabının başlığında gerekse de metin içerisinde kullanmışsa da bu, müellifin Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul ettiği anlamına gelmemektedir. Prophet'ın, peygamber manası olduğu gibi, "kâhin" anlamına geldiği de göz önüne alındığında Hz. Peygamber için bu sıfatı kullanan oryantalistlerin, onu Allah'ın elçisi olarak görmedikleri, geçmişten ve gelecekte haber veren bir tapınak liderine indirgedikleri söylenebilir.

Çalışmamızda ulaştığımız sonuçlardan biri, belki de en dikkat çeken oryantalistlerin, söylemsel üslubun bir örneği olarak İslam'ı şiddet yanlısı ve terörü besleyen bir din olarak göstermeye çabalamalarıdır. Savaşlar üzerinden Hz. Peygamber'i eli kanlı bir teröristle eşdeğer görenlerin ilginç şekilde geçmiş dönemlere değil, modern zamanlara tekabül ettiğini, bunun sebebinin de Batı'da farklı şekillerde tezahür eden Hz. Muhammed nefretinin sivil ve akademik yayınlara yansıması veya 11 Eylül saldırıları olduğunu söylemek mümkündür. Hz. Peygamber'i bugünün fanatik İslamcı gruplarını besleyen ideolojik bir figür olarak tanımlayan oryantalistlerin anlayışına göre o, günümüz radikal cihatçı grupların rol

modeli olmuştur. Bu tavrın genel takipçileri olarak öne çıkan isimler arasında özellikle Spencer, Burleigh, Bloom ve Das zikredilebilir.

Söylemsel üslubun bir başka örneği olarak bazı oryantalistler, Hz. Peygamber'in müşriklere karşı yürüttüğü savaşlarda neredeyse kendilerini onların yerine koyarak yorumlar yapmışlardır. Zaman zaman müşriklerin yenilmelerine hüznlenmiş, hatta bu anlamda onların hangi stratejileri izlemiş olsalardı savaşı kazanabileceklerine dair fikir yürütmüşlerdir. Bu doğrultuda Gibbon, Margoliouth, Sell, Gabriel ve Rodgers'ın müşriklerin çağdaş sözcülüğünü üstlendikleri dikkat çekmektedir.

Tezimizde ele aldığımız oryantalistler arasında, iddialı bir üslupla Hz. Muhammed'i "kılıç peygamberi" olarak tasvir edip onu küçük düşürmeyi amaçlayan yaklaşımlar olduğu kadar, kimi oryantalistler de Hz. Peygamber'in savaşlarını tarih, sosyoloji ve siyaset gibi beşerî bilimlerin disiplinleri çerçevesinde ele alan bakış açıları da geliştirmişlerdir. Nitekim bu bağlamda Gabrieli ve Hazleton Hz. Peygamber'i mecbur kaldığı için savaşı bir araç olarak kullanmak zorunda kalan bir lider olarak tasvir ederek objektif bir tutum sergilemişlerdir. Benzer şekilde Cole, Hz. Muhammed'in savaş yapmak için bahane aramadığını, dayatma karşısında savaşmak zorunda kaldığını dile getirmiştir. Draycott, Bodley ve Armstrong, Hz. Peygamber'i karşılaştığı her problemde kendini sürekli geliştiren bir strateji dehası olarak görmüş; onun Machiavelli ve Napoleon'dan asırlar önce savaşın ruhunu kavradığını ifade etmiştir. Öte yandan Hodgson, Nahle seriyyesi ile birlikte Hz. Peygamber'in, putperest kült ve geleneklerden kopmaya başladığını ve İslam'ın ahlakî bağımsızlığını ilan ettiğini ileri sürmüştür.

Tezimizde yer verdiğimiz oryantalistlerin bilimsel-akademik donanımlarının yetkinliğinin İslam tarihi çalışmalarına yaptıkları müspet katkılara da işaret etmek gerekmektedir. Bu yetkinliklerden biri, oryantalist yazarların tarihçilik nosyonunun kazandırdığı eleştirel yaklaşımdır. Bu çerçevede Muir, Watt, Armstrong, Hazleton ve Gabriel yer yer kaynaklar ve rivayetler arasında tenkit metodunu uygulayarak eleştirel tarihçiliğin başarılı örneklerini sergilemişlerdir.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, oryantalistlerin, profesyonel mesleklerinden gelen avantajların da İslam tarihi çalışmalarına ve siyer yazımına olumlu katkılar sağladıkları söylenebilir. Bu konuda öne çıkan iki isim Gabriel ve Rodgers'tır. Zira

mezkûr oryantalistler, hem profesyonel asker, hem tarihçi ve hem de yazar oldukları için Hz. Peygamber'in savaşlarını stratejik açıdan ele almada diğerk meslektaşlarından bir adım öne çıkmışlardır.

Son olarak, İslam üzerine çalışma yapan oryantalistlerin görüş ve değerlendirmelerini ortaya koymak, bir yandan Batı'nın İslam ve Hz. Peygamber algısını kavramak açısından önemli iken diğerk yandan da Müslümanların Batı'yı anlamasına yardımcı olacaktır. Bu açıdan bu mütevazı araştırmanın, yeni akademik çalışmalara ufuk açacak tespit ve değerlendirmeler içerdiğini düşünüyoruz. Oryantalistlerin genelde İslam tarihi, özelde siyere yaklaşımları akademik camiada daha kapsamlı çalışmalarla ele alınmaya muhtaçtır. Bu amaç doğrultusunda sadece İngilizce değil, Latince, diğerk Avrupa dilleri, hatta Japonca, Çince, Hintçe gibi Asya dillerinde yazılan oryantalist siyer literatürünün el değmemiş bir alan olduğunu ve yeni araştırmacılara ilham kaynağı olacağını umut ediyoruz.

KAYNAKÇA

Acar, Cafer, **H. Peygamber'in Savaş Stratejisi**, Emin Yayınları, Bursa, 2018.

Akdoğan, Leyla, **Huyey bin Ahtab**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.

Akpınar, Soner, **Çağdaş Oryantalistlerin H. Muhammed Algısı**, Samer Yayınları, Kahramanmaraş, 2019.

Algül, Hüseyin, “Hamza”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, Cilt 15, ss. 500-502.

al-Tabari, **The History of al-Tabari: English translation of “at Tareekh al-Tabari**, Albany: State University of New York Press: Cilt VIII.

Andrae, Tor, **Mohammed: The Man and His Faith**, çev. Theophil Menzel, George Allen and Unwin Ltd., London, 1936.

Apak, Adem ve Adnan Demircan, **H. Peygamber Döneminde Müşriklerle İlişkiler**, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2021.

Armstrong, Karen, **H. Muhammed: Bir Batılının Gözünden Son Peygamber'in Hayatı**, çev. Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Armstrong, Karen, **İslam: A Short History**, The Modern Library, New York, 2002.

Armstrong, Karen, **İslam**, çev. Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Armstrong, Karen, **Muhammad: A Biography of the Prophet**, Phoenix Press, London, 2001.

Armstrong, Karen, **Muhammad: A Prophet For Our Time**, HarperCollins Publishers, New York, 2007.

Balcı, İsmail, “Mürtedlerin Yakılarak Öldürüldüğüne Dair Rivayetlerin Tahlili”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:1, Şubat 2006, ss. 23-47.

Bell, Richard, **The Origin of Islam in Its Christian Environment**, Macmillan and Co., London, 1926.

Bloom, Howard, **The Muhammed Code: How a Desert Prophet Brought You ISIS, al Qaeda, and Boko Haram or How Muhammad Invented Jihad**, Feral House, Port Townsend, WA, 2016.

Bodley, R. V. C., **Tanrı Elçisi Hazret-i Muhammed**, çev. Semih Yazıcıoğlu, 1. Baskı, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, tarihsiz.

Bogle, Emory C., **Islam: Origin and Belief**, 1. Baskı, University of Texas Press, Austin, 1998.

Brockelmann, Carl, **History of the Islamic Peoples**, çev. Joel Carmichael and Moshe Perlmann, Capricorn Books, New York, 1960.

Buhârî, Ebû ‘Abdullâh Muḥammed b. İsmâ‘îl (ö.256/870), **el-Câmi‘u'l-Musnedu's-Şaḥîḥu'l-Muḥtaṣar** (nşr.), Cilt: I-IX, Dâru's-Şa‘b, Kahire, 1987.

Bulut, Yücel, “Oryantalizm”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, Cilt 33, ss. 428-437.

Burleigh, F. W., **It's All About Muhammad: A Biography of the World's Most Notorious Prophet**, 1. Baskı, Zenga Books, Oregon, 2014.

Bush, George, **The Life of Mohammed; Founder of the Religion of Islam, and of the Empire of the Saracens**, Printed by J. & J. Harper, New York, 1832.

Cole, Juan, **Muhammad: Prophet of Peace Amid the Clash of Empires**, Nation Books, New York, 2018.

Cook, Michael, **Muhammad**, Oxford University Press, Oxford, 1983.

Crawford, Peter, **The War of the Three Gods: Romans, Persians and the Rise of Islam**, Pen & Sword Military, South Yorkshire, 2013.

Crone, Patricia, **Meccan Trade and the Rise of Islam**, Gorgias Press, New Jersey, 2004.

Çubukcu, Asri, “Buâs”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, Cilt 6, s. 340.

Dağcı, Şamil, “İşkence”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, Cilt 23, ss. 429-433.

Das, Sujit, **Unmasking Muhammad; The Malignant Narcissist and His Grand Delusion Allah**, Mumbai, 2010.

Davenport, John, **An Apology for Mohammed and the Koran**, J. Davy and Sons, London, 1869.

Davenport, John, **Hazret-i Muhammed (sav)'den Özür Diliyorum**, çev. Muharrem Tan, Moralite Yayınları, İstanbul, 2007.

Delcambre, Anne-Marie, **Allah'ın Resulü Hz. Muhammed**, çev. Mahmut Kanık, 7. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

Denny, Frederick Mathewson, **An Introduction to Islam**, Macmillan Publishing Company, New York, 1985.

Dermenghem, Emile, **Hız. Muhammed'in Hayatı**, çev. Reşat Nuri Güntekin, Alkım Yayınları, İstanbul, 2006.

Doak, Robin, **Empire of the Islamic World (Great Empires of the Past)**, Revised edition, Chelsea House Publications; New York, 2009.

Donner, Fred M., **The Early Islamic Conquests**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1981.

Draycott, Gladys M., **Mahomet: Founder of Islam**, Dodd, Mead & Company, New York, 1916.

Efe, Ubeydullah, "Buhârî Rivayetinde Anakronizm İddiası: Hız. Ali'nin Cezalandırdığı Şahıslar Zındıklar mıydı?", **Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:15, Bahar 2021, ss. 92-111.

Fayda, Mustafa, "Bedir Gazvesi", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, Cilt 5, ss. 325-327.

Fayda, Mustafa, "Bedrü'l-Mev'id", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, Cilt 5, s. 335.

Fayda, Mustafa, "Ebvâ", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, Cilt 10, ss. 378-379.

Fayda, Mustafa, "Sefevân Gazvesi", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, Cilt 36, s. 299.

Firestone, Reuven, **An Introduction to Islam for Jews**, Jewish Publication Society, Philadelphia, 2008.

Firestone, Reuven, **Jihad: The Origin of Holy War in Islam**, Oxford University Press, New York, 1999.

Flügel, Gustav, **Corani Textus Arabicus: Ad Fidem Librorum Manu Scriptorum et Impressorum**, Lipsiae, 1881.

Fregosi, Paul, **Jihad in the West: Muslim Conquests from the 7th to the 21st Centuries**, Prometheus Books, New York, 1998.

Gabriel, Richard A., **Muhammad: Islam's First Great General**, University of Oklahoma Press, Norman, 2007.

Gabrieli, Francesco, **Muhammad and the Conquests of Islam**, çev. Virginia Luling and Rosamund Linell, Weidenfeld and Nicolson Ltd., London, 1968.

Gibbon, Edward, **Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi**, çev. Asım Baltacıgil ve Meral Harzem, Cilt: V, İndie Yayınları, İstanbul, 2020.

Gibbon, Edward, **Son Peygamber Muhammed: Doğuşu, Karakteri ve Öğretisi**, çev. Meral Harzem, İndie Yayınları, İstanbul, 2020.

Gibbon, Edward, **The History of the Decline and Fall of the Roman Empire**, Cilt: V, Harper & Brothers Yayınevi, New York, 1876.

Gibbon, Edward, **The Life of Mahomet: With Sketches of the Reigns of His Successors Abubeker, Omar, Othman, and Ali: from the Decline & Fall of the Roman Empire**, Printed by Salmon Wilder for John Whiting, Lancaster, 1805.

Gilman, Arthur, **The Story of the Saracens from the Earliest Times to the Fall of Bagdad**, New York: G.P. Putnam's; London: T. Fisher Unwin, 1894.

Glubb, John Bagot (Glubb Pasha), **The Life and Times of Muhammad**, History Book Club, London, 1970.

Grunebaum, Gustave E. von, **Classical Islam: A History, 660 A.D. to 1258 A.D.**, çev. Katherine Watson, Aldine Transaction, New Jersey, 2009.

Guillaume, Alfred, **The Life of Muhammad: A Translation of Ibn Ishaq's Sirat Rasul Allah**, Oxford University Press, Karachi, 1955.

Hallaq, Wael B., **Şarkiyatçılığı Yeniden Düşünmek: Modern Bilginin Eleştirisi**, çev. Ahmet Demirhan, 1. Baskı, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020.

Hamidullah, Muhammed ve Casim Avcı, “Uhud Gazvesi”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, Cilt 42, ss. 54-57.

Hamidullah, Muhammed, **el-Vesâiku's-siyâsiyye**, çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997.

Hamidullah, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, Cilt: I-II, 5. Baskı, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Hazleton, Lesley, **İlk Müslüman: Hz. Muhammed'in Hikâyesi**, çev. C. Erdal Bodur, Kitabix Yayınları, İstanbul, 2015.

Hıdır, Özcan, **Batı'da Hz. Peygamber İmajı**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2019.

Hitti, Philip K., **Arap Tarihinin Mimarları**, çev. Ali Zengin, Risale Basın Yayın Ltd., İstanbul, 1995.

Hitti, Philip K., **History of the Arabs: From the Earliest Times to the Present**, 10. Baskı, Macmillan Education Ltd., London, 1970.

Hitti, Philip K., **Siyasî ve Kültürel İslam Tarihi**, çev. Salih Tuğ, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2021.

Hodgson, Marshall G. S., **İslam'ın Serüveni: Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih**, çev. Kolektif, Cilt I-III, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Hodgson, Marshall G. S., **The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilization**, Cilt I-III, University of Chicago Press, Chicago, 1974.

Irving, Washington, **Hız. Muhammed**, çev. Ruhiye Erulaş, Mitra Yayınları, İstanbul, 2012.

Irving, Washington, **The Life of Mahomet (With an introduction by Prof. E. V. Arnold.)**, Everyman's Library, London: J. M. Dent & Sons Ltd., New York: E. P. Dutton & Co. Inc., 1911.

Işık, Mesut, "Oryantalizm ve Batı'nın Doğu Algısı", **Ağrı İslami İlimler Dergisi**, Aralık 2020 (7), ss. 135-154.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdumelik b. Hişâm el-Himyerî (ö.213/829), **es-Sîretu'n-Nebeviyye** (nşr. Muşafâ es-Saqqâ v.dğr.), Cilt: I-II, Mektebetu Muşafâ el-Bâbî'l-Halebî, Mısır, 1375/1955.

İbn İshâk, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî (ö.151/768), **es-Sîre (Kitâbu's-Siyer ve'l-Meğâzî)** (nşr. Süheyl Zekkâr), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1398/1978.

İbn Keşîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşkî (ö.774/1373), **es-Sîretu'n-Nebevîyye** (el-Bidâye ve'n-Nihâye'den) (nşr. Muşafâ 'Abdulvahîd), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1395/1976.

İbn Sa'd, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' (ö.230/845), **et-Tabakât** (nşr. 'Alî Muhammed 'Omer), Cilt: I-XI, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 1421/2001.

Johnstone, P. De Lacy Henry, **Muhammad and His Power**, T. & T. Clark, Edinburgh, 1901.

Kabakcı, Yusuf, **Hız. Muhammed'i Oryantalizme Karşı Savunmak Seyyid Emir Ali Örneği**, Emin Yayınları, Bursa, 2018.

Karsh, Efraim, **Islamic Imperialism: A History**, Yale University Press, New Haven and London, 2013.

Kelen, Betty, **Muhammad: The Messenger of God**, e-reads Publication, 1999.

Kennedy, Hugh, **The Prophet and the Age of the Caliphates: the Islamic Near East from the sixth to the eleventh century**, 2. Baskı, Pearson/Longman, Harlow, 2004.

Kızıl, Fatma, “Oryantalistlerin Akademik Hadis Araştırmaları: Ana Eğilimler, Yerleşik Kabuller ve Temel İddialar”, **Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 5, Sayı:1, 2019, ss. 155-245.

Kızılcık, Abdullah, “Batı'da Şarkiyat Çalışmalarının Tarihçesi ve Amaçları”, **Şarkiyat Mecmuası**, Sayı: 32, 2018, ss. 151-161.

Koelle, Sigismund Wilhelm, **Mohammed and Mohammedanism: Critically Considered**, Rivingtons, London, 1889.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Râbiğ Seriyyesi”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, Cilt 34, ss. 382-383.

Lammens, Henri, **İslam: Belief and Institutions**, çev. Sir E. Denison Ross, 1. Baskı, Methuen Co. & Ltd., London, 1929.

Lapidus, Ira M., **A History of Islamic Societies**, 2. Baskı, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

Lapidus, Ira M., **İslâm Toplamları Tarihi**, çev. Yasin Aktay, Cilt I, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Lewis, Bernard, **Tarihte Araplar**, çev. Hakkı Dursun Yıldız, 5. Baskı, Ağaç Kitabevi, İstanbul, 2009.

Lewis, Bernard, **The Arabs in History**, 6. Baskı, Oxford University Press, New York, 2002.

Long, Roger, “An Account of the Arabians or Saracens, of the Life of Mahomet, and of the Mahometan Religion,” **The History of Saracens**, 3. Baskı, Cilt I, Anne Ockley, Cambridge, 1757, ss. 1-80.

Lunt, Theodore Robert Woosnam, **The Story of Islam**, 3. Baskı (Revised), United Council For Missionary Education, London, 1916.

Mahmudov, Elşad, **Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber’in Savaşları**, İsam Yayınları, İstanbul, 2010.

Mahmudov, Elşad, “Uşeyre Gazvesi”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, Cilt 36, ss. 229-230.

Mantran, Robert, **İslâm’ın Yayılış Tarihi (VII - XI. Yüzyıllar)**, çev. İsmet Kayaoğlu, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.

Margoliouth, David Samuel, **Mohammed and the Rise of Islam**, 3. Baskı, G. P. Putnam's Sons, The Knickerbocker Press, New York and London, 1905.

Margoliouth, David Samuel, **Muhammed ve İslam'ın Yükselişi**, çev. Muhammed İkbâl Saylık, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020.

Mills, Charles, **An History of Muhammedanism: Comprising the Life and Character of the Arabian Prophet, and Succinct Accounts of the Empires, Founded by the Muhammedan arms**, 2. Baskı, Black, Kingsbury, Parbury & Allen, London, 1818.

Muir, Sir William, **The Life of Mahomet: With Introductory Chapters On the Original Sources for the Biography of Mahomet, and on the Pre-Islamite History of Arabia**, Cilt I-IV, Smith, Elder and Co., London, 1861.

Nafziger, George F. ve Mark E. Walton, **Islam at War: A History**, Praeger, Westport, Connecticut, 2003.

Newby, Gordon Darnell, **A History of the Jews of Arabia: From Ancient Times to Their Eclipse Under Islam**, 1. Baskı, University of South Carolina Press, South Carolina, 1988.

Ockley, Simon, **The History of Saracens, to which is prefixed, An Account of the Arabians or Saracens, of the Life of Mahomet, and of the Mahometan Religion, by a Learned Hand**, 3. Baskı, Cilt I-II, 3. Baskı, Anne Ockley, Cambridge, 1757.

Önkal, Ahmet, “Buvât Gazvesi”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, Cilt 6, s. 478.

Önkal, Ahmet, “Karede Seriyyesi”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, Cilt 24, s. 487.

Önkal, Ahmet, “Katan seferi”, **DİA**, TDV Yayınları, Ankara, 2022, Cilt 25, s. 28.

Özkuyumcu, Nadir, Nadîr (Benî Nadîr), **DİA**; TDV Yayınları, İstanbul, 2006, Cilt: 32, ss. 275-276.

Payne, Robert, **The Holy Sword: The Story of Islam from Muhammad to the Present**, Harper & Brothers Publishers, New York, 1959.

Peters, Francis E., **Islam: A Guide For Jews and Christians**, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2003.

Peters, Francis E., **Muhammad and the Origins of Islam**, State University of New York Press, Albany, 1994.

Prideaux, Humphrey, **The True Nature of Imposture Fully Display'd in the Life of Mahomet. With a Discourse Annex'd, For the Vindicating of Christianity from This Charge**, 4. Baskı, Printed for W. Rogers, London, 1708.

Rodgers, Russ, **The Generalship of Muhammad: Battles and Campaigns of the Prophet of Allah**, University Press of Florida, Gainesville, 2012.

Rodinson, Maxime, **Mohammed**, çev. Anne Carter, Penguin Books, New York, 1971.

Rodinson, Maxime, **Muhammed: Yeni Bir Dünyanın ve Peygamberin Doğuşu**, çev. Atilla Tokatlı, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Rogerson, Barnaby, **The Prophet Muhammad: A Biography**, Abacus Books, London, 2004.

Said, Edward W., **Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları**, 7. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.

Sarıçam, İbrahim, "Harrâr Seferi", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, Cilt 16, ss. 242-243.

Sarıçam, İbrahim, Mehmet Özdemir ve Seyfettin Erşahin, **İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru**, 1. Baskı, Nobel Yayın, Ankara, 2011.

Saunders, John Joseph, **A History of Medieval Islam**, Taylor & Francis e-Library, Routledge: London and New York, 2002.

Savaş, Bayram, **Mekke'nin Fethinde Demi Heder Edilenler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Schimmel, Annemarie, **And Muhammad is His Messenger: The Veneration of the Prophet in Islamic Piety**, The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1985.

Schimmel, Annemarie, **Ve Hz. Muhammed (s.a.v.) O'nun Peygamberi'dir**, çev. Okşan Aytolu, 3. Baskı, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Sell, Edward, **Ghazwas and Sariyas**, The Christian Literature Society for India, S. P. C. K. Press, London, Madras and Colombo, 1911.

Sell, Edward, **The Battles of Badr and of Uhud**, The Christian Literature Society, S. P. C. K. Press, London, Madras and Colombo, 1909.

Sell, Edward, **The Life of Muhammad**, The Christian Literature Society for India, S. P. C. K. Press, London, Madras and Colombo, 1913.

Şimşek, Murat, “İslam-Savaş-Barış: -Batı’da Hz. Peygamber’in Askeri Kişiliği Üzerinden İslam’a Bakış-”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 17, 2011, ss. 263-282.

Spencer, Robert, **The Truth About Muhammad: Founder of the World's Most Intolerant Religion**, Regnery Publishing, Washington, DC, 2006.

Spuler, Bertold, **The Age of the Caliphs: History of the Muslim World**, çev. F. R. C. Bagley, Markus Wiener Publishers, Princeton, 1995.

Stobart, J. William Hampson, **Islam & Its Founder**, Society for Promoting Christian Knowledge, London, 1895.

Stubbe, Henry, **An Account of the Rise and Progress of Mahometanism: With the Life of Mahomet, and a Vindication of Him and His Religion from the Calumnies of the Christians. From a Manuscript Copied by Charles Hornby of Pipe Office, in 1705 "with some variations and additions"**, Luzac & Co., London, 1911.

Taberî, Ebû Ca'fer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî (ö.310/923), **Târîḥu'r-Rusul ve'l-Mulûk, ve Şîlatu Târîḥ eṭ-Ṭaberî**, Cilt: I-XI, Dâru't-Turâs, Beyrut, 1387/1967.

Turan, Maşallah, "İslam'da İrtidat Sorunu ve Yol Açabileceği Psiko-Sosyal Problemler (Takiyye-Nifak Örneği)", **Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2018, ss. 1-11.

Vâkıdî, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. 'Omer b. Vâkıd el-Eslemî (ö.207/823), **el-Meğâzî** (nşr. Marsden Jones), Cilt: I-III, Dâru'l-Alemî, Beyrut, 1409/1989.

Warner, Bill, **Mohammed and the Unbelievers: The Sira, a Political Biography**, CSPI Publishing, 2006.

Watt, W. Montgomery, **Hazreti Muhammed: Peygamber ve Devlet Adamı**, çev. Erdem Türközü, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Watt, W. Montgomery, **Hız. Muhammed Medine’de**, çev. Süleyman Kalkan, 1. Baskı, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2016.

Watt, W. Montgomery, **İslam Nedir**, çev. Elif Rıza, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Watt, W. Montgomery, **Muhammad at Medina**, Clarendon Press, Oxford, 1956.

Watt, W. Montgomery, **Muhammad: Prophet and Statesman**, Oxford University Press, London, 1964.

Watt, W. Montgomery, **What is Islam?**, Frederick Praeger Publishers, New York, 1968.

Weil, Gustav, **A History of the Islamic Peoples: translated from the German of Dr. Weil's Geschichte der Islamitischen Völker**, çev. S. Khuda Bukhsh, University of Calcutta, Calcutta, 1914.

Wellhausen, Julius, **Muhammed in Medina. Das ist Vakidi’s Kitab al-Maghazi in verkürzter deutscher Wiedergabe**, G. Reimer, Berlin, 1882.

Yıldız, Şevket, **Oryantalizm ve İslam Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2002.

Yılmaz, Ahmet, “Müsteşrik Edward Sell’in Hz. Muhammed’in Askeri Faaliyetlerine Yaklaşımı -İlk Seriyeler ve Nahle Seriyesi Örneği”, **Siret Sempozyumu II: Türk-İslam Tarihinde ve Batı’da Hz. Muhammed Algısı** (30 Nisan-01 Mayıs 2011), Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik, 2012, ss. 65-80.

Yiğit, İsmail, “Sevîk Gazvesi”, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, Cilt 36, s. 585.

Zakzuk, M. Hamdi, **Oryantalizm veya Medeniyetler Hesaplaşması**, çev. Abdulaziz Hatip, Yeni Akademi Yayınları, İzmir, 2006.

Zeydan, Corci, **İslam Uygarlıkları Tarihi**, çev. Nejdet Gök, Cilt I-II, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Zeydan, Corci, **Târîhu't-temeddüni'l-İslamî**, Dâru Mektebeti'l-Hayat, Beyrut, tarihsiz.

